

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**PAPALIĞIN OSMANLILARA KARŞI FAALİYETLERİ
VE OSMANLI KAYNAKLARINDA PAPALIK
(1302-1622)**

SÜMEYRA ÇALIŞKAN

**TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

EYLÜL 2018

**PAPALIĞIN OSMANLILARA KARŞI FAALİTETLERİ VE OSMANLI
KAYNAKLARINDA PAPALIK (1302-1622)**

Sümevra ÇALIŞKAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2018

(1302-1622)

Sümeýra ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan "Papalığın Osmanlılara Karşı Faaliyetleri ve Osmanlı Kaynaklarında Papalık" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY berleşi ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ
Tarih Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU
Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi : 13.09.2018

Jüri Tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof.Dr. Saliha AĞAÇ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sümevra ÇALIŞKAN

13.09.2018

PAPALIĞIN OSMANLILARA KARŞI FAALİYETLERİ VE OSMANLI
KAYNAKLARINDA PAPALIK (1302-1622)

(Yüksek Lisans Tezi)

Sümeyra ÇALIŞKAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EYLÜL 2018

ÖZET

Papalık kurumunun Osmanlı devletinin kuruluş ve genişlemesine tepkiselliği, içerisinde bulunduğu durumdan ayrı olarak yeterince anlaşılamayacağı gibi bu yönünden azade anlatım da tarihsel durumu yeterince anlatamayacak ve bu yönüyle tarihte ne olduğunu tam olarak göstermek bakımından noksanlık taşıyacaktır. Bu çalışma söz konusu bağlamı ile Osmanlı klasik döneminde Osmanlı hâkimiyetine karşı Papalığın tutumunu ele almaya çalışmıştır. Araştırma neticesinde Papalık faaliyetlerinin sadece Haçlı Seferi arayışı cihetinde olmadığı bulgulanmıştır. Bunun yanında Osmanlı faaliyetlerinin Papalığın siyasal durumu açısından oldukça mühim olduğu da diğer bulgulardandır. Bu araştırmada mevcut anlatımların bir çok bakımdan noksanlık arzettiği ortaya koyularak tarihsel durum ve olgular yerli yerine oturtularak bütüncül bir anlatım ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu maksada yeterince hasıl olmak Osmanlı kaynaklarının kullanımından geçmekte olup bu vaziyete uygun olarak söz konusu kaynaklardan da faydalanılmış ve bu da tarihsel durumu ve Osmanlı algılayışını göstermek bakımından oldukça faydalı olmuştur.

Bilim Kodu :117514

Anahtar Kelimeler : Osmanlı İmparatorluğu, Papalık, Haçlı Seferleri

Sayfa Adedi : 275

Danışman : Prof.Dr. Yasemin DEMİRCAN

PAPACY AGAINST THE OTTOMAN ACTIVITIES AND PAPACY IS IN THE
OTTOMAN RESOURCES (1302-1622)

(Master Thesis)

Sümeýra ÇALIŞKAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

September 2018

ABSTRACT

The papal institutions reaction to the establishment and enlargement of the Ottoman state will not be understood sufficiently apart from the situation it is in, as such a minor narrative will not adequately explain the historical context and will be deficient in this respect in order to show exactly what is in history .This study tried to deal with the pontiff's attitude towards the Ottoman domination in the Ottoman classical period with its context. As a result of the research, it was detected that the Papacy activities were not only in the direction of the search for the Crusade. Besides, it is also another finding that Ottoman activities are very important in terms of the political situation of the Pope. In this research, it has been revealed that the existing narratives are deficiencies in many aspects and the historical situation and phenomena are tried to be put into place and to present a holistic narrative. Sufficiency in this vassal is passing through the use of Ottoman resources and this bazaar has also benefited from the related sources and this has been very useful in showing the historical situation and the Ottoman perception.

Science : 117514
Key Words : Ottoman Empire, Papacy, Crusades
Page : 275
Supervisor : Prof.Dr. Yasemin DEMİRCAN

Saygıdeğer Hocam
Prof. Dr. Yasemin Demircan'a

TEŞEKKÜR

İnsanı konu edinen ilimlerden olan Tarih tıpkı insanın varoluşu gibi türler ve renkler demeti biçiminde olup her birey için demetin bir kısmı dikkate değerdedir. Bu tezin ortaya çıkıp biçimlenmesi de bu araştırmacının tüm yaşamındaki tür ve renklerin muhakkak etkisinde olmasından neşet etmiştir.

Tezin son aşamasında kaynak hususunda bilgilerini benimle paylaşan Dr. Sevcan MUTLU'ya müteşekkirim. Beni bu alana yönlendirip yapabileceğime olan inancımı oluşturan ve dahi daima ve her durumda destek ve teşvik veren, tarihe yaklaşımında rehber edindiğim Hocam Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN'a minnettar ve müteşekkiri olduğumu ifade etmeliyim. Ailem ise teşekkürden öte varlığıyla hazinemdir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. PAPALIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ İLE HAÇLI SEFERLERİNE KADAR PAPALIK	5
2.1. 1095-1302 Yılları Arasında Papalık.....	21
2.2. Bu Sürecin Siyasi Ve Sosyal Arka Planı.....	31
2.3. Papalık Doktrininin Oluşumu Ve Kuramcıları.....	38
3. PAPALIĞIN OSMANLILARA KARŞI FAALİYETLERİ İLE GENEL DURUMU	51
3.1. Kuruluş Dönemi	52
3.2. XV. Yüzyıl	75
3.2.1. Fatih Sultan Mehmed Dönemi (1451-1481).....	87
3.2.2. 2.Bayezid Dönemi (1481-1512)	124
3.3. XVI. Yüzyıl.....	135
3.4. 17.Yüzyılın İlk Çeyreği (1600- 1622).....	207
4. OSMANLI KAYNAKLARINDA PAPALIK	209
5. SONUÇ	257
KAYNAKÇA.....	261
ÖZGEÇMİŞ	275

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.b.	: Adı geçen bölüm
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Edt	: Editör
Erişim Tar	: Erişim Tarihi
MD	: Mühimme Defteri
M.Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
H.	: Hicrî Tarih
Haz	: Hazırlayan
H.z.	: Hazretî
İA	: İslam Ansiklopedisi
Vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl
TTK	: Türk Tarih Kurumu

1. GİRİŞ

Milattan önce Persler Doğu'yu, Yunanlar Batı'yı temsil etmekte ve eski dünyanın hâkimiyeti için kıyasıya mücadele etmekteydiler. Milat olarak kabul edilen Hz. İsa'nın doğumu ile Hristiyanlığın yayılması ve Müslümanların Hz. Muhammed'e ve vaaz ettiği dine inanmasına müteakip kadim dünya yeniden iki cephenin oluşacağı iki ayrı dünyayı temsil eder olan sürecine giriyordu. 380 yılında Roma İmparatoru Theodosius'un Hristiyanlığı devletin resmi dini kabul etmesine karşın Hz. Muhammed'in vefatını (632) müteakip İslâm devletinin hâkimiyet sahasının hızla genişlemesi ile Avrupa kıtasına Kavimler Göçü ile gelen kavimlerin Katolik Hristiyanlığı kabul süreçleri karşı karşıya gelecek iki dünyayı eşzamanlı olarak biçimlendiriyordu. Müslüman fetihlerinin 713 yılında Toledo'ya ulaşması ile Avrupa kıtası içlerine ilerlemekteyken 732 yılında Poitiers savaşı ile durdurulmaları iki dünya için dönüm noktası olmuştu. Toledolu rahip Sevilalı İsidore'un Poitiers savaşı muzafferlerini “*Europenses*” olarak adlandırması Müslüman Doğu ile Katolikleşmekte olan Batı arasındaki sınırın adlandırılması anlamını taşıyor buna karşın Müslüman anlayışı da hâkimiyeti dışındaki topraklara “*Dar'ül Harp*” adını veriyordu.¹ Her ne kadar bu Avrupa terimi uzun süre daha kullanılmayacaksa da sonraki tarihsel zıtlığı karşılayacak mahiyeti barındıracak anlamdaydı.² Avrupalı Hristiyanlar için Müslümanlar, Doğu Roma'dan edindikleri kavramla “Sarazen”, Müslümanlar için Avrupa'daki Hristiyanlar Franklardan hareketle olsa gerek “Frenk” olarak adlandırılıyordu. Sarazen, Hz. İbrahim'in ilk eşi Sara'dan yahut yağma ve hırsızlık anlamına gelen “*serk*” ve bu eylemleri gerçekleştiren “*sârik-sarrâk*”dan neşet ediyordu.³ Osmanlı İmparatorluğu'nun da benimsemiş olduğu iki parçalı dünya anlayışı olan “*Dar'ül Harp*”, “*Dar'ül İslâm*”ın yani “*İslâm Yurdu*”nun karşıtı ve karşısında olan savaş yurdu anlamına gelip⁴ aynı zamanda İslâm ile tanıştırılması gereken beldeleri işaret ediyordu.

Katolik Avrupa ile Müslüman Doğu'nun bu İspanya sınırı ve 827 yılında Sicilya hâkimiyetini müteakip Avrupa kültürü Müslüman kültüründen etkilenmeye başlamıştır.⁵ Şüphesiz bunda Endülüs Emevi Devleti hükümdarı III. Abdurrahman'ın (912-961) devletin sınırlarını İber Yarımadası'nın geneline yayması, bazı Hristiyan prensler tarafından da

¹ Cardini, Franco. (2004). *Avrupa ve İslam*, İstanbul: Literatür, 6.

² Beydilli, Kemal, Avrupa. (Tarih), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.4, S.135-151, 1991.

³ Cardini, F. (2004). a.g.e., 6-7.

⁴ Suraiya Faruqi. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu ve etrafındaki dünya*. İstanbul, Kitap, 12.

⁵ Watt, Montgomery. (2013). *İslâm'ın Ortaçağ Avrupası üzerindeki etkisi*, Ankara, Bilgesu, 11-12.

hükümdar kabul edilmesi ve ülkesini müreffeh bir duruma getirmesi⁶ önemli bir etken olup dikkat çekmiş olsa gerektir. Fakat 1031 yılına gelindiğinde devlet neredeyse otuz yerel hükümdarın hüküm sürdüğü parçalı bir yapı haline gelmişti ve aralarında gerçekleşen mücadeleler kültürel alana zenginleşme sağlamış fakat siyasi durum giderek vahamet teşkil edecek boyutlara gelmiş ve Hıristiyan güçler 1085 yılında Toledo'yu ele geçirmiş, 1091 yılına gelindiğinde Sicilya'ya da büyük oranda hâkim olmuşlardır.⁷ Buna mukabil Müslümanlar da 669 yılında Konstantinopolis'i kuşatmış fakat kuşatma akamete uğramış daha sonra 716-717 yıllarında yeniden denenmiş fakat akıbet değişmemiştir. Bununla birlikte Doğu Roma'dan Suriye ve Mısır ele geçirilmişti ve Müslüman genişlemesi de sürmekteydi.⁸ 1071 yılında Selçuklu devletinin Malazgirt muharebesinde Doğu Roma İmparatorluk ordusunu mağlup etmesiyle başlayan süreç 1075 yılında Anadolu Selçuklu devletinin İznik'te bağımsızlık ilânı ile neticelenmiş ve bu sınıra dek topraklar Müslüman hâkimiyetine geçmişti. 1092 yılında Anadolu Selçuklu devleti Sultanı Melikşah'ın ölümü ile başlayan varisler çatışması ile Anadolu topraklarını yeniden hâkimiyetine almak isteyen fakat yeterli güç bakımından noksan olan Doğu Roma İmparatorluğu Papalığa başvurmuştur.⁹

Papa II. Urban Doğu dünyasının içerisine düştüğü bu buhran ile Doğu Roma'nın yardım talebini daha sonra "Haçlı Seferleri" adı verilecek süreci başlatmak için değerlendirmiş fakat kıtadaki Hıristiyanlara Kudüs'ün, Hz. İsa'nın mezarının kurtarılması gerektiği yolunda verdiği kutsal görevle Doğu'ya saldırıyı işaret etmiştir. 1095 yılında resmen başlayan ve Suriye, Filistin, Mısır, Şam gibi kadim toprakların ele geçirilmesi ile sonuçlanan süreci müteakip sekiz sefer daha gerçekleştirilmiş ancak 1291 yılında Akka'nın Müslüman Memlûk hâkimiyetine girmesiyle sona eren bu savaşlar Papalık tarafından kurtuluş mükâfatının müjdelenmesi ile ödüllendirilmiştir.¹⁰

Bu seferlerin dördüncüsü 1204 yılında gerçekleştirilmiş fakat bu kez Doğu Roma İmparatorluğu'nu hedef almıştı. 1261 yılına kadar süren Latin işgali, Ortodoksların Katoliklere olan güveninin onarılması imkânsız bir biçimde zedelenmesiyle sonuçlanmış,

⁶ Watt, M. (2013).a.g.e., 13.

⁷ Watt, M. (2013).a.g.e., 14-16.

⁸ Watt, M. (2013).a.g.e., 21.

⁹ Runciman, Steven. (1986-1987-a). *Haçlı seferleri tarihi Cilt 2: Kudüs krallığı ve Frank Doğu 1100-1187*, Ankara: TTK, 17.

¹⁰ Beydilli, K., Avrupa (Tarih), a.g.m.

aynı biçimde Müslüman dünya ile Katolik Avrupa arasındaki tarihsel söylem ve süreci belirleyecek biçimde tayin edici olmuştur.¹¹

Müslüman Araplar, bu seferlere katılanların üzerinde haç işaretlerinin bulunmasından hareketle Haçlı kuvvetlerini “Salîbiyyun” olarak adlandırmış, “Haçlılar” anlamında ilk kez Osmanlılar tarafından “Ehl-i Salib” olarak tesmiye edilmiştir.¹² Bu seferlerin dinsel ciheti dışında ekonomik, siyasi, sosyal sebepleri bulunmakta, ücretli askerlik ve kolonizatör arayış da bu amiller arasında yer almaktaydı. Doğu Roma İmparatoru VII. Mihail, askeri noksanlıkları ücretli askerlik ile çözmeye çalışarak Papalığa başvurmuştu ve çeşitli etki ve aksülameller neticesinde bu seferler sürecinde kültürel ve siyasal etkileşim gerçekleşmişti.

1302 yılına gelindiğinde Moğol tahripkârlığından kurtulmak için Anadolu’ya gelmiş beyliklerden biri olan Osmanogulları, Doğu Roma kuvvetlerine galebe çalmaya başlamış ve Konstantiniyye’de ve Hristiyan Macar, Sırp rakiplerce Papalık vasıtasıyla harekete geçirilecek Hristiyan krallardan yardımlar beklenmiş, buna karşın 1453 yılına gelindiğinde Doğu Roma İmparatorluğu tarih içerisindeki soluğunu yitirmiş, O’na soluk vermeye çabalayan Papalığın ise nefesi bu akıbeti değiştirmeye ve çabaladığı biçimde tersine çevirmeye kâfi gelmemiştir. Çünkü Batı tarih yazımı Haçlı seferlerinin en önemli sebebinin dinsel olduğunu kabul etmekteyse¹³ de ekonomik ve siyasal vaziyet hem Doğu da hem de Batı da büyük değişim geçirmiş, bu değişimler yeni anlayış ve arayışlar getirmiş bir kutsal sefer isteği ile Doğu Roma’nın ömrünü artırmayı isteyen Papalık aynı zamanda kendi soluğunu da güçlendirmek isteğiyle hareket etmiş ve bu vaziyetlere rağmen muvaffakiyet aramıştır. Bu noktada, bu araştırmada Haçlı seferleri sürecine dek Papalığın güç kazanma süreci ve Osmanlı yükselişine karşı Papalığın kutsal sefer arayışındaki durumları ortaya koyulmaya çalışılmış, bu husus üzerine sorulacak “*tarihte ne oldu*” sorusuna cevap aranmış ve yegâne maksat ile araştırma-yazım tayin edici unsur “*anlamak*” olmuştur.

Bu çalışmada bütünlüklü ve karşılaştırmaya imkân verecek biçimde iki parçalı anlatımla Osmanlı dönemindeki kutsal sefer arayışı ve bu arayışın zeminindeki temeller ile bu temellerin dayanak aldığı tarihî geçmiş, parçalı fakat süreçsel ve zihinsel temeller

¹¹ Demirkent, Işın, Haçlılar, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.14, S.525-546, 1996.

¹² Demirkent, I., Haçlılar, a.g.m.

¹³ Demirkent, I., Haçlılar, a.g.m.

bakımından bütünlüklü bir yaklaşım ile Haçlı seferleri döneminde ne olduğu, Osmanlı yayılışı döneminde ise “ne, neden olmadı”ğı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Askerî ve siyasi faaliyetlerine karşı, doğrudan askerî mücadele gerçekleştirmemiş olan Papalığın faaliyetlerine Osmanlı yönetimi ve tarih yazımının yaklaşımı, olaylardaki rolüne biçtiği payın ne oranda olduğu ve neden bu oranda olduğu da önem arz etmektedir.

Papalık Osmanlı hâkimiyet sahasının gelişimine karşı nasıl tepki vermiştir, neden bu tepkide bulunmuştur sorularının cevapları birçok açıdan bilinmekte ve tarih yazımında yer almaktadır. Buna mukabil Papalığın gösterdiği aksülamellerin gerisinde yatan sebepler ile bu sebeplerin önemi, Haçlı seferleri dönemindeki seferler ve sefer arayışlarından farklı olan cihet ve nedenleri, bu nedenlerin Osmanlı yönetimi için ehemmiyeti, sefer çağrıları ve geri dönütlerinin gerisinde yatan amiller oldukça farklıdır ve bundan dolayı da oldukça önemli gözükmektedir. Papalığın tarihine müteakip kısımda çağdaş araştırmalar neticesinde elde edilmiş bilgiler çerçevesinde Papalık faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır ve araştırmanın ilk ciheti söz konusu meseleleri olabildiğince ortaya koymayı amaçlamıştır.

Osmanlı tarihi araştırmalarının dayandığı temel kaynaklardan olan arşiv belgeleri ve tarihî kronikler araştırmamızın temel birincil kaynakları olup araştırmanın diğer cihetini bu kaynaklardaki Papalığın varlığı hususu oluşturmaktadır. Papalık faaliyetlerine nispetle Osmanlı kaynaklarında ne kadar yer almış, hangi olaylarda ehemmiyet verildiği ve bunun olası sebepleri anlama-anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu cihetin mümkünatı ilk cihetin sarahati ile yakından ilgili olup bu yüzden her bölüme ehemmiyet verilmiş, kaynaklar eleştiriye tabi tutularak kullanılmış yeri geldiğinde araştırma sürecinde elde edilen farklı bulgular ve yorumlamalar kullanılmıştır. Bilgi arayışının doğasından olarak ulaştığımız yargıların, Tarihî bilgi arayışının doğasından olarak elde ettiğimiz bulgu ve kanıtların üzerine temellendirilmiş vargıların küstahlık yahut ukalalık olarak değil, acemi bir araştırmacının kaynaklar ile hemhâl olduğu süreçte derin yakınlığın aklî yansıması ve bu durumun kaçınılmaz etkisi olarak gözden kaçırılma etkeni ile ilk çalışmasına atfettiği değer in fazla olması hususlarının göz önünde bulundurularak değerlendirme ricası yegâne temennimdir.

2. PAPALIĞIN TARİHÎ GELİŞİMİ İLE HAÇLI SEFERLERİNE KADAR PAPALIK

İsa peygamberin vaaz ettiği dine inananları “Hristiyan” olarak adlandırılması, havarileri tarafından O’nun Mesih olarak kabülleriyle Hristos (Yunanca anlamıyla “Mesih”) kelimesinden türetilmesi neticesinde yaygınlaşmış ve kullanılmıştır.¹⁴ MS. 30 yahut 33 yılında çarmıha gerilmek suretiyle yaşamına son verilen Hz. İsa’nın öğretilerini benimseyenlerin sayısı zaman içerisinde bir hayli artmıştır ve bu dine inananlar başlangıçta cemaatler halinde bulunmuş sonrasında ise Papalık en yüksek dinî liderlik kurumu olmuştur.¹⁵ Grekçe’de “Baba” anlamını karşılayan “Pappas” kelimesi ilerde ele alacağımız gibi bölünen Hristiyan inancının Roma’daki Katolik¹⁶ Kilisesi’nin yöneticisi ve Katoliklerin ruhanî önderi Papalık kurum ve ünvanının ortaya çıkışı zaman içerisinde meydana gelmişti. Papa aynı zamanda Vatikan Devleti’nin yöneticisidir.¹⁷ Papalığın Devlet olarak kuruluşu ve gelişimi aşağıda ele alınmaya çalışılacaktır ancak gerek konumuzun sınırları gerekse de konumuzun temel bilgileri olması noktalarına odaklanılacak olup bundan dolayı kısa tutulacaktır. Dinler Tarihi’nin temel konusu olan noktalar bu çalışmada derinleştirilmeyecek siyasi yönden bilinmesi gereken temel bilgiler ele alınmaya çalışılacaktır.

Hristiyan inancına göre İsa Mesih, öldürülmesini müteakip yeniden dirilmiş ve kırk gün süreyle Havarilerine öğretmenlik faaliyetlerinde bulunduktan sonra Tanrı tarafından göğe alınmıştır.¹⁸ İnanişâ göre O’nun yeniden yeryüzüne gönderilmesi ile Tanrı Krallığı kurulacaktır ancak Mesih’in ölümünden sonra bir Pantekost günü¹⁹ Havarilerinin bulunduğu ev gökten gelen güçlü rüzgâr beraberindeki ses ile dolmuş ateşe benzer diller

¹⁴ Eliade, Mircea. (2003). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi-Gotama Budha’dan Hristiyanlığın doğuşuna-*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 388.

¹⁵ Eliade, M. (2003) a.g.e, 393.

¹⁶ Evrensel (ekümenik) anlamında olup ilk kez St.Ignace (ö.107) tarafından kullanılmış tanımını St.Cyrille “...çünkü bu kilise dünyanın iki ucu arasında yayılmış, öğretisi cahil-alim, kral-parya tüm insanlığa yöneliktir” şeklinde yapılmıştır. Bkz: Esgin, M. (1998). *Hristiyanlıkta Engizisyon mahkemeleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 22-23.

¹⁷ Başlangıçta Doğu piskoposluğunca kullanılmış, 998 yılında gerçekleştirilen Pavie Sinodu’nda Roma piskoposuna has kılınmıştır. Bkz: Aydın, M., Eroğlu, A., PAPALIK, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.34, S.160-162, 2007.

¹⁸ Çoban, B. (2007). *Hristiyanlıkta Papalık kurumu*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir,1.

¹⁹ Hristiyanların Paskalya’yı müteakip elli gün sonra kutladıkları dinî bayram olup “Ellinci Gün” anlamına gelir ve “Beyaz Pazar” adı da verilir. Günümüzde Kilise’nin kuruluşu olarak kutlanır. Bkz: Lindberg, Carter. (2014). *Avrupa’da Reform tarihi : Ortaçağ Avrupası’ndan modern Avrupa’ya reformların tarihçesi*. (Çev. Özgür Umut Hofaşı). İstanbul: İnkılap, 137.

havarilerin üzerine inince her biri kutsal ruhla donanmış ve farklı dillerde konuşur olmuşlardır. Bu olaydan sonra Katolik Kilisesi için bilhassa önemli olan havari Petrus ve diğer havariler Hristiyanlığı yayma faaliyetlerinde bulunmak maksadıyla gezilere çıkmışlardır. Milat kabul edilen İsa'nın doğumunun ilk yüzyılı sonunda tekrar yeryüzüne gönderileceğine inanılan Mesih'in yakın zamanda gönderilmeyeceği kanaati oluşmuş ve artık kıyameti beklemek bir tarafa bırakılıp organize olma faaliyetleri başlatılmış ve ikinci yüzyılın sonuna gelindiğinde zamanın şartlarınca kiliseler belirginleşmeye başlamıştır. Bu kiliselerde ibadet olarak "Vaftiz" ve "Komünyon" (Efkaristiya) en öne çıkan uygulamalar olmuşlardır. Vaftiz; Mesih'in "*Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin, size buyurduğum...*" sözlerine dayanmaktadır ve vaftiz edilen birey Tanrısal Ruha sahip olduğuna inanılan Mesih ile aynı ruhta birleştiği inancını ifade eder. "*Mesih İsa öldü ve tekrar dirildi.*" Vaftiz töreninde eski hayatın gömüldüğü ve yeni hayatın dirildiği simgesel olarak Yeni Ahit'te yer almaktadır.²⁰

Efkaristiya ayininin kökeni ise şu rivayete dayandırılmıştır: İsa öldürülmeden evvel Havarileri ile birlikte son akşam yemeğinde eline ekmek alarak şükretmiş ve sonrasında ekmeği bölerek "*Alın, bu benim bedenimdir*" demiş, müteakiben bir kâse alıp şükrederek havarilerine verip "*Bu benim kanımdır*" diye ekledikten sonra "*birçokları uğruna akıtılacak ahit kanıdır*" "*Beni anmak için böyle yapın*" demiştir. İşte Efkaristiya O'nun bu sözlerine dayanılarak gerçekleştirilen İsa'yı anma ayinidir. Bu ritüel İsa'nın Tanrı Krallığı'nı tekrar kuracağını simgesi kabul edilmesinin yanında kişiliğini gönüllü olarak kurban verip yeni bir dinsel hayatı başlatacağı anlamını taşıyordu.²¹ Roma Katolik Kilisesi bunun yalnız din adamları tarafından uygulanabileceğini savunacaktır. Bu uygulamaların yanında hâlâ ağırlıkla cemaatler halinde olan Hristiyanların Kilise hiyerarşisi bulunmamakla birlikte yöneticileri mevcuttur ve Yunancada "idareci" anlamını taşıyan "episkopos" ünvanını kullanmışlardır. Kiliseler üçüncü yüzyılda daha fazla gelişecek ve şehir kiliseleri taşralara nispetle farklılaşacağı gibi havarilerin misyon faaliyetlerinde bulunurken önemli merkezlerinden olan Roma, İskenderiye, Antakya metropolitan kiliseler olacaklardır.²²

Hristiyanlık ve Kiliselerinin yayıldığı topraklar Roma İmparatorluk sınırları içerisindeydi ve inanışlarında İmparatorluğu ve Tanrıların rahatsız eden, tehdit vasfının bulunduğu

²⁰ Çoban, B.Z., (2007) , a.g.t., 9.

²¹ Eliade, M. (2003) a.g.e., 390.

²² Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 9.

telakki edilen noktalar söz konusuydu. En önemli nedenlerden biri çok Tanrılı olan İmparatorluk resmi inancının aksine “Tek Tanrı” dogmasıydı. Badehu iyi Roma İmparatorlarının ölümlerinin ardından Tanrı ilan edilmeleri olgusu Hristiyanların kabul etmedikleri bir durum olup bu durum onlara karşı zulüm politikalarının başlamasına yol açmış ancak yayılmasını durdurmamıştır. Bir Hristiyan cemaatinin 50 yılı itibariyle Roma’da varlığı söz konusuydu ve kıdemli yöneticileri “*presbyters*” adlı kurulu yönetiyorlardı. Roma Kilisesi’nin ilk piskoposu ilerde bahse alacağımız Havari Petrus kabul edilir. Ardından O’nu gördüğü kabul edilen Linus, Letus, I.Clement’in ilk üç Papa kabul edildiği ifade edilmektedir. Afrika Kökenli Papa I. Victor (189-198) Kilise’nin resmi dilini Yunancadan Latince haline getiren düzenlemeler, Papa Fabian Kilise’yi kurumsallaştıracak faaliyetleri yürüten Papalar olarak bilinmektedirler.²³

Yayılışından itibaren iki yüzyıl yasaklanmış olan Hristiyanlığa karşı bir önlem olarak 202 yılında İmparator Septimus Severus misyonerliği yasaklamış, 250 yılında Decius tüm yurttaşların²⁴ İmparatorluk adına kurban vermeyi mecburi duruma getirmiştir. Bu dönemin ardından Hristiyanlara uygulanan baskının hafiflemiş oluşunun etkisiyle İmparator ailesine yayılacak kadar benimsenmiş olması üzerine İmparator Diocletianus 303-305 arasında en kanlı olma vasfındaki baskı dönemini başlatmıştır.²⁵ Bu durum Hristiyanlığın yayılımını durduramamış bilakis artırmıştı ve İmparator Constantinius (312-337) zamanına gelindiğinde İmparatorluk içerisindeki insanların önemli bir kısmı bu dini benimsemiş bulunuyorlardı. Üstelik İmparatorluk Avrupa kıtası içinde saldırıya uğramasının yanında sınırları içerisinde de güç kaybeder vaziyetteydi. İmparatorluğun dili, ulusu karışık yapısını birbirine bağlayan en önemli unsur ve ortak bağ vasfına sahip yegâne ortaklık Hristiyanlık idi. Hristiyanlığı seçen İmparator Constantinus 313 yılında “Milan Fermanı” ile bu inancı benimsemeye serbestlik tanımıştır ancak kendisinin ölüm vaktinin gelene dek vaftizi kabul etmediği, Roma Devleti’nin başrahibi “Pontifex Maximus” olarak bulunduğu, İmparatorluğu koruyup sürdürebilmek maksadıyla siyasi bir karar niteliğinde kabul eder görüldüğü ifade edilmektedir. Ancak bu doğru olsa dahi ortak İmparator Luciunus’u

²³ Çoban B.Z. (2007) , a.g.t., 10-13; Mitchell, Stephen. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu tarihi* (M.S. 284-641), (Çev. Turhan Kaçar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 348-354.

²⁴ İmparator Caracalla(211-217) buyruğuna göre İmparatorluk sınırlarındaki tüm özgür insanlar Roma yurttaşı sayılır. Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). *İmparatorluktan Tanrı devletine*, Ankara: İmge Kitabevi, 69; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 348-354.

²⁵ Eliade, M. (2003) a.g.e., 407-409;; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 81-90/ 348-354; Brown, Peter. (2017). *Geç Antikçağ dünyası*, (Çev. Turhan Kaçar). İstanbul, Alfa Basım Yayın,33/ 70-81.

Hristiyanlara zulmetmekle suçlayıp²⁶ mağlup etmesine katkı sağlamıştır ve bu yolla Hristiyanlar nezdinde itibarını artırmış olması oldukça kuvvetli bir ihtimal olsa gerektir. Buna ek olarak Kilise'ye önemli hediyeler sunmuş rahipleri vergi ve devlet yükümlülüklerinden muaf kılmış, Kilise'ye bağış ve mirasların bırakılabilme hakları vermiştir. Böylece Hristiyan cemaatleri yasal adli birim hüviyeti kazanmışlardır.²⁷ (XV.yüzyılda sahte olduğu anlaşılabilecek) Constantine Bağışı'na göre değerli toprak vakıfları ve dünyevi iktidar sahiplerine yönelik mülkiyet hakkı Papalığa bırakılmıştır.²⁸ Yine bağışa göre Roma İmparatorluğu Papaya sözleşmeyle devredilmiş, dünyevi yöneticiler bu erki sonradan Papa'dan edinmişlerdir. Ayrıca kilise buyruğundan çıkan kralları aforoz yani bir kat daha güç veriyordu.²⁹ Constantine'in İmparatorluğu dağılıp parçalanmaktan korumak için önemini görüp kabullendiği bu inanç tam bu dönemde farklı yorumlar ile bölünme durumuyla karşılaşacaktır. Bu Hristiyan teolojisi ile ilgili problem; Tanrı'nın ve İsa Mesih'in tanımlanması ile ilgiliydi. Hristiyan Kilisesi "Teslis" adı verilen bu inanişaya göre Tanrı'nın doğasını Yaratıcı ve yargıç olan "Baba (Eski Ahitte Tanrı)" , "Dirilmiş Oğul (İsa Mesih)" ve Hayatı yenileme ve Tanrı'nın Krallığını gerçek anlamda tesis edecek "Kutsal Ruh" (Baş Melek Mikhael ile özdeşleştirilen Mesih) biçiminde açıklıyorlardı. Bu inanişanın biçimlenmesinde İsa'nın kendini " İnsan Oğulu" ifadesiyle tanımlaması etkili olmuştu. Çünkü o zaman "İnsan"ın eşanlamlısı olan bu terim zaman içerisinde "Tanrı'nın Oğlu, Rabb'in Oğlu"(Kyrios) aldı. Mesih ise Yunanca'ya çevrilmişti: Hristos. İlerleyen dönemlerde İesus Hristos: İsa Mesih' e dönüştü.³⁰ Bu İsa'nın insanî varlığına ek olarak varoluşunda Tanrısallık bulunduğu anlamına geliyordu.

İşte Hristiyanlığın inananları bu noktada çatışır vaziyete gelmişlerdir. İskenderiyeli rahip Arius teslis inancını farklı bir biçimde yorumlamıştı. Arius'a göre Tanrı(Baba) yaratılmamıştır ve Tek'tir Oğul(İsa) ve Kutsal Ruh(Baş Melek Mikhael ile özdeşleştirilen Mesih) O'nun tarafından yaratılmıştır ve bundan dolayı O'ndan daha alt kademededirler ve eş kutsallıkta değildirler.³¹ Roma Kilisesi sapkınlıkla suçladığı Arius'u aforoz etmiş,

²⁶ Bauer, S. (2014). *Ortaçağ dünyası: Roma imparatoru büyük Constantinus'un Hristiyanlığı kabul etmesinden birinci haçlı seferi'ne*, İstanbul, Alfa, 21-22 ; Çoban. (2007) , a.g.t., 16-17; Mitchell, S. (2016). a.g.e.,90-101.

²⁷ Bauer, S. (2014). a.g.e., 21-22.

²⁸ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 16-17.

²⁹ Tannenbaum, Donald. (2011). *Siyasî düşünceler tarihi: Filozoflar ve fikirleri*, Ankara: Adres Yayınları, 138.

³⁰ Eliade, M. (2003) a.g.e., 388-393.

³¹ Arius: *Tanrı tek başına başlangıçsız, tek başına gerçek, tek başına ölümsüzlüğe sahip, tek başına bilge, tek başına iyi, tek başına hükümlan olduğuna göre, Tanrı'nın oğlu da yaratılmış bir varlıktır. Diğer yaratılmış*

İmparatorluğun parçalanmasını istemeyen Constantinus Arius'a yazdığı mektupta uzlaşmalarını istemiştir. 325 yılında Hristiyanlığın ilk genel konsili olan İznik Konsili'nde Ariuscu görüş reddedilerek mahkûm edilmiş, önemli piskoposların karşı oluşu İmparatorun da karşı duruşuna yol açınca Arius Filistin'e kaçmıştır.³² Ancak Ariuscu görüş özellikle Doğu Hristiyanları arasında kabul görülüp yayılma olanağına sahip olmuştur. Ayrıca bu konsilde Roma, İskenderiye ve Antakya Kiliselerinin üstün oldukları kabul ve ilan edilmiştir.³³

İmparator Constantinus 329 yılında İstanbul'u yeni Roma³⁴, İmparator Büyük Theodosius (379-395) ise 380 yılında Hristiyanlığı İmparatorluğun resmî dini ilan etmişlerdir.³⁵ Hristiyanlığın resmî din ilan edilmesine ilaveten pagan dini, putperestlik yasaklanmış dolayısıyla Roma Kilisesi resmi hüviyet kazanmalarına ek olarak³⁶ Roma Kilise piskoposları daha fazla güçlenmişlerdi ve diğer Kiliselerden daha üstün oldukları savıyla Havarî Petrus'u Hristiyan Kilisesi'nin kurucusu, kendilerini ise onun kalıtcıları yani varisleri kabul etmişlerdir. Bundan dolayı diğer tüm piskoposların Roma Kilise kararlarına uymaları gerektiğine dair bilgileri duyuruyorlardı. Bu ise diğer piskoposluklarca kabul edilmemiş ancak Roma Piskoposluğunun İmparator'un piskoposları görevlendirme yahut görevden alma hakkı bulunmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Bu tutumu kabul etmeyen İmparator 359 yılında kendi Kilise Konsili'ni toplamış ve burada Arius Hristiyanlığına meşruiyet vererek Ortodoks(geleneksel) olduğunu da ilân etmiştir.³⁷ 381 yılında toplanan İstanbul Konsili'nde İstanbul Kilisesi de apostolik (Havarîlerin kurduğu) kiliselerden sayılmıştır.³⁸ 382 yılında ise İstanbul Piskoposluğunun önceliği Roma seviyesine yükseltilmiş, Roma Kilisesi tarafından reddedilmekle yetinilmeyip tüm Hristiyan piskoposluklarının liderliğinin Roma Kilisesi'nde bulunduğunu duyurulmuştur. Papa Damascus Roma Kilisesi'ni "Havarisel makam" (Sedes Apostolica) olarak tanımlayıp Roma Kilisesi'nin Havarî Petrus ile Pavlus'a dayandığını belirterek üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmıştır. Böylece Papalık Doktrininin ilk adımı atılmış

varlıklardan belki farklıdır ama Tanrı'nın özünü paylaşamaz. Bkz: Bauer, S. (2014). a.g.e., 23; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 417-421.

³² Bauer, S. (2014). a.g.e., 23-26; Dvornik, Francis. (1990). *Konsiller tarihi: İznik'ten ikinci Vatikan'a*, Ankara: TTK, 6-9; Ostrogorsky, Georg. (2015). *Bizans Tarihi*, Ankara: TTK, 43-45.

³³ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 18-19; Dvornik. (1990), a.g.e., 6-9.

³⁴ Bauer, S. (2014). a.g.e., 23-26.

³⁵ Eliade, M. (2003) a.g.e., 466.

³⁶ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 21.

³⁷ Bauer, S. (2014). a.g.e., 26-36; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 401-402.

³⁸ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 22; Dvornik. (1990), a.g.e., 9-12; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 366/ 403.

olunuyordu.(tamamlayacak olan I. Leo olacaktır)³⁹ Doğu Hristiyanlığından zamanla farklılaşma ve kopmanın önemli adımlarından olarak Ahit'i Latinceye çevirme faaliyetleri önem kazanmıştır.⁴⁰ "Papa" unvanı ise Papa Siricius (384-399) tarafından kabul edilir. Yani önceki dönemlerin aksine Roma başpiskoposu bundan böyle diğer piskoposların "birader"i yani özdeşi değil "Baba(Papa)" sı, en yüksek makamın sahibi olduğunu iddia, kabul ve ilan edilir.⁴¹ Burada Katolik Kilisesi'nin meşruiyetini dayandığı Havari Petrus ile Aziz Pavlus hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

İsa Mesih'in Havari Petrus'a (Matta İncili'nden) "*Sen Petrus' sun* (Yunanca "kaya" anlamına gelir) *ve ben Kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım ve ölümler diyarının kapıları O'nu yenmeyecektir. Göklerin melekûtu anahtarlarını sana vereceğim*" ifadesi Kilise üstünlüğünün kaynağı olarak savunulmakta ve Petrus' un Roma'da öldüğü kabulüne dayandırılmaktadır.⁴² Çarmıha gerilmesinden üç gün sonra dirilen İsa'nın Petrus'a "*kuzularımı güt*" ve "*ardımca gel*"(Yuhanna İncili'nden) demiş olması Roma Kilisesi'nin üstün ve evrensel oluşuna kanıt gösterilmiştir.⁴³ Havari Petrus, diğer bir Havari Andreas'ın kardeşidir ve İsa çarmıha gerilmeden evvel O'na kendisini üç kez inkâr edeceğini söylemiş ve söylediği gibi olmuştur. Bu durum insanî zaafıların teyidi olup Petrus' un erdemini lekelememiş bilakis erdemini sürdürdüğünü kanıtlamıştır ve bu inancın dayanağı "Selamet" düşüncesidir. Bu düşünce ise Papa'nın önemini artıran bir özelliktir. Çünkü "Selamet" düşüncesi insani erdemler yahut günahlardan çok pişmanlık duymuş olup umudu yitirmemeyi ifade eder.⁴⁴ İşte Papalığın en önemli dini gücünden birinin dayanağı olan günah çıkarma bu düşünceye dayanıyordu.(zaman içerisinde buna mali güç de eklenecektir)

Pavlus: Yeni Ahit'e göre Hristiyanlara zulmetmek konusunda adı bilinir bir hale gelmiş olan Ferisî⁴⁵ Saul Kudüs'ten Şam'a doğru yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculuğun maksadı ise Hristiyanlara karşı insanları harekete geçirmektir.⁴⁶ Ancak yolda işittiği ses kendisine

³⁹ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 22; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 403-406.

⁴⁰ Bauer, S. (2014). a.g.e., 77.

⁴¹ Eliade, M. (2003-a). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi-Muhammed'den Reform çağına-* . İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 67.

⁴² Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011).a.g.e., 113.

⁴³ Aydın, M., Eroğlu, A.(2007).a.g.m.; Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). 113-115.

⁴⁴ Eliade, M. (2003) a.g.e, 394-396.

⁴⁵ Ferisî: Hristiyanlığın ilk yüzyılında var olan dört büyük Yahudi tarikatından biridir. Saddukî tarikatının aksine ölüm sonrası yaşam ve ruhun ölümsüzlüğüne inanan ve Yahudilerin kahiri ekseriyetinin bağlı olduğu tarikattır. Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011).a.g.e.,98.

⁴⁶ Eliade, M. (2003) a.g.e, 393.

neden zulmettiğini sorduğunda “İsa” yanıtını almıştır. Müteakiben İsa, yanındakilerin de duyacağı bir biçimde Saul’a “*Haydi kalk ve kente gir, ne yapman gerektiği sana bildirilecek*” demiştir. Ayağa kalktığında ise Saul artık görme yetisine sahip değildir. Bu vaziyette Şam’a ulaşır ve üç gün bu halde yaşamını devam ettirir. Hananya adında bir Hristiyan, İsa Mesih’in görü kanalıyla lütfettiği yönlendirme üzerine Saul’un gözlerine ellerini koymuş ve Saul yeniden görmeye başlamıştır. Bu mucizevi yaşantı üzerine vaftiz olan bu kişi Aziz Pavlus adını almıştır. İsa’nın bir gün dirileceği inancı bilhassa Aziz Pavlus Hristiyanlığının temel doktrini halini alacaktır. Bunun yanında Hristiyanlığın tarihini aktaran ilk belgeler; İsa’nın diriliş ve O’nun vasıtasıyla kavuşulacak selametin kesinliğini taşıyan Pavlus’un Mektuplarıdır.⁴⁷ İsa Mesih’i birebir görmeden, öğrencisi olmadan Havari ünvanı alan tek Havari olan Pavlus, Anadolu, Kıbrıs, Yunanistan, Makedonya’da Hristiyanlığı yayma faaliyetleri çerçevesinde vaazlar vermiş, kiliseler kurmuş ve yaşamının önemli bir bölümünü Korinthos, Roma ve Antakya’da geçirmiştir. Yahudilerin ihbar etmesi sonucu tutuklanarak İmparator’un mahkemesinde yargılanarak gözetleme çerçevesinde serbestlik verilmiştir. 62 yahut 64 yılında ise Roma’da öldürülmüştür. Pavlus, yaşadığı deneyimi çarmıha gerilmeye benzetip ondan sonra Mesih’in düşüncesine sahip olmuş yani onda Tanrı Ruhu’nun varlığı söz konusu olmuştur. Mesih’in kendisi ile konuştuğunu fakat bu durumun kendisini özel kılmadığını, vaftiz vasıtasıyla (Efkaristiya ritüeli de Mesih ile mistik anlamda ruhi birleşmenin diğer yoludur) Mesih ile mistik birleşmenin her Hristiyan’da vuku bulduğu belirtmiştir.⁴⁸ Kilisenin inanışlarından bir diğeri de İsa’nın dirilmesi demek Tanrı’nın krallığı kurulması demekti ve dolayısıyla kutsal tezahür Kilise’de de ortaya çıkmıştır.⁴⁹ Esasında Kilise felsefi bazı düşüncelerin ve kutsal tarihin sentezlenmesi neticesinde ortaya çıkan değer yargıları üzerinde temellendirilmişti. Görüleceği üzere Arius mezhebine bağlı yahut benzer eğilimli krallar döneminde üstünlük iddiaları ortaya çıkmıştır.⁵⁰ Papa I.Innocente(401-417) döneminde ise Papalık mektupları emredici dille yazılmış ve Roma’nın apolistik, ekümenik (evrensel) Kilise olduğuna önemli bir vurgu söz konusu olmuştur. I.Celestine(422-432) Papalık mektuplarının içeriğinin “hukuk” niteliği taşıdığını ve bundan dolayı uyulmasının zaruri olduğunu ilan etmiştir ve diğer Kiliseler tarafından kabul görmemiştir. Fakat bu dönemde Papalığın daha önemli problemlerinden ilkinin kıtaya

⁴⁷Eliade, M. (2003-a).a.g.e.,380; Diğer Önemli belgeler 70-90 yılları arasında yazılmış Havari Matta, Markos,Luka incilleridir.Bkz: Eliade, M. (2003-a). 386.

⁴⁸ Eliade, M. (2003-a). a.g.e.,393-394.

⁴⁹ Eliade, M. (2003-a).a.g.e., 405.

⁵⁰ Russel, Bertrand. (2016). *Batı felsefesi tarihi 2. cilt: Katolik felsefesi*, İstanbul: Alfa, 8-9.

yönelen barbar akınları teşkil etmiştir.410 yılında Arius mezhebinden Got komutanı Alaric Roma'yı yakıp yıkmış ve hâkim olmuştur. Hristiyan olmayanlar bu olayların önceki dinin bırakılıp Hristiyanlığın yayılması ile açıklamaya başlamışlardır.⁵¹ Hristiyan öğretisi üzerinde de uzlaşma sağlanabilmiş değildir. İstanbul Patriği Nestorius İsa'nın tek doğa sahibi olduğu inancı olan Monofizismi savunmaya başlamıştır. Bu inanışa göre İsa'nın ilahi bir töze taşıyıp yalnızca insani töze sahip ve dolayısıyla annesi Meryem'in de "Tanrı'nın Annesi" olmadığını dile getirmiştir. Sonrasında ise Nesturilik olarak anılmaya başlanacaktır. İmparator Theodosius da bu inanca temayül etmekte olmasına rağmen reddetmiş ve 451 yılında toplanan Efes Konsili'nde Nesturilik mahkûm edilerek Meryem'in Tanrı Doğuran(Theotokos) olduğu görüşü tekrarlanmıştır. Konsilin toplanmasından evvel Papa I. Leon'un İstanbul Patriği Flavian'a göndermiş olduğu mektubun Konsil kararını etkilediği dolayısıyla Roma Kilisesi'nin üstünlüğünün kabul etmek olduğu sonucunu ortaya çıkmıştır.⁵² Bu Konsilde Roma ile Konstantinopolis Kiliselerinin arasını açan diğer bir konu Konstantinopolis Kilisesi'nin; Roma Kilisesi'nin öneminin İmparatorluğa başkentlik yapmış oluşundan kaynaklandığını ve Konstantinopolis'in de "Yeni Roma" oluşundan dolayı Roma Kilisesi ile aynı statüde olması gerektiği muhtevalı madde teşkil etmekteydi. Roma Kilisesi bu maddeyi kabul etmemiş Konstantinopolis patrikliği ise itibarı için İmparatora taç giydirme geleneğini başlatmıştır.⁵³ Daima İmparatora boyun eğen Doğu Roma patrikleri Roma Kilisesi'ne ise boyun eğmeyi düşünmediler, aslında iki kilisenin ayrılığı Patriklerin Roma Kilisesi üstünlüğünü kabullenmemeleri oluşudur.⁵⁴ Papalık 444 yılında Selanik (Thessalonike) piskoposunun görevden alma yetkisini kullanması üzerine bu görevden almaya itiraz ederek Piskoposluk ile tartışmış Doğu ve Batı Roma İmparatorlarına müracaat eden Selanik Piskoposuna Roma Kilisesi'nin haklı olduğu bildirilmiş yani din adamlarını görevden alma ve görevlendirme yetkisinin Papalığa ait olduğu resmen kabul edilmiştir.⁵⁵ Papa I. Leo etkisiyle 445 yılında Batı Roma İmparatoru III. Valentinus Papa'yı tüm Hristiyan Kiliseleri'nin resmi yöneticisi ilan etmiştir.⁵⁶ 452 yılında ise Hun Hükümdarı Attila'nın saldırısı karşısında İmparator III. Valentinianus Ravenna'yı terk ederek Roma'ya gitmiş, komutan Aetius'un ordusunun sayısı düşmüştü ve bu durumda iken Papa I. Leo Po

⁵¹ Eliade, M. (2003-a). 51-52; Mitchell, S. (2016). a.g.e, 135-143.

⁵² Russel, B. (2016). a.g.e., 116-118; Bauer, S. (2014). a.g.e., 108-109; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 27-28; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 16-20; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 158/ 430-438.

⁵³ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 27-28; Ostrogorsky, G. (2015), a.g.e., 53-55.

⁵⁴ Russel, B. (2016). a.g.e., 151-152.

⁵⁵ Bauer, S. (2014). a.g.e., 131; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 27-28.

⁵⁶ Susan Wise'ye göre bu karanameden sonra I. Leo ilk Papa olmuştur. Bkz: Bauer, W. (2014). a.g.e., 131.

Nehri’nde Attila ile görüşerek Roma’ya girmemesini sağlamış *tarihte ilk kez bir piskopos İmparator’un yapması gerekeni yapmıştı* ve bu O’nun ve Kilise’nin gücünü büyük ölçüde artırmıştır.⁵⁷ “Büyük” sıfatıyla anılan ilk Papa olan I. Leo(440-461) Papalık doktrininin oluşumunu tamamlamış ve Papalığın etkililiği O’nunla başlamıştır. Meşruiyetini Petrus’dan alan Papa en yüksek öğretmen ve yargıçtır. Papalığı kurumsallaştırarak Papaların hatalarını kurumdan ayrı olarak tanımlamıştır ve makamından mütevellit hatası olan Papalara da hürmet göstermek zaruridir.⁵⁸

Papanın bu zaferinden çok az bir zaman sonra 455 yılında Vandallar Roma’yı tahrip diğer kavimler de kıtada küçük devletler kurmaya başlamışlar Arius ve geleneksel dinlerine bağlı olan bu kavimlere Papalığın hâkimiyetini benimsetmesi mümkün olmamıştır.⁵⁹ 474 yılında İtalya (Ostrogot-Türk?) Kralı Odovakar 395 yılında İmparator Theodosius’un ikiye ayırmış olduğu Batı Roma İmparatorluğu’nun son İmparatoru Romulus Augustulus’u tahtından indirerek Batı Roma İmparatorluğuna son vermiştir. Barbar akınlarının da etkisiyle kıtada meydana gelen anarşi, bölünme, fakirleşme karşısında Roma Kilisesinin misyon faaliyetlerinin ve yardımlarının da etkisi ile insanlar Roma Kilisesi’ne bağlanmışlardır.⁶⁰ Batı Roma’nın çökmüş olmasının verdiği otorite boşluğunun etkisi Roma Kilisesi’ni bölgesinin en güçlü siyasi oluşumu durumuna getirmişti.⁶¹ Roma Kilisesi, İskenderiye, Antakya, Kudüs Kiliselerinin de havarisel olmasına rağmen bu durumun da etkisiyle diğer Kiliselere hiç mutedil yaklaşmıyordu. Bu zamanda Doğu’da gelişmeler Kilise’nin istediği gibi değildi. Monofisizmin Doğu Kiliselerinde yaygınlık kazanmasıyla İstanbul patrikliği uzlaşma-birleşme bildirgesi olan “Henotikon”u ilan edince Papa XXIII.Felix (483-492) bunun Kadıköy Konsil Kararlarının ortadan kaldırdığını ifade ederek reddetmiş İstanbul Patriği Acacis’i aforoz etmiş, patrik Acacis de Papa’yı aforoz ile karşılık vermiştir. Sonraki Papa I.Gelasius(492-496) Kilise hâkimiyeti konusunda önemli bir doktrin geliştirmiştir. Buna ilerde değinilecektir fakat burada değinilmesi zaruri bilgilere yer vermek önemli olacaktır. Önceki Papa gibi o da İstanbul Patriği Acasis’i aforoz etmiş, Batı Roma İmparatorluğu’nun ortadan kalkmasının da verdiği otonomi ile Roma Kilise idaresinin dünyevi yönetimlerden de üstün olduğunu savunmuştur. Doğu Roma İmparatoru I.Anastasius(491-518)’ un Kilise konularındaki düzenlemesine karşı

⁵⁷ Bauer, S. (2014). a.g.e., 139-140.

⁵⁸ Bauer, S. (2014). a.g.e., 156; Ostrogorsky,G. (2015), a.g.e., 53-55; Mitchell, S. (2016). a.g.e.,164-168.

⁵⁹ Şakiroğlu, Mahmut, Vatikan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42, S.564-568, 2012.

⁶⁰ Eliade, M. (2003-a). a.g.e., 6.

⁶¹ Çoban,B.Z. (2007) . a.g.t., 29-30.

gönderdiği mektubun muhtevasına göre dünyevi lider “öğrenci”dir “muallim” ise Papalıktır. Dolayısıyla sözüne vuzuhla yaklaşıp dikkate alınması gereken de papalıktır, zaman içerisinde “Papa hiçbir güç tarafından yargılanamaz” görüşünün temeli olacak olan görüşüne göre din adamları dünyevi mahkemelerde yargılanmamalıdır. Bir çeşit denge politikası izlediğini göreceğimiz Papalık Hristiyanlığın II.Constantin’i addedilen Frenk Kralı Clovis’in Hristiyan oluşundan⁶², Doğu Roma’ya karşı dayanak olarak kullanmayı düşündüğünden bir çeşit bağımsızlık ilan etmiştir adeta.

519 yılında ise Papa Hormidas ile Doğu Roma İmparatoru I.Justin’in aforozu patrik-papaların haksızlıklarını ilan ederek anlaşmazlığı çözmeye çalışmışlardır. V. ve VI.yüzyıllarda Avrupa kıtasına yönelen Barbar akınları Roma İmparatorluğu’nun önemli bir kısmını da hâkimiyete alınmasıyla sonuçlanmıştı. Hispania’ya Vizigotlar, Kuzey Afrika’ya Vandallar, İtalya’ya Ostrogotlar, Galya’ya Franklar irili ufaklı pek güçlü olmayan krallıklar kurmuşlardı.⁶³ Doğu Roma İmparatoru Justinianus(527-565) ise bu toprakları Roma İmparatorluğu yani kendi egemenliğinin alanları olarak kabul ediyordu. Papalık ise bu krallıkların Ariuscu ve geleneksel dinlerinde olmalarından mütevellit yeterince sözünü geçiremiyor fakat kıta içerisinde misyon faaliyetlerine önem veriyor Roma Kilise doktrini doğrultusunda Hristiyanlaştırmaya çalışıyordu. 535-540 yılları arasında Justinianus İtalyan yarımadasındaki Vandal, Ostrogot hâkimiyetine son vererek İtalyan yarımadasına hükmetmiştir.⁶⁴ Roma’nın yıkılışından beri daha özgür hatta kıtasında emsalsiz olan Papalık Doğu Roma hâkimiyetinin baskısını hisseder olmuş, bu durumu felaketimiz addetmiştir zira hâkimiyetine girmesi söz konusu olmuştur. Ancak 568 yılında Lombardların İtalyan yarımadasında istila faaliyetleri ile Doğu Roma ile olan bağlantının kesilmesi bu korkuyu ortadan kaldırmıştır.⁶⁵ Ariusculuğu benimsemiş Lombardlar dağılıp küçük ve güçsüz düklükler haline gelince⁶⁶ Papalık hâkimiyeti yeniden temayüz etmiştir ve 555 yılında ilan edilen fermana aykırı bir şekilde, seçilen Papaların Doğu Roma İmparatoru tarafından teyit edilmesi gereğini yerine getirme gereği duymamaya başlamışlardır. Kıtaya iyiden iyiye yerleşen Vandal, Got, Hun, Vizigot, Ostrogot kavimlerinin Hristiyanlaştırılması için misyonerler ve keşişler önemli çalışmalar yürütmüş, yardımlarda bulunulmuştur ve en tesirli netice Karolenj İmparatorluğu’nun

⁶² Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t.,30-31; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 294; Brown, P. (2017). a.g.e.,170-173.

⁶³ Bauer, S. (2014). a.g.e., 233; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 5.

⁶⁴ Bauer, S. (2014). a.g.e.,234-235; Ostrogorsky. (2015). a.g.e., 63-65; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 276-323.

⁶⁵ Russel, B. (2016). a.g.e.,127; Ostrogorsky,G. (2015). a.g.e., 68.

⁶⁶ Russel, B. (2016). a.g.e.,127; Ostrogorsky,G. (2015). a.g.e., 68-74.

kuruluşunu müteakip baskı politikasıyla amacına haiz olacak, İmparatorluğun askeri gücüne dayanan Kilise, gücünü artıracaktır.⁶⁷ İtalyan yarımadasının tamamında Papalık otoritesini kuran I.Gregory(590-604) Roma Kilisesinin kurumsallaşmasında önemli faaliyetler yürütmüş “Büyük” sıfatı ile anılan diğer bir Papa’dır. Avrupa Kıtasını bütünüyle Roma Kilisesi anlayışındaki Hıristiyanların bulunduğu bir coğrafya haline getirmeyi hedeflemiş, İstanbul Patrikliğinin de ekümenik sıfatını taşımasını kabul etmemiştir. Şahsını “Tanrı Hizmetkârlarının Hizmetkârı” olarak niteleyen Papa Gregor “Avrupa’nın Babası” olarak anılmaktadır.⁶⁸ Doğu Roma ile sürekli mücadele halinde bulunan Papalık 653 yılında bu mücadeleyi bir zaman için kaybetmiştir. Doğu Roma bölge valisi Olympos’un Monofizizm sebebiyle Doğu Roma’nın faaliyetlerini sapkınlık ilan eden Papa Martin’i ele geçirmesinin ardından Ukrayna’da sürgüne mahkûm edilmiştir. Bu vaka Papalığın 680 yılına dek Doğu Roma İmparatorluğuna başkaldıramaması neticesini vermiştir. Fakat 691 yılına gelindiğinde etki azalmış, İmparator II. Justinian’ın Trullo Konsili ve bu konsilde alınan Doğu Kilisesi’nin Roma Kilisesine eşit yani ekümen olduğu kararını Papalık reddetmiştir. Buna mukabil ilişkiler tekrar yumuşamış ve 710 yılına gelindiğinde İmparator’un daveti üzerine Papa Constantine bir ilki(ve 1967 yılına dek son) gerçekleştirerek Konstantinopolis’i ziyaret etmiştir.⁶⁹ VIII. yüzyıl Papalığın Doğu Roma’daki İkonaklzm(İkona kırıcılık, reddetme) karşıtı tutumundan doğan çatışma ile geçmiş kıta içerisinde ise misyon faaliyetleri devam etmiştir. Papa I.Adrian (772-795) zamanında toplanan II.İznik Konsili(787) neticesinde Konstantinapol Kilisesinin arzusu hilafına İkonlara saygının yasallığı kabul edilmiştir. Aynı zamanda İtalyan yarımadasındaki Lombardlar tarafından zor durumda bırakılan Papalık, Frank Kralı Pepin ile siyasi nitelikli bir anlaşma yaparak Lombardları onun kuvvetleriyle tehlike olmaktan çıkarmıştır. Anlaşmaya göre buna karşılık Pepin’e ailesinden olmayan bir Kralı Papalığın kabul etmeyeceğini taahhüt etmiştir.⁷⁰ Bu durum Papalığın dini yetkilerini siyasi kaygılar cihetiyle kullanışına ve önemli bir güç olduğuna delildir. Kral Pepin de Papa’ya Orta İtalya topraklarının önemli bir kısmının hâkimiyetini bahşetmiştir (Donation of Pepin) “Constantinus Bağıışı” konusunun temelidir. Bu topraklar(sözde) Constantinus döneminde de bağışlanmıştı⁷¹ ve böylece Papalık dünyevi bir yönetim bölgesine hâkim olmuştur.⁷² Bu

⁶⁷ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t., 34-35.

⁶⁸ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t.,35-36.

⁶⁹ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 35-36; Ostrogorsky, G. (2015), a.g.e., 111-136.

⁷⁰ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t.,42; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 23-26; Ostrogorsky,G. (2015), a.g.e., 171-173.

⁷¹ Bauer, S. (2014). a.g.e., 409.

⁷²Stato della Citta del Vaticano (papalık) ve Santa Sede(Kutsal Mekan) olarak da anılan Papalık 756-1870 döneminde ve 1929 itibariyle bağımsız bir devlet biçiminde varlığını sürdürmüş Vatikan adıyla da anılmıştır.

bağışa karşılık veren Papa, yalnız Pepin'i değil oğulları Charles ve Charlamagne'ı da kutsayıp “Roma Asilzadeleri” ünvanını layık görmüştür. Böylece 1870 yılına dek yaşayacak olan Papalık Devletleri(Papal States) bu tarihte kurulmuştur. Gücü pekişen Papa III. Stephen(768-772) Pepin'e kılıç hediye etmek suretiyle Batı'da bir imparatoru Bizans'a yeğlediğini gösterir gibidir.⁷³ Yine onun döneminde Papalık seçimini dünyevi yetkililere kapatılmıştır. İlaveten Doğu Roma'ya karşı ittifak kuracağı bir devlete kavuşan Papalığın Doğu Roma ile arası daha fazla açılmış, Doğu Roma İmparatorlarının Papalığa müdahale olanağı bu tarihten sonra ortadan kalkmıştır.⁷⁴ Bu tarihten sonra Papalık ile Konstantinapol, İskenderiye, Antakya, Kudüs patrikliklerinden farklılaşacaktı zira Batı'da tekti. En önemli yönü ise diğer patriklikler aksine Papaların otoritesi İmparatorların üzerine çıktı, buradaki krallar tam bir otoriteye sahip olamadılar, yalnız Papa'nın giydirmeyi kabulü halinde otoriteleri kabul edilir haldeydi.⁷⁵ Kilise gücünün en sarıh mahiyetli olayı 800 yılında Charlamagne'a taç giydirilmesi idi. Papa III.Leo(795-816) Roma aristokratları karşısında zor durumdan O'nun yardımı ile sıyrılabilmiş ve Avrupa'daki krallar kendilerini Roma'nın varisi olarak düşünürlerken St. Peter Kilisesi'nde İmparatorluk tacı giydirerek “Augustus” yani “Roma İmparatoru” ilan edilmiş ve seçilen Papaları teyit etme görevi de Charlamagne'a tevdi edilmiştir. Bu olaydan kısa bir zaman sonra Papalık para bastırmak suretiyle bir çeşit devlet biçimine bürünüyordu. Doğu Roma İmparatorluğu da Roma'nın devamı olarak kendisinin görmezden gelinerek başka bir İmparator ilan edilmesini kabul etmeyecekti ve Papalık Charlamagne'a güvenerek Doğu Roma ile ilişkilerinin bozulmasını önemsemeyecekti.⁷⁶ Bununla birlikte Kilise sonraki tarihi zaman içerisinde zafer, gerileme, zafer, aşağılanma dönemlerinden geçecektir.⁷⁷ Papalığı Lombardlara karşı koruyan Charlamagne bir süre sonra kendini “Tanrı lütfu ile Frenk Kralı” olarak isimlendirecek ve Papalığı bir çeşit memuriyet gibi görmeye başlayacak, Papalık ise bu durumda ketumiyet sergileyemeyecektir. Doğu Roma ile mücadele halindeki Abbasi Halifesi Harun Reşid, 807 yılında Charlamagne'a Kudüs kutsal mekân ve yerlerinin koruyuculuğuna dair bir ferman çıkarttırmıştır. Bu Hristiyan devletleri arasındaki

Roma'da bir şehir devleti olan Vatikan şehri Tiber Nehri'nin sağ kısmında Papalık sarayının ve devletin adı olarak da kullanılmıştır. Bkz: Aydın, M., Eroğlu, A. (2007). a.g.m.

⁷³ Şenel, Alaeddin. (2004). Siyasal düşünceler tarihi: *İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda toplum ve siyasal düşünüş*, Ankara: Bilim ve Sanat, 228.

⁷⁴ Russel, B. (2016). a.g.e., 153-154; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 43-44.

⁷⁵ Russel, B. (2016). a.g.e., 155.

⁷⁶ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 46; Bauer. (2014). a.g.e., 406-407; Ostrogorsky, G. (2015), a.g.e., 172-173.

⁷⁷ Eliade, M. (2003-a). 108-109.

hiyerarşide en yüksek mevkii olarak tanınmanın kanıtı anlamını taşıyor⁷⁸ Doğu Roma İmparatoru'nun bu yerlerdeki önemini azaltmayı amaçlıyordu.⁷⁹ Charlamagne ölmeden önce varislerine Aziz Petrus Kilisesi'nin korunmasını vasiyet etmiştir. Papayı korumalı ve Tanrı Krallığını kurmalıydılar. Ölümünün ardından taht namzeti olan üç prens arasındaki iç savaş IX.yüzyıl ortalarına kadar sürmüş ardından Viking istilaları başlamıştır. Dindar lakaplı Louis(814-840)'e taç giydirilirken yapılan anlaşmaya isnaden Papalık topraklarının sınırları genişletilir, Papalık seçimleri yeniden dünyevi otoritelere açılır. Bu ise hayli menfi bir etkide bulunarak Kilise otoritesinde önemli sarsıntılara sebep olacak dönemlerin önünü açan sebebi teşkil edecektir. Doğu Roma tehlikesi karşısında Charlamagne karşı ılımlı bir tutum benimseyen Papalık IX.yüzyılın ikinci yarısında Karolenj hanedanının zayıflamasıyla tekrar sesini yükseltme imkânına kavuşacak hatta İmparatorların kararlarında etkili olacaktır. Papalığın sağladığı dinî meşruiyetin halk ve diğer devletlerin nazarında önemini gören diğer krallıklar da Papa eliyle taç giymeye önem vereceklerdir. “Büyük” sıfatıyla tanınan üçüncü Papa olan I.Nicholas(858-867) Kilise'yi yeniden etkinleştirmeye çalışacak Karolenj İmparatorlarına karşı Kilise'nin bağımsızlığına yönelik politikalar benimseyecektir. Papa Nicholas'ın ifade ettiğine göre, bir Papa tüm kiliselerin düzenlenmesi yetkisine sahip olduğu gibi O'nu kimse yargılama hakkına sahip değildir. Buna karşılık Papa mahkeme etmeden piskoposları görevden alma hakkına haizdir. Yegâne otorite Papa'dır.⁸⁰ Bu tarihe dek Kilise'nin ulaştığı en yüksek otoriteyi I.Nicholas tesis etti.⁸¹ Papa II.Adrian(867-872) ise tüm Hristiyanları liderliğinde Papa'nın bulunduğu tek bir “*inananlar topluluğu*” olarak görmekte hatta yalnız Hristiyan tebaa değil tüm dünyevi otoriteler Papa'ya tabi olduklarını kabul etmelidirler.⁸² Bu görüşlerin savunulacak kadar güçlü olunan dönemin ardından Papalıkta uzun sürecek bir sarsıntı meydana gelecektir. Bir suikast neticesinde yaşamını kaybeden Papa VIII.John(872-882)'dan sonra Papalık yönetimi Romalı aristokratların buyruğuna girmiş, sık sık Papa değişimi gerçekleşmiştir. Maddi ve siyasi otorite olarak önemli olan Papalık bu güçleri kullanmak isteyen aristokratların aracı durumuna düşer. Papa olan kişilerin ahlak bakımından yoksun oluşları sebebi ve koruyacak güçlü bir İmparatorun olmayışının da etkisiyle bu zamanlar

⁷⁸ Bauer,S. (2014). a.g.e., 509-510.

⁷⁹ Cardini, F. (2004). a.g.e., 19.

⁸⁰ Şenel, A. (2004). a.g.e., 228,: Papa Bizans'a yazdığı mektuba göre; tek kişinin kral,rahip, din büyüğü olduğu devirler kapandı ve Hristiyan Kilise bunu ikiye ayırdı. Fakat İmparatorlar da ebedî yaşam için Kiliseye muhtaçken Kilise'nin geçici işler dışında İmparator'a gereksinimi bulunmamaktaydı. Russel bunun Doğu Roma özelinde olsa gerektiği düşüncesindedir. Bkz: Russel, B. (2016). a.g.e., 164-165.

⁸¹ Russel, B. (2016). a.g.e., 163; Ostrogorsky, G. (2015), a.g.e., 215-216.

⁸² Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 48-50.

“karanlık çağ”(saeculum obscurum) adlandırmasıyla zikredilir.⁸³ 955-1003 yılları arasında Saksonlar Papalığa hâkim olur ve “İmparator” ünvanı Frenklerden Germenlere intikal etmiş olur. İmparator I.Otto(936-973)ile Papaların İmparatora bağlılık yemini etme dönemi başlamış ve bu yemine karşılık İmparator da Papalık hâkimiyetindeki topraklarda Papalığı hâkim güç olarak tanımıştır.⁸⁴

Papalığın Otto’ya güvenmeyerek Macarlarla İmparator aleyhine müttefiklik gerçekleştirip topraklarına saldırtması üzerine İmparator Papa’yı görevinden alarak kendisi bir Papa seçmiş ve seçiminin İmparator isteğince olmasını kabul etmiştir.⁸⁵ Yine bu dönemlerde bazı papaların öldürülmesi gibi olaylar vukua gelmiştir.1000 yılına girildiğinde kıyamet anlatılarıyla yaşamış Hristiyanlar kıyamet anını bekliyorlardı ve yapılacak en yararlı faaliyet kefarete olarak Kiliselere ödeme ve bağışlarda bulunmak, tövbe ayinlerinde, günah çıkartma ritüellerinde bulunmak gibi Kilise’ye olan bağı artıran durumlar yaşanmaktaydı. Piskopos ve manastır başrahipleri de insanları bunlara yöneltiyorlardı. Hristiyanlar azizler ve kutsal emanetlere daha fazla sığınır olmuşlardı.⁸⁶ Öte yandan Papalık üzerinde 1003 yılı itibarıyla Sakson hâkimiyeti zaafa uğrayınca Norman İstilalarının da başlamasının etkisiyle Papalık yeniden Roma asilzadelerinin aracı haline gelir, üç Papanın birden var olduğu bir dönem yaşanmıştır.⁸⁷ Kıyamet beklentileri sürerken Hristiyanlar Roma, Kudüs’e Hac yolculuklarına çıkıyorlardı. Mesih’in Çilesi’nin 1000. Yılı olan 1033 yılı geçince arınma isteğine malik olunulduğu ve tövbelerin, dinî faaliyetlerin maksadı karşılamış olduğu düşünülür.⁸⁸İstilalar ile gelen halklar krallarının Tanrıların soyundan olduğuna inanırlarken Kilise bu kralların soyunu Hz. Nuh gibi dinî soylara bağlayarak Hristiyanlık dolayısıyla Kilise’ye bağlamaya başlıyordu, halklar hızla Katolikleşiyordu. Kutsama ayini neticesinde Krallar artık “Tanrı’nın Mesih” oluyorlardı ancak yalnızca halk ve Kilise’nin kutsanmış koruyucusunun üzerinde bir öneme haiz değildir. İnsanlar yalnızca Kilise vasıtasıyla Tanrı ile iletişim kurabilirlerdi. Kutsama töreninden geçen şövalyeler de yoksullar ve bilhassa Kilise’yi savunmakla yükümlü oldukları kabulleniliyordu.⁸⁹

⁸³Papa seçiminin kanunlaşmış bir yönteminin henüz olmaması da etkili olmaktadır. Bkz: Şenel, A. (2004).a.g.e., 228

⁸⁴ Bauer,S. (2014). a.g.e., 591.

⁸⁵ Bauer, S. (2014). a.g.e., 592-597.

⁸⁶ Eliade, M. (2003-a). 108-109.

⁸⁷ Çoban,B.Z. (2007) , a.g.t., 51-56.

⁸⁸ Cardini, F. (2004), a.g.e.,68-69.

⁸⁹ Eliade, M. (2003-a), 108-111.

XI.yüzyıl ortalarına gelindiğinde kıtada Roma Kilisesi'nin doktrinine uyan Hristiyanlık yaygınlaşmış Kilise otoritesini tesis etmek için çalışmalara başlamış ve “Constantin Bağı” gibi tarihsel meşruiyet kaynakları göstermek suretiyle Krallıklardan hâkimiyet alanlarına, otoritesine ve ödenmesi gerekli vergilere saygı göstermelerini istenmiş ve bu yönde faaliyetler düzenlenmiştir. “Gregoryen Reformlar Dönemi” adı verilen ve 1123 Lateran Konsili'ne dek sürdüğü kabul edilen bu döneme Papa VII.Gregory(1073-1085) dolayısıyla bu ad uygun görülmüştür. VII.Gregory'den evvel onun kadar olmasa da Papalık otoritesini ihya problemine önem veren ilk Papalardan biri olan IX.Leo(1049-1054) “Simony” (Kilise memuriyetlerinin ücret karşılığı satılması), din adamlarının nikâhsız yaşamaları ve “Investiture”(Din adamlarını atama meselesi) konularını çözmeye öncelik vermiştir. Doğu Roma'ya karşı ketum politikası ise ilişkileri neredeyse onarılmaz duruma getirecektir. Normanların bölgelerindeki Yunanlıları Latin anlayışındaki ibadete zorlamak suretiyle asimile etmeye çalışması Konstantinapol Kilisesi'nce tepkiyle karşılık bulmuş ve sorunun çözümü için müzakere maksadıyla Papalığa da intikal ettirilmiştir. 1054 yılında Papalık delegelerini karşılayan Konstantinapol patriği Cerularius'un Papa'dan “peder” değil “kardeş” hitabıyla söz etmesi delegelerin lideri Humbert'in tepkisini çekmiştir. Ek olarak Konstantinapol'ü de “ekümenik” vasfı ile nitelemesinin de etkisiyle patriğin aforozunu bildiren bir evrağı Ayasofya Kilise mihrabına bırakarak Konstantinapol'den ayrılan heyet iki kilisenin yüzyıllardır çekişmesinin en doruk ve ayrılığın en derin zamanlarının başlangıç tarihini teşkil etme cihetiyle önemi ağır bir vakadır. Papalık heyetinin tutumuna karşılık bir sinod toplanarak Papalık heyeti aforoz edilmiştir. Esasında ise Slavların Ortodoks Hristiyanlığı benimsemiş durumda oluşunun da gösterdiği gibi iki kilise de “ekümenik” vasfını taşımamaktadır. Bu olay Papalığın Doğu Hristiyanlığı üzerindeki iddiasının yavaş yavaş terkiyle Doğu Kilisesi'nin kendi hâkimiyet bölgesinin tam manasıyla tesisine karşı çıkan Papalık engelini kırılmasını da temsil etmektedir. Bundan sonra Doğu Hristiyanlığı üzerinde daha güçlü olan Konstantinopol Kilisesi'ne karşılık Papalık da müteakip iki yüzyıl içinde Avrupa'nın en kuvvetli ve dini otorite oluşunun da etkisiyle saygın derebeyliği olacaktır ve Papa ilk kez bu olaydan sonra taç giyerek bir çeşit kral-krallık mahiyetine bürünecektir. Papa IX.Leo'nun öncelik verdiği reformların da tedrici tatbiki Papalığın prestijini ve gücünü pekiştirecektir.⁹⁰ VII.Gregory(1073-1085) Ortaçağ'ın en saygın ve önemli Papası olup Papalığın saygınlığını tekrar kazandırmak için din adamlarına sınırlamalar getirmiş, piskopos

⁹⁰ Çoban,B.Z. (2007) . a.g.t., 54-62.

atanmasının Papalığa aidiyetini krallara kabul ettirmek için mücadele vermiş ve ilan ettiği “Dictatus Papae” (Papanın Emirleri) göre “ekümenik”lik yalnızca Roma Kilisesi’nin alametifarikasıdır, piskopos görevlendirme konusu ile İmparatorları görevden alma yetkisi Papanındır ve Roma Kilise kurumu tarihinde yanlış bir karara varmamıştır. 1074 Lenten Sinodu ile de liyakatsiz ruhbanların ayin yönetmesinin söz konusu olamayacağını, ücret karşılığı Kilise teşkilatında dinî mevki alanların Kilise örgütü dışına atılmasını ve yerlerine yapılacak atamada samimi olmak koşuluyla dünyevî makamlardan yardım alınmasının mümkünatı ve din adamlarına gayrimeşru ve zaafi meselelerine yasaklar koyulması konularında kesin hükümlere karar verilir. Müteakip Papa II. Urban ile birlikte Canon Law (Kilise Yasası) geliştirmiştir. Dönemin en otorite sahibi tarikatı Cluny’nin ve Doğu Roma’nın isteğiyle haclı seferinden söz eden ilk Papa da VII.Gregory olmuş ancak Norman Kralının destek vermemesi ile bir sefer tatbik edilmemiştir.⁹¹ Papa Gregory’nin Dictatus Papae’sine aykırı biçimde piskopos atama yetkisini kullanan İmparator IV.Heinrich’ye⁹² bu konuda Papanın yetkili olduğunu kabullenmemesi durumunda aforoz edileceği uyarısında bulunması üzerine önceki yılların alışkanlığıyla Papa’ya karşı çıkmıştır. VII. Gregorius da buna karşılık olarak “Aziz Petrus’dan aldığı yetkiyle IV.Henry’nin bundan böyle Hristiyan Kilisesi’nin üyesi olmadığını O’na yemin etmiş yahut edeceklerin ilgili yükümlülüklerinden artık sorumluluklarının kalktığını ve Papalığın O’na hizmeti yasakladığını duyurmuştur. Muhalliflerin Swabia dükü Rudolf’u hükümdar seçmesi ve Saksonya soylularının isyanları IV.Henry’yi zor durumda bırakınca Papalığa giderek özür dilemiş ve kabul edilmiştir. “Papa olmadığını söyleyen IV.Heinrich’e VII.Gregorius’un karşılığı: Aziz Petrus’un O’na verdiği yetkiyle, kralın artık Hristiyan Kilisesi’nin bir üyesi olmadığını ilanına karşılık “Tüm Hristiyanları, ona ettikleri ya da edecekleri yeminden azade kılıyorum ve herkesin kral olarak ona hizmet etmesini yasaklıyorum” sözlerinin ilanı ile karşılık buldu.⁹³ Saksonya soyluları isyan etti. Heinrich Papalığa gidip af diledi, 3 gün Papalık kapısında soğukta bekledi ve kabul edildi. Bu diğer hükümdarlara ders verdi: *Dünyevî ve ruhanî hükümdarlar çarpışınca ilk geri çekilen dünyevî yetke olur.*⁹⁴ Piskoposların atanması konusunun önemi ve İmparatorların karşı çıkış sebebi o dönemde piskoposların bölgelerinde yerel yönetici durumunda olup belirli toprakların denetimi ve malî özerkliğinin Piskoposlara ait olmasından kaynaklanmaktaydı.

⁹¹ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t., 80-83; Bauer, S. (2014). a.g.e., 21-22.

⁹² Bu çatışmaya ilişkin mektuplar Alatl, Alev(Der.) (2014). *Bati’ya yön veren metinler Cilt 1: kökler/Orta çağlar(?-1350)*, İstanbul: Alfa s.365-378’de bulunabilir.

⁹³ Bauer, S. (2014). a.g.e., 699.

⁹⁴ Bauer, S. (2014). a.g.e., 698-700; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 61-64.

Atama yetkesinin Papalıkta olması İmparator'un bağımsız hâkimiyetine Papalığın dâhil olmasından ileri geliyordu⁹⁵

2.1. 1095-1302 Yılları Arasında Papalık

Bu kısımda Haçlı seferlerinin sebep, etki ve sonuçlarına değinilmeyecektir. Konumuz çerçevesinde Papalığın bu seferler sırasında ve sonrasındaki durumu ile seferlerin Papalığa etkileri cihetleri ile sınırlıdır.

Esasen bu seferler silsilesine⁹⁶ “Haçlı seferi” adlandırması daha sonra verilmiştir. (Seferler gerçekleştirilirken “cruce signati ve daha yaygın olarak peregrini-peregrinatio(hac), itar(askerî keşif) adı verilmekteydi.⁹⁷ Ancak bu durumla çelişkili bir biçimde Hıristiyanlık başlangıcından itibaren savaşı lanetlemişti. Fakat Aziz Augustinus (354-430) ve Aquinolu Tommaso (1225-1274) “haklı savaş” düşüncesini geliştirmişlerdi ve bu düşünce makul karşılanarak benimsenmişti.⁹⁸

Avrupa savaşları ve toplumsal hiyerarşisinde şövalye önemli konuma sahipti. Şövalyelik handiyse kahramanlık ile eşanlama geliyordu. Kilise ise bu durumu değiştirememiş fakat faydalanabileceği yöne çevirmiştir. Bu ilk olarak günümüz Ortadoğu bölgesine yapılan ve Haçlı seferler denegelen savaşlar silsilesi ile de olmamıştır. Esasında bu tarihe gelindiğinde bu kültür tekâmül etmiş vaziyetteyken coğrafi yönü değişmiştir. Kutsal savaş; Kilisenin teşvik ettiği bir olgu haline gelişini XI. yüzyılda Papa IX.Leo'nun kilise için can verenleri uhrevî bir ödülün beklediği yönündeki ifadesiyle başlatmak mümkündür. Kıtaya yapılan akınlardan sonra önemli kısmı Hıristiyan olan insanlar cemaatsel-kişisel çıkarları yanında yeni bir dine girmenin mistik coşkunu taşıdığı ifade etmek psikolojik olarak güç

⁹⁵ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t.,64.

⁹⁶ Cardini, F. (2004). a.g.e.,47-48/69.

⁹⁷ Cardini, F. (2004). a.g.e.,79-80.

⁹⁸ Ruelland, Jacques. (2004). *Kutsal savaşlar tarihi*, İstanbul: İletişim, 40-44.

olmasa gerek.⁹⁹ Bu etkenin gözardı edilmesi bu dönem için anlamayı güçleştirici olur. Zira Papa VIII.Johannes'in Kilise için can verenlerin temiz kalpli olmaları durumunda şehitler (Marty'ler) ile aynı seviyede olduklarını ve olacaklarını duyurmuş olması teşvikteki etkisinin az olmadığını da kısmen göstermektedir.¹⁰⁰ Papalığın; Cluny tarikatı, Saragosa, Barcelona gibi emirlikler ile birlikte yürüttüğü İspanya'daki inançsızlara (Müslümanlara) karşı yürütülen seferler Kutsal ilan edilmiş, sefer organizasyonunu bizzat Papalık yürütmüştü.1063 yılında bir savaş başlangıcında Aragon Kralı I.Ramiro'nun bir inançsız tarafından öldürülmesi üzerine Papa II.Alexandrus bu yönde yapılacak savaşa katılanların günahlarının affolacağını ilan etmiş, pek çok şövalye, baron, dük iştirak etmişti ancak yağma ve talanın üzerinde bir netice elde edilememişti. VII.Gregorius 1073 yılında nispeten somut bir vaat olarak ele geçirilen toprakların ele geçirenlere ait olacağını ilanı önemli katılıma yol açtı. Bu zaman zarfında bu yöndeki savaşlar neticesinde 1085 yılında Toledo'yu inançsızlardan almaya muktedir olmuşlardı. İlerleyen tarihlerde de kısmi kazanımlar vukua gelmişti.¹⁰¹ Ancak harekete geçen insan sayısı ele geçirilen topraklara nispetle fazla olması ve yetinilememiş olması durumu Haçlı seferlerine yoğun katılımı açıklayan bir olgu gibi görülmeye uygun olduğunu ifade etmek hatalı olmasa gerektir. Keza XI.yüzyıla gelindiğinde kutsal savaş bir nevi geçim yolu niteliği kazanmıştı.¹⁰² 1071 yılında Malazgirt'te önemli bir yenilgi yaşayan Doğu Roma İmparatorluğu 1073 yılında Papa VII.Gregorius'a bağlılık arzusu ifadeli kutlama mektubu göndermiş, Papa tahkik neticesinde bu durumun samimiyetine kani olmuştu. İlaveten Papa Gregorius Türk akınlarının Filistin'e hac yolculuğunu baltalayacağını, bu duruma karşı İspanya bölgesi için yapılan kutsal nitelikli çağrılarının bu topraklara da yönlendirilebileceğini hesap etmiş hatta sonunda Doğu Kilisesi ile sorunların çözülüp Roma Kilisesinin fiilen ekümenik konuma kavuşacağı tasavvurundaydı. Ancak Batıdaki meselelerden mütevellit bu dönemde bu kuvve fiile geçemedi.¹⁰³

1092 yılında ise Selçuklu Sultanı Melikşah'ın vefatı varisler çatışmasına yol açmış, Küçük Asya'daki durum Doğu Roma için kolaylaşmıştı ancak düşündüğü askeri faaliyet için gerekli mahir askerler için başvurduğu Papa II.Urban bu durumu aynı zamanda ve görüldüğü kadarıyla Papa yetkisinin tüm Avrupa'ya hâkim olduğunu kanıtlamak

⁹⁹ Cardini, F. (2004). a.g.e.,47-48.

¹⁰⁰ Runciman, Steven. (1986-1987). *Haçlı seferleri tarihi Cilt 3: Akkâ krallığı ve daha sonraki Haçlı seferleri*, Ankara: TTK, 86-87.

¹⁰¹ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 91-92.

¹⁰² Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 93.

¹⁰³ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 99-100; Cardini, F. (2004). a.g.e.,49.

istercesine bir faaliyete girişmiş ve bu maksada hâsıl olmak için bir gezi tertiplemiştir. 1095 yılında Batı Francia'daki Clermont'ta Kilise ve din adamları konusundaki toplantıya müteakip açık bir konuşma yapacağı haberlerini duyurmuştu. Doğu Roma'nın zor durumda oluşunun, kutsal yerlerin hakarete uğradığından söz etmesinin yanında altını çizerek Kudüs'ün değerinden ve hac yolculuğunun artık çok zorlaşmış olduğunu ve İsa'nın buyruğu olarak Kudüs'ü inançsızlardan temizleme vakti geldiğini duyurdu.¹⁰⁴ İsa'nın kabri inançsızlardan kurtarılmalıydı¹⁰⁵

Kendisini dinleyenlere, bu zamana dek rakip olarak birbirlerine karşı kullandıkları şiddeti ittifakla inançsızlara yöneltmeleri gerektiğini, hırsızların inançsızlara karşı yola düşüp şövalye olmalarını salık verdi. Tanrı'nın rehberliği heyecanın adımları ile bu yola düşüp de bu yolda yahut inançsızlara karşı savaşta ölenlerin günahlarının temizleneceğini (tam endüljans) bildirdi.¹⁰⁶ Tam endüljans¹⁰⁷ ilk kez burada ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸ Ek olarak bu yolculuğa çıkanlar toprak da elde edeceklerdi. Konuşması bittiğinde Le Puy piskoposu (Adhemea de Monteil) etkileyici bir biçimde ayaklarına kapanıp sefere katılmak izni için yalvardı ve kalabalık oldukça etkilenmiş durumdaydı. Aslında Papa bu piskopos ile konsil öncesinde özel olarak görüşmüştü ve seferler başladığında kontrolün Papalıkta olması için lider olacak olan da bu piskopostu.¹⁰⁹ Çağrıya ilgi beklenenin üzerineydi. Papa, Lombardiya'ya dönene dek her uygun fırsatta vaazlar veriyordu, piskoposlara gönderdiği mektuplarda da çağrılar yapmalarını, konsiller toplamalarını istiyordu. Kısa zamanda oldukça fazla olumlu geri dönüt alındı. Birçok kont, baron, dük sefere katılıyordu ve birçokları birbiriyle rekabet halinde bulunan aralarında asillerin de bulunduğu kişilerdi ve rekabetleri Kilise'nin seferlerdeki önderliğini zedeleyecekti. Bunun yanında sıradan halkın teveccühü de inanılmaz boyutlarda olmuştu. Sefer başladığında da katılanların yekûnu Papanın düşündüğünden dahi fazlaydı.¹¹⁰ Papanın 1093-5 yıllarında önceki dönemlerde görüldüğünün aksine kont ve krallarla kurduğu başkaldırmayan ve alttan alan, çatışmayan

¹⁰⁴ Bauer, S. (2014). a.g.e., 708; Runciman, S. (1986-1987-a). *Haçlı seferleri tarihi Cilt 2: Kudüs krallığı ve Frank doğu 1100-1187*, Ankara: TTK, 100.

¹⁰⁵ Ruelland, J. (2004). a.g.e., 69.

¹⁰⁶ Bauer, S. (2014). a.g.e., 709 ; Runciman, Steven. (1986-1987-a). a.g.e.,

¹⁰⁷ Endüljans: Günahların affolunması neticesinde cezanın tümüyle yahut kısmen ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi ve 1095 yılı öncesinde de uygulanmaktaydı. II.yüzyılda yaşamış Aziz Cyprianus'un sözlerine dayandırılmıştır. VII. yüzyılda büyük Gregoris döneminden itibaren günahlara karşılık olan cezaların pişmanlık ile itirafı sonrası hafifletilmesi demek olup Araf inanişıyla bağlantılıydı. 2.Urban 1095 yılındaki eylemiyle endüljansın kolektif mahiyette verilir olmasını başlatmıştı. Bkz: Ruelland, J. (2004). a.g.e., 74-75.

¹⁰⁸ Ruelland, J. (2004). a.g.e., 70.

¹⁰⁹ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 93.

¹¹⁰ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e., 107-116.

ilişki tarzı krallık, kontlukların saygısını ve daha çok ruhani oluşuna değer ve derin saygı duyulması neticesini de getirmişti ve seferlere iştirake bu durumun da etkisi söz konusuydu¹¹¹. Savaşkan aristokrasinin bir isteği de ün kazanmaktı ve fazlasıyla gurur sahibi olan Lorraine Dükü Gedofroi de Bouillon¹¹² Kudüs yoluna hareket eden ilk kişi, kendine ordu kuramayacak kadar yoksul Frank soylusu Gautier ilk harekete geçenlerdendi.¹¹³ Avrupa’da halkı harekete geçirmek maksadıyla vaazlar veren vaizlerden en etkili olan Münzevi Pierre (Pierre l’Hermite) yaşam şartları seviyesinin en alt katmanlarını etkileyen kişiydi ve bu durumu çok iyi bilen Papa Clermont’ta insanların gıda ihtiyacını karşılamakta acziyet yaşandığını da ifade ediyor, iç mücadelede bu kıtlığın etkin olduğunu söylüyordu.1094 yılında yaşanan sel ve ertesi yılın kuraklık ile açlığı da bu durumu ağırlaştırmıştı ve savaşa yapılan çağrı Doğu’ya sefer için zamanlamayı çok uygun bir duruma getirmişti.¹¹⁴ Dönemin müverrihleri hareket eden kalabalığın tamamı çiftçi ve kadınlardan mürekkepmiş gibi bir görüntüden dolayı “halkın haclı seferleri” olarak kaydetmişlerdi.¹¹⁵ Metafizik açıdan ise kıyametin yaklaştığı, öncesinde Kudüs’ün tekrar hâkimiyete alınacağı, insanların hac yolculuğu ve kefarete başvurması gerektiği ve kutsal kitabın içerisinde süt ve bal akan Kudüs vaadi gibi dünyanın sonuna dair hikâyeleri insanları etki altına almıştı. Bunun yanında büyük Frank ordusu da bu harekete katılmıştı.¹¹⁶ Fakat nihayetinde 1099’da fethedilen Kudüs’e dair müjde ulaşmadan Papa II.Urban ölmüştü.¹¹⁷ Bu bilgilerden hareketle ifade edilebilir ki; konuşmasında birbirlerine karşı savaş yerine imansızlara karşı savaş salığı veren Papa, bir anlamda Avrupa içi menfaat mücadelelerinin bir kısmını doğu topraklarına taşıyor ve mükâfatını da hâkimiyetinde olmayan doğu topraklarından ve insanlarından veriyordu. Kıtadaki bir durum da özellikle Fransa’da toprak hakkı evvelden doğan evladın oluyordu ve küçük kardeşler neredeyse ortada kalıyorlardı. Normanlar ise henüz toprağa bağlanmışlardı.¹¹⁸ Birbirleriyle savaşan şövalyeler de pek kazançlı çıkmıyordu. Papalığın bir yönüyle benzer durumlardan, yetersizliklerden Avrupa kıtasına yerleşmiş ve bir zaman sonra kıtanın zenginliğinden yetinememiş bu topluluklara yabancı olmadıkları biçimde fakat

¹¹¹ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e., 102.

¹¹² Kudüs ele geçirilince şehrin ilk patriği olmuştu ve İsa’ya dikenli çelengin reva görüldüğü bu yerde altından bir tacı takamayacağını söylemişti. Bkz: Cardini, F. (2004). a.g.e.,71.

¹¹³ Bauer, S. (2014). a.g.e., 712.

¹¹⁴ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e., 224

¹¹⁵ Bauer,S. (2014). a.g.e., 712.

¹¹⁶ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e.,229.

¹¹⁷ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e.,273.

¹¹⁸ Le Goff, Jacques. (2015). *Ortaçağ Batı uygarlığı*, Ankara: DoğuBatı, 86-93.

Hristiyanlık misyonuyla yeni topraklara akın için salık vermiş görüldüğünü ifade edebiliriz.

Haçlı seferleri döneminde Papalık ile ilgili önemli gelişmelerden biri 1099 yılında İspanya bölgesindeki inançsızlardan alınan topraklarda Kilise hâkimiyetinin kolaylıkla kurulması ve Constantinus Bağışı'na dayandırılarak önemli birçok bölgenin Kilise hâkimiyetine alınması ve bağışta yer almayan İber Yarımadası'nın da bu bağışa eklenmiş olmasıdır ki bu durumu fark eden de olmamıştır.¹¹⁹

I.Haçlı Seferi neticesinde Urfa, Antakya, Kudüs'te Haçlı devletleri kurulmuştur.¹²⁰ Bu gelişmelerden hareketle Avrupa'daki tüm siyasi erklere söz geçirmekte tam anlamıyla başarılı olamayan Papalığın bu dönemde Avrupa'da daha rahat olduğu düşünülebilir.

Diğer gelişmeler ise Kudüs'te 1070 de kimsesizlere bakmak için kurulmuş yapının Kudüs fethiyle "Hospitalier Şövalyeleri" adıyla yeniden tesisi ve yalnızca Papa'ya bağlı ve itaate mükellef tutulmaları ve 1118'de Champagne şövalyelerinden Hugue De Payens'in ikamet ettiği Tapınaklar(Temple) mahallesine nispetle kurulan "Templier Şövalyeleri" de aynı şekilde doğrudan ve yalnız Papa'ya bağlı ve sorumluydu.¹²¹ Bu ise Papa II.Urbanus'un istediği durumdu: Şiddetin Tanrı adına kullanılıp yönlendirilmesi durumu.¹²² Zaten Papa Clermont'ta Müslümanlar için "*İnsanlık onuru noksan, şeytanın kölesi ve aşağılanmayı hak etmiş bulunduklarını*" ifade etmişti.¹²³

1144 yılında Urfa Kontluğunun Musul Valisi İmadettin Zengi tarafından yıkılması Papalığın (Eugenis) yeni bir sefer çağrısına yol açmış, Alman İmparatoru Konrad ve Fransa kralının da ordularıyla katıldığı bu hareket başarısız bir seferle son bulmuştur. Almanların bu sefere katılmasının rekabet yaşatacağını ve önceki sefere rekabetlerin verdiği zararın yaşanmasını istemeyen Papa, esasen katılımlarını istemiyordu ancak o yıl Almanya'da yaşanan kıtlık insanları etkileyen ve katılmalarına sebep yaratıyordu.¹²⁴ 1187'de Suriye ve Mısır emiri Salahaddin Eyyûbi'nin Kudüs'ü ele geçirdiği Hittin-

¹¹⁹ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 95.

¹²⁰ Bauer, S. (2014). a.g.e., 718.

¹²¹ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e., 129-130.

¹²² Bauer, S. (2014). a.g.e., 722.

¹²³ Le Goff, J. (2015). a.g.e.,153.

¹²⁴ Runciman, S. (1986-1987-a). a.g.e., 205-214.

Hattin¹²⁵ muzafferiyeti Papa 3. Urban'a ağır gelmiş ve ölümüne yol açmıştı. Çünkü seferin nedeni olarak özellikle üzerinde durulan Kudüs 100 yılı dahi bulmadan kaybedilmişti. Bu kayıp Avrupa'da yankı uyandırdı ve Papa III.Clemens'in faaliyetleri oldukça önemli ve etkili olmuştur. Papa Alman İmparatoru ile görüşmüş, savaş durumunda olan İngiliz ve Fransız Krallarının barış yapmasını sağlamış, bu ülkelerde "Salaheddin öşrü" adında vergiler toplanmıştı. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa 1190'da harekete geçmişti ama ondan da önce Sicilya kralı Guillaume 1189'da Sur ve Trablus'u ele geçirmişti. Yanısıra pek çok dük, kont, asil harekete geçmiş Danimarka ve Flamanlar donanma takviye etmişlerdi ancak en muazzam kuvvetler Barbarossanın olup onun seferi fetihçi ve mesihçiydi.¹²⁶ 70 yaşındaki İmparator Kudüs'e ulaşmadan Anadolu yarımadasında Silifke Ovası yakınlarında bir nehirde hayatını kaybetti, ordusu Antakya'ya ulaşana dek saldırılara maruz kalıp sefil bir duruma gelmişti. İngiltere Kralı I.Richard ve Fransa Kralı Philippe Louis arasında ise derin bir rekabet mevcut olup tedbir düşüncesiyle harekete aynı anda çıkmışlardı. Sefer esnasında Flandre kontu varis bırakmadan ölünce Fransa'nın hak iddiası İngiliz kralını rahatsız etmiş ve rekabetleri artmıştı, sefer süresince İngilizler ve Fransızlar arasındaki sürtüşmeler kesilmemişti.¹²⁷ Haçlılar Akka'yı ele geçirip Kudüs önüne geldiklerinde Fransa Kralı, Richard'ı terk ederek ülkesine dönmüş ve Kral, Salaheddin Eyyûbi ile Kutsal Kabir'i ziyaret edebilme üzerine anlaşma akdederek ülkesine dönmüştür.¹²⁸ Bu seferlerin başarısızlığı yeni seferlere dair umutların önünü kesmiş, günden arı olmadan sefere çıkmanın başarısızlık getireceği kabul edilmeye başlanmıştı. Diğer taraftan Papa III.Innocentus(1198-1216) ise Kutsal seferlerin doğrudan Papalık hükmünde olduğunu savunmaktaydı.¹²⁹ Papalık XIII.yüzyıldan başlayarak kutsal seferleri devlet politikalarına yön verip, insanları etkilemek ve sapkın ilan edilenleri bastırmak için kullanacak, engizisyon ve ayinleri de silahları olarak yerleştirecektir.¹³⁰

1202-4 yıllarındaki IV.Haçlı seferi İstanbul'u hedef almıştı ve 1261 yılına dek sürecek Latinlerin hâkimiyeti başlamıştır. Buradaki katliam iki Kilise'nin birleşme ihtimalini sonlandıracak en önemli sebebi yaratmıştır. Ayrıca buradan edebî klasiklerin Yunancadan Latinceye çevrilmesi önemli ivme kazanmıştır.¹³¹ 1215-1216'da ise Papalığın Kudüs için

¹²⁵ Cardini, F. (2004). a.g.e., 71.

¹²⁶ Eliade, M. (2003-a). a.g.e., 113.

¹²⁷ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 5-67.

¹²⁸ Eliade, M. (2003-a). a.g.e., 113-115; Cardini, F. (2004). a.g.e., 85.

¹²⁹ Cardini, F. (2004). a.g.e., 85.

¹³⁰ Cardini, F. (2004). a.g.e., 97.

¹³¹ Russel, B. (2016). a.g.e., 228.

Haçlı seferi çağrısı ilgi görmemiş 1217'de Akka'ya bir kuvvet gitmişse de önemli netice vermemiştir ve her grup kendi kumandanına itaat eder vaziyetteydi.¹³² Barbarossa'nın torunu İmparator II. Friedrich Papa'nın aforoz etmesine aldırmayarak 1225'de Kudüs yoluna çıkmış ve Eyyûbi'nin veliahtları arasındaki anlaşmazlıktan yararlanarak anlaşma ile Kudüs'e hâkim olsa da 1244'de Memlukler Kudüs'te hâkimiyet tesis etmiştir.¹³³ 1260 yılında da Moğol kuvvetlerini durdurmuş bulunan Memlukler daha sonra Nil ve Kızıldeniz sebebiyle Frenkler tarafından rakip olarak görüleceklerdir. Bu noktada, Frenk tabirini açıklamak gerektir ki, Kutsal seferler sebebiyle Müslümanlara saldıran Avrupalılara Frenkler denmekteydi.¹³⁴ Papalık bu dönemde Moğollara Hristiyanlığı kabul etmelerini Plan de Carpin adlı bir elçi ile bildirdiğinde Papa'nın Moğol ülkesine gelerek tüm Hristiyan İmparatorlar namına bağlılık bildirmesi cevabını almıştır.¹³⁵

Papa X.Gregor 1273 yılındaki Haçlı seferi çağrısı neticesiz kalınca soruşturma yaptırmıştı ve Papaya gönderilen raporlara göre; Tanrı'nın takdiri için zahmetli seferler dışında faaliyetlerin tercih edilir oluşu, ruhban sınıfının gayri ahlâki tutumları ile günah çıkarma ayinini suistimal etmeleri, asiller ile krallar arasındaki rekabetlerin menfi etkileri, ruhanilerin haçlı seferleri için çıkarılan vergileri ödememesi, ruhani sınıfın reformdan geçmesi gerekliliği gibi sebepler öne çıkıyor buna halkın tembel, korkak oluşu gibi etkenler de sıralanıyordu.1291'de Akka'nın da Müslüman Memluk kontrolüne geçmesi¹³⁶ sonrası Papa IV.Nicolaus'un muhtemel bir sefer çağrısı için güveneceği kimse yoktu. Papalığın gücü ve itibarı azalmıştı. Almanya iç meseleleri ile meşgulken İngiltere İskoçya ile problemlerini çözmeye çalışıyor, Fransa'da kral hâkimiyetini güçlendirmekle uğraşıyordu. İtalyan yarımadasındaki devletler de doğudaki Müslümanlar ile ticari ilişkiler tesis etmişlerdi ve bir sefer onların temel varoluş kaynaklarından yoksun kalmaları anlamına gelirdi.¹³⁷ Diğer yandan Mircea Eliade Haçlı seferleri'nin Papalığın itibarını artırdığını barbarca gerçekleştirilen katliamların Doğu Kilisesi ve Müslümanlarının derin nefretine yol açtığını kaydetmiştir.¹³⁸

¹³² Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 127-131; Le Goff, J. (2015). a.g.e., 78-79.

¹³³ Eliade, M. (2003-a). a.g.e., 114-115.

¹³⁴ Cardini, F. (2004). a.g.e., 76-77.

¹³⁵ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 221.

¹³⁶ Cardini, F. (2004). a.g.e.,76.

¹³⁷ Runciman, S. (1986-1987). a.g.e., 361-363.

¹³⁸ Eliade, M. (2003-a). a.g.e., 115.

Papalığın bu dönemde Avrupa'daki otoritesi ise olumlu yönde tesis edilmektedir ancak her dönemde görüldüğü gibi inişli çıkışlıdır ve bu durum kimi durumlarda Papaların kişiliğinden kimi zaman İmparator, kralların tutumundan kaynaklanmaktaydı. Alman İmparatoru IV.Henry kendisine kayıtsız şartsız taç giydirmesi isteğine karşılık piskoposlukların Papalıkça atanması konusunda güvence isteyen II.Paschal(1099-1118) kral tarafından esir alınıp kentler arasında yolculuk yaptırılınca Papa şartsız tacı giydirmek dışında bir çıkar yol göremez. Bununla birlikte Papalığın otoritesi çok fazla güç kaybetmemişti çünkü bu ilişki biçimi önceki zamanlarda da söz konusuydu.1122 yılı Papa II.Calixtus'un İmparatoru iknasıyla piskoposları atama yetkisinin Papalara ait olduğu kabul edilir ve IV.Henry tarafından da kabul görür. Batı'da meydana gelen ilk genel konsil olan 1123 Lateran Konsili'nde onaylanan bu "Worms Konkordato"sı yanında konsilde Kiliseyi reformize edecek kararlar ile Kilise mensuplarının prestijlerini yükseltecek zorunluluklar kabul edilir.¹³⁹ Öncesinde krallar piskoposları önemli meblağlar karşılığı satıyor, piskopos da hiyerarşik olarak kendi alt kademesindeki rahip ve diyakozları öncelikle ödediği ücreti karşılamaya yetecek miktarı edinecek kadar ücrete satmaktaydı.¹⁴⁰ Devam eden Haçlı seferleri üzerinde tekel oluşturmuş Papalık seferler sebebiyle toplanan vergilerden de önemli gelirler elde etmekteydi.

Papalığın Avrupa Kıtası genelinde en etkili olduğu dönem XI. ile XIV.yüzyıl arasındaki dönem olmakla beraber inişli çıkışlılık söz konusu olmaya devam etmekte olup Papalık taraftarı prestijin korunmasında önemli katkı sağlamıştır. Canterbury Başpiskoposu Thomas Becket(ö.1170) Papalık etkisini azaltmak isteyen İngiliz Kral II.Henry'nin gazabıyla hayatını kaybeder ancak sekreteri Salisburyli John(ö.1180) "Policraticus" kitabıyla Papalığın üstünlüğüne vurgu yapar. "Avrupa'nın Taçsız Kralı" olarak anılan ve II.Haçlı Seferi'ni organize eden III.Eugene(1145-1153) Papaların; ruhu ve bedeni Tanrı'dan olan İsa ve insanlar arasındaki aracı(Vicarum Christi: İsa'nın Vekili olarak Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi) olduğunu dolayısıyla yeryüzünde eş ve benzerlerinin namevcut bulunduğunu belirtir. O(Papa) dini otorite yanında dünyevi otoriteyi de temsil etmektedir yani "plentidu potatus"tur. Başrahip (Pontifex Maximus) olmasına ek olarak tüm Hristiyanların en ulu yöneticisidir(Speculator).¹⁴¹

¹³⁹ Russel, B. (2016). a.g.e., 221-222; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 66-67.

¹⁴⁰ Russel, B. (2016). a.g.e., 186-187.

¹⁴¹ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 69-71.

1155 yılında İmparator Frederick (1153-1190) Papalık ile çatışmış ancak sözünü geçirememiş, aforoz edilmesinin de etkisiyle Papadan bağışlanmayı dilemek durumunda kalmıştı. 1179 Lateran Konsili ile Papalık günümüze kadar uygulanacak bir karara varılarak Papa seçilmenin kardinallerin üçte ikisinin oyunu almış olmak gereği kabul olunur.

Papa elinden taç giyme yani onaylanmak için Papa'ya başvurmak zaman zaman da baskı yapma bundan sonra da devam edecektir. Bilhassa Papalık hâkimiyetindeki bölgeler olmak üzere İtalyan yarımadasına hâkim olma isteği ile İmparatorlar(Alman) Papalık ile çatışacak aforoz tehditleriyle karşılaşacak ve nihayetinde akamete uğrayacaklardır. XIII.yüzyılı Katolik Hristiyanlar “en muhteşem” olarak nitelendirmişlerdir. Avrupa toplum hayatında din dolayısıyla Papalık, şehirlerde piskoposlar, kasabalarda rahipler, kırlarda keşişler en önemli kişi katedral ve kiliseler en önemli yerler olarak hâkim vaziyettedirler. Engizisyonun günümüz anlamıyla kuruluşu, Dominiken ve Fransisken tarikatlarının teşekkülü, Tomas Aquinas'ın bu dönemde yaşayıp eser vermesi gibi önemli gelişmelerin vuku bulduğu çağdır.¹⁴²

III.Eugene'nin Papa için yaptığı tanımlamanın üzerine III. Innocentus (1198-1216) de Papa'nın Tanrı olmamakla birlikte insan da olmadığı gibi olağandışı bir niteleme kullanır. O tüm Papalık tarihinin en etkili Papası kabul edilir. Dominiken ve Fransisken tarikatlarının kuruluşunu onaylayıp Papalık için oldukça faal ve yararlı bir şekilde kullanarak araçsallaştırır. 1194'de Kralını aforoz ettiği Norveç'e 1198'de enterdi(Papa'nın bir kişi yahut bölgeyi Hristiyan sakramentlerinden men etme cezası) uygulanmasını ilan eder. Yine 1212'de Kralı John'u aforoz ettiği İngiltere'ye 6 yıl sürecek enterdi uygulamasıyla cezalandırır. Kral Canterbury başpiskoposunu kendi atamak istemiş, Papa'nın Fransa ile müttefikken ülkeyi işgali planlamasıyla af dilemek durumunda kalmıştı. Manevi ve dünyevi en yüksek otorite olan Kilise'nin taç giydirmesi ile krallıkların meşruiyet kazandığını ilan etmiştir. Fransa'da heretik ilan edilen Albiler üzerine Haçlı seferi çağrısında bulunur ve büyük bir katliam yaşanır. O'nun dönemi Papalığın önemli reformları ile Kilise güçlenmiştir.¹⁴³ Sevgiliyle yaşamaya başlayan Fransa Kralı'nın eşi Papa'ya müracaat etmesiyle Papa'nın tehdidi üzerine kral boyun eğip eşini kraliçe ilan etmiştir. Evliliklerin kabulü ve reddinin Kilise elinde bulunuşu Papalığa önemli bir güç

¹⁴² Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 73-74; Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 255-261.

¹⁴³ Russel, B. (2016). a.g.e., 241-242.

kazandırmıştır. IX.yüzyıldan beri Kilise¹⁴⁴ tasdiki evliliği hukuksal ve hukuk dışı kılma yetkisini aktif biçimde kullanmaktaydı. Kilise'nin hukuk dışı ilan ettiği bir evlilik hanedanların arasını açabilirdi ve bundan dolayı Kilise'nin hanedanlar üzerinde önemli bir güç faktörü daha bulunuyordu.¹⁴⁵ Yeri gelmişken buna benzer Kilisenin hâkim olduğu diğer önemli konular da ruhban bulunmadan günah bağışı, vaftiz, yağ sürme, evkaristiya gibi ritüeller gerçekleştirilemezdi. Efkaristiya önceden uygulanıyor olmakla beraber 1079 yılında ilke vafına ulaştırıldı. Rahip, kişinin ebedî yaşamda cennette bulunmayı sağlayabiliyor buraya gitmeden evvel acı çekeceği arafın sıkıntılarından önemli bir ücret ile kurtarabiliyordu. Papalara gördüğümüz biçimde saygısızlık yapanlar da O'na ve dine inanmadıklarından değil tövbe olanaklarının bulunmasından güç alıyorlardı. XI.yüzyıl kilise üyeleri için zenginliğin had safhada bulunduğu zamanlardı.¹⁴⁶ IV.Innocent(1243-1254) ise Papa otoritesinin Hristiyan değil tüm varoluşu içerdiğini belirtecektir. Güney Fransa'daki albigenslere¹⁴⁷ karşı kutsal savaş ile IV. haçlı seferini ilan eder. Eğitime önem verip 1215 Lateran konsilinde Kilisenin sistematik bir öğreti ve disipline kavuşmasını sağlamıştır. Organizmacı yorumlamayı en üst seviyeye çıkarıp kralların dünyaya, Kilise'nin ruhlara hükmettiğini söylemiş, ruh ve beden arasındaki bu değer biçimden yola çıkarak Papalığın daha üstün olduğunu savunmuştur.¹⁴⁸

Papa IX.Gregory(1227-1241)döneminde İmparator II.Frederick(1212-1250), Roma hukukundan hareketle dünyevî otoritenin kendinde olduğunu iddia etmekteydi. 1238'de İmparator deccal in habercisi ilan olunup aforozla cezalandırılır. Engizisyon¹⁴⁹'a süreklilik verilerek her fırsatta kullanılır ve Papalık otoritesinin tesisinde korkutucu bir güç olarak etkili olur.¹⁵⁰ IV.Innocent(1243-1254) Papa'nın otoritesinin yalnız Hristiyanları değil Hristiyan olmayan insanlar ve canlı tüm varoluşu içerdiğini ilan eder. Bu Haçlı Seferlerini meşrulaştırma maksadını da taşıyan bir söylem özelliğini taşımaktadır. Innocent'in ölümü

¹⁴⁴Ortaçağ Kilise inanişına göre; Âdem cennette tüm insan soyunu azap çekmeye mahkûm eden ilk günahı işledi. Hz. İsa'nın çarmıhta insanoglunun günahlarının kefareti ödemesi ve sonrasında Kilise'nin kurulması Tanrı'nın merhametinin kazanılmasını ve insanogluna ikinci bir şans verilmesini sağladı. Bkz: Alatl, A. (Der.) (2014). a.g.e., 263.

¹⁴⁵ Russel, B. (2016). a.g.e., 164.

¹⁴⁶ Russel, B. (2016). a.g.e., 184-186.

¹⁴⁷Kathar anlayışına sahip gnostikler .Kilise,sakrament, hiyerarşiyi tanımazlar. Hem kiliseyi hem dünyevi otoriteyi tanımazlar.Bkz: Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 76.

¹⁴⁸ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 202.

¹⁴⁹ IX.Gregory'nin kurumsallaştırdığı ve onun zamanında Katharlar,Waldensianlar gibi günümüz Fransa, İtalya, Almanya, İspanya topraklarında sapkın ilan edilen akımlara karşı kullanılmıştır. Eski zamanlardan beri piskoposlar bölgelerindeki durumu raporlaştırırdı ancak bu zamanda bugünkü anlamını kazandı. Engizisyonun yürütülmesinde seküler yöneticiler de sorumluluk sahibiydi. Bkz: Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 78.

¹⁵⁰ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t., 79-82 ; Le Goff, J. (2015). a.g.e.,101-104.

Papalıkta kargaşa yaşatıp sık papa değişikliği dönemini açmış yüzyılın sonuna kadar da Papalık otoritesi eski durumuna ulaşamamıştır. X.Gregory(1271-1276)'nin 1274 Lyon Konsilinde Konstantinopol Patrikliği ile sağladığı birleşme(union) sonrası acımasız bir takibat vuku bulmuş fiilen Papa IV.Martin(1281-1285) döneminde, resmen de 1282'de II.Andronikos'un ilk icraatı olarak birleşme son bulmuştur.¹⁵¹

Yüzyılın sonuna dek VIII.Boniface(1294-1303) dışında otoritesi hissedilecek denli kudretli Papa görev yapmamıştır. 1296'da giriş cümlesi "Laiklerin(kastı yöneticilerdir) daima ruhban düşmanı olduğu gayet tabii malumumuzdur" olan ve oldukça sert bir üslup taşıyan Clericis Laicos adlı ferman(bulla) ile Kiliselerin idari ve malî açıdan Papalığa bağlı olduğunu hatırlatma ihtiyacı duymuş, ihlallere son verilmesini istemiştir. Bu fermanın içeriğinde söz edilen maddi yükümlülükleri reddeden ve İngiltere ile çatışma halinde bulunan Fransa Kralı IV.Philip(Güzel Philip) ile Papa çatışır ve Papa'nın da yakından dostu bulunduğu Pamiers Kontu Kral tarafından hapsedilir.1302'de "Unam Sanctum"¹⁵² bildirgesiyle Thomas Aquinas'ın "...kurtuluş için Roma Piskoposuna bağlılık zarurettir" sözü ile Havari Pavlus'un "...ruhanî olan dilediğini yargı hakkına haizdir lakin hiç kimsenin O'nu yargılama hakkı söz konusu değildir" sözüne¹⁵³ dayanarak her türlü otorite sahibinin kendisi olduğunu hatırlatır,¹⁵⁴ 1303'de Kralı aforoz eder.

2.2. Bu Sürecin Siyasi Ve Sosyal Arka Planı

¹⁵¹ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t., 79-82; Dvornik, F. (1990). a.g.e., 41-44.

¹⁵² Tek Kutsal, Unam Sanctam fermanı, Kilise'nin "evrensel hükümdarlığını", yani Kilise'nin ve Papa'nın tüm imparatorların üstünde gördüğünü ilan eden bildiri.Bkz: Alatl, A. (Der.) (2014). a.g.e., 383.

¹⁵³ Unam Sanctum'dan:... *kilise iki başlı bir hilkat garibesi değil, tek bir beden ve tek bir baş var: Hz. İsa Mesih, vekili Aziz Petrus ve halefleri. Nitekim Petrus'a "koyunlarımı doyur" diyen Tanrı'nın kendisiydi. Özel olarak şu veya bu koyunları işaret etmeksizin, genel bir ifade kullanıp "koyunlarım" dedi ve ona bütün koyunlarını teslim etti.* Bkz: Alatl, A. (Der.) (2014). a.g.e., 383-385.

¹⁵⁴Unam Sactum'dan:... *iki kılıç da kilisenin sorumluluğundadır; biri piskoposların elinde kilise tarafından, diğeri kralların ve şövalyelerin elinde, ama piskoposların rızasıyla kilise için kullanılmak üzere elbet. Dahası, biri diğere üstün, (yani) dünyevi kılıç ruhani kılıca tabi olmalıdır. Havari, "güç Tanrı'nındır ve bu gücü kullananlar Tanrı tarafından görevlendirilir" dediğine göre, (söz konusu) iki kılıç birbiriyle eşit değildir. Öyle olsaydı görevlendirme gerekmez, daha güçsüz olan güçlüye tabi olurdu ki, büyük işler yapabilsin.* Bkz: Alatl, A. (Der.) (2014). a.g.e., 383-385.

İmparatorluğun yıkılmasının yarattığı karmaşa önceki tarihlerde III.yüzyılda İspanyol, Galyalılar, doğudan gelen diğer kavimler Roma İmparatorluk topraklarına akınları müteakip yerleşik olarak dâhil olmuşlar ve İmparatorluk yönetimi 212 yılında vatandaşlık hakkı verir, paralı asker olarak faydalanır. IV.yüzyılda ise Got, Vizigot, Ostrogot; V.yüzyılda Alaman, Frank, Germen istilaları gerçekleşmiş, tahribat ve yıkım toplumu ve şehirleri uzun süre ihya edilemeyecek onulmaz bir bîtaplığa düşürmüştür. Haliyle yaygın kanı işlenen günahların Tanrı tarafından verilen cezası olarak yer edinmişti. Buna ek olarak istilalar neticesinde yerleşen kavimlerin önemli bir kısmı Arius mezhebini benimsemiş, bir kısmı pagan inancı sürdürür vaziyetteydi ve bu kıtada uzun bir süre kargaşanın sebeplerinden birini teşkil etmiş, Katolik Roma Kilisesi ile çatışmalara yol açmıştır. Bununla birlikte Roma siyasal yapısının unvanları ile uygulamalarını benimseyerek kullanmışlar ancak İmparatorluk iddia ve ünvanını taşımamışlardır. 410 yılında Alaric önderliğindeki Vizigotlar Roma'yı yağmalamış bunu 455 yılında Genseric liderliğindeki Vandalların tahribi takip etmiştir. Yine bu yüzyılda Vandal, Suevler İber yarımadasını istila ederken Vizigotlar Roma'yı müteakip Galya ve İspanya bölgelerine akınlar gerçekleştirir. Kuzey bölgelerinde ise Angıl, Jut, Sakson kabileleri 441-443 yılları arasında Britanya'ya hâkim olmuş, Hun İmparatoru Attila 448 yılında Balkanlara girmiş, Frank boyları 480 yılında Galya'ya girmiş 511 yılına gelindiğinde yerlisi olmuş vaziyete gelecek biçimde yerleşmişlerdi. İtalyan yarımadasını ise Ostrogotlar, İspanyayı Vizigotlar, Savoy'u Burgonlar hâkimiyete almışlardı. Kargaşa, salgın hastalıklar bu dönemde bu hareketlerde sürekli hâkim olgu halini almış, 543 yılında vukua gelen veba tahribatı hayli artırarak önemli miktarda nüfus kaybına yol açmıştır. VI.yüzyılda Avar istilalarından kaçan Lombardlar İtalyan yarımadasını ele geçirir. Diğer taraftan ise Araplar 711-719 yılları arasında kuzeybatısı dışında İspanya'daki Vizigotlar mağlup ederek hâkimiyet kurar, Frank Kralı Charles Martel tarafından 732 yılında Puvatya savaşında bu yöndeki Arap ilerlemesi durdurulur. Merovenj Kralı Clovis halkıyla birlikte Katolik mezhebini kabullenir bunu Vizigot ve Lombardlar takip ederek Arius mezhebini terk edeceklerdir. Germenler arasında yayılımı da bu yüzyılda misyonerler görevlendirilerek temin edilmeye başlanacaktır. Zayıflayan Merovenj Hanedanının yerini Karolenjler alır ve Charles Martel'in oğlu Kral "Kısa" lakaplı Peppin, Papa ile anlaşma yapar ve Lombardlar karşısında destek olur, Papa Kral ünvanı verir. Peppin de Lombard hâkimiyetinden alınan İtalyan topraklarından bağışlar ve Papalık devleti bu tarihte yani 754 yılında kurulmuş kabul edilir.¹⁵⁵ Bu tarihte

¹⁵⁵ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 41; Ostrogorsky, G. (2015), a.g.e., 158-156; Mitchell, S. (2016).a.g.e.,1-7; Brown, P. (2017). a.g.e., 235.

Kral Papa tarafından kutsanır, Papalığın dünyevi iktidarı kurulmuştur. VIII. yüzyıl nispi refah yılı olmuştur, öncesinde istilalardan mütevellit depolar, değirmenler, su yolları, geçitler, köprüler yerle bir olmuş vaziyetteydi. İşkenceler, cinayetler ve her nevden cürümler hayli yaygınlaşmıştı.¹⁵⁶ Krallıkların kurulmasından çok düzeni sağlayanlar keşişler olmuşlardı. Yoksullara sadaka yardımı, toprakların tarıma açılıp işlenmesi, gıda temini, sosyal ilişkiler ve gelişimi kabile liderleri ile iletişimi gibi hemen her sahada aktif olanlar, yeni bir sosyal düzen kuranlardır. Bu durum insanların Katolik mezhebine geçişlerinde önemli bir sebep teşkil etmişti ki öncesinde Papa Gregorius(590-604) hedef olarak kıtanın tamamını Roma Kilise anlayışınca Hristiyan yapmak olarak benimsemiş, vaazları dünyayı yadsıma zihniyetinin yayılmasında önemli olmuştu. VIII.yüzyıla gelindiğinde Katolik mezhebinden olan insanların sayısı artmıştır ve Kilisenin politikası ise kurulan krallıklardan ziyade kendi çıkarlarını mühimsemektir ki en yüksek rütbeli görevliden, toplumun en düşük seviyesine kadar herkesten para, toprak, aynî ürünü bağış adı altında toplayarak bir kısmını istifler bu istif zihniyeti ise üretim ve ticarete önemli bir engel teşkil ederdi. Hâlihazırda toprak sahiplerinin önemli kısmı da piskoposlar idi.¹⁵⁷ Karolenj hâkimiyetinin İspanya ve Germen eyaletlere yayılmasını Papalık desteklemişti, kendisini tehdit eden Lombardlara karşı onlara dayanıyordu. Charlamagne Slav topraklarına dek fetihlerde bulunduğu gibi Katolik olamayanları zor yoluyla Hristiyanlaştırıyordu, Papa tarafından taç giydirilmesi diğer İmparatorlar için de meşruiyet için gerek kabul edilir ve buna çalışılır hale geldi. Bu krallar için Roma'nın varisi olma anlamını da taşıyor Papa için ise kendisini koruyan bir güç olmasının yanında İmparatorluk tarafından da üstünlüğü tanınması anlamını taşıyordu. Karolenjlerin zayıflayıp parçalanmasıyla Germen kralı Otto 962 yılında İmparatorluk ünvanı olarak “Romalıların İmparatoru” anlamına gelen “İmperator Romanorum” ünvanıyla Bizans’a akınlar düzenleyip bunu kabullenmesine çalışır. Tüm bu siyasi gelişmeler yaşanırken toplumda ise toprakların sahibi büyük oranda ruhban ve seküler yöneticiler idaresinde idi ve feodal örgütlenme yaygındı. IX. ve X. yüzyılda Norman saldırıları başlamış, zaman içinde sürekli yerleşim mahiyetini alarak İskandinavlara adlarını vermiş, Katolizmi benimsemişlerdi, diğer taraftan doğuda Macar istilas da aynı biçimde sonuçlanmıştı. Güneyde ise Müslümanlar Korsika ve Sicilya'ya hâkim olmuştu. İşte bu istilalar toplumda korku yaratmış ve feodal düzeni korunmak gereğinden dolayı kabullenmişlerdir. Toprağın sahibi

¹⁵⁶ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 44-47.

¹⁵⁷ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 16-50.

olan bu senyörler krallar ile halk arasında en önemli kişilerdir.¹⁵⁸ Bilhassa IX ila XI.yüzyıllar içerisinde içerisinde kapanan kıtada kapalı mülk ekonomisinin geçerli olduğu bu zamanda halk genellikle doğa ve iklim şartlarına bağlı, zorladığı durumu yaşamaktaydı. Ancak öncesinde de ticaretin rolü büyük değildi ancak genel bir fakirleşme bu yüzyılların en yaygın durumuydu.¹⁵⁹ Roma İmparatorluğunun yıkılışını takip eden ve Hristiyanlığın anlatılan şekilde kıtaya hakem olduğu bu devrede siyasi denetim büyük oranda Roma Kilisesinin elindeydi ve devletler arasındaki politikada belirleyici başlıca unsur idi. Bunun yanında fıkri denetim de aynı durumda olup Papalık doktrini hâkim idi, zıt görüşler ise heretik olarak adlandırılmakta ve mücadele gereği duyulmaktaydı. Okuma ve yazma tekeli de IX-XI. yüzyılda Kilisede olup siyasi birim oluşturan devletlerin yönetim işlerini ellerinde tutuyorlardı çünkü bilhassa mali hesapları tutma becerisine sahip olanlar yalnızca Kilisenin aslı görevlileriydi.¹⁶⁰ Bu zamanlarda gerçek anlamda kıtada Roma İmparatorluğu benzerinde geniş topraklara hükmeden bir siyasi oluşum söz konusu olmamakla birlikte tüm kıtada genel olarak toplum dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar olarak 3 tabakaya ayrılmış durumda idi ve bu dönem Ortaçağ Avrupa toplumunda kıtlık ve şiddet bilhassa cehennem olmak üzere korku hayli yaygındı.¹⁶¹

XI.yüzyıla gelindiğinde istilaların durmasının da önemli etkisiyle kentler tedrici olarak gelişme göstermeye başlamış tarımsal ve teknik gelişmelerin yanında sanatsal, kültürel, düşünsel gelişme nüveleri ile ticaret nispi yayılım göstermiştir. Feodal düzen ise XIV.yüzyıla dek devam edecektir. Bu ilerlemelerde de kilise en güçlü siyasi yapı olarak ve bilhassa keşişler bu ilerlemelerde itici unsuru teşkil etmişlerdir. En önemli keşiş topluluğu Cluny tarikatı olmuş, faaliyetleri ifade edilen gelişmelerin tetikleyici öğeleri olarak tarihi bir olgu halini almıştır. Bu dönemde istiflediği ürün ve paraları borç vermek suretiyle piyasaya açan Kilise, ekonomik hayatın canlanmasını sağlamıştır, kilisenin de kaynağı manastırlardır. Bu dönemin tüccarlarını destekleyen kilise, münzevi yaşamı yüceltmekten de geri kalmamıştır. Kilisenin ticareti desteklemesi, bu iş kolunun kendine bağlamış olmak noktasında önemlidir. Ayrıca tarikatlar da tekstil, yün, kol gücünün kullanılmasını teşvik etmekteydi ki en faali Benedikten tarikatı idi. Bu yönüyle Kilise ve tarikatlar manevi tatmin ve ekonomik faaliyetleri karşılayan en önemli alanı insanlara sunan örgüt

¹⁵⁸ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 51-62; Cardini, F. (2004). a.g.e.,20-22; Pirene, Henri. (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının ekonomik ve sosyal tarihi*, İstanbul: İletişim, 72-77.

¹⁵⁹ Pirene, H. (2009). a.g.e., 9-21.

¹⁶⁰ Pirene, H. (2009). a.g.e., 22.

¹⁶¹ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 16-25.

mahiyetindedir.¹⁶² Kumaş üretimi X.yüzyıldan beri Flandr başta olmak üzere oldukça yaygın hale gelmiştir.¹⁶³ Madenlerin işlenmesi de bu yüzyılın gelişme gösteren önemli kollarından biri olmuş, zanaatkâr ve tacirleri ortaya çıkıp yayılmaya başlamıştı¹⁶⁴ Ticaret ile zenginlik kazananlar bölgelerine yoksul evi, kilise, hastane gibi yeni yapılar inşa ediyorlardı, zaman içinde toplum içerisinde zenginlere karşı Kilise de de görüldüğü gibi önyargı geliştirdi, zenginlikleri ve getirdiği yaşam tarzı sevilmiyordu çünkü zenginlik Kilise çıkarlarına tehdit unsuru olarak görülüyor toplumun geneli ile tezat teşkil edip göze batıyordu. XII.yüzyıl sonlarında tüccar sayısındaki artış ticaret hukukunun doğuşu ve hukuksal otonomiye yol açıyordu.¹⁶⁵ Kilise ticaretten kazanılan karları tehlike-tehdit tanımlamasıyla eşdeğer tutacak,¹⁶⁶ piskoposluk bölgeleri ile tüccarlar arasında gerilimler ve zaman zaman da çatışmalar vukua gelecektir.¹⁶⁷ Yine XI.yüzyıl nüfus, üretim, refah ve yeni yapıların arttığı zamandır. Ancak maddi kaynak peşinde olan Frank ve Germanlerin kıta içi hareketleri sıkıntı yaratmış, Sicilya ve Toledo'yu ele geçirmişler ancak sonrasında Haçlı seferleri ile saldırılar Ortadoğu bölgesine sıçramıştır. İspanyol “reconquista”sı din kisvesi altındaki sömürge faaliyeti vasfını taşımaktaydı ve bu Haçlı seferlerine de zemin hazırlayacak dinsel söylemi yaratmıştır. Seferler aynı zamanda artan nüfus için bir yöntem mahiyetini taşımaktaydı. Ancak bu seferler Ortodoksluk ve Yahudilik ile de Hristiyanların arasını önemli ölçüde açmıştır. Bu dönemde kilise sefer masrafları papalık vergilerini yükseltip, olağanüstü endüljans faaliyeti toplumu hayli etkileyecek unsurlar olacaktır.¹⁶⁸ Haçlı seferlerinden en fazla ve uzun vadede kazancı İtalyan yarımadasındaki bilhassa Venedik ve Ceneviz ticaret yoluyla kazanmışlardır.¹⁶⁹

XII.yüzyılda köylüler açısından Ortaçağ'da ekonomik ilişkiler durgundu ve üretim fazlası senyöre gidiyor, piyasa ekonomisi güçlenemiyordu. Köylüler angarya adı altında sundukları hizmetin karşılığını da alamıyorlardı. Bilhassa manastırların angaryaları inanılmaz oranda artmıştı. Vergi kesintileri köylünün yalnız geçimini sağlayacak durumda kalmasına yol açıyordu. Bu dönemde açlık senyörler için dahi takıntı durumundaydı.¹⁷⁰ Bu yüzyılda da tarımsal üretim artmıştı ancak nüfus artışına paralel olmayıp gerisinde

¹⁶² Le Goff, J. (2015). a.g.e., 80-90; Pirene, H. (2009). a.g.e., 22.

¹⁶³ Pirene, H. (2009). a.g.e., 47-48.

¹⁶⁴ Pirene, H. (2009). a.g.e., 55.

¹⁶⁵ Pirene, H. (2009). a.g.e.,59-61.

¹⁶⁶ Pirene, H. (2009). a.g.e.,38.

¹⁶⁷ Pirene, H. (2009). a.g.e.,68.

¹⁶⁸ Pirene, H. (2009). a.g.e.,68; Le Goff, J. (2015). a.g.e., 70-78.

¹⁶⁹ Pirene, H. (2009). a.g.e., 42.

¹⁷⁰ Le Goff, J. (2015). a.g.e., 244-254.

bulunuyordu. Buna yeni toprakların tarıma açılması zarureti gereğince faaliyette bulunma ihtiyacı neticesinde tedricen tarım alanları genişletilmeye başlandı zira XI.yüzyılda pek çok yer kıtlıkla mücadele vermişti ve önemli kayıplar yaşanmıştı.¹⁷¹

XII. yüzyıl öncesinde de (382 yılından beri) uygulanmakla birlikte yaygın uygulama biçimleri itibariyle teşekkül etmiş haliyle en yaygın ve kanlı Engizisyon cezaları damgasını vurmuştur. Engizisyon; Latince “*inceleme, sorgulama*” manasını taşıyan “Inquisition” sözcüğünden türeyen ve Katolik Kilise’nin uygun bulmadığı görüş ve inançları taşıyan insanları yargılayan mahkemelerin adıdır. Her ne kadar mahkeme adı verilse de suçlamalara maruz kalanlar ekseriyetle muhakemeye tabii tutmaya lüzum duyulmadan ortadan kaldırılmak suretiyle yani çeşitli biçimlerde işkenceler altında can verdiriliyordu. Kilise’nin gözünde ufak bir toz bulutu oluşturmak burada işkenceye tabi tutulmak için yeterliydi. Ancak bu mahkemeler Kilise öğretisine uymayan yahut otoritesini sarsacak kişi ve gruplara uygulanarak Kilise’ye önemli bir zaman gücü ile ayakta kalma zamanı kazandırmışlardır. Yaygın bir yanlış bilgi olarak bu mahkemeler yalnız Kilise tarafından kullanılmış olmayıp devlet otoriteleriyle ortak yürütülmüştür yani kilise kadar dönemin uygulayan mevcut devletleri de aynı oranda mesuliyet sahibidir¹⁷² “Heretique” yani sapkın ilan edilenler burada yargılanmaktaydılar. Yunanca “seçim, seçme” anlamındaki “hairesis” manasındaki heretik Katolik inançtan farklı olan ve Kilise tarafından kilise gerçeğini reddeden kişiler için kullanılır. Heretik düşünceler Roma Kilisesi dışında bir kilise kurulması fikrine kadar geniş bir yelpazede biçimlenmişlerdir ancak ortak noktaları tehdit telakki edilmeleridir. Kilisenin zenginliği ve eşitlikçi anlayışa zıt yaşam biçimi heretiklikle suçlanan bir takım görüşlerin eleştirdiği konuydu. Bunun dışında vaftizin yaşı, kilise inşalarının lüzumsuzluğu, haça tapınımının hatalı olduğu, evkaristiyanın İsa’nın ruhu ile birleşme değil sembolik olduğu, yaşayanların ölüleri Kilise’ye yaptıkları ödemelerle cezadan kurtaramayacakları gibi inançlar ile Kilisenin vazettiği inancın dışındaki görüşler savunulmuştu. Dikkat çekecek biçimde Haçlı Seferleri öncesinde X.yüzyılın sonunda heretik olarak nitelenen görüşler ortaya çıkmıştı. Bunları etkileyen inançlardan biri Maniheizm idi.¹⁷³ Seferler sırası ve sonrasında ise bu görüş ve inançlar daha fazla kuvvetlenmiş ve yayılmış oluşu ise dikkate değer, hükümdarlar ile Kilise’nin pek çok konuda çatışırken bu konuda işbirliğinde bulunuşları önemli bir noktayı teşkil eder

¹⁷¹ Pirene, H. (2009). a.g.e., 81-89.

¹⁷² Esgin, M. (1998). a.g.t., 57.

¹⁷³ Esgin, M. (1998). a.g.t., 133-152.

durumdadır. Günümüzdeki anlamı ve uygulamalarıyla 1233 yılında Papa IX.Gregory tarafından kurulan Engizisyon faaliyetlerini başta Dominiken ve Fransiken tarikat mensupları yürütmekteydi. İlk engizitör Aziz Dominik idi. Kısa zaman içerisinde kıtada yayılan engizitörler Slav topraklarına kadar yayıldı, İstisna olarak İngiltere’de uygulanmamakla birlikte İngiliz krallığı kendi yöntemleriyle tehdit ve heretik olarak görülen unsurları kısa sürede cezalandırarak ortadan kaldırdı. Kıtada uygulanan vahşi cezalandırma birçok bölge yaşayanını rahatsız etmekte gecikmedi.¹⁷⁴ Bununla birlikte Papa ile hükümdarların birlikte ortadan kaldırdıkları heretik mezhepler yani büyük topluluklar söz konusuydu. Bunlardan en büyük olanı Güney Fransa’nın Albi kasabasında yaşam sürdüren Katarlar olup din adamlarının zengin yaşam biçimleri ile dejenere olmuşluklarına tepkisel tutum taşıyorlardı, Kilisenin topraklarına sahip olmak isteyen bazı soylular da aralarına katılmaktaydı. Onlarla ilgili mevcut bilgiler onları ortadan kaldıranların suçlamaları olmasından dolayı tam anlamıyla ne oldukları bilinmemektedir, haçlı seferleri sırasında Balkanlardaki Bogomillikten geldiği düşünülmektedir. İsa’nın insanüstü yani Tanrısal yönünü, vaftiz, azizlere yakarış, teslis gibi Katolik öğretinin bir kısmını kabullenmiyorlardı ve inançları diğer insanlar da kendine çekiyor, iyi Hristiyanlar olarak anılıyorlardı. Mülkleri ve topraklarına sahip olmak peşinde olan insanlar Papalığın onlara karşı ilan ettiği Haçlı seferine iştirak edenlerdi. Topluluk kanlı bir kıyımla ortadan kaldırıldı. Yine benzer biçimde sapkın ilan edilen Waldocular da zengin bir tacir ve sarrafının kurduğu tarikatı benimsemişlerdi. Din adamlarına oldukça sert tepki gösterdiler 1184 yılında Verona Konsili toplandı ve lanetleme kararı uygulandı. Onlar da iyi insanların da vaaz verme ve Kutsal metinleri açıklama salahiyetine sahip bulunduklarını savunup Katolik rahipleri takibi kestiler Lombardiya ve Bohemya’da yayılım gösterdiler. Ayrıca kilisenin destek verip koruduğu feodal sisteme karşıydılar. Kilisenin günah affını, arafın varlığını, papa ve diğer din adamlarının yetkileri ile kutsal dedikleri dini bayramları, aziz ilan edilenlerin durumunu, endüljansı, evkaristiyanın doğaüstü anlamını kabullenmez, inanca uygun bulmazlar. Albilerin akıbeti üzerine kaçmışlar, ele geçirilenler zulme maruz kaldılar. Papa III.Innocentus 1209’da Fransa kralını heretiklere kutsal savaşa davet ettiğinde memnuniyetle karşılandı ve inanılmaz bir yok etme seferi gerçekleştirildi. Resmen 1233’de kurulan Engizisyon 1254 sonrası suçlamaya maruz kalanların savunuculuğu yasaklandı. Katliamın gerçekleştirildiği yerlerde mülkler kralın hâkimiyetime verildi. XII.yüzyılda Kiliseyi kurtaran Engizisyonu da yürüten Dominiken

¹⁷⁴ Esgin, M. (1998). a.g.t., 70-76.

ve Fransisken tarikatları oldu.¹⁷⁵ Kilise'nin yasakladığı Aristoteles'in görüşlerini de Dominiken tarikatına mensup Albertus Magnus ve bilhassa önemli ve başarılı olan Thomas Aquinas İsa Mesih'in öğretilerini bağdaştırıp uzlaştırdılar.¹⁷⁶

2.3. Papalık Doktrininin Oluşumu Ve Kuramcıları

Papalığın dinî açıdan meşruiyetini Havari Petrus ve Pavlus'a dayandırdığı ifade edilmişti. Bu kısımda ise Papalığın tarih içerisinde ideolojisi denebilecek düşünceler ele alınacaktır. Çünkü geniş denilebilecek bir tarihî zamanda önemli yeri olan Papalığın bu konumu ne ile sağlamlaştırdığı ve ana konumuz bakımından yani Osmanlılar dönemindeki faaliyetleri ve neticelerinin hangi çerçevede ele alınması gerektiğini aydınlatmak önemlidir. Biz bu çalışmada geleneksel Rönesans ve Reform hareketlerinin Papalığın otoritesini sarstığını ana paradigma olarak ele almayacağız ve Rönesans ve Reform ile ilgili ifade edilmiş literatüre çok az yer vereceğiz. Çünkü bu konudaki literatürün tezimizin temelini teşkil etmemesinin yanında bilinen ve göz önünde bulunan bir konu olarak yeteri derecede yaygındır. Tarihi değiştiren ana töz olduğunu kabulden hareketle burada daha çok düşünceler üzerinde duracağız. (Elbette ki bu safça bir idealizm değildir. Düşüncelerin gerisinde çıkarların (da) yuvalandığını bilmekteyiz. Bununla birlikte çıkarların şekillendirdiği siyasi tarih çoğu zaman bu düşüncelerin giyisi ile karşımıza çıkmaktadır ve bundan dolayı bu düşünceler de tarih içerisinde önemli yer tutmaktadır.)

Hristiyanlık inancı inananları, imanın akla uygun olduğunu kabullenerek başlamıştır. Roma İmparatorluğundaki durumları eleştirel tutum ile ele alan Stoacı ve Cicero düşüncesindeki eşitlik ve evrensellik düşünceleri benimsenmişti ve ilk dönem Hristiyanları da Roma devlet kurumlarının atıl olduğunu düşünüyordu ve Hristiyan bu dünyadan daha çok Tanrı'nın vadettiği dünyaya önem verirdi. Bundan dolayı cemaatler halindeki Hristiyanlar başlangıçta siyasal otorite ile inancı eklektize etmeye çalışmadılar.

¹⁷⁵ Esgin, M. (1998). a.g.t., 174-180; Russel, B. (2016). a.g.e., 247-252.

¹⁷⁶ Russel, B. (2016). a.g.e., 271. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz: Russel, B. (2016). a.g.e., 255-274; Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 406-415.

Paulus ve İsa Hristiyan'ın devlet ve toplumunun bu dünyanın üzerinde bulunduğunu işaret ediyorlardı. Fakat İsa bu dünya için “Sezar’ın hakkının Sezar’a ait olduğunu ifade etmiştir Hristiyan devlete de Kilise’ye de bağlıdır.¹⁷⁷ Kilise resmi olarak tanınıp devlet dini olarak kabul edilmeden yani kurumsallaşmadan evvel Kilise dışı yönetimlere müdahil ve söz hakkı arar olmamıştır ki İnciller ve Hristiyan¹⁷⁸ teolojisinin dayandığı metinler de bu duruma yer de verilmiş idi. Augustinus¹⁷⁹ Kilise’nin dünyevi muktediriyetini ilk kez sistematikleştiren olacaktır.¹⁸⁰ Bu kısmen baskıcı yaklaşımın neticesi gibi görünmekteyse de Roma’nın gücünü yitirişine kadar da sesini yükseltmemiş oluşuna da gözden kaçırmama gerekir. Bu olgusal gerçek tezimizin çekirdeğini oluşturmaktadır.

Hristiyanlık; kan dökme, savaş, intikamcılığa karşı olarak ortaya çıkmıştı ve Pavlus’a göre içerisinde devletin de olduğu her türlü otoriteye “*Mesih’e itaat eder gibi efendiye itaat etmeli*”dir. Yine Pavlus’a göre hüküm verme konumunda bulunan “bütün” siyasi otoritelere hükmetme yetkisini Tanrı bahsetmiştir ve bundan dolayı Hristiyan kesinlikle itaatle mükelleftir. İmparatorluk öncesi Roma geleneğinde meşruiyetini halktan alan siyasi otoritenin gerisinde Hristiyan öğretisine göre Tanrı bulunmaktadır.¹⁸¹ Constantinus’un resmî kabulü öncesinde kiliselerin üzerinde bir kilise, merkezî Kilise de söz konusu değildi, yerel kiliselerde piskoposlar halk tarafından seçilerek görev alabilmekteydi, tüm kiliselerin üzerinde söz hakkı olan bir Kilise bulunmamaktaydı.¹⁸² Hristiyanlık devletin dini olmadan önce Hristiyanlar problemlerini cemaatleri ve kiliseleri içerisinde

¹⁷⁷ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 119-120.

¹⁷⁸ Russel, B. (2016). a.g.e., 52-53.

¹⁷⁹ Augustinus’a göre: *Kutsal Üçleme’yi tamamlıyoruz. Sonrasında Kutsal Kilise’den bahsetmeliyiz. Bağımsız Kudüs’ü teşkil eden maharetli hilkatın konuşma sırasında Yaratıcı’dan ve Kutsal Üçleme’den sonra gelmesi gerektiğini anlıyoruz: Çünkü Hz. İsa hakkında tüm söylenenler elbette tek başına yaratılmış olan kişinin birliğine göndermede bulunur. Bu yüzden O’nun evi olan ve O’nun içinde oturduğu; sahibi olan Tanrı’nın mabedi ve inşa edenin evi olan Kilise, itikadın doğru sıralamasında Üçleme’den sonra gelmelidir. Burada Kilise’nin tümünü, yani sadece dünyada bir yabancı olan yolcuların güneşin doğuşundan batışına kadar Tanrı’nın adını övdükleri ve o eski esaretten kurtuluşu anlatan şarkılar söyledikleri kısmını değil; yaratılıştan itibaren cennetteki Tanrı’nın yanında duran ve bir düşünüş neticesinde sefaleti yaşamamış olan kısmını da anlamalıyız.*

..... itikat sırasına göre Kutsal Kilise’nin zikredilmesinin ardından günahların affı gelir. Kilise bunun için dünyadadır:

---- ne kadar büyük olurlarsa olsunlar suçlar da Kutsal Kilise tarafından affedilebilir ve günahının büyüklüğüne uygun biçimde içtenlikle tövbe eden hiç kimse Tanrı’nın merhametinden şüphe duymamalıdır. Günahkârı, Hz. İsa’nın vücudundan (Kilise) koparacak bir suç işlenmiş olsa da eğer pişman olunmuşsa, duyulan kederin miktarı geçen zamandan daha önemlidir. Bkz: Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 270-278.

¹⁸⁰ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 117.

¹⁸¹ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 117; Şenel, A. (2004). a.g.e., 232; Kitab-ı Mukaddes’de Musa’ya yasaları Tanrı’nın vermiş olması iktidarın Tanrı’dan geldiğine kanıt gösterilmiştir. Ayrıca Yuhanna’ya göre İsa kendisini sorguya çeken Roma Filistin valisine “*yukarıdan verilmemiş olsa benim üzerinde hüküm olamazdı*” demiştir.

¹⁸² Russel, B. (2016). a.g.e., 52-54.

çözüyorlardı ve İsa'nın "...*Sezar'ın hakkını Sezar'a verin*" sözünün de kanıt gösterildiği şekilde Hristiyanlık siyasal hükmetme ile dini hükmetmeyi ayrı erkler olarak görüyordu. I.Theodosius 379 yılında Hristiyanlığı devletin dini olarak kabul etmesi Kilise'nin dünyevi erki kazanması Kilise ile devletin birleşmesidir¹⁸³ ve tüm İmparatorluk içerisinde inançlar üzerinde zafer kazanmasıdır.¹⁸⁴ Kilise'nin doktrinine uygun olmayan inançların sapkın ilan edilip bastırılmasında Kilise'ye dayanılmış oluşu tarihsel olarak bu erkin gücüne güç katılmakta oluşunu da ifade etmektedir. Kilise'nin dünyevi yönetime kanalize olması Kilise'nin dünyevi yönetime dair doktrinsel ihtiyaç ve dünyevi erk felsefesine ihtiyacı beraberinde getirmiştir. Bunu da Kilise ile yakından ilişkisi olan "Kilise Babaları" "Patristik Felsefe" adı verilen kuramsallaştırma faaliyetleri ile gerçekleştireceklerdir. Patristik Felsefe'nin ve benzer erk ile ilgili kuramların zaman içinde yaşamış düşünürleri ve görüşlerine burada yer verilecektir.

II.yüzyılda yaşamış Antakyalı Thomas, Tanrı'nın Kayser'e bu görevi vermiş olmasından dolayı itaat gerektiğini söylemişken, Kartacalı Tertullianus(III.yy) doğal olarak üstün vasıf taşıyan bu dinin bir felsefe, antik felsefe üzerine kuramsallaştırılmasını reddetmiş Hristiyan olmayan iktidarın da Tanrı tarafından bahşedilmiş bulunmakla beraber kutsallığının bulunmadığına işaret etmiştir.

İskenderiyeli Clementus ise Platon felsefesi ve Stoacı ahlak üzerine öğretiyi şekillendirerek İnsanın bir takım aşamalardan geçmek suretiyle, insani tutkulardan sıyrılarak yaratıcısı ile vecd durumuna ulaşması düşüncesi ile yine Platon'un "adalet dağıtıcısı, yaşayan yasa" niteliklerini taşıyan yönetici anlayışını Doğu Roma ve Batı'ya taşınmasını sağlamıştır. Öğrencisi Origenes ise siyasal erki Tanrı'nın verdiğini ve yönetici vasıflarının kötü oluşunun meşruluğu kaybettirmediğini, ancak bu durumda da cezasının Tanrı tarafından verileceğini, yöneticinin dünya düzeni için gerekli olduğunu düşünmüştür. Caeserea Piskoposu Eusebios (IV.yüzyıl) Roma İmparatorluğu'nu yeryüzünde olmayan Tanrı Krallığının yansıması ve Constantinus'u Tanrı gibi "tek" ve O'nunla ilişki içerisinde bulunan bir yönetici olarak tarif ediyordu. John Chrysostom (340-407) İse İmparatorun önemini; İmparatorluğun kanunlarının Kutsal metin gibi dinlenmesi gerektiğini ifade etmişti. Sahte Dionysos: Kimliği bilinmeyip kendini Paulus'un takipçisi Dionysos adıyla tanıttığından "sahte" olarak adlandırılmıştır.(V. yy ortaları) Tüm erklerin tek bir kişiye ait

¹⁸³ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e.,122.

¹⁸⁴ Russel, B. (2016). a.g.e., 60.

olduğunu ve hiyerarşi adını verdiği basamakları Tanrı'nın düzenlediğini her basamakta ayrı erklerin olduğunu bunun benzerinin Tanrı katında da bulunduğunu, böyle olmasa karışıklık olacağını savunmuştur. Bu hiyerarşinin en tepesinde Tanrı bulunur ve her basamak bir diğerine bağlı olup, başıboş değildir.¹⁸⁵

Milano Piskoposu Ambrosius (340-397) Patristik felsefe babalarının sonuncusundan evvelki ve en etkilisidir. Tüm diğerlerinin aksine o Kilise'nin daha önemli oluşunu savunmuştur. İmparator Theodosius'a askerlerine Thessaloniki (Selanik)'de katliam uygulamasından sonra tövbe ettirmiştir. İmparatorların Kilise önünde boyun eğmek zorunda olduğu noktalar olduğunu ifade etmiş ve göstermiştir.¹⁸⁶ O'na göre her Hristiyan gibi İmparator da Kilise'nin evladı vasfıyla "*Kilise'nin içerisinde, üzerinde değil*"¹⁸⁷ Bununla birlikte Kiliselerin bina edilmiş olduğu topraklar da dâhil İmparator'un otoritesini kabul eder fakat Kiliseler İmparator'un değildir. İmparatorluk tamamıyla Hristiyan'dır ve dolayısıyla kurumları ile yaşamını Kilise şekillendirir.¹⁸⁸ Özetle; Kilisenin devlet ile olan ilişki söz konusu olduğunda Kilisenin bağımsız olduğunu savunmaktadır.¹⁸⁹ Patristik düşüncenin son ve en etkilisi Ambrosius'un öğrencisi Augustinus'tur(354-430).¹⁹⁰ Kilisenin doktrin olarak benimseyeceği en sistematik düşünceyi oluşturmuştur.¹⁹¹ Tanrı Devleti kitabı Kilise'nin Ortaçağ'da hükümdarlar ile olan mücadelesinde hayli etkili olmuştur.¹⁹² Dünya devleti ile Tanrı devleti ve buna bağlı olarak iki sevgi söz konusudur. İlkine duyulan sevgi Tanrı'yı, diğerine duyulan sevgi ise benliği görmezden geldirir niteliğe sahiptir.¹⁹³ Devlet ihtiyacı hem ceza olarak Cennetten kovuluşun hem bu dünyada insanı günahattan koruma gereğinden kaynaklanmıştır. İnsanın ben sevgisi cennetten atılmanın sebebi olmuştur.¹⁹⁴ Augustinus dünya devleti ile Tanrı devletinin içi çe geçmiş bulunacağını yani ikisinin salt ayrı birbirinden etkilenmeden bulunamayacağını ifade etmiştir.¹⁹⁵ Cennetten atılmış insan dünyada sosyal değildir ve bundan dolayı bencildir,

¹⁸⁵ Şenel, A. (2004). a.g.e., 246-247; Brown, P. (2017). a.g.e., 96-104.

¹⁸⁶ Russel, B. (2016). a.g.e., 64-70; Brown, P. (2017). a.g.e., 122-126.

¹⁸⁷ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 137-138.

¹⁸⁸ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 118-139; Şenel, A. (2004). a.g.e., 238-239.

¹⁸⁹ Russel, B. (2016). a.g.e., 62.

¹⁹⁰ Russel, B. (2016). a.g.e., 77-94; Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 140-144; Şenel, A. (2004). a.g.e., 227-245; Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 258-284; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 123; Tunçay, Mete (Der.) (2006). *Batı'da siyasal düşünceler tarihi C.1*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 363-369; Mitchell, S. (2016). a.g.e., 393-399; Brown, P. (2017). a.g.e., 140-142 kaynaklarından daha detaylı bilgi edinilebilir.

¹⁹¹ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 143.

¹⁹² Russel, B. (2016). a.g.e., 95.

¹⁹³ Tunçay, M. (Der.) a.g.e., 369; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 125.

¹⁹⁴ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 123-124.

¹⁹⁵ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 150.

bencil insanın dünyada zaruri gibi olan toplumsal kurtuluş için devlete gerek vardır.¹⁹⁶ Ve bundan dolayı İyi bir devletin temelinde adalet bulunur ve dünyadaki devletlerde bu nitelik kusursuzca bulunup, yürütülmez, yürütülememektedir. Gerçek adalet Tanrı devletinin vasfı olduğundan gerçek devlet Tanrı devletidir ve bu dünyada değildir. Bu devletin vatandaşlarının kimler olduğu da belirli değildir. Tanrı devletini Kudüs dünya devletini Babil ve Roma temsil eder.¹⁹⁷ İnsanın günahkârlığı yeryüzü devletlerinin mükemmel olamamasının temel nedenidir ancak insan Tanrı devletine bu yeryüzünde hak kazanacağından bu devletler de gereklidir ve insan itaatle mükelleftir.¹⁹⁸ Kilise ise Tanrı devletine vatandaş olmayı dileyenlerin yakın olduğu cemaatidir. Dolayısıyla Tanrı devletini burada temsilini Kilise¹⁹⁹ gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte devlet ve İmparatorluklar da meşruiyetlerini ve varoluşlarını Tanrı'dan almışlardır. Kilise yalnız ruhbanları ifade etmemektedir, vaftiz edilmiş tüm Hristiyanlar Kilise cemaatinin üyesidirler. Burada da Augustinus Tanrı devletinin vatandaş olmak isteyenlerin dine yönelmeleri gerektiğini vurgular gibidir. Fakat çelişkili gibi görünse de Tanrı devleti ile Dünya devletinin insanların hangi devlete ait oldukları Tanrı inayetindedir. Pavlus'un mektubunda Korintoslulara söylediği gibi Habil ile Kabil mesesinde örnek verir: “*ruhsal olan sonradır*” Yani önceden belirlenmiş gibidir. Fakat öyle de değildir: her insanda kınanacak ve onaylanacak iki yön bulunur, ilkinden ikinciye ilerlenir. Kabil devlet kurmuştur ama Habil kurmamıştır demek de hatalıdır, Habil ve benzerlerinin devleti yukarıdadır. Üstelik yeryüzü devletinde her kral diğeriyle savaşır, insan kaybedilir ve bununla övünülür. Oysa kral kayıplarını düşünüp üzölmelidir de²⁰⁰ Augustinus imparatorluk ve krallıkların meşruiyetini de tanıır ve onaylayarak gerekli görür. Devletler, din ile ilgili meselelerde Kilise'ye bağılı olduğu suretiyle Tanrı devleti'ne dâhil olabilmekteydiler. Bu öğreti Kilise'nin imparator ve krallarla olan mücadelesinde savunduğı dayanak haline gelmiştir.²⁰¹ Tarih içerisinde Kilise kurumunun Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla üstönlük iddialarını pekiştirmek istekleri neticesinde

¹⁹⁶ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 124.

¹⁹⁷ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 125.

¹⁹⁸ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 152-156.

¹⁹⁹ Aslında Augustinus Tanrı devleti'nin Kilise olduğunu söylememiş, Kilise'nin meşruiyet arayışlarında bu şekilde sokulmuştur. Tanrı devleti Kilise, dünya devleti diğör devletlerle özdeşleştirildi. Bkz: Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 128/137.

²⁰⁰ Tunçay, M.(Der). a.g.e.,371-372.

²⁰¹ Russel, B. (2016). a.g.e., 108.

siyasal devletlerin Kilise hükmünde olması gerektiği savunulacaktır²⁰² ve bu gelişmeler aşağıda ele alınmaya çalışılacaktır.

Gelasius doktrini: Batı Roma'nın ortadan kalkması ile Doğu Roma onun varisi olarak belirmiş ve “Yeni Roma” oluşu ile bu düşüncesini desteklemişti. Ancak Roma Kilisesi Batıdaki devletin yıkılması ile birlikte büyük oranda serbest kalmış ve bu durumu korumaya önem vermiştir. Buna mukabil Doğu Roma tıpkı Konstantinapol'deki Kilise'nin hiyerarşik olarak üzerinde olduğu gibi Roma Kilisesi'ne de hâkimiyeti ve üstün oluşunu kabul ettirmeye çalışmış bu ise uzun zaman sürecektir olan İmparator-Papa çatışmasını ortaya çıkaracak Roma Kilisesi'nin meşruiyetine savlar yaratmasına yol açacaktır. İşte bu durumda Papa I.Gelasius (492-496) İmparator Anastasius'a bir mektup gönderir. Mektuba göre yeryüzünü kutsanmış piskoposların otoriteleri ile krallar yönetmektedir ve yargı gününde piskoposlar krallar konusunda da yargılanacaklarından dolayı onların görevi daha ağır, dolayısıyla daha önemlidir. Kral tüm dünyaya hükmetse dahi Tanrı'nın inayetini kazanabilmek için Tanrısal konularda bu konulardaki yöneticiler önünde boyun eğmesi gerekecektir. Bundan dolayı Kutsal olana hükmeden ve buna çalışan değil, boyun eğen olmalıdır. İmparatorun kamu düzeninin hükmedicisi olduğunu kabul ettiklerini ve buna karşı durmadıklarını ifade edip İmparator'un dikkatine sunmaktadır.²⁰³ Bu dünyayı yöneten iki güç vardır: Rahiplerin kutsal otoritesi ve asillerin gücü. Bunların içinde rahiplerin gücü daha ağır basar çünkü krallar bile ilâhi hüküm karşısında hesap vermek zorundadır.²⁰⁴ (Papa I. Gelasius, İmparator Anastasius'a Mektup)

Ortaçağ müverrih ihtisasına sahip olanların bir kısmı mektuptaki iki önemli terime dikkat çekmektedirler. Bu mektuptaki “*auctoritas*” iktidarın ilkesi; “*potestas*” ise bu iktidarın kullanılış tarzını ifade etmektedir ve auctoritas tek bir kişinin bölünemez iktidarının bağlayıcı nihai kararları ile üstün olan erk anlamına gelmekteyken “*potestas*” ise bölünebilir yani paylaşılabılır yönetim erkini ifade etmektedir ki Papa Kilise'ye auctoritas, İmparator'a ise potestas erkini uygun görmektedir. Bu kısaca bağlayıcı nihai kararlar alamayan ve tek olmayan potestasın(yani İmparator) bağlayıcı nihai kararlar alan tek kişinin yani auctoritasın (yani Papa) altında bir hiyerarşik yönetim gücüne ve önemine sahiptir. Hristiyanlığı kabul etmeden önce İmparatorlar kendilerini Tanrı ilan edebiliyorlarken

²⁰² Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 158.

²⁰³ A. Şenel iki kılıç kuramını Gelasius'un olarak ele alır. Bkz: Şenel, A. (2004). a.g.e., 248; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 138.

²⁰⁴ Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 253.

Hristiyanlığı kabulleri ile Hristiyan anlayışına göre “Tanrı bağışısı olarak İmparator” olduklarını kabul etmiş oluyorlardı ve Tanrı’nın yeryüzündeki işlerini ise Kilise yönetiyordu.²⁰⁵ Dolayısıyla auctoritasın Kilise’ye ait oluşu mantiken doğrudu ve Kilise’nin uyuğu bulunan Hristiyan Kral’ın potestası auctoritas’a (Kilise’ye) bağılı kullandığı sonucu ortaya çıkmaktaydı. Fakat bir başka görüş ise Papa’nın bu iki sözcüğü bilhassa seçmediğini ve Roma yönetim sisteminde taşıdığı anlamları da bilmediği ve Papanın yalnız ruhani ile dünyevi olanın sınırlarını belirterek karşılıklı ihlalleri önleme maksadı taşıdığıdır.²⁰⁶Fakat Patristik Felsefe’nin kuramcıları dahi antik dönem ile Roma dönemi filozoflarından faydalanmışken ve ilk Kilise Papalarının oldukça bilgili oldukları da bilinirken bu duruma Hristiyanlığın resmî kabulünden itibaren devlet ve yönetimi ile hayli içli dışlı bulunmuş olmaları göz önünde tutulduğunda Papa’nın cahil olmaktan ziyade dahi olduğu neticesine ulaşılabilir. Çünkü ilk kısımda anlattığımız gibi Papalığın askeri gücü namevcuttur ve bu sırada Doğu Roma’nın muhtemel bir saldırı ile tam hükmünü kurmasına karşılık dayanacağı güçlü bir siyasi gücü de yoktur. Bundan dolayı bu Kilise’nin bu bağımsızlaşma isteği ve yolunda en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmesi çok da hatalı olmasa gerektir.

Bizans’ta Eusebios’un Constantinus’u Tanrı ile ilişkide bulunması ve devleti Tanrı devleti’nin yansıması olarak şekillenmiş bulunan kutsallığın İmparatora da ait olması anlayışı dolayısıyla bu dönemde önemli bir tehdit olarak görülmeyişini sağlamıştır. Buna mukabil güçlü bir siyasal yapılanmanın bulunmadığı Batı’da Kilise zamanla hâkim konumu edinecek ve 590 yılında Papa olan “Büyük” Gregorius²⁰⁷ bunun için çalışacak yeni gelen kavimlere “Hristiyan Kral (Roma Kilisesi anlayışında) ve Roma mirasçısı Hristiyan İmparatorluk anlayışını empoze edecektir, yönetim hâkimiyetini Tanrı’nın bağışlamış bulunduğu bir yöneticinin Hristiyanlığa karşı gelemeyeceği dolayısıyla Roma Kilisesi’nin buyruklarına uymakla mükellef durumda bulunduğu zaman “Hristiyan monark” vasfını kazanabileceği doktrinin yaptırıma bağlayacaktır²⁰⁸ ve bunun için araç ise “aforoz” olacak(Papa VII.Gregorius(1073-1085) ve bu, Kilise egemenliğindeki Hristiyan

²⁰⁶Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 163-165.

²⁰⁷ Gregorius’un piskoposların dünyevî erk sahiplerini açıktan eleştirmemelerini, dinî olandan sapmaları durumunda cehennem ateşiyle korkutmalarını, yönetici kötü dahi olsa halka boyun eğmeyi salık vermelidir. Bkz: Şenel, A. (2004). a.g.e., 248-249.

²⁰⁸ 800 yılında Papa’nı Charlamgne’a taç giydirmesi bu açıdan önemlidir ve Avrupa tarihinde sonraki Kral, İmparatorlar da bu yolla meşruiyet kazanmayı önemseyeceklerdir. Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 177

monark anlayışının kuramsallaştıran Papa olacaktır.²⁰⁹ VII.Gregorius(1073-1085)'a göre²¹⁰ din ile ilgili konularda nihai kararı verme ve piskoposlara egemen olma konularında Kilise'nin en yüksek kurum olmasının yanında dünyevi yöneticilerin Hristiyanlığa uymaları gereğinden hareketle Papa'nın buyruklarına itaate zorunludurlar.²¹¹ Hristiyanlığa aykırı faaliyette bulunan Kral Papa tarafından cezalandırılabilir ancak Petrus'un havarisi Tanrı'nın sözcüsü Papa Kral'ın altında bir rütbede ve boyun eğër durumda olamaz. IV.Henry ile olan tartışmasında da bunu gösterecektir.²¹²

İki Kılıç Kuramı: Bu kısma kadar ele aldığımız kuramsallaştırmaların temel düşüncesi olan Kilise ve İmparator'un farklı ve ayrı erkler düşüncesi X.yüzyılda "İki Kılıç Kuramı"na evrildi. İmparator'un tiran olması dahi boyun eğmeyi gerektiriyor, Tanrı'nın günahkâr insana imtihanı olarak görülmesi gerektiği düşünülüyordu. XI.yüzyılda bu inanışa eleştiriler getirilerek siyasal iktidar sahiplerinin Tanrı dolayısıyla Kilise'nin "hizmetkâr"ı vasfında olduğu gösterilmeye çalışıldı. İlk kez Papa VII.Gregorius'un IV.Henry'ye mektubunda yer verilen "*Kilise düşmanlarına karşı kullanmıyorsa Tanrı'nın verdiği kılıcı hak etmediği*" ifadesiyle somutlaşan anlayışa göre Kral gücünü(kılıcını) Kilise yararına kullanmıyorsa ve sahibi Kilise'ye itaat etmiyorsa diğër kılıcın sahibi olan Papa tarafından aforoz edilebilirdi. Luka İncilinde yer alan "*Ya Rab, işte burada iki kılıç*" sözü bu anlayışın dayanağı olmuştu ancak bundan önce X.yüzyılda İngiltere kralı Canterbury Başpiskoposuna hitaben... *ben Constantinus'un, siz Petrus'un kılıcını tutmaktayız...* sözü bu düşüncenin önceden var olduğuna işaret etmektedir. Ancak Papa Gregorius öncesi Kilise'nin karanlık çağında yaşanan şövalyelerin senyörlere, aristokratların Kilise'ye hâkim olması gibi durumlar düzeni bozmuştu ve Gregorius elindeki kılıcın gücünü gösteren faaliyetlerde bulunmuştu. Ancak yaptığı yalnız bu olmamış, kendi kılıcını daha fazla keskinleştirerek Petrus'un otoritesinin tekliğini ifade edip "*Gladius*"u (devletin cezalandırıcı ve zorlayıcı gücü) hatırlatarak tüm siyasal yöneticilerin Tanrı dolayısıyla Petrus vasıtasıyla halefleri Papalara boyun eğmeleri gerektiğini ve Papaların cezalandırıcı gücü ellerinde bulundurduklarını savunmuştur.

²⁰⁹ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 165-168.

²¹⁰ İmparator hükmünün Tanrı'dan geldiğini kabul ederek Papa ile İmparator'u bir çift göze benzetmiş, İmparator IV.Heinrich ile kavga sonrası Güneş ile Ay metaforunu, Güneş vasfını Papa'nın taşımasıyla kullanmıştır. Gregorius'a göre İmparator gayriahlaki kişiliğe sahip olursa Papa tarafından aforoz edilebilir ve Papa'ya direnmek en ahlakdışı harekettir. Bkz: Russel, B. (2016). a.g.e., 195.

²¹¹ IV.Henry ile tartışmalarında, Henry'nin Papa'dan af dilemesi Papa'nın gücünü artırmıştır. Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 195-196; Russel, B. (2016). a.g.e.,196-199.

²¹² Gregorius'un güçlendirdiği Papalık daha sonra da güçlenmeye devam edecek ve 1122'de V.Henry piskoposları atamanın Papalık hakkı olduğunu tanıyacaktır. Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 197.

Sisteryen (dünya nimetlerine sırt çeviren Katolik tarikat) başkeşişi Papa III.Eugene (1145-1153)'ye haclı seferi çağrısında bulunurken havarilerinin İsa'ya “*Ya Rab, İşte iki kılıç*” dediğinde O'nun “*bu çok fazla*” dememiş oluşunu dünyevi kılıcın da Papalığa ait olduğuna delil getirerek İsa'nın acı çektiği topraklara bir sefer düzenlenmesini başka bir otoritenin yapamayacağını ifade etmiştir. Özetlenecek olursa “İki Kılıç da Kilisenindir, ikincisi Kilise'ye hizmet içindir” Yani Krallar Papalığın buyruğundadır ve çıkmamalıdır anlayışı savunulur hale gelinir. Uygulamada da Papalık üstünlüğünü gösterir ve kuramsallaştırma konusunda Salisburyli John çok ileri basamaklara taşıyacak ve sistematik bir düşüncenin en ileri boyutunu gerçekleştirecektir.

Salisburyli John ²¹³: (d.1120) Policraticus (Devlet Adamının Kitabı) adlı eserinde siyasi kuramlarını toplamış ve hâlihazırda güçlü bulunan Kilise'nin gücüne güç katmıştır. Patristik Felsefe döneminden beri kuramcıların etkilendiği Platon'un aksine bu yüzyıldaki bir çok insan gibi Aristoteles'ten etkilenmiştir. Cicero ve Plutharkos da onu en fazla etkileyenlerdir. Eseri organizmacı toplum ile tiranlık olguları üzerinde şekillenmiştir. Önce kendi dönemine dek oluşmuş düşünceleri bir bütünlük halinde özetlemiştir.²¹⁴ Toplumu insan organizması ile anoloji yoluyla betimleyerek din adamlarının Tanrı temsilcisi vasfını taşıdıklarını ve insanın Tanrı'ya tapımının ruh aracılığıyla gerçekleşmesi gibi devlet yönetiminde de Tanrı temsilcisi vasfındaki bu kişilerin gövdenin ruhu olduklarını ifade etmiştir. Ruhun insan organizmasının efendisi olduğu gibi din işlerini yürüten yüksek erkin Tanrı'nın dünyadaki temsilcisi olarak Papa devletin ruhu yani en yüksek erkidir, başı ise prens temsil etmektedir. Prens hak ve adaletin kölesi gibi olmalıdır. O Tanrı'nın suretlerinden biridir ve adalet ve hakkaniyetten ayrılmaz ve varoluşuyla bir kanundur. Fakat Tanrı kanunun altında bulunur.²¹⁵ İnsan kalbi iyi ve kötüyü taşıdığından devlet yapılanmasında da Senato bu konumdadır. Yargıçlar ve valiler göz, dil, kulağı temsil ederken memur ve askerler el, maliye memurları ve hazine koruyucular mide ve bağırsak, çiftçiler ayakları temsil etmektedirler. John, İmparator ile Kilisenin çatışma yaşadığı bir zeminde Kilise'nin iddialarını temellendiren görüşler ortaya koyar. Kilise'yi İsa'nın bedenine benzeten ilk Hıristiyanlar gibidir ancak bu dönemde önemli bir ifade olarak Kilise'nin ruh oluşu baş olan Prens'i yönlendirmesi zorunluluğudur. Bu Kilise'nin anlayışı

²¹³ Yaşamı hakkında detay bilgi için Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 210-213; Şenel, A. (2004). a.g.e., 252-256; Tunçay, M.(Der). a.g.e.,393-395; Tannenbaum onun eserini hükümdara nasihat vasfında külliyat parçası olarak nitelemiştir.. Bkz: Tannenbaum, D. (2011). a.g.e.,142.

²¹⁴ Tunçay, M.(Der). a.g.e., 394.

²¹⁵ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 142.

ve arzusudur. Ancak bu dönemde çözülen feodalite gelişen burjuvazi ve ticaret hayatının canlanıyor oluşu, toplumda tüccar ve burjuvazinin özerk durumundan çekinilmesi bu dönemde görmezden gelinerek ortaçağ toplumunun çalışan halkı arasında görülmektedir. Salisburyli'nin de feodalite sözleşmelerinin çözüldüğü bu zamanlarda devlet anlayışında sözleşmeden bahsetmemesi önemlidir. O'nun Plutharkhos etkisiyle bu döneme uyarladığı organizmacı anlayışta yönetim uyum ile gerçekleştirilmektedir. Papa'nın ruh olduğu bu gövdedeki diğer uzuvlar bir canlı insan gibi özerklikten uzaktır. Bununla birlikte bir insan gibi her uzuv diğerine saygı gösterip zararına çalışmamaktadır. Herşey ortak iyi içindir. Devlet bunu gerçekleştirir.(Bu tanım için de bu dönemde ilk kez Aristoteles'ten *respublica* terimini kullanmış *imperium* ve benzer anlamları taşıyan kelimelerden sakınmıştır) Bu anlayış ile John toplumdaki hiyerarşiyi kabul edip Prens'in de toplumsal iyi için çalışmasını ve her tabakayı göz önünde tutması gerektiğini(gelişen burjuvazi vb.) bilhassa Ruh'tan bağımsız hareket edemeyeceğini söylemektedir. Prens'in çocuklara, hastalara, aptal olanlara, bilge olanlara... tek tek sorumluluğu vardır. Prens'in sahip olması zaruri olan kendini eğitmek ve Tanrı'ya saygı duymak Ruh'a bağlı olarak meydana gelir. Bu görüş tüm yönetim erklerini her iki kılıcı Kilise'ye verir niteliktedir. Salisburyli John'un üzerinde durduğu diğer konu ise Tiranlıktır. Buraya kadar ele aldıklarımızda da gördüğümüz üzere Kilise'nin meşruiyet kaynakları üzerinde sürekli durulmasına karşı dünyevi siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı yalnızca Tanrı olarak ifade edilmişti. Salisburyli buna siyasal iktidarın hukuk kurallarına uyması ve uymaması hali üzerinde ve uymaması durumunda yükümlülük durumu üzerinde durarak yeni ve özgün bir yön ortaya koymuştur ²¹⁶ İki Kılıcı da (dünyevi ve ruhani iktidar) Kilise'ye veren John, Kilise'nin birini Prens aracılığıyla kullandığını, rahipler vasıtasıyla yerine getirilmeyen işler, kan dökme, savaşma işlerini yürüttüğünü düşünür. Dolayısıyla hiyerarşik olarak prensler Kilise(Papa) den sonra gelmektedir ve buna Roma Hukuku ve Kitab-ı Mukaddes'den örnek ve kanıtlamalar verir. Hristiyanlığı kabul eden Constantinus rahipler ile ilgili şikâyet mektuplarını okumuyor, yargılamaya yeteneği olmadığını düşünüyordu.²¹⁷ Roma Hukukuna göre yasal olarak bir hak veren almaya da muktedirdir. Pavlus'a göre kutsayan kutsanandan üstündür ve Kitab-ı Mukaddes'de Peygamber Samuel buyruğa uymayan Kral Saul'u tahttan indirmiştir. Yani Tanrı dolayısıyla Kilise hükümlerine uymayan Kral hukuk dışı faaliyette bulunarak Tiran olmuştur ve Kitab-ı Mukaddes Tiran'ın öldürülmesine hükmetmektedir. Salisburyli Roma tarihinden de örnekler getirmektedir. Bunun yanında tiranlık çeşitlidir ve bu tiranlar ailede,

²¹⁶ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). 212-219.

²¹⁷ Tunçay, M.(Der). a.g.e.,402.

mesleki iş kolunda vb. olabilir ve yargılanmalıdır ancak Tiran Kilise'den çıkarsa dünyevi yasa çerçevesinde yargılanamaz fakat dini kıyafeti üzerinde olmadan yakalanmaz ise..(dünyevi) Tiranın öldürülmesi, aynı zamanda halkı Tanrı konusunda rahat kıldığından dolayı haklı ve şanlı bir eylemdir.²¹⁸

Aquino'lu Thomas²¹⁹: (d.1124) John'un ele aldığı tiranlık konusuna benzer bir yorum getirmiştir. Ancak Aristotelesçiliği Hristiyan teolojisiyle bütünleştirecek bir kuramsallaştırma konusunda "Aristotelesçi Devrim" yarattığı ifade edilmektedir.

XIII.yüzyılda Kilise, Thomas'ın da bulunduğu Paris Üniversitesi'nde Aristoteles eserlerini yasakladı. Aristoteles'e göre Tanrı bir "ilke" idi ve Kilise'nin Tanrı devleti gibi Platon etkisiyle gelişen ideal ve mevcut var olan dünya anlayışında olmayıp esas öz'ün burada, insanın içinde olup düşsel olan idealin olmadığını düşünüyordu. Herşey doğadaydı ve doğayı izleyerek pek çok devrim, olay anlaşılabilirdi, her bilinmeze Tanrı açıklayıcı olarak cevap değildi. Yani önceki dönemlerde ve Kilise'nin öğretisini benimsediği Augustinus'ta olduğu gibi bilmek için inanmak (vahiy'e) değil de "akıl" mı esas alınacaktı? Bu Kilise için kabul edilemezdi. Bununla birlikte inanç bakımından güçlü olan Thomas vahiy yanında akıl ve deneysel bilgiyi de kabul etmiş akılcı düşünmeyi Hristiyan inancı ile aynı potada eriterek yeniden ele almaya çalışmıştır ve büyük ölçüde başarılı olmuştur. Bunun için formülü ise akıl ile doğruluğu kanıtlanan kategoriler ve akıl ile doğruluğu kanıtlanamasa da yanlışlığı da akıl yolu ile kanıtlanamayan bilgiler biçiminde ayırmak olmuştur. İkinci kategoridekiler genellikle dini inanışlar ile ilgilidir mesela teslis inancı akıl tarafından doğrulanamayabilir fakat akıl tarafından yanlışlanamaz da.²²⁰ Bunun gibi felsefi görüşlerini siyasi görüşlerine uygulamıştır. Burada konumuz açısından ilgili olanı ele alacağız.

Aristo etkisinde şekillenen ancak döneminin koşullarına bürünerek özgün düşünce üretmiş bulunan Thomas'a göre siyasal rejim ve krallık rejimi ayrımı söz konusudur. Krallık tek kişinin otoriteyi yürüttüğü rejim, siyasal rejim ise krallık rejimini yürütücüsü kralın hem yönetici hem yönetilen vasıflarının bulunmasını ifade eder. Yani Kral siyasal rejimin bir

²¹⁸ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). 220-223; Tunçay, M.(Der). a.g.e.,401-403; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 142-144.

²¹⁹ Yaşamı hakkında detay bilgi için Bkz: Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 225; Şenel, A. (2004). a.g.e., 256-261; Tunçay, M.(Der). a.g.e.,425-427; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 144; Russel, B. (2016). a.g.e., 256-274

²²⁰ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 228-234.

parçası olarak bu rejimin hukukuna uymak zorundadır ve bu kralın hukukla sınırlandırılmış erke sahip olduğu anlamını taşımaktadır. İnsana en uygun biçim siyasal rejimi olup böylece uyruklar da hukuk çerçevesinde “yurttaş” sıfatını kazanırlar ve yurttaşlar otoriteye tam bir sadakatle boyun eğmek zorunda değiller, tüm insanlar yasa sınırları içerisinde hak sahibidirler. Bir arada yaşamak durumunda olan insan topluluklarına rehber olacak bir erk yönetir ve bu erk de ortaya çıkışını sağlayan insanları bir arada tutar. Bundan dolayı yönetici keyfî davranamaz ve ortak fayda gözetilmelidir aksi halde toplum çözülecektir. Thomas bu ortak iyiyi hayata geçirici olarak bir yönetici değil “*yönetici bir ilke*”yi kastetmektedir.²²¹ Ve bu ilke akıl’dır, ancak yönetici Tanrı yasasını da gözetmelidir.²²²

İnsan; Hristiyan, yurttaş ve insan olarak üç vasfa sahiptir ve Kilise inananların cemaatini oluşturur. Dünyevi devletler ise ortaya çıkış ve yönetim tarzı açısından Kilise erki ile ilişkisi yoktur ve ayrı bir yapıdır(Kılıcı Kilise’den almaz). Bu devlet yurttaşlarının ortak iyisini gerçekleştirmeye çalışır.²²³ Aynı zamanda organizma olan devlet her uzvuna(parçasına) söz hakkı verir ve bu uzuvlar birlikte ortak fayda peşinde çalışırlar. Bununla birlikte İncil’e göre “*Kendisine karşı bölünmüş her krallık yıkılacaktır*” bu yüzden bu uzuvları tek bir kişi, monark “ortak fayda” için yönetmelidir. Bu tür bir yapı her uzvun benimseyip uyacağı bir siyasal erktir. Bu ise akla uygun ortak faydayı gözetten bir yasa içerisinde yer almalıdır ancak kusursuz bir yasa Tanrı yasaları çerçevesinde mümkün olabileceğinden vahiy de önemli bir yere sahiptir.²²⁴ O, Agustinus gibi devleti insan günahının neticesi olarak görmemektedir.²²⁵

İnsan; yurttaş, insan ve Hristiyan olarak üç yönlü bu durumuyla doğal bir varlık olduğundan sonsuz yasa, yurttaş olduğundan toplumun insan yasası ve Hristiyan olduğundan Tanrı yasası yani Kilise hükmündedir. Toplum yasası insanî olduğu sürece ehemmiyetlidir ve değilse sapkınlıktır.²²⁶ Bununla birlikte tüm kanunlar Tanrı’dan gelen sonsuz kanundan türer fakat toplulukların kanunları nihayetinde insanlardan ve siyasi yapılarından kaynaklanır.²²⁷ İnsan yasası ve siyasi erk Tanrı ile doğal hukuka itaat eder olmalıdır. İnsanların siyasi otoriteleri İlâhi olandan kaynaklanır ve daima O’na benzemeye

²²¹ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 241.

²²² Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 145.

²²³ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 147.

²²⁴ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 234-245.

²²⁵ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 145.

²²⁶ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 146.

²²⁷ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e 236-245.

çalışmalıdır.²²⁸ Thomas devleti Kilise buyruğu altına yerleştirmemektedir. Yönetici tiranlaşır ancak baskısı aşırı noktalara ulaşmaz ise boyun eğilmelidir. Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes Salisbury’li’nin verdiği örnekte görüldüğü üzere tiranın öldürülebileceğini gösterirse de Yeni Ahit’de bu yönde bir örnek söz konusu değildir. Buna mukabil tiranı seçen halk ise görevinden alabilir ancak Tanrı tarafından gönderilmiş ise ondan yardım istenmelidir ama yardım isteyecek temizlikte olunmalıdır. Organizmacı anlayışı benimsediğini ifade ettiğimiz Thomas en nihayetinde şu görüşe ulaşır. Thomas bu gövdede İsa’nın ruh ve başı temsil ettiğini O’nun vekili Papa’nın İsa devletinin lider erki olduğuna kanaat getirir. Kilise Cemaati(ecclesia) dünyevi erki(respublica) Kutsal Yasa’dan dolayı kapsamaktadır. Ancak bu durum yani Kilise’nin dünyevi erke, Kutsal yasanın doğal yasaya hükmü tiranlık, kötü yöneticilik durumunda söz konusudur, Doğal yasa, Kilise içerisinde eritilememektedir ve Hristiyan olmasa dahi Kilise’nin dünyevi erke hükmü sınırlıdır.²²⁹

²²⁸ Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 147.

²²⁹ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2011). a.g.e., 251-254; Tannenbaum, D. (2011). a.g.e., 147-150.

3. PAPALIĞIN OSMANLILARA KARŞI FAALİYETLERİ İLE GENEL DURUMU

İlk bölümde Papalığın dinî ve bilhassa siyasî bir otorite olarak ortaya çıkışı ve gelişimi ile oluşturduğu meşruiyet anlayışına yer vermeye çalışıldı. Bu bölümde ise Haçlı seferleri itibariyle baskın bir şekilde Müslüman devletlerin ilerlemelerine gösterdiği tepkiye nispetle Osmanlı ilerlemesine karşı tutumu ve bunun vasfını anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu tepki ve Osmanlı tarih yazarlarına yansımalarının anlamlandırılması önemli ölçüde Osmanlı klasik döneminde Papalığın kıtadaki konumunun ele alınmasına da bağlıdır. Bunula birlikte literatürdeki Rönesans ve Reform hareketleri ve bunların detayına burada yer verilmemiş ve konuya tarihsel denk düşünüm ve tarihsel arka plan cihetlerinden bakılıp görülenler ifadeye çalışılmış olup naçizane bir çalışma olarak ifade ve yorumlarımızın bazı noktalarını aşırılık olarak değerlendirilmemesi beklentisi taşınmaktadır. Papalığın konumunun Avrupa kıtasında meydana gelen Rönesans ve Reform hareketlerinin neticelerinden ayırma teşebbüsü olmamakla birlikte bu çerçeve içerisinde fakat mümkün olduğunca farklı bir veçhesinde değerlendirmeye çalışılmıştır.

Osmanlıların kuruluşundan itibaren önemli ve büyük faaliyetleri ile hâkimiyet alanının genişlemesinin karşısında Papalık ekseriyetle tepki göstererek birtakım eylemlerde bulunmuş, Osmanlı ilerlemesini felaketâmiz bir olay olarak değerlendirmiştir. Osmanlılar ile savaş durumunda ve rakip konumunda olan Macaristan ve Venediğin barış diledikleri zamanlarda dahi sulhe taraf tutumun karşısında yer almış, neredeyse daima savaş ve mücadele yönünde fermanlar yayımlayıp Osmanlılara karşı “kutsal savaş” tertibine dair çağrılarını yenilemiş bir güç olarak Osmanlı kaynaklarında nispeten az yer almıştır. Osmanlı kaynaklarında Papalık XV. yüzyılın ikinci çeyreğinin sonlarından itibaren yani 1444 itibariyle yer etmeye başlamış buna mukabil Papalığın Osmanlılara karşı faaliyetleri ise çok daha erken tarihlerde istikamet almıştır. Papalığın Katolik Hristiyanlığı temsil eden en yüksek otorite olması ve Hristiyanlığı savunması normal görülebilir fakat ekseriyetle Osmanlılar ile savaşan Venedik ve Macaristan dışında kutsal çağrılarında Papalık maksadına isteğince hâsıl olamamış, beyhude çabalar sergilemiştir. Araştırmalarımız sırasında, genel tarih araştırmalarının devletler arasındaki anlaşmazlıklara ağırlık vermiş bulunduğunu, bunlar olmasa Haçlı seferlerinin yeniden kolaylıkla gerçekleştirilebileceğini müşahedesine sahip bulunduklarını, fırsatların kaçırıldığı, bu hedefe malik olunabileceği yönünde intiba bırakmaktadırlar. Kıta devletleri arasındaki menfaat

çatışmalarının Haçlı seferlerine engel teşkil etmesine hamletmek kanaatimizce itidal ile yaklaşılması gereken bir düşünce vasfındadır. Buna karşılık Haçlı seferlerinin zaman zaman ortaya çıkan başarılarının da Müslüman devletler arasında anlaşmazlıkların etkisiyle başarı kazandığını, Hristiyan devletlerinin karşısına yekvücut bir İslam devleti yahut dünyası çıkmadığı çok az ifade edilmiştir. İlaveten Haçlı seferleri döneminde de anlaşmazlıkların bulunduğunu, bu anlaşmazlıkların geçici bir süre diplomasiden kaldırılıp sefer düzenlenmiş olduğu bilgisine yer verilmişti. En önemli nokta olarak bu seferler silsilesinin etkisiyle ele alınan döneme bakarak Papalığın çağrısının normal, çağrıya katılımın nispeten az olmasını normal dışı gibi ifade edip bunun olması gerekirken gerçekleşmeyen bir zorunluluk, bir yasa gibi görülmesinin yanılğı olduğu kanaatini taşımaktayız. Bu paradigma hatalı bir biçimde Hristiyanların görevinin Müslüman ülkelere daima müdahalede bulunmak olduğu düşüncesini barındırır gibi görünmektedir. Bunun yanında ağırlıkla XIX. yüzyıl ile birlikte yeniden Müslüman devletler, beldeler üzerinde tahakküm ve üstünlük, emperyalist hegemonya kurulması da tarih yazımını bu paradigma ekseninde şekillendirdiğini düşünmek yerinde bir tespit olsa gerektir. Fakat ilk bölümde Haçlı seferleri adı verilen seferlerin maddi ve siyasi veçhelerinin ağırlığının önemli olduğuna dikkat çekilmişti. Haçlı yahut kutsal sefer gibi söylemler altında gerçekleşen eylem ve savaşların daima söylemlerin maksadına yöneldiğini düşünmek ve iddia etmek bugün dahi zordur ve tarihçinin ayırım ve çelişkileri gözardı etmeyip üzerinde durması ehemmiyetle icra edilecek bir yöntem değerindedir. Bu çalışmada bu prensip daima göz önünde bulundurmaya çalışılmıştır.

3.1. Kuruluş Dönemi

Osmanlı beyliği ilk olarak Doğu Roma İmparatorluğu'nun tekfurları ile mücadele ve savaşların vukuu ile dikkat çekmiş ancak kısa bir zaman sonra beylik faaliyet ve hâkimiyet alanları daha geniş topraklarda tesis edilir olmuştur. 1326 yılında Bursa şehrinin hâkimiyete alınması bu kez Doğu Roma merkez ordusu ile savaş neticesini vermiş ancak 1329 yılındaki Palekanon Savaşı'nda Doğu Roma ordusu mağlup olduğu gibi İmparatoru da muharebe esnasında yaralanmış ve kaçmak suretiyle hayatını kurtarabilmiştir. Bu zaferi müteakip 1331 yılında İznik, 1337 yılında İzmit Osmanlıların hâkimiyeti altına alınmış ve Doğu Roma İmparatorluğu Osmanlı devletine vergi ödemeye başlamıştır.²³⁰ Bu süreçte

²³⁰ İnalçık, Halil, Osman 1, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.33, S.443-453, 2007; İnalçık, Halil, Orhan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.33, S.375-386, 2007-a

İznik'e hâkim olunması Anadolu Selçuklularının payitahtına yeniden ve sağlam bir biçimde bir Türk devletinin yeniden hâkim olunması anlamını da taşımaktadır ve Doğu Roma'yı vergiye bağlayarak da tarihi süreçte bir temayüzü de temsil ettiğini göstermektedir. İlaveten Doğu Roma yönetimince Osmanlı yayılışının vahamet kesp eder bir hâl aldığını gösterir gibidir. Zira müteakiben Doğu Roma saray nazırı Kantakuzenos İmparator olmak için Sultan Orhan ile kızı arasında bir izdivacı husule getirmiş ve maksadına erişerek ortak İmparator olmuştur.²³¹ Osmanlılar bu vasıtaıyla Doğu Roma'nın yönetimini de belirleyebilen bir güç olma merciini de kazanmıştır. Bu durum Osmanlı devletinin diğer beylikler ile arasındaki alamet-i farikasını teşkil eden yönlerinden biri olsa gerektir. Osmanlıların Doğu Roma'yı günümüz tabiriyle bir dönem için dahi olsa mandasına aldığını ifade etmek için yeterli bir durum gibi görünmektedir. Osmanlı yönetimi yalnız Doğu Roma değil , topraklarında ticaret kolonisi kurmuş bulunan Venedik ve Ceneviz arasındaki rekabetten istifade ederek Cenevizliler ile müttefik olmuş ve bu durum bölgedeki siyasi gelişmeleri belirleyen yeni bir etkenin zuhuru olmuş, iki müttefik de bu durumdan kazanç sağlamışlardır.²³² Bazı paradigmlar çerçevesinde bu durum her ne kadar negatif yorumlamalara sebebiyet vermişse de esasında bu vaziyet günümüz adlandırmasıyla devlet yönetiminde kimi noktalarda laik davranıldığına da karine gibidir ve bu durum iki devletin yönetici ve uyruklarının bağlı oldukları inanç değil, varoluşlarını gerektiren yarar çerçevesinde değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bunun yanında eylem ile söylemin tarih içerisindeki farklılığına bir örneği de teşkil etmekte olduğuna dikkat çekmek gerektir. Bu durum Papalığın politikaları ve söz konusu politikaların mantalitesini benimsemiş düşünceler cihetiyle ele alındığı sürece paradoksal mahiyetiyle değerlendirilmeye mahkûm olacaktır.

Şehzade Süleyman Bey'in Çimpe kalesine hâkim olması(1356) üzerine İstanbul'da yaşayan insanlar kadar Kantakuzenos'da da rahatsızlık yaratmış ve neticesinde Osmanlı yönetiminden burayı boşaltma yönündeki talebi kabul görmemiştir.²³³ İşte bu noktada Kantakuzenos siyasi manevrasına İmparator olurken gözardı ettiği dinî cihete sarılarak Papalık ile iletişim kurmuş ve Papalığın tarihî dileği olan iki kilise arasında birliği gerçekleştirmek maksadıyla konsil toplanması isteğini bildirmiştir.²³⁴ Bu sırada Papalık da Ortodoks inancı doğru bulmuyor oluşuna rağmen yeni Sırp Kralı'na gönderdiği sefir ile

²³¹ İncılık, H. (2007-a). a.g.m.

²³² İncılık, H. (2007-a). a.g.m.

²³³ İncılık, H. (2007-a). a.g.m.

²³⁴ Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 46.

kral oluşunu kutlamış, kral da Papa'dan Osmanlılara karşı bir kutsal savaş tertip etmesini, liderliğine de bizzat geçmesini istediğini bildirmiştir.²³⁵ Burada Kutsal sefer söylemi üzerinden siyasi bir kazanç elde edilmek istendiğine dikkat çekmek yararlı olur. Zira tarihî kayıtlara göre Sırp Kralı, Doğu Roma'nın Balkanlardaki topraklarına hâkimiyet tesis etme isteği taşımaktaydı fakat 1354 yılında ölmesiyle akim kalındı.²³⁶ Burada dikkat edilmesi gereken Papalığın doğru inanç kabul etmediği Ortodoks olan bir kraldan beklentisidir.

Osmanlı faaliyetleri cihetinde ise 1354 yılında yaşanan depremin Gelibolu'nun Osmanlı hâkimiyetine alınmasına ve tebaanın da etkisiyle Kantakuzenos'un tahttan feragat etmek durumunda kaldığı görülür. Yeni İmparator V. İoannes'in Osmanlılara gerçekleştirdiği saldırılar maksadına nail olamamış ve Papalığa başvurmanın deva sunacağı düşüncesiyle 1355 yılında ahalisiyle birlikte Katolik mezhebinin benimseyeceğine dair söz vermiştir.²³⁷ Bunun üzerine Papalık kutsal bir saldırı gerçekleştirmek maksadıyla kendisine bağlı olan Kıbrıs ve Rodos'a ayrıca Osmanlıların varlığından ve faaliyetleri ile Cenevizle ittifakından zarar gören Venedik'e, Doğu Roma'ya yardım etmeleri gerektiği yönünde ihtarlarda bulunup teşvik etmiş, Ceneviz'e Osmanlılar ile mevcut ittifakının hükümsüz olduğunu beyan etmiştir. Bir kutsal sefer isteğini benimsemiş vaziyetteki Kıbrıs Kralı, Papanın "Apostolik Lega" sı yani havarisel gücü sıfatıyla söz konusu müttefikler ile harekete geçerek Osmanlı güçlerinin Avrupa yakasına geçmek için kullandıkları Lâpseki ve Saros'a çıkarma harekâtı gerçekleştirmiş fakat Osmanlı savunması karşısında mağlup olarak geri çekilmişlerdir. Bu saldırıyı müteakip şehzade Murad'ın Edirne'ye düzenlediği sefer neticesinde Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir(1359).²³⁸ Lâpseki ve Saros'daki bu mağlubiyeti Papalığın Osmanlılara karşı harekete geçirdiği ilk kuvvet dolayısıyla Papalığın ilk yenilgisi olarak kabul etmek hatalı olmasa gerektir. Bununla birlikte dikkat edilmesi gereken Kıbrıs ve Rodos dışında ittifakın diğer üyesi Venedik'in bir kutsal savaş dürtüsünden ziyade bölgedeki çıkarlarını korumak ve kaybettiklerini yeniden kazanmak isteğiyle hareket ettiği. Çünkü Osmanlılar öncesinde de bu bölgedeki varlığının Doğu Roma'nın bağımsızlığına zarar verir nitelikte olduğu bilinmektedir. Bunun yanında bu güçlerin bir araya gelmesinde etkili olanın Papalık mercii olduğunu gözardı etmek de hatalı

²³⁵ İnalçık, H. (2007-a). a.g.m.

²³⁶ Jorga, Nicolae. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi* C. 1, (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 196.

²³⁷ Emecen, F. (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve yükseliş tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 60.

²³⁸ İnalçık, H. (2007-a). a.g.m.

bir değerlendirmeye sebebiyet verecektir. Bundan dolayı Papalığın bu dönemde” aracı” bir rolde bulunduğunu mütalaa edebiliriz.

Mevzubahis akamet Papalık faaliyetine son vermeyecek 1359 yılında Papa VI. İnnocent yeniden Kutsal bir sefer ilan edecektir. Kıbrıs Kralı I.Pierre de hususiyetle Kudüs olmak üzere İskenderiye, Mısır, Trablus ve Akdeniz sahillerindeki Anadolu yarımadasını haçlı seferleri zamanında olduğu gibi Hristiyanların egemenliğine almak isteğiyle sefer çağrısına ilk yanıt veren olmuş, Venedik ve Kıbrıs sefirlerinin Osmanlıların başarılarına karşı Papalığı haberdar etmeleri neticesinde 1363 yılında Papa V.Urban (1362-1370) “*Passagium Ultramarinum*” yani Kutsal savaş ilânını yenilemiştir.²³⁹ Doğu Roma’nın Balkan yarımadasındaki topraklarına hâkim olmak isteğindeki Macar Kralı Ludwig de seferin komutanı olmak istediğini ifade etmişken diğer taraftan Doğu Roma yönetimindeki Paleolog hanedanı ile akrabalık bağı söz konusu olan (yani bir anlamda kıtada akrabalık bağlarının neticesinde olduğunu bildiğimiz durum olan varis ve söz hakkı iddia edebilecek olan) Savoy Kontu 6. Amedeo, ortaya çıkan birliklere komuta etmiş fakat saldırı ilk olarak Osmanlı hâkimiyetindeki topraklara değil İskenderiye’ye gerçekleşmiş ve fakat akamet ile neticelenmiştir.²⁴⁰ Bu saldırı; muzafferiyet ile neticelense muhtemeldir ki kıta içerisinde kutsal savaşa teveccüh gösterecek, kazanç sağlama ihtimalini değerlendirerek iştirak edecek gönüllü oranını artırabilecekti. İlave bir tasavvur olarak, İskenderiye’den Hristiyanlara bir saldırı gerçekleşmemişti ve bunu duyurup insanların teşvik edilmesi daha güçlü zira kutsal beldeler uzun zamandır Hristiyan yönetiminde değildi. Buna mukabil Sultan I. Murad (1364-1389) Rumeli bölgesi ve Bulgar topraklarında bir takım bölgelerde hâkimiyet tesis etmişti ki 1366²⁴¹ yılında kutsal seferin komutanı Kont VI.Amedeo’ya Bohemya, İngiltere, Fransa topraklarından gönüllüler ve asilzadeler de katılmış, doğal bir tutumla Doğu Roma hayli memnun kalmıştı. Fakat aksi bir gelişme olarak Alanya’ya saldırıda bulunmuş Kıbrıs Kralından mağlubiyet haberleri alınmıştı. Bununla birlikte 1366 yılında Kont Amedeo’nun kuvvetleri Gelibolu’yu Osmanlılardan alarak Doğu Roma

²³⁹ Hammer, von Joseph.(2008). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi C.1*, (Çev.Mustafa Batı Müftüoğlu). İstanbul: İlgî Kültür, Sanat Yayıncılık, 56; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 66-67; İnalçık, H. (2007-a). a.g.m.

²⁴⁰ Jorga, N. (2009). a.g.e., 207-211; İnalçık, Halil. (2016). *Osmanlılar ve Haçlılar*. (Çev. E.B. Özbilen). İstanbul: Alfa, 51 .

²⁴¹ Setton,Kenneth. (1976) *Papacy and the levant Volume 1: The Thirteenth and fourteenth centuries*, Philadelphia: American Philosophical Society s.297-300’de: Amedeo 6 Gelibolu’ya gelir. 1354 yılında Türklerin ele geçirdiği Gelibolu’yu ele geçirir. Midilli lordu Francesco Gattulio da saldırısına katılır.

yönetimine bırakmıştır.²⁴² Bu kaybı Papalığın, amacına küçük çaplı da olsa nail olduğu biçiminde yorumlamak uygun görünmektedir.

Bu geri kazanımdan etkilenen ve daha fazlasını beklemesi muhtemel olan İmparator, Amedeo'nun buna karşılık olarak Papalığın temsil ettiği dinî anlayışın kabul edilmesi ve varisi ile Papanın huzuruna çıkması isteğini 1369 yılında gerçekleştirdiği gibi burada iki kilisenin birleştiğine dair metni tasdik etmişti. Bununla beraber Papa Urban, Macar kralına Greklerin kaypak bir karaktere sahip olduklarını, Osmanlı tehlikesinden azade kaldıklarında Ortodoksluğa dönebileceklerini de yazmıştır.²⁴³ Ancak bu din değişikliği Gelibolu gibi kazanların devam edeceği anlamını tarihî olarak taşımamıştır.²⁴⁴ Doğu Roma İmparatoru V. İoannes 1366 yılında Macaristan'a²⁴⁵ ardından Fransa ve İngiltere'ye giderek yardım istemiş ve Zinkeisen'in ifadesince hicap duygularıyla dolu bir biçimde dönmüştür.²⁴⁶ Bir umut olarak Sırlara başvurulmuş ve iki kilisenin birleşmesi vasıtasıyla müttefik olunmuş ancak Sırp kuvvetlerinin Edirne yönüne hareketi Osmanlıların 1371 Çirmen muharebesinde de muvaffakiyeti ile neticelenmiştir²⁴⁷ bu durum aynı zamanda Doğu Roma'nın Balkan bölgesindeki toprak isteklerine de nail olamamak manasına gelmiş diğer yandan Osmanlılar için bölgedeki çeşitli Sırp beylikler ve prenslikleri Osmanlı sultasını kabul etmişlerdir.²⁴⁸ İmparator da Osmanlılara merbutiyetini kabul etmiştir. Papa XI. Gregor (1370-1378) İngiltere ve Fransa'ya kutsal bir sefer için, barış akdedip hazırlanmalarını bildirmiş, Macar kralı ve Venedik'e "bulla" yani ferman ile Osmanlıların muhataralı eylemlerinin Adriyatik'e ulaşmak ile neticelenebileceğini, derhal önünü kesmek gerektiğini ve müteakiben hâkim oldukları bölgelerde varlığına son vermenin zaruri olduğunu ve bu maksada hâsıl olabilmek için de Tuna boylarında hâkim küçük prensler ile müttefik olunmasını öğütlemiştir. İlâveten tüm Hristiyan yöneticileri Thebes²⁴⁹'de mevcut

²⁴² Emecen, F. (2015). a.g.e., 64-65; İnalçık, H. (2016). a.g.e., 52; Vatin, Nicolas. (2012) Osmanlıların Yükselişi (1392-1451) , R. Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*, ikinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 46.

²⁴³ Setton, K. (1976). a.g.e., 289; İnalçık, H. (2016). a.g.e., 54; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). *Osmanlı Tarihi C.1.*, Ankara: TTK, 68-69.

²⁴⁴ İnalçık, Halil, Murad 1, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.31, S. 156-164, 2006; Jorga, N. (2009). a.g.e., 214-221; Baldicenu, Irène. (2012). Başlangıçlar: Osman ve Orhan, Robert Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*, ikinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 30; Vatin, N. (2012). a.g.b., 44-45

²⁴⁵ Setton, K. (1976). a.g.e., 287-288.

²⁴⁶ Zinkeisen, Johann Wilhelm. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi C. 1* (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 178-179; Hammer, J.(2008). a.g.e., 63; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 451.

²⁴⁷ France, J. (2005). *The Crusades and the expansion of Catholic Christendom, 1000-1714*, London ; New York : Routledge, 275-278.

²⁴⁸ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 56.

²⁴⁹ Jorga toplantının yapıldığını fakat maksada hasıl olmadığını yazar Bkz: Jorga, N. (2009). a.g.e., 229-231

duruma tedbir bulmak için müzakere üzerine toplanmaya çağırıştır. Fakat bu çağrı müspet bir karşılık bulamamış, toplantı husule gelmemiştir.²⁵⁰ Buna mukabil Fransa ve Ceneviz önderliğindeki bir grup “Kutsal savaş” adı altında varlıklı gördükleri Tunus üzerine saldırmışsa da başarılı olamamışlardı.²⁵¹ 1375 yılında ise Papa İstanbul’un yakın zamanda Osmanlı hâkimiyetine geçeceğinden endişelendiğini bildirerek Macar Kralını uyarmış, endüljanslar satışa çıkararak sefer için maddi kaynak rezervine çalışmıştı. Osmanlılar ile ticareti yasakladığına dair fermanı ise bilhassa temel tüketim maddelerinin sağlandığı mecradan yoksun kalmak anlamı taşıyacağından dolayı gözardı edilmiştir. Doğu Roma İmparatoru da Papa’ya 12 gemiden mürekkep bir filo temin etmesi durumunda Osmanlı kuvvetlerinin Boğazların ötesine geçmesine mâni olmaya muktedir olabileceğini bildirmiştir.²⁵² Ancak 1379-80 yılında Doğu Roma ahalisi içerisinde Osmanlıların Papalığa yeğlenebileceğine dair kanaatler ve ifadeler söz konusuydu.²⁵³ Bu ise oldukça anlaşılabilir gözükmemektedir zira Osmanlı hâkimiyetine giren bölgelerden alınan haberler korkuları yumuşatmış olsa gerektir ancak Papalık tüm gücü ile yardım gönderse dahi bunlar Katolik-Latin olacaklardı ve onların Ortodokslar’dan hazzetmedikleri uzun ve kötü bir anı olarak tarihte ve kendilerine aktarılanlar olarak belleklerinde bulunmaktaydı. Üstelik Papalık Katolik egemenliğini Ortodoksların yaşamından daha fazla önemseydiğini 1204-1261 yıllarında göstermişti.

Selanik’de de hâkimiyet kuran Sultan Murad, Sırp ve Macarları müttefik olarak karşısında bulmuş lakin 1389 yılında vuku bulan Kosova muharebesinde muzafferiyet kazanmasına rağmen savaş sonunda Sırp bir esirin hüsn-ü niyet görüntüsünde yaklaşması sonrası hançerlenerek yaşamını yitirmiştir.²⁵⁴ Burada dikkat çekmemiz gereken konu Osmanlılara karşı harekete geçen kuvvetlerin muhteviyatının kutsal savaşlar bağlamında nispeten azlığı ile katılanları, İngiltere, Fransa ve Thebes’e çağrının akamet bulan neticesidir. Bu noktada Papalığın konumunu ele alma icabı iktiza etmektedir. Bu durum doğru inançtan olmadığını kabul ettiği Sırlara 1350’lerde başvurmasına da ışık tutabilecektir.

²⁵⁰ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 55.

²⁵¹ Setton, K. (1976). a.g.e., 330-337.

²⁵² İnalçık, H. (2006). a.g.m.; Jorga, N. (2009). a.g.e., 229-231.

²⁵³ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 57.

²⁵⁴ İnalçık, H. (2006). a.g.m.

Osmanlıların kuruluş tarihi kabul ettiğimiz yıl yani 1302’ yılında “*Unam Sanctum*”²⁵⁵ bildirgesiyle Papa VIII.Boniface Thomas Aquinas’ın “...*kurtuluş için Roma Piskoposuna bağlılık zarurettir*” sözü ile Havari Pavlus’un “...*ruhani olan dilediğini yargı hakkına haizdir lakin hiç kimsenin O’nu yargılama hakkı söz konusu değildir*” düşüncesini dayanak kılmak suretiyle dünyevî sahada mevcut tüm otoritelerin sahibinin kendisi olduğunu hatırlatmıştır.²⁵⁶ Bu bildirme Papanın bizzat en ileri yetkeye sahip bulunduğunu da ilân etmesinin yanında Papalık tarihindeki en zirve konumunu da teşkil etmekteydi. Fakat Fransa kralı Güzel Philippe (1258-1314) bu fermana kesin bir karşı çıkışla tepki gösterip itirazlarını dile getirmiş ve gerçekleştirilecek bir konsil yoluyla Papa’yı yargılamakla tehdit etmiş, hukukçularına devletin krala bağlılığı konusunda Roma hukukuna dayanan savunmalar hazırlatarak bunları tebaasına yayarak benimsemelerine çalışmıştır. Papa VIII. Boniface papazları sert yasaklamalara tabi tuttuğunda da kral buna karşı çıkmış ve insanlar da kralın haklı bulunduğuna kani olarak destek olmuşlardı.²⁵⁷ Bu yolla Kral, Papa karşısında tebaasının kendisine karşı güvenini sağlamakta mühim bir kazanç ve ilerlemeye haiz olmuştu. Bu arada Papa VIII.Bonifacius da kendisiyle başlayacak dinî içerikli bir geleneğin tesis edeni olmuştu. Bu gelenek “Jübile yılı”²⁵⁸ uygulamasıydı ve bu etkinliğe göre; Roma’ya Papalık tarafından belirlenen tarihlerde dinî vasıflı ziyarette bulunan ve bazı dinî ritüelleri gerçekleştiren inananlar günahlarından azade kılınacaklardı. Bu uygulamaya teveccüh gösterilmiş ve maddi gelirlerin artışına katkısı mühim olmuştur. Ancak müteakiben her yüz yılda bir söz konusu olması tasarlanmaktayken, her elli yılda bir olarak kararlaştırılmış daha sonra ise yirmi beş yıla düşürülmüştür.²⁵⁹ Bu uygulama ile artık Kudüs’e İsa’nın Kabri’ne değil Roma’da Havari’nin Kabri’ne hac yapılacaktı.²⁶⁰ Bu uygulama Papalığın maddi sömürüsü olarak yorumlanmıştır ancak biz bu uygulamanın Papalığın kendine ait olduğunu düşündüğü din ile ilgili gelirlerin doğrudan Papalık kasasına geliyor olmasıyla da ilgisi olduğunu düşünmekteyiz. Zira ileride göreceğimiz gibi

²⁵⁵ “Tek Kutsal” Unam Sanctam fermanı, *Kilise’nin “evrensel hükümdarlığını”, yani Kilise’nin ve Papa’nın tüm imparatorların üstünde gördüğünü ilan eden bildiri*. Bkz: Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 383

²⁵⁶ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 82-83.

²⁵⁷ France, J. (2005).a.g.e., 218-219; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 45.

²⁵⁸ Kutsal seferlere katılan yahut destek verenlere verilen endüljanslara ilginin azalması sonucu her yüz yılda bir kez Roma’da bulunanlara yahut bulunamayacak olup maddi olarak bedelini karşılayanlara veriliyordu. Ancak Roma’ya bizzatıhi iştirak edenlerin endüljansları tam endüljans idi ve bir sonraki jübile tarihine kadar geçerliliğini korur özellikteydi. Papa VI.Clemens(1342-1352) 1343 yılında her elli yılda bir kez, Papa II.Paul(1464-1471) 1470 yılında yirmibeş yıllık aralara müteakip yapılacağına karar kıldı. Papa IX.Bonifacius(1389-1404) öncesinde yalnızca Roma’ya iştirak edilenler jübile endüljansından faydalanabiliyordu ancak bu şarta 1393 yılında son verilerek Roma’da bulunmadan da maddi karşılığın ödenmesiyle edinilmeye başlanmıştı: Bkz: Ruelland, J. (2004). 76-77.

²⁵⁹ Russel, B. (2016). a.g.e., 301-307.

²⁶⁰ Cardini, F. (2004). a.g.e., 88.

Papalığın dinsel sebeplerle yükümlü kıldığı vergiler ve diğer gelirler tamamıyla kendi kasasına ulaşmamaktaydı. Buna ek olarak yine ilerde göreceğimiz gibi Roma'nın yani “*Kutsal Makam*”ın inananlar nezdindeki değerini ve önceliğini artırma çaba, istek ve gerekliliği olduğunu düşünmekteyiz. Bilhassa uygulama yılının daha sonraki tarihlerde düşürülmesi konusu yine o zamanlardaki siyasi durumundan(Papalığın parçalanması ve bunun getirdiği güven kaybı, zedelenmeler) neşet edeceğine de yorabiliriz. Buna burada değil tarihi bağlamında yer vereceğiz. Bilhassa Reform hareketleri sonrası yapılan çalışmalar Papalığın gayretlerini abartılı bir biçimde maddi gelir ve kazanç çerçevesinde yorumlamışlardır. Fakat ifade ettiğimiz gibi bu mübalağanın dozunun fevkalade olduğunu düşünmekteyiz. İlaveten daha sonra kurulan devletler ve XX.yüzyılda ulus devlet anlayışının etkisiyle seçilmiş paradigmanın da bu yönde etkide bulunmuş olması da muhtemeldir.

Papa, Fransa kralı ile olan münakaşalı durum üzerine 1303’de Fransa Kralı’nı aforoz ettiği zaman Papalık önceki çağlardan oldukça farklı bir tepkiyle karşılaşmıştır. Kralın görevlendirdiği William Nogaret’in²⁶¹ uzlaşma talebini reddeden Papa, yakalanarak hapsedilmiş ve kısa bir süre sonra Papanın öldüğü duyurulmuştur. Son yapılan araştırmalar Papanın doğal yoldan ziyade almış olması kuvvetle muhtemel darbeler neticesinde beyin kanaması sonucunda ölümünün vukua geldiğini ortaya koymuştur.²⁶² Bu vaka Papalık için dönüm noktasını teşkil etmektedir. Daha önce ele aldığımız gibi Papa ile kralların vergi ve otorite konusundaki çatışmaları bu mevzunun neşet ettiği noktayı teşkil etmekteydi. Ancak bu kez Papalık bir Papa’dan evvel doktrinine önemli bir darbe de almıştı. Fransa Kralı Güzel Philippe’yi destekleyen ve ondan destek alan bir Dominiken olan Parisli Jean, 1302 yılında “*Krallık ve Papalık İktidarı Üzerine*” adlı eseri ile Papalığın doktrinine meydan okumuş ve önemli oranda sarsıntıya yol açmıştır. Bu sarsıntı önemli ve geri döndürülemez bir sürecin de zuhurunu teşkil eder gibidir. Parisli Jean, tarihin başlangıcından itibaren Papadan evvel kralların mevcut bulunup toplumları tesis ettiklerini, arkaik vasıflı insanî kurum olduklarını, insan yaşamının etik yönlerini düzenlediklerini hatırlatıp Kilisenin ekümenlik iddiasını reddetti. Kuramına göre dünya üzerinde çeşitli iklimler ve krallıklar bulunmaktaydı ve bu normal dışı bir vaziyet olmadığı gibi tek bir yönetici anlayışının esasen coğrafi farklılıkların neticesi olarak gayrı mümkün olduğuna delil teşkil ederdi ve her kralın hükmettiği toprakların aynı zamanda İmparatoru vasfında olduğunu yazdı. Bu

²⁶¹Setton,K. (1976). a.g.e.,163.

²⁶² Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 84.

doğal durumun yanında tarihi bir durum olarak Franklar, Roma İmparatorluğu boyunduruğuna hiç girmemiş olduklarından İmparatorun (Kutsal Roma-Germen) Fransa Kralı üzerinde hüküm hakkı da namevcuttu. Kilise evrenselliği, krallıkların egemenlik alanlarının farklı olması dolayısıyla krallıkların üzerinde yer aldığı anlamını taşımamaktaydı. Nihayetinde İsa “*benim krallığım bu dünyada değildir*” demişti ve O’nun haleflerinin yönettiği Kilise’nin bu âlemde otoritesi de olamazdı çünkü İsa ve Petrus’un hâkimiyetinde bulunmayanın (devletin) halefi de Papalar olamazlardı. İsa’nın Tanrısal yönünün neticesi olarak bizzat O’nun dünyevi hâkimiyeti meşru olsa dahi Petrus ve halefleri bu Tanrısal muhteviyattan yoksundurlar ve bundan dolayı dünyevi Kılıç’ın tayin edicisi yahut tasdik edicisi olamayacakları gibi tüm iktidar sahipleri de zuhurlarını Papa’dan değil Tanrı’dan edinirlerdi. Papalığın önemli iddiası olan Constantin Bağışı hususunda ise söz konusu bağış Papa’ya İtalyan yarımadası üzerinde hâkimiyet ve sorgu hakkı bahşetmiş olabilirdi ancak Fransa’da bahşetmemiştir. Bağış tüm İmparatorluğu işaret ediyor olsa dahi Franklar İmparatorluğa hiçbir zaman bağlı olmamışlardır. Tanrı tarafından bahşedilmiş kralın hükümdarlığının kaynağı, müspet davranmak zorunda olduğu ahalisidir. Diğer bir konu olarak da Kilise dinî konular için mülke sahip olma hakkına sahip olsa da mülk, ruhani vasıfta olmadığından kralın hükmünde bulunmak durumundadır. Papanın ruhani hükmü konusuna gelince, bu Papa’dan ziyade Kilise’ye dolayısıyla Kilise’yi daha kapsamlı olarak temsil eden genel kurula ait olup, kardinaller meclisi Papa’yı değiştirme hakkına haiz bulunmaktadır. Sonuç olarak; Papa’nın kılıcını yanlış kullanması kralın kılıcı tarafından önlem alınmasını gerektirecektir.

Bu dönemde Fransa kralının siyasetine uygun birçok eser ortaya çıkar ve temel vurguları Papa’nın ruhani iktidar dışında otoritesinin bulunmadığı hususundadır. Ortaya çıkan düşünceye göre; din adamları bir kralın devletinde yani korumasında olduklarından O’nun hükmü(atama) ve mâli ihtiyacı söz konusu olduğunda vergi veren olmak durumundadırlar.²⁶³ İşte bu görüşler bir Papanın öldürülmesinden daha farklı bir durum arz etmekte olup esasen tümüyle Papalığın siyasi otoritesini kuramsal olarak öldürme çabasıdır.

Papa VIII.Bonifacius’un öldürülmesini müteakip şair Petrarch’ın (ö.1378) “*Papalığın Babil sürgünü dönemi*” nitelemesinden adını almış olduğu 1309-1378²⁶⁴ yıllarında Papalar

²⁶³ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2013). *Tanrı devletinden Kral-devlet’e*, Ankara: İmge Kitabevi, 28-35.

²⁶⁴ Setton,K. (1976). a.g.e.,169.

Fransa (Avignon) 'da ikamet etmiş, Papalık Fransa'nın hükmettiği bir kurum haline gelmiş ve Fransa ile rakip, hazzetmeyen devletler tarafından bu durum Papalığın buyruklarını ciddiye almamak, görmezden gelmek suretiyle önemsenmez bir hal kazanmıştır. Bununla birlikte bu durum siyasi yönden bir zaafıdır çünkü Papalığın diğer ülkelerden edindiği dinî vasıflı vergiler Papalığa ulaşmaya devam etmektedir.²⁶⁵ Papalığın yokluğunda İtalyan yarımadasında bulunan Papalık devletlerinde Ghebellinler ve Guelfler olarak Papalık ve Krallık yanlısı hizipler ve çatışmalar meydana gelmesine neden olmuş, Venedik, Papalık devletine ait Ferrara şehrini ele geçirmiştir.²⁶⁶

VIII.Boniface'nin ölümü sonrası (Fransa) Bordeaux Başpiskoposu V. Clement (1305-1314) adıyla Papa oldu²⁶⁷ ve kralın hükmü altında Papa VIII.Boniface'ın mücrim bulunduğunu ilan etti. Fransa Kralı'nın mahreğinde siyaset izleyen Papa, varsılıkları göz dolduran Tapınak Şövalyeleri'ne kralın isteği ve müttefikliği ile 1307 yılında takibat başlatmış ve sapkınlık suçlamasıyla işkence altında şeytana, bazı kaynaklarda “*Baphomet*” adlı Muhammed'in adına benzeyen puta taptıklarına dair ifadeler alınmasıyla suçlu bulunan tarikat ortadan kaldırılıp²⁶⁸ malvarlığı Sean Jean Tarikatı'na bırakılması kararına rağmen krallığa geçmiştir(1313).²⁶⁹ Kayda göre bu tarikatın ortadan kaldırılmasının en önemli sebeplerinden biri varsılıkları sayesinde kısa sürede önemli bir ordu meydana getirebilme olanağına haiz olmaları ve Kral, Papa VIII.Boniface'ye karşı geldiğinde Papalığı desteklemiş bulunmalarıydı. Kral, şövalyelerin olasılık ihtimalinde bulunan tehditten de bu yolla kurtulmuştur.²⁷⁰ Bu kral ve Papa hizbi ortamında Dante Alighieri (1264-1321) de “*De Monarchia*”²⁷¹ kitabında Papa ile kralı birbirinden bağımsız iki

²⁶⁵ Setton,K. (1976). a.g.e.,169.

²⁶⁶ France, J. (2005).a.g.e.,221.

²⁶⁷ Russel, B. (2016). a.g.e., 307.

²⁶⁸ Cardini, F. (2004). a.g.e., 73-74; Russel, B. (2016). a.g.e., 301-309.

²⁶⁹ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 46.

²⁷⁰ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 45.

²⁷¹ Bkz: Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 311: *Dante'nin De Monarchia (Monarşi Üzerine) adlı eseri, kendi döneminin izlerini sürebileceğimiz politik bir ütopyadır. 1302'de Floransa'nın kontrolünü ele geçiren Papa VIII. Boniface taraftarları tarafından sürgüne gönderilen Dante, bu eserini kısmen de Papalık'ın dünyevi güç üzerindeki iddialarını protesto etmek için yazmıştır. Buna karşın kitabın aynı zamanda Hristiyan evrenselciliğinin Orta Çağ hayallerinin mükemmel bir ifadesi ve politika hakkındaki skolastik tartışmaların en güzel örneklerinden biri olduğu kabul edilir.:Dante'den: (...) Onlar [papalık monarşisini savunanlar] Matta İncilinde Hz. İsa'nın Petrus'a söylediği bir sözü de öne sürer: “Yeryüzünde bağlayacağın her şey, göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey, göklerde de çözülmüş olacak” (Matta, 16:19). Matta ve Yuhanna İncillerinde geçenler tüm Havarilere söylenmiş gibi de düşünülebilir. Buna dayanarak Tanrı'nın Petrus'a her şeyi bağlama ve çözme gücünü verdiğini iddia ediyorlar; çıkarsamalarına göre imparatorluğun kanun ve emirlerini çözme yetkisi olduğu gibi, dünyevi gücün kanun ve emirlerini de bağlayabileceğini düşünüyorlar; durum böyle olsaydı bu sonuç haklı olurdu. Ancak onların ana öncülünü etkileyen bir ayrım yapmamız gerekiyor. Kullandıkları kıyas şu biçimdedir: Petrus her şeyi çözebilir ve bağlayabilir; Petrus'un*

atanmış kudret olduklarını ve tutumlarının bu yönde olması gerektiğini yazmıştır.²⁷² Biz bu durum üzerine, mevcut koşul dolayısıyla Papa üzerindeki kralın hükmünün rahatsızlık yarattığı yorumunu yapabiliriz. Bununla birlikte Dante'nin burada ele almayı uygun bulmadığımız “İlâhi Komedyâ” adlı edebî nitelikli eserinde Papalığın, bir çok Papanın siyasi ve dahi ahlaki, etik... faaliyetlerini eleştirdiğini de görürüz. Buradan hareketle de iki erkin sınırları ve etik dışına çıkmasından rahatsızlık duyulduğunu mütalaa edebiliriz.

1316-1334 yıllarında Papa bulunan XXII. John döneminde ise daha önce söz ettiğimiz Kathar, Waldensian, Fraticelli mezhep mensuplarına ağır engizisyon cezaları verilip ateşte yakılma, katletme gibi yöntemler ile varlıkları neredeyse ortadan kaldırılmıştır.²⁷³ Diğer yandan İngiltere’de Kral III.Edward, Fransa ile harp halinde ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu²⁷⁴ ile müttefik vaziyette olup Papalığın Fransa’da bulunuşuna da ayrıca kızgındı.²⁷⁵ İngiltere Papa’dan üstün yegâne dinî otorite olarak kabul edilmiş olan “Konsil” toplanması çağrısında bulundu, Fransa’da bulunan papalık bu isteğe karşı çıktı.²⁷⁶ Papalığın mevcut durumu üzerine bir de nepotizm’in (akraba iltiması) had safhada bulunuyor olması Papalığa olan saygıyı başka bir cihetten zedeliliyordu.²⁷⁷ Bir süre sonra Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’nda da Papalık hoş görülmemeye

halefleri, Petrus’un yapabildiği her şeyi yapabilir; bu sebeple Petrus’un halefleri de her şeyi bağlayabilir ve çözebilir; bundan imparatorluğun emirlerini ve otoritesini bağlayıp çözebilecekleri sonucu çıkarırlar. İkincil öncülü kabul ediyorum ancak ana öncüle değinerek bir ayırım yapmam gerekiyor. “Ne olursa olsun”un içindeki ‘her şey’ tümeli, terimin kapsamını aşacak biçimde genelleştirilmemiştir. “Tüm hayvanlar koşar” dersem, ‘tüm’ terimi ‘hayvanlar’ sınıfı altındaki her şeyi kapsayacak biçimde genelleştirilir. Ancak “tüm insanlar koşar” dersem, ‘tüm’ terimi sadece ‘insan’ sınıfındaki her kişiyi kapsar; “her gramerci koşar” dersem genelleme iyice sınırlanmış olur. Bu sebeple ‘tüm’ kelimesine dahil edilecek şeyin ne olduğunu dikkatle incelemeliyiz, genelleştirilen terimin doğasını ve kapsamını anladığımızda genellemenin kapsamını da kolayca anlamış oluruz. “Bağlayacağın her şey” dendiğinde buradaki ‘her şey’ sınırsız bir anlamda kullanılmış olsaydı söyledikleri doğru olurdu ve Papa onların söylediğinden fazlasını bile yapabilirdi; kadını kocasından boşayabilir, ilk kocası henüz hayattayken kadını başka biriyle evlendirebilirdi, ancak bunu hiçbir biçimde yapamaz. Pişman olmadığım halde beni affetmesi de mümkün olurdu ancak bunu Tanrı bile yapamaz. Bu sebeple sorguladığımız terimin mutlak olmadığı, bir şeye ilişkin olarak söylendiği açıktır. Petrus’a verilen gücü gözden geçirsek yeterince açık bir cevap bulabiliriz. Hz. İsa, Petrus’a “Göklerin Egemenliği’nin anahtarını sana vereceğim” (Matta, 16:19) yani “Seni Göklerin Krallığı’nın kapıcısı yapacağım” demiştir. Bunun ardından “her şey” der, burada bu kelime ‘bununla ilgili’, yani ‘bağlama ve çözmeye gücüne sahip olmak’ görevine atıfta bulunmaktadır. Bu yüzden ‘her şey’ burada genel değil sınırlı biçimde dağıtılır, göklerin krallığının anahtarı ile ilgili görevi işaret eder. (...) Bu yüzden dünyevî monarşi otoritesinin bir aracı olmaksızın doğrudan evrensel otoritenin kaynağından geldiği açıktır; bu kaynaktan çıkanlar bir olup Tanrı’nın iyiliğinin bereketinin kanallarından akar. Bkz: Alatlı, A. (Der.) (2014). a.g.e., 311-315

²⁷² Russel, B. (2016). a.g.e., 285.

²⁷³ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 86.

²⁷⁴ 962 yılında I. Otto tarafından kurulmuştu ve 1806 yılında yıkılacaktır. Bu adı XV.yüzyılda alacaktır. Öncesinde ise 1034’de “Roma İmparatorluğu” , 1157 yılında “Kutsal İmparatorluk” , 1254 yılında “Kutsal Roma İmparatorluğu” adlarını taşımıştır. Bkz: Ruelland, J. (2004). a.g.e., 12-13.

²⁷⁵ Setton,K. (1976). a.g.e., 169.

²⁷⁶ Russel, B. (2016). a.g.e., 285.

²⁷⁷ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 86.

başlanacaktır. 1322 yılında Bavyera Kralı IV.Ludwig, Papa XXII. İoannes'den (1316-1334) destek alan rakibi Avusturya Kralı Friedrich'i savaşta mağlub ederek Papa onayına sunmadan kendini Kutsal Roma-Germen İmparatoru ilan etmesi üzerine Papa onu sorgu için çağırmış fakat o bunu reddetmiştir. Papa tarafından 1324 yılında aforoz edilen kral “*Sachsenhausen Bildirisi*” ile Papa'yı dünyevi otorite hırsız sapkın olarak ilân edip Papa'dan üstün bir genel kurul toplanması çağrısında bulunmuştur.1327 yılında İtalya'ya giren Ludwig V.Nicholaus adında yeni bir Papa ilan etmiştir.²⁷⁸ Fransa Kralı'na hükmünü geçiremeyen Papalığın, İmparatorluğa müdahale etmesini, İmparatoru belirlemesini rahatsız edici bulmaları yanında İmparatorun kim olacağının kanaatinin Papadan ziyade hükmü altında bulunan Fransa isteği olduğu ve bilhassa bu sebepten rahatsız olunduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir. Bu hem Papaya hem de daha fazla Fransa'ya karşı verilmiş bir tepki olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Papalık doktrinini bu kez de İmparator zedeleyecektir. Dante'den farklı olarak yer vereceğimiz Ockhamlı William ile Padova'lı Marsilius Alman İmparatoru Ludwig'in koruması ve desteği altında Papalığı hedef almışlardır.²⁷⁹ Yalnız bu iki isimle de yetinilmeyecek, Papa ile Fransa krallığına eleştiri içerikli broşürler her tarafta yayılacaktır. İlaveten bu süreçte başka yazarlar da Avignon'daki Papalığı hedef almaktadırlar.²⁸⁰ 1290 ile 1300 arasında doğduğu düşünülen ve 1349-1350'de vefat eden Ockhamlı William' Papa XXII.Ioannes'e karşı mücadele veren Fransiskenlerin yanında yer almıştı zira Fransa Kralı hükmünde olan Papalığa maddi savurganlığı ve zenginliği sebebiyle itaati bırakan Fransisken tarikatı, Alman İmparatoru tarafından desteklenmeye de başlanmıştı.²⁸¹ Töz-dönüşüm konusunda sapkınlık ile suçlanan William, Papalık tarafından soruşturulmak üzere Avignon'a çağrılıp 1328 yılında aforoz edilmiş, buradan diğer aforoz edilmiş Padova'lı Marsilius ile İmparator Ludwig'e sığınmıştır. Ockhamlı William'ın İmparator'a; kendisini kılıç ile savunması durumunda kendisinin de onu kalemle savunacağını söylediği ifade edilmektedir. Ockhamlı ile Padova'lı Münih'e yerleşmiş,²⁸² Fransiskenlerin Papalığın Hz. İsa gibi yoksulluk öğretisine uygun yaşaması savunusuna da Ockhamlı William destek vermiştir. Wiiliam'ın Papalığın yoksulluk konusundaki buyruklarının asılsız bulunduğunu ve bundan dolayı Papa olamayacağını ifade etmesi William'ın aforozunun temel nedeni

²⁷⁸ Ağaoğulları, M., Köker, L. (2013). a.g.e., 53-54.

²⁷⁹ Russel, B. (2016). a.g.e., 301-309; Setton,K. (1976). a.g.e.,171'de kısaca yer verilir.

²⁸⁰ Setton,K. (1976). a.g.e.,171.

²⁸¹ Russel, B. (2016). a.g.e., 301-309.

²⁸² Russel, B. (2016). a.g.e., 283-284.

olmuştur.²⁸³ Kalemını İmparator için keskinleştiren Ockhamlı, kralların hükmetme meşruiyetlerinin Papalığın hükmü altında yer aldığını ve bunu sınırlayabileceği olgusunu reddetmiştir. Kilise, Papa demek değildi, tüm Hristiyanların mündemecinde olduğu inananları ifade etmekteydi ve Papa'nın ruhanî otoritesi dahi sınırlarını kendisinin çizdiği bir otorite değildir. Avignon'da bulunan Papa evrenselliğini yitirmiştir ve bilhassa bu sebepten mütevellit “genel kurul” güç ve yetki bakımından bir Papa'nın üzerindedir. Bundan dolayı genel kurulun alacağı bir karar Papalığın uymak zorunda olduğu yetkenin kararı vasfını taşımaktadır. Bu âlemde varolan devletin içerisinde yaşayan tüm din adamları ve Papa, bu âlem ile ilgili konularda kralın hükmü altında bulunmak zorundadırlar. Fakat ve yalnızca dünyevî hükümdarlık günaha girerse Papalığın hükmü hükümdarlığın üzerine çıkar. Din ile ilgili meseleler devlete ve toplumun geneline zarar vermesi durumunda da kral, genel kurul ile Papa'yı Papalıktan ilga edebilir. Yani kral ile Papa sınırlarını aşmaması gereken iki ayrı yetkedirler. Ancak kral halkına dilediği gibi davranma hakkına haiz değildir.²⁸⁴ Padovalı Marsilius (1270-1342) ise (ilerde Martin Luther'in elde etmek istediği biçimde) Kilise'nin kralın hükmü altında olduğunu savunmuştur. Kralın ise halkın denetiminde olması gerekmektedir.²⁸⁵ Marsilius yasa koyucu olarak kralı, yargılayıcı olarak halkı görevli kılmıştır. Kilise üzerinde de halkın çoğunluğunun söz hakkı geçerlidir. Bir genel halk konsili kurulmalı ve aforoz yetkisi, kutsal yazıları yorumlama yetkisi de bu konseyde olmalıdır. Kilisenin dünyevî hükmü ve Papa'nın hususi yetkisi bulunmamalıdır.²⁸⁶ Padovalı Hristiyan krallıklarda hastalık bulunduğunu, bunun da Kilise otoritesinin doğal otorite ile birlikte oluşunun doğurduğu anarşiden ileri geldiğini ifade etmiştir. O'na göre papazların yargılama ve yönetme haklarının bulunması söz konusu olamaz ve vahiy hükümleri de bu doğrultudadır. Din adamı yalnızca öğretmen vasfındadır. İsa'yı temsil ettiklerinden dolayı varsılıktan ve Sezarların sahip olabileceği erklerden uzak olmaları zarurettir. Bununla birlikte Sezarlar tebaalarının seçimiyle varolmalıdır. Seçimle yönetmeyen, ikinci dereceden Sezar idi. Dolayısıyla yargılamak da tek bir kişiye ait olamazdı. Papaz ve aristokrat olmayanlar papaz ve aristokratların üzerinde yer alırlar çünkü yığınlar sayı olarak daha fazladır ve fazla olmak bilgelik âlâmetidir. Buna mukabil küçük bir grup; ruhban sınıfında görüldüğü gibi bireysel menfaatleri icabında hareket ederler, çıkarları peşinde koşarlar, bunu

²⁸³ Ağaoğulları, M, Köker, L. (2013). a.g.e., 75.

²⁸⁴ Ağaoğulları, M, Köker, L. (2013). a.g.e., 82-85.

²⁸⁵ Güngör, C. (2016). *Defensor pacis üzerine: Padovalı Marsilius'un siyaset kuramı*, Ankara:Barış Kitap,VII-VIII; Ağaoğulları, M, Köker, L. (2013). a.g.e., 69-74.

²⁸⁶ Russel, B. (2016). a.g.e.,286.

öncelerlerdi. Kilise, kilise kurumunda görev alan din adamları değil her Hristiyanın oluşturduğu bir kavramdır. Din adamları faiz, zina, katillik ve pek çok rezillik ve sapkınlığın içerisinde yer almaktadırlar. Göklerin melekûtunu İsa, Kilise yönetimine bağışlamamıştır, Hristiyanlar Kutsal Kitap ile mükelleftir ve Papa ve alt rütbesindeki din adamları herhangi bir insan üzerinde otoriteye sahip olamazlar. Bizatihi İsa dünyevî otorite için görevlendirilmemiş, inananları bundan uzak olmaya teşvik etmiştir. Aziz Pavlus; insanların yöneticilerine itaat içerisinde kalması gerektiğini, her yönetimin Tanrı'dan nüzul ettiğini ve O'na karşı çıkmamanın Tanrı'ya karşı çıkma anlamında olduğunu söylemiştir. İsa, Kilise derken bu kavramın mündemicini “inananlar” olarak tayin etmiştir. Papaz ve piskoposlar da hatalar yapmış ve yapmaktadırlar ve dünyevî otorite yargısı tarafından yargıya boyun eğmek durumundadırlar. Kutsal vahye göre de her türlü yargının üzerinde olan yalnızca İsa'dır ve yargılama da bu âlemde olmayacaktır. Sapkınlık, imansızlık ve benzer suçları papaz ve piskoposların yargısına bırakılmıştır fakat esasında onlar öğretmeli, öğüt vermeli, korkutmalı ve doğru yola çevirmeliydiler.²⁸⁷

Burada bu düşüncelerin doğruluğu yahut haklılığı üzerinde durmayacağımız gibi maksadımız da bu değildir. Ancak iki düşünürün de Papa'ya karşı korunmak için İmparator tarafından desteklendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Buna rağmen Papalığın siyasi hükmünü önemli ölçüde zayıflatmışlardır ve bizi ilgilendiren esas noktayı da bu olgu teşkil etmektedir. Bu düşüncelerde Papalığa hâkim olmak ve Papalığın Fransa hâkimiyetinde oluşuna tepki özellikleri ağır basmaktadır.

Bir süre sonra İmparatorluk ile Papalığın ilişkileri düzelecektir. Papa'nın ölümü sonrasında çatışma çözülmemiş, XII.Benedict (1334-1342) ve VI.Clement (1342-1352) döneminde de devam etmiş, 1347 yılında İmparator Ludwig'in ölümü ile yatışmıştır. Papalık Ludwig'i ölümünün ardından da affetmemiş, lanet ile anmıştır.²⁸⁸

Roma'da meskûn Papa VI.Clement döneminde diğer papanın mevcudiyeti sona erdirilmeye çalışılmıştır. Roma'daki soyluların baskısı altında olan Papa, Cola Di Rienzi adlı bir otorite sahibine destek vermiş ve o da soylulara başkaldırmış, 1347 de şehirden soyluların kaçmasını sağlayan bir isyanı gerçekleştirmiştir. Ancak müteakiben Tibün ünvanını alıp Roma halkının İmparator'a egemen olduğunu ilan ederek imparator seçmeye

²⁸⁷ Güngör, C. (2016). a.g.e., 18, 27,31-32,41,45,55-57,62, 80-84, 93-94, 105, 121,128-132,142-143.

²⁸⁸ Güngör, C. (2016). a.g.e., 11.

kalkışınca Papa tarafından ortadan kaldırılmıştır.(1352)²⁸⁹ Papa VI.Innocent (1352-1362) döneminde kardinallerin atanması, kardinallerin üçte iki oy çokluğunun sağlanması gereğine dair bir karara bağlandı ve bu karar Papa yetkilerinin sınırlanması anlamını taşımaktaydı. 1356 yılında ise Kutsal Roma İmparatoru IV.Charles “*Golden Bull*” adlı ferman ile İmparator seçiminde Papanın yetkisini kaldırdı.²⁹⁰ Buna karşın bu karar Papalık tarafından kınanmış ve Papa, otoritesine dil uzatan Fransiskanleri engizisyona tabi tutmuştur.²⁹¹ Diğer yandan Papalığa bir eleştiri de Fransa’da Nicholas Oresme tarafından yöneltilmiştir. Söz konusu dönemlerde kıtlık hüküm sürerken koyunların açlıktan ölürlen, çobanların hazımsızlıktan muzdarip oluklarını söyleyerek din adamlarını alaya almış ve Papalığa olan saygıyı daha fazla ve derinden sarsmıştı.²⁹²

Papalığın 1355 yılındaki Kutsal savaş çağrısını bu cihetle değerlendirdiğimiz zaman kıtada siyasi otoritesini kaybederken Doğu Roma’nın Katolik inancı benimsemesi şüphesiz Papalığın önemli bir zaferi olacağı gibi, Osmanlılara karşı kazanılan bir sefer de güç katacak ve diğer Papa’nın meşruiyetinin de azalacağını tasavvur etmiş olsa gerektir. İlaveten Ortodoksların Katolik olmaları bir kutsal savaş çağrısında daha etkileyici olacak, katılımcı sayısını artırabilecekti. Yoksa Papalığın Osmanlılara karşı görevlendirmek maksatlı büyük bir ordu ve donanması bulunmamaktaydı. Macarlar, Venedikler yahut Sırp lar esasen bölgede olan istekleri için Doğu Roma’ya karşı mücadele vermekte olduklarına yukarıda yer verdik. Ancak bundan sonraki savaşları kutsal bir söylemle şekil almış bulunacak ve muzaffer olmaları durumunda Papalığın siyasi dayanağı olabileceklerdir. Fransa, İtalyan yarımadasındaki şehir devletleri, Kutsal-Roma Germen İmparatorluğu, Papalığın siyasi iddialarına büyük darbeler vurmuş vaziyetteydiler ve tıpkı 1095 öncesinde olduğu gibi dinî bir savaş vasıtasıyla yürütülecek siyasi politika Papalığa siyasi güç kazandıracak, diğer devletlerin de cesareti pekişecek, kutsal sefer düşüncesiyle eylemde bulunacaklardı ki bu Osmanlılara karşı kazanılacak zaferlere muhtaçtı. Bunlar Papalığın tamamıyla siyasi güç maksatlı politikaları olduğunu, dinî inancın etkisi olmadığını iddia etmek anlamına gelmemektedir ancak bölgedeki devletler çıkarları zedeleninceye kadar ticaret ve siyasi ittifak olmaktan çekinmemekteydiler ve Papalık siyasetinin Osmanlıları yalnızca Müslüman olmalarından mütevellit yok etmek yorumuna hamletmek de doğru olmasa gerektir. Çünkü uzun bir zamandır Ortodokslar ile Müslüman

²⁸⁹ Russel, B. (2016). a.g.e., 303-309.

²⁹⁰ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 87-88.

²⁹¹ Setton,K. (1976). a.g.e., 173; France, J. (2005).a.g.e., 257-259.

²⁹² Setton,K. (1976). a.g.e., 173.

Türkler sınırdaş vaziyetteydiler. Yanısıra misyon faaliyetlerine ayrılan çabanın değil askerî faaliyetin öncelikli tercih olması da dikkate değerdir. Bu askerî tercih de kıtadaki kralların kuvvetlerini harekete geçirme isteğidir. Diğer bir husus Papalığın mevcut durumuna rağmen Doğu Roma'nın başvuracak mecra olarak görmesidir. Bu da kanaatimizce kıta devletlerinin aralarındaki savaşa ara verip kendisini kutsal maksatlar sebebiyle kurtarmaya gelecekleri düşüncesi olduğudur. En azından Papalığın bulunduğu Fransa kuvvetlerinden istifade edileceği ve Papalığın insanları harekete geçirmesi umudu olsa gerektir. Ancak tüm bunlar ifade ettiğimiz Osmanlı ilerleyişi ve başarısının Papalığın mevcut durumundan kaynaklı olduğu anlamını da taşımamaktadır. Bu tarihî durum esasında 1187 yılında Salahaddîn Eyyûbi'nin kazandığı başarı ve sonrasında gerçekleşen Kutsal saldırılarda başarısız olan devletlerin daha fazla kıta içerisindeki topraklara yönelmeleri yönünde etkide bulunmuş gibidir. Her ne kadar “Haçlı Ruhu” ifadesi XXI. yüzyılda bu zamana dek daima kullanım bulmuşsa da ifade edilen bu ruh bir hamaset, istismar ve çıkar yumağının önünü perdeleyen, mevcudiyeti tartışılmaya muhtaç bir ruh vasfındadır. Kıtadaki krallar bu zamanda, yukarıdaki kuramcılardan hareketle ifade edecek olduğumuzda kendi krallıklarını tesis, koruma ve kuramsallaştırma döneminde gibidirler. Üstelik Doğu'daki devletler genel olarak kendi istilalarına reaksiyon göstermekte ve güçlü devlet yapılanmaları ile karşı karşıya gelmekteydiler. Bundan dolayı buralarda kalıcı hâkimiyet tesisi yönündeki çabaların akamete uğrayacağı düşüncesiyle kıtadaki yerlerini, hanedanlıklarının hükmünü tesise önem verdikleri sarihtir. Bu dönemi Hristiyan kralların kıta içerisine kapandıkları, kıtanın biçim verici hükmedicisi olarak Papa'yı dışladıkları dönem olarak görmek hatalı olmasa gerektir. Bu dönem Martin Luther'in Saksonya elektörü tarafından desteklenerek başlattığı Reform adı verilen olaylar ile noktalanacak, Papa'nın Hristiyan kralları yöneten siyasi erk olma durumu son bulacaktır.

Papa V.Urban (1362-1370) Papalığı yeniden Roma'da tesis etmek isteği ile bir takım faaliyetlerde bulunarak Avignon'da ikametini diğer krallıklar nazarındaki itibar ve hasarları telafi etmek isteğini taşımakta olup diğer Papaların yaşamında dikkat çeken ve çekilen lükse düşkünlükten uzak yaşam sürdürüyordu ki Papa olmadan evvel keşiş olup Papalık bu vaziyetini değiştirmesine sebebiyet vermemişti.²⁹³ Bir süre Roma'da bulunup Vatikan'ı kurmuş, harap olmuş yapıları onarmak için olağanüstü miktarda harcama yapmış,²⁹⁴ müteakiben Avignon'a rücu etmiştir. Papa Urban güçlü bir biçimde kutsal bir savaşın icra

²⁹³ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 88.

²⁹⁴ Setton,K. (1976). a.g.e., 176-177.

edilmesi isteğini taşımaktaydı ve 1369 yılında Doğu Roma İmparatoru V.İoannes ile kendi isteği üzerine görüştü. Biz bunların Papalığı eski konumuna taşıma isteği ile bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz. Ek olarak İmparatorun daha sonra İngiltere ve Fransa'ya bizzat gitmesinin Papanın isteği olduğunu da mütalaa etmekteyiz. Zira İmparator ve İngiltere'nin Avignon Papalarına Fransa hâkimiyeti dolayısıyla hürmet göstermediklerini ifade ettik.

Kaynaklardaki bilgilere göre Doğu Roma İmparatoru'nun bu sırada Katolik mezhebini kabulü tebaasında memnuniyetsizlik yaratmış, İstanbul'daki patrikler din değiştirmeyi reddetmiş ve hayli kızgın bir haleti ruhiyeye bürünmüşler²⁹⁵ patrik Philotheos mektuplar ile Ortodoks inanca sahip bölgelere Katoliklik karşıtı mektuplar göndermeye başlamıştı. Bu zamanlarda da Papa XI. Gregory (1370-1378) İtalyan kentlerindeki papalık karşıtlığından yararlanarak İtalyan bir papa seçilmesine çalıştıysa da başarılı olamamıştır.²⁹⁶ Bu süreçte diğer yandan da Güney Fransa, Sicilya, Almanya sahasında engizisyonu faal olarak uygulamış ve 1377 yılında Papalığı Roma'ya taşıyarak Babil sürgünü dönemine son vermiştir.²⁹⁷ Şerafettin Turan'ın verdiği bilgiye göre; Papalık devletinin bu Fransa hegemonyasında tümüyle çözüleceği düşünülüyordu ancak zıttı bir durum ortaya çıkmış ve Papalık dinî zeminini güçlendirmesinin yanında muazzam bir ekonomik güç sahibi olmuş, malî kaynaklarını tahkim etmiş ve hayli güç kazanmış bir vaziyette Roma'ya dönmüştür. Yine Turan'ın kaydına göre Kilise devletini yarımadada daha etkili kılarken yarımada dışında ise Haçlılık düşüncesine kan kazandırarak Osmanlılara karşı hareketi mümkün kılmıştır.²⁹⁸ Bu düşüncelerin ne oranda gerçekleştiğini ileride göreceğiz. Diğer yandan yine Turan'ın kayıtlarına göre Suriye-Filistin'de kurulan Haçlı prensliklerinin Müslümanlar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Haçlı ruhunu canlı tutmaya çalışan Papalığın gözleri XIV.yüzyılda Batı Anadolu bölgesindeki gelişmelere dikkat etmekteydi ve Osmanlı gibi Aydınoğlu gibi beylikleri durdurmaktan da öte bu topraklardan atmayı kendine gaye edinmiş bu maksatla Aydınoğulları'na karşı girişilen 1348 İzmir saldırısı ve müteakiben Osmanlıları bu topraklardan atarak Doğu Roma'yı kurtarmak için Haçlı seferleri ilâmlarını yenilemişti.²⁹⁹ Bu ifadeler önemli ve büyük oranda geçerli tespitler olmakla birlikte gördüğümüz ve göreceğimiz üzere Papalık malî olarak güç kazansa da gerçekten de genel olarak kıtada, özel olarak İtalyan

²⁹⁵ Setton, K. (1976). a.g.e., 176-177.

²⁹⁶ Russel, B. (2016). a.g.e., 303-309.

²⁹⁷ Çoban, B.Z. (2007) . a.g.t., 89-90.

²⁹⁸ Turan, Şerafettin. (1990). *Türkiye-İtalya ilişkileri*, İstanbul: Metis Yayınları, 192.

²⁹⁹ Turan, Ş. (1990). a.g.e., 194; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 19.

yarımadasında siyasi olarak eski gücünü toparlayabilecek, Haçlı düşüncesini de eski tarihlerde olduğu gibi harekete geçirici olarak ne oranda organize edebilecekti? Haçlılık, siyasî bir güç de elde etmek maksadıyla önemli bir politika olarak varlığını sürdürecektir, kullanma çabaları ve girişimleri sürecektir ancak maksada ne oranda nail olabilecektir? Bu konuyu sarahatle anlamamanın ileriki dönemler yani tezimizin devamında mümkün olacağı kanaatindeyim.

Söz konusu dönemin mühim bir düşünür vasfına da haiz olan sefir Machiavelli'nin Avignon döneminde Papaların İtalya'da yönetimi nasıl devam ettirdiklerine dair verdiği bilgiler celb edicidir. O'nun kaydına göre Papa IX. Gregor kendisinden önceki Papaların da sahip bulundukları yönetim mantalitesiyle yarımadayı, Avignone'dan görevlendirerek gönderdiği sefirler ile yönetmeye çalışmıştı. Ne var ki bu sefirler daima açgözlü, tekebbürlü, hodbin ve hasis karakterleri sebebiyle insanları acı ve sefaletle sürüklemekteydiler. Nihayetinde ise Papa 9. Gregor'un gönderdiği sefir Guglielmo di Nollet Floransa ahalisinin kıtlık sebebiyle muzdarip olduklarını bilmesine rağmen Toscana'yı hükmüne almaya çalışması neticesinde ürün alamama olasılığın ortaya çıkarmıştı. Floransa ahalisini açlıktan mütevellit perişan ve korumasız bulacağı zehabına kapılmış ve büyük bir ordu ile saldırı düzenlemiş, erdemden yoksun askerlerin bu noksanlıkları sayesinde Floransa ahalisinin 130.000 Floransa altı ödeme tekliflerini kabul edip, saldırıyı sonlandırmışlardır. Bunun neticesinde ise Papalığa karşıt olan şehirlerin sayısında artış husule gelmiş, Papalığa karşı üç yıl sürecek bir isyan başlamıştır. Sekiz şehrin ittifakıyla bir ordu kurulmuş, harp vaziyeti 1378'de yılında Papanın ölümüyle son bulmuştur. Ancak bundan önce Papanın aforoz kararı gözardı edilip tanınmamış, Kilise mülklerine el konulmuş, din adamları kuvvet yoluyla görevleri yaptırılmıştı ve bu müttefik şehirler "Kutsal Sekizler" olarak anılmışlardır.³⁰⁰ Daha önce de ifade ettiğimiz üzere gibi Papalık yalnızca Fransa dışında değil kurulduğu ve meskûn bulunduğu İtalyan yarımadasında dini yetkesi cihetinde dahi zaaf halindeydi ve bu durum kısa zaman içerisinde de düzelmeyecekti. Papalığın "dinsiz" Osmanlılara karşı hararetli politikasını bu yönü ve siyasi cihetiyle de değerlendirmek oldukça önemli görünmektedir.

Papa Gregor'un 1378 yılında ölümü üzerine kardinal çoğunluğunca Papa seçilmesi kuralının da etkisiyle bir Papa seçilememiş, İtalyan bir papa isteyen Romalıların etkisiyle

³⁰⁰ Niccolô, Machiavelli. (200-). *Filoransa'da komplolar ve karşı komplolar tarihi*. (Çev. A.Berna Hasan). İstanbul: Özne Yayınevi, 134-135.

Bari Başpiskoposu, VI.Urban (1378-1389) adıyla Papa seçilmiştir. Papa Urban'ın yeni bir kardinaller kurulu meydana getirmesi “*Büyük Bölünme*” yi (Great Schism) yani birden fazla Papanın varlığı dönemini başlatmış ve bu durumun mevcudiyeti kırk yıl sürmüştür. İlaveten Papanın, papalığı merkezileştirmesi ile yerel kiliselerin otonomisini tümüyle ortadan kaldırmak istemesi ve Avignon dönemindeki müsrif tutumun devamı da bu duruma menfi yönde etkide bulunmuştur. Papanın faaliyetleri üzerine birçok kardinal hatta Papa hariç tüm kardinaller kurulu bir süre sonra Anagni şehrine yerleşmiş, 1378 yılında “*Decleratio*” bildirgesiyle Urban'ın papalığının geçersiz olduğunu ve Papalık makamının boş bulunduğunu ilan etmişlerdir. Müteakiben Fondi Dükü'ne ait malikânede biraraya gelerek VII.Clement (1378-1394)' adıyla yeni bir Papa seçildiği duyurulmuşsa da o VI.Urban tarafından aforoz edilmiştir.

Bu olaylara ek olarak Papalığa bu dönemde İngiltere Krallık sınırlarından sert bir eleştiri gelmiştir. Papa'nın siyasi otoritesine keskin bir üslup ile karşı çıkan ve eleştirilerde bulunan İngiltere Oxford Üniversitesi Tanrı bilimcisi John Wycliffe (1320-1384), egemenliğe meşruiyet verenin hakkaniyet olduğunu ve din adamlarının bu vasıftan olmamaları durumunda egemenliklerinin de olamayacağını, Petrus'un halefleri Papaların İsa ve halefleri gibi gayrı varsıl yaşaması gerekirken refah içinde yaşamalarının yalnız kralın izni neticesiyle mümkün olabileceğini savunmuştur. Esasında bu tepkisi siyasi mahiyet taşımaktaydı ve İngiltere'de krallık, Papalığın topladığı vergilerden muaf olmak istediğinden Papalık mahkeme için çağırdığında O'nu korumaya aldı. Gücü pekişen Wycliffe 1379 yılında bu dünyada esas Tanrı vekâletinin sahibinin Kral olduğunu ve dolayısıyla Papalığın atama yetkisinde bulunana piskoposların atanması yetkisinin Krala ait bir hak vasfını taşıdığını yani piskoposların kralın hükmünde olması gerektiğini savundu. Papalık ise O'nu Padovalı Marsilius'un tezlerinden etkilenmekle itham etmekteydi. Büyük bölünme zamanında ise Wycliffe Papa'nın “*Deccal*” olduğunu söylemiş ve bu tarihe kadar Constantin Bağışı'na onay vermiş olan Papaların da kâfir olduğunu ilan etmiştir. Wycliffe'nin daha sonra yoksul rahiplerden oluşan bir tarikat kurması keşişlerin desteğini yitirmesiyle neticelendi. Wycliffe bundan sonraki iddiasında ise Efkariya ayininde bulunduğu inanılan töz-dönüşümü reddetmesi üzerine krallık O'na susmasını emretti. Çünkü bir süre sonra İngiltere'de önemli bir köylü ayaklanması vukua geldi. 1366 yılında Papalığın aforoz ettiği Wycliffe 1384 yılında öldü ve takipçileri olan “*Lollardlar*” krallık tarafından katliam yoluyla susturuldular. Ancak kral II.Richard'ın Bohemyalı olan eşi vasıtasıyla burada da dikkat çekti ve bu düşünceler Bohemya'da Jean

Huss tarafından yayıldı.³⁰¹ Aslında Wycliffe'in krallığın iman esasları sınırlarına kadar konuşmasına izin vermesinin de etkisiyle "Constantin Bağışı"na karşı çıkışında siyasi bir yönlendirme olduğu açıktır. İngiltere Krallığı'nın Papa'dan piskoposların atanması hakkını elde etmek maksadıyla araçsallaştırmış olması mütalaya uygun görünmektedir.

Jean Hus, John Wycliffe'den çok etkilenmişti. Wycliffe Papalığın deccal tarafından oluşturulmuş bir kurum olduğunu, inananların yegâne kılavuzunun Kutsal Kitap olduğunu savunmuştu. Jean Hus da Bohemya'da piskoposlukların rezilliklerine karşı sert eleştiriler yöneltmiş Papa XXIII. Jean'ın, kendisine biat etmeyen Napoli'ye karşı kutsal bir sefer ilan edip iştirak edenlere Endüljans verilmesini protesto ederek Papanın dikkatini üzerine çekmesine yol açmış ve yargılanmak üzere çağırıldığı 1415 Constanca Konsili'nde görüşlerinden vazgeçmeyi reddetmesiyle heretiklik sebebiyle mahkûm edilerek öldürülmüştür.³⁰² İmparator da buna karşı çıkmamıştır. Fakat görüşleri Bohemya'da silinmemek üzere yayılmıştır. Bu vaka ilerde ele alacağımız bu konsilin itibarını artıran bir etken olmuştur.³⁰³

Osmanlıların faaliyetlerine yeniden baktığımızda Sultan Murad'ın 1389 yılında vefatı sonrası Sultan Bayezid'in (1389-1402) yönetime geçtiğini görürüz. Sultan 1393-1395 yıllarındaki faaliyetleri ile Balkan bölgesinde önemli kazançlara hâsıl olmuş ve Bulgar toprakları tamamıyla Osmanlı hükmüne alınmış, Eflak metbû kılınmış Macar sınırları aşılmış ve yeni bir donanmanın meydana getirilmesi, menfaatleri tehdit altında bulunan Venedik ile Macaristan'ı birbirine müttefik kıldığı gibi Macar Kralı'nın Papalığa başvurmasına yol açmıştır Papa IX. Bonifacius (1389-1404) kutsal savaşa çağrı yapan bir "bulla" yı Hristiyan ülkelere göndermiştir.³⁰⁴ Diğer yandan Sultan Bayezid 1394 yılında İstanbul'u kuşatmış, Doğu Roma İmparatoru da Macarlardan yardım istemiş, şehri Venedik hâkimiyetine bırakmayı dahi düşünmüştü.³⁰⁵ Kesin olarak 1394'de başladığı anlaşılan İstanbul kuşatması zaman zaman gevşetilmiş de olsa 1402 yılına kadar sürecektir. Doğu Roma'nın Türkler'in eline düşeceği korkusunun artması İmparator II.Manuel'i öncelikle Papa olmak üzere kıtadaki krallardan daha ısrarlı bir biçimde yardım dilemeye zorlamıştı. Türklere karşı bir ittifak oluşturulması eğilimi güç kazanırken İstanbul'un

³⁰¹ Russel, B. (2016). a.g.e., 309-313; Güngör, C. (2016). a.g.e., 77. sayfadaki 26 numaralı dipnot.

³⁰² France, J. (2005).a.g.e., 280-281'de Huslar ile ilgili bilgilere ulaşılabilir.

³⁰³ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 53.

³⁰⁴ Cardini, F. (2004). a.g.e., 133; İnalçık, H. (2016). a.g.e., 67-68.

³⁰⁵ İnalçık, Halil, Bayezid 1, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, S.231-234, 1992.

kuşatılmasından mütevellit yalnız bu şehirde değil Ege’de ve Karadeniz’de ticari vaziyetleri menfi yönde etkilenen Ceneviz ve Venedik de bu ittifaklı teşebbüslerine ilgi göstereceklerdir.³⁰⁶ Maksat, katılım yönlerinden 1095 itibariyle gerçekleştirilen Haçlı seferleri mahiyetini taşıyan son sefer olduğu ifade edilen Niğbolu Muharebesi,³⁰⁷ Niğbolu Kalesinin kuşatılması sonucunu vukua getirmiştir. Papa IX.Bonifacius ve Avignon’da bulunan Anti-Papa XIV.Benedictus Haçlı seferini destekleyen fermanlar ilâm etmişlerdir.³⁰⁸ Osmanlı ilerleyişine son vermek ve İstanbul üzerinden Kudüs’e ulaşmak hayalleri taşıyan Burgond ve çeşitli düklüklerden katılımlı bir grup, Osmanlı kuvvetlerinin karşısında yer almakta idi. 10.000 Fransa, 6.000 Kutsal Roma, 1.000 İngiltere’den katılanlar yanında İtalyan devletleri, Lehistan, Bohemya bölgelerinden 13.000 ve Macar ordularından 60.000 kişilik birlikten müteşekkil olmasının yanında Rodos şövalyelerinin Tuna kıyısına gemi tedariki bulunuyordu. Neticede Niğbolu’yu kuşatan kuvvetler akamete uğratıldılar. Niğbolu kuşatmasından sonra 1395 yılında inşa edilen Güzelcehisar ile paniğe düşen İstanbul kuşatması sıklaştırıldı.³⁰⁹ Bu savaşta Osmanlılar ile barış durumunu bozmaktan sakınan Sırplar yer almamıştı. Macar Kralı Sigismund’un elçileri ve mektupları ile yüzyıl savaşlarında³¹⁰ anlaşma ile barış dönemine girilmişti ve Fransa, Kutsal Roma içerisinde Hohanzen kontu, Pfalz elektörü, Mümpelgrad ve Cilly kontu ve bazı Alman vasalları bu savaşa katılanlar arasında yer almaktaydı. Fransa Kralı VI.Charles’ın Revers kontu ile gönderdiği bölük, teçhizi en iyi ve kalabalık bordu gurubunu teşkil ediyordu.³¹¹ Halil İnalçık abartıldığı kadar büyük bir ordu mahiyeti taşımadığını³¹², Feridun Emecen ise hayli büyük bir kuvvet olduğunu³¹³ kaydetmiştir. Peki, bu bir Haçlı Seferi mahiyetini ne kadar taşıyordu? Neden bundan evvelki çağrılar ve İmparator’un ülkelere yardım aramak maksadıyla gerçekleştirdiği geziler akamete uğramıştı? İfade edilemediği gibi Fransa yüzyıl savaşı vuku bulur haldeyken 10.000 kişiden mürekkep bir ordu toplama noksanlığı taşıyamazken aralıklarla da olsa yüzyıl savaşlarını nasıl yürütmüş, bu vaziyet görmezden gelinse dahi yüzyıl savaşlarında olmayan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğundaki elektörler neden yardım etmemişlerdi? Bu yardım Bulgaristan için miydi yoksa neredeyse

³⁰⁶ Turan, Ş. (1990). a.g.e.,214.

³⁰⁷ Emecen, Feridun, Niğbolu Savaşı, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, S.231-234, 2007; Faroqhi, Suraiya, (2012). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 34.

³⁰⁸ Emecen, F. (2015). a.g.e., 83.

³⁰⁹ Jorga, N. (2009). a.g.e., 266-273; Emecen, F. (2007). a.g.m., Hammer, J.(2008). a.g.e., 83-87; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 149-155.

³¹⁰ Fransız kral VI.Philip(1328-1350) Aquitaine İngiliz dükaliğine hakim olmak istemesiyle yüz yıl savaşları başlamıştır.Bkz: Lindberg, Carter. (2014).a.g.e., 32.

³¹¹ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 217-222.

³¹² İnalçık, H. (2016). a.g.e., 69.

³¹³ Emecen, F. (2015). a.g.e., 84.

tüm çevresi kuşatılmış vaziyette bulunan İstanbul'un kuşatılmasından mıydı? Zinkeisen, Kosova savaşıdan sonra Sultan Murad'ın ölümünün Osmanlıların mağlubiyet haberi olarak yayıldığını ve etkisinin bulunduğunu, VI.Charles'ın da katıldığı ayin ile bu durumun kutlandığını kaydetmiştir.³¹⁴ Bunun yanında araştırmalarımız neticesinde Fransa ve İngiltere'de de bulunan ve çeşitli hanedanlarla bağ kurmuş Anjou Hanedanı'nın Macaristan'da 1342-1382 döneminde hâkim olmuş olması³¹⁵ ve mevcut kral Sigismund'un önceki kral I.Lajos'un kızı ile izdivaç kurması neticesinde Macar Krallığı ile bağ kurup bazı topraklarda da hak sahibi olduğu bilgisine ulaştık. Buna ilaveten kral Sigismund'un babası IV. Karl 1355 yılında Kutsal Roma-Germen İmparatoru, 1365 yılında Burgond Kralı olmuştu.³¹⁶ Kral Sigismund'un Osmanlı tehlikesi ile yüzyüze kalmasının yanında Balkan bölgesindeki isteklerinin Osmanlıların hâkimiyetine geçmiş olması kaygısının bu birliği meydana getiren kuvvetli bir etmen olduğu kanaatindeyiz. Zira daha sonra Anjou Hanedanı Macaristan yönetiminden düşecek ve Osmanlılara karşı bir daha buna benzer bir sefer gerçekleştirmeyecektir. Kral Sigismund da daha sonra Kutsal Roma İmparatoru olacaktır.³¹⁷ Alman prensliklerinden de bir daha bu yönde bir katılım olmayacağına dikkat çekmek gerektir. Bu bilgilerin yanında Dobruca'nın 1395 yılında Osmanlı hâkimiyetine alınması sonrası Kral Sigismund kıtadaki prenslere yardım etmeleri için çağrı gönderdiği de bilinmektedir.³¹⁸ Bu papalığın rolünü hafifsemekten ziyade tarihî durumu olabildiğince görmeye çalışma, anlama uğraşının nacizane bir ifadesidir. İlaveten Batı'da oluşan "Grand

³¹⁴ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e.,218-222.

³¹⁵ Eckhart, Ferenc, (2010). *Macaristan tarihi*. (Çev. İbrahim Kafesoğlu). Ankara:TTK, 81-90.

³¹⁶ <https://global.britannica.com/biography/Sigismund-Holy-Roman-emperor> Erişim Tar: 07.08.2017; Galati, Fisher. (1992). *Türk cihadı ve Alman Protestanlığı 1551-1555*. (Çev. Nevâl Öke). İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 9-10.

³¹⁷ IV.Haçlı seferi sonra İstanbul'da yeniden 1261 yılında kurulan Bizans hakimiyeti sonrası 1266 yılında Napoli ve Sicilya'ya hakim olan bu hanedanın Balkanlarda bazı yerlerde hakimiyeti de söz konusuydu ve hedefi Bizans'ın hakim olduğu bölgelere hakim olmak olup Papalık ile union bağıni siyasi sebeple kuran Mihail 8'in bu siyaseti Papalığın Anjou hanedanını Bizans üzerine saldırmaktan alıkouyordu ancak Anjoular Balkanlarda Sırp, Bulgarlar başta olmak üzere Bizans rakipleri ile ittifak kuruyor, Bizans aleyhinde faaliyetlerde bulunuyorlardı. 1281 yılında Papa olan Fransa yanlısı Papa Martinus ile birlikte Fransa daha rahat hareket etmeye başlamış 1281 yılında Venedik ile Paleologos hanedanının gaspına karşılık vererek Roma İmparatorluğunu ihya etmek üzerine anlaşma akdetmiş ancak Bizans'ın Palermo'daki huzursuzluktan istifade ederek isyana katkı sağlaması sonrası Anjoular İtalyan yarıadasındaki hakimiyetlerini kaybetmişlerdi. Bkz: Ostrogorsky. (2015), a.g.e.,415-430; Bu hakimiyet dönemi miras olarak Fransa'nın 1494 yılında İtalyan yarımadasında Napoli'ye saldırmasının da tarihi neşetini teşekkül edecektir. İlaveten 1340'lı yıllarda Balkanlarda Anjou hanedanı ile bağlantılı Valois hanedanının faaliyetleri, valileri olacaktı. 1308 yılında ise izdivaç sebebiyle Bizans tacı üzerinde hakkı olan Valois hanedanı eşi Catherina'nın ölümüyle bu hakkı kaybedecektir. Bkz: Ostrogorsky. (2015), a.g.e., 456-8/ 470 ; Fransa kralı Güzel Philippe Doğu Roma'yı 1307 yılında ele geçirme planı yapmış, Papa 5.Clement engel olmaya çalışmış nihayetinde ise 1314 yılında bu düşüncesini bir kenara bırakmıştır. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1947).a.g.e., 42-43; Yanısıra 1398-9 yılında Doğu Roma imparatoru Manuel Fransa kralına Doğu Roma taht ve tacını satmayı teklif etmiş kral mareşal Boicicaut ile küçük bir kuvvet göndermişti. Bkz: Ostrogorsky. (2015), a.g.e., 511.

³¹⁸ Setton,K. (1976). a.g.e., 342.

Türk” algısını da açıklamaya bir nebze daha yardımcı olacaktır zira Niğbolu’da sıradan bir kuvvet değil kıta içerisine İngiltere, Fransa’da varolan bir kısmında yönetimde bulunan güçlü bir hanedan ile Kutsal Roma içerisindeki bir takım hanedanlar birlikte mağlup olmuşlardır. Fransa Kralı ile akrabalığı bulunan Eu Kontu, Saint Paul, Monturel, Sampi beyleri ve pek çok ünlü şövalyenin katılmış olması³¹⁹ bilgisi de önemli bir detaydır. Çünkü bu ve sonraki birkaç yüzyılda kıta içerisinde hanedan evlilikleri yoluyla hâkimiyet alanını genişletme önemli bir olgudur. Bu cihetten değerlendirildiğinde Osmanlıların Niğbolu’da mağlubiyeti, söz konusu hanedan ve bağlı hanedanlara önemli bir hâkimiyet sahası sağlayacak idi. Bunun yanında iki Papalığın yandaşlarının da kendi otoritelerini güçlendirmek istediklerinden hareket edildiğini mütalaa etmek mümkündür.

Papalık; Niğbolu’daki hezimetin ardından vaizlerini görevlendirmiş ve onlar da heyecanlı konuşmalarla insanları harekete geçirmeye çalışmışlardı fakat Setton’a göre bu dönemde “Büyük Schizm” yani birden fazla Papalık mevcut bulunmakta olup bu durum Papalığın gücünü daha fazla tüketen bir nedeni teşkil etmekteydi. Diğer Papa XIII. Benedict ise Doğu Roma’ya mektup göndererek yapması gerekenin İspanya’dan yardım istemek olduğunu salık vermiş, kendi safına çekmeye çalışmıştır.³²⁰ Buna karşılık 1399 yılında Fransa’dan hareket eden Mareşal Boicicaut³²¹ yönetiminde bir küçük filo Osmanlı filosunu vurarak İstanbul’a girmiş ve Güzelcehisar bölgesinde önemsiz faaliyetlerde bulunup çekilmiştir. Bu da iki Papalığın(Fransa-Kutsal Roma+İngiltere) ufak bir rekabeti gibi telakki edilmeye müsait görünmektedir.

İmparator II.Manuel Niğbolu yenilgisinden sonra gücü artan Osmanlılara karşı yardım bulmak için Venedik, Ceneviz, Fransa, İngiltere’ye gitmişti³²² ki 1402 yılında Yıldırım Bayezid’in Ankara Savaşı yenilgisi ise Fetret Dönemi’ni, Bizans’ın nispeten rahat hareket edebilmesi ve birçok bölgeyi yeniden hâkimiyeti neticesini getirmişti.³²³

Buraya kadar ele aldığımız bilgilerden sarahatle görüldüğü gibi Avrupa’nın muayyen krallıkları Papalığın siyasi otoritesini yıkmaya çalışan düşünceler ifade edenleri korumuş

³¹⁹ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 220.

³²⁰ Setton, K. (1976). a.g.e., 370-371.

³²¹ Hristiyan tarikatlarının tamamının biraraya getirilip yeni bir tarikat kurularak kutsal seferler yapılacağı yönünde istekleri olan bir hayalperestti. Bkz: Cardini, F. (2004). a.g.e., 132-133.

³²² Setton, K. (1976). a.g.e., 369; Zinkeisen ve Jorga bu iki olayın 1396 yılında olduğunu kaydeder. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 240-244; Jorga, N. (2009). a.g.e., 266-273.

³²³ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 72.

ve teşvik etmişler ancak krallıkta meydana gelen sarsıntılar söz konusu olduğunda bu hareketlerin önünü kesmişler, piskoposluklara atama hakkını aramış aynı zamanda Papalığın ve temsil ettikleri dinin esaslarına dokundurmamaya maksatlarının siyasi olarak Papa'dan bağımsızlık olduğunu göstermişlerdir. Yani bir dönem Papalık her ne kadar Avignon'da Fransa kralı hükmü altında olsalar ve daha sonra çıksalar da daha sonra iddia edemeyecekleri şekilde krallar üzerinde siyasi iddialarını kaybetmişlerdir. Yukarıda yer verdiğimiz gibi Kenneth Setton, Niğbolu sonrasında Papalığın çağrılarının Büyük Schizm sebebiyle maksadına ulaşamadığını kaydetmiştir. Ancak Niğbolu harbi öncesinde de bu durum mevcuttu ve Schizm'e rağmen çeşitli ülkelerden katılımın gerçekleştiğine yer verdik. Bu durum da Papalığın çağrısının yahut Macar Kralının hanedan bağlarının etkilerinden hangisinin bu ordunun biraraya gelmesinde daha baskın olduğuna dair bir fikir, bir karene sunar gibidir. Peki, Papalığın mevcut durumu kendini siyaseten tecrit edeceği anlamına mı gelmektedir?

3.2. XV. Yüzyıl

Geraud Poumerade Papalığın XV. yüzyılda kendisini “*evrensel ruhanî çoban*” olarak gördüğünü ve bundan böyle hükümdarlar üzerinde otoriteye sahip bulunduklarını iddia etmedikleri tespitinde bulunup ruhanî cihetiyle eylemde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu yüzyılda siyasi olarak hükümdarlar arasında aracı vasfıyla hareket ettiklerini ve Osmanlılara karşı kutsal savaşı gaye edindiklerini, Hristiyanların birarada olduğu bir yapı için çalıştıklarını ifade etmiştir.³²⁴ Fakat gördüğümüz üzere hükümdarlar üzerinde otorite iddia edebilecek, etmesi durumunda kabul ettirebilecek güce, kendisine(Papalığa) isnaden siyasî otoritesinin kendi otoritesinin üzerinde bulunduğunu kabul edecek bir krallığın varlığına sahip değildir ve Osmanlılara karşı bir seferi, bu yolla da krallıkların bir araya gelerek harekete geçmeleri isteği ve akameti ile ortaya çıkan bu noksanlığı Osmanlılar üzerindeki siyaseti ile daima yamamaya çalışacaktır ki buna yer vereceğiz. Bundan önce gördüğümüz üzere kıtadaki krallıkların maksat ve isteklerinin farklılıkları siyasi faaliyetlerde de farklı tutumlara yol açmış ve bu vaziyet Papalığın da farklı yani çift başlı bir yapıya girmesine de etki yapmıştır. Öyle görünmektedir ki Papalık bu kralların Hristiyanlıkları cihetine seslenip Osmanlıların Müslümanlığını işaret ederek tümüne bir gaye, Haçlılık, Papanın önderliğinde olduğu bir maksat tayinine çalışmaktadır. Bu yolla da

³²⁴ Poumarade, Géraud. (2010). *Haçlı seferi'ne son çağrı: Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı imgesi*. (Çev. İsmet Birkan). İstanbul: İletişim, 190-191.

Doğu'ya dikkat kesilmelerini istemekte, kendi otoritesini bu kralların siyasetinden uzak tutmak istemekte gibidir.

Bu yüzyılda Papalığın Osmanlılardan ziyade kıtadaki krallardan çekindiği hatta korktuğunu ifade etmek mübalağa olmasa gerektir. Bu krallara daima Osmanlıları işaret etmek suretiyle kıtada XIV.yüzyıla dek sürdürdüğü siyasi otoritesini sürdürmeye çabalayacaktır. Mesela Osmanlılara karşı daima destek verdiği Macaristan'da; 1404 yılında Kral Sigismund Papalığın ülkesindeki piskoposları seçmesinden rahatsız olup Papalığa karşı gelmiş ancak Papa'nın tacını giydirmesi yani inananlar nezdinde meşruiyetini kanıtlaması için tutumunu değiştirmek durumunda kalmıştı. Bu duruma Bohemya bölgesinde Çek ahalisinin, Jean Hus'un takipçileri olan Hussitler karşısında başarı sağlayamaması da eklenmiştir.³²⁵ Bu vaziyet bir anlamda Papalığa hem siyasi hem dinî cihetle muhtaç olmakla açıklanabilir ki Macaristan Osmanlılar karşısında kimi zaman önemli olan Papalık maddi yardımına da dayanmakta ve bu üç veçheden kaybedilmemesi gereken bir ilişki mahiyetini taşımaktaydı. Bununla birlikte Papalığın da Macaristan'dan önemli yardım beklentileri olmuştu. Napoli Kralı 1400 yılı itibariyle Roma'ya hâkim olmuştu ve Papa XXIII.Giovanni Napoli Kralı'ndan kurtulmanın devasını Macar Kralında görmüş ve 1410 yılında Kral Sigismund'un(Alman Kralı³²⁶(1411-1437)) İmparator seçilmesi için mühim bir gayret sarf etmişti.³²⁷

1402-1413 yılları arasında Yıldırım Bayezid'in veliahtları arasında vuku bulan iç mücadele-varisler çatışması³²⁸, Osmanlı ilerlemesine sekte vurmasının ötesinde, gerilemesine yol açmış, yeniden kurulan Anadolu Beylikleri ile Bizans İmparatorluğu bu mücadeleyi menfaatleri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Osmanlı saltanatındaki bu çok başlı dönem 1413 yılında hâkimiyetini tesis eden I.Mehmed ile (1413-1421) son bulmuş, Sultan Mehmed'in hükümdarlığı ise ağırlıkla Fetret döneminde meydana gelen aksaklıklar ve dağınıklığı toparlamak, devleti hâkim otorite kılmak faaliyetlerinde bulunmakla geçmiştir. I.Mehmed'in saltanatına dek yani Fetret Dönemi'nde yani aşağıda ele alacağımız zamana dek Papalığın Osmanlılar aleyhine bir faaliyeti hâlihazırdaki

³²⁵ Eckhart, F, (2010). a.g.e., 92-93.

³²⁶ Bkz: <https://www.britannica.com/biography/Sigismund-Holy-Roman-emperor> Erişim Tar: 08.08.2017.

³²⁷ Niccolô, M. (200-). a.g.e., 56-57.

³²⁸ Bilhassa Osmanlı dönemindeki "taht kavgası" nitelendirmesinin uygun olmadığını "varisler çatışması" ifadesinin daha yerinde olduğu kanaatindeyim. Zira taht kavgası; yönetim için ortaya çıkanların bulunduğu ifade etmekle birlikte Osmanlı tarihinde genel olarak görüldüğü üzere bu yönetim iddialarının padişah-imparatorların varisleri-çocukları olduğunu daha açık anlatmaktadır. İlaveten "taht kavgası" oldukça indirgeyici bir nitelendirme gibi durmaktadır.

bilgilerimize göre bulunmamıştır. Nitekim buraya kadar ele aldığımız olaylara bakıldığında Papalığın girişimleri ekseriyetle Hristiyan devletlerin yardım isteği neticesinde ve en kritik dönemlerde gerçekleşmiştir. Bilhassa fetret devrinde Papalığın neden bir faaliyete girişmediği sorusu akla ilk gelen sorulardan birini teşkil etmektedir ki buna ilgili kısımda yer verilecektir.

Tüm kıtada XV.yüzyılın başında yekpare bir Hristiyan dünyası bir tarafa yekvücut bir Papalık dahi bulunmamaktaydı. İtalyan devletlerinin çoğu, İngiltere, Kutsal Roma, Macaristan ve İskandinavya'da VI. Urban; Fransa, Naples, İskoçya, Aragon, Kastilya'da VII.Clement Papa olarak kabul edilmiş vaziyetteydi.³²⁹ Bu vaziyet Haçlı seferleri adı verilen saldırılar dönemindeki Müslüman devletlerin içerisinde bulunduğu duruma benzetilmeye uygundur ve Osmanlıların bilhassa ilk yüzyılındaki savaş ve fetihlerini “gaza” ideolojisine dayandırmalarının yalnızca ideolojik ve retorik olmadığını, benzer bir durum değerlendirmesinde bulunduklarını düşünmek de (en azından bu yönde yorumda bulunmak) mümkündür. Osmanlılar ve önceki siyasi oluşumlar ile bu oluşumlara destek sunanların yalnızca ganimet isteği ile hareket etmediklerini ve tarihî bilgilerden gelen bir akla sahip olduklarını düşünmemek, Papalığın ve Hristiyanların vaziyetinden bîhaber bulunduklarını iddia etmek için herhangi bir neden görememekteyiz. Ancak bu kör bir nefrete dayanan, siyasi duruma uymayan yalın kılıç savaşmak anlamında da değildir. Burada Osmanlıların bilhassa kuruluş devrinde kılıç kadar akıl devleti olduğunu ifade etmek zaruri görünmektedir. Papalık gibi Osmanlıların politikasını da biçimlendiren salt dinî cihet ve etmenler değildi. Bu olgunun ifadesi konumuzu daha anlaşılır kılmak bakımından önem arz etmektedir.

XV. yüzyılın başında Avignon'da Fransa ve taraftarları, Roma'da İngiltere ve taraftarlarının biat ettikleri Papa(lar) bulunmaktaydı. Nihayetinde 1409'da bu vaziyete son vermek maksadıyla Pisa'da konsil toplanmış fakat iki Papalığın kardinallerinin anlaşması mümkün olmadığı gibi bu konsilden yeni ve üçüncü bir Papa, V. Alexander (1409-1410) ortaya çıkmıştır. XXIII.John (1410-1415) ise onun halefi olacaktır. 1410 yılında Roma'da XII.Greory,³³⁰ Avignon'da XIII.Benedict ve Pisa'da XXIII.John aynı anda Papa olarak faaliyette bulunmaktaydılar. Fakat bu durumun devam etmeyerek nihayet bulmasını temin etmek için Constance Konsili (1414-1418) toplanır ve üç Papa da görevden ayrılarak ve

³²⁹ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 90.

³³⁰ Bu tarihe dek Roma Papaları: 9.Boniface,(1389-1404) 7.Innocent,(1404-1406)12.Gregory(1406-1415) Avignon'da13.Benedict(1394-1423). Bkz: Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 90-92.

azledilerek Colonna ailesinden V.Martin (1417-1431) Papa olarak kabul edilerek her ülkeden 6 kardinalinin bulunduğu kardinallik kurulu oluşturulur.³³¹ Konsilin sonunda Papa Martin; kardinallerin seçimi, idari ve mali konularda krallara tavizler veren anlaşmalar imzalamıştır.³³² Ek olarak burada hâlihazırdaki konsil gibi bir “Genel Konsil”in³³³ Papa’dan üstün olduğu da kabul edilmiştir. Bu suretle her ne kadar tek Papa hâkim kalsa da Papa otoritesi üzerinde bir otorite tesis edilmiştir.³³⁴ Bu şu anlama gelmektedir ki Papalık sınırlarını aşması halinde bir konsil tarafından sınırları içerisine itilecektir. Bu da bizim Papalığın bundan sonraki tarih dilimindeki faaliyetlerinde kralları doğrudan hedef almaktan kaçınacağını gösterileceğini ifade etmemize olanak vermektedir. Peki, Papalık kendini siyasi olarak tecrit mi edecektir? Papalığın siyasi olarak kendini ifadesi diğer krallar üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunmakla gerçekleşmeyecekse de Osmanlılar, Papalığın kıta içerisindeki en güçlü siyasi argümanı olacak, sahip bulunduğu dinî cihetini siyasi vasfının üzerinde tutarak kıta içerisindeki siyaseti biçimlendirmeye, krallara ne yapacaklarını göstermeye çalışacaktır. Her ne kadar yaptığımız araştırmalar neticesinde Papalığın gücünün bu dönemde olmadığına dair bilgiler olsa da bu ifade Papalığın Osmanlı kuvveti üzerine savaş politikası cihetinden bakıldığında bu yönde görünmemekte, Osmanlılar ve faaliyetleri Papalara siyasi ve daha çok malî otoritelerini sürdürdüğünü kanıtlamaktadır. Bu durumun kabil-i izahı aşağıda yer verilecek bilgilerle ele alınmaya çalışılacaktır.

Constance Konsilinde alınan karar uyarınca yeni Papa IV. Eugene (1431- 1447) 1431 yılında Basel konsilini Kardinal Julius Cesarini³³⁵ liderliğinde toplamıştır. Bohemya’da meskûn husşular kral Sigismund’un(1411-1437) otoritesini kabul etmemektedir ve kral onlara bu konsil vasıtasıyla vaazda bulunup, cemaat oluşturabilme, kilisenin malvarlığının sınırlandırılması gibi hakları veren “ *Comp actata de Prague*” kararnameyi kabul ile sükûneti tesise çalışmaktaydı. Konsil, Papalığa başvurma hakkında sınırlamalar getirmenin yanında Papalığın herhangi bir vergi koymasını yasaklama kararı almış, Papa kararları

³³¹ Niccolô, M. (200-). a.g.e., 57-58; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 91-92.

³³² Dvornik, F. (1990), a.g.e., 54.

³³³ Genel konsil düşüncesinin temeli bir kişi olarak Papa’nın yanılabilceği buna karşın Kilise’yi tümüyle temsil eden konsilin yanılamayacağı anlayışından ileri geliyordu ve bu XIV.yüzyıldan beri düşünülmektedir. Papa kusurlu davranır ve Kilise’ye zarar verecek davranışlarda bulunursa yetkilerini kaybederdi. Bkz: Dvornik, F. (1990), a.g.e., 50-51.

³³⁴ Burckhardt, Jacob. (1974). *İtalya’da Rönesans kültürü*. (Çev. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara:Yatılı Bölge Okulu Döner Sermayesi, 162; Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 91

³³⁵ Toplantı başlamadan evvel Hussitlere karşı başlatılan kutsal seferde görev almış, başarısız olunmuş, dönerek konsile devam etmiştir. Bkz: Dvornik, F. (1990), a.g.e., 55.

protesto etmiştir.³³⁶ Diğer bir mesele olarak, Doğu Roma kilisesinin Kilise ile birleşmesinin mümkünatı toplanacak genel bir konsilde görülmüştü çünkü konsil pek çok krallığın kardinal temsilcisinin yer aldığı bir teşekkül mahiyetindeydi. Papa Eugene bunun için Doğu Roma'nın konsilin İtalyan yarımadasında olması isteklerinin sağlanabilmesi maksadıyla Basel Konsilini Ferrare'ya taşınmasına karar vermişti. İmparator da onu desteklemiştir. (Bu imparatorun Macar kralı da olduğu ve dinî birleşme sonrası Osmanlılara karşı elinin güçleneceğini unutmamak, buna mukabil Fransa'nın destek vermeyecek olmasını bu durum ile ilgili yorumlamak hatalı olmasa gerek. Anjou hanedan çıkarlarından dolayı bu tutumda olduğu mütalaa edilebilir, zira Kutsal Roma-Germen yahut Macaristan'ın doğudaki kazancını hoş görmesi için herhangi bir sebep yoktur. Yüzyıl savaşları Fransa için kıtada hakimiyet alanını genişletme maksadıyla vuku bulmuştu ve Doğu'da Kutsal Roma-Germen yahut Macaristan'ın genişlemesinden hoşnut olması için bir sebep yoktu fakat yine yüzyıl savaşlarından anlaşıldığı kadarıyla yeni alanlara iştiahtı duyuyordu) Ancak Konsilin geneli Avignon yahut Basel'de gerçekleşmesi konusunda ısrarlıydılar. Papa masraflarını karşıladığı bir filo ile Doğu Roma İmparatoru VIII. Jean Paleolog, Rum Patriği ve yedi yüz kişiden mürekkep heyeti Ferrare'ya getirmiş, Basel'in de bu maksatla gönderdiği donanmaya Doğu Roma İmparatoru itibar göstermemiştir. Ocak 1438 yılında Ferrare'da konsil başlamış ancak konsil üyelerinin çoğunluğu bunu protesto etmişlerdi. Bununla birlikte resmî olarak Basel'in devamı olduğu onaylanmıştır. Kıtadaki krallardan yalnızca bir kaç tanesi elçi göndermiş geri kalanların çoğunluğu Basel konsilinden taraf olmuş yahut Basel ile Papa arasında bir seçim yapmayarak tarafsız olduklarını ilan etmişlerdir. 1439 yılında ise konsil vebadan dolayı Floransa'ya taşınmıştır. Konsilin giderlerini ise Papalık karşılayacak durumda bulunmadığından Florence karşılamayı kabullenmiştir.³³⁷ Doğu Roma İmparatoru buraya giderken şartları ve tabasının düşüncelerini biliyordu. Doğu Roma ahalisi emindi ki Latinler dinî baskı ve öldürme yoluna giderler fakat Müslümanlar zımmî statüsüyle onlara dokunmazdı. Ve bu inanç önemli derecede yaygınlaşmıştı.³³⁸ İşte bu olgunun varlığını Husçu öğretiyeye inanmış olanlara karşı savaşı değil yukarıda yer verdiğimiz "*Comp actata de Prague*" ile ayrıcalıklar tanımanın sebeplerinden biri olduğunu düşünmekteyiz. Bu kararnamenin kabulü Kutsal Roma İmparatoru-aynı zamanda Osmanlıların en güçlü rakibi kral Sigismund- tarafından Ortodokslara dinî teminat verilebilmesinin de mümkün

³³⁶ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 55-56.

³³⁷ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 55-57.

³³⁸ Cardini, F. (2004). a.g.e., 138-139.

olabileceğine dair bir umut husule getirmek maksadı taşıdığını düşünmek hatalı olmasa gerektir. Buna rağmen tutumun değişmemiş olmasını da Hussitlere daha evvel yapılanların bilindiği ve güven duyulmuyor olunuşuna atfetmek mümkündür. Diğer yandan Osmanlıların Balkanlarda genel olarak Ortodoks tebaya hükmediyor bulunuşunu gözönünde tutmak Katolik kralın bu yönde düşüncelere düşmüş olabileceğine dair çıkarımlara izin verir görünmektedir.

Doğu Roma ile Papalığın esasında 1419-20 arasında Kiliseleri birleştirme maksatlı görüşmeleri vardı.³³⁹ Her ne kadar bu kiliselerin birleşmesi olarak literatürde yer alsa da esasında olan Papalığın boyun eğdirme, hükmünü kabul ettirme müzakereleri mahiyetinde bulunduğunu ifade etmek şartlara baktığımızda oldukça kolay görünmektedir. Buna değineceğiz. Ancak diğer bir husus olarak Osmanlıların ilerlemelerine karşılık Papalık da Doğu Roma İmparatoru'na Venedik, Ceneviz, Milano, Hospitalier şövalyelerini Osmanlılara karşı kendisinin yanında yer almalarının, Kiliselerin hakiki anlamda birleşmesiyle mümkün olabileceğini yazar ve bir görevliyi gönderir ancak maksat hâsıl olmaz.³⁴⁰ Papalık ile Venediğin güçleri Osmanlıları mağlup etmek için kifayetsizdir ve bu sırada Bohemya'da Jean Hus'un görüşlerinin takipçisi Hussitler Katoliklere karşı isyan başlatmışlardır. İlaveten Venedik de 1422-1428 yıllarında Florentina ile savaş durumundaydı. Diğer bir olay ise Memluklerin Kıbrıs Krallığı'na saldırısıydı ve ayrıca Papalıkta yaygın olan Simony rahatsızlık verici yaygınlığa ulaşmış ve Doğu Roma 1426 yılında union görüşmeleri yapmaya karar vermişti ancak Roma'ya revan olmak için gerekli maddi olanaklar noksanlık göstermekte Papalık da aynı sıkıntıdan muzdarip bulunmaktaydı. Ek olarak Papalık kıta içerisinde sözünü yeterince dinletememekteydi. Örnek olarak kıta içerisinde kölelik Hristiyanlar tarafından Hristiyanların satılması biçiminde yapılmaktaydı ve Papalığın 1425 yılında yasaklaması, yapılmasını istemediğini belirtmiş olmasına karşın müspet sonuç alamamıştır.³⁴¹ Papalığı müşkül vaziyete düşüren bir etken daha vücuda gelmişti ki bu da İtalyan yarımadasındaki devletlerarasında 1424 yılında başlayan savaşlardır.³⁴² Papa bu durum ile iyiden iyiye yarımadaanın meselelerine gömülmüştür ve onun dışında çözüm ve arabuluculuk zor görünmekteydi. Machiavelli prensliklerin durumunu şu şekilde betimler: İtalyan gücü noksan yahut herhangi bir

³³⁹ Setton, Kenneth. (1997). *Papacy and The Levant Volume 2: The fifteenth century*. Philadelphia: American Philosophical Society, 41.

³⁴⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 42; Cardini, F. (2004). a.g.e., 139.

³⁴¹ Setton, K. (1997). a.g.e., 45-46.

³⁴² Niccolò, M. (200-). a.g.e., 171.

meziyetten yoksun prenslerin yahut kişilerin komutasında bulunmakta ve maksatları maddi kazanç yahut zarardan sakınma olup, zafer arayışı taşımamaktaydılar. Romalı baron aileleri Orsiniler ve Colonnalar de bu durumun haricinde bulunmamaktaydılar.³⁴³

Osmanlılar cihetinde ise II.Murad (1421-1444/1146-1451) döneminde 1427 yılında kralının ölümüne müteakip Sırbistan krallığı toprakları üzerinde Macaristan ile hâkimiyet mücadelesi başlamıştır. 1425 yılında sahte bir şehzade ortaya çıkarmış bulunan Venedik; Kavala ve Kassandra'yı ele geçirmiş ve 1430 yılına dek sürecek bir harp devresi başlamıştır. Osmanlıların otoritelerini yerleştirmeye başladığı ve yerel kabile beylerine dokunmadığı Arnavutluk'ta ise Venedik bu beyleri kendi safına çekmiş, en güçlülerinden olan Yuva-ili hâkimi İvan Kastriota'nın oğlu İskender Bey'in isyanı³⁴⁴ Osmanlıları zor durumda bırakmasının yanında Papa'nın desteklerini de bulmuş ve uzun yıllar sürecek bir meselenin başlangıcı olmuştur.³⁴⁵ Papa yanında Burgond dükü ile Macarlar ile de ittifak olduğu bilgisi vardır ki baktığımızda iki yardımcının Papalık ile iyi ilişkiler içerisinde olduğunu görürüz.³⁴⁶ Yani siyasi olarak kralları aforoz edemeyen, etmesinin yarar getirmeyeceğini bilen Papalığın Osmanlılar üzerine savaşmaları için herhangi bir baskı aracından yoksun bulunduğundan eline geçen her fırsatı değerlendirdiğini ifade etmek güç olmasa gerektir. Zira Osmanlılara karşı İskender Bey'e fevkalade unvanlar verecek, metafizik bir yön de ekleyecektir. Osmanlıların burada başladığı tahrir işlemi bu isyanın sebeplerinden olmuş ve isyancılar dağlık bölgelere çekilmişlerdir. 1431-2 yılında Venedik ve Macaristan Osmanlılara karşı ittifak olmuşlar ve Papa da kutsal seferler maksadıyla toplanan vergiler ile maddi destek temininde bulunmuştur.³⁴⁷

İtalyan yarımadası içerisindeki devletlerden olan Milano daimi surette Floransa ile Venedik'in rakibi bulunmaktaydı. Dük Philippe Marie Disconti Kilise'ye husumet duyuyordu ve O'na karşı olan faaliyetlerde yer alıyor, Basel konsilini destekliyordu. Ülkedeki insanlar da Kilisede reform yapılmasını istiyor yahut sahip bulunduğu varsılıktan faydalanmayı istiyorlardı.³⁴⁸ Papa 1434 yılında Floransa'daki karışıklıkları çözme konusunda arabulucu oldu. Fakat her yerde de otoritesi kabul görmüyordu. 1433 yılında Milano düklüğü Roma'ya saldırmış Papa Roma'dan kaçmak zorunda kalmış Venedik ve

³⁴³ Niccolò, M. (200-). a.g.e., 60-61.

³⁴⁴ Emecen, F. (2015). a.g.e., 124-125; Hammer, J.(2008). a.g.e., 187-190.

³⁴⁵ Setton, K. (1997). a.g.e., 73 ; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 101-110.

³⁴⁶ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 447-454.

³⁴⁷ Setton, K. (1997). a.g.e., 50.

³⁴⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 52.

Floransa ordularının yardımıyla yeniden 1435 yılında topraklarında hâkimiyet kurabilmiştir. Fakat bu da uzun sürmemiş, Milano düklüğü görevlendirdiği komutan Niccolo 1438 yılında Papalığın pek çok şehrini ele geçirdiği gibi Papa ile alay eden mektuplar göndermiş ve tüm İtalya’da yaymıştı. İtalyan devletleri arasında öylesine bir rekabet söz konusuydu ki biri diğeri için harekete geçmiyor yalnızca çıkarlar geçici ittifaklar meydana getiriyordu. (1454 yılına dek bu şekilde aralarında Papalığın da bulunduğu savaşlar ve toprak kazanç-kayıpları silsilesi yaşanır. 1454 yılında Papa, İstanbul’un fethinin etkisiyle İtalyan devletleri arasında barış sağlar.³⁴⁹)

Bu dönemde Osmanlılar, en önemli rakip güç olan Macar Kralı Sigismund’un 1437 yılında ölümü sonrasında Sırp topraklarında hâkimiyet kurmuş bunu 1439 yılında Eflak’ın Osmanlı otoritesini kabulü izlemiştir.³⁵⁰ Sırp despotluğunun Macar hâkimiyetinde bulunan en önemli stratejik mevki olan Belgrad kuşatmasının akamete uğraması(1440) ise menfi neticelerin başlangıcı olmuştur. Osmanlı kuvvetlerinin Bosna, Macar, Sırp kuvvetlerinin saldırısı karşısında başarısız olması bir kutsal savaşın olabilirliği düşüncesini hararetlendirmişti.³⁵¹ Bundan evvel 1439 yılında Bizans İmparatoru Papalığa başvurarak “union” meselesini tekrar gündeme getirmiş, yardım aramıştı ki neticede Floransa Konsili’nde union ilan edilmiştir.³⁵² XIV.yüzyıl boyunca Türk baskısına ve kuşatmaların karşı Papalık ve kıtadaki krallardan yardım dileyen Bizans imparatorları daima genel bir şart olarak öne sürülen union’un kabul edilmesi yani Ortodoks İstanbul Kilisesi’nin Katolik Roma Kilisesi’ne katılması gereği cevabıyla karşılaşmışlardı. Kiliselerin birleştirilmesi sorunu bu kez de Floransa Konsili’nde ele alınmıştı. Yerine Mora despotu da olan kardeşi Konstantinus’u bırakarak 24 Kasım 1437’de İstanbul’dan ayrılan İmparator İoannes katıldığı bu konsilde 6 Temmuz 1439’da union’un kabul edildiğini açıklamıştır. Bu kabul Doğu Roma’da iç buhrana yol açmasının yanında Sultan II.Murad da union’dan memnun olmadığını bildirmişti. İmparator’un mabeyncisi ve şövalyesi’nin haçlı seferi planından kısa bir süre sonra Papa IV.Eugenius (1431-1447), 1439 Eylülünde gelecek yıl için bir donanma hazırlayacağını ve Hristiyan hükümdarları Haçlı Seferi’ne çağıracağını açıklamıştı.³⁵³ 1431-1447 yıllarında Papa olan ve önceki Papanın yeğeni olan IV.Eugene³⁵⁴

³⁴⁹ Niccolò, M. (200-). a.g.e., 213-220, 230-240, 269.

³⁵⁰ Seyithanlioğlu, Kenan. (Edt.). (1986). *Doğuştan günümüze büyük İslam tarihi* C.10. İstanbul: Çağ Yayınları, 193-194; Cardini, F. (2004). a.g.e., 139.

³⁵¹ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 447-454; Turan, Ş. (1990). a.g.e., 302.

³⁵² Jorga, N. (2009). a.g.e., 368-369; İnalçık, H. (2016). a.g.e., 95; Emecen, F. (2015). a.g.e., 118-119; Vatin, N. (2012). a.g.b., 91.

³⁵³ Turan, Ş. (1990). a.g.e., 300-302.

döneminde Floransa Konsili (1439)' nde Bizans ile Kilise birleştiği ilan edildiğini ifade etmiştik. Bu birleşmenin inanç esaslarınca Kutsal Ruh'un baba ve oğulda aynı anda bulunduğu, Araf'ın bulunduğu, Efkaristiya ayini ve icrası, Roma Papasının üstünlüğü Doğu Roma tarafından kabul edilmesiyle "union" ilan edilmiştir. Bu başarı (union) Basel konsili taraftarlarına karşı üstünlük sağlanmasına yol açmıştır. 1439 yılında Ermeni, 1442 yılında Kıpti Mısır, 1444 yılında Suriye, 1445 yılında Marunî ve Keldani Kiliselerinin elçileri Roma kilisesinin otoritesini kabul etmek üzere Roma'ya gelmişlerdir. Fakat yarımada içerisinde Papalık için menfi durumlar devam etmekteydi. Milano'nun Papalığa düşmanlığı sürmekte Napoli Kralı V. Alfonso³⁵⁵ da bu husumet duyanlar arasına eklenmişti. Papa iki kral ile 1443 yılında geçici ateşkes (modus vivendi) kararı almış ve bundan sonra Papa'nın saygınlığı yarımada içerisinde artmış ancak Doğu Roma kilisesi ile birleşmenin neticeleri beklentisini karşılamaktan uzak kalmıştır.³⁵⁶ Floransa'dan evvel Basel'de toplanmış bu konsil Bohemya'daki karışıklıktan dolayı Ferrara ardından Floransa'ya taşınınca piskopos olan 300 kadar delege V.Felix(1439-1449) adıyla tarihin son sahte Papasını ilan etmişler ancak V. Felix Papalık iddiasından 1451 yılında vazgeçmiştir.³⁵⁷ Papa IV. Eugene ise bazı prensleri ülkelerindeki kiliseler konusunda taviz anlaşmaları ile kendi safına çekmiştir. Bunlar Aragon, İskoçlar, bir kısım Kutsal Roma içerisindeki bir takım prensler ve Kutsal Roma İmparatoru III. Friedrich idi. III. Friedrich 1448 yılında Basel konsilcilerini bu şehirden kovmuştur ve bu devrede Papalık gücünü önemli ölçüde artırmıştır.³⁵⁸ Bu artışa Osmanlılar karşısında kazanılacak bir zafer değerli bir katkı sağlayacağı ise şüphesiz gibidir ve belki de haçlı seferleri dönemi başlayacaktır. Bu süreç gerçekleşirken Papalık diğer yandan Osmanlılara karşı 1442 yılında Venedik ile Macaristan müttefikliği için gayretle çalışmış, Doğu'daki Hristiyanların hayli zor ve pürmelal vaziyette olduklarını vaaz etmiş, sefer fermanları yayınlayarak kutsal savaş vergisi toplamaya da başlamıştı. Örnek olmak için Papalığın filo teçhiz bedelinin beşte birlik oranının Papalık tarafından karşılanacağını duyurmuş; Eflak, Boğdan, Arnavutluk, Litvanya'ya gitmek üzere Braşov piskoposu Kristof'u görevlendirmiştir.³⁵⁹

³⁵⁴ Bu Papa 1446 yılında Constance konsilinde alınan kararların otoritesini zedelediği müddetce geçerli olacağını ilan etmiştir. Bkz: Dvornik, F. (1990), a.g.e., 54.

³⁵⁵ 1416'da Aragon ve Napoli kralı olur ve Balkanlar ile Akdeniz'de hâkimiyet isteği bulunmaktadır ve İskender bey isyanına destek verir. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 133.

³⁵⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 65; Russel, B. (2016). a.g.e., 307-309.

³⁵⁷ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., Russel, B. (2016). a.g.e., 307-314.

³⁵⁸ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 58.

³⁵⁹ Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 452; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 196-197.

Sultan Murad'ın 2 ay süren İstanbul kuşatması ise bu arayışlarına daha güçlü bir dayanak sağlamıştır. Papalığın 1442 yılında³⁶⁰ görevlendirdiği kardinal Julius Cesarini önemli faaliyetlerde bulunmuş, Eflak da ittifaka katılmıştı.³⁶¹ Ancak Papalığın malî bakımdan vaziyeti iyi olmadığı gibi, Büyük schizm döneminden beri daha da kötü seyretmiş ve büyük banker ailesi olan Medicilere başvurmayı çare olarak görmüştür.³⁶² Bununla birlikte bir süre sonra Hristiyanların vergilendirilmesine dair “bulla” ilan edilirken diğer yandan İstanbul'un savunulması için Medici Bank'tan 12.000 florin alınmıştır. II.Murat'ın İstanbul kuşatması Venedik yöneticilerini oldukça güç duruma sokmuştu. Papa V.Martinus (1417-1431)'un Doğu Roma'ya yardım edilmesi yolundaki çağrısına, Venedik docu Tommaso Moceginio, Milano'nun cumhuriyet'i tehdit ettiğini ifade ederek olumlu yaklaşmamıştı. Doğu Roma İmparatoru Manuel'in yardım çağrısı üzerine Papa V..Martinus, Levant ile ilgili devletlerin başkentlerine elçiler göndererek onların eğilimlerini saptamak istemişti. Kutsal Roma İmparatoru da bu seferin lideri olmak istediğini ifade ederek her haneden 1 gulden sefer masrafları için toplanmasının gerektiğini söylemiş, nihayetinde ise sefere iştirak etmemişti. Babası Niğbolu savaşına katılmış Burgond dükü de destek vereceğini söylemekteydi.³⁶³ Papa 1443'de Floransa-Ferrara'yı birleştirerek Papanın savaşçıları yapmak için çabalamışsa da başarılı olamamıştır.³⁶⁴ Buna mukabil Hammer, 1442 yılındaki savaşın müsebbibi olarak Papa IV.Eugen'i işaret eder.³⁶⁵ Papa IV.Eugenius'un 1443 başlarında bir genelge yayımlayarak Hristiyan kralları Türkler'e karşı savaşmaya çağırması, haçlı ruhunu büyük ölçüde canlandırmıştı. Doğal olarak dinî bir ağırlık taşıyan bu genelgesinde papa “*çok büyük hain Türk*” diye nitelediği Sultan Murad'ı “*Hristiyanlığın geleneksel düşmanı*” diye suçluyor ve karşısında mücadele vermenin “*dinsel bir yükümlülük*” vasfı taşıdığını vaaz ediyordu. IV.Eugenius'un Hristiyanları Türkler'e karşı yeni bir ittifaka çağırın 1 Ocak 1443 tarihli bulla'sından bir gün sonra Venedik senatosu savaşa hazır olduğunu Burgonya dükasına bildirmişti. Fakat Çanakkale Boğazı'na gönderilmesi tasarlanan deniz kuvvetlerinin giderlerinin Papalık tarafından karşılanması istenmiş, Papalık da halk üzerinde “*decima*” adlı hususi bir vergi yükümlülüğü getirmiş, Venedik bu verginin meblağının ağır olmasından şikâyet etmesine

³⁶⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 67-68.

³⁶¹ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 97-98; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 214.

³⁶² Setton, K. (1997). a.g.e., 62-64.

³⁶³ Jorga, N. (2009). a.g.e., 372; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 160-161; Vatin, N. (2012). a.g.b., 60-62; Gülsoy, Ersin. (2012).Kuruluştan İstanbul'un Fethi'ne . (Edt. Tufan Gündüz). *Osmanlı tarihi el kitabı* Ankara: Grafiker Yayınları, 40.

³⁶⁴ Setton, K. (1997). a.g.e., 69.

³⁶⁵ Hammer, J.(2008). a.g.e.,173-174.

ek olarak elde edilen gelirlerin deniz kuvvetleri için kullanılması gerektiğine dair bir ihtar vermiştir. Neticede kurulan deniz gücünün kaptanlığı Papa'nın yeğeni de olan Venedik Kardinali Condulmieri'ye verilmiş ve gemilere papalık bandırası çekilmiştir.³⁶⁶ Macarlar ve müttefikleri 1443 yılında yeniden harekete geçmiş önemli oranda tımar sisteminin tedarik ettiği askeri kuvvetlerinin dağılmış bulunmasının da etkisiyle İzladi'ye dek ilerlemişler ancak burada Sultan Murad tarafından kolay olmasa da durdurulmuşlardır. Bu sarsıntıyı değerlendiren İskender Bey, isyanı genişletip güçlendirmiş ve Sultan'ın Macar ve Sırplarla akdettiği Edirne anlaşması sonrası Sırbistan prensliği yeniden kurulmuştur. Papa bu anlaşmanın yapılmasına engel olmak istese de muvaffak olamamıştı.³⁶⁷ Karamanoğlu İbrahim Bey de bu sırada Papa, Venedik, Macaristan ile münasebet tesis etmişti.³⁶⁸ Esasen Papalığın bu aralıkta koyduğu vergi yükümlülüklerinin de etkisiyle olsa gerek etkisinin arttığını ifade etmek tarihsel olarak uygun görünmektedir. Bununla birlikte Osmanlıların iç durumundaki kimi zaaf-kırılganlıkların da bu durumun ortaya çıkmasında etkili olduğunu da ifade etmek yerinde olur.

Şehzade Alâeddin Ali'nin vefatından da kötü yönde etkilenmiş bulunan Sultan, şehzade Mehmet'e yönetimi yani tahtı bırakmıştır.(1444) Bu başarı haberleri ve yeni sultanın genç oluşunun da etkisiyle Papa, Kardinal Julius Cesarini'yi görevlendirerek ³⁶⁹ Macaristan'ın akdettiği anlaşmanın inançsızlarla olmasından mütevellit Macar kralının mükellefiyet taşımadığını belirterek anlaşmanın hükümsüz bulunduğunu ve gönlünü ferah tutması gerektiğini telkin etti ki³⁷⁰ anlaşmanın ihlali yeni bir savaşa yol açmıştır. Hammer'in verdiği ilave bilgiye göre ise Kardinal Cesarini anlaşmayı feshetmesi ve saldırıya geçmesi için krala Kutsal bazı değerler üzerine and içtirmişti.³⁷¹ Varna savaşından önce bir Kutsal sefere çıktığını ilan eden Macar Kralı, Leh kuvvetleriyle birlikte harekete geçmişken, Tuna Nehri'nde bekleyen Burgond kuvvetleri, gelmeyen³⁷² Papalık gemileri sebebiyle planladıkları gibi buradan İstanbul'a dek ilerleyememişlerdir. ³⁷³ Diğer bir müttefik Venedik ise Gelibolu'ya gemi tedarikiyle Osmanlı geçişine mani olmasına rağmen

³⁶⁶ Turan, Ş. (1990). a.g.e., 303.

³⁶⁷ Hammer, J.(2008). a.g.e., 175; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 216.

³⁶⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 76.

³⁶⁹ Emecen Macar kralının mevcut durumdan yararlanmak isteği dolayısıyla anlaşmayı bozduğunu, Papalığın bu kararı desteklemek maksadıyla temsilcisini gönderdiğini ifade eder.Bkz: Emecen, F. (2015). a.g.e., 121-124.

³⁷⁰ Hammer, J.(2008). a.g.e., 179, Emecen, F. (2015). a.g.e., 121-124.

³⁷¹ Hammer, J.(2008). a.g.e., 179; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 216-219.

³⁷² Hammer'in verdiği bilgi Papalık donanma amirali Francesco Condolmiyeri kuvvetleri ile Çanakkale civarında bulunmaktaydı. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 179; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 219-220.

³⁷³ Jorga, N. (2009). a.g.e.,372; Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 457-488.

boğazları geçen Osmanlı kuvvetleri Varna'daki müttefik ordusunu ağır bir hezimete uğratmış ve kardinal Cesarini de bu savaşta hayatını kaybedenlerden arasında yer almıştır.³⁷⁴ Kardinal Cesarini muazzam bir çaba ile güçlü bir neticeye hâsıl olmuş ve kişiliğiyle çok etkileyici olmuşsa da tüm bunlar sonucu değiştirememiştir. Neticeyi etkileyen en önemli öge Ceneviz tüccar ve denizcilerinin sultanın boğazdan geçmesini sağlaması idi.³⁷⁵ Buna karşılık Papa IV.Eugene inançsızlara yardım sağlayan sözde Hristiyanları lanetlediğini duyurmuştur.³⁷⁶

Burada dikkat çekmemiz gerektiği kanaatinde olduğumuz konu Niğbolu harbinde olduğu gibi kıta içerisinde farklı kontluk ve dükliklerden iştirak edenlerin olmamasıdır. İlâveten her ne kadar İngiltere ile Fransa'nın yüzyıl savaşı içerisinde bulunuşları daima ifade ediliyor olursa da bu savaşlarda yer almayan Kutsal Roma ve içerisindeki prensliklerin de "kutsal" çağrısına Niğbolu'da olduğu gibi askeri katkı sağlamadığı görülmektedir.

Yeniden tahta geçen Sultan Murad, Mora despotluğu, Eflak ve Arnavut isyanı ile mücadele başlatmıştır. Macaristan ve Papalığın desteklediği İskender Bey kuvvetleri Arnavutluk yolu üzerindeki stratejik öneme haiz Kocacık Hisarı'nı ele geçirmiş olmakla birlikte destek aldığı güçlerden olan Venedik ile anlaşmazlığa düşmesi neticesinde güç zaafı yaşamış ve hisar yeniden Osmanlı egemenliğine alınmıştır.³⁷⁷ 1445 yılında Eflak prensi Vlad, Burgond vekili ve Macarlar bir ittifak akdederler. Planları arasında şehzade Savcı Bey'in oğlu Davut'u Osmanlılar mağlup edildikten sonra Anadolu topraklarında kalan Osmanlıların hükümdarı yapmak vardır. Hunyadi Yanoş, Papa'nın Hristiyan dünyasını harekete geçirmesini umuyorken, Papalık sefere katılanların günahlarının affolunacağını duyuruyordu. Papa, seferin ertesi yıl yapılmasına çalıştı ancak başka bir eylemde bulunmadı ki bu Papalık kasasının zor durumda oluşundan da kaynaklanmıyordu zira o yıl jübile yılıydı³⁷⁸ ve Roma'ya gelen hacılar Papalığı daha fazla ilgilendiriyordu. Saldırıya geçen müttefik ordusu (Eflaklar yalnız bir ordu birliği göndermişti) meydana gelen II.Kosova savaşında akamete uğradı. Macaristan savaştan evvel muavenet için müracaat

³⁷⁴ Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 202-204, Hammer, J.(2008). a.g.e., 180.

³⁷⁵ Setton, K. (1997). a.g.e., 86-89.

³⁷⁶ Cardini, F. (2004). a.g.e., 141.

³⁷⁷ Vatin, N. (2012). a.g.b., 92-96; 28; Gülsoy, Ersin & İnbaşı Mehmet & Yağcı, Zübeyde Güneş. (2012). Güçlü Sultanlar dönemi . (Edt. Tufan Gündüz). *Osmanlı tarihi el kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 57.

³⁷⁸ 25 veya 50 yılda bir yapılan günah bağışlama senesi kutlamalarıdır. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 545.

ettiği Venedik, Aragon, Napoli ve Papalıktan yardım alamamış, Papalık ve Napoli 4 bin süvari sözü vermişti fakat bu da vukua gelmemiştir.³⁷⁹

Papalığın bu dönemde güçlenmiş ve Kutsal Roma İmparatorunu kendine taraf kılmış olmasına rağmen Niğbolu'ya benzer bir ordu birliği meydana getirilememiş olması dikkat çekici bir durum arz etmektedir. Papalık bu tarihten sonra öncekine nispetle daha özgür ve güçlü bulunmasına karşın daha az etkili olmuş, hatta Osmanlı kuvvetlerinin moral bakımından da nispeten bozuk olduğu bir zamanda bu zamana dek ifade edilen büyük kutsal savaş vukua gelmemiştir.

3.2.1. Fatih Sultan Mehmed Dönemi (1451-1481)

Sultan İkinci Mehmed'in ilk saltanat devresi Varna savaşı sonrasında son bulmuş, pederi Sultan Murad'ın 1451 yılında vefatı üzerine yeniden tahta çıkmıştır ve buradaki otoritesini güçlendirmek için büyük bir zaferin zaruriyetine ihtiyaç duymaktadır.³⁸⁰ Bu büyük zafer İstanbul'un 6 Nisan tarihi itibarıyla başlayıp 29 Mayıs 1453 tarihinde tamamlanan kuşatmasının muzafferiyetiydi. Kuşatma sırasında Papa tarafından görevlendirilmiş üç Ceneviz gemisi kuşatmayı kırarak şehre erzak tedarik etmişti.³⁸¹ İlaveten bu gemi ile "union"un icaplarını yerine getirilmesi durumunu teftiş ettirmişti. Fetih öncesinde Doğu Roma kurtuluşunu Papalığın sağlayacağına inanıyor, kıtada ise şehrin zaptı olasılığı nadiren düşünülüyordu.³⁸² Papalığın şehrin kurtarılması için görevlendirdiği bir donanma kuvvetleri ise fethin vukuu muhaberatı ile İstanbul'a ilerlemekten vazgeçmişlerdi ve bu haberi ihtiva eden mektupların, Osmanlılara karşı yaptığı vaazların Papa V.Nicholas'ın gözlerini yaşarttığı söylenmekteydi.³⁸³ Bu fetih Haçlı seferlerinden beri görünür biçimde oluşmuş Doğu ve Batı için hayli mühim ve gözardı edilemeyecek bir durumdu. Osmanlılara karşı bilhassa Papalıktan yardım bekleyen Doğu Roma İmparatorluğu bu tarihten evvel 1452 yılında Ayasofya Kilisesi'nde Papalığa bağlılık ayini ile 1095 yılında

³⁷⁹Emecen, Feridun, Varna Muharebesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42, S.527-530, 2012; Emecen, Feridun, Kosova savaşları, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.26, S.221-224, 2002; Jorga, N. (2009). a.g.e.,383-392; Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 452-543.

³⁸⁰ Afyoncu, E. (2014). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi,117-119.

³⁸¹ Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 215; Vatin, N. (2012-a). Osmanlıların Yükselişi (1451-1512). , R. Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 106 ; Jorga, Nicolae. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* C. 2, (Çev. Nilüfer Epçeli).İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 29-30; Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 612-613; Baştav,Ş. (1954). 16. asırda yazılmış grekçe anonim Osmanlı tarihine göre istanbul'un muhasarası ve zaptı, *Belleten*, Sayı.69, 51-82.

³⁸² Jorga, N. (2005). a.g.e., 29-30.

³⁸³Jorga, N. (2005). a.g.e., 49; Feridun Emecen büyük üzüntü ile karşıladığını belirtir.Bkz: Emecen, F. (2015). a.g.e., 145-146.

keskin biçimde ayrılan Kiliselerin birleştiğini ilân etmişti.³⁸⁴ Ne var ki bu ilân yöneticilerinin dahi inanmadığı, Papalığın yardım için sürekli şart olarak öne sürdüğü bir girişimdi. Peki, bu “union” Papalık için neden olmazsa olmaz bir maddeydi? Ve neden 1453 yılına dek Bizans’ın yardım talepleri sürekli yenilenmişti?

Fetih haberi kıtadaki krallıklarda etkili olmuştu fakat en ağır tesiri ve karşı eylemi gerçekleştirecek faaliyetler Papalıkta görülecektir. Papa V.Nicholas fethi müteakip ikinci ayda Sultan Mehmed’i Deccal’in habercisi, şeytanın çocuğu, Hristiyan kanına susamış, Ahit’de yer alan yedi başı üzerinde taç taşıyan on boynuzlu kırmızı ejder olarak lanse etti ve krallara can, mal, kanları pahasına mücadeleye geçmeleri gerektiğini yazdı. Kutsal savaşa katılacaklar ve katkıda bulunacakların günahsız kılınacağı, sefer için din adamları dâhil olmak üzere toplumun her kesiminden vergi toplanacağını fakat ödemedede bulunmayanlar din adamları dahi olsa aforoz edileceğini, görevsiz kılınacaklarını bildiriyor, sahtekârlıkların da aynı muameleye tabi tutulacağına dair ihtar veriliyordu. Her yerde barış ilan edileceğini ve karşı çıkan kişilerin aforoz, toplulukların tard edileceği bildiriliyordu.³⁸⁵ Sultan Mehmed’in, babası gibi ruhları dahi yok yok etmek isteyen şeytan ve ölümün çocuğu olduğunu ifade ediyordu.³⁸⁶ İstanbul’dan kaçarak Roma’ya gelen Kardinal İsidoros ise Sultan Mehmed’in İtalya’yı fetih hazırlıklarında olduğunu ifade ediyordu.³⁸⁷ Fakat bu son cümlelerin Papalık dolayısıyla öncelikle İtalyan devletleri olmak üzere kıtadaki kralları harekete geçirme maksadı taşıdığını düşünmek zor olmasa gerektir. Çünkü kaçarak yarımadaya gelmiş bu kardinalin Fatih’in bilhassa bu yönde olduğu kabul edilse dahi planlarını bilme ihtimali olduğunu düşünmek zor görünmektedir. Nihayetinde yüksek katımlı genel bir seferin meydana gelmemiş olmasını da bu ifadelerin eleştirel değerlendirildiğine karine sunduğunu ifade etmek yerinde olsa gerektir.

İstanbul’da ise Kiliselerin birleşmesine karşıt olan ve fetih sonrası şehirde kalmış Ortodoks din adamlarının üzerinde ittifak kıldıkları keşiş Gennadios Scholarius’u, Sultan Mehmed 1454 yılında Ortodoks Kilisesi Patriği olarak görevlendirmişti ve esasında zaten 1448(1452)’de İstanbul’da toplanan bir konsilde birlik reddedilmişti.³⁸⁸ Fatih, Patriği yemeğe davet etmiş ayrılırken avluya dek eşlik etmiş ve değerli bir asa ile bir binek atı

³⁸⁴ Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,64; Vatin, N. (2012-a). a.g.b., 105.

³⁸⁵ Zinkeisen, Johann Wilhelm. (2011-a). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi* C. 2 (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 27-30; Cardini, F. (2004). a.g.e., 152-153.

³⁸⁶ Kumrular, Özlem. (2008). *Türk korkusu*, İstanbul, Doğan Kitap, 123.

³⁸⁷ Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 151.

³⁸⁸ Dvornik, F. (1990), a.g.e.,59; Cardini, F. (2004). a.g.e., 148-149.

armağan etmek suretiyle taltif etmiştir. Patrik Gennadios, Ayasofya'nın Cami olması sebebiyle bu görüşmeyi müteakip Havariyun Kilisesi'ne gitmiştir. Sultan Mehmed Patriğe, kendisinin rahatsız edilmeyeceği ve vergiden muaf olacağına dair bir belge vermiş ilaveten Ortodoks Kilise mensuplarına Kiliselerine dokunulmaması, dinlerine uygun uygulama, merasimlerin icrasında hür olmaları ile Paskalya ayınının üç gün ve geceleri boyunca icrasının serbest yapılması konusunda iltimas bahşetmiştir.³⁸⁹ Konumuz bakımından Kilise'ye gösterilen bu tutumun nedeninin olası bir Haçlı Seferi gerekçesini ortadan kaldırma düşüncesinin etkin olması ve Patrik olarak Gennadios'un görevlendirilmesi nedeni Kiliselerin birliğinin önüne geçilme maksadıydı olduğu ifade edilmektedir.³⁹⁰ Bununla birlikte Sultan Mehmed'in büyük bir Haçlı seferi vukuuna dair beklenti taşımadığını ve şehrin insanlarının inanç bağlılıklarının bilincinde bulunduğunu, babası II. Murad döneminde ve 1452 yılında Papalığın "union" için gayretine şahit olmuş bulunması ancak istenen neticenin alınamamış olmasının da bu tutumda etkili olduğunu söylemek mübalağa olmasa gerektir. İlaveten Fatih Sultan Mehmet'in Papalık tarihini de okuduğu bilinmektedir.³⁹¹ Papalığın durumuna da yakından tanık bu padişahın haçlı seferi ihtimalinden ziyade 1437 yılında ölen Roma-Germen İmparatoru ve Macar kralı Sigismund gibi güçlü bir Katolik hanedanın Rum Kilisesi ile bağlantı kurma olanağını ortadan kaldırma maksadı taşıdığı düşünmek daha olasıdır. Keza kıtadaki krallıkların izdivaç ve veraset yolu ile savaşmadan toprak hâkimiyeti edindikleri olgusu Osmanlılar için daha önemli görünmüş olsa gerektir. Zira Doğu Roma'da birçok hanedan yönetime gelmiş ve yönetimden düşmüş fakat Ortodoks Kilisesi dolayısıyla Ortodoksluk yegâne kalıcı erk olmuş, Sultan Mehmed de bu erki kendi yönetimine eklemleyerek dışa budak salmasının önüne geçmiş olmak istemiş olsa gerektir. İlaveten Balkanlarda hakimiyet tesis etmiş Osmanlı zihniyetinin buralarda Ortodokslara baskı uygulamadığı bilinirken İstanbul'daki Ortodokslara ve Kiliselerinin merkezine baskı uygulaması yahut gözardı etmesi-ortadan kaldırmasının hiçbir akli açıklaması olmasa gerektir. Kendi erki altında bir Kilise'nin kontrol edilemeyecek bir Kilise-dinsel faaliyete daha kolay göz kulak olunabileceği gerçeği üzerinde de mütaala etmek önemli görünmektedir ki bu yolla yönetimine aldığı Ortodoks tebayı da daha kolay yönetebileceği, tepkiselliklerinin tedricen yumuşatılıp ortadan kaldırılabilceği açıktır. Tüm bunların üzerinde Osmanlı hanedanına

³⁸⁹ Hammer, J.(2008). a.g.e., 223-224; Uzunçarşılı, İ.H. (1949). *Osmanlı Tarihi C.2.*, Ankara: TTK, 6/152-153; Goffman, Daniel. (2004). *Osmanlı dünyası ve Avrupa, 1300-1700*,(Çev. Ülkün Tansel) İstanbul: Kitap Yayınevi 202.

³⁹⁰ Franz, Babinger. (2013). *Fatih Sultan Mehmed ve zamanı*.(Çev. Dost Körpe). İstanbul: Oğlak, 104-106.

³⁹¹ Bbinger, F. (2013). a.g.e., 111.

mensup padişahların yaşadıkları, hakimiyet kurdukları ve tasarladıkları bölgelerdeki durumu ve tarihî arka planını bilmediklerini düşünmek için herhangi bir neden görünmemektedir.

Fetih haberini müteakiben Papalık; İtalyan yarımadasındaki devletler arasında geçici bir barışı tesis ederek Osmanlılara karşı güçlü bir sefer planlamış, kıtadaki tüm insanları kutsal savaşa çağırmış, Türk vergisi adıyla vergi yükümlülüğü getirmişti³⁹² ve Napoli Kralı Alfonso ile Kutsal Roma İmparatoru III.Frederik muhtemel bir seferin yürütücüsü olmak istediklerini duyurmuşlardı. Resenburg’da toplanan kongrede Hristiyan devletleri arasında beş yıl geçerli olmak üzere bir barış ilân edilip³⁹³ Çanakkale Boğazı’ndan geçecek bir donanmanın kurulmasında karar kılınmıştı. Burada en etkili konuşmayı daha sonra Papa olacak olan Kutsal Roma-Germen İmparator danışmanı Kardinal Aenas Silvius yaptı. Kutsal Papalık ve Roma bayrağı altında toplanılarak Hristiyanların topraklarından Osmanlıları sökmenin zaruret olduğunu ifade etti. Üç yıl olacağı planlanan orduların toplanması ve harekâtın nasıl cereyan edeceği kararlaştırıldı, detaylandırma ise başka bir görüşmeye bırakıldı.³⁹⁴ Aslında Papalığın yarımada içerisinde düşmanları da vardı ve 1453 yılında Papa V. Nicholas’a suikast tertip edilmiş ancak maksadına ulaşamamıştı, suikastçi Stefano Porcari Papalığı tümüyle ortadan kaldırmayı tasarlamıştı.³⁹⁵

Bazı kayıtlara göre İstanbul düşünce Papa yardım göndermek istediğini ancak fethin birden bire olduğunu söylemişti. Fethi müteakip İtalyan devletlerine elçiler yollayıp bir toplantı için davet etmiş, Doğu Akdeniz’e 3 kadirga göndermiş, 5 tane de hazırlatma emri vermiştir. Roma’da toplanan kongrede Papa etkisiyle akdedilen Lodi Barışıyla Venedik ve Milano veraset savaşına son verdi ve Venedik, Milano, Floransa, Napoli anlaşmayı onayladılar. Bunda Fransa’nın yarımadaı istila tehdidinin etkisi de söz konusuydu.1454-5 yılında Kutsal Roma imparatoru III.Frederik Ratisbon’da konsey toplamış kendisini temsilen Aenas Silvius³⁹⁶ katılmıştı. Burada Burgonya dükü, başka düklerin de katılması durumunda kutsal savaşa katılacağına dair söz verdi, bir çok prens maddi ve askeri yardım vaadinde bulundu. Daha sonra Frankurt’ta toplanıldığında ise Burgond dükü katılmadı.

³⁹² Jorga, N. (2005). a.g.e., 52.

³⁹³ Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,64; 69.

³⁹⁴ Jorga, N. (2005). a.g.e., 63-69; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 33-34.

³⁹⁵ Bkz: Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 166.

³⁹⁶ Aenas Silvius 1454 yılında kıta içerisinde birçok hanedan , bir çok kral bulunduğunu Papa ve İmparatora üstünlük gösterilip boyun eğmediklerinden şikayet etmekte, Hristiyanlar arasında İmparator ve Papa’nın sözlerinin koşulsuz yerine getirilmemesinden şikayet etmekteydi. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 34-36

Frankfurt toplantısına da Papa adına Aenas Silvius ile bu toplantıyı organize faaliyetlerini yürüten Pavia Piskoposu iştirak etmişlerdi. Katılımı için mektup gönderilen krallar ise katılmayıp bunun yerine sefirler görevlendirmişlerdi. Bu toplantıda Macaristan'ın Osmanlılar ile hiçbir suretle anlaşma akdetmemesi, Papalığın filoların techizatlandırılma masraflarını karşılaması kararlaştırıldı. Bu durumdan güç alan Macaristan Alacahisar'a saldırmış fakat Vidin'de mağlub olmasına rağmen haberler muzaffer olduğu şeklinde yayılmıştır. 1455 yılında Kutsal Roma-Germen imparatorunun da katıldığı Neustadt'da Aenas Silvius yine etkili bir konuşma gerçekleştirdi. Fakat Kutsal Roma içerisindeki elektörler ile imparator arasındaki ihtilafalar ortadan kaldırılamamıştı. Fakat Macaristan ve Napoli askerî kuvvet temini hususunda söz vermişlerdi. Papa Nikola'nın ölümü üzerine İmparator, Eflak filosunun muğlaklığını da gerekçe olarak işaret edip kutsal saldırı planlarının 1456 yılına ertelenmesine dair karar aldı.³⁹⁷ Bu toplantıya iştirak edenler İmparator ve Papanın maksadının maddi çıkar elde etmek olduğunu ifade etmekteydiler.³⁹⁸ 1454 Wiener-Neustadt İmparatorluk diyetinde kutsal Roma içerisindeki prensler İmparator taleplerini karşılaması halinde sefere katılacaklarına dair şerh koymuşlardı. Papalığa göre prensler basiretten yoksun bulunmaktaydılar.³⁹⁹ Buna mukabil İstanbul'un fethi kutsal saldırı düşüncesine soluk kazandırmış, Osmanlıların yayılma faaliyetlerine tepkilere de sebebiyet vermişti.⁴⁰⁰ Papa, 1454 yılında İtalyan yarımadası içerisindeki devletlerden aralarındaki rekabetler için harcadıkları gücü Osmanlılar üzerine kullanılmalarını istemiştir. Zira İtalyan yarımadasındaki devletleri bunun için uygun buluyor, diğer devletlerin katılımı konusunda güçlü bir umut taşımıyordu. Fransa, Burgonya hâkimiyetini tasavvur etmekte fakat Papalığa müsbet fakat taahhütsüz sözler vermekteydi.⁴⁰¹ İlâveten 1454'de Kutsal Roma içerisindeki prensler hayli isteksizdi ki bu isteksizlik makabiline şamil bir vaziyeti teşkil etmekteydi.⁴⁰² Burada sorulması gereken soru Bizans'ın IV. Haçlı seferi ve sonrası bilhassa bu zamana dek Papalıktan yardım umudunu daima taşıdığı olsa gerektir. Belki buna yapılacak tarihî yorumlardan biri gözden kaçırdığı belki görmezden geldiği bir gerçek, Haçlı ordularının Kudüs için harekete geçmiş olmalarıydı. Şimdi ise her kral kendi dünyevî Kudüs'ü yani krallığı-menfaati için mücadele vermekte, kuvvetlerini

³⁹⁷ Jorga, N. (2005). a.g.e., 63-67; Schwoebel, Robert. (2013). *Hilalin gölgesi : Rönesans'ta Türk imajı* (1453-1517). (Çev. Eşref Bengi Özbilen). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 59-66.

³⁹⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 153; Babinger, F. (2013). a.g.e., 120.

³⁹⁹ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 62-66; Setton, K. (1997). a.g.e., 151-154.

⁴⁰⁰ Housley, Norman. (2016). *Haçlı seferleri ve Osmanlı tehdidi*, (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Alfa Yayınları, 26.

⁴⁰¹ Housley, N. (2016). a.g.e., 33-34.

⁴⁰² Housley, N. (2016). a.g.e., 187.

bunun için hazır bekletmekteydi. Üstelik Haçlı seferleri Salahaddin Eyyûbi başta olmak üzere güçlü Müslüman komutan ve devletlerinin doğmasına yol açmakta, verilen mücadelelerden zararlı çıkılmaktaydı. Bu uzun süreli mağlubiyet silsilesinin Doğu'ya sefer konusunda temkin ve tereddüt yarattığı muhakkaktır. Nihayetinde Ortadoğu'ya ilgilerinin yeniden dönüşü buradaki devletlerin çeşitli saiklerden mütevellit güçten düşüşünü izleyen 19. yüzyıl ve müteakip süreçte olacaktır. Papalığın din değişimini yardım için ön şart olarak öne sürmesini de Papalığın hem fiilen harekete geçecek durumdan yoksun bulunması hem de kralları harekete geçirecek siyasi güçten mahrum olması ve fakat bunu ifade edememesi durumuna yorumlamak mümkündür. Daha önemlisi bunu ifade edememesine rağmen Osmanlı meselesini siyasi sorun olarak kabul etmesi ile kıta içerisindeki siyasi yönetimden büyük ölçüde tecrid edilmiş durumu kabulünün güç gelmesi ile kıtada Osmanlı siyasetinin önderliğini yaptığını ve bu siyaset ile siyasi erk kazanma yoluna başvurduğunu mütalaa ediyoruz. Papalık siyasi gücünü ağırlıklı Osmanlılar karşısında kullanacaktır. Bunun doğal olarak din üzerinden yapıldığı ve yapılacağı da açıktır. Keza Papalık dinî olduğu kadar siyasi bir teşekküldür ve faaliyetleri bu çerçevede değerlendirilmeyi gerektirmekte olup politikalarında bu ciheti görebilmek zaruri görünmektedir.

Fatih'in tahta çıktığı yıl olan 1451'de Papalık makamında V.Nicholas (1447-1455) bulunmaktaydı. Bu dönemde Papalığın otoritesi nispeten tesis edilmişti ve Papa Habsburg hanedanından⁴⁰³ Frederick'e elleriyle taç giydirmişti.⁴⁰⁴ Bu durumun Papalığın yeniden - ruhanî anlamda kalsa da- bir güç olarak varolduğunu göstermesi, İmparatorluğun da Papalığın yanında olduğunu işaret ettiği açıktır. Artık Papalar Avignon'da değillerdi, kendilerinin karşısına çıkan ve otoritesine sahip olduğunu iddia eden Papalar mevcut değildi. Fakat Papalık siyasi kazanç arayışına girmede, sakınlı davranarak siyasi rolünü sürdürmeye devam etti. Buna mukabil bu devam durumu kendi tarihiyle kıyaslandığında otoritesinin kaybı olduğu olgusunun araştırmalarda yazılageldiği görülmüştür. Bununla birlikte biz içinde bulunduğu zamanın şartlarınca bakmaya çalışıp paradigmasal olarak

⁴⁰³ Bir çok kontluk, dükalık, prensliklerden mürekkep Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na 1438 yılında Habsburg hanedanından II. Albrecht İmparator olarak seçildi ve 1804 yılında imparatorluğun yıkılışına dek uzun olmayan bir devre dışında İmparatorlar bu hanedandan oldu. /Kutsal Roma İmparatorluğu 1438 yılı itibarıyla Habsburg hanedanından olanlar seçilmeye başlanmıştı ve bu 1806 yılına dek sürecektir. Avusturya'nın önemli bir kısmı ile güney Almanya topraklarında hakim Habsburg II.Albrecht İmparator oldu. Bkz: Wiesner, Merry E. (2016). *Erken modern dönemde Avrupa 145-1789*. (Çev. Hamit Çalışkan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,42/157-158.

⁴⁰⁴ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 95.

sarsılmaz olduğu iddia edilemese de gücünü bilhassa Osmanlı siyasetiyle sürdürdüğüne kani olduk ve bu olguyu göstermeye çalışacağız. Bu noktada ifade edilecek ve göz önünde bulundurulması gereken diğer bir olgu, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na gelen Habsburg hanedanınının olan İmparatorların da Papalık ekseninde Osmanlılara sefer, kutsal sefer söyleminin yeni destekçisi olacağı ve askerî olarak harekete geçmeyeceğidir.(Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde sınırdaş olana dek)

Papa; çağının en gelişmiş şehri Roma'yı Rönesans etki ve faaliyetlerine dâhil etmiş, bilhassa en maharetli sanatkârlar ile çalışmıştır. Papa Nicholas Vatikan'da büyük bir kütüphane meydana getirip, şehri imar ettirmiş ve Aziz Peter Kilisesi'nde restorasyon gerçekleştirmiştir. Bunun yanında bu faaliyetlerden biri Papalığı müşkül duruma düşürmüştür. Papa'nın görev verdiği hümanist Lorenzo Valla⁴⁰⁵ "Constantin Bağışı" ⁴⁰⁶ nın gerçek dışı bir bağış olduğunu günışığına çıkarmıştır.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Kuzey İtalya'nın Piacenza kentinde doğan Lorenzo (Laurentius) Valla, bir hukukçunun oğludur. 1431'de rahip olmuş, papalıkta sekreterlik görevi istemiş, o mümkün olmayınca Pavia kentinde hitabet hocalığı yapmaya başlamıştır. Valla'nın ilk vukuatının zamanının büyük hukukçularından olduğu kabul edilen Bartolus de Saxoferrato'nun latinesine saldırısı olduğu anlaşılmaktadır. Pavia'da kalmasını zorlaştıran bu olay üzerine, bir üniversiteden diğerine geçen Valla, 1433'te Napoli'ye gider, Sicilya, Aragon ve Napoli kralı V. Alfonso'nun "Latince özel sekreteri" olur. Napoli'de ilahiyat üzerine demeçleriyle yıldırımları üzerine çeken Valla, *Symbolum Apostolorum* [Havarilerin Amentüsü] olarak bilinen dokümana ilişkin iddiaları nedeniyle dava edilir. Ancak, Lorenzo Valla'nın (1406?-1457) Konstantin Bağışı konulu demeci, Orta Çağın sahte dokümanlarına ilişkin eleştirilerinin en ünlüsüdür. Latince sekreteryken yazdığı bu eser, papanın daha fazla İtalyan toprağı almasına karşı kral tarafından başlatılan kampanyanın bir parçası olarak düşünülmelidir. Günümüzde VIII.yüzyılda papa şansölyeliği tarafından uydurulduğuna inanılan bağış, İmparator Konstantin'in cüzamlıyken iyileştirilmesi üzerine hissettiği minnettarlıkla Roma İmparatorluğu'nun batıdaki yarısını Papa I. Sylvester'e hediye ettiğine dair bir kayıttır. Valla'nın bu yazı yüzünden engizisyonla başının derde girmekle birlikte, kendisi daha sonra Papa V. Nikolas'ın kâtibi olmayı başarmıştır. Bkz: Alatl, A. (Der.) (2014-a). Batı'ya yön veren metinler C.2:Rönesans/Protestan Reformu erken dönem/ modern dönem/ Bilim çağı (1350-1650). İstanbul: Alfa, 567-570.

⁴⁰⁶ Konstantin Bağışı Sahtekârlığı* Lorenzo Valla

Uzun zamandır bazı kulakların Roma'daki Papalığa yapacağım saldırıyı duymayı beklediğini biliyorum. Ya miskin cahillik ya da putların kölesi olan kaba tamahkârlık yüzünden yahut da zulümle birlikte anılan imparatorluğun gururundan dolayı, gerçekten de çok büyük bir saldırı bu. Birkaç yüzyıldır Konstantin Bağışının sahte ve düzmece olduğunu biliyorlar yahut da düpedüz kendileri böyle bir düzmece yarattılar ve aynı hilekârlık yolunda yürüyen vârisleri de eskiler gibi, yanlış olduğunu bildikleri şeye doğru dediler; böylece majesteleri Papalık makamının şerefini ayaklar altına aldılar, eski papaların hatırasını ayaklar altına aldılar, Hristiyan dininin şerefini ayaklar altına aldılar; hepsini cinayetlerle, felaketlerle ve cürümlerle utandırdılar. Roma şehrinin, Sicilya ve Napoli krallıklarının, tüm İtalya'nın, Galya'nın, İspanya'nın, Almanya'nın, Britanya'nın hatta tüm Batı'nın kendilerinin olduğunu iddia ettiler; tüm bunların bağışın sonucu olduğunu ileri sürdüler. Yani bunların hepsi sizin mi Papa Hazretleri? Amacınız tüm bunları geri almak mı? Batıdaki tüm kralların ve prenslerin tüm şehirlerini soymak veya size yıllık bir haraç vermeye zorlamak mı istiyorsunuz, planınız bu mu? Aksine, ben prenslerin elinizde tuttuğunuz imparatorluğu yağmalamasının daha adil olacağını düşünüyorum. Göstereceğim gibi, yüce Papalık makamının haklarını dayandırdığı bağış ne Sylvester ne de Konstantin tarafından biliniyordu. (...)

Konstantin'in böyle bir "bağış" yapmasının özünde imkânsız olduğunu açıkladıktan sonra Valla şöyle devam eder:

Gelin düşünelim! Sylvester hiçbir zaman bunlara sahip oldu mu? Kim onun mülklerini elinden aldı? Bunlara kalıcı olarak sahip değildi, ardıllarından hiçbiri de sahip değildi, en azından Büyük Gregorius'a kadar; hatta o bile sahip değildi. Sahip olmayan ve sahip olduklarının elinden alındığını ispatlayamayan kişi asla sahip olmamış demektir, sahip olduğunu söylüyorsa çılgındır. Görüyorsunuz, sizin bile çılgın olduğunuzu ispatladım! Aksi doğruysa kim papayı topraklarından sürdü? Konstantin'in kendisi mi, oğulları mı yoksa başka bir Sezar mı? Sizi kovanın adını verin, tarihi verin, papanın ilk kovulduğu yeri, bir sonrakini, sırasıyla ondan sonrakileri söyleyin... Bu olaylara tek bir tanık, bir yazar gösterip gösteremeyeceğinizi soruyorum. Tanık yok, diyorsunuz. İnsanlardan hiç bahsetmeden Sylvester'in muhtemelen sığırlara bile sahip olduğunu söylemekten hiç utanmıyor musunuz? Madem yapamıyorsunuz (hiçbir şeyi ispat edemiyorsunuz), ben kendi adıma hayatının son gününe kadar Konstantin'in ve sırasıyla ondan sonraki tüm Sezarların (Roma İmparatorluğu'na) sahip olduğunu göstereceğim, böylece mırıldanacak bir şeyiniz bile kalmayacak... Roma şehrindeki anıt ve tapınaklardan bahsetmesek bile, Hristiyan olduktan sonra Konstantin adına basılan altın paralardan bazıları bugün hâlâ mevcut, üzerlerindeki yazı Yunanca değil, Latince ve ondan sonraki neredeyse tüm imparatorların paraları da öyle. Elimde olanların çoğunda haçın altında şu yazı var: Concordia Orbis [Dünya Barışı]. Roma'ya hükmetmiş olsaydınız ne çok sayıda yüce Papalık parası da bulunurdu! Ama ne altın ne gümüş hiç para bulunamadı, bunları gördüğünü söyleyen kimse de yok. Ayrıca o dönemde Roma'yı yöneten her kimse kendi parasını basmış olmalıydı: Şüphesiz papa da bu paranın üstüne Kurtarıcımızın (Hz. İsa) ya da Petrus'un (havari) resmini işletirdi...

Daha sonra Valla, dokümanın kendisini inceliyor ve belgedeki delillere dayanarak sahte olduğunu görüyor: Rahiplerin başı yerine "rahiplerin üzerindeki baş" diyen, aynı cümlede hem extiterit hem de existat diyen (anlamalarını, çekimlerini ve zamanlarını karıştırmış), "tüm dünyada" dedikten sonra başka bir şey eklemek isterken "tüm dünyanın" diyen veya dünyanın önemli bir bölümü Roma'ya bağlı değilken dünyanın bir parçası olan göğü Roma'ya bağlayan, ikisi bir arada bulunamayacak olmasına rağmen Hristiyanların "inancını" ve "kararlılığını" sağlamak arasında bir fark gözetken, "takdir" ile "emir"i birbirine karıştıran (sahtekârın) dilindeki barbarlıktan bahsetmeyeceğim. (...) Henüz bir Patriklik veya Piskoposluk olmayan, hatta bir Hristiyan şehri bile olmayan, henüz "Konstantinopolis" adını almamış, hatta kurulmamış ve hatta planlanmamış bir şehirden Patrikliğe bağlı bir Piskoposluk olarak bahsetmek son derece saçma ve de eşyanın tabiatına aykırıdır! Bu "ayrıcılığı" Konstantin Hristiyan olduktan üç gün sonra verildiğini yazmaktadır; ancak o dönemde o bölgenin adı Konstantinopolis değil, Byzantium'dur. (...) (Dokümanda Konstantin'e şöyle söylenmiştir: "Kutsal havariler Petrus ve Pavlus'un kiliselerine ışık sağlamak için sahibi olduğumuz, kendine bağlı topraklar olan mülkleri bağışladık ve onları farklı objelerle zenginleştirdik.") Valla şunları söylüyor: Seni alçak herif! Roma'da Petrus ve Pavlus'a adanmış kiliseler, yani tapınaklar mı vardı? Onları kim inşa etmişti? Tarihin bize söylediğine göre Hristiyanların gizli ve korunan buluşma yerlerinden başka hiçbir şeyleri yokken tapınak inşa etmeye kim cüret edebilirdi? Eğer Roma'da bu havarilere adanmış tapınaklar varsa bunlar için bu kadar büyük aydınlatmalar gerekmezdi; olsa olsa küçük şapellerdi bunlar, büyük mabetler değil, küçük ibadet yerleriydi; tapınak değil, insanların evlerindeki özel kiliselerdi, kamuya açık ibadet yerleri değil. Ortada tapınak yokken tapınak aydınlatmasına da gerek yoktu. (...) Aslında bu kadar bariz olan bir konuda neden daha fazla konuşayım ki? Sadece Konstantin'in böylesi mülkleri bağışlamadığını, Roma'daki Papalığın da onlara yazılı emir sayesinde sahip olmadığını iddia etmekle kalmıyorum; bunlar doğru olsa bile mülk sahiplerinin suçları yüzünden bu hakkın da geçersiz olacağını iddia ediyorum, çünkü biliyoruz ki tüm İtalya'daki ve birçok diğer bölgedeki katliam ve yıkımın tek kaynağı onlardır... Bu yüzden Tanrı'ya olan inancım sayesinde hiç kimseden korkmadan şunu ilan ediyor ve bağırıyorum açıkça: Benim zamanımda yüce Papalıkta sadık ve basiretli hiçbir vekil kalmamıştır, Tanrı'nın evindekilerin karnını doyurmakla o kadar meşguller ki, onun bir lokma ekmek olduğunu unutup yemek olarak okuyorlar! Papa da barışçı insanlarla şahsen savaşıyor ve devletlerle prensler arasına nifak tohumları ektir... Papa sadece cumhuriyetin sırtından zenginleşmiyor, yaşlı Simon Magus'un yapmaktan öğreneceği biçimde Kilise'nin ve Kutsal Ruh'un sırtından da zenginleşiyor. Bu durum kendisine hatırlatıldığında ve ara sıra iyi insanlar tarafından azarlandığında bunu inkâr etmeyip açıkça kabul ediyor ve Kilise'ye Konstantin tarafından verilen mirası işgalcilerden geri almak için gereken her şeyi yapmakta özgür olduğunu söyleyerek böbürleniyor... Papanın sezarın da değil, sadece Mesih'in vekili olacağı zamanları görmeyi çok istiyorum, özellikle de bu benim görüşlerim sayesinde gerçekleşirse; keşke görebilsem! "Kilisenin çetesi", "Kiliseye karşı olan çete", "Kilise Perugia'lılara karşı" veya "Bologna'lılara karşı" diye bağırانların korku dolu haykırıları keşke hiç duyulmasa! Hristiyanlara karşı savaşan Kilise değil, papadır; Kilise "yükseklerdeki ruhani kötülüklerle" savaşır. Bu durumda papa gerçekten de Kutsal Baba olur, hepimizin Babası, Kilise'nin Babası olur, artık Hristiyanlar arasında savaş çıkartmaz, aksine başkalarının çıkardıkları savaşları papalara ait hükümlerle ve yetkilerle durdurur. Bkz: Alatlı, A. (Der.) (2014-a). a.g.e., 567-570.

Yine bu Rönesans çerçevesindeki faaliyetlerine ek olarak Papa 1450 yılının jübile yılı olması sebebiyle şehri hazırlamakta, önemli harcamalar gerçekleştirmekteydi. Biyografisini yazdırmak için bir takım yazarlara önemli miktarda ödeme yapmaktaydı.⁴⁰⁸ Fakat Doğu Roma'nın durumunu da gözardı etmemiş ve bir kutsal savaşa çağrı yapmış, ancak müspet cevap alamamıştı.⁴⁰⁹ Kutsal Sefer vaizlerinden olan Capistrano Papa'ya sitem ediyor Kilise varlığı inşai maksatlar için kullanılırken insanların kutsal sefer için geçimlerini sağladıkları gelirlerinden vermeye rıza göstermelerinin ve güvenmelerini nasıl olanaklı olacağını soruyordu.⁴¹⁰ Bununla birlikte henüz matbaanın çok yaygınlaşmamış, Roma'da olup bitenleri herkesin hızla öğrenmemiş olması göz önünde bulundurulursa bu tür yazımların Batı modern tarih yazımının paradigmatic Kilise'nin feci durumu düşüncesinden neşet ettiğini düşünmek zor değildir. Zira Kilise her ne kadar "israf" olarak nitelenen söz konusu faaliyetlerde bulunmasa dahi harcanan meblağın Osmanlı gücüne denk bir ordu meydana getirebileceğini düşünmek zor görünmektedir. Zira bu tarihe kadar Papalık Osmanlıların faaliyetlerini yakından izleyen bir mecra olarak Osmanlı gücünün potansiyelinin farkında olduğunu düşünmek mümkündür. Biz büyük bir sefer hareketinin gerçekleşmemiş olmasının sebeplerinden en önem taşıyanının daha önce yer verdiğimiz Basel-Ferrara Konsili anlaşmazlığında Papalığın Basel değil Ferrara da konsili devam ettirmesi olduğunu düşünüyoruz. Yer verdiğimiz gibi, Floransa konsiline çok az kral-prens'in teveccüh göstermiş olmasına rağmen konsilin kararlar alıp tamamlanması Papalığın bir meydan okuması, özgürlüğünü ilan etmesi olarak yorumlanmış olması muhtemeldir. Ayrıca İmparator tarafından Basel'den kovma durumunun kendilerini İmparatorluk mesabesinde görmeye başlayan hanedanlıkların krallıklarında rahatsızlık yaratmış olması da muhtemeldir. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğuna Habsburg yani alman toprakları içerisinde bir hanedandan İmparator seçilmiş olması, Fransa'da hâkim olan hanedan ve yerel hanedanlıklar tarafından hoş karşılanmamış olduğu da ifade edilebilir. Diğer bir etken olarak bu türden kutsal savaflara iştirak edenlerin çoğunluğunun toplumun yoksul kesimleri oluşu ve özellikle Bohemya bölgesinde Jean Hus'un görüşlerinin bu sefere cevap verme potansiyeli bulunan söz konusu tabakayı etkilemiş olma ihtimalini de düşünmekteyiz. Vaiz Capistrano'nun sitemi bireysel vicdanî durumu yahut mevcut durumdan rahatsız bir gurubun Papalığı uyarması, sosyal izlenimleri

⁴⁰⁷ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 96.

⁴⁰⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 107.

⁴⁰⁹ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t.,96.

⁴¹⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 131.

bağlamında düzeltmeler gerektiğine olan inançları bağlamında değerlendirmek dönemin iletişim araçları bağlamında daha uygun görünmektedir.

Tarihî kayıtlara göre bu dönemde Papalık Napoli Kralı V.Alfonso ile mücadele halindeydi.⁴¹¹ Kenneth Setton, İngiltere ile Fransa'nın yüzyıl savaşları içerisinde bulunduğunu, İspanya'nın Granada, Kutsal Roma'nın Hussitler ile meşgul bulunup sefere iştirak edemeyecek vaziyette olduklarını ifade etmiştir.⁴¹² Fakat tarihî bilgilere göre İspanya Gırnata ile mücadelesini 1454-1466 arasında gerçekleştirecektir ⁴¹³ ve Osmanlılar ile müttefik Ceneviz ticari konuda Fransa ile önemli bir bağı sürdürmekteydi.⁴¹⁴ Hussitler ile mücadeleyi ise İmparatorluktaki tüm elektörlüklerin tüm güçleri ile sürdürdüğüne dair bir kayıt bulunmamaktadır. Yardım çağrısına cevap alamayan Papalık, Bizans hanedanı ile Latin bir hanedan arasında izdivaç kurmak⁴¹⁵ vasıtasıyla bir ittifak husule getirmeyi düşünmüş ancak gerçekleşmemiştir.⁴¹⁶ Papalık yalnızca Ayasofya'da union ayininin icrası sonrası Venediğin yardıma gitmesini sağlayabilmişti.⁴¹⁷ 1452 yılında Papa, Doğu Roma Floransa konsilinde alınan karara uymadığı takdirde bundan sonra Doğu Roma'nın kaderinin Tanrı'nın takdiri ellerine kaldığını da ifade etmişti.⁴¹⁸ Venediğe ise başarı durumunda Limni adası teklif edilmişti.⁴¹⁹ Bu bilgilerden hareketle muhtemel bir Venedik başarısı Papalığın yeni bir medar-ı iftihar ve bir saldırıyı gerçekleştirmek için insanların teşvik vasıtası olacağı düşünülebilir. Esasında Papa V. Nicholas'ın fetih gerçekleşmeden evvel bir kutsal savaş isteklisi olmadığı kaydedilir. Bunun yanında Macar, Arnavut,

⁴¹¹ Setton, K. (1997). a.g.e., 40.

⁴¹² Setton, K. (1997). a.g.e., 40.

⁴¹³ 4.Henrich döneminde(1454-1474) Bkz: Ziya Paşa (2012). *Endülüs tarihi*. (Sad. Yasemin Çiçek). İstanbul, Timaş, 341.

⁴¹⁴ Ceneviz 1394 yılından beri Fansa hegemonyası altındaydı: Bkz: France, J. (2005).a.g.e., 271; Uzunçarşılı, İ.H. (1947). a.g.e., 120.

⁴¹⁵ Hanedanlıklar ile yönetilen Avrupa devletleri topraklar üzerinde hakim olma stratejisi olarak hanedanlar arası izdivaçları kullanmaktaydılar. Bu yöntem savaşlardan daha kolay hakimiyet sağlamaktaydı. İmparator Friedrich Portekiz prensesi Eleanor ile izdivacı sonucu önemli bir maddi kazanç bundan daha az toprak sahibi oldu. Oğlu Maximillian'ı toprak açısından en varıl olan prenses Burgonya Prensesi Marie ile evlendirdi(Hollanda, Lüksemburg ve günümüz Doğu Fransasındaki Burgonya kontluğu miras olacaktı.) Maximillian da oğlunu(oğul Philip'ı Joanna ile) ve kızını (kızı Margaret'i oğul John ile) Fernando ve Isabel çiftinin çocuklarıyla evlendirdi. (İspanya; güney İtalya, yeni dünyadaki sömürgelerin sahibiydi) Torunu olacak V. Charles, bu bağlar neticesinde Avrupanın neredeyse yarısına hakim olacaktır. Habsburgların bu evlilik politikaları "*diğerleri savaşsın, Avusturya sen evlen*" anlamında bir sözün yayılmasına yol açmıştı ve Papalar da yeğenleri ve bazen çocuklarının vasıtasıyla bu stratejiyi yürütüyorlardı. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 136-138.

⁴¹⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 40.

⁴¹⁷ Setton, K. (1997). a.g.e., 111.

⁴¹⁸ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 60-61.

⁴¹⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 112.

Bosna'ya biraz destek; Rodos şövalyelerine⁴²⁰ ve Kıbrıs Krallığı'na mali yardım sağladığı da ifade edilir.⁴²¹ Yoruma göre⁴²² Fatih Sultan Mehmed bir Haçlı ittifakından çekindiğinden dolayı Venedik ile anlaşma imzalamış ve buna göre Venedik haraçgüzar olmayı kabul etmiş, Papa'ya bağlı Rodos şövalyeleri ise reddetmiştir.⁴²³ Bize göre Varna savaşına katılan ve II.Kosova savaşına tanık olan Fatih'in bu türden bir seferin korkulacak kadar katılıma sahip bulunmadığına tanıklık etmiş, Papanın bu konuda etkisinin tükeniş noktasında bulunduğunu farketmiş olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Keza Venediğin de Batı'dan bir beklentisi yok gibidir ve İstanbul'u ele geçirmiş bu gücün karşısında Papa siyasetinin kalkını ve kılıcı olmayı değil, anlaşma ile menfaatlerini sağlama almayı tercih etmiş olması olgusu bize daha doğal görünmektedir. Aksi durumda Sultan Mehmed'in Ege adalarına yönelmekten de sakınması gerektiği düşünülebilir ancak Sultanın faaliyetleri bu yönde de seyredecektir. En muhtemel haliyle Macaristan ile olası ittifakını önleyerek hem kara hem denizde sefer halinde olmamayı tasavvur ettiğini düşünebiliriz.

Fatih'in İmparatorluğunun başkentini deniz yönünden gelmesi muhtemel saldırılardan koruma maksadı taşıdığı, saldırılara açık olan Kuzey Ege'de bulunan İmroz, Limni, Enez adalarını ele geçirmiş, 1456 Belgrad kuşatması akameti üzerine Papalık⁴²⁴ bu yenilginin Tanrı'nın işareti olduğuna hükmetmiştir. Esasında Belgrad kuşatması öncesi vaizleri önemli bir sefer hareketi gerçekleştirmek üzere harekete geçmişse de Macar toprakları dışında sefere iştirak olmamış, Osmanlı ordusu bu ordu ile karşılaşmadan kuşatmaya son verilmiştir.⁴²⁵ Belgrad akameti Papalıkta muzafferiyet kutlamalarına yol açmış,

⁴²⁰ Rodos'daki San Jean şövalyeleri: Haçlı seferleri sırasında Akka'ya yerleşmişler, Memlûk Sultanı Melik Eşref tarafından zaptı(1291) ile Kıbrıs'a yerleşmek istemişler fakat kralın tehdit olarak görmesi neticesinde Rodos'a yerleşmelerine Doğu Roma razı olmasa da Fransa kralı Güzel Philippe ile Papa V.Clement'in teşvikleriyle 1304'de adaya hakim oldular.Papa'dan yardım görmeleri daimdi: Uzunçarşılı,İ.H. (1954). Rodos şövalyeleri hakkında Antalya valisi Sultan Korkud'a gönderilmiş bir mektub, *Bellekten*, Sayı.71, 347-356.

⁴²¹ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 59-60.

⁴²² Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.; 69'da:İstanbul'un fethi sonrasında Papa İtalyan devletleri arasında birlik istedi ve tüm Hristiyanları haçlılığa çağırdı. Regensburg diyetinde tüm Hristiyanlar arasında 5 yıllık ateşkes yapıldı.(İmparator III.Frederik ile Napoli kralı V.Alfonso seferin başına geçmek istediler. Papanın gayretleri karşısında Fatih batı aleminin birleşmesine meydan vermemek için bir haçlı seferinin başlıca destekçisi olabilecek Venedik ile 1454 yılında bir anlaşma yaptı.

⁴²³ Bununla birlikte Zinkeisen Sultan Mehmed'in tahta çıkışı üzerine Üstad-ı âzam'ın tebriklerini ilettiğini yazar. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011). a.g.e., 594 , Hammer ise Rodos'un yalnızca Papa'ya bağlı olduklarından dolayı Hristiyan krallara dahi vergi veremeyeceklerini bildirdiğini bunun da bir saldırıya yol açtığını yazmıştır. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 230-231.

⁴²⁴ Housley, N. (2016). a.g.e., 55.

⁴²⁵ Babinger, F. (2013). a.g.e., 131-132; Hammer, J.(2008). a.g.e., 233-234.

Hristiyanların kutsal bir sefere iştirakini arttıracaklarını düşünmüştür.⁴²⁶ Bilfiil eyleme geçen Papalık 1457 yılında 16 kadirge görevlendirerek Limni, Taşoz, Semadirek adalarını ele geçirmiş⁴²⁷ ayrıca Gürcistan ve Akkoyunlular ile de diplomatik ilişkiye girmeye çalışmıştır. Âlim vasfı ile ünü bulunan ve Türk düşmanı olarak tanınan yeni Papa III.Calixtus (1455-1458)⁴²⁸ Konstantinopolis'i yeniden Hristiyan kılana dek huzur bulmasının nâmümkün olduğunu ilan ederek Papalığa başladı.⁴²⁹ III.Calixtus Katalan yani İspanya'dandı ve Venedik ile Ceneviz tarafından hiç hazzedilmemekteydi. Papa İspanya'da Emevilerden hazzetmiyordu ve kuvvetle "reconquista" düşüncesini taşımakta olup aynı düşüncüyü Osmanlılara karşı da beslemekteydi. Ona göre Osmanlılar kanları akıtılarak ele geçirdikleri topraklardan atılmalıydılar ki Papa bu düşüncüyü içeren sefer çağrısını tüm insanlara ve krallara, prenslere yaymaktaydı.⁴³⁰ Konstantinopolis'in Osmanlılardan alınması için bizzat canını dahi verebileceğine dair ifadelerde bulunuyor, yazdıkları her yere yayılıyordu. Kendinden öncede başvurulmuş bu çağrılardan daha etkili olacağına inanarak krallara ve prenslere elçiler gönderiyordu. O'na göre artık 1456 yılında bir kutsal saldırı gerçekleştirilmesi için hazırlanılmalıydı.⁴³¹ Housley'in verdiği bilgiye göre kıta içinde kutsal savaşlar için vaizler görevlendirmek ve vergi yükümlülüğü koymanın yeniden ortaya çıkması Papa Calixtus zamanındadır.⁴³² Gerçekleştirilecek olan sefere askerlik dışında herhangi bir katkı ve noksan bulunan tahılın temini gibi destekler için endüljans ödül olarak veriliyordu.⁴³³ Fransisken keşişler köylere inmişlerdi ve köylüleri etkilemek maksatlı çağrılar yapıyorlardı.⁴³⁴ İstanbul'un fethi; kutsal savaş söylemlerine güç kazandırmıştı, Osmanlı yönetiminin gerçekleştirdiği söylenen gaddarlıklar dilden dile anlatılır günlük bir konu haline gelmişti. Papa Calixtus da Arnavutluk'taki İskender Bey isyanını destekliyor⁴³⁵ Osmanlılara saldırmak, diğer insan ve krallara örnek olmak üzere bir donanma hazırlıyor⁴³⁶ Osmanlı yönetiminin kıtadaki tüm devletler için bir tehdit olduğunu yayıyor ve onlara karşı yapılacak sefere iştirakin dinî bir

⁴²⁶ Babinger, F. (2013). a.g.e., 136-137.

⁴²⁷ Jorga, N. (2005). a.g.e., 85; Emecen, F. (2015). a.g.e., 146-147; Vatin, N. (2012-a). 112-113; Hammer, J.(2008). a.g.e., 235; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,70.

⁴²⁸ 1457 yılında ölümler ruhlarını Araf'tan kurtarmanın endüljans ile mümkün olduğunu ilan eden ilk Papadır. Bkz: Jorga, N. (2005). a.g.e., 63-69.

⁴²⁹ Jorga, N. (2005). a.g.e., 63-69.

⁴³⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 162-165.

⁴³¹ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 72-75.

⁴³² Housley, N. (2016). a.g.e., 18.

⁴³³ Housley, N. (2016). a.g.e., 73.

⁴³⁴ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 76.

⁴³⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 27-28.

⁴³⁶ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 74-84.

görev olduğunu, bu görevi yerine getirmeyenlerin mücrim olduklarını ilân ediyordu. Papa'ya göre onlara karşı harekete geçmeyen Hristiyanlar kurtuluş ihtimallerini kaybetme tehlikesini taşımaktaydılar. Yine Papa Calixtus'un ifadesine göre Papa'nın çağrıları Mesih'in sözleri olarak kabul edilmeli, sefere katkı sağlanmalı, endüljanslara hürmet gösterilmeli, konsilcilik düşüncesini yok etmek gerekliydi.⁴³⁷ Son ifadelerin Papalığın eski saygı ve gücünü istediğinin karinesi olduğuna işaret etmemiz yerinde olsa gerektir. Papa'nın politikası bilhassa güney kesiminde olmak üzere Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunda ilgiyle karşılanmaktaydı. Matbaa da Osmanlılara dair bilgi, haber, kehanet, çağrıları yayıyor, insanlar merak ile okuyanları dinliyor ve bu yolla nefret duyguları da geliyordu.⁴³⁸ Zaten heretik olarak görülen Ortodokslar 1444 yılı öncesi aynı inancın bir parçası olarak lanse edilir olunmuştu fakat⁴³⁹ buna karşın onların bu olayları yaşamalarına sebep olarak; sapkınlıklarından dolayı Tanrı'nın kızgınlığı neticesinde bu durumu kendilerine reva görmesinden kaynaklandığı düşüncesi de mevcuttu. Esasında ise Papalığın Ortodokslar ile ilgili görüşü değişmiş değildi zira 1456 yılında insanları sefere ikna etmek maksadıyla Balkan bölgesinde bulunan kardinal Capistrano meskün Ortodoks kutsal mekânlarını yok edip, inananlarını zorbalıkla Katolik vaftizine tabi tutuyordu. Papa, bu vakıalardan haberdar olunca kardinale uyarıda bulunmamış, kızgınlığın dile getirmemiş yalnızca bu yapılanların henüz zamanı olmadığını ve fakat bunların daha sonra zamanı gelince gerçekleştirileceğini yazmıştı.⁴⁴⁰ Aslında Calixtus'un bu heyecanında ve Osmanlılara karşı politikasında tarihi tekerrür ettirmeye çalışır bir tutum görmekte olduğumuzu ifade etmeliyiz. Çünkü Kastilya Kralı 1456 yılında Granada'ya saldırı düzenlemişti⁴⁴¹ ve galiba bundan hareketle tüm kıtayı Osmanlılara karşı harekete geçirmenin zamanı olduğuna kanaat getirmiş, Gırnata yanında Osmanlılara karşı da bir cephe açmayı tasavvur ederek kendi sözlerini İsa Mesih'in sözleri olduğuna dair ifadesini de göz önünde bulundurursak kutsal bir zaman eşiğinde bulunulduğu düşüncesini oluşturmak bu suretle bir saldırıyı daha mümkün hale getirmek istediğini düşünmek mümkündür.

Uzun zamandan beri kutsal saldırı çağrılarının bahsi Kudüs olmuyordu çünkü Osmanlı hâkimiyetinde bulunmadığı inanalar tarafından biliniyordu ki bu; Kudüs'e Hristiyan

⁴³⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 68.

⁴³⁸ Housley, N. (2016). a.g.e., 74-75.

⁴³⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 59.

⁴⁴⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 61-62.

⁴⁴¹ Ziya Paşa (2012). a.g.e., 341.

hâkimiyeti için Osmanlılar üzerine gerçekleştirilecek bir kutsal saldırının ilk sebep olma gereği ve Kudüs hâkimiyeti manasını taşımayacaktı. Bununla birlikte Kudüs 1443'de ve Sultan Mehmed'in 1456 Belgrad kuşatması başarısızlığını müteakip gündeme gelerek gerçekleştirilecek bir seferin nihai hedefi olarak gösterilmişti.⁴⁴² Osmanlılar Kudüs'e hâkim değillerdi ama gaddar ve vahşilerdi, Housley'in verdiği bilgiye göre hedeflerinin Hristiyanlığı âleminden silip yok etmekten ibaret olduğu genel bir kanı halini almıştı. Bu kanıya mukabil istisnai bir vaka olarak meşhur bir tarikattan olan Aggsbachlı Vinez, Papanın kutsal sefer çağrılarını yersiz ve gereksiz bulduğunu söylüyordu. Çünkü Osmanlılar Hristiyanlar ve diğer farklı din inananlarına inançlarını değiştirmeyi dayatmamaktaydılar. Bu durumda Osmanlılar ile savaşılmamalı mıydı? Elbette ki savaşılmalıydı ancak savaşılan Osmanlılar ile karşı karşıya kalanlar olabilirdi.⁴⁴³ Vinez'in ifadeleri her ne kadar istisnai bir durum olarak kaydedilmişse de bu ifadeyi bir kişinin yargısı olmaktan ziyade varolan bir yargının bir kişi tarafından dile getirilmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Zira aksi halde sürekli yayılan Papalık çağrılarında teveccüh gösterilmesi ve katılımın daha yüksek olmasını beklemek hatalı olmasa gerektir. Ayrıca okuma yazma oranlarının düşük olduğu bir zaman diliminde bu yönde çok daha fazla yazı yahut yazar olmamasını istisnai bir durum olarak görmek yeterince sağlıklı görünmemekte olup bu gibi durumlarda eylemlere de bakarak yargıda bulunmak oldukça önmlü görünmektedir. İlaveten vaiz Capistrano'nun bir takım baskıcı tutumlarına yer vermiştik, inananların, devrin insanların doğru ile yanlış, hakikat ile propagandayı birbirinden ayırmaya muktedir olduklarını da düşünmemek için bir sebep yoktur.

Papa 1456 yılında Avusturya'nın Osmanlı tehdidinde olduğunu unutturmamak maksadıyla öğle vaktinde çan çalınması ve akabinde dua edilmesi uygulamasını getirmişti.⁴⁴⁴ Bunun dışında hazırlanmış bulunduğu donanmayı Ludovico Trevisian kaptanlığında⁴⁴⁵ Ege, İyon adalarına saldırıya göndermişti.⁴⁴⁶ Bu saldırının neticesinde 1457 yılında Midilli'ye Papalık hâkim olmuştu⁴⁴⁷ Naksos, Semadirek ve Limni'de⁴⁴⁸ de kısa sürecek bir hâkimiyet

⁴⁴² Housley, N. (2016). a.g.e., 55-57.

⁴⁴³ Housley, N. (2016). a.g.e., 52.

⁴⁴⁴ Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 128.

⁴⁴⁵ Demircan, Yasemin. (2014). *Osmanlı idaresinde Limni adası*, Ankara: TTK, 21-23; Kaptanın Ludovico Scarampo olduğuna dair kayıt da bulunmaktadır. Bkz: Cardini, F. (2004). a.g.e., 155.

⁴⁴⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 166-167.

⁴⁴⁷ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 75-78.

⁴⁴⁸ Lodovico Trevisian kaptanlığındaki donanma ilk olarak Limni'ye saldırı tertip etmiş ve burada sekiz gün geçirek idari yapıda düzenlemeler yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Demircan, Y. (2014).a.g.e., 22-24.

kurmuştu⁴⁴⁹ Küçük çaplı da olsa konumuz bakımından bu saldırı üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Bu saldırı ile Papalık, Osmanlı İmparatorluğu'na fiilen savaş açmış bulunuyor ve bunu başarıyla da sonuçlandırıyor. Kısa bir süre sonra adalarda Osmanlı hâkimiyeti sağlanacak olsa da Papalık hem ilk kez Osmanlılar ile kendi kuvvetleriyle savaşmış ve mağlup etmiş hem de hemen akabinde de mağlup olmuş olması bakımından tarihî olarak önemli bir faaliyet ve durumda bulunmuş oluyordu. Bu saldırı, Papalığın siyasi gücünü askerî olarak da destekleyerek Osmanlılar üzerinde kullanması bakımından dikkat çekicidir. Böylece Papalık, Osmanlılar üzerinden siyasi bir güç olduğunu ve gücü yeniden ele geçirdiğini de ilân etmektedir. Bunun anlamı kıtadaki Hıristiyan krallardan daha öncelikli olarak Osmanlı meselesini birinci dereceden kendi meselesi olarak siyasi olmasının yanında askeri olarak fiilen ilân etmesidir. Bu da yalnız ruhanî bir erk olmadığını, olmayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Kıtadaki krallara siyasi bir istikamet göstermekte, bilfiil eyleme de geçme anlamını da taşımaktadır. Bunun yanında Osmanlı deniz gücünün yeniden adalara hâkimiyet tesisi için eyleme geçmeyeceğini düşünmüş olması da zor görünmektedir. Aslında küçük görülen bu hareket Osmanlıları Papalığa karşı bizzat yüz yüze getirme isteği gibi de durmaktadır. Osmanlıların doğrudan Papalığa, daha olumsal bir ihtimal olarak Papalığa bağlı alanlara -mesela Rodos yahut Bodrum'a- saldırması en azından bir süredir destekçisi bulunan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve yapılacak propaganda yoluyla inananları harekete geçireceğini tasavvur etmiş olma ihtimalini düşündürmektedir. Ayrıca Belgrad kuşatmasının başarısızlığı sonrası Papalığın bizatihi imansızlara kazandığı kalıcı bir zafer önemli bir teşvik edici olarak lanse edileceği de düşünülmelidir ve Osmanlı gücünün zayıflığı birçok yerel prensi de harekete geçirebilecek bir cesaret kaynağı olarak görülebilirdi. Fakat ifade edildiği gibi Papalığın zaferinin akabindeki mağlubiyetinin, aklındaki olası bilinmez düşüncelerin eyleme geçirilmesine engel teşkil ettiği muhakkak gibi görünmektedir.

Papalık gerçekleştirilecek kutsal bir saldırı için vergi yükümlülüğü getirmişti ancak sefer için toplanan paralar başka alanlara harcanıyordu. Mesela Aragon- Napoli Kralı V.Alfonso toplanan paranın onda birini krallığı için kullanmış, Sieana'ya saldırıda bulunmuş ve papalık donanmasıyla Ceneviz'e bir saldırı düzenlemiştir. Fakat Napoli aynı zamanda İskender Bey'e de yardımda bulunanlardandı.⁴⁵⁰ Bu desteğin Osmanlılar ile doğrudan savaş yahut çatışmaya girmeden mücadele etme anlamı taşıdığı açıktır. Ancak herkesin bu

⁴⁴⁹ Cardini, F. (2004). a.g.e., 155; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 35-38/ 43-45.

⁴⁵⁰ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 75-78; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 65.

isteği taşıdığını ifade etmek güçtür, mesela kutsal bir saldırı için inananlardan edinilmiş vergi gelirlerini istismar ederek kişisel istekleri doğrultusunda kullananlar arasında kilise teşkilatına mensup görevliler de bulunduğu kaydedilmiştir.⁴⁵¹ Papanın Kilisedeki nepotist politikası da göze batmakta olan bir diğer menfi durumdu.⁴⁵² Ancak bu nepotizm gerçeği hemen her Papa zamanında bulunduğu araştırmalarımız sırasında edindiğimiz bilgilerdendir. Biz bu durumun Papalık makamına gelen Papaların ailevi çıkarları kadar siyasi yönüne de önem atfedilerek meydana getiriliyor olduğunu da düşünmekteyiz. Çünkü müteakip Papaları belirlemek, kardinaller arasındaki yer vereceğimiz hiziplerde ağırlığı belirlemek, bu kardinallerin çeşitli milletlerden olması gerçeği ile sonraki Papa'nın da hangi krallığa yakın olacağını saptıyor oluşu dolayısıyla kralların Papalık içerisindeki ağırlıklarını dengelemek yahut taraf bulundukları yöne ağırlığı vermek, Papalığı ve Papalık şehirlerini daha önceki zamanlarda olduğu gibi herhangi bir istismara karşı güvenli ellerde tutmak gibi çeşitli siyasi yön ve tedbirlerinin de düşünülmüş olduğunu düşünmekteyiz. Papalığın dejenere olmuş yönleri tarihî olarak mevcuttur ancak her yönünü-faaliyetini bu cihetin altına yerleştirmek ve bu duruma hamletmek bize hatalı görünmektedir.

Papa Calixtus bilhassa Aragon, Valencia, Majorca, Katolonya'dan destek bulmaktaydı ki Papa'nın İspanyol kökenli olduğu ve reconquista isteği taşıdığı⁴⁵³ bilgisine yer verilmişti. Örnek olarak Fransa'da bir sefere iştiraki belirleyen etken Anjou ve Valois hanedanlarının kazancının derecesiydi ve bu olgu bilhassa İtalyan yarımadası üzerindeki politikalarda geçerli olmaktaydı.⁴⁵⁴ Mora'da hâkim Paleologlar Papa'nın; kendilerine çok yakın zamanda kurtuluşu müjdelemesi üzerine ödemekle mükellef bulundukları vergiyi bu kez ödemeyi reddetmeleri esasen Osmanlı hâkimiyetine meydan okuma, harp ilâmı manasına gelmekteydi(1458). Fakat kısa bir süre sonra Osmanlı ordularının Taselya'da bulunduğu muhaberatı üzerine vergiler ivedilikle iletilmiş olursa da ordunun hedefini değiştirmede etkili olmamıştır. Keza bilindiği üzere söz konusu dönemde bir seferi hazırlamak ve başlatmak meşekkati olduğu kadar maliyeti de yüksekti ve nihayetinde bu bir oyun değildi. Bu arada Fatih, Papalığın 1457 yılında ele geçirdiği adaları yeniden Osmanlı hâkimiyetine almak için kaptan İsmail Paşa'yı görevlendirmiş, 150 gemiden mürekkep filonun ilk varış noktası Midilli olmuş ve Papa'nın kaptanı Sakız adasına kaçmış, Sakız ve takımadalar dükleri haraçgüzarlığı kabul ettiklerini bildirip eman dilemişler ve kabul

⁴⁵¹ Setton, K. (1997). a.g.e., 166-167.

⁴⁵² Setton, K. (1997). a.g.e., 171.

⁴⁵³ Setton, K. (1997). a.g.e., 191.

⁴⁵⁴ Housley, N. (2016). a.g.e., 73.

edilmiş müteakiben de işgale alınmış adalara yeniden Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmişti.⁴⁵⁵ Papanın güven ve dahi cesaret telkin edici vaatleri bu durumu etkilemişti muhtemelen. Papalığa başladığı zaman Bologna'daki konuşmasında yalnız Konstantinopol değil Kutsal topraklara da hâkim olunacağına dair hedefini vaizlerine de vaazlarda işaret edilecek nihai maksat olarak göstermişti. Osmanlıların Belgrad akametine müteakip tüm inançsızların ortadan kaldırılacağını söylüyor, Hristiyan Etiyopya Kralı ile müttefiklik planlıyor ve dile getiriyordu. Norman Housley son ifadelerin vergilerde yapılan artışların insanlara makul görünmesi maksadıyla dile getirildiğine dikkat edilmesi üzerinde durur. İlâveten Papa, insanları kehanetler ile etkilemeye çalışmaktaydı ve bir kehanete göre büyük müjde olacak bir zafer öncesinde, inananların büyük çaplı bir felaket yaşayacaklarını anımsatır. O büyük felaket Konstantinopol'ün düşüşünden başka bir vaka değildir ve fakat bu düşüş aslında bir müjdedir çünkü kehanet ilk aşamada doğrulandığına göre yakın zamanda büyük bir zafer Hristiyanları beklemektedir.⁴⁵⁶ Bununla beraber kanaatimizce bu daha çok 1095 haçlı seferi çağrısına benzemektedir ve ifade edilen müjdeden İstanbul'u müteakip Kudüs işaret edilir gibi görünmektedir. Ek olarak İspanya krallığının Gırnata'yı müteakiben Kuzey Afrika'ya yayılma isteğinin kıta genelini harekete geçirme yoluyla vukua getirme maksatlı gibi de durmaktadır. Çünkü İspanya'nın bu yönde saldırıya geçtiği bilgisine yer vermiştik ve Haçlı seferleri de bu güzergâh ile başlamıştı. Papa; İspanya krallığı Emevi hanedanlığı toprakları üzerine hareket ederken diğer krallara da Osmanlı hanedanı ve hâkimiyet kurdukları toprakları hedef göstermekte gibidir. Keza İngiltere ve Fransa arasındaki yüzyıl savaşları da sona ermiştir ve artık tarih tekerrüre hazır gibi durmaktadır. Her ne kadar İngiltere'de iç bunalım ortaya çıksa da Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu ve içerisindeki prensler ve dükle ile Fransa krallığına siyasi ve askeri hareket haritası göstermekte gibidir. Burada ve bundan sonraki Papaların söylem ve eylemlerinde İspanyol, İtalyan vb. kökenlerine bakmak politikalarının bir kısmını bize açıklayacak bir ciheti işaret edecektir.

1458 yılında Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Kalavitra ve bazı kalelere Papalık kışkırtmasıyla saldıran Mora despotu Thomas üzerine sefer kararı alınır, Papa da krallara kutsal savaş çağrısında bulunur ⁴⁵⁷ ancak evvelinde yine Papalığın da desteğini almış Arnavut ülkesindeki isyanı sürdüren ve Papa tarafından Hristiyanlığın medar-ı iftiharını

⁴⁵⁵ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 168-170.

⁴⁵⁶ Housley, N. (2016). a.g.e., 55-57.

⁴⁵⁷ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 141.

olarak unvanlandırılan⁴⁵⁸ İskender Bey üzerine bir harekât gerçekleştirilir ve İskender Bey Osmanlı otoritesini resmen tanıyarak haraçgüzarlığı kabul eder. Papa ona yardım sağlamak için yeğeni vasıtasıyla maddi katkıda bulunduğu gibi destek sağlayacaklara uhrevi vaatlerde bulunmuştur. Papa, İskender Bey'e yapılacak büyük kutsal savaş sonrasında Makedonya, Epir ve Rumeli krallığını ve seferi gerçekleştirecek orduların liderliğini vadetmişti.⁴⁵⁹ Burada Papalığın yeniden siyasi bir güç olarak ortaya çıktığının yanında kendini hâkim güç olarak addettiğini görmek kolaydır. Çünkü bu toprakları daha önceki krallarına değil, İskender Bey'e bahşetme yetkisini kendisinde görüyor olması hususu buna karine gibidir. İskender Bey'in isyanını daim tutmasında güç aldığı Papalık ve Papalık teşvikiyle diğer krallardan aldığı yardımların etkisinin olmadığını iddia etmek güçtür. Bu yüzden İskender Bey'in isyanının sürdüğü zaman aralığı, başarı olarak nitelendiği takdirde Papalığın da başarısı olduğunu ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun tamamı üzerinde ve ilerlemesine son verebilme cihetinden baktığımızda küçük çaplı bir başarı olduğu da açıktır. Bu başarı kısa süre sonra sona erecektir. Bu sırada Osmanlı egemenlik alanlarının genişleme süreci de devam etmekte olup Mora üzerine gerçekleştiren sefer neticesinde Venediğe ait bazı bölgeler ve Katalan korsanların bulunduğu Benefşe ile bir Rum kalesi dışında da Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir.⁴⁶⁰

1458 yılında Papa III.Calixtus'un ölmesiyle yerine II.Pius (1458-1464)⁴⁶¹ adıyla Papa olan Kutsal Roma ve Macaristan Papa Vekili Aenas Silvius⁴⁶² ise kutsal savaş arayışında daim çabaları ile zamanına damga vurmuştur. Bununla birlikte Papa Pius'un Kutsal Roma İmparatoru ile olan bağıni göz ardı etmemek gerektiğinin zaruret olduğuna dikkat çekmemiz gerek.

Papalığa başladığı yıl kutsal savaş ilanını her yere iletmiş, Kralları 1459 yılında Mantua'da gerçekleştirilecek bir toplantıya davet etmiştir. Burada komutanlığını Kutsal Roma İmparatoru'nun yapacağı, Papa'nın da bizzat iştirakte

⁴⁵⁸ "Kutsal Makamın özel komutanı olduğu da yazılmıştır. Bkz: Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b., 73; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 66; Diğer bir kayda göre ise "Haçlı kahramanı" olarak söz edilir. Bkz: Emecen, F. (2015). a.g.e., 124-125.

⁴⁵⁹ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 87/ 98-100; Hammer, J.(2008). a.g.e., 262-264.

⁴⁶⁰ Jorga, N. (2005). a.g.e., 89-95.

⁴⁶¹ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 77-79.

⁴⁶² Aenas Sylvius Piccolomini Kutsal Roma İmparatoru III.Friedrich'in(1440-1493) hizmetine 1440'lı yıllar itibariyle girmiş ve İmparatorun diplomatik münasebetlerini yürütmüş, sarayın şairliğini yapmış Napoli ile Friedrich arasında izdivaç münasebetiyle bağ kurmuş ve çeyiz olarak gelen önemli miktar İmparatorluk içerisinde maddi darlığı büyük oranda hafifletmişti.(bu da bize İtalyan yarımadasında iştah kabartan unsurları yalnız bir örnek vasıtasıyla açıklar) İtalya'ya dönmeden evvel sırasıyla piskoposluk , kardinallik verilmiş 1458 yılında da Papa seçilerek 2.Pius adını almıştır. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 25-29.

bulunacağı bir büyük kutsal sefer kararı alınmıştır.⁴⁶³ Papa Osmanlılara amfibik vasıflı bir saldırı tasarlamaktaydı⁴⁶⁴ Macarlar ile çatışma halinde bulunan Kutsal Roma İmparatoru III.Frederick ile Macar Kralı Matthias Corvinus⁴⁶⁵ arasında sulhü temin ile kutsal bir seferin topyekûn Hıristiyan kralları içermesini istemekteydi. Öte yandan Papanın Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu(Habsburg yönetiminde) ve Hohanzel hanedanıyla samimi ilişkilerinin mevcudiyetinden -yani olası tehdide destek verme ihtimalinden- dolayı Venedik Papa'dan hazzetmemekteydi.⁴⁶⁶ Kongrede Hussit olan Çek kral Jiri Podebrady İmparatorluğu Fransa ile karşılaştırarak Fransa'nın üstün bulunduğunu savunmuş ve ağır eleştirilerde bulunmuştu.⁴⁶⁷ Bunun yanında Fransa kralı VIII. Charles Papanın 1459 yılında gönderdiği mektubuna cevap dahi vermemişti. Biz bunun Papa'nın politikalarının İmparator'un politikaları olarak yorulmasının etken olduğunu düşünmekteyiz. Diğer bir krallık İngiltere ise Çifte Gül Savaşları ile kendi içerisindeki problemler ile uğraşmaktaydı.⁴⁶⁸ Bu durum içerisindeyken Osmanlı meselesini daha elzem görmesini beklemenin hata olduğu sarihtir. Buna rağmen Fransa krallığının, gerisinde çekineceği bir İngiltere bulunmamasına rağmen hareketsiz kalması Papanın politikasını İmparatorun politikası olarak gördüğüne karine sunar gibidir. Bu da yalnız hanedanlar arasındaki rekabet değil Papalığın durumunun da topyekûn bir harekâta olanak vermediği anlamına da gelmektedir.

Mantua Kongresinden sonra vaizler; ruhban, Yahudi, laik her kesimden vergileri toplamakla görevlendirildiler. İtalyan yarımadasında önemli başarı kazanmadığı bilinmekte diğer ülkelerde ne olduğu karanlıkta kalmaktadır.⁴⁶⁹ Fakat diğer yandan Osmanlılara bir kutsal saldırı söylemi çok popülerdir, yetenekten yoksun birçok hümanist yapıtlarını

⁴⁶³ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 178-182; Vatin, N. (2012-a). 113-116; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,71.

⁴⁶⁴ Housley, N. (2016). a.g.e., 28/ 201-203.

⁴⁶⁵Hunyadi Janos oğlu Matthias Corvinus 1458 yılında Macar kralı oldu. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 125; Hunyadinin oğlu olan Macar kralı Matyas(1458-1490) Papa tarafından Çek kralına karşı kışkırtılıyordu. Çek kralı Jirli Podebrad Hristiyan devletlerin Papa hakimiyetinden kurtarılması maksadıyla bir ittifak meydana getirmek üzer başlıca Avrupa hükümdarlarıyla müzakereye girişmişti. Podebrat Alman İmparatoru III.Friedrich ile de savaşmıştı. III.Friedrich de Matyas'ı Çek kralı üzerine kışkırtıyordu. Çek tacına bağlı memleketlerin Katolik asilzadeleri de(bilhassa Silezya) Matyas'ı davet etmişti. Matyas 1468-1476 arasında Çekler ile mücadele etti. Bkz: Eckhart, F, (2010). a.g.e., 101-102.; Mathias Corvinus(1458) döneminde Macarlar III.Frederick döneminde Habsburgların zararına olarak genişleme çabalarında bulunmuşlar, III.Frederick de varisi Maximillia'ı Burgod prenses Marie ile izdivacı neticesinde Fransa aleyhine Burgodiya'ya yayılmıştır. 1458 yılında Macar tahtına hakim olan Corvinis Osmanlılardan ziyade 1463 yılında Corvinus'u tahttan indirmeye çalışan III.Frederick'e karşı bu tarihte muzaffer oldu. Bohemya'da ise başarısız oldu. Bkz: Galati, F. (1992). a.g.e., 11.

⁴⁶⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 213-215.

⁴⁶⁷ Setton, K. (1997). a.g.e., 205.

⁴⁶⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 206.

⁴⁶⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 243.

pazarlamak için bu söylemden faydalanmışlardır.⁴⁷⁰ Bunun yanında pek çok hümanistin bir sefer isteği de söz konusudur. Papa Pius da yayılan bu söylemlere uygun vaazlar geliştirmiştir. Konstantinopolis'in kaybedilmesini Homeros, Platon'un bir kez daha katledilmesi olduğunu ifade etmiş, bu değerlerin kurtarılması için de sefere iştirakin zaruret olduğunu duyurmuştur.⁴⁷¹ Papa Kudüs'den söz etmiyordu fakat Osmanlılar da Hristiyan kıtayı tehdit etmekteydiler ve Hristiyan toprakları Osmanlı hâkimiyetinden kurtarılmalıydı. İtalyan yarımadası, Kutsal Roma İmparatorluğu, Rodos ve Balkanlar Osmanlılara karşı savunmanın üsleri vasfında olacaktı.⁴⁷² Üstelik Fatih'in Belgrad da yaşadığı başarısızlık uhrevî bir alametti ve bunda kutsal savaş ruhunun etkisi söz konusuydu ki bundan dolayı Transfigürasyon Bayramı (İsa'nın dönüşümü) bu kuşatmanın akamet bulduğu 6 Ağustos'a kaydırıldı.⁴⁷³ Kenneth Setton⁴⁷⁴ Papa Pius'un Osmanlıları şeytanîlik ile itham ederek birinci dereceden düşman ilân etmesinin kötüye gitmekte olan Papalığın otoritesini kurtarmasında yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Biz bu duruma ilaveten Papalığın dinî ve siyasi cihetiyle iki vasıf taşıdığını göz önünde bulundurduğumuzda dinî otoritesini mevcut olan sahalarda esasen Floransa Konsilinde tesis ettiğini, Osmanlılar vasıtasıyla siyasi gücünü de yeniden ele almaya çalıştığına ancak Osmanlılar üzerine sefer düzenlemeye muktedir olamadığına da dikkat çekmek isteriz. Papa Calixtus'un bizzat saldırısı, Pius'un tüm kralları Mantua'ya toplayarak tüm kıta krallıklarına bir hedef tayin etmeye çalışması belirgin bir biçimde siyasi söz söyleme, politika tayin etme hakkını en yüksek makamda yeniden Papalığa tevcih etme çabası olarak görünmektedir. Bunu da Osmanlıların Müslüman kıtadaki krallıkların Hristiyan olmaları, kendinin Hristiyanlık dininin en yüksek makamı olması gibi dinî cihetinin siyasi eyleme yön verme biçiminde eyleme geçirmek istemektedir. Yani denilebilir ki politikaları kıtadaki krallara karşı iddia ettiği-sahip olduğuna inandığı haklarını-otoritesini Osmanlılar politikasıyla elde etme arayışını da taşımaktaydı. Siyasi olarak etkin varlığı ve eski gücünü istediği çok açıktır fakat bunu da eskisi gibi ifade edememektedir. Zira katı tutumuna karşın Osmanlılar ile yapılan ticaret faaliyetlerine dolaylı yoldan da olsa imtiyaz tanındığı kaydedilmiştir.⁴⁷⁵ Esasen bu duruma onay vermese dahi ticaretin yapılmaya devam edildiği bilgisine yer vermiştik. Diğer taraftan Papa Pius 1459 yılında papazların otoritesini nihayete erdirme maksadıyla hareket eden Catilina çetesine karşı da mücadele

⁴⁷⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 282.

⁴⁷¹ Housley, N. (2016). a.g.e., 51/278.

⁴⁷² Housley, N. (2016). a.g.e., 58.

⁴⁷³ Housley, N. (2016). a.g.e., 261.

⁴⁷⁴ Setton, K. (1997). a.g.e., 260-261.

⁴⁷⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 72.

vermekteydi. Çete mensupları varlıklı başpapazların ikametgâhlarını hedef almaktaydılar ve kendilerine destek verenler de bulunmaktaydı. Papa Pius Roma’da ikamet etmekten endişeli olup genellikle de bundan sakınmaktaydı. Söz konusu çete nihayetinde Papa IV. Sixtus döneminde ortadan kaldırılacaklardır.⁴⁷⁶

Norman Housley Papa Pius’un; 1460 yılında noksansız bir otoriteye sahip bulunduğunu ve kuzularına krallara müracaat etmeden vergi koyma hakkına haiz olduğunu ilan ettiği bilgisini verir. Bununla beraber “Salahaddin Öşrü” bahsinde olduğu gibi karşı çıkan kral ve prensler olacaktır.⁴⁷⁷ Diğer yandan Papa’nın kutsal saldırı için toplanan vergilere sebebin Almanların paralarını ele geçirme maksadı taşıdığı ifade ediliyordu. Buna karşın Papa Almanların mahir savaşçılar olmalarından dolayı sefere iştiraklerini önemseydiğini söylüyordu.⁴⁷⁸ Bu, Macaristan’ın noksan gücüne ek olarak Almanları da dâhil edip Osmanlıları durdurma mümkün olursa reconquista’yı bu topraklarda gerçekleştirmek olarak görülmeye müsaittir ki Papa Calixtus’un düşüncesi de “reconquista” idi. Bunun yanında Papalığın kutsal savaş çağrılarında Kutsal Roma İmparatorluğu’na vurgusu Pius döneminde olması rastlantısal olmasa gerektir ki bunun olası sebebine değinmiştik. Bunun yanında İmparatorun, kendisine uyumsuzluk yaratan yerel düklük, beylikleri savaşa dâhil ederek onlardan kurtulup tüm sınırlar içerisinde tam otorite kurmak istediğini de düşünebiliriz. Filvaki onlar katılmadan İmparator da bir kutsal sefere iştirak etmek için hazırlanmamıştır.

Papalığın bizar olduğu bir mesele de Papalık otoritesini tehdit eden Bohemya’daki Hussitler idi. Onlar efkaristiya ayinindeki töz dönüşüm konusunda iki anlam olduğunu ve Papa’nın yanılmazlığı doktrinini reddetmiş olmalarına karşın Papa Pius hussitlerin yeniden Katolik olacaklarına dair inanç beslemekteydi.⁴⁷⁹ Buna mukabil Jiri Podebrady; Papalığı karşısına alarak krallar arasında mütareke gerçekleştirip Osmanlılara karşı bir kuvvetler ittifakı kurulmasını, bunun için de bir meclis oluşturulmasını savunmaya başlayıp kutsal saldırı düşüncesini kendi yönetimine almayı tasarladı. 1461 yılında Kutsal Roma İmparatorluğu’na hâkim olacağını dahi duyurmuştu. İlâveten Osmanlılar üzerine gerçekleştirilecek genel bir sefere dair tasarlamış olduğu bir planı olduğunu açıkladı. Papa da Katolikliği benimseyeceklerine olan inancı kaybedip 1436 yılında husçular ile savaşa

⁴⁷⁶ Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 167-168.

⁴⁷⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 69.

⁴⁷⁸ Housley, N. (2016). a.g.e., 75.

⁴⁷⁹ Setton, K. (1997). a.g.e., 293-294.

son veren “Basel Anlaşması”nı yürürlükten kaldırdığını duyurdu. Podebrady da Osmanlılar üzerine gerçekleştirilecek saldırı tasarısını Bohemya ve Polonya’daki kral ve prenslere sundu. Söz konusu plan sahip olduğu içeriğiyle Papalığı kutsal bir savaşın yürütme mecrası olmaktan çıkarmıştı fakat ikinci dereceden bir rol alma hakkını tanımıştı. Podebrady 1463 yılında “*Hristiyanlıkta Barış*” adlı kitapçığı neşretti. Buna göre; oluşturulacak bir kurul vergileri toplayacaktı, Papa ise İtalyan yarımadasında bulunan prensleri savaşa ve piskoposları barışçıl olmalarına iknaya çalışacaktı. Kutsal Roma İmparatoru’nun rolü diğer krallarınki kadar olacaktı fakat daha fazla olamayacaktı. Sefere katılan ve bu yolda canını verenlerin yegâne ödülleri Tanrı tarafından öteki âlemde verilecek, endüljanslar, vaazlar ve Haç gibi semboller kullanılmayacaktı. Fransa Kralı⁴⁸⁰ bundan memnun olduğu gibi 1463-1464’de Bohemya ile müttefiklik bağı kurdu ve bunda Papa’nın Napoli üzerinde Aragon Kralına hak bahsetmesine kızgınlığının etkisi vardı. Nitekim kendisinin de bu doğrultuda istekleri söz konusuydu. Bu çatışmanın neticesi olarak 1462 yılında kardinallerin Fransa’dan yana olarak bölünme tehlikesi yaşanmıştı.⁴⁸¹

Kaynakların 1461⁴⁸² ve 1463⁴⁸³ yılına dair olduğu hususunda ihtilaflı bulunduğu Papa Pius’un Sultan Mehmed’e Katolik olması durumunda meşru Roma İmparatoru olarak tanıyacağına dair ifadeler bulunan mektup esasında gönderilip gönderilmediği konusunda da görüş ayrılığı taşımaktadır. Burada bu mektuba ve sahihliğine dair görüşlere yer vermeyeceğiz. Fakat bu mektubun Podebrady, Napoli dolayısıyla Fransa, İmparatorluk ekseninde politikalar da uygulayan Papalığa husumet duyan İtalyan yarımadası içerisindeki

⁴⁸⁰ Valois hanedanından Fransa kralı olan VII.Charles(1422-1461) güçlü bir şekilde kral otoritesini kurup daimi ordu kurdu. Papa, piskopos ve rahipleri kralın ataması ile bazı kilise vergilerini feshetme yetkisini krala bırakılmaya zorlandı.(Bourges Fermanı: Sanction Pragmatique Bourges) XI.Louis (1461-1483) ipek ve ticaret ile gümrüğe önem verdi, önemli gelirler elde edildi. Burgonya dükü Yüzyıl savaşları sonunda Fransa’dan bağımsız duruma gelmişti neredeyse. Dük iyi Philippe(1419-1467) savaş ve izdivaçlar ile günümüz Belçika toprakları ile Fransa, Lüksemburg topraklarına hakim oldu, oğlu Cesur Charles(1467-77) ingilizler ile ittifak yapsa da ölmesiyle topraklarının bir kısmını Fransa ele geçirdi, diğer kısmı Habsburglar ile evli Marie vasıtasıyla Maximillian’a geçti. Bratagne dükü ölünce karısı müteakip 2 Fransa kralı ile evlendi ve bu topraklar da Fransızlara geçti. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 145-146.

⁴⁸¹ Housley, N. (2016). a.g.e., 105-108; Cardini, F. (2004). a.g.e., 150.

⁴⁸² Papa Ekim 1461’de “*Epistola ad Mahometem*” başlıklı mektubunu yayınlamıştı. Burada Sultan Mehmed’in Hristiyan krallardan daha yüce olduğunu ve Roma krallarının ardılı olmayı hak ettiğini, vaftizi kabul ederse Papa’nın kendisine Roma Kralı olarak taç giydireceğini yazıyordu. Mektupta merhametsiz ve düzenbaz Hristiyan krallara eleştiriler vardı. Franco Cardini mektubun muhtevasında iki din arasındaki ihtilaflı meselelere dair ifadelerin olduğunu ve bunun Sultan’a gönderilmediğine delil teşkil ettiğini ifade eder. Bkz: Cardini, F. (2004). a.g.e., 157. Bu mektubun dilimize çeviri baskısı yakın zamanda gerçekleştirilmiştir. Bkz: Yıldız, Yusuf. (2008). Papa II.Pius’un Fatih Sultan Mehmet’e mektubu, Ankara, Akçağ Yayınları.

⁴⁸³ Trabzon’un 1463 yılında fethini müteakip Sultan Mehmed’e Hristiyan olmasını isteyen, bu yolla Papalık tarafından meşru Roma İmparatoru olarak kabul göreceğinden söz eden bir mektup kaleme almıştı. Fakat bunu kesinlikle göndermemişti. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197.

dükler yahut eğitimli hümanistler tarafından, çok sözü edilen fakat bir türlü gerçekleştirilemeyen kutsal sefer söylemi ve bilhassa Papa ile istihza etmeyi dileyen bir mecra tarafından kaleme alındığı da düşünölmeye uygundur. Zira Papalık yekpare bir kurum olmayıp içerisinde, Papa'nın politikasından rahatsız olan kardinallerin dahi kaleme almış olma ihtimali olduğu mütalaa edilebilir. Çünkü bu dönemde İspanyollar Gırnata'da Müslümanlara karşı başarı kazanmaya başlamış, bu durum göz ardı edilse dahi Osmanlılara karşı sefer için harekete geçirme konusunda başarısız olsa da önceki yıllardan daha fazla olarak Kutsal Roma İmparatorluğu ile olumlu ilişkileri kurmuş bulunan Papalığın bu türden bir eylemi gerçekleştirerek, bu yönde bir teklifte bulunmuş olmasına ihtimal veremiyoruz.

Osmanlı kuvvetlerinin 1462 yılında Midilli adasında, 1463 yılında Mora yarımadasındaki Argos'da hâkimiyet kurmaları Venedik aleyhinde bir genişlemeydi ve Venediğin rakibi olan Floransa'nın Galata'da meskûn tebaa ve sefirleri bu Osmanlı zaferlerini kutlamışlardı.⁴⁸⁴ İlâveten Bosna'nın Osmanlılara karşı bazı toprakları Macar hâkimiyetine terk etmeleri ve Sırların Bosnalı prenses ile izdivaç dolayısıyla Bosna'da hak iddiasında bulunmaları sebeplerinden doğan karışıklıkların da etkisiyle Osmanlı hâkimiyeti Bosna'da da tesis edilmişti.⁴⁸⁵ Bosna meselesinin müdahillerinden olan Papa, 1461 yılında (Sultan Mehmed'in 1463 yılında akamete uğrattığı) Stefan Thomasoviç'in isteği ile ona taç giydirmek üzere sefir göndermişti ve Stefan; "*Sırbistan, Bosna, Dalmaçya, Hırvatistan kralı*" olarak unvanlandırılmıştır.⁴⁸⁶ Bosna'nın 1463 yılında Osmanlı hâkimiyetine alınması bu cihetiyle Papalığa karşı da bir zafer mahiyeti taşıdığı mütalaa edilebilir ve söz konusu mektubun da istihza maksadı taşıdığı düşüncesine de karine vermektedir. Çünkü Papa'nın taç giydirip Kral ünvanı verdiği Stefan, bir Sırp prenses yani muhtemelen Ortodoks bir eşe sahipti. Bundan hareketle ironik bir mektubun kaleme alınıp Papa'ya atfedilmiş bulunması da mümkün görünmektedir.

Papanın Venedik'e gönderdiği kardinal Bessasirion'un da etkisiyle Venedik, Macaristan ile arasındaki anlaşmazlıkları başka zamana erteleyerek ittifak oldu ve bu müttefiklerin Podebrad'a teveccühleri söz konusu olamazdı.⁴⁸⁷ Ayrıca Bosna zaferi de Venediğin rakibi

⁴⁸⁴ Cardini, F. (2004). a.g.e., 156; Babinger, F. (2013). a.g.e., 193-194.

⁴⁸⁵ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197-212.

⁴⁸⁶ Frazee, Charles. (2009). *Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*. (Çev. Cemile Erdek). İstanbul, Küre Yayınları, 39.

⁴⁸⁷ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197-212.

olan şehirdeki Floransalılar ile birlikte Sultan'ın da katılımıyla kutlanmıştı.⁴⁸⁸ Papalık da Bosna'nın zaptından evvel buranın Osmanlı hâkimiyetine alınmasını önleyerek Katolik Macar hâkimiyetini temin etmek için gönderdiği vekilleri vasıtasıyla faaliyetlerde bulunmuştu.⁴⁸⁹

Bosna hâkimiyeti sonrası Papa bölgedeki Hristiyanların ayaklanmasına umut bağlıyor, bu yönde planlar yapıyordu⁴⁹⁰ ve vergi yükümlülüğü koyarak tüm Hristiyanları kutsal saldırıya katılmaya çağırmaya başlamıştır.⁴⁹¹ Bu faaliyetlerinin sonucu olarak da Yayçe'de Fransisken keşişlerin tahrikleri neticesinde Katolikler isyana geçmiş, Macaristan Yayçe'ye hâkimiyet kurmuştur. Venedik ise Germe hisarını tadil edip Argos'u ele geçirmiş olup bu saldırılar 16 yıl devam edecek bir savaş sürecini başlatmış ve başlangıçtaki bu kazançlar Papa'da umuttan fazla bir tahayyül oluşturmuş, Konstantinopol'de Papa'nın yeğeninin hükümdar olacağı konuşulur bir söylenti ortaya çıkıp gündelik bir haber haline gelmiştir.⁴⁹² Venedik ile Papalık İskender Bey'in Osmanlılar ile mevcut anlaşmasını feshetmesini sağlayarak Osmanlı yönetimini zor duruma düşürme, aciz kılma tasavvurunda bulunmuş ve hakikaten de İskender Bey, üzerine gelen Osmanlı kuvvetlerini mağlub etmiştir.⁴⁹³ Osmanlılara karşı savaş durumunda olan Venediğe müttefik bulmak isteyen Papa, Fransa Kralı XI.Louis'e bir sefir göndermiştir. Kral ise sefire verdiği cevapta; Venediğin savaşının Tanrı sevgisi maksadı taşıyan kutsal bir saldırı olmadığını, öyle olsa katılmadığı Mantua Kongresi zamanında destek olabileceğini söylemişti ve öncesinde de Venediğin kendi menfaatleri icab ettiği durumlarda Osmanlı kuvvetleri ile mücadele etmiş olması krallıkların dikkatinden kaçmamıştı.⁴⁹⁴ Aslında Fransa'nın Venedik politikasına Ceneviz'e uzun zamandır hâkim olduğu⁴⁹⁵ ve rakibi Venediğe destek vermek istememiş oluşunun da etkisi olduğu düşünülebilir. Bunun yanında Papalığın siyasi cihetinin önemli yer teşkil ettiği Osmanlı politikasını; kralların Papa'nın önderliğini takip ederek takip etmediklerini de-Fransa cihetinden hareketle- düşünmek mümkündür.

⁴⁸⁸ Babinger, F. (2013). a.g.e., 201-202.

⁴⁸⁹ Hammer, J.(2008). a.g.e., 256-258.

⁴⁹⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 67.

⁴⁹¹ Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,78-9: Mantua 1463 yılında ve Papalık, Aragon ,Kıbrıs, Rodos denizden Osmanlılara karşı / Emecen, F. (2015). a.g.e., 148-149; Uzunçarşılı Papa'nın Macar, Venedik, Arnavutluk arasında gizli ittifak yaptığını kaydeder. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 26/ 112-120.

⁴⁹² İnalçık, Halil, Mehmed 2, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, S.395-407, 2003; Jorga, N. (2005). a.g.e., 115-122; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197-212; Babinger, Franz. (1953)., Fatih Sultan Mehmed ve İtalya. (Çev. Bekir Sıtkı Baykal). *Belleten* Sayı. 65, 41-82.

⁴⁹³ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 278-284; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 67.

⁴⁹⁴ Setton, K. (1997). a.g.e., 287-288.

⁴⁹⁵ Bkz: Niccolô, M. (200-). a.g.e., 269; kaynağındaki bilgiye göre 1458'de Genoa Fransa'ya verilir.

Papa II.Pius bir kez kardinallerine sitem ederek “*eğer bir konsey toplamak istesek Mantua bunun boşuna olduğunu gösteriyor. Şayet yardım istemek için hükümdarlara elçiler göndersek onlarla alay ediliyor. Şayet rahipler vergi koysak meseleyi gelecekteki bir konseye atıyorlar. Şayet endüljans çıkarıp manevi armağanlar karşısında para verilmesini teşvik etsek açgözlülükle suçlanıyoruz. İnsanlar tek hedefimizin altın toplamak olduğunu düşünüyorlar. Hiç kimse söylediklerimize inanmıyor. Yaptığımız herşey en kötü şekilde yorumlanıyor*⁴⁹⁶ diyordu. Bir süre sonra Papa kutsal savaşı bizzat yönetmekte -iştirak etmekte⁴⁹⁷- karar kıldı.(Mektubun kendisine ait olmadığını da göstermek isteğinde olma ihtimalini de düşünmek mümkün görünmektedir.) Babası Niğbolu muharebesine iştirak etmiş bulunan ve kutsal bir sefere arzu duyan Burgond dükü İyi Philippe üzerinde olumlu etkide bulunacağını belki diğer krallara da bunun sirayet edeceğini ummaktaydı.⁴⁹⁸ Zira Papa İsa için canını savaş meydanında feda etmek için yola koyuluyordu, artık Papalığa duyulan şüphelerden biraz olsun kurtulmak gerekliydi. Bu faaliyetiyle Papa bir miktar gönüllüyü harekete geçirmeyi başarmıştı fakat altyapısal bir eksiklik söz konusuydu. Tüm noksanlıklara rağmen papalığa olan saygıda artış husule gelmişti ⁴⁹⁹ Aslında Papa Pius her ne kadar tüm Hristiyanlara kutsal saldırı çağrısı yapmış olsa da neticeye dair tasavvurlara sahip bulunuyordu ve kardinallerine İtalyan yarımadasındaki prensler ile Burgond dükü dışında yardım beklemediğini de ifade etmişti.⁵⁰⁰ Papa’nın Fatih’in kardeşi olduğu iddia edilen Bayezid Çelebi vasıtasıyla Fatih Sultan Mehmed’i sıkıştırmayı planladığı şayiaları da mevcuttur.⁵⁰¹ Papalık sefere iştirak eden inananlara mâli katkıda bulunamayacağını açıklamıştı fakat cesaretleri endüljanslar ile ödüllendirilecekti ve bu ödül 1456 yılında Gırnata’ya gerçekleştirilmiş saldırısı zamanında da uygulanmış olup etkili ve kıymetli bir teşvik edici olarak görülmekteydi. Ayrıca Macarlar; Osmanlılar ile savaş mazisi olan Hristiyanlardı ve bu seferde bulunmasalar dahi endüljansla ödüllendirilmeye layık görüldüler.⁵⁰² Hristiyanlara vergi yükümlülüğü koyulmuştu fakat istenen miktar toplanamadı ve bu sırada da Papalık topraklarında Tolfa’da Osmanlılardan ithal edilen önemli emtiadan olan şap madeni bulunmuş, Papa Osmanlı topraklarından şap ithalini yasaklayarak Tolfa şaplarının satımı ile edinilen meblağın kutsal seferlerin giderleri için

⁴⁹⁶ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 101.

⁴⁹⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 169-172

⁴⁹⁸ Cardini, F. (2004). a.g.e., 157.

⁴⁹⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 169-172.

⁵⁰⁰ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 109.

⁵⁰¹ Schwoebel, R. (2013). a.g.e., 113.

⁵⁰² Housley, N. (2016). a.g.e., 176.

kullanılacağı duyurulmuştu.⁵⁰³ Papalık makamı krallardan saygı görüyor olsa da şüpheler daima söz konusuydu. Üstelik sefere ilgi duymayan ve karşı olan toplulukları kazanmaya çalışan Papalık temsilcileri daha ağır hakarete maruz kalıyordu.⁵⁰⁴ Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu sınırları içerisinde de yüzlerce irili ufaklı dük-prens-krallık vardı ki buralarda görevli Papalık temsilcileri için bir çeşit ceza anlamına gelir gibiydi. O'nun kadar olmasa da İtalyan yarımadasında görev ve çağrı yapmak da aynı derecede meşakkatliydi. Temsilcilerin en başarılı olduğu yer Macaristan olup Papalık temsilcisi Carvajal bu konudaki muvaffakiyetleri ile ünlenmişti. 1463 yılında Venedik Osmanlılar ile savaş dönemine girince Kutsal sefer söylemleri artmış Carvajal bu kez de burada görev yapmıştı. Gerçekleştirilecek kutsal bir saldırı hususiyetle bu iki devletin menfaatineydi.⁵⁰⁵ Bundan başka Uzunçarşılı, Osmanlı yönetiminin Papalık donanmasından çekindiğini yazmıştır.⁵⁰⁶ Bu bilgi Papalık arabuluculuğu için daha doğru olsa gerektir. Çünkü Osmanlı gücünü aynı anda iki rakibi devleti müttefik kılarak yıpratma ve zorlamayı sağlayan mecra Papalıktır. Fakat yarımadaadaki prensliklerin müttefikliği ile sağlanabilme olasılığı olan donanma kuvveti olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

Bunun dışında Papa 1464 yılında bir kralın önemli bir ödeme yapması durumunda tüm tebaasına tam endüljans bahşedileceği de açıklamıştır.⁵⁰⁷ Diğer yandan diğer husus olan vergiler Papalığın kutsal saldırı için maddi dayanağı vasfındaydı ve bu vergiler her kesim için farklı meblağda belirlenmişti. Hristiyan din görevlileri gelirlerinin onda biri (ondalık denegelmişti) Yahudiler yirmisi ve geri kalan tüm insanlar otuzu oranında vergi vermekle yükümlü kılınmışlardı. Bu gelirler orduların giderleri için kullanılacaktı. Venedik Osmanlılar ile savaşıyor oluşu dolayısıyla savaşmayan devletlerde toplanan vergilerin kendisinin askerî giderleri için kullanılmasını Mantua kongresinde gündeme getirmiş ve Papalık tarafından da desteklenmişti fakat gerçekleşmesi hususu akim kalmıştı. Bilhassa İngiltere, Fransa kralları, Kutsal Roma İmparatoru yalnız ruhbanların vergisinden edinilen muazzam meblağlara ulaşan bu geliri Papalığa göndermekten kaçınıyorlardı. Ayrıca bu paraların kutsal saldırı maksadı dışında kullanılacağına dair kuşkular bulunmaktaydı. II.Pius, krallara Tanrı'nın korkunç gazabını hatırlatıyor, bu paralara el koymaktan sakınmaları gerektiğini ifade ediyordu. Kutsal Roma İmparatorluğunda görev yapan

⁵⁰³ Housley, N. (2016). a.g.e., 230.

⁵⁰⁴ 1478 yılında bir Papalık temsilcisi sefer çağrısı için gittiği Fransa'dan sınır dışı edilmişti ve bu Kilise'yi utanç içerisinde bırakmıştı. Bkz: Housley, N. (2016). a.g.e., 14-50.

⁵⁰⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 14-50.

⁵⁰⁶ Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 30.

⁵⁰⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 220.

kiliselerdeki din adamları açıktan açığa vergilendirmeyi eleştiriyorlar, Papalığı ihtar etmek maksadıyla konsil anımsatmalarında bulunuyorlardı Buna karşılık Papalık kutsal saldırı bildirilerine lanetli konsilcilik anlayışına dair ifadeler de dağıtmakta deva görüyordu.⁵⁰⁸

1464 yılında Papa seferin komutanı olarak yola çıktığında İtalyan yarımadasına azımsanmayacak oranda gönüllü gelmiş bulunmakla birlikte lojistik hazırlık yapılmamış, Papa'nın destek beklediği Burgond dükü İyi Philippe, Fransa baskısıyla fiile geçmemiş⁵⁰⁹ diğer kralların en ufak bir desteği söz konusu olmamıştı ki bu katılmayanların cezalandıracaklarına dair ifadelerin etkisiz kaldığını göstermekteydi. Ek olarak Papa 1464 yılında Ancona'ya gitmeden evvel Podebrad'a yargılanması için çağrı göndermişti.Housley'e göre Podebrad'ın politikası ile bu yöndeki Fransa ittifakının Papa Pius'un eylemlerinin bilhassa Haçlı seferi için yola çıkmasının temelini aldığı zemin olduğunu iddia etmek siyasetin rolünün mübalağa edilmesi anlamını taşımaktadır.⁵¹⁰ Buna mukabil Papanın siyasi nüfuzunu önemli ölçüde kaybettiğini, elinde dinî nüfuzunun kaldığını bunu da Osmanlılar vasıtasıyla siyasi mahiyete de büründürdüğünü ifade etmiştik. Papalığın bu dönemde elinde politika aracı olarak mevcut bulunan neredeyse yegâne araç olan Osmanlılara karşı gerçekleştirilecek bir seferi başka herhangi bir merciye teslim etmesi, söylemin yayılmasına dahi izin vermesi bize göre kendini tecrid etmesi anlamından başka bir olguya işaret etmez gibi görünmektedir. Bunun yanında yukarıda yer verdiğimiz Osmanlı mağlubiyetleri ile aynı döneme denk gelmiş, çok önemli bir vaka olarak 1462 yılında Cebelitarık'ın⁵¹¹ Hristiyan(İspanya) hâkimiyetine alınmış olması Papayı heyecanlandırmış olmalıdır ve 1454 yılından beri tasavvur edilmiş olduğu düşünülebilecek olan Hristiyanları harekete geçirmenin tam vakti olduğunu tasavvur etmiş olması muhtemeldir. Zira Cebelitarık kazancına müteakip elde edilecek yeni bir Osmanlı mağlubiyeti tam da 1095 döneminin iklim ve atmosferini getirecekti ve Papa bu vesileyle tarihi tekerrüre bu kez Ancona'dan hareket ederek muvaffak olmayı tahayyül etmiş gibi durmaktadır. Fakat tarihi tekerrürlerin bir kişinin- Papa- dileğinin değil bir hayli kişinin istek ve ihtiyaçlarının etkisiyle kısmen vücuda gelebileceğini gözardı etmiş gibi durmaktadır.

⁵⁰⁸ 1498-1500 yılında Papalığın sürekli vergisi olan "Annatae"lere Papalık tarafından Almanya'da el koyulma çabası vukua gelecektir. Bkz.: Housley, N. (2016). a.g.e., 221-222.

⁵⁰⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 29.

⁵¹⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 209.

⁵¹¹ Bkz: Ziya Paşa (2012). a.g.e., 341; Watt, Montgomery.W.& Cachia, Pierre. (2015). *Endülüs tarihi*. (Çev. Cumhur Ersin Adıgüzel & Qiyas Şükürov). İstanbul: Küre Yayınları, 157.

Papa Pius'un hasta ve mecalsiz vaziyetine rağmen Ancona'ya gidişi ve orada hayatını kaybedişi papalığa hürmetleri bir nebze de olsa artırmaya katkı sağladığı ifade edilir.⁵¹² Papa II.Pius'un Ancona'daki akıbeti ile kutsal savaş çağının en belirgin ve baskın söylemcisi, taraftarı ortadan kalkmış oluyordu. Fakat ölmeden evvel topladığı 37.000⁵¹³ altın ve buna ek yardım meblağını Macaristan'a göndermişti. Aslında Papa'nın bu hareketi üzerine Burgond dükü derhal yardım göndereceğini bildirmiş, Napoli Kralı Ferdinand ise 30.000 duka yardım göndermişti.⁵¹⁴

Papa Pius'u müteakiben Venedik kökenli olan kardinal Pietro Barbo, II.Paul (1464-1471) adıyla Papa seçildi.⁵¹⁵ Papa Paul döneminde Papalığın Osmanlılara yönelik politikasında bir değişiklik husule gelmediği gibi Macaristan'a gıda maddeleri ile 140.000 altın göndermiş ve toplanan bir konsil ile kralları savaşa iştirake çağırıp, beklentileri karşılanmamış olsa da maddi yardımlar tedarik edebilmişti. Esasında bu tedariğin tarihî bir kökeni vardı ve bunun adı "*antemurale*" yani savunma duvarı idi. Bu yöntem XII.yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu tarafından, sınırlarına gerçekleştirilen akınlara karşı uygulanmış bir politikaydı. Bu dönemlerdeki anlayışa uygun olarak Osmanlılar ile yakın bulunan ve saldırılarından muzdarib olan krallıklar bir yönüyle diğer Hristiyanları ve krallıklarını da korumuş bulunmaktaydılar ve bundan dolayı katkıda bulunmaları zaruretti. Papalık bunu temin etmek maksadıyla diğer krallık ve insanlardan askerî ve malî yardımları edinecek ve *antemurale* statüsündeki devletlere iletecekti. Osmanlı kuvvetleri ile karşı karşıya kaldığı zaman, daha çok Macar Kral Matthias Corvinus (1458-1490) bu isteği ve politikayı yüksek sesle ifade ve talep eder olmuştu. Diğer *antemurale* konumundaki Venedik söz konusu olduğunda ise Papalık ihtiyat ve tereddütlü davranma gereği duymaktaydı. Çünkü Venedik uzun harp dönemleri 1463-79/1499-1503 dışında Osmanlı yönetimi ile barışı bozmaktan sakınıyordu ve bu tutumu da kutsal saldırı anlayış ve söylemine önemli oranda zarar veriyor, insanların itimadı azalıyordu. Bilhassa Papalık Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşların devamlılık arzetmesinden taraftardı.⁵¹⁶ Venediği bu yöndeki isteklerine karşı Papalığa, bu isteğini karşılayacak mâli destek konusunda noksan bulunduğunu ifade ediyordu. Papalık bu kez 300.000 duka altını tedarik ederek

⁵¹² Housley, N. (2016). a.g.e., 170-172.

⁵¹³ Zinkeisen'in kaydına göre 40.000 altın: Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197-212.

⁵¹⁴ Jorga, N. (2005). a.g.e., 115-122; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 197-212; Babinger, F. (2013). a.g.e., 212-214.

⁵¹⁵ Babinger, F. (2013). a.g.e., 214; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 212.

⁵¹⁶ Housley, N. (2016). a.g.e., 89.

olabildiğince savaş durumunun devamını temine çalışmış⁵¹⁷ 1467 yılında ise Papalığın çok güvendiği İskender Bey ölmüştü.⁵¹⁸ 1465 yılında Papalığın İtalyan yarımadasında toplanmasını istediği vergiler yeterince toplanmamış ve Macaristan'a yeterli miktar gönderilememişti fakat Papa Pius katılacak askerlere dua ve endüjans sözü vermişti. Bu savaş Papa Pius'un ifadesince alâlade bir savaştan ziyade İncil'in savunulma savaşıydı ve Macaristan'ın sulh düşüncesi, geçmişten beri var olan kâfir ile olan anlaşma lanetlenmeye sebebiyet vermektedir. Ayrıca madem Macaristan Papa'nın yardımını alıyordu o halde harp halini devamlı tutmalıydı. Buna mukabil Kral Matyas savaşı sürdürmek için gerekli masraf, teçhiz, askerî kuvvete lüzum olduğunu, yardım olmadan savaşın sürmesinin mümkünat dâhilinde olmadığını söylüyordu. Bu sıralarda Papa da dikkatini Jiri Podebrad'a çevirmişti ve Macaristan için de bu mevzu hayli önemli bir durum olarak varlık teşkil ediyordu. Bunun yanında Osmanlı kuvvetlerine karşı büyük bir güç oluşturup zamanı geldiğinde büyük bir zafer kazanmayı planladığını Papa'ya vadediyordu.⁵¹⁹ Bohemya'da Podebrad, Katolik hizip önderi Zdenek Of Sternberg ile Papa elçisi, piskoposlar ve hoşnutsuz Katoliklere karşı olumsuz tutum sergiledi ve 1468 yılında iç savaş vukua geldi. Hussit olan Podebrad; Katolik olan Kutsal Roma İmparatoru III.Frederich ve çok daha fazla çekindiği Macar Kralı Matthias Corvinus ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak durumun ağırlığını hafifleten bir husus olarak Macar Kralı ile İmparator arasında çatışma ve mücadeleler daimdi ve bu Macarların Osmanlılar ile olan mücadelesinde de menfi tesirlere sebebiyet vermektedir. Papa, Osmanlılar kadar bu heretiklere de karşı olup cezalandırılmaları konusunda destekçiydi. Podebrad'ın politikalarından rahatsız bulunanlar Macar Kralı Matthias Corvinus'u Bohemya'nın da kralı olarak kabul ve ilan ettiler.⁵²⁰ Kral Matyas, Papalık vasıtasıyla diplomatik ve mali kaynaklardan faydalaniyordu ancak askerî kaynak konusunda ihtiraz duymaktaydı. Kutsal savaş maksadıyla imparatorluğun askeri kuvvetlerinin topraklarından geçmesini istemiyor, söz konusu kuvvetlerin imparatorun istekleri doğrultusunda Macar topraklarını ele geçirmesinden de korkuyordu.⁵²¹

1470 yılında Negroponte (Eğriboz) Venedik'ten alınarak Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir. Papa 2. Paulus (1464-1471) Bohemya Kralı Podebradlı Jiri'ye dikkat kesilmiş vaziyeteydi ve bu gelişme gerçek anlamda bir şok yaşattı. Kutsal seferlere çağrının

⁵¹⁷ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 222-225; Jorga, N. (2005). a.g.e., 130-133.

⁵¹⁸ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 278-284.

⁵¹⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 150-160.

⁵²⁰ Podebrady 1471 yılında hayatını kaybedecekti ve Polonyalı 2.Ladislus kral olacak, Corvinus'un ölümü sonrasında buna ilaveten Macaristan kralı da olacaktır. Bkz: Setton, K. (1997). a.g.e., 295.

⁵²¹ Housley, N. (2016). a.g.e., 203.

yaygınlığı büyük oranda arttı ve Papalık, Eğriboz konusunda ayrıca hassastı çünkü Ege bölgesinde Hristiyan varlık ve hâkimiyetinin sembolü olan en önemli konumdu. Bunu yanında Osmanlı deniz gücünün Negroponte'yi hâkimiyete alacak denli gelişmiş olması bakımından da dikkatleri celbetmişti.⁵²² Mahmud Paşa kaptanlığındaki üç yüz parça donanmada ayrıca elli adet yelkenli, yüz binin üzerinde askerî gücün mevcudiyeti ile Çanakkale'den Negroponte'a gönderilmişti. Dönemin Venedik raporuna göre ise üç yüz yelkenli, yüz sekiz gemi, altmış nakliye vasıtası, yetmiş bin kişiden mürekkep bir sefer gücüydü. Döneminin en nitelikli top, silah ve sair teçhizatı kullanılmış; beş saldırı yapılmış ve yalnızca sonuncusunda 27.000 Osmanlı askerinin vefatına sebebiyet vermiş fakat fetih de gerçekleşmişti. Bunun üzerine Papa yeniden, yeni bir kutsal saldırı için çağrılarda bulundu.⁵²³ Tüm krallara elçiler gönderdi, Aragon Kralı ile Milano dükünü özellikle haberdar kıldı ki O'na göre müteakip hedef İtalyan yarımadasıydı ve yine Papa'ya göre Sultan Hristiyanlığın adını dahi yeryüzünden kaldırma isteklisi olup bu aynı zamanda Ege denizinin bütünüyle Hristiyan hâkimiyetinden alındığı anlamını taşımaktaydı.⁵²⁴ Tam da bu zamanlarda yaygınlığı artmış bulunan matbaanın verdiği olanaklardan gayet yerinde ve ziyadesiyle yararlanan Papalık bu konuda geniş bir baskı gerçekleştirmiş ve yalnızca bir tür ile de sınırlı olmamıştı. Kehanetler, nutuklar, şiirler, destanlar gibi geniş yelpazede yayınlar yapılmakta, yayılmakta Osmanlılara dair bilgiler sunup meraklara tatmin sağlamaktaydı.⁵²⁵ Esasında Papa Paulus'un Osmanlılar için maksadı tamamıyla fethettiği bölgelerden atmak değil, daha ileri gitmesine mani olmaktı ve diğer yandan Husçu Podebrad'ın krallar ile sürekli iletişimde bulunması canını sıkıyordu. İlaveten İstanbul'dan kaçmış ve Papalığın her kutsal saldırı tertibinde yer almış kardinal(İzmit metropoliti) Bessasirion, Podebrad'ın Doğu Roma İmparatorluğu hedefinden hoşlanmıyor, olası bir başarı sonrası Osmanlı sahasında yeniden Paleolog hanedanının hâkimiyetini tasavvur ediyordu. Podebrad ile Husçuluk ortadan kaldırılabilirse, Osmanlılara karşı kutsal bir saldırının mümkünatının hayli kolay vücuda geçirileceğine dair bir inanç besleniyor buna karşılık Venedik, bu konunun Papalıktan edindiği malî kaynakları çekeceğini ve kendisini gölgede bırakma ihtimali kaygısını taşıyordu⁵²⁶ ki Venedik Papalığın mümkünatı dâhilindeki tüm imkânları kullanmamakla itham ediyor “*kuzularının kurdu*” haline gelmiş

⁵²² Housley, N. (2016). a.g.e.,30/ 86; Cardini, F. (2004). a.g.e., 158.

⁵²³ Setton, K. (1997). a.g.e., 298-300; Babinger, F. (2013). a.g.e., 246-248.

⁵²⁴ Setton, K. (1997). a.g.e., 304-305.

⁵²⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 285-286.

⁵²⁶ Housley, N. (2016). a.g.e., 96.

olduğunu ifade ediyor, Tolfa⁵²⁷ şap gelirlerinden Osmanlılar ile savaşırken kendisine kâfi meblağın ayrılmamış olduğunu savunuyor, Papayı sürekli şikâyet ediyordu.⁵²⁸ Setton'a göre Papa Paul kutsal bir seferin vukuu için mühim çaba sarfetmiştir.⁵²⁹ Fakat burada dikkate alınması gereken husus Podebrad'ın; Papalığın siyasi vasfını da besleyen ve güç katan dinî cihetini tehdit eder olması durumudur. Papalığın Husçulara karşı baskın olma çabasının bu durumundan neşet ediyor olması kuvvetle muhtemeldir. Venedik için bu yönde bir kaygısı yani Venediğin dinî bir tehdit yaratması ihtimali bulunmamaktaydı ve bundan dolayı daha fazla tehdit olarak görülen karşısında daha az önem atfetmiş olması da mümkün görünmektedir.

1471 yılında Ceneviz kökenli Francesco della Rovere, IV.Sixtus(1471-1484) adıyla Papa olmuş endüljans satışlarına ihtimam göstermiş,⁵³⁰ Kilise makamlarının da satışıyla bu iki kaynaktan önemli gelirler edinmiş⁵³¹ diğer yandan da Vatikan Sarayı, Sixtine Şapeli gibi ünlü yapılar yanında yeni yollar, yapılar inşa ettirmiş, nepotizm hususunda müfrit tutumu rahatsızlık yaratmış ve Kilise ruhanî olmaktan ziyade dünyevî bir çehre kazanmıştır.⁵³² Bununla birlikte tüm Hristiyan krallara Osmanlılara karşı birlik için elçi göndererek Hristiyan kralların müttefikliğiyle “*dinsiz köpek (sultan) Mehmed’e karşı hareket*”e geçirmek için de çaba sarf etmiş, 1471 yılında Roma’ya gelmiş Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan’ın sefirine de destek vermiştir.⁵³³ Venedik Papalığa tepkili olmasına karşın Negroponte’nin fethi hadisesi üzerine yeniden Papalıktan destek aramış ve Papa, Napoli ile müttefikliğini temin etmiştir. Bunun yanında bizzat Papalık; kendi kaynakları ile askerî harekâta geçme konusunda karar kılmış, Burgond Dükü Cesur Charles’dan da destek beklenmişti zira dük Haçlılık isteği taşıyor ve Osmanlı hâkimiyetinde bulunan sahada bir takım planlar tasavvur ediyordu. Papa 1471-1472 yıllarında donanma hazırlığı için 144.000 altın florin sarf etmişti. Nihayetinde Papalık(yirmi), Rodos (iki) Venedik (kırk altı), Napoli (on yedi) kadırgalarından oluşturulan bir donanma meydana getirilip⁵³⁴ bu kutsal seferin kaptanı olarak kardinal Oliviero Carafa seçildi. İlaveten Akkoyunlu hükümdarı Uzun

⁵²⁷ XVI. yüzyılda diğer bir çok devletin aksine -Tolfa ve daha sonra Alaumire’de- endüstriyel bir kompleks vasfında bir sanayi kurmuştur. Bkz: Braudel, Fernand. (1989). *Akdeniz ve Akdeniz dünyası* C.1, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul, Eren Yayıncılık, 301.

⁵²⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 308-309.

⁵²⁹ Setton, K. (1997). a.g.e., 312.

⁵³⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 31.

⁵³¹ Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 173.

⁵³² Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 97

⁵³³ Setton, K. (1997). a.g.e., 315; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 96-97.

⁵³⁴ Feridun Emecen Akkoyunlular ile yapılan ittifak gereği Akkoyunluların harekete geçmesiyle ittifakın oluştuğu ifade eder. Bkz: Emecen, F. (2015). a.g.e.,168-169.

Hasan ile Karamanoğulları'nın da müttefikliği sağlanmıştı. (İçerisinde Müslüman müttefiklerin de bulunduğu) Kutsal (olduğu iddia ve lanse edilen-fakat menfaatlerin müttefik kıldığı-) saldırıyı gerçekleştirmek için hazırlanan donanma Silifke, Sidra ve Korikos'u ele geçirmiş, Alanya'daki ambarları harab etmişlerdir. Bir süre sonra Venedik ile uyuşamayan Napoli ittifaktan ayrılmış, Papalık ve Venedik donanması İzmir'e taarruz edip⁵³⁵ Balat'a yağma akını gerçekleştirecek civardaki sahiller ile adaları hafif hasarla neticelenen saldırılara maruz bırakmışlar sonrasında Antalya'ya saldırıp ganimetler ile Rodos adasına demirlemişlerdi.⁵³⁶ Macar kralı Matthias Corvinus ittifaka katılmayıp, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu yöneten Habsburg hanedanına dikkat kesilmiş vaziyetteydi.⁵³⁷ 1473⁵³⁸ yılında Osmanlıların Gelibolu'daki donanmasına karşı gerçekleştirdikleri harekât akamet ile neticelenmiş, sonrasında ise Kıbrıs'ı isteyen Venediğe rağmen Papalık Napoli ile anlaşması üzerine Venedik Osmanlılar ile mütareke arayışına girmişti ancak sunulan ağır koşullar dolayısıyla vukua gelmedi. Venediğe göre Papa “*sürüsünün telefini seyreyleyen kötü çoban*”dan başka bir vasıf taşımamaktaydı.⁵³⁹

Papa Calixtus'un saldırıları sonrası Papa Pius'un bizzat sefer için harekete geçmesi ile Papalığın yeniden otonomisini kazanmasının da etkisiyle Osmanlılara karşı bir sefer gerçekleştirme çabaları, 1472-1473 saldırılarından mütevellit Fatih Sultan Mehmed'in vefatına kadar olan dönemi, Papalığın Osmanlılar üzerindeki politikasını “Teşvik ve Saldırı” dönemi olarak adlandırmak uygun ve yerinde görünmektedir. Çünkü Osmanlı yönetiminin kuruluşundan bu tarihe dek görüldüğü üzere söylem ve eylemleri sırasıyla ve ağırlıklı bu minval üzerinedir.

⁵³⁵ Setton, K. (1997). a.g.e., 315.

⁵³⁶ Emecen, F. (2015). a.g.e., 168-169; Hammer, J.(2008). a.g.e., 278-279; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 106-108.

⁵³⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 31.

⁵³⁸ Bu tarihte Kıbrıs Kralı II.Jacques ölmüş, Venediğin dikkati Kıbrıs'a yönelmiş, Papalık ve Napoli de dikkat etmişti, 1489 yılında ada tamamıyla Venedik hakimiyetine girecektir. Bkz: Babinger, F. (2013). a.g.e., 276-277 ; Bu bilgi çerçevesinde ve Osmanlıların denizlerdeki rakibi olan Venediğe karşı Rodos akameti sonrası son seferinin rakibi olan ve Kıbrıs konusunda Venediğin karşısında olup destek vermeyecek olan Napoli-Papalık siyasetinin sunduğu avantajı göz önünde tutarak Sultan Mehmed'in Kıbrıs'a harekati düşünmüş olma olasılığını en azından etüt ve imkanları değerlendirmek üzere üzere tartışmalı olan son harekatinde güneye hareket ettiğini tahayyül edebiliriz.

⁵³⁹ Jorga, N. (2005). a.g.e., 136-139; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 283-301; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 241-243; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b., 79-80.

Macaristan cephesinde de harp müspet yönde cereyan etmemekteydi ve 1475⁵⁴⁰ yılında Böğürdelen Osmanlı hâkimiyetine alınmış, Venedik Papalık ile müştereken 95. 000 düka yardım temin etmişti ki bu savaş süresince yegâne yardım da değildi ancak beklenen başarıların devamı gelmemekteydi.⁵⁴¹ Matthias Corvinus daima “antemurale” olarak kıta insanlarını koruyor bulunduğunu gündeme getirmekte ve bu ağır yükümlülüğe karşılık mâli desteklerin daima noksan bulunduğunu ifade etmekteydi. Bu noksanlık bir tarafa kendi topraklarında toplanan kutsal sefer vergilerinin tüm kullanımının kendi denetiminde olması gerektiğini söylüyor, ilga edilen ölüm vakti endüljanslarının yeniden satışa çıkarılarak gelirlerin artırılmasını arzuluyor ve kendi krallığında toplanmış meblağın farklı alanlarda kullanılmasını kabullenemiyordu.⁵⁴² Uzun zamandır süren savaş ise istenilen başarıyı temin etmemişti ki nihayetinde 1479 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun kazancının fazla olduğu bir anlaşma akdi neticesinde 16 yıllık savaş durumuna son verildi. Bu arada Papalık; Venedik ve Macarların kuvvetlerini Osmanlı kuvvetleri üzerinde birçok kez kullanmış ve beklediği zaferi edinmemişti ancak farklı kaynak arayışına da girerek 1472 yılında Moskova çarı III.İvan ile Mora despotunun kızı arasında izdivaç ile bağ kurmuş ve bundan hareketle iki kiliseyi birleştirerek Rus güçlerini Osmanlı kuvvetleri üzerine çekmeyi tasarlamıştır. Tasarlanan bu izdivaç gerçekleşmişti ancak beklenen kazanç husule gelmemişti.⁵⁴³ Bu uzun savaşlar döneminde manevî ve maddî anlamdaki katkısı dolayısıyla Papalığın da netice itibariyle mağlup olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca Papalığın Venedik ve Macaristan güçlerinin sürekli savaş durumunda olması isteğinin gerçekleşmemiş olması bakımından da mağlup olmuş bulunduğu açıktır.

Osmanlıların Gedik Ahmet Paşa komutasında 1480 yılında Otranto’yu zaptı Papalığı en ciddi biçimiyle Osmanlılar ile karşı karşıya getirmiş, Papa Güney İtalya’yı koruma maksadıyla hâkimiyetine aldığını duyurmuş ve yeniden vergi toplanmasına başlanmıştır. İlaveten kendini güvende hissetmeyerek kaçmayı düşünmüş ancak bu düşünceden cayarak Napoli, İspanya, Papa ittifakı arayışına girmiştir.⁵⁴⁴ Kaynaklarımız yazarlarından Hammer, Norman Housley ve Feridun Emecen ve diğer Türkiye Cumhuriyeti tarihçilerinin genel kanaatine göre Sultan Mehmed’in Otranto zaptından maksadı Adriyatik yanında İtalyan

⁵⁴⁰ Bu yıl Boğdan’da Osmanlı kumandanı Hadım Süleyman Paşa’yı mağlub eden Boğdan Prensi Stefan Çel Mare’a Papa “İsa’nın Pehlivanı” ünvanını vermişti. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e.,79.

⁵⁴¹ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 266-269.

⁵⁴² Housley, N. (2016). a.g.e., 82.

⁵⁴³ Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 466; Setton, K. (1997). a.g.e., 318.

⁵⁴⁴ Jorga, N. (2005). a.g.e., 170-171; Vatin, N. (2012-a). 127; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,81; Uzunçarşılı,İ.H. (1961). Otranto’nun zaptından sonra Napoli kralı ile dostluk görüşmeleri, *Belleten*, Sayı.100, 595-608

yarımadasında Osmanlı hâkimiyetini tesis etmektir.⁵⁴⁵ Fakat aşağıda yer vereceğimiz gibi yarımadaadaki mevcut durum ve Osmanlıların önceki yıllarını da dikkate alındığında farklı bir yargıya ulaşmak da olanaklı görünmektedir.

1477 yılından beri İtalyan yarımadasında huzursuzluk ve kargaşa hâkim bulunmaktaydı ve Papa IV. Sixtus'un Milano yönetimi ile izdivaç vesilesiyle kurduğu bağ da bu diğer yönetimlerde rahatsızlık yaratmaktaydı. Bunun yanında Fransa ile İspanya krallıklarının rekabetleri hem korkulu hem bunalımlı olan dönemin gerginliğini artırmıştı. Bu tehlikeli ortamda Papa'nın Sieana ve Napoli ile ittifak olması ve Napoli yönünde tarafgir tutumu Venediği rahatsız etmiş, Papalığın politik ilişkileri Floransa'da bulunan Medici hanedanını da rahatsız etmişti. Bunun neticesi olarak Venedik ve Floransa bir bağlaşma vücuda getirmiş, Milano da bu ittifaklarına dâhil olmuştu. Esasen Floransa'nın çekinceleri vehimden ileri gelmemekteydi ve Papa'nın yeğeni Giralamo Riario ve Medicilerden kurtulmak isteyen Razzi ailesi bir suikast tertibinde bulunmuşlar ve Floransa'da hâkim Lorenzo Medici bu suikasttan kurtulmuşsa da kardeşi sağ kurtulamamıştır. Lorenzo Medici'nin kurtulması ile Floransa'da Medici yönetimi devam etmiş suikasti gerçekleştiren Bernardo Bandini İstanbul'a kaçmış, buna karşın Papa Floransa'yı tecrid ettiğini ilân etmiştir.⁵⁴⁶ Medici'nin yardımcısı Antonio de Medici İstanbul'a giderek Sultan Mehmed'i meydana gelen hadiselerden haberdar etmiş, O da suikastçıyı kendisine teslim etmiştir(24 Aralık 1479).⁵⁴⁷ İşte yarımada da mevcut bu karışıklık zamanlarında, Otranto zaptedilmeden evvel 1480 yılı Şubat ayında Sultan Mehmed Venediğe Gedik Ahmet Paşa'ya yardım etmesini dileyen bir mektup göndermiştir. Hâsılı Sultan Mehmed Otranto seferi için, kuşatma altında bulunan Rodos üzerine son saldırının gerçekleşmesinden önce 10.000'den az ila 18.000⁵⁴⁸ mevcudu arasında asker, 70 (bazı kaynaklarda; yetmişten fazla) gemi görevlendirmiştir.⁵⁴⁹ Mayıs 1480 yılında ise Lorenzo Medici padişaha gönderdiği bir mektupta öncelikle bu mektubun geç gelişi için özürlerini bildirmiş ve Floransa'nın hayli

⁵⁴⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 367; Hammer, J.(2008). a.g.e., 301; Faroqhi, S. (2012). a.g.e., 35.

⁵⁴⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 325-326, 336.

⁵⁴⁷ Buna karşılık Lorenzo de Medici Sultan için özel bir madalyon hazırlatmış 11 Mayıs 1480 yılında teşekkür mektubu yazmıştır.Bkz: Babinger, F. (2013). a.g.e., 330.

⁵⁴⁸ Setton 18.000 rakamının abartılı olduğunu 10.000 den az asker bulunduğunu yazar.Bkz: Setton, K. (1997). a.g.e., 343-344.

⁵⁴⁹ Setton, K. (1997). a.g.e., 343-344.

güç şartlar altında bulunduğunu, gemi, emtia hatta insanın dahi yola çıkışının tehlikeli olduğunu yazmıştır.⁵⁵⁰

Aynı dönemde Rodos adasına ise Mesih Paşa kaptanlığında bir askeri kuvvet görevlendirilmiş ve bu kuvvet 180 gemiden mürekkep bir donanma gücü olup, Mayıs 1480 tarihinde ise 84-130 arasında gemi takviyesi daha gerçekleştirilmiştir. Üstad-ı Âzam Pierre D'abuson'un Napoli Kralı Ferrante'ye gönderdiği muhaberata göre ise Osmanlı kuvvetlerinden 180 parça donanma ile 70.000 kişilik ordu Rodos kuşatmasında bulunmaktadır.⁵⁵¹ Kuşatma sırasında en büyük saldırı 40.000 kişilik kuvvet ile yapılmış, kuşatma sonunda ise Osmanlı kuvvetinden 10-12.000 asker hayatını kaybetmiştir.⁵⁵²

Bu iki askerî harekâta ilişkin verdiğimiz donanma ve askerî kuvvet sayısından ve İtalyan yarımadasındaki vaziyetten de çıkarsanacağı gibi maksadımız Sultan Mehmed'in Otranto'yu zapt sonrası tüm İtalyan yarımadasını istila maksadı taşımadığı düşüncesine işaret etmektir. Eğriboz için görevlendirilen askerî kuvvete dair verdiğimiz bilgiler de aynı düşünceden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bilhassa Otranto'ya gönderilen kuvvet Temmuz-Ağustos 1480 tarihli olması⁵⁵³ ve bu tarihin Rodos adası üzerine gerçekleştirilen son saldırı tarihine denk gelmiş bulunması dikkate değerdir ki bu Rodos'a daha fazla ehemmiyet gösterildiğini işaret eder gibidir. Bilhassa ticaret konusu olmak üzere ilişkilerinin genellikle oldukça müsbet seyrettiği, Mantua Kongresi ve gidişatından da Osmanlıları haberdar eden Floransa⁵⁵⁴(Mediciler)'yı Napoli ile Papalığa karşı Medicileri desteklemek ve bunu göstermek maksadı taşıdığını düşünmekteyiz. Daha elzem ve ilk hedef olarak ise kuşatmaya direnen Rodos'a yardım gönderilmesi ve dolayısıyla Osmanlı hâkimiyetine alınmasını engelleyecek bir harekâtı önlemek olduğunu mütalaa etmekteyiz. Çünkü Sultan Mehmed 1472-3 yılında Papalığın Napoli ittifakıyla bizatihi Osmanlı adalarına saldırmış bulunduğunu ve Rodos'a muhtemel bir saldırıya Rodos şövalyelerinin çeşitli milletlerden müteşekkil olmasının ve coğrafi olarak da İtalyan yarımadasına yakın

⁵⁵⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 337.

⁵⁵¹ Setton, K. (1997). a.g.e.,350-351.

⁵⁵² Setton, K. (1997). a.g.e., 358-360; Rodos'a ilk saldırıda Osmanlılar başarısız olup 700 kadar kuvvet püskürtülmüş, 2 saldırı 19 Haziran gecesi olmuş ve 2.500 kişi ölmüştü. İlâveten Osmanlı donanması 28 Temmuz'da Apulia açıklarında demir alırken Rodosta büyük saldırı olmuş ve ganimet kararı ile başarısız olunmuş. Yardıma gelen Napoli gemisi de Osmanlılara kayıp verdirdi. Babinger, F. (2013). a.g.e.,240-241/342.

⁵⁵³ Cardini, F. (2004). a.g.e., 159.

⁵⁵⁴ Osmanlı-Floransa ilişkileri hususunda Mikail Acıpınar'ın çalışması başvurulabilir. Bkz: Acıpınar, Mikail, (2016). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de diplomasi, ticaret ve korsanlık 1453-1599*, Ankara, TTK.

bulunmasının da etkisiyle ve gönderdiği ordu kuvvetinin büyüklüğünden de hareketle; hâkim olmaya kararlı olduğuna inandığımız Rodos’a olası bir yardımı önleme maksadı olduğunu düşünmekteyiz. Zira Papa’ya müttefik olması muhtemel olan ve 1472-1473 saldırında da müttefiklerden olan ilaveten Fatih’in daha önce müttefiklik kurmak istediği fakat olumlu netice alamadığı Napoli’ye ihtar vermek ve yardım gönderme ihtimali dolayısıyla kargaşa içerisinde bırakmayı (ve dolayısıyla Papalığı) planlamış olduğundan Otranto’nun zaptedildiğini düşünmekteyiz.⁵⁵⁵ Kayıtlara göre Venedik, Napoli kralının Siena’ya ve müteakiben tüm yarımadağa hâkim olması olanağından çekindiğinden Otranto’nun zaptını gayet memnun karşılamıştı.⁵⁵⁶ Venediğin yarımadağı istila düşüncesine sahip Osmanlıları teşvik ettiği düşüncesi ise mesnetsiz görünmektedir. Zira Venediğin tüm İtalya’yı istila edecek bir Osmanlı kuvveti karşısında, Osmanlılar ile karşı karşıya iken istediği kadar olmasa da daima destek bulduğu Papalığı gözden çıkarmış olmasına tarihî olarak pek imkân veremediğimizi ifade etmeliyiz. Hammer’ın verdiği bir bilgi de Sultan Mehmed’in politikalarına dair önemli bir bilgi vermektedir. Hammer, Sultan Mehmed’in Eğriboz’u fetih hareketine başlamadan evvel Rodos’a hareket edileceğine dair bir görüntü verildiğini kaydetmiştir.⁵⁵⁷ Son olarak Kanuni Sultan Süleyman’ın da Rodos kuşatması sırasındaki kararlılığını özetleyen “ölüm yahut surları dibinde ihtiyarlayıncaya dek”⁵⁵⁸ bu mücadeleyi sürdüreceği ifadesi de Rodos’un Osmanlılar için öncelikli olduğuna karine gibidir. Aynı Sultan Süleyman’ın Otranto yahut İtalyan yarımadası için Rodos ve Macaristan’da olduğu gibi ısrarcı politika gütmemesi de önemli bir işaret olarak mütalaa edilebilir. Ayrıca günümüze kalmamış olsa da Osmanlı Sultanlarının sonraki sultanlara vasiyet yahut nasihat türü yazılar bırakmış olduğu düşüncesi akla gelmekte bu tür bir durumun insani ve tarihsel olarak mümkinat dahilinde olduğu düşünülmelidir. Ne var ki kesin bir kaydın yokluğu kesin bir ifadeye imkan vermemektedir.

⁵⁵⁵ Machiavelli “Komplolar Tarihi”nde bu olayları anlatır ve ekler: *Osmanlılar Otranto’yu ellerinde bulundururlarken Floransalılar önceden kendilerine ait olan kalelerin kendilerine verilmesini istedi, Napoli gelecek yardımları Floransanın kesmesinden ve kendilerini yalnız bırakmalarından çekindiğinden kabul etti. O günlerde Lorenzo’ya bazı suçlamalar vardı; kendisini kurtarmak uğruna ülkesini satmakla suçluyorlardı. Barış zamanında Floransalıların özgürlüklerini kaybedeceklerini söylüyorlardı. Napoli ile onurlu bir anlaşma kesin olarak yapıldıktan ve şehir saygınlığını kazandıktan sonra onun aleyhinde konuşmaya dayamayan ve olayların sadece sonuçlarına bakıp amacın ne olduğunu (bize göre bu cümlemin işaret ettiği olay; Napoli’yi barışa zorlamak için Osmanlılardan yardım istendiğidir, maksat İtalya’nın istilası değildi) önemsemeyen Floransa şehri artık Medici’yi övüyordu. Anlaşmadan memnun olmayan Venediken ile Papa ittifakı savaşın bitmemesi dolayısıyla harekete geçmemişlerdi. Ancak Osmanlıların saldırıya geçmesinin beklenmedik sonucu etkili olmuştu.* Bkz: Niccolò, M. (200-). a.g.e., 401.

⁵⁵⁶ Setton, K. (1997). a.g.e., 365.

⁵⁵⁷ Hammer, J.(2008). a.g.e., 302.

⁵⁵⁸ Turan, Ş. (1970). *Rodos’un zaptından Malta muhasarasına*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 61

Osmanlıların Otranto çıkartması karşısında Lorenzo De Medici Papa'ya karşılık olarak bir birlik kurma hareketine girişmişti ancak Papa Sixtus'dan daha üstün vaziyete sahip değildi. Müteakiben de Papa Floransa'nın af dileklerini kabul etti fakat karşılığında tam donanımlı 15 kalyon istemişti. Floransa da bu uzlaşma sağlandıktan sonra Osmanlılara karşı oluşturulan birliğe girmenin koşulu olarak bu birliğin Osmanlılara karşı harp maksatlı olduğunun gizlenmesini talep etmiştir.⁵⁵⁹ Son olarak Eğriboz ve Rodos'a bu büyüklükte kuvvetler ile harekâta geçen. Akkoyunlular ile savaş öncesi barış anlaşması sağlamak için payitahta gelmiş olan Macar sefirini üç ay oyalayarak⁵⁶⁰ savaş yükünü hafifleten, Eğriboz konusunda ifade ettiğimiz türden mantıklı politikalara sahip bulunan Sultan Mehmed'in mağlub olduğu sınırları için oldukça önemli olan Belgrad için yeni bir gayret dahi sarfetmeden yeterli olmayacak bir kuvvetle, bu mantıklı politikalarıyla çelişecek biçimde İtalyan yarımadasını işgale başlayacağını düşünemediğimizi ifade etmeliyiz. Papalığın kaçmayı düşündüğü⁵⁶¹ ifadesine karşılık olarak da nihayetinde kaçmamış olmasını da bir karine olarak mütalaa edebiliriz.

Papalık da yarımadanın geneli gibi bu dönemde karışık ve müşkül durumdaydı. Fransa krallığı yarım yüzyıldır Papa'nın "Pragmatig Sanction"u⁵⁶² restorasyonu konusunda tehdid etmekteydi(1480) ve Papa ekümenik konsil toplayıp kilise-dinî reform yapacağına dair ifadelerde bulunur olmuştu.⁵⁶³ Hiç istemediği bir konsil korkusu yanında, sıkıcı bir biçimde Floransa'da gerçekleştirilen suikast sebebiyle birçok krallık Papalığı eleştirip Kiliseler sebebiyle gönderilmesi gerekli vergileri göndermeyi de kesmişlerdi⁵⁶⁴ ki Papaya bağlı görevliler nezdinde de Papalığın durumu müspet bir imaj oluşturmamaktaydı. Mesela 1480 yılında bir piskopos diğerine endüljans ücreti konusunda inananların kandırıldığını yazmaktan kendini alamıyordu. Ayrıca suikast girişimi sonrası haçlı vaizlerinin prestijleri de ciddi biçimde darbe almıştı.⁵⁶⁵ Diğer yandan 1482 yılında Otranto için yapılan çağrılardan edinilen bağışların toplanması sürmekteydi ki bir kısmı papa bir kısmı kral-prensler bir kısmı vaizler tarafından mimari gereklerine harcanmaktaydı.⁵⁶⁶ Buna mukabil bu son kayda eleştirel yaklaşılabılır çünkü haçlı seferi söylem ve uygulamalarıyla İspanyol

⁵⁵⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 167-168.

⁵⁶⁰ Babinger, F. (2013). a.g.e., 274.

⁵⁶¹ Goffman, D. (2004). a.g.e., 219.

⁵⁶² 1438'de Fransa kilisesinin mali olarak Papalıktan özerk olmasının kabulü. Bkz: Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 118.

⁵⁶³ Setton, K. (1997). a.g.e., 337-338.

⁵⁶⁴ Housley, N. (2016). a.g.e., 248.

⁵⁶⁵ Housley, N. (2016). a.g.e., 248.

⁵⁶⁶ Housley, N. (2016). a.g.e., 250.

krallığı tarafından gerçekleştirilen 1481 Gırnata saldırısının başladığını da dikkate almak gerektir. Zira bu yolla İspanya'ya önemli bir mali destek de sağlanmıştı. Bununla birlikte bu durumun tam aksi vakalar da söz konusuydu ve kutsal seferler için toplanan vergiler hususunda istismar durumları da yaşanmaktaydı. Örnek olarak 1481 yılında Otranto için toplanan vergileri Saint Jean şövalyeleri hibe etmeye kalkışmıştı.⁵⁶⁷ Bu türden vakalar yaygındı ve kanaatimizce bundan papalık kadar istismarcılar da sorumludur. Ancak Saint Jean Şövalyeleri de Osmanlı kuşatmasına maruz kalmıştı ve maddi olarak bunu telafi etmek istemiş, kendisinin de kutsal bir savunma gerçekleştirdiğini düşünmüş olabilir. Batı tarih yazımının bunu da istismar içerisine katması yerinde olmasa gerektir zira Rodos Otranto'dan daha büyük bir kuvvet ile karşılaşmış olduğunu gözardı etmemek gerektir. Diğer yandan Papalık söz konusu vergilerin kendisine ulaştırılmasını teminat altına almak için krallar ile anlaşma zarureti duyuyordu. Örnek olarak Milano toplanan meblağın yarısını göndermeyi koşul olarak öne sürmekte, hibe edeceği diğer yarısını kutsal saldırı maksadıyla kullanacağını bildirmekteydi.⁵⁶⁸

3.2.2. 2.Bayezid Dönemi (1481-1512)

Papalığın XIV. ve XV. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlılar karşısında mahiyeti tek yönlü olmayan politikalarına yer verdik. XV.yüzyılın son çeyreğinde ise bu politika diplomatik ilişki boyutunu da kazanacaktır. Buna sebep ise Sultan Mehmed'in 1481 yılında ölümüne müteakip şehzade Cem'in; ağabeyi Bayezid'in Sultan(1481-1512) olmasını ve teklifi üzerine imparatorluğu iki padişaha ait olacak şekilde taksim etmemesi sonrası giriştiği muharebeler neticesinde akamete uğrayarak mücadeleye Balkan bölgesinde devam etmek maksadıyla Rodos Şövalyeleri'nden transfer için yardım talep etmesi ve Üstad-ı Âzam Pierre D'abusson'un kendisine müspet cevap vermesi fakat akabinde rehin tutmasıdır(1482) Bu durum üzerine Sultan Bayezid, Üstad'dan kardeşini salmaması ve masraflarına bedel olması için yıllık 40.000 düka ödemeyi teklif etmiş ve kabul görülmüştür. Bununla birlikte bu elde bulundurulması değerli ve faydalı tutsak; şövalyelerin Savoy dükalığında bulunan kalelerinde tutulmak üzere adadan çıkarılmış, Napoli, Macaristan, Papalık, Memlukler siyasi istismar maksadıyla ele geçirmek için çeşitli müracaat ve teşebbüslerde bulunmuşlarsa da müspet netice alamamışlardır. Papa

⁵⁶⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 250.

⁵⁶⁸ Housley, N. (2016). a.g.e., 250.

VIII.Innocent(1484-1492)⁵⁶⁹ Fransa sınırlarında olduğu vakit kral ve Üstad-ı Âzam'ı ikna ederek 1489 yılında şehzadeyi Roma'da himayesine almıştır. Papa'yı bunun için teşvik eden Venedik, Sultan'a şehzadenin vaziyetine dair bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. Papa şehzadeden faydalanarak bir kutsal saldırının meydana gelmesi için 1490 yılında bir kongre tertip etmiştir.⁵⁷⁰ Bu sırada Macar kralı Maximilyan'ın ölümü üzerine bu durumdan faydalanmak maksadıyla Kutsal Roma İmparatoru III.Frederik Macar topraklarına saldırmış ve bu durum Fransa ile çatışmasına neden olmuş dolayısıyla bir haçlı ittifakı için gereken durum ortadan kalkmıştır. Bu arada Sultan Bayezid'in görevlendirdiği Kapıcıbaşı Mustafa Paşa Papalık ile anlaşmış Papalığa üç yıl için 120.000 altın düka ödemeyi taahhüt ettiği gibi bu fiilen de gerçekleştirilmiş, Sultan Bayezid tarafından mücevherlerden mürekkep hediyeler de ilave edilmiştir.⁵⁷¹ Bu anlaşmanın öncesinde ise Papa VIII. Innocent, Sultan ile iletişimi Pera'daki Cenevizli tüccar Giovanni Gentile vasıtasıyla kurmuştu. Roma'ya vasıl olmuş olan Mustafa Paşa daha sonra müverrih İdris-î Bitlisi'ye Papa'nın Cem'in tutsaklığını sürdürerek Osmanlılara karşı bir eyleme müsaade göstermeyeceğine kutsal and içtiğini, buna karşılık olarak da Bayezid'den Papalık topraklarına saldırmayacağı üzerine anlaşma yapıldığını anlatmıştır. Papa, yeğeni Giorgio Bocciardi'ye Osmanlıların ödeyeceği miktar ile ilgili bir talimat vermişti ve bu Osmanlılar ile Papalığın yazılı olmayan bir anlaşma akdettiğine dair bir karine gibi görünmektedir.⁵⁷²

Bu, Osmanlılar ile Papalığın ilk diplomatik müzakeresi neticesi ilk anlaşmasıdır demek mevcut bilgilere göre hatalı olmasa gerektir. Bundan dolayı da önceki dönemlerden oldukça farklı bir dönemecin başlangıcını da teşkil etmektedir. Biz bu olay ve XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan döneme “Diplomasi ve Hedef Saptırma” adını vermeyi uygun bulduk. Bunun sebebi olan vakalara bundan sonra yer vereceğiz.

⁵⁶⁹ Dünyevî günahların affedilebilmesi için kurduğu bankaya önemli bir meblağ ödenmesi gerekliydi ve bu yolla önemli bir gelir temin etmekteydi. Roma şehri serbest gezen katillerle dolmuş bir hale gelmişti Bkz: Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 173-174.

⁵⁷⁰ Jorga 1489 yılını verir ve Roma'da gerçekleştiğini, Almanya dahil tüm ülkelerin elçilerinin bu toplantıya iştirak ettiğini ve Osmanlılara karşı amfibik mahiyetli bir saldırıda karar kılındığını yazar. Cem Sultan'ın Papalık elinde bulunmasının sefer neticesinin olumlu olacağına dair kanaatte sahip olunduğu kaydedilir. Bkz: Jorga, N. (2005). a.g.e., 227-8.

⁵⁷¹ Şakiroğlu, Mahmut. H, Cem Sultan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.7, S.283-284, 1993; Turan, Şerafettin, Bayezid 2, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, S.234-238, 1992; Jorga, N. (2005). a.g.e.,206-209; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 346-354; Vatin, N. (2012-a). 131-137; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b.,107-111; Uzunçarşılı,İ.H. (1960). Cem sultana dair beş orijinal vesika, *Belleten*, Sayı.95, 457-483; Turan,Ş. (1962). Barak reis'in şehzade Cem meselesiyle ilgili olarak Savoie'ya gönderilmesi, *Belleten*, Sayı.103, 539-555.

⁵⁷² İnalçık, H. (2016). a.g.e., 157-159.

Hans Pfefferman⁵⁷³'ın verdiği bilgileri mübalağalı bulan Geraud Poumarede'ye⁵⁷⁴ göre Cem meselesi hakkında Sydney Nettleton Fisher ve Halil İncalcık daha güvenilir bilgiler vermektedir. Bu kaynaklara ek olarak Kenneth Setton'un verdiği bilgilere burada yer vermeyi uygun bulduk⁵⁷⁵ Bundan sebep, ilk kaynakta bazı hataların bulunduğunu tespit etmemiz ve bunlara yer vermenin doğru olmayacağını düşünmemiz olup sözünü ettiğimiz bu üç kaynaktan faydalanacağız.

Kapıcıbaşı Mustafa Paşa; Cem'in Papalık elinde bulunmasından Sultan'ın memnuniyet duyduğunu ifade etmiş ve kardeşinin serbest bırakılmaması talebinin yerine getirilmesine karşılık Hristiyan olan Rodos, Venedik ve Papalık topraklarına saldırmama konusunda teminatta bulunmuştur. Buna rağmen Rodos şövalyeleri Osmanlılara karşı korsanları himaye etmekteydi ve Sultan Bayezid de müteakıl bir tutumla Osmanlı korsanlarını himaye sağlarken diğer taraftan da Osmanlı donanmasını güçlendirmiştir. Venedik balyosu Osmanlılar ile ilgili bu özel bilgiyi Venedik yönetimine bildirmektedir ve bu bilgileri ilettiği mektupların deşifre olması üzerine Osmanlı yönetimi Venedik balyosunu azledip yeni bir balyos da istemediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Venedik Papalığa şikâyetle bulunmuş ve Papalık da şehzade Cem'den aldığı güç ile kutsal saldırı tehdidinde bulunmuştur. Fakat Sultan Bayezid, beklenenin aksi bir tutumla geri adım atmamış bilakis donanmayı Adriyatik, kara kuvvetlerini Balkan bölgesinde hareketlendirmiştir (1492). Bu sırada da Fransa Kralı VIII.Charles İtalyan yarımadasına hâkim olmak için harekete geçmek üzereydi ki bunu öğrenen Papa, Napoli ve Venedik ile ittifak kurmuştu. Venedik, Fransa'nın yardım isteğini reddederken Napoli, Fransa'yı Sultan Bayezid'i yardıma çağırmakla ile tehdit etmiştir.⁵⁷⁶ Esasında Fransa'nın harekete geçmesinde Papalığın Fransa'ya şehzade Cem'i ele geçirmek maksadıyla bir vaatte, daha sarîh ifadeyle; İtalyan yarımadası üzerinde bir vaatte bulunmuş fakat bunu gerçekleştirmemiş olması, diğer yandan uzun zamandır rakibi bulunan İspanya krallığının Gırnata'ya hâkim olması yani şehzade Cem'den ve Papalıkta bulunmasından da İspanyollar ve İspanya'ya yakın bulunan Papanın faydalanmış olması olasılıklarını da mütalaa etmekteyiz.

⁵⁷³ Pfeffermann, Hans. (2003). *Rönesans Papalarının Türklerle işbirliği*. (Çev. Kemal Beydilli). İstanbul:Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları.

⁵⁷⁴ Poumarède, Geraud. (2010). a.g.e., 275-281

⁵⁷⁵ Fisher,Sydney, Nettleton. (2014). *Sultan Bayezid Han*. (Çev. Hazal Yalın). İstanbul, Kitap Yayınevi; İncalcık, H. (2016). a.g.e.; Bunun yanında Hammer'ın verdiği bilgiler Osmanlı kaynaklarının kullanımına dayanmaktadır. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 323-332.

⁵⁷⁶ Fisher, S, N. (2014). a.g.e., 52-57; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 346-354; Emecen, F. (2015). a.g.e.,180-186; Zinkeisen Sultanın sıkıntı çıkarmamaları halinde saldırmayacağına dair söz verdiğini yazar, 1494 yılında tüm Hristiyanlara saldırmayacağını bildirir. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 363.

Fransa'nın yarımada hâkimiyet tesis isteği ve İspanya ile rekabeti konusundaki mazisine burada kısaca yer vermek uygun olacaktır. 1469 yılında Aragon krallığının varisi Ferdinand ile evlenen Kastilya kraliçesi İsaabel'in izdivaçları gerçekleşmeden önce Fransa kralı da Kastilya kraliçesi evlenmek için çabalamakta ve bu evlilik ile kazanacağı toprakların(Kastilya) planlarını yapmaktaydı. Bu evlilik Fransa'yı rahatsız ettiği gibi İspanya'ya karşı rekabet hırsını da artırmıştı.⁵⁷⁷ Buna Endülüs'de Gırnata'ya kadar olan tüm toprakların 1482-1492⁵⁷⁸ arasında adım adım İspanya hâkimiyetine alınmış olmasını eklememiz de yerinde olur. Böylece Fransa ele geçirmeyi planladığı toprakları birer birer İspanya'ya kaptırmıştır. İşte tam bu sırada da Napoli tahtına İspanya'dan I.Ferrante'nin Papalık tarafından da kabul edilmesine Fransa tepki göstermiştir. İşte bu durumların neticesi ile 1494 saldırısını Papalığın yerine getirilmeyen bir vaatte bulunmuş ve yerine getirmemiş oluşundan ortaya çıktığı düşünülebilir.

Osmanlı cihetindeki gelişmelere bakıldığında ise İtalyan yarımadasındaki siyasi kargaşanın farkında olan Sultan'ın, huzuruna gelen Papalık elçisine bundan sonra Cem için ödeme yapmayacağı cevabını verdiği kaydedilmektedir. Diğer taraftan da Roma ve Virginio baronları Papa'yı baskı altına almış vaziyetteydiler. Papalık elçisi Andrea Copella, Veziriazam Hadım Ali Paşa'ya Papalığın son teklifi için görüşme maksadıyla bir elçi dilediğini bildirmesiyle Apulia'ya bir Osmanlı elçisi gönderilmesi yönünde karar alınmış, Capello Papa'nın yürekten müteşekkir olduğunu bildirmişti. 1493 yılında Napoli tahtının kralının kim olacağı meselesi için Fransa ve İspanya sefirleri Papalıkta bulunmaktaydı ve Ferrante Papa'ya 35.000 düka fief ödemeyi teklif etmişti. İlaveten Papanın oğlu ile Calabria dükü Alfonso ailesi arasındaki izdivacın neticesi olarak önemli bir para ve drohoma kazanılmıştı ve bu evlilikten doğacak çocuk da Napoli tahtının varisi olacaktı. Papalığın Napoli'de Fransa'yı istememesinin bir diğer sebebi de bu idi. Papa VIII.Innocent'in yeğeni olan ve Osmanlılar ile sefaret görevini yürüten Giorgio Bocciardi 1494 yılının Haziran ayı sonuna dek payitahtta ikamet edecekti. Zira Fransa, Papalık için Osmanlılardan çok daha fazla korkutucu ve tehlikeliydi.⁵⁷⁹ Fransa Kralı VIII.Charles ise daha evvel burada hüküm sürmüş olan Anjou hanedanı adına, mirasçısı sıfatıyla Napoli'yi istemekteydi.(Constantin Bağışının sahteliğinin açığa çıkmasının Fransa'nın mirasçılık

⁵⁷⁷ Burbank, Jane. (2011). *İmparatorluklar tarihi : farklılıkların yönetimi ve egemenlik*. (Çev. Ahmet Aybars Çağlayan). İstanbul:İnkılap, 124-129.

⁵⁷⁸ Ziya Paşa (2012). a.g.e., 348-380; Watt, M.W. & Cachia, P. (2015). a.g.e., 157-158.

⁵⁷⁹ Setton, K. (1997). a.g.e.,424-445; Hammer de Papalığın gönderdiği elçiye dair bilgi vermemekle beraber Papalığın Osmanlılar ile ilişki kurduğu bilgisini vermiştir. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 353-353; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 163-170.

iddiasında bulunmasını kolaylaştırdığını düşünmek hatalı olmasa gerekir) Ferrante ölünce Fransa kralı, Papa'dan Alfonso'yu tahta geçirmemesini istemişti fakat Papa, babası Ferrante ile çok önceden anlaşmıştı. Alfonso yapılan törenle Napoli tahtının sahibi ilan edilmiştir. Bunun üzerine Fransa Kralı VIII. Charles; kardinaller Papa'dan desteğini, itaat, yükümlülüklerini çekmezlerse Fransa tarafından ödenen maaşlı papazlık makamını, arpalıklarını kaybedeceklerini ve bu uygulamayı Milan ve diğer müttefiklerinin de uygulamaya koyacaklarını duyurur. Papa ayrıca Fransa kralının "*Pragmatik Sanction*"'u hakiki anlamda yenilemesi ihtimalinden de çekinmekteydi. Fransa kardinalinin Papalık Kurulu ve Papa'ya karşı bir genel konsil gerektiğini iddia etmeye başlaması uzun sürmedi. Kardinalin maksadı Kutsal Roma İmparatoru Maximillian'ı ikna ederek konsil gerçekleştirmekti. İşte bu tehdit altında Papa Sultan Bayezid'e hitaben "*güçlü arkadaşım*" diyor, Bayezid'e güçlü arkadaşıyla görüşmekten memnun olduğunu, sahip bulunduğu kutsallığıyla Napoli ile Roma'yı korumasını diliyordu.⁵⁸⁰ Napoli Kralı Alfonso da Osmanlılardan yardım istemek için Camillo Pondone adlı bir sefiri göndermişti.⁵⁸¹ Sultan Bayezid ise İtalyan yarımadasındaki prensler arasındaki karmaşaya karışmak istememekteydi. Haziran 1494 yılında Papa, sefir Giorgio Bocciardi vasıtasıyla Sultan'dan Cem için ödediği meblağı göndermesini istedi ve Fransa karşısında ivedilikle ihtiyaç duyduğunu belirtmişti. Ek olarak Fransa kralının Cem'i ele geçirmeyi hedeflediği ve Napoli'de hâkimiyet kurmasına müteakip Osmanlılara karşı savaşta istismar aracı olarak kullanabileceği konularında uyarıda bulunuyordu. Bir diğer ve ana talebi de Venediği tarafsız politikasından caydırarak Papalık ile ittifak olması için baskı yapması, bu suretle Fransa karşıtı kurulmuş ittifakta yer almasını sağlamasıydı.⁵⁸² Bunun üzerine Sultan Bayezid, Venediğin müttefikliği için elçi göndermiş, Papalığa Cem için ödemeyi taşıyan Kasım Çavuş⁵⁸³ ile Bocciardi de yola çıkmışlardı fakat Ancona şehrine yakın bir bölgede Fransa kralının taraftarlarınca fark edilip Papa'ya gönderilen mektup ve ödeme ele geçirildi.⁵⁸⁴ Papalığı müşkül duruma sokmak maksadıyla Papanın inançsızlar ile ittifak olduğu ilâm edilip mektuplar yayımlandı. Mektubun birine göre Sultan Bayezid İtalyan prenslerinin tümünün istemesi halinde yardım vereceğini ve elçi Bocciardi'nin ağabeyi Niccole Cibo'nun Arles başpiskoposluğuna yükseltilmesini istediğini ifade etmekteydi. Diğerine göre ise Sultan; kardeşinin artık bu hayatın acılarından azad edilmesi halinde

⁵⁸⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 448-450, 452-453.

⁵⁸¹ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 165.

⁵⁸² Setton, K. (1997). a.g.e., 454- 455.

⁵⁸³ Fisher ve Zinkeisen sefirin Asım bey olarak kaydeder. Bkz: Fisher, S. N. (2014). a.g.e.; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e. 346-354.

⁵⁸⁴ İnalçık, H. (2016). a.g.e., 165-166.

Papa'ya 300.000 duka ödenmesini, bunun Papalık için de sıkıntıdan kurtarıcı olacağı ifade ediliyordu. İlâveten Hıristiyanlara kara ve denizde güven içinde olacıklarına dair teminat vermekteydi.⁵⁸⁵ Burada çelişkili bir durum olduğuna dikkat çekmemiz yerinde olacaktır ki bu da Sultan Bayezid'in daha önce yer verildiği üzere ordu hazırlama ve vergi vermeyi reddettiği bilgisidir.

Bu mektup vakasının akabinde Fransa kralı, Osmanlılara karşı kutsal sefer için çağrıda bulundu. Sydney; Fransa kralının maksadının Napoli'ye hâkim olmak olduğunu, haçlı söyleminin Sultan Bayezid'i korkutup Napoli'ye olası bir yardımı nâmümkün kılmak ve Papa'yı Napoli'yi ele geçirmesi konusunda ikna edebilmek amacı taşıdığını yazar.⁵⁸⁶ (Fakat bundan kastının en Hıristiyan krallar ilan edilmiş ve Gırnata'ya hâkim olmuş rakibi İspanya krallığı karşısında geliştirdiği politik bir söylem olduğu da mütalaa edilebilir. Buna ve neşet ettiği duruma aşağıda yer verilecektir) Bu sırada Gırnata'ya 1492⁵⁸⁷, de son saldırı yapılmış ve başarılı olunmuştu. Bu savaş kutsal savaş söylemleri ile yürütülmüştü ve Papa'nın 1489 yılında bir kongre yapılması isteği bu tarihe dek olan başarıdan umut kazanmış bulunmasındandı.⁵⁸⁸ Housley'e göre 1490 yılında Şehzade Cem Papalığın elindeyken gerçekleştirilen kongre yalnızca Papalığın kendi otoritesindeki görüntüyü muhafaza etme maksadı taşımaktaydı. İlâveten Osmanlılara bir seferin gerçekleştirilmemiş olmasının Osmanlılar ile meydana gelmiş siyasi statükonun devamının tercih edildiği anlamına gelmekteydi.⁵⁸⁹ Oysa biz bunun doğru olduğuna kani değiliz çünkü Osmanlıların 1463 yılı itibari ile hem Macaristan hem Venedik ile savaş durumu ve Akkoyunlular ile savaşması ve Papalığın saldırısına yukarıda yer vermiştik. Papalık muhtemel bir kutsal sefer çağrısına bu tarihte Napoli dışında bir katılımcının olmayacağını, katılması olası devletlerin de Osmanlı karşısında mağlup olmuş bulunmalarını, ordularının yıpranmışlığını göz önünde bulundurmuş olsa gerektir. Bunun yanında yine yukarıda Fransızlara karşı Osmanlılardan destek beklentisi bulunduğunu ele aldık. Biz bu beklentilerin bir emsalden hareketle oluşmasının mümkün olabileceğini düşünüyoruz ki bu da Otranto konusunda ifade ettiğimiz görüş ile uyumludur. Bu beklenti bir karine gibi durmasının yanında

⁵⁸⁵ Setton, K. (1997). a.g.e.,454-455; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 346-354.

⁵⁸⁶ Fisher, S. N. (2014). a.g.e., 52-57; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e.,346-354; Emecen, F. (2015). a.g.e.,180-186; Setton, K. (1997). a.g.e., 456-457; Jorga, N. (2005). a.g.e., 206-209. Ayrıca Zinkeisen Sultanın sıkıntı çıkarmamaları halinde saldırmayacağına dair söz verdiğini yazar,1494 yılında tüm Hıristiyanlara saldırmayacağını bildirdiğini kaydeder. Bkz: Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 363.

⁵⁸⁷ 1486 yılında Osmanlı yönetiminden yardım istedikleri bilinmektedir. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 192.

⁵⁸⁸ Housley, N. (2016). a.g.e., 32-33.

⁵⁸⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 148, 366.

Osmanlıların yine olası bir yardım için Gırnata'ya donanma gönderilebilme ihtimalini hesap etmiş Papalığın, 1489 yılında ve öncesinde(Gırnata saldırısı 1482 yılında başlamıştı) Cem'i ele geçirmesini de bu veçheden oldukça anlamlı ve önleme maksatlı olma olasılığını da düşünmekte fayda olduğunu düşünüyoruz. Bu elbette yalnızca bir bakış açısı vasfında bir değerlendirmedir. 1482 yılında şehzade Cem'in Rodos elinde esir olarak geleceği zamandan biraz evvel Üstad-ı Âzam'ın İspanyolları kutlamış ve nacizane bir yardım göndermiş bulunması⁵⁹⁰ da dikkate alınmalıdır zira bu tarihten 1492 yılına kadar aşama aşama gerçekleşen bir saldırının başlamasının akabinde, büyük bir zafer kazanmadan gerçekleşmiştir.(Tebrik 14 Temmuz 1482, şehzadenin Rodos'a ulaşma tarihi 29 Temmuz 1482 tarihindedir. Buna mukabil şehzadenin Rodos'a ulaşmadan evvel diplomatik ilişki kurdurduğunu da biliyoruz) Özetle Otranto saldırısı sonrası Osmanlıların bu bölgede faaliyetleri ile Gırnata'ya yapılacağı düşünülmüş olması muhtemel yardımına karşı şehzade Cem Gırnata önünde bir savunma duvarı olmuş gibidir. Semra Prescott Osmanlı-İspanyol ilişkileri bağlamında Sultan Bayezid'in kardeşi sebebiyle içerisinde bulunduğu durum karşısında İspanya Kralı Ferdinand'a eşsiz bir değerlendirme olanağı verdiğini yazar.⁵⁹¹ Ancak Granada'ya yönelik saldırı şehzade Cem hadisesinden daha evvel başladığı (1482) göz önünde bulundurulması gereğini de göz önünde bulundurmak gerektiği kanaatindeyiz. Gırnata'yı düşüren son saldırı 1487 yılında başlamış ve kıyıları Biskay tekneleri ile ablukaya alınabilmişti.⁵⁹² İlaveten yukarıda Sultan Bayezid'in bir yerden sonra Papa'ya karşı çıktığı bilgisine de yer vermiştik. Tüm bunlardan kasıt İspanya Kralı Ferdinand'ın fırsatı değerlendirilmesinden ziyade bu olanağın yaratılmış olduğuna dair düşüncemizdir. Yani Şehzade'nin Roma'ya ulaşmasına müteakip Gırnata'ya büyük saldırıların düzenlenerek esas başarının kazanılmış olmasıdır.

Şehzadenin akıbeti, yarımada üzerindeki rekabete de konu olmuştur. Fransa donanmasının İtalyan yarımadası sınırlarına girmesi ile Napoli Kralı Alfonso “*Türklerle Kalıcı Barış*” bildirgesini yayınlamış, Fransa ise Osmanlılara karşı kutsal bir seferi ilam etmiştir.⁵⁹³ Fransa kralı, haçlı seferi söylemi ile harekete geçmiş, Bizans tahtının sahibi ve Kudüs kralı olma maksadı taşıdığını ifade edilmiştir.⁵⁹⁴ Nihayetinde Fransa kralı VIII. Charles Papalığa girerek Papayı saklandığı yerden çıkmaya zorlamış ve Papa'dan Saint

⁵⁹⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 367.

⁵⁹¹ Prescott, Semra. (2011). *İspanyol-Türk edebî, kültürel ve siyasi münasebetleri (1096-1499)*. Ankara: TTK, 97.

⁵⁹² Braudel, F. (1989). a.g.e., 66.

⁵⁹³ Setton, K. (1997). a.g.e., 464.

⁵⁹⁴ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 346-354.

Angelo'nun vesayetini istemiştir. Roma'nın en önemli limanı Civvita Vecchia ile şehzade Cem'in Fransa'ya bırakılması konusunda anlaşma yapılmış ancak Fransa 6 ay içerisinde şehzadeyi Papalığa yeniden göndermez ise 20.000 düka ödemeyi taahhüt etmiştir. Anlaşmanın akdine müteakip kral, Papa'nın elini ve ayağını öperek tutsak şehzadeyi de beraberinde bulundurarak ayrılmıştır. Ancak yolda şehzade Cem hastalanmış ve bir süre sonra da ölümü gerçekleşmiştir(1495). Diğer bir menfi durum ise Papalığın Fransa kralına verdiği sözleri yerine getirmemesidir ve Fransa ordusunun durumunun gayrimüspet vaziyetinden mütevellit kralın hemen harekete geçememesidir. Fransa kralı, şehzadenin ölümünü Fransa ve İtalya için ağır bir kayıp olarak değerlendirmiştir. Kenneth Setton tarihçi Sanudo'nun Cem'in vefatını Papa için yıllık 40.000 düka kaybı olarak yorumladığını ifade eder.⁵⁹⁵ Ancak biz bunun hayli indirgemeci bir yorum olduğunu düşünüyoruz. Zira Fransa kralı bir kutsal savaş gerçekleştireceğini ilân etmişti ve Papalık bu çağda en kuvvetli siyasi politikalarından diyebileceğimiz kutsal bir seferin yürütülmesi işini kendisi dışında, üstelik kendisine husumeti de bulunan bir kuvvete söylem olarak dahi bırakmak isteyebileceğini düşünmüyoruz. Bunun yanında Papalığın diğer krallıklarda hâlâ Osmanlılara karşı vergi yükümlülüğü koyma ve toplama, Osmanlılara karşı yapılacak seferlerin tedariki için endüljans satışında bulunma ve kıtadaki krallıklara Osmanlılar üzerinde saldırıda bulunmalarını salık vermesiyle siyasi rolünü nispeten sürdürme olanaklarının tamamını korumuş ve sonrasında da sürdürmesine imkân tanımıştır. İlâveten bu dönemde Papa tarafından Fransa'nın en fazla rekabet duyduğu “en Hristiyan krallar” ilân edilmiş⁵⁹⁶ Fernando ile İsabel yani İspanya krallığını; şehzadeyi ele geçiren Fransa'nın kutsal sefer söylemli politikasının aralarındaki kuvvetli bağ dolayısıyla da rahatsız etmiş olduğunu düşünmek de mümkündür. Fransa kralının kutsal savaş söylemleri de bu gelişmelere yani İspanyol kralların Katolikliğin lideri oldukları minvaldeki söylem ve duruma bir çeşit cevap verme anlamını taşıyor gibi görünmektedir. Şehzadeyi ele geçirmiş kralın en ufak bir başarısı kendisine yarar sağlarken iyi ilişkilerinin bulunmadığı Papalığa çok önemli bir darbe olacaktı. Maddi söylem hususunda ise Sultan Bayezid'a ait olduğu ifade edilen mektuptaki meblağ Papa'ya Fransa'nın yıllık olarak ödeyeceği miktardan 3,75 kat daha fazla ve 7.5 yılı karşılayacak tutardadır. Bu da kendisine karşı güç kullanan ve

⁵⁹⁵ Setton, K. (1997). a.g.e., 464-480. 482.

⁵⁹⁶ Papa VI.Alexander Fernando ile İsabel çiftinin Papalığa asker temin etmeleri ve Hristiyan-Müslümanlara karşı soykırım politikası izlemeleri sebebiyle” En Katolik Majesteleri” statüsünü bahşedip ilan etti. Piskoposları atama ve kilise gelirlerinin ağırlıklı kısmını kullanma hakkını da bahşetti ve varisleri de Kilise’de güç sahibi oldular. Bkz: Burbank, J. (2011). a.g.e., 124-129; Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 155. Dolayısıyla Fransa Kralının bu zamanda Kutsal savaş isteklisi olmasını tesadüfi bir durum olarak telakki etmek yeterince doğru olmasa gerek.

yeniden kullanma imkânı hayli yakın olan Fransa kralının karşısında oldukça kazançlı bir netice gibi görünmektedir.

Şehzade Cem'in ölümü Papa'nın zehirlemiş olmasına atfedilir. Zinkeisen bunun zehir ile karıştırılmış şeker, zehirli ustura yahut tesiri zamanla ortaya çıkan bir zehir türü ile gerçekleştirildiğini yazar.⁵⁹⁷

Şehzade Cem olayı sonrasında Papalığın durumunda bir ilerleme olmadığı gibi tehdit vasıflı farklı mahiyette gelişmeler vukua gelmiştir. 1494-1498 yılları arasında Floransa'da San Marco Dominiken manastırının başrahibi olan Girolamo Savonarola "*kurnaz şeytan Papa*"nın karşısında reformcuları bulacağına dair kehanetlerde bulunmuştur. Bu arada Medici hanedanı Floransa'dan kovulmuştu ve 1492 yılında Lorenzo Medici ölmüştü(Şehzade Cem'in Papalığa sağladığı avantajlardan biri olarak değerlendirmek mümkün gibi görünmektedir. Otranto sonrası Medici hanedanına Osmanlı desteği sunulacağı da düşünülmüş olması ihtimal dâhilinde olup gerçekliği halinde ise şehzade Cem bu halde bunun için de Papalığa kazanç sağlamış gibi durmaktadır). Başrahip 1494-1498 yıllarında Floransa'nın yöneticisiydi. Kilise mensuplarının gayriahlaki tutumları, dejenere olmuş değerlerini, zaafılarını şiddetle eleştirmekten geri durmayınca Papa 1496 yılında manastırın otonomisine son vermiş ancak rahibe geri adım attıramamıştır. O'na göre Papa Türklerden çok daha kötüdür. Roma'yı, eski Ahitte anlatılan, yıkıma uğramış Babil ile karşılaştırmış en sonunda 1498 yılında; rüşvet ve yolsuzluk içerisindeki Roma eleştirileri oldukça tanınmış biri haline gelmiş olan Savaronalı'ya karşı Papalığı kararlı bir şekilde harekete geçmeye sevk etmiş ve manastırına saldırı düzenlenmiş, rahibin hayatına işkenceler ile son verilmiştir.⁵⁹⁸ Bu arada belki de Kilise kendine yönelik eleştirilere karşılık olması yahut önünü kesmek amacıyla 1497 yılında reformist nitelikli bir bulla ilan etmişti. Burada Papa seçimi düzenlenip nepotizm ve simony kınanmıştır. Kilise dışındaki uzak yerlere piskoposların vekâleten görevli göndermesi yasaklanmıştır.⁵⁹⁹ Kardinallere birden fazla piskoposluk verilmeyecek yahut tümünün geliri 6.000 dukayı

⁵⁹⁷ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 354; Cem meselesini kısaca anlatan diğer bir kaynak ise; Emecen, F. (2015). a.g.e.,180-186.

⁵⁹⁸ Setton, K. (1997). a.g.e., 505-507. Aynı konu için Bkz: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 330-331. İlaveten Kastilyalı Francisco Ximenêz Cisneroz da Kilise'yi yanlış yolda buluyordu ve reform programı yürütüyordu. Kilise görevlilerine yeniliğe dair raporlar yayınlıyordu. Bkz: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 330-336.

⁵⁹⁹ XV.yüzyılda piskopos ve rahipler bazı ülkelerde görev yaptıkları yerin yönetiminden maaş almaktaydılar. Papa sarayında bulunanların ise bir kaç yerde aynı anda görevli oluyorlar ve yardımcılar vasıtasıyla işlerini yürütüyorlardı. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 52-53.

geçmeyecektir. Kardinaller kurulu üyelerine ayrıca sınırlamalar getirilir ancak Setton'un verdiği bilgiye göre bu tür bullalar Vatikan'da düzenli olarak çıkarılır olmuşlardı.⁶⁰⁰

1495 yılında şehzade Cem'in ölümü ile daha rahat faaliyet imkânına kavuşan Sultan Bayezid, Balkan bölgesinde faaliyetlere başlamıştı. Bu arada⁶⁰¹ Venedik, Fransa ile olumlu ilişkiler kurmuştu ve bundan tedirgin olan Napoli kralı Milano ve Ferrara dukeleri ile Papa arasında ittifak kurulmuş, Bayezid'e bilgi verilerek Venedik'e yardım etmemesi istenmiştir. 1496 yılında Osmanlı ile Venedik arasında Karadağ bölgesi ile Kotor körfezinde sorunlar çıkınca buralar Osmanlı hâkimiyetine alınmış, müttefiklerin de Fransa haberiyle ilgili oluşturulan etkisiyle Venedik ile anlaşma gerçekleşmemiştir. 1497 yılında da Venedik hacı gemisi batırılmış, Osmanlı deniz gücü ve orduları geliştirilmişti. Macarların Bosna'ya sık akınları ile Lehistan'ın saldırıları, 1497-8'de Boğdan da kalmaları neticesinde 1498 yılında başlatılan sefer başarıyla neticelendi. Venedik ile 1499 yılına dek bir savaş vukua gelmedi fakat bekleniyordu ki Venediğin 10.000 düka tutarındaki vergisini ödeyememesi sonrası öyle de oldu. 1500 yılında İse Papa Macaristan ile Venedik arasında ittifak aracılığıyla bulundu⁶⁰² zira Fransa tehdidi bir süre ortadan kalkmıştı. Çünkü Osmanlı kuvvetleri ile savaşan Venediğe, Fransa'nın yardım niyeti yoktu ve olan yardımlar da pek az olmuştu. Papa'ya başvuran Venedik Macaristan'a 100.000 düka gönderdi ve Osmanlılara saldırması konusunda anlaşıldı.⁶⁰³ Fakat antemurale düşüncesiyle Papalıktan daha fazla meblağ isteyen bu devletlere karşı Papa, kendilerinin de bu masrafları karşılamaya muktedir olduklarını ve nihayetinde Osmanlılar ile karşı karşıya bulunanların da kendileri olduğunu hatırlatmış ve kendi krallıklarındaki krallık kaynaklarını harp hususunda daha fazla kullanmaları gerektiğini ifade ederek bunun birinci dereceden kendilerine yarar getireceğini söylemeyi de ihmal etmemiştir.⁶⁰⁴ Bu uyarısıyla da fazla olan beklentilerini dizginlemeye çalışmıştır. Papalık, Osmanlılar ile gerçekleşen bu harp döneminde Venediğe 1501 yılında gemi, 1502 yılında günah çıkarmadan edinilmiş 750 libre maddi destek sağlamıştır. Papa ile Macar krallığının başarısız Midilli ve Çeşme

⁶⁰⁰ Setton, K. (1997). a.g.e., 503.

⁶⁰¹ Uzunçarşılı ittifak yılını 1495 olarak verir. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 206.

⁶⁰² Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 369; Hammer, J.(2008). a.g.e., 356-358; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 206-209/215-217.

⁶⁰³ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 386-387; Jorga, N. (2005). a.g.e., 253.

⁶⁰⁴ Housley, N. (2016). a.g.e., 152-154.

saldırısı sonrasında Papa'nın akamette neticelenen kutsal saldırı çağrısından sonra ise Osmanlılar ile barış akdedilmiştir.⁶⁰⁵

Sultan Bayezid'in Modon ve Koron'da hâkimiyeti tesis etmesi ise Papalık tarafından Ancona ve Polya için hazırlık olarak yorumlanmıştır.⁶⁰⁶ Bu arada Kutsal Roma İmparatoru III.Friedrich 1493-1494 yılında Osmanlılar ile savaşmak maksadıyla Aziz George Tarikatını kurmuştu ve Papa endüljans ile ödüllendirip, matbaalar bu tarikata katılıma çağıran bildiriler basmak için uzun süre bu konuyla meşgul olmuşlardır. Ancak bu çaba amacına ulaşmamış olmakla birlikte Aziz George Cemiyeti kurulabilinmiştir. İnananlara ve toplumun her tabakasına vergi yükümlülüğü de koyulmuş, rahipler zorla da olsa bu vergileri toplamakla yükümlü kılınmışlardır. Esasında İmparatorluğun kurumsallaşma faaliyetleri ağırlıklı İmparatorluğun da Fransa karşısında İtalyan yarımadasında savaşırken sınırları korumak, yeri geldiğinde kullanmak için kurduğu bir teşkilattan başka bir şey değildi.⁶⁰⁷ Bunun yanında Housley 1502 yılına ait bir Venedik raporuna dayanarak söz konusu tarihte Papa'nın Kutsal Roma ile Fransa'nın müttefik olmaması için çalıştığını, bunu da muhtemel bir kutsal saldırıda Papalığın rolünün korunması maksadıyla yaptığını ifade eder.⁶⁰⁸ Fakat az önce değindiğimiz gibi Kutsal Roma İmparatorluğu hâlihazırda İtalyan yarımadasında Fransa'ya karşı hazırlık içerisindeydi ve Papanın bu yönde herhangi bir şey yapmasına lüzum bulunmadığını düşünmek hatalı olmasa gerektir. Diğer bir gelişme ise Osmanlıların sapkın husçular ile müttefik olacağı ve Bavyera'ya dek ulaşacağı söylentileriydi.⁶⁰⁹ Bu söylentilerin en azından bir maksadı bizce yine Housley'in verdiği bir bilgidir ki o da haçlı vaizi Perrault'un serzenişidir. O, kutsal saldırı söylemleri altında endüljans satışının insanları soymanın bir yolu haline geldiğini söylemekte, birçok insanın da bu düşünceye sahip bulunduğunu gözlemekteydi.⁶¹⁰ Yani kutsal saldırı hayli gerekliydi çünkü Katoliklerin iki düşmanı ittifak kurmuştu ve kutsal saldırı artık daha fazla gerekir hale gelmişti ki masrafları için endüljans alımı inananlara düşen bir sorumluluktı. Bununla birlikte bu istismar durumu Papalık ile sınırlı değildi. Yine Perrault kutsal saldırı için toplanan paraları İmparatorun kullandığını ve bunun rahatsızlık verici olduğunu

⁶⁰⁵ Fisher, S. N. (2014). a.g.e., 74-84.

⁶⁰⁶ Housley, N. (2016). a.g.e., 50.

⁶⁰⁷ Housley, N. (2016). a.g.e., 110-112/ 227-228.

⁶⁰⁸ Housley, N. (2016). a.g.e., 75.

⁶⁰⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 75.

⁶¹⁰ Housley, N. (2016). a.g.e., 322.

söylemekteydi.⁶¹¹ Mesela 1503 yılında endüljansdan edinilen meblağı imparator ihtiyaçları ve borçları için sarf etmişti.⁶¹²

3.3. XVI. Yüzyıl

Buraya kadar Papalığın Osmanlılara karşı yardım isteyen devletlere çeşitli şekillerde destek sağladığı ve ruhani otoritesini devreye soktuğunu gördük. Sultan Selim(1512-1520) döneminde ise imparatorluğun dikkati bilhassa Safevîler sebebiyle doğu sınırlarına ve güneyde Memlûklere yönelmiş, Batı’da ise herhangi bir savaş vukua gelmemiş dolayısıyla Papalığın fiili zararı yahut zarara katkısı söz konusu olmamıştır. Bundan dolayı biz burada Sultan Selim döneminde Papalığın Osmanlılara doğrudan yahut dolaylı bir etkisinin olmaması sebebiyle Sultan Selim dönemindeki faaliyetlere yer vermeyeceğiz. Bununla birlikte Papalık bu dönemde vergi toplamayı sürdürmüş ve kutsal seferler için vaizler görevlendirmiş, çağrılarda bulunup günah affına dair söz vermeyi sürdürmüştü. Şah İsmail’den faydalanmayı ve hatta onu Hristiyanlığa kazandırmayı da düşündüğü ifade edilir. Osmanlılara karşı gerçekleştirilecek bir kutsal sefer aslında 1519 yılına dek konuşulan bir durumdu.⁶¹³ Zinkeisen bu konuya geniş yer verir.⁶¹⁴ Bununla birlikte Papalığın bu dönemdeki durumuna yer verecek ve Sultan Süleyman dönemi ile olan bağlantısal-anlamsal kopukluğu önlemeye çalışacağız.

Sultan Selim’in tahta çıkması üzerine Papa II.Julius’un arzusu hilafına Macarlar ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu Sultan’ın cülusunu kutlamışlardır.⁶¹⁵ Papa X.Leo ise bir kutsal savaşa Macaristan ile Venediği ikna edememiş ancak V.Lateran konsilinde Osmanlılara karşı yapılacak kutsal savaş kararına Kutsal Roma-Germen İmparatoru ile Fransa kralı müspet cevap vermiş ve 1518 yılında Santa Maria Minevra kilisesinde ilân edilmiş fakat imparatorun ölümü bunu akamete uğratmıştı.⁶¹⁶ Esasında ise bu iki kralın kutsal sefere desteğe dair açıklamalarını bu sırada Kutsal Roma İmparatoru olacak kral konusunda yaşadıkları rekabet ve bunun etkisiyle Papa’nın gönlünü kazanma isteğiyle açıklamak hatalı olmasa gerektir. Zira kayıtlara göre imparator, oğlu İspanya kralı Charles

⁶¹¹ Housley, N. (2016). a.g.e., 347.

⁶¹² Housley, N. (2016). a.g.e., 352.

⁶¹³ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 401-404.

⁶¹⁴ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 416-435.

⁶¹⁵ Emecen, F. (2015). a.g.e., 211.

⁶¹⁶ Emecen, F. (2015). a.g.e., 230.

için, Fransa kralı da kendisi için imparatorluğu arzulamaktaydı.⁶¹⁷ Yani imparatorun ölümü değil yeni seçilen imparatorun Fransa kralı olmaması bu akamete sebep olsa gerek. Çünkü pekâlâ yeni seçilen imparator da kutsal sefer düzenleyebilir ve Fransa kralı da destek olabilirdi.

Bu dönemde Papalık İtalyan yarımadası ve üzerinde meydana gelen gelişmelere dikkat kesilmiş vaziyetteydi. Geçmişten gelen problemlerin kendini şiddetle hissettirdiği bir dönem başlıyordu. İtalyan yarımadasında XIII. ve XIV. yüzyıllarda tüccar ve soylular yerel devletler kurmuş ve kendi bağımsızlıklarını önceleyip merkezi otorite ile yasalarını kuvvetlendirmiş bu biçimde birçok tüccara sahip şehir devletleri çeşitli bölgelerde hâkimiyet kurmuştu. Aralarında rekabet ve kimi zaman savaş cereyan eden bu devletler bu gibi durumlarda Papa yahut imparatorun desteğine başvurmaktaydılar. XIV.yüzyıla gelindiğinde Venedik, Floransa, Milano en kuvvetli şehir devletlerini oluşturmaktaydılar ancak yarımada 1494 yılı itibariyle Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyet kurmak için mücadele verdikleri alan olmuştu.⁶¹⁸ Her ne kadar Papa, Napoli'yi Fransa'dan korumak için çabalamışsa da Napoli 1501 yılında İspanya ve Fransa krallıkları arasında ikiye ayrılmıştı. Fakat bu yöntem çözüm olmayacaktır ve 1559 yılına dek yarımada üzerindeki hâkimiyet mücadelesi devam edecek, Papalık bu mücadelede önemli bir mecra olarak varlığını gösterecektir.⁶¹⁹ Diğer taraftan Papalık mensubu din adamları yalnızca siyaset ile meşgul bulunmamakta kendi çıkarlarınınca davranışlarda bulunmaktaydılar. Mesela kardinallerin Campagna'da bağ bahçeleri bulunuyor ve burada zaman harcıyorlardı. Korsikalı göçmenlerin hayvan tüccarlığı ile de Roma'nın ticari yönden zenginliği artış gösteriyordu.⁶²⁰ Yani Papalık bu dönemde önceki yüzyıla nispetle daha güçlü ve müreffeh durumda bulunuyordu ve bunun ifadesi Papalığın diğer krallıklara benzer varlığa sahip bulunduğunu akılda tutmak için elzem görünmektedir.

Papa VI.Alexander'in ölümü sonrası ve 1559 yılında İtalyan yarımadasındaki hâkimiyet mücadelelerinin son bulmasına kadar Fransa ve İspanya krallıkları seçilen Papa(lar)ın yarımada üzerindeki planları minvalinde politika izleyip problem çıkarmayacak olması

⁶¹⁷ İnalçık, Halil. (2017). *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa tarihindeki yeri*, İstanbul: Kronik Kitap, 198.

⁶¹⁸ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 166-167.

⁶¹⁹ Setton, K. (1997). a.g.e., 536-537.

⁶²⁰ Braudel, F. (1989). a.g.e., 37.

isteğindeydiler ve çabaları da bu yöndeydi.⁶²¹ Her ne kadar yeni Papa III. Pius adıyla seçilmiş olsa da kısa süre sonra vefatıyla yeni bir Papanın seçilmesi süreci Fransa ve İspanya krallıkları için dikkatle izlenecek bir vakayı teşkil etmekteydi. Papalık içerisinde de kardinaller İspanya-Fransa krallığına tarafgirlik hususunda hizip halinde bulunmaktaydılar. Fransa'nın desteklediği Cenevizli Kardinal Guliano, II.Julius(1503-1513) adıyla Papa seçilmiştir. Papa genel bir konsil tertibi vasıtasıyla krallar arasındaki anlaşmazlıklara son vermek ile kilise içerisinde reform gerçekleştirerek akabinde Osmanlılara karşı kutsal bir saldırıyı hayata geçirmeye dair gelecek tasavvurlarını açıklamıştır. Bu noktada Papalığın söz konusu hâkimiyet rekabetine karşı yarımada üzerinde Constantin Bağışı'na dayanarak onları durdurabilecek hukukî yahut herhangi dayanak yoksun kaldığını unutmamak elzem olduğunu ifade etmeliyiz. Bundan dolayı da yarımada üzerinde bu krallıkları istemediğinden bu dönemde Osmanlıları işaret etmesi kanaatimizce hedef saptırma maksadı da taşımaktadır.

Yarımada üzerindeki mücadele, karşılıklı ittifak grupları oluşturacak ve Papalık da bu gruplarda değişkenlik arz etmekle birlikte varlık gösterecektir. Diğer yandan da Papa Julius Papalığın insanlar nezdindeki algılarını olumlu yönde değiştirmek isteğini taşımakta olup nepotizm konusunda seleflerinden oldukça ahlakî davranmaktaydı.⁶²² Simony yani ruhanî mülk ve makamların satışını yasaklamışsa da ölümü sonrasında bu satış devam etmiştir.⁶²³ İspanya'ya Kuzey Afrika toprakları üzerinde kutsal saldırı neticesindeki başarıdan mütevellit hâkimiyet hakkına dair söz verse de(1505) fiilen bunu sağlayacak maddi güçten yoksun bulunmaktaydı ve bu noksanlığına telafi için Portekiz'i teşvik etmekteydi. Bu söylem, Kuzey Afrika üzerinden Kudüs'e ulaşılacağı politik söylemi ile birlikte ifade edilmekteydi. Keza Osmanlılar üzerine bir saldırı için Fransa ve İspanya arasındaki sulhün gerçekleşmesi gerektiğinin farkındaydı ve bu hayli zor belki imkânsızdı. Üstelik başka bir sorun ortaya çıkmış, bu yıl Venedik Papalığa ait bazı toprakları hâkimiyetine almıştı.⁶²⁴ Buna karşılık Papa da endüljanslardan edinilen meblağın Venedik karşısında kullanılacağını duyurmuştur. Kutsal sefer söylemleri, pek çok krallıkta dilden dile dolanmaktaydı ancak bunlar Papalığın kastı olan Osmanlıları hedef almayan fakat yalnız hedef gösteren sözlerdi. Mesela Danimarka kralının da haçlı seferi söylemi, İsveç üzerinde

⁶²¹ Setton, Kenneth (1984). *Papacy and the Levant Volume 3 The sixteenth century*. Philadelphia: American Philosophical Society, 3.

⁶²² Setton, Kenneth (1984). a.g.e., 16.

⁶²³ Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 192.

⁶²⁴ Setton, Kenneth (1984). a.g.e., 38-39.

hâkimiyet için isteğini perdelemekte esasında ise elde edilecek gelirleri bunun için kullanmayı düşünmekteydi.⁶²⁵

1494 yılında İtalya savaşlarına dikkat kesilen Kutsal Roma İmparatoru Maximillian, 1501 yılında başarısızlık ile buradan kısa süreliğine de olsa çekildi ve bunda en önemli neden ekonominin kötü durumuydu. İmparator Frederik döneminin sonlarından beri bir grup prenslik; daha sonra devamı gelecek şekilde imparatorluk idare sistemi üzerinde yenilik için bir takım girişimlerde bulunmuşlar buna mukabil İmparator Maximillian'ın İtalya savaşlarını yürütebilmek için mali desteğe ihtiyacı aciliyet arz etmekteydi. İmparatorluk otoritesinin mündemicinde azalma istemiyor olmakla beraber bu ekonomik durum 1495-1500'de gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde prenslere çok olmasa da imtiyazlar vermiş onlar da buna karşılık büyük meblağlar da olmayacak biçimde yardım sağlamışlardır.⁶²⁶ İşte bu durum, bu dönemde Kutsal Roma-Germen İmparatoru'nun sıkça dile getireceği Osmanlılara karşılık kutsal sefer söyleminin neşet ettiği siyasi ve ekonomik durumu göstermektedir.

Papa II.Julius (1503-1513) İtalyan yarımadasındaki bu iki krallığın tehdidinden korunma politikaları izlemiş bu çerçevede 1506 yılında Papalığı korumakla görevli "İsviçre Muhafız Örgütü"nü kurmuştur. Buna karşın Fransa Kralı XII.Louis (1498-1511) kendi krallığının gerçekleştirdiği bir konsil ile Papa'yı aforoz ettirmişse de bu geçersiz bir karar olarak kalmıştır. Papanın aklında olan ve ifade etmiş olduğu biçimde V.Lateran Konsili(1512-1517) Papa tarafından başlatılmış ve burada Osmanlılara karşı haçlı seferi gerçekleştirme, Pisa Konsilinin geçersiz olduğu ve 1438 yılında Fransa'ya verilmiş ülkedeki kiliselerin malî bakımdan Papadan bağımsız olması(Pragmatik Sanction) imtiyazının artık geçerli bulunmadığına dair kararlar alınmıştır. Bununla beraber Papa Julius esasen Rönesans anlayışına da sahip bir Papaydı ve sanatkâr Michalengelo'ya Sistine şapeli fresklerini yapma görevi vermiş, diğer bir sanatkâr Raphael'i Papalık hizmetine almıştır.⁶²⁷

1508-1510 CAMBRAİ LİĞİ

⁶²⁵ Housley, N. (2016). a.g.e.,295 / 303.

⁶²⁶ Galati, F. (1992). a.g.e., 14-15.

⁶²⁷ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 90-99.

<u>Papalık</u> +İspanya+Ferrara+Fransa+Kutsal Roma German İmparatorluğu	Venedik
1510-1511	
Fransa+Ferrara	<u>Papalık</u> +Venedik
1511-1513	
Fransa+Ferrara	<u>Papalık</u> +Venedik+İsveç Ordusu+İspanya+İngiltere+Kutsal Roma
1513-1516	
Venedik+Fransa+Ferrara+İskoçya	<u>Papalık</u> +İspanya+Kutsal Roma+İngiltere+Milan+İsveç Ordusu

1516 yılına kadar sürecektir olan İtalya savaşlarının ilk dönemi yukarıda da değişkenlik arz ettiği görülen tablodaki gibi ittifaklık bağları ile geçecektir. Bu dönem ile bu dönemde Papalığın rolü ve durumunu anlayabilmek için Avrupa’da meydana gelmiş önemli bazı olayların bilinmesine ihtiyaç vardır. Bunlara kısaca yer vermeye çalışacağız.⁶²⁸

1494-1559 arasında cereyan etmiş İtalya savaşlarının ilk evresi olan 1516 yılına dek maksadı hâkimiyet mücadelesiydi.⁶²⁹ Papalık bu dönemde benimsediği politika bağlamında önemli sayılabilecek bir başarı kazanmıştı ve 1499 yılında Gırnata’da başlayan Müslümanların isyanı bastırılmış, 50.000 kadarı aynı ada vaftize tabi tutularak Hristiyan olmaya(Moriskolar olarak anılacaklardır) zorlanmışlardı.⁶³⁰ Ayrıca İspanya krallığı bu dönemde bir rakip daha kazanmıştır. Dünyadaki bilinmeyen kıtalar ve adaların,

⁶²⁸ Bu savaşlar ve değerlendirmeleri hakkında Machivalli “Orta Elçilikler ve Mektuplar” adlı eserinde 1502-1514 yıllarına dair önemli bilgiler yer almaktadır. Konumuzla doğrudan ilgisinin noksan olması bakımından burada yer vermeyeceğiz. Bkz: Niccolô, Machiavelli. (2011). *Orta elçilikler, mektuplar*, İstanbul, Say yayınları.

⁶²⁹ Lee, Stephen. (2002). *Avrupa tarihinden kesitler- 1492-1648*. (Çev. Ertürk Demirel. Ankara: Dost Kitabevi, 63.

⁶³⁰ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 153.

ulaşılmamış bölgelerin İspanyol ve Portekiz güçleri tarafından münasebet kurulması sonrası bu alanlar konusunda ortaya gelen münakaşa ile iki krallık Papa'ya başvurarak onun belirlediği taksime göre (Amerika kısmı İspanya, Asya kısmı Portekiz'e) Tordesillas anlaşmasını (1494) kabul etmişlerdir. Ancak 1496 yılında İngiliz Kral VII.Henry İspanya'nın altın ve gümüş kazancından etkilenip Venedikli denizci John Cabot'a İspanyol güçleri ile karşı karşıya kalmadan yeni alanlar bulma ve tümüyle İngilizleri hâkim kılma görevi vermiş, 1497 yılında ikinci seferi neticesinde günümüzdeki Newfounland'a erişmiştir. Fakat 1499'da Amerigo Vespuçi'nin Güney Amerika'da, Portekiz'in Brezilya'da hâkim olması neticesinde rekabet kızışmış 1508 yılında John Cabot Kuzey Geçidi'ni bulmak üzere yelken açmıştır.⁶³¹ İspanya kral ve kraliçesi Fernando ile İsabel'in kızı Catherine İngiliz kral varisi Arthur ile evlendirilmiş kısa sürede ölünce mirası kaybetmek istemeyen Kral VII.Henry, Papalığa başvurmuş ve oğlu Henry ile izdivacını sağlamıştır. Kilise bu tür evliliklere müsaade vermiyordu fakat kral Papa'ya henüz gerdeğe girmediklerini söyleyerek baskıda bulunmuş nihayetinde ise verdiği bağış sözüyle bu izdivacı temin etmiştir. VIII.Henry (1509-1547) de babasının savaşızlık politikası sebebiyle zenginlik ile sürececek bir krallık dönemine sahip olmuştur.⁶³² İsabel ile Ferdinand çiftinin diğer kızı Joanna ise Kutsal Roma İmparatoru Maximillian'ın oğlu, aynı zamanda Avusturya ve Burgonya dükü Philipp de Hansome (Habsburg) ile 1504 yılında izdivaç yoluyla bağ kurmuş ve bu vesileyle Kastilya'da Habsburg egemenliğinin tesisi sağlanmıştır.⁶³³ İşte bu iki izdivaç ilerleyen tarihlerde kargaşanın ve meydana gelecek rekabetin de temelini oluşturmuştur.

Fransa'nın egemenliği altında olan Milano, Kutsal Roma'nın da dikkatini celb etmiş, İngiltere de Papa'ya kutsal bir saldırı tertip etmesi için başvurmuştu ve bu durumlar yarımada üzerindeki planların dışı vurumu dışında bir anlam taşımıyor en fazla Venediği korkutuyordu. Mesela 1507 yılında Papalık Osmanlılar ile şap ticaretini yasaklayacak ancak Avusturya, İngiltere ve alçak ülkelerde görmezden gelinecektir. Papalık mevcut durumun farkındaydı ve İngiltere Kralı'nı kutsal sefer istekliliğinden dolayı övmüş ancak neden Cem, Papalık elindeyken herhangi bir yardıma yaklaşmadığını sormayı ihmal etmemiş, kat'i bir tutumla yarımadayı koruma politikası izlemiştir. İngiltere ısrarını

⁶³¹ Ferguson, Niall. (2013). *İmparatorluk : Britanya'nın modern dünyayı biçimlendirşi*. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: YKY, 28-29; Roberts, John. Morris. (2010). *Avrupa tarihi*. (Çev. Fethi Aytuna). İstanbul: İnkılap, 282.

⁶³² Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 140.

⁶³³ Setton, K. (1984). a.g.e., 41.

sürdürerek bu kez kutsal savaşın bir kaç büyük kral ile gerçekleşebileceğini söyleyecektir. Setton bunların yarımada üzerindeki hesapların üzerini örtme çabası olduğunu ifade etmiştir.⁶³⁴ Bu durumda yarımada'nın bu dönemdeki önemine dair bazı yorumlar getirilebilir. İlk olarak Papalık Constantin Bağışı'na dayanarak yarımada üzerinde planları olan bu kralları sınırlayamazdı. Badehu mesela Osmanlıların Safevî meselesi ve Portekiz'in Hindistan'a ulaşması İtalyan yarımadasını daha önemli hale getirdiği, Kuzey Afrika'da kolaylıkla kurulacak hâkimiyetin de yarımada üzerinde hâkimiyet kurmaktan geçtiği olgusu göz önünde bulundurulabilir ve krallardaki bu iştiağın sebebi olarak düşünülebilir. İlâveten İtalyan yarımadasına hâkim olmaları durumunda Osmanlılar ile çatışmalarının da vukua gelme olanağının bulunduğu ifade edilebilir. Setton Papa'nın kesinlikle diğer kralların yarımada'ya hâkim olmalarını istemediğini belirtir⁶³⁵ ki bu da bize Papalığın siyasi gücünü kaybetmişken kendine ait olduğunu düşündüğü ve hükmünün en fazla geçtiği toprakların ele geçirilmesine izin vermek istemediğini gösterir ve (bu da yarımada'ya hâkim olmaları durumunda)aslında biraz ötesindeki Osmanlıları yakınında olacak Avrupa krallarına tercih ettiği anlamına geldiğini ifade etmek akla aykırı görünmemektedir. Yarımada'da hâkimiyet isteyen krallıklara hukuki dayanaklarla, kendi hüküm alanı olduğunu savunarak karşı çıkamadığından tıpkı onlar gibi fakat fiilen hakikaten istekle; Osmanlılara karşı faaliyet halinde olmalarını isteyerek hedef saptırmak istediğini mütalaa edebiliriz.

Papalık Venediğin işgaline karşı aforoz kararı alıp Cambrai ittifakına girerek 1509 yılında Venediğe kutsal sefer ilân etmiş, Venedik de Papalığa karşı konsil talebini dile getirmiştir. Çünkü Papa bu eylemiyle manevi otoritesini dünyevi çıkarları için görmezden geldiği gibi bu yönde kullanmaktadır. İlâveten Osmanlılar gibi kâfirlere karşı kutsal sefer ilân etme hakkı bulunmaktadır. 1509 yılı sonraki aylarında durum değişmiş, Papalık diğer devletler Venediğe hâkim olmak isteğiyle kendisine geldiğinde buna kesinlikle karşı çıkmıştır. 1510 yılında ise Venedik ile Papalık Fransa'ya karşı müttefik olmuş, Venedik donanmasının Fransa'yı caydırmaya muktedir olmasıyla Venedik topraklarına hâkim olma düşüncesi ortadan kalkmıştır. Papa da Venedik de bilmektedir ki esas düşman Fransa'dır ve bu hakikatten hareketle ilişkilerini yeniden düzeltirler.⁶³⁶ Bundan evvel ise Papalığın

⁶³⁴ Setton, K. (1984). a.g.e., 43-50.

⁶³⁵ Setton, K. (1984). a.g.e., 56.

⁶³⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 56-58, 69-71.

Venediğe, kilise mensuplarına Adriyatik'te serbest dolaşım imtiyaz vermesi durumunda aforozu kaldıracağını ifade etmiş olması⁶³⁷ dikkat çekici bir bilgi değerindedir.

Tüm yarımadaı isteyen Fransa, İmparator Maximillian'ı da ikna ederek bir konsil toplanmasını ve Papanın değiştirilmesini tasarlamaktadır. Bu arada İspanya ve İngiltere krallıkları Venedik ile Osmanlı toprakları üzerine seferin müşgüliyetlerini hesaplamaktadırlar.⁶³⁸ 1510 yılında yarımada hiç olmadığı kadar Fransa tehlikesi altına girince Papa Venediğe, Osmanlılara başvurmasını telkin etmiştir ve ona göre eğer Osmanlılar kuvvetlerini kullanırlarsa dünyayı dahi tersine çevirebileceklerdir ancak Venedik, Osmanlıların yarımadaı işgal edeceği alanı bir daha terk etmemesi ihtimalinden sakınır. 1510 yılında Papa Venedik üzerindeki aforoz kararını kaldırır çünkü Fransa'nın Venediği ele geçirmesi halinde Papalığı da hâkimiyetine almasından da korkmaktadır. Papalık İspanya'nın Kuzey Afrika yönündeki yayılma isteklerinin Kudüs'e ulaşacak bir kutsal sefer maksadı taşıdığına dair söylemini de desteklemekteydi ve 1509 yılında Oran 1510'da ise Tripoli ele geçirilmiş, on bin Müslüman katledilmişken hususiyetle ticari kazanç bakımından önemli katkılar meydana gelmişti. İspanyol krallığı Osmanlıların da dikkatinin Kuzey Afrika'ya yönelmesinden çekinirken Papa'nın yarımadaının karışıklığına önem vermesini telkiniyle de bu yönde ilerlemeler ertelenmek üzere durdurulur. Yarımada üzerindeki istekleri Papalık tarafından sekteye uğratılan Fransa da Papalığı hedef alma durumu mevcudiyetini korumuş ve bir konsil tertibi arayışı sürmüştür. Fransız kardinaller bu maksatla harekete geçerek Kilise'nin dejenere olduğunu, sahtekârlıklar, yolsuzluklar, rüşvetler içerisinde bulunduğunu ve bundan arındırılması için reforma tabi tutulması gerektiğini sıklıkla gündeme getirir olmuşlardır. Papa da bu yönde bir isteğe sahipti ve bilhassa bundan mütevellit 1511 yılında bir Konsil toplanacağını duyurmuştu. 1512 yılında ise 1517 yılına dek sürecek olan V.Lateran Konsili toplanmıştır ve Papa buraya İspanyol korumalar ile teşrif etme zarureti duymuştur.⁶³⁹ Her ne kadar Papalığın bu dönemde siyasi gücünü kaybettiği ifade edilir olmuşsa da kıtadaki krallıkların yarımadaı uzun süre tam hâkimiyet tesis edememeleri Papalığın politikalarından kaynaklanmakta olduğu verdiğimiz ve vereceğimiz bilgiler çerçevesinde görülmelidir. Söz konusu dönemde dikkatlerin ve taleplerin yarımada üzerinde toplanmış olması ve Papalığın önemli bir süre bu talepleri engellemiş olması Papalığın siyasi gücünü tümüyle yitirdiği anlamı taşımadığına karine

⁶³⁷ Braudel, F. (1989). a.g.e., 74.

⁶³⁸ Setton, K. (1984). a.g.e., 73, 65.

⁶³⁹ Setton, K. (1984). a.g.e., 65-78, 84-86, 92-98.

gibidir. Muhtemeldir ki İmparator olarak seçilecek V.Charles'ın geniş alanlara yayılan hâkimiyeti ve gelirleri dolayısıyla gücü olmasa bu engelleme politikasında daha uzun süre muvaffak durumunu devam ettirebilecekti. Siyasi gücünün diğer bir delili olarak; İngiltere ile Aragon'un Fransa üzerine saldırısı Papanın kararına bağlıydı ancak o buna izin vermemiş, Fransa'nın 1512 savaşında maksadına nail olamamasını ⁶⁴⁰ gösterebiliriz. Lateran Konsilinde Papalığın en büyük korkusu bu süreçte gücünü kaybetmesiydi ancak bu gerçekleşmeyecektir. Son konsilden bu tarihe kadar Papalık gerçek anlamda güç kazandığı gibi imajı da olumlu yönde pekişmişti fakat kimi krallar konsil tehdidiyle Papalığı tehdit etmeyi sürdürmekteydiler. Rönesans'ın sanat alanındaki anlayışları arasında olan, hazları yaşamın odak noktasına yerleştirmek kilise mensupları arasında da benimsenmiş fakat Kilise için gerekli yenilikler vücuda getirilmemiş, bu durum da Papalığa zarar vermeyi sürdürmüştür. Fransa Kralı XII.Louis, 1511 yılında Pisa, ertesi yıl Milano'da konsil toplanacağını duyurmasıyla Papa buna engel olarak Kilise'nin yeniden fetret dönemine itilmesine karşı koyma zarureti hissetmiştir. ⁶⁴¹ Papa bu dönemde Kutsal Roma İmparatoru Maximillian'ın Venedik ile sorunlarını çözmesine çalışmış, Maximillian bu dönemde Papanın destekçisi olarak yapılmakta olan konsilde önceki konsiller olan Pisa, Milan, Lyon'un hükümsüz olduğunu kabul etmiştir. Esasında Papalık bu sırada Fransa'nın yeni bir karşı Papa ilan etmesi konusunda çekince taşımaktayken Kutsal Roma İmparatoru Maximillian "Yüce Papa" ve "Kutsal Mekân"ın koruyucusu olarak temayüz etmiş ve Lyon Konsilinin hükümsüz bulunduğunu, Lateran konsiline yürekten bağlı olduğunu ilân etmiştir. Ek olarak İmparator silah kaynağı olan Verona ve Vicenza'yı Venediğe karşı kurup yeniden Papalığa vereceğine söz vermişti. Buna karşın Papanın Fransa ile yapılmış olan 1461 tarihli Pragmatik Sanction'u⁶⁴² feshetmesi (1512) ile de bu son gelişmeler Venedik ile Fransa'yı müttefik kılmıştır.⁶⁴³

1513 yılında Giovanni de Medici X.Leo adıyla Papa olmuştur. (İspanya taraftarıdır) Osmanlılara karşı kutsal saldırı arzuladığını ifade edip, kiliselerin Osmanlılar elinde bulunduğunu, sunaklarında Hristiyan kızlara tecavüz edildiğini ve benzer teşvik maksatlı sözler yinelemişti. 1515 yılındaki onuncu Lateran konsili toplantısında Kilisenin

⁶⁴⁰ Setton, K. (1984). a.g.e., 120-126.

⁶⁴¹ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 59-60.

⁶⁴² Fransa'ya verilmiş olan ülkedeki kiliselerin malî olarak Papadan bağımsızlığının kaldırılması: Bkz: Çoban, B.Z. (2007), a.g.t., 99.

⁶⁴³ Setton, K. (1984). a.g.e., 120-136.

ekümenikliği ile Papa otoritesi üzerinde durulma lüzumu duymuştu.⁶⁴⁴ Diğer yandan da şehzade Cem'in Rodos'da kalan oğlu Murad'ı Osmanlılara karşı kullanarak siyasi istikrarı bozmayı da tasavvur ediyor, söylenene göre Macaristan sınırlarında ortaya çıkararak ülkede ayaklanma çıkacağını düşünüyordu.⁶⁴⁵ Görüldüğü gibi sarihtir ki Papalık bu devrede; amaçları yarımada olan krallara Osmanlıları işaret ederek hedef saptırmaya çalışmaktadır. Yani bu dönemde Papalığın Osmanlı politikasına yeni bir özelliği, ciheti de eklemiş bulunmaktadır. Hatta öyledir ki bu politikanın en ağır basan ciheti de bu yeni özelliktir.

1514 yılında Fransa Kralı XII.Louis'in ölümüyle I.François kral olmuş, Papa yeni kraldan yarımada istediği topraklardan vazgeçmesini,(Napoli/Milan/ Parma, Piecenza) yarımada'nın kuzeyi ve güneyine tek bir kral-prens hâkim olmasına müsaade edemeyeceğini, İspanya kralı ile barış gerçekleştirirse Osmanlılara karşı ortak bir haçlı seferi düzenleyeceğini bildirir.⁶⁴⁶ Farklı bir konsil tehdidi ihtimalini ortadan kaldırmak isteyen Papa X.Leo, 1516⁶⁴⁷ yılında Fransa Kralı I.François ile anlaşma gereği de duymuştur ki buna göre Papalık Fransa kiliseleri konusunda Fransa lehine Bologna anlaşmasını akdeder. Bu anlaşma uyarınca krallıktaki piskopos ve rahipler kral tarafından atanacaktır ve kral da Lateran konsili ile kararlarını ve konsillerin Papa otoritesinden üstün olmadığını kabul etmiştir. Böylelikle en nihayetinde Papa konsil meselesini Kilise'ye en az zararla kapatmış, olası bir bölünmeyi ortadan kaldırmıştır.⁶⁴⁸ Sonraki tarihi büyük ölçüde ve derinden etkileyecek bir durum olarak 1515 yılında imparator, Macar krallığı ile Habsburg hanedanı arasında iki izdivaç gerçekleştirmiştir. Daha önce de Milano'daki Sforza ailesi ile bir izdivaç yoluyla bağ kurmuştu.⁶⁴⁹ Konsil 1517 yılında kapanmadan evvel(5 Mart 1517) Papalığın topladığı vergilerde düzenleme yapmak ve seküler piskoposlar görevlendirme, vaazlar ve din ile ilgili eğitim konusunda dikkate değer kararlar almış ve duyurulmaya başlanmıştır.⁶⁵⁰

⁶⁴⁴ Setton, K. (1984). a.g.e., 154.

⁶⁴⁵ Turan Ş. (1970). a.g.e., 53.

⁶⁴⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 159.

⁶⁴⁷ Bu yıl Papa X.Leo, Civita Lavinia sahilinde balık tutmaktayken Osmanlı korsan saldırılarına denk geldiği bilgisi bulunmaktadır. Bkz: Kumrular, Özlem. (2008). a.g.e., 281.

⁶⁴⁸ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 59-60; Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 270.

⁶⁴⁹ Galati, F. (1992). a.g.e., 16.

⁶⁵⁰ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 59-60.

Yavuz Sultan Selim⁶⁵¹'in 1517 yılındaki zaferi üzerine Papa Sultan'ın Sicilya, İtalyan yarımadası değil tüm dünyaya hâkim olma hırısında olduğunu söylemiş, Fransa kralına, Osmanlı meselesinin çözümü için Tanrı'nın kendisini beklediğini yazmıştır.⁶⁵² 1518 Martında Papa tüm Hristiyan güçleri-prensleri arasında mütareke olduğunu, ihlâl edenin, kilise ile bağlarının kesileceğini ve yasaklanacağı duyurmuştu ve Papa bu sefer tasavvurunu Fransa kralının onayına sunmuştu çünkü onun imzalaması durumunda diğer kralların da onu takip edeceğini düşünmekteydi.⁶⁵³ Buna sebep olarak aldığı kararlara karşı çıkma potansiyelini en fazla Fransa kralının taşıyor oluşunu da düşünmek mümkün görünmektedir. İlâveten ifade edildiği üzere Papalığın bundan maksadının Hristiyan kralların İtalyan yarımadası üzerindeki isteklerini Osmanlı toprakları üzerine kaydırmaları isteği gibi durmakta olduğunu mütalaa etmek mümkündür. Keza Yavuz Sultan Selim'in hâkimiyet kurduğu alanlar yine bir Müslüman devlet olan Memlûklere ait bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bununla birlikte Osmanlıların gücünü yıpratacak bir rakibinin ortadan kalkmasının olumlu karşılanmadığını da düşünmek uygun görünmektedir. Özlem Kumrular Papa'nın V.Charles'a mektuplar gönderdiğini, İtalya'ya saldırı korkusu içerisinde bulunduğuna dair endişelerini ona iletildiğini kaydeder.⁶⁵⁴ Bu, ihtiyatla ele alınması gereken bir bilgidir çünkü Papalığın İtalyan yarımadasına olası bir saldırı ihtimalini bu zamanda Osmanlılardan çok V.Charles ve Fransa kralı taşımakta olduğu bilgisine yer verdik. İlâveten Charles Fraaze'den sorgulamadan aldığı bilgi ile 1518 yılında Sultan Selim'in Papa Leo'ya doğudaki meseleleri çözdiğünü, yakın zamanda Batı'nın kendisinden haberler alacağını bildiren bir mektup gönderdiğini ve hazırlıklar yapan Papa'nın durumunu Venediğin Osmanlı yönetimine aktarırken Sultan'ın ölmesi ile hazırlıklara son verildiğini bilgisini verir.⁶⁵⁵ Kıta içerisinde Papalığın nispeten güçlendiği bir vakitte Sultan Selim'in Batı yönündeki planını bildirmiş olması şüphe ile yaklaşılması gerektir. Aynı yazar, 1520 yılında Papa'nın V. Charles'a Dalmaçya ve Hırvatistan'a Osmanlılara karşı yardım göndermesini isteyen bir mektup gönderdiğini ve bu yönde birçok uyarı ve yardım isteği muhtevalı haberler ilettiği bilgisini verir.⁶⁵⁶ Fakat anlaşıldığı kadarıyla V.Charles Papa'nın esas maksadının farkındadır çünkü ifade ettiğimiz ve yer

⁶⁵¹ Hammer'in verdiği bilgiye göre Yavuz Sultan Selim, Çaldıran savaşından sonra vezir Pirî Paşa'ya Venedik, Fransa, Papa, İspanya krallarının bayraklarının Rumeli kıyılarında dalgalanmasını önleyecek bir donanma hazırlaması emrini vermişti. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 411.

⁶⁵² Setton, K. (1984). a.g.e., 172.

⁶⁵³ Setton, K. (1984). a.g.e., 179-180.

⁶⁵⁴ Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 124.

⁶⁵⁵ Frazee, C. (2009). a.g.e, 25, Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 124.

⁶⁵⁶ Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 154.

vereceğimiz gibi Papa'nın; İtalyan yarımadasına yönelmiş olan V.Charles'ın hedefini saptırma kaygısında olduğu daha hakiki bir durum gibi durmaktadır. Burada ifade edilmesi gereken husus; belgelerin muhteviyatının önemi kadar, ortaya çıktıkları siyasi durumu da dikkate alarak değerlendirmede bulunmaktır. Bu yolla tarihte ne olduğuna dair daha sıhhatli bilgiler edinilebilir.

Papa barış ilanıyla her ne kadar tüm kıta üzerinde geçerli bir kararı tek başına vererek kendini eski otoritesinde hissetmişse de krallar buna izin vermeyeceklerdir. Keza İngiltere-Fransa Papayı dışta bırakarak görüşme yapıyor ve onun uluslararası hakem rolünü kabul etmiyorlardı. İngiltere'de Kralın danışmanı Wolsey bunu dile getirmek konusunda sakıncalı davranma zarureti de duymuyordu.⁶⁵⁷ Kralların Osmanlılara karşı tasarladıkları bu planlar gerçekçi olmaktan uzaktı. 1518 yılında Kutsal Roma İmparatoru'nu müteakip İmparator'un V.Charles olacağını öngörmek zor görünmemektedir⁶⁵⁸ ve bu durumda kıta neredeyse Habsburg hâkimiyetine geçecektir. Dolayısıyla bu durumdan İngiliz ve Fransız krallarının tedirgin olmaları muhtemeldir. V.Charles İspanya Kralı olmasının yanında Hollanda, Napoli, Sicilya, yeni dünyanın çoğu, Avusturya, Burgonya, Aragon, Kastilya imparatoru idi ve yeni dünya dışından bu hâkimiyet izdivaç bağları neticesinde kazanılmıştı. Kutsal Roma elektörleri de seçildiği vakit ona şüphe ile bakmaktaydı.⁶⁵⁹ Ayrıca Papalık da 1520 yılında haraç almak maksadıyla sınırlarına saldırmış bir gurup İspanyol askerini mağlub etmişti.⁶⁶⁰

Bu dönemde Papalığı keskin bir eleştiriye tutan Hollandalı Desiderus Erasmus 1515 yılında "Deliliğe Övgü" adlı eserini yayımlamış ve bir süre sonra da kıta genelinde yayılmıştı. Burada Papalığın delilik neticesinde ortaya çıkmış bir kurum olduğunu söylüyor, makamlarını zehir⁶⁶¹ ve kılıç ile savunan, İsa'dan uzak cahiller güruhu vasfında olduklarını ima ediyor bilgelik taşıyor olsalar Roma zenginlik adası olmaz Papalar da orada bulunmaz, geçimleri için lüks içinde yaşamaktan ziyade dilenerek geçiniyor

⁶⁵⁷ Setton, K. (1984). a.g.e., 186.

⁶⁵⁸ *Maksimillian 1519 yılında tahttan indiğinde Burgond üzerinde gücünü tesis etmiş, Sforza izdivacıyla İtalyan yarımadasına dolaylı yordan ayak atmıştı. Macaristan ve Bohemya hakimiyeti de izdivaç vesilesiyle Habsburglara bağlanmıştı. Oğlu V.Carl 1516 yılında Aragon ve Kastil kralı olmuştu.* Bkz: Galati, F. (1992). a.g.e., 19.

⁶⁵⁹ Setton, K. (1984). a.g.e.,190.

⁶⁶⁰ Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 195.

⁶⁶¹ Taç giyen bir Papanın davetine giden kardinaller saki ve şaraplarını kendileri ile götürüyorlardı ve bunu sebebi olası bir zehirlenme durumuydu. Bkz: Russel, Bertrand. (2016-a). *Batı felsefesi tarihi. Cilt 3: modern felsefe.* (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Alfa Yayınevi, 28.

olacaklarından söz ediyordu. Papaların “baba”lıklarının manevî cihetten ziyade para ve vergi toplama konularında ortaya çıktığını açıkça dile getirmiş, endüljans ve araf’ı sahtekârlık ve para kazanmak için istismar vasıtası olarak tanımlamış, insanların cahilliklerinin, cahil din görevlileri tarafından istismar edildiğine işaret etmiştir. Azizler, vaftiz ve komünyon ayinindeki hatalar, batıl inanışlar, dini söylemler ardındaki şarlatanlıklar Erasmus’un sakınmadan eleştirdiği konulardan yalnızca bir kaçıdır ve istihza ile İsa’nın babasının Tanrı dışında herhangi biri olma ihtimalini merak ettiğini yazmıştır. İlâveten kırmızı cübbeleri altındaki Papaların savaş telkinlerinin aksine kuzularını koruması gerektiğini hatırlatır. Tüm bu eleştirilerinin Papalığın hışmına sebep olacağını bildiği ve kendisini susturmak isteyecekleri de ifadeleri arasındadır.⁶⁶² İfade ettiği gibi de Papalık tarafından susturulmuştur. Ancak Martin Luther için durum aynı olmamıştır. Papalığın; imparator tarafından da desteklendiği, Fransa’nın tehlikesini bertaraf ettiği, uluslararası siyasette yeniden hakiki anlamda bir hamlede bulunduğu ve Lateran Konsili ile kısmen düzelme vaadinde bulunduğu bu sırada Kutsal Roma İmparatorluğu’ndaki Saksonya Elektörlüğü’nün Wittenberg şehrinde, 1517 yılında tarih sahnesine çıkan Martin Luther’in bu eylemi; aslında bize bu zamanlama ve olayların vukuu göz önünde bulundurulduğunda gayet manidar bir teşebbüs olarak görünmektedir. Biz bu konuyu anlatıla geldiği gibi “Avrupa’da Reform” olarak değil farklı bir veçheden değerlendirmeye çalışacağız. Ancak önce kendisi hakkında genellikle verilen bilgilere yer vermek yerinde olacaktır.

J.M Roberts, Martin Luther’in(1483-1546) “*farkında olmadan*” gerçekleştirdiği eylemin dönüşüme yol açtığını ifade etmiştir. Öncesinde hukuk okuma isteğinde iken 1505⁶⁶³ yılında bir yıldırımın düşmesiyle duygusal bir etkiye girerek, günahkârlığından dolayı düşüncelere gark olmuş, cehennem korkusu ile dolmuş ve keşiş olmakta karar kılmıştır Bu yıldırım vakası sırasında hayatta kalışı ise ona göre Tanrı’nın O’nu korumakta olduğunu delilidi. Roberts’a göre rahiplik kararı Aziz Augustin’in Hristiyan olması olayına

⁶⁶² Erasmus, Desiderus. (2015). *Deliliğe övgü*. Çev.(Selena Erkızan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

⁶⁶³ *Luther hukuk eğitimi için Erfurt üniversitesine kaydolmuşken 1505 yılında yaşadığı bir fırtına etkisiyle kurtulursa keşiş olacağına dair Meryem’in annesi Azize Anne’a adına and verdi ve hukuk eğitimini terk ederek ilahiyat eğitimine başladı. Fakat günahkarlık hususu kişiliğini derinden etkilemekteydi. Daha sonra ilahiyat üzerine doktora aldı, 1512 yılında Wittenberg üniversitesinde ders vermek üzere çalışmaya başladı.* Bkz: Roberts, J. . (2010). a.g.e., 315-317; Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 233. Bu biyografide Üniversite’de ders vermeye başlaması cihetinin John Wycliffe ile benzerlik teşkil ettiğine dikkat çekmek yerinde olacaktır. İlâveten bu başlangıcın 1512 yani Lateran Konsili yılında başlamış olması da tesadüf olarak yorumlanmalıdır kanaatini taşımaktayım. Keza İmparator’un da sefer masrafları için Haçlı söylemleri için maddi arayışlara girmesi ve Kilise ile yakınlaşması da 1501 yenilgisiyle artmış bulunduğunu ifade etmiştik.

benzemektedir. Bize göre de kendine kutsallık atfetme maksatlı gibi durmaktadır. Keza insanların güvenini kazanmak için dinsel anlamda özel-seçilmiş vasıfta olması kendisine avantaj sağlayacağı gibi inanaların sayısını da muhtemelen artıracaktı. Roma'ya gerçekleştirdiği bir ziyarette tanık olduğu şatafatlı yaşamdan hoşnut kalmamıştı. 1517⁶⁶⁴ yılında bir Dominiken keşiş San Pietro katedralinin masraflarının temini için endüljans satmaktaydı ve bu Luther'in Latince yazdığı 95 maddelik tezini⁶⁶⁵ 1517 yılı Azizler Yortusu gününde(1 Kasım) Wittenberg Şato Kilisesini kapısına ilan maksadıyla yerleştirmesine sebebiyet vermişti. İtirazlarını Kutsal Roma içerisindeki en yüksek Piskoposluk olan Mainz'e de gönderdi, oradan da Roma'ya iletilmişti.⁶⁶⁶ I.Maksimiliyan ve Papa, Luther ilk ortaya çıktığında harekete geçmemişlerdi ve bunun sebebi Kutsal Roma İmparatoru'nun kim olacağı meselesine ehemmiyet gösteriyor olmalarıydı.⁶⁶⁷ Sonrasında ise Papa Luther'i 1518 yılında Roma'ya çağırılmış olsa da İmparator'un kim olacağı hususu ile bu kararından vazgeçerek Augsburg'da kardinal Cajetan'a⁶⁶⁸

⁶⁶⁴ Luther, Havarî Paulus'un mektupları üzerine çalışmaları sırasında salt iman ve lütfun kurtuluş için yeterli gelmesi, yalnızca ahite itimat görüşleri oluşturdu. Vaftiz ve efkaristiya dışındaki ayinleri anlamsız ve gerçek dışı buluyordu. Mainz başpiskoposu Albert bazı bölgelere de piskopos olmak için Fugger banker ailesinden borç almış bunu karşılamak için de Papanın yaşayan ve ölümlerin günahlarını arındıran Aziz Petrus endüljansını satışından bir kısım gelirleri ile borcunu kapatmak üzere Papadan mücade almıştı. Papa, bu sırada aile kiliseleri ve mezarları yaptırıp San Pietro bazilikasının inşasını sürdürüyordu ve endüljans bu gelirlerin bir kısmını karşılamaktaydı. Albrect dominiken keşiş Johan Tetzel'i endüljans satışı için görevlendirmişti ve insanlar uzak bölgelerden bunun için geliyorlardı. Luther, bunu kurumsal bir dejenereye uğramış yanlış inanç olarak görüyordu. Luther, Albrect'e 95 maddelik bir reddiye gönderdi, yaygın olarak bilindiği gibi Kilise'ye asmadı çünkü yazı Latince olup uzmanların anlayacağı usluptaydı. Bir süre sonra Alman diline çevrilip basılıp yayıldı. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 234-235. Brandenburg seçici elektörü olan ve aynı zamanda Magdeburg ve Mainz Başpiskoposu Albrect; Hohenzollern hanedanına mensuptu ve Papa edindiği meblağın yarısının O'na ait olacağını kabul etmişti. Bkz: Ruelland, J. (2004). a.g.e., 77. Bu hanedanın menfaatine dayanan olayın Saksonya ve diğer destekçi elektörleri rahatsız etmiş bulunduğu kanaatindeyiz.

⁶⁶⁵ Magdeburg ve Mainz kiliseleri Başpiskoposuna yazdığı mektup ile gönderdiği bu tezler birbirleriyle ihtilaf halinde olan maddelere sahip bulunmaktadır. Başpiskoposa yazdığı mektubun sonunda endüljans meselesinin ne kadar ihtilafli bir konu olduğunu öğrenebilmek için tezlerine bakmasını salık vererek Başpiskoposun bilgisini hafifser bir not düşmüş olması dikkate değerdir. Bkz: Martin Luther. (2018). *Doksan Beş Tez*. (Çev. Cengiz Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5.

⁶⁶⁶ Burbank, J. (2011). a.g.e., 315-317.

⁶⁶⁷ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 77.

⁶⁶⁸ Luther Roma'ya çağrılınca reddetti, 1519 yılında Leipzig'de kilisenin görevlendirdiği Johann Eck ile tartışma yapıp görüşlerini reddetmeyi reddetti ve matbaanın gücü ile görüşleri yayılmaya başladı. Luther konsiller ve Papaların yanlış yapabileceklerini, Papalık ve din adamları kilise reformu gerçekleştirmezse seküler önderlerin bu hakka haiz bulunduklarını(Kanaatimizce Lateran Konsilinin bunun için toplanmış olduğunu, kararları uygulamaya dahi koyup koymadığını görmezden gelmekte gibidir. Üstelik Papaların dışında konsillerin yanılacağını ifade etmiş olması da dikkat edilmesi gereken bir ifadedir. Çünkü daha önce verilen bilgilerde olduğu gibi Papalık erki konsiller ile kısıtlanmıştı ve Luther konsillerde yer alan birçok üyenin de yanılacağını ifade ederken kendisinin yanılmaz olduğunu ifade eder gibidir.) inanaların ruhbanlar ile aynı seviyede olduğunu, evlenmenin doğallığını savundu. Wittenberg'deki Latince ve Yunanca uzmanı Philipp Melancton (1497-1560) da ona katıldı.Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 235; Fulbrook, Mary. (2011). *Almanya'nın kısa tarihi*.(Çev. Sabri Gürses). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları 49.

görünmesini istemiş, Luther bunu reddetmiştir. Buna rağmen Papa elektör Friedrich’e, gayet yumuşak davranmıştı zira büyük bir toprak parçasına hükmedecek olan Charles’ın İmparator olmasını istemiyor Saksonya elektörünü İmparator olarak görmek istiyor ve onun sahip bulunduğu güçle diğer elektörleri de etkileyebileceğini düşünüyordu. Ama o bunu reddetti.⁶⁶⁹ Elektör Friedrich 1502 yılında Wittenberg Üniversitesini kurmuştu ve 1520 yılında Luther aforoz edildiğinde korumasına aldı. 1520 Worms Diyeti’nde hesaba çekilmesi sonrasında da kaçtı ve pek çok prenslik Luther ve görüşlerini hemen benimsedi, imparatorluktan kopuşun bahanesi olarak kullandılar.⁶⁷⁰ Aslında Luther’in İlk itirazları teolojik değildi fakat kendisine karşı baskıcı tutumlar ile radikalleşti, 1520 yılında ahalinin önünde Papalığın aforoz fermanını yaktı.

Luther günah çıkarma, günahların bağışlanması, din adamlarının evlenmemesi gibi inançları reddediyordu. Öğretisi vergilerden ve din adamlarının yaptırdığı saraylardan yakınan halk tarafından, kilise zenginliğine göz diken prenslerden destek gördü. Alman prensleri İmparatorun “mutlak otoritesi”ne⁶⁷¹ karşı kullandılar.⁶⁷² Wittenberg Üniversitesinde ilahiyat profesörü olan Martin Luther(1483-1546) 1521 yılında soylular, şehir yöneticileri ve kilise temsilcilerinin ve yeni İmparator V.Charles’ın da bulunduğu

Luther’in Jean Hus’unkine benzer bir akıbetten korkup Roma’ya gitmemiş olduğunu düşünebiliriz fakat İlahiyat Profesörü olan Luther’in kendi tepkisine Kilise’nin ne tür bir tepki vereceğini tasavvur etmemiş olacağını akla uygun, inandırıcı bulmadığımızı ifade etmeliyiz.

⁶⁶⁹ Kanaatimizce Saksonya elektörü İmparatorluğu kabul etse dahi önemli genişlikteki topraklar Habsburg hanedanına ait bulunmaktaydı. Bunun yanında Fransa’da uzun süredir kralların kendi krallıklarının hükümdarı olarak gördüklerine yer vermiştik ki bu tarihlerde Rusya’da hakim olan hanedanlık da güçlenip sınırlarını genişletmiş idi. Elektör ve diğer destekçi elektörlerin bunlardan etkilenmiş olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca İmparatoru en fazla rahatsız edecek olan Fransa kralı ile de Papa yer verdiğimiz gibi 1516 Bologna anlaşmasıyla gerginlik ortadan kalkmıştı ki Luther’in ortaya çıkış vakti de bu bakımdan manidardır. Fransa kralının terkettiği politikaları Saksonya elektörü devralmış gibi gözükmektedir. Rusya’daki genişleme için Akdes Nimet Kurat’ın “Rusya Tarihi” adlı eseri yararlı bilgiler vermektedir.

⁶⁷⁰ Lee, S. (2002). a.g.e., 23/ 28-31; Lindberg, C. (2014). a.g.e., 77-82.

⁶⁷¹ Bu yeterince doğru olmasa gerektir. Zira 1500’lere gelindiğinde Kutsal Roma imparatorluğunun siyasal haritası karışık. Aralarında özgür imparatorluk şehirleri ve bağımsız imparatorluk şövalyelerine ait şatoların serpiştirildiği, hanedana veya kiliseye ait topraklardan oluşan bir yamalı bohçaydı adeta. Yedi elektör prensliğin yanı sıra yaklaşık 25 seküler ve doksan tanesi dinsel olan prenslik, yüzden fazla kontluk ve çok daha büyük sayıda düşük seviyeli lordluk ve ayrıca kentler de vardı. Ancak imparator sadece imparatorluk içindeki toprakların yönetimiyle ilgilenmiyor, gücünü büyük ölçüde kendi hanedan mülklerinden alıyordu. Habsburg arazileri, evlilik yoluyla alçak ülkelerden (Hollanda, Belçika) Aragon, Kastilya, Napoli, Sicilya ve V.Karl(1519-1556) ‘ın mirasçısı olarak Burgonya’daki paylarına dek uzanıyordu. XV.yy sonlarında etkinlikleri ve ufukları sadece imparatorlukla sınırlı değildi, Avrupa ölçeğindeydi; bu da imparatorluk iktidarının sadece gücünü kanıtlamaz, aynı zamanda potansiyel zayıflığını da gösterir. 1519’da Elektör prenslerin ve imparatorluk zümrelerinin imparatorla birlikte iktidarı paylaştıklarını onaylayan bir seçim kapitülasyonu oluşturuldu ama Almanya’da bir merkezi hükümet geliştirme çabaları başarılı olamadı. Güç sahipleri bu durumun imparatorluk mahkemesinin bir parçası olmasına yönelik imparatorluk girişimlerine direnirken imparator da onların bu yapıyı federal hükümetin bir organı haline getirme girişimlerine karşı çıkmaktaydı. Bkz: Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 40-41/46.

⁶⁷² Roberts, J. . (2010). a.g.e., 315-317.

Worms Diyetinde düşüncelerini yadsımayı kabul etmediği zaman bu konuda lider değildi daha bir yüzyıl önce Bohemya'da Roma'dan bağımsız bir kilise açılmıştı. Luther döneminde de yenilenme isteyen düşünürler sözlerini dile getirmişlerdi ama Luther onları iblislik ve şarlatanlık gibi küçümseyici ve hor görücü bir dille anıyordu.⁶⁷³ Diyetten dönerken, Saksonya elektörü Friedrich'in tertibi neticesinde kaçırılarak Wartburg Şatosunda güvenliği sağlandı. Burada Yeni Ahit'i gündelik Almancaya çevirdi. Luther ve onun ilk izleyicilerini Hristiyanlıkta geri çevrilemez bir bölünmeye yol açmak gibi bir niyetleri yoktu; sadece öğreti ve uygulama konusunda sapkınca yozlaşma saydıkları şeyden Kilise'yi arındırmak istiyorlardı.⁶⁷⁴ 1520 yılında Luther üç kitapçık yazmıştı: Alman Ulusunun Hristiyan Soylulara Seslenişi, Kilisenin Babil Tutsaklığı, Hristiyan Özgürlüğü. Papa X.Leo Luther'i "*exsurge domine*" adlı papalık fermanıyla aforoz etmeye kalkıştı, 1521 yılında Luther bu fermanı yaktı. 1521 yılında ikinci bir ferman olan "*decet romanorum*" ise Luther'i kesin olarak aforoz ediyordu. Luther başarılı oldu çünkü ilk olarak halkın papalığa nefreti XV.yüzyılın sonlarında doruk noktasına ulaşmıştı ve diğer etken ise matbaanın keşfi idi.⁶⁷⁵ Bu keşif sayesinde Rönesans'ın güçlü eleştiri silahı ile kiliseyi vuruyordu. Üçüncü ve son olarak da kilise kurumunun evrensel düzeydeki siyasal otoritesinin gittikçe güçlenen milliyetçilik akımları ve ulusal devletlerin karşısında direnemeyeceği gün yaklaşmıştı. Papalık dünyevileşmiş, İtalya savaşlarına katılmıştı.⁶⁷⁶ Diğer bir gelişme olarak da yıllık, ilk çocuk için ve gelirin 10 da biri ile endülijansların fiyatları artmıştı. Luther'in görüşleri, kiliseyi bölmeye yönelik çabayı değil onu istismardan arındırmaya yönelik bir çabayı içerir.⁶⁷⁷ XVI.yüzyılda San Pietro Katedrali'nin yapımı için toplanan verginin önemli oranda artmış bulunması reformun kıvılcımı olduğu ifade edilmektedir.⁶⁷⁸

Bu satırlar genel Martin Luther anlatımıdır ki çelişkileri görmek kolaydır. Bunlardan ilki keşif olmaya karar vermiş iken Üniversite'de ders vermesidir ki bu açıdan John Wycliffe'e benzemekte olup örnek alınmış gibidir. Diğer dikkat çekmek istediğimiz mesele ise

⁶⁷³ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 227-228.

⁶⁷⁴ Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 56/ 85-87.

⁶⁷⁵ Değiştirilebilir matbaa harfleriyle gerçekleştirilen baskı tekniğinin keşfi entelektüel hayatın doğasını değiştirdi. Martin Luther tarafından başlatılan reformasyon hareketi Ortaçağ Hristiyanlığının birliğini dinsel ve kültürel açıdan sarstı. Bu sonuncusu bölgesel temelde yaşanan bir mezhepçilik içerisinde gerçekleşti ve ona eşlik eden bölgesel devlet inşası süreçlerinden hem beslendi hem de bu süreçleri besledi. Bkz: Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 45.

⁶⁷⁶ Lee, S. (2002). a.g.e., 21-22.

⁶⁷⁷ Lee, S. (2002). a.g.e., 48.

⁶⁷⁸ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 159.

başlangıçta amacının kiliseyi bölmek olmadığı, düzeltmeler istediği hatta farkında olmadan bir girişimde bulunduğu ifadesidir ki Luther'in bizim de yer verdiğimiz kendinden önce Kilise'ye yöneltilmiş eleştiri, Kiliseden ayrılmalar vb. heretiklik adı verilen hareketlere Kilise'nin verdiği tepkiyi bilmiyor bulunduğunu düşünemiyoruz. Ayrıca Jean Hus'un akıbeti dolayısıyla Roma'ya gitmemesi anlaşılabilir ancak kardinal Cajetan'a da gitmeyi reddederek en başından radikal bir tutuma sahip olduğu açıktır. Kilisenin dünyevîleşerek siyasi vakalara ve İtalya savaşlarına katılmış bulunmasının da bu hareketin sebepleri olarak göstermek de doğru olmasa gerektir çünkü Papalık bilhassa Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından beri siyasi ciheti daima bulundurmuş ve korumaya çalışmış olduğuna da yer verdik. İtalyan yarımadasında sınırları bulunan bir devlet olan Papalığın yarımada üzerinde Kutsal Roma İmparatorluğu, Fransa, İngiltere'den daha fazla söz, savunma hakkı olduğunu ifade etmek de hatalı olmasa gerektir. Artan endüljans fiyatları konusunda ise mevcut bilgiler bu dönemde gelirlerin de önemli artış kaydetmiş olduğu yönündedir. İlâveten Luther tam olarak 1517⁶⁷⁹ yılında endüljanslara yüksek sesle karşı çıkmış olması da şaşırtıcıdır zira bu yıl kendisi 34 yaşındadır ve muhtemelen endüljans satışına ilk kez tanık olmamıştır. Satışta olan endüljansın Saksonya elektörüne rakip bir hanedana verilmiş bir hak olduğu ve diğer endüljanslardan kıymetli bundan dolayı da rağbet bulduğu da bilinmektedir. Fakat özellikle bu yıl Lateran konsili son bulmuştu ve konsil öncesinde ve bilhassa sonrasında Papalığın otoritesini artırdığına yer verildi. Ancak daha önemlisinin İmparatorun Papalığa yaklaşması ve tam destek vermiş olması durumudur. Bundan sonrasında ise Osmanlılara karşı bir kutsal sefer düzenleneceği ifadesidir. Yani imparatorluk içindeki dük-prensler yakın zamanda kutsal sefer vergisine tabi tutulabileceklerdi fakat bu vergiler Habsburg hanedanının İtalyan yarımadasındaki çıkarları için yapılacak mücadelede kullanılacaktı. İlâveten artan milliyetçi akımlar ve ulusal devletler ifadesi oldukça anakroniktir zira milliyetçilikten ziyade hanedan çıkarlarının gözetiliyor olduğunun en önemli delili İtalyan yarımadası üzerinde kurulmaya çalışılan hâkimiyetin hanedanlıkların tarihsel yahut izdivacî bağı üzerinden sağlanmaya çalışılması olup yarımada üzerinde yaşayanların milliyetlerinin önemsenmemiş olması olsa gerektir. Burada tarihî bilgilere yer vererek ifade etmeye çalıştığımız düşüncelyi daha sarîh gösterebilmemiz mümkün olacaktır.

⁶⁷⁹ İlk kez 1514 yılında endüljansların kötüye kullanımını kınadığı ifade edilir: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 74.

Tarihî kayıtlara göre Saksonya’da 1460 ile 1530 arasında yaşanan maden patlamaları dükalıkta refaha ve bunun etkisiyle güce yol açmıştı⁶⁸⁰ 1487 yılında ise (Luther’i destekleyecek olan) Saksonya, Brandenburg, Mainz elektörleri Papa’ya, İmparatorluğun Kilisenin topladığı ondalık vergiden muaf olması isteklerini iletmışler fakat kabul edilmediği gibi 1489 yılında Papa tüm kral ve prenslerden sefer çağrısında bulunurken, “baba”larının nasihat ve davalarına destek olmalarını istemişti.⁶⁸¹ Bunun yanında Fransa’nın İtalyan yarımadasına girmesi itibariyle Kutsal Roma-Germen İmparatoru(Habsburg hanedanından ve diğer hanedanlıklar bunu istemiyor) da bu kıtaya yönelmiş ve fakat mağlub olmuştur. Ancak İmparator kıtadaki isteklerinden vazgeçmeyerek bulunduğu faaliyetler ile Papalığın yükümlü kıldığı vergileri İmparator’un da ihtiyaçları için kullanmakta olduğu bilgisine yukarıda yer verilmişti.⁶⁸² 1507 yılında İmparator, elektörleri⁶⁸³ Constance diyetinde görüşmeye çağırılmış ancak elektörler kendisine askerî ve maddî destek sağlamayacaklarını ortaya koymuşlardı.⁶⁸⁴ 1500’lü yıllardan beri prensler, imparatorluğun dışındaki savaşlara destek vermeyeceklerini diyetlerde dile getiriyorlardı. Habsburgların zenginliği için girişilen büyük maceralara karşıydılar.⁶⁸⁵

Bu veriler bize Saksonya elektörünün, Papanın İmparator adayı olmasını reddedişini açıklar ki bilhassa Habsburgların izdivaç bağları sebebiyle İmparator olsa dahi elektörün hükmü çok az geçerli olması muhtemel görünmektedir.

1512 yılında ise imparatorluğun ekonomik noksanlığı hayli artmış vaziyetteydi.⁶⁸⁶ İşte tam bu dönemde de imparatorun Papalığa desteğinin arttığını da görmüştük. Papa ve İmparator Kutsal sefer için vergi toplamaktaydılar ve bunun imparator yani Habsburgların İtalyan yarımadasındaki istekleri için olduğu bilinen bir durum halini almıştı. V.Lateran konsili ise imparator ve Papanın zaferi gibi durmaktaydı. Diğer yandan daha önce ifade ettiğimiz gibi 1504 yılında Kastilya kraliçesinin kızı Juanna ile oğlu Philippe’in ile izdivacı sonrası varis

⁶⁸⁰ Lindberg, C. (2014). a.g.e.,72-80.

⁶⁸¹ Setton, K. (1997). a.g.e., 404-405.

⁶⁸² Diğer bir gelişme ise *İsviçre birliğiyle yapılan ve imparatorluk savaşına son veren 1499 Basel barışıyla İsviçre imparatorluk vergilerini ödemekten muaf tutulmasıydı*. Bkz: Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 57.

⁶⁸³ 1356 yılında” Altın Ferman” ile 7 elektörlük bölgesi oluştu ve İmparatorluk haklarının tümünü bölgelerinde uygulama haklarına sahip oldular. Bkz: Roberts, J. . (2010). a.g.e., 252-253. Yedi elektör prenslik: Mainz, Köln, Trier, Bohemya, Saksonya, Pfalz, Brandenburg. Bkz: Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 57.

⁶⁸⁴ Setton, K. (1984). a.g.e., 44.

⁶⁸⁵ Galati, F. (1992). a.g.e., 18.

⁶⁸⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 98.

olan Charles(V.)⁶⁸⁷ 1516 yılında Kastilya kralı olmuş,1517 yılından beri de İmparator oğlunun İmparator olması için çalışmalara başlamıştı.⁶⁸⁸ İmparatorluk kıta içerisinde önemli bir bölgeye evlilikler neticesinde hâkim olmuştu ve fakat bu evlilikler ve genişlemeler, savaşların getirileri Habsburg hanedanına kazanç sağlamaktaydı. İlâveten Habsburglar İspanya dolayısıyla yeni dünyadan önemli kazanç edinmişlerdi ancak diğer hanedanların bu yönde bir kazancı bulunmamaktaydı.

Luther'in başarısına atfedilen diğer bir durum ise matbaanın gücü ile İncil'i Alman diline çevirmesidir. Norman Housley'in verdiği bilgiye göre matbaayı en etkin kullananlardan biri Kilise kurumuydu. Zira matbaa ile endüljans ve makbuzlar daha kolay çoğaltılır olunmuştu ve kilise vaizleri de vaazlarını basıp dağıtma olanağını maharetle ve etkin biçimde kullanmaktaydılar.⁶⁸⁹ 1501 yılında Papa piskoposlara matbaanın ne denli önemli bir araç olduğuna dair söylevde bulunmuştu. Öte yandan İlk Almanca İncil 1466 yılında basılmış, müteakip 7 yıl sonrasında ise Fransızca ve İtalyanca basılmıştı ve elli yıl sonra kutsal metinler yaygın halde bulunmaktaydı, manastırlarda da matbaa aletleri doğal bir parça olarak görülür hale gelmişti.⁶⁹⁰ 1525 yılında katledilen Thomas Münzer de bir matbaa aletine sahipti ve düşüncelerini basıp yayıyordu. Münzer, kilisenin yanlışlarına, hatalarına dikkat çeken bir reformcuydu. Literatürde "köylü isyanları" olarak adlandırılan, 20. yüzyılda komünizmle bağlantılandırılan Münzer'in başlattığı ve güç kattığı hareket esasında komünizmi savunmamaktaydı fakat öyle lanse edildi.⁶⁹¹ Luther Saksonya elektörünün himayesinde olup başkalarıyla da ilişkideydi⁶⁹² ve Thomas Münzer bu olanaktan uzaktı ve nihayetinde de katledildi. Jean Hus'un 1415 yılında yakılması gibi bize göre eğer Luther elektörlerin korumasından mahrum olsa akıbetinin Thomas Münzer, Jean Hus gibi olması işten bile değildi. Peki, neden reformculardan biri olan Thomas Münzer katledilirken, Luther özenle korunup, Kilise'den saklanmasına olanak sağlandı?

Luther Alman soyluları tarafından desteklenmekteydi ve Kilise ve desteği dolayısıyla imparatora karşıydı. 1470 yılında bazı bölgelerde gümüş madenleri bulunmuş, yerel

⁶⁸⁷ V.Charles İspanya kralı olmasının yanında Hollanda, Napoli, Sicilya, Yeni dünyanın çoğu, Avusturya, Burgonya, Aragon, Kastilya imparatoru idi ve bu evlilik bağlarının neticesiydi. Kutsal Roma elektörleri de seçildiği vakit ona şüphe ile bakmaktaydı.Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 190.

⁶⁸⁸ İnalçık, H.(2012). *Rönesans Avrupası*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 154.

⁶⁸⁹ Housley, N. (2016). a.g.e., 291.

⁶⁹⁰ Roberts, J.M . (2010). a.g.e., 274-275.

⁶⁹¹ Lindberg, C. (2014). a.g.e.,140-149.

⁶⁹² Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 239.

prenslerden bazılarının zenginlikleri artmıştı.⁶⁹³ Thomas Münzer; Kilise mensubu din adamlarının yanında Kilise'ye mensup olmayan yerel kral, beylerin insanları sömürüsüne de karşı çıkarak insanları toplumsal reforma da çağırmıştır. Mesela Luther sıradan insanların ağır şartlar altında harab oluyor olmaları normal dışı bir vaziyet olmadığını ifade etmişti ki insanların çoğunluğunun şikâyet ettiği bu zamanlarda bu düşüncüyü savunmuş, yerel güçlerin insanlara angarya yüklemelerine destek vermiştir.⁶⁹⁴ Buna karşın ahali arasında görüşleri destek bulan Münzer ve taraftarları prenslerin sert tutumlarının Tanrı'nın gözünde düşmelerine sebep olduklarını ve bundan dolayı Tanrı lütfu ile düğ olmanın ifadesinin anlamını yitirdiğini düşünüyorlardı. İnsanların hayatlarını kölelik olarak yaşamalarına sebep olan işler ve görevler, angaryalar yüklüyorlar hatta dinlenmelerine dahi izin vermedikleri oluyordu. Burada Luther'in Münzer'e bir tepki sözüne dikkat çekmek yerinde olur: (1523) “ *Muzafferiyetimiz ile getirisi olan kazançlarımızı bize karşı kullanıyor...!*”⁶⁹⁵ Burada kazançlardan kastının Papalığın Luther'in öğretilerini kabul etmesi olmasa gerek, nitekim böyle bir şey olmamıştır.

Münzer yöneticilerin haksızlıkların karşı çıkarken kutsal metinlerden faydalıyor, adalet istiyor ve insanların dilekleri ile ihtiyaçlarını seslendiriyordu.⁶⁹⁶ O'na göre Luther soylu tiranları destekleyen bir inanç ortaya koymuştu ve amelsiz kolay imanın peygamberliğini yapıyordu.⁶⁹⁷ Münzer'e göre “*Prenslere verilmiş kılıcın gücü toplumdan kaynaklanabilirdi, krallar ise efendi değil, uşaktı*” “*Susamışların ızdıraplarını görmezden geliyorlardı*”⁶⁹⁸ Köylülerin güçleri, angaryaları karşılamaya yetmemekteydi.⁶⁹⁹ Dinî ve din dışı hükümetlerin adaletini istiyorlardı.⁷⁰⁰ Merhamet, köy alanlarının kullanım bedellerinin azaltılması, yasak olan doğadan hayvan, dereden balık avlanma yasağının kaldırılmasını istiyorlar, orman ve otlaklardan faydalanmaya ihtiyaç duyuyorlardı.⁷⁰¹ 1524 yılına gelindiğinde pek çok yerleşim yerinde ayaklanmalar çıkmıştı ve Luther otoritelere müsamahalı olmalarını isteyen bir metin yayımlamış, devamında insanlara seslenerek prensler ne kadar zalim olurlarsa olsunlar ayaklanmaya hakları olmadığını, susup

⁶⁹³ Pianzola, Maurice. (2005). *Thomas Münzer ve köylüler savaşı*. (Çev.Jale Reyhan İdemen). İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 49-62.

⁶⁹⁴ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 68.

⁶⁹⁵ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 82-84.

⁶⁹⁶ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 99-102.

⁶⁹⁷ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 150.

⁶⁹⁸ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 106-109.

⁶⁹⁹ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 122.

⁷⁰⁰ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 127.

⁷⁰¹ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 135-140.

sabretmelerini, isyan etmelerinin adil olmadığını, otoriteleri Tanrı'nın görevlendirdiğini, susarak Tanrı'ya sığınmalarını ve bir Musa göndermesini beklemelerini salık veriyor, sahte Mesihlere-Münzer-itibar etmemeleri konusunda uyarıda bulunuyordu.⁷⁰² Buna mukabil aynı Luther, prenslerin kiliselere hâkim olması gerektiğini savunuyordu. Alman soylularına papalık ve dinî oluşumlarda reform gerçekleştirmelerini isteyen bir risale yazdı, insanlara Tanrı tarafından görevlendirilmiş prenslere koşulsuz itaat etmelerini salık verdi.⁷⁰³ Peki, ilk aklımıza gelen, İmparatora da itaat gerekli değil miydi sorusunu da formüle etmişti ve buna göre; insanların kesinlikle prenslere karşı çıkması söz konusu değildi. Prensler ise deccal ile ittifak halinde iseler İmparator ve Papa'ya karşı çıkabilirlerdi.⁷⁰⁴ Köylü isyanları adı verilen olaylar sırasında insanların isteklerini kabul etmelerini bekledikleri soylular ve beyler silahlanmışlardı, köylüler de karşılık olarak isyan etmiş bazı şato, kiliseleri yakmışlardı. Buna rağmen otoriteler uzlaşmaya yanaşmamışlardı, Luther de *“kuduz köpeklerin katledilmeleri gerektiği gibi katledilmeyi hak ettiklerini”* söylemişti. 1525 yılında kanlı bir biçimde bastırıldılar ve yakalanan Thomas Münzer işkence ile öldürüldü.⁷⁰⁵ Luther'in ifade ettiği bir “Musa” ise hiç gelmedi.

İfade etmek istediğimizi özetlemek gerekirse kıtanın neredeyse tamamına yayılacak kadar genişlemiş olan Habsburglar, Osmanlılara karşı kutsal savaş söylemi ile diğer hanedanlara yararı hayli az olan İtalyan yarımadasındaki savaşlara katılıp Papalığın koyduğu vergilerden faydalanmaktaydılar. İngiltere’de, Fransa’da, İsveç’te ve bu dönemde önemli gelişim kaydeden Rusya’da hanedanlar genişler, ticaret ile zenginleşir, güçlenirken, zenginliği artan bu elektör hanedanlar Habsburg çıkarlarına kutsal söylem adı altında hizmet ettirilmek isteniyordu. Kıta içindeki bu hanedanların siyasi ve ticari zenginliklerinin bu hanedanları da etkilemiş olduğunu düşünmek hata olmasa gerektir. Tarihi kayıtlara göre de bu hareketlerden sonra Güney ve Orta Almanya kısmında ticaret önemsenecek düzeyde artış göstermişti⁷⁰⁶ ki bilhassa Habsburglara düşman olan Venedikliler ile ve Venedikliler vasıtasıyla olmuştu.

⁷⁰² Pianzola, M. (2005). a.g.e., 141-153.

⁷⁰³ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 239.

⁷⁰⁴ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 254.

⁷⁰⁵ Pianzola, M. (2005). a.g.e., 168- 189.

⁷⁰⁶ Braudel, F. (1989). a.g.e., 131-136.

Lutheran prensler Kilise kadar Charles'ın da otoritesinden hoşnutsuzdular.⁷⁰⁷ Yukarıdaki müverrihlerin ifade ettikleri gibi elektörlerin Luther'i kullandıklarını değil, ortaya çıkarıp, otonomi kazanmayı amaçladıklarına araştırmamız esnasında kani olduk. Dinde reform insanların yararına olan bir gelişme olurdu şüphesiz ancak köylü ayaklanmaları sırasında Luther'in tutumu ilahiyat profesörü olarak en azından “Sezar ile Tanrı hakkı arasında ayırım” yaparak bir söylem geliştirmiş olmaması gerçekten şaşırtıcıdır. Söylemleri bu sayfaya kadar yeri geldiğinde ele aldığımız heretiklik ilan edilen söylemlerden farklı değildir, Papalığa saldırarak İmparatora da saldırmıştır ki buna konumuz bağlamında yeri geldikçe yer vereceğiz. Köylü isyanları büyümeden evvel kaleme aldığı Hristiyan'ın özgürlüğü adlı eserinde Kilise'nin tamamıyla insanlar üzerindeki elini eteğini çekmesi anlamına gelen bir öğretiyi ifade eder gibidir.⁷⁰⁸ Ek olarak Lutheranlar doğrudan

⁷⁰⁷ Setton, K. (1984). a.g.e., 416.

⁷⁰⁸ Bkz: 1520'de yazılmış; Martin Luther. (2015). Hristiyan'ın Özgürlüğü. (Çev. Alper Özharar). İstanbul:İstanbul Luteryen Kilisesi Gerçeğe Doğru Kitapları
HİRİSTİYAN'IN ÖZGÜRLÜĞÜ: *Hristiyan herşeyin efendisidir, kimsenin buyruğu altında değildir. Hristiyan her konuda bir hizmetkardır, herkesin ihtiyaçlarıyla ilgilenir. Tanrı'nın sözü bir işi gerçekleştirme vasıtasıyla kabul edilmiş anlamına gelmez ve bu yolla yüceltilmez. Yalnız İman ile benimsenmelidir. Kurtuluş bir fiilde değil imanı hissetmektedir.* (Kilisenin ayinleri, bu ayinleri gerçekleştirenlerin otoritelerini hedef almakta olduğu açıktır) *Hristiyanın amacı dışsal bir iyi fiilden yarar beklemek olmamalı yalnızca imanına sarılmalıdır.*
Kutsal kitap bir hayli dinî tören ve yasa buyuruyor görünür ancak yalnız iman ile kişinin kurtuluşu mümkündür. Kutsal yasanın buyurduğu eylemleri gerçekleştirmeden salt iman ile özgür olur, aklanır ve kurtuluşa erebiliriz. Hristiyan duyduğu iman dolayısıyla sahip olması gereken tüm vasıflara sahip bulunduğundan kendisine buyrulan diğer görevleri yapmakla mükellef değildir.
Kutsal Kitap yasaların doğrular için olmadığını ifade etmiştir ve Kutsal Yasa'ya ihtiyacımız yoktur, Hristiyanın özgürlüğü buradan kaynaklanmaktadır; O'nun imanı vardır ve bu O'na yeterlidir. Kutsal Yasa ve fiiller iman sebebiyle geçersiz kalır. İnsanın ruhunu Mesih ile birleştiren de İman'dır. İman ile Mesihle tek vücut olunur ve evlilikler bunu temsil etmektedir. (bekareti eleştiriyor ve evlenmeyenlerin tanrıdan uzak olduğunu söylemeye çalışıyor gibidir ancak bu yönde bir açık mesaj söz konusu değildir) Tanrı'nın varlığına gösterilen Hak, eylemler ile değil İman iledir. Tanrı'yı yücelten budur. Tanrı buyrukları yapılan eylemler ile yerine getirilmez ve bu anlayış oldukça tehlikeli, ışıktan uzaktır. Buyrukların yapılması sonrası eylemler yapılabilir. Korintliler 3:21-23'de herşeyin Hristiyanlara ait olduğu ifade edilir. Ancak bu Hristiyanların her konuda yönetici oldukları ve üzerlerinde otoriteleri bulunduğu manasını taşımaz. Bulunmayan bu mana Kilise hiyerarşisini delilik derecesinde hakimiyetine almış vaziyettedir fakat bu hakimiyet prens, kral ve diğer insanlara aittir. (Bununla birlikte imparatora karşı çıkıyor olmasını gözönünde bulundurmak elzem görünmektedir) Hristiyanlar ebedi kahinlerdir diyerek Kilise görevlilerinin dini otoriteleri ile tüm insanların otoritelerini eşitlemiştir. Yani Kilise görevlilerinin uhrevi görevleri her Hristiyanın, her Hristiyanın uhrevi görevi Kilise görevlilerinininki kadardır.
Kahin, Vaiz, Kilise adamı gibi terimler yanlıştır çünkü Kilise'de görevli bir azınlığı işaret etmektedir. Kendini Papa, piskopos ve benzeri adlandırmalarla tanımlayanları kutsal kitap hizmetkar olarak konumlandırmaktadır. Herkesin halka öğretmenlik yapması söz konusu değildir ama günümüzdeki hizmetkarlar kiliselerde güç gösterisinde bulunmakta, zorba bir tutumla halkı yönetmektedirler. (zorba elektörlere karşı çıkmaması ilginç görünmektedir) Bahtsızlığımızı istismar ederek menfaatleri yolunda kullanan aşağılıkların kölesi durumuna geldik. Matta 17-24'de anlatılan önemli bir örnek olarak “yöneticiler öğrencilerden vergi istedikleri vakit İsa Petrus'a kralın oğullarının da vergilendirilip vergilendirilmediği sormakta, O da muaf bulundukları cevabını vermektedir. Mesih ona göle gidip bir balık avlamasını ve içerisinden çıkan 4 dirhemlik akçeyi ikisinin vergisi olarak ödemesini söyler.” Bu öykü bize vurgulamaktadır ki Mesih kendini ve kendine ait olanları kralın oğlu olarak tanımlar ve buna rağmen boyun eğerek vergiyi ödeme yoluna gider. Bu yapılan iş ile aklanılmaz, eylemler aklanmayı müteakip gelir. İyi fiiller kurtuluş değil örnek olmak içindir. Pavlus'un Romalılar 13:1-7 ve Titus 3:1 deki nasihatleri bu konudur. Hristiyanlar

İmparatora isyan etmeleri halinde Papalığa vergi vermeyi sürdürecekler, Papalık da bir kısmını önceden olduğu gibi Macaristan ve Venediğe gönderecekti. Avrupa tarih yazımında bunun sıklıkla ifade edilmesini beklemek zordur keza bu yolla başlayan bir isyan, büyük ve kanlı bir din savaşları sürecine girecektir ve sonrasında birçok krallık Lutheran-Protestan olmuşlardır. Bunun yanında Luther üzerine geniş kapsamlı bir araştırmayı hedeflemediğimizden dolayı bu yönde olması muhtemel literatürün tamamını kullanmadığımızı, mevcut kaynaklar üzerinden bu neticeye ulaştığımızı ifade etmek yerinde olacaktır. İlaveten bu bulgular siyasi görünümü arz etmekte olup Luther'in öğretilerinin dinsel açıdan vaziyetinin değerlendirmesini dinler tarihi uzmanları daha yerinde değerlendirecektir ki bu ciheti ele almayı bundan dolayı uygun bulmadık. Bu arada aşağıda Osmanlı tahtına 1520 yılında geçmiş olan Sultan Süleyman ve Papalık bağlamındaki gelişmeleri ele almaya çalışacağız.

Sultan Süleyman'ın (1520-1566) 1521 yılında Belgrad ve 1522 yılında Papa'ya sadakatle bağlı bulundukları ifade edilen Hospitalier şövalyelerinin hâkim bulunduğu Rodos'u hâkimiyete alması üzerine Papa VI.Hadrian(1522-1523)⁷⁰⁹ Hristiyan krallar arasında akdedilecek bir anlaşma yoluyla ateşkes ilân edilip Osmanlılara karşı savaşıacak bir birlik kurmayı tasavvur etmiş ve krallara uyarılar ve rica muhtevalı mektuplar ile sefirler göndermiştir. Fransa kralına Sultan Süleyman'dan çok biraraya gelemeyen kralların Hristiyanlığa zarar verdiğini, bundan dolayı atalarının hâkim olamadıkları Belgrad ve Rodos'a Sultan Süleyman'ın hâkimiyet tesis ettiğini ve Hristiyan kralların bu gayrı

yöneticilerine bağlı olmalıdırlar.Bu kurtuluş değil Ruh'un hürleşmesi ile yöneticilere ve diğerlerine sevgiyle boyun eğerek hizmette bulunmak içindir.Hristiyan kurtuluş ve temizlenmek için değil örnek teşkil etmek ve bedenini denetlemek için eylemde bulunmalıdır.Bunu aklında bulunduran Hristiyan Papa,manastır, kilise,prensler, yasaların içinde yolunu çok rahat bulacaktır kimi akılsızların "Kilise İlkeleri" dedikleri kurtuluş maksadıyla yapılan eylemler saçmalıktan başka birşey değildir. Zorbalar şiddet ve zulme başvurdıkları vakit Tanrı karşıtlığında bulunmadıkları sürece zararı olmaz. Bu ifadelerimizden sonra Hristiyanlar artık ışığa ve akla sahip olmayan Kilise önderleri ile esas önderler arasındaki görebileceklerdir. Kilise, manastır ve dinî kurumlar gerçek anlamda Hristiyanca olmaktan uzaktır. Tanrı tebaasını yanlış yoldan saptıran Papaları keskin eleştirilere maruz bırakmalıyız. Savaşmaktayız ve bu savaş koyunların yararı için yapılmaktadır, onlara karşı değil. Zorbalar karşısında özgürlüğü korumak maksadıyla karşı koyulmalı bu zorbaların yasama ve aklama hakkına sahip bulunmadıkları unutulmamalıdır. İman ile işler konusunda önderler dikkatli olmalı Papaların Tanrı'dan yoksun, ruhların varlığını söndüren gelenekleri hakiki inancı bastırmıştır.(Luther, tüm sapkın hareketleri krallarla Papaların birlikte bastırdıklarını, kralların malvarlıklarına sahip olduklarını bilmiyor olamaz herhalde) Tanrı'nın yüreklerimize naksettiği bilgeliği elçiler ve peygamberlere olduğu gibi ben ve ben gibi olanlara kör papalar ile dalkavuklar akıldışılık olarak mahkum ederler.(Kendini peygamberler ile özdeş tutması hayli ilginç görünmektedir.)

⁷⁰⁹ Hammer'ın yazdığı söylenceye göre Papa, Noel Yortu bayramı gününe denk gelen Rodos'un teslim gününde San Pier Kilisesi'nde tören sırasında dua ederken pencere köşesinden düşen bir taş ayaklarının altına gelmiş ve bu Hristiyanlığın en önemli direniş mecrasının kaybedilmesi anlamına gelmişti. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 460.

müttefik vaziyetlerinin devamı durumunda bu inançsızların ilerleyişin boyutlarının genişleyip müteakiben tüm İtalyan yarımadası ile Hristiyan krallıklarının topraklarına hükmedeceğini yazıyordu.⁷¹⁰ Kumrular'ın verdiği bilgiye göre -tüm krallıkların tebaasına baskı uyguladıkları bir zamanda- Papa Hadrian, Osmanlıların henüz hâkim oldukları Rodos da dâhil olmak üzere tebaasının yaşam anlayışlarına otonomi verdiğini, iki kralın savaşı kesip müttefikten Osmanlılara karşı harekete geçmemeleri durumunda krallıklarını kaybedeceklerini yazmıştır.⁷¹¹ Bununla birlikte bu kaydın ihtiyatla ele alınması gerektiğini ifade etmeliyiz. Zira İspanya'da uygulanan engizisyon ve zorunlu vaftiz ile din değiştirmenin en önemli destekçisinin Papalık ve uygulayıcılarının Papalık üyeleri olduğunu, Luther ve benzer hareketlere karşı en başından beri sertlik ve şiddetle önlem alınmasını savunanın da Papalık olduğu bilinmektedir. Papalığın krallardan tebaasının inançlarına müdahale etmemelerini îma etmiş olması tarihî hakikat olmasa gerektir. Bunun yanında Papaların bu dönemde İtalyan yarımadası üzerindeki planlarından rahatsız olduklarını, birbirleriyle -İtalyan yarımadası için- savaşa son vermelerini isteginin yarımada üzerindeki istek ve rekabetlerine son verme, Osmanlı toprakları için mücadeleye geçme yönünde politika tayinine çalıştığının ifadesi daha uygun görünmektedir.

Papa Hadrian Kilise mensupları arasındaki nepotizm, iltimas, serserilik ve sair olaylara dikkat çekip son verilmesi isteğinde bulunduğunu ifade etmişti fakat hayata geçirilememişti.⁷¹² Osmanlı kuvvetlerinin Rodos ve Belgrad'ı alması, Budin'e sarkması Tuna'yı ele geçirmesi ve zenginliğine müsebbip Papalığa göre Hristiyan krallar arasındaki savaşlardır.⁷¹³ Belgrad ve Rodos'un düşüşü ile Papa'nın Osmanlılara karşı haçlı çağrısına imparator V.Charles⁷¹⁴ Fransa'nın mağlub edilmesi yahut uygun bir anlaşmaya razı olması durumlarından biri gerçekleşmeden iştirak etmeyeceğini bildirmişti.⁷¹⁵ Charles'ın bu tutumunda Lutheran prenslerin de rahatsızlık duyuyor olduklarını ve bu onunda bu tutumuyla Habsburg hanedanının bilhassa da İspanya kanadının çıkarlarına öncelik vermiş olduğunu işaret etmemiz hata olmasa gerektir. Aslında Papa Hadrian, Papa olmadan evvel

⁷¹⁰ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 455; Benzer mektup ve yardımların Üstad-ı Âzam tarafından gönderildiği de kaydedilmektedir. Bkz: Turan Ş. (1970). a.g.e., 62-63.

⁷¹¹ Kumrular, Özlem. (2008). a.g.e., 236-237.

⁷¹² Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 196.

⁷¹³ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 200.

⁷¹⁴ Burgond ve İspanya krallığı dolayısıyla imparator olduğu zaman V. Carl İtalya'da hakimiyet politikası için Almanya'daki prenslerin mali desteğine ihtiyaç duymuyordu. Kardeşi Ferdinand Macar prensi Anna ile izdivaç münasebetiyle Macaristan üstünde hakimiyet iddiasında olup doğudaki meselelerle ilgileniyordu. Bkz: Galati, F. (1992). a.g.e., 20.

⁷¹⁵ Galati, F. (1992). a.g.e., 22.

V.Charles'in İspanya şehirlerinde genel valilik ile engizitörlük görevlerini yürütmüştü⁷¹⁶ ve 1522 yılında Fransa yeniden İtalyan yarımadasındaki istekleri için savaşa başlamıştı.⁷¹⁷ Dolayısıyla yeni Papa'nın Fransa tarafından şüpheyile değerlendirilmiş olma ihtimali mütalaa edilmeye müsaittir.

1520 yılı sonunda Buda'ya vasıl olmuş Osmanlı sefiri yeni padişah Sultan Süleyman'ın akdedilmiş barışın uzatılması isteğini iletmışti ve Perjes yeni tahta çıkan Osmanlı padişahlarının bu barış yenileme arzularının devamlı bir tutum arzettiğini fakat Macar kralının reddettiğini; Venedik, İmparator, Papa, Avusturya dükü Ferdinand'a elçiler gönderilip destek aradığını, bu tutumun da Osmanlıların bir takım taviz isteklerinin neticesi olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde Macaristan'da bulunan Venedik elçisi Messaro'nun kaydına dayanan Perjes, Osmanlıların Hırvat yahut İmparatorluk arazisine geçmek istediği anlamını çıkarmıştır. Zira V.Charles'ın izdivaç bağı sebebiyle Macaristan'a Habsburg egemenliğini beklenmedik bir zamanda tesis edebilecek olmasından çekinmiş olması olasılığına işaret etmiştir.⁷¹⁸ Aynı biçimde Macar kralının reddini de Habsburg hanedanı ile olan bağı yani gücüne güvenerek açıklamak mümkün görünmektedir. Kralın, Habsburgların Osmanlı kuvvetlerine karşı kendisine yardımda bulunacağını tasavvur etmiş olması mümkün görünmektedir.

1521 yılında Macar Kralı Papa'dan Fransa ve İmparator'u Osmanlılara karşı saldırmaya ikna etmesini istemiştir.⁷¹⁹ 1522⁷²⁰ yılında Kutsal Roma İmparatorluk diyetinde elektörler V.Charles'ın İmparatorluk içerisindeki meseleleri görmezden gelip İtalyan yarımadasındaki savaşları öncelemesi ve Macaristan'a yardım etmemesi durumunda kendileri de yardım etmeyeceklerini açık bir dille ifade etmişlerdir. 1526 yılı Mohaç savaşı öncesinde Speyer Diyeti'nde ise dinî inanış ile ilgili problemlere eğilecek bir konseyin toplanmamasını istemişler V.Charles bu isteği kabul ederek Papa ile bu konuyu görüşeceğini taahhüt etmiştir. Avusturya kralı Ferdinand da konseye bırakmadan, o zamana dek prensliklerin kabul ettikleri inanca göre yaşama ve idare hakkına haiz kılan bir ferman yayınlamıştır. Bunun üzerine prensler 24.000 kişiden mürekkep bir kuvvet

⁷¹⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 200.

⁷¹⁷ Setton, K. (1984). a.g.e., 196.

⁷¹⁸ Perjes, Geza. (1992). *Mohaç meydan muharebesi*. (Haz. Şerif Baştav). Ankara:TTK, 29

⁷¹⁹ Perjes, G. (1992). a.g.e., 32.

⁷²⁰ Vezir-i Âzam olmayı bekleyen fakat beklentisi gerçekleşmeyen Ahmed Paşa Mısır valisi olmuş ve burada bağımsızlığa çalışıp Papalıktan yardım istemiş fakat destek alamamış, başarısız olmuştu. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 306-308.

sağlamayı taahhüt ettiler ancak diyetin kapanmasını müteakip beşinci gün Mohaç savaşı gerçekleşecek ve bu ordular savaşta yer almayacaklardır.⁷²¹ Luther; imparator ve Papa yönetiminde olmaması kaydı ile Osmanlılara karşı yapılacak savaşlara destek vermekteydi. V.Charles'ın gücünü tehdit olarak gören Venedik ve Portekiz de ondan hoşlanmıyorlardı ve menfaatleri Osmanlı İmparatorluk menfaatleri ile kesişmekteydi ki bundan dolayı Venedik Macaristan'a destek sağlamadı. Perjes'e göre 1524 yılında tekrarlanan ve ne olduğu bilinmeyen Osmanlı teklifleri Macaristan tarafından kabul edilmemiştir.⁷²² Osmanlı yönetiminin Habsburglar ile gerçekleştirilmiş izdivacın iptalini istemiş oldukları ve daha uzak bir ihtimal olarak Macar hanedanı ile izdivacî bağ tesisi istendiği de düşünülebilir. Bu yolla Habsburgların uzun yıllar mücadele verilen Macar topraklarında olası hak iddiaları ortadan kaldırılabiliyordu.

1523 yılında Papa, Macaristan'a destek olmak için kıta içerisindeki tüm devletlerin arasında dört yıllık barışı ilânı ve aksi halde aforoz uygulayacağını duyurmasıyla Fransa krallığı tepkisini açığa çıkararak Kilise yasalarının krallar üzerinde, onlar adına barış yahut savaş ilan etmeye haiz kılmadığını hatırlattı ve söz konusu tehdidi hayata geçirirse bizzat Roma'ya bağlılıktan çıkacağını bildirdi. Papa İstanbul'un da içerisinde bulunduğu birçok şehrin Hristiyanlığa yeniden kazandırılmasını tahayyülü ile bu tür söylemleri kullanıyordu.⁷²³ Esasında Fransa'nın Macaristan'a yardım etmemesi ve bu kadar sert bir tepki vermesi anlaşılır bir durumdu çünkü Macar Krallığı ile Habsburgların izdivaç vasıtasıyla bağ kurduğunu ifade etmiştik. Fransa kralı burada açıkça rakibi olan ve son imparatorun miras yoluyla genişletmiş bulunduğu Habsburg hanedanının yararı için savaşmaya çağırılıyordu ve muhtemeldir ki tepkisi bundan kaynaklanıyordu. Mevcut Papanın, Papa olmadan önce yaptığı görev de muhtemelen bu tutumunu etkilemişti.

Papa Hadrian'ın ölümüyle seçilen yeni Papa VII.Clemens (1523-1534)⁷²⁴ Papa X.Leo'nun yeğeni idi.⁷²⁵ Bu sıradaki diğer bir gelişme ise V.Charles'ın Fransa krallığına karşı bir ittifak tesisidir. İngiltere kralı VIII.Henry, Milano dükü ve Avusturya dükü müttefikleri olmuştur ve bu bağlaşığın Kutsal Lordu olarak Papa gösterilmiştir.⁷²⁶ 1522-59 dönemi İtalya savaşları Akdeniz'e de yayılmış ve temelde Habsburg-Valois hanedanlarının

⁷²¹ Galati, F. (1992). a.g.e., 28-36.

⁷²² Perjes, G. (1992). a.g.e., 35- 36.

⁷²³ Setton, K. (1984). a.g.e., 218.

⁷²⁴ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 106.

⁷²⁵ Setton, K. (1984). a.g.e., 214.

⁷²⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 219.

mücadelesi olan bu rekabet oldukça keskin bir karakter kazanmıştır. Bunun nedeni ise V.Charles'ın miras İmparatorluğunun geniş sınırları sebebiyle Fransa'nın kıtada sıkışmış vaziyete düşmesiydi.⁷²⁷ Üzerine bir de İtalyan yarımadasına yönelmiş olmasını eklemek yerinde olur. Aslında V.Charles 1525 yılında İtalyan yarımadasındaki gelişmelere Macaristan meselesinden daha fazla önem veriyordu ve bu arada İtalyan savaşları başlamış olup Mohaç meydan savaşı sürerken de devam ediyordu. İmparatorluğun doğusunda bulunan Ferdinand ise yeterince kudrete haiz değildi.⁷²⁸ Fransa 1525 yılında İmparator V.Charles'a mağlup olduğu gibi esir de düşmüş, annesi de Osmanlılara müracaat etmişti. Habsburglar ile arada tampon bir bölge oluşturmak isteği⁷²⁹ neticesinde Macarlar ile yapılan Mohaç Meydan Savaşı'nda Papalık, Almanya'yı yardım için teşvik etmiş hazinesinden yardım gören Macarlar ayrıca Papalığın ödemesini karşıladığı 4.000 paralı piyade asker⁷³⁰ Jorga'ya göre ise 1.300 ücretli asker ile 1.500 Leh savaşçı desteğini almıştı.⁷³¹ Toplam 20.000 askere sahip bulunan Macar ordusu mağlup edilmiş pek çok asilzade, piskopos da ölenler arasında bulunmaktayken Papa'nın vekili Tuna'da hazır bekleyen bir gemiye vasıtasıyla kaçmaya muvaffak olabilmıştır.⁷³² Papalık Macaristan kadar Pavia yenilgisiyle de şaşkınlığa gark olur. Fakat Osmanlılardan daha yakın bir tehlike belirmiştir ki o da V.Charles'ın Kuzey İtalya'ya hâkim olma olanağı ve korkusudur. Pavia zaferi müttefiki İngiliz Kral VIII.Henry'yi de rahatsız etmişti ve artık Kutsal Roma İmparatorluğu'nun gelişimine sekte vurmaya çalışanlar arasında yer almaya başlayacaktır.⁷³³

1526 yılında Papa VII.Clemens⁷³⁴ Fransa, Venedik, Floransa, Milano ile “Cognac Ligi” adı verilen ittifaka İtalyan yarımadasını Habsburglara karşı savunmak göreviyle dâhil olmuş, İngiltere de maddi olarak katkıda bulunmayı taahhüt etmiştir. Bunun üzerine(özellikle kendisinin rakibi olan Fransa kralı ile kendisine karşı ittifak kurmuştu) V.Charles Papa karşısı hümanist Alfonso de Valdes'i Papa'ya karşı desteklemiş ve O'da Papa'yı hesap vermeye davet ederek okunma süresi dört saati aşan bir mektubu Papa'ya göndermiştir.

⁷²⁷ Lee, S. (2002). a.g.e., 63.

⁷²⁸ Galati, F. (1992). a.g.e., 24.

⁷²⁹ Perjes, G. (1992). a.g.e., 32-36.

⁷³⁰ Emecen Macarların yalnız kendi ordularıyla savaş verdiğini ifade eder.Bkz: Emecen, F. (2015). a.g.e., 242

⁷³¹ Jorga, N. (2005). a.g.e., 335; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 464-467; Seyithanlıoğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a.

⁷³² Jorga, N. (2005). a.g.e., 337-338.

⁷³³ Setton, K. (1984). a.g.e., 230-237.

⁷³⁴ 1479 yılında Pazzi ailesi ile Papalığın sukast gerçekleştirdiği Lorenzo de Medici'nin bu sırada öldürülen kardeşi Giuliano Medici'nin oğludur. Bkz: <https://global.britannica.com/biography/Clement-VII-pope> Erişim Tar: 11.08.2017; 16:28.

Müteakiben V.Charles'ın içerisinde Lutheranların da bulunduğu askerî bir kuvveti Roma'ya saldırır ve şehir yağmalanır, rahiplerden zorla 300.000 düka toplanır ve bunun etkisiyle 1527 yılında kıtlık meydana gelir. İmparatorun askerleri geçtikleri alanları yağmalamakta, ateşe vermekte, bölgeleri yıkıma sürüklemektedir ve İsviçre-Fransa ordusundan oluşan Papalık güçleri zarar görmemek için saldırmamayı tercih etmişlerdi. Fransa da Papalığa yardım maksatlı toplanan 50.000 dükadan yalnızca 10.000 dükasını göndermiştir.

Bununla birlikte Cognac Birliği 1527 yılında yenilenir ve Papa, V.Charles'a ceza olarak Napoli krallığı üzerindeki krallık hakkının son bulunduğunu, saldırıyı gerçekleştirenler ile bilhassa komutanları Charles de Bourbon'un aforoz edildiğini ilân eder. Roma'daki kuvvetler ile Papalık askerlerinin azaltılması karşılığı ateşkes ilan edilse de İmparator bu ateşkesi tanımaz ve Roma'ya girerek büyük bir yağma ve tahrip gerçekleştirir hatta Vatikan bahçelerine dek ilerlenir buradaki hastahane ve yetimhanedeki insanların da dâhil olduğu birçok insan öldürülür, Roma tümüyle zaptedilir ve görülmemiş bir vahşete maruz bırakılır. Şehrin sakinleri mülklerini itiraf için işkencelere tabi tutulmuşlar, St. Peter Kilisesi baştan başa yağma edilmiş ve Avrupa'nın en etkileyici ve kutsal kabul edilen şehri Roma, tanınmaz bir hale getirilmiştir. Daha önceden "Büyük Türk'ün Kızı-Fakir Ruh" adı verilmiş günümüz Via Paisperna da bu akıbeti yaşayanlardır.⁷³⁵ Bu saldırı öylesine tahrip edici olmuştu ki Roma bu tarihe dek bu tür bir vahşet yaşamamıştı.⁷³⁶ Ayrıca Floransa ile olan ticari yolu neredeyse ortadan kalkmış, ticarî kayıp muazzam boyutlara ulaşmıştır.⁷³⁷

Bu sırada Osmanlı-Avusturta cihetinde de kargaşa başlamıştı. 1527 yılında Ferdinand'ın Zapolya'yı mağlup etmesiyle Sultan Süleyman yeniden harekete geçmişti ve Zapolya'yı yeniden Kral ilan ettikten sonra Viyana'yı bir süre kuşatıp geri dönmüştü. Ferdinand'ın bu hareketine, Lutherci prensler Zapolya'yı kabul edip konsey ve din meselesine dönmesini istediklerinden destek vermemişler, Katolikler de Lutheranlara verdiği haklardan dolayı karşı çıkmakta ve tepki duymaktaydılar. Sultan Süleyman Macaristan'da bulunduğu 1529 yılında, Venedik dojunun payitahtta yaşayan oğlu ve zengin bir müteşebbis olan Andrea Gritti'yi Osmanlıların Macaristan'da Osmanlılara bağlı kral olarak bıraktığı Erdel beyi Janos Zapolya'ya yardımcı olarak bırakmış, Papa da Roma'yı elinde bulunduran

⁷³⁵ Setton, K. (1984). a.g.e., 241-276; Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 197-205.

⁷³⁶ Braudel, F. (1989). a.g.e., 262.

⁷³⁷ Braudel, F. (1989). a.g.e., 207.

V.Charles'ın etkisiyle Janos Zapolya'yı aforoz ettiğini duyurmuştu. Sultan Süleyman'ın Macaristan'daki düzenlemesinin anlamı tampon vasıflı toprak haline getirmesiydi.⁷³⁸

V.Charles'ın saldırılarından bir süre sonra Papa-kardinaller ile V.Charles uzlaşırlar ve imparatorun haklarına saygı göstereceğine söz vermesiyle Papa teslim olur. Bu sırada Floransa'da çıkan isyan kanlı bir biçimde bastırılır, Medici ailesinden pek çok kişinin canı alınır, Roma veba salgınına maruz kalır. 1528 yılında Charles'ın kuvvetleri çekilince Fransa Papa'dan Napoli tahtını oğluna ister ancak hâlâ Papa V.Charles'ın denetiminde olduğundan müspet cevap vermez.⁷³⁹ 1527 olayından sonra Papa VII.Clemens'in öleceği 1534 yılında Papa olan III.Paulus(1534-1549) dönemi itibariyle Osmanlılara karşı Papalığın politikasına “Kabullenme ve Hedefe Yönelme” olarak adlandırmak uygun görünmektedir. Çünkü Papa yarımada Habsburg egemenliğini engelleyemeyeceğini fiilen de kabul etmiş ve iyi geçinmeye başlamış, Osmanlılar ile denizde ve karada karşı karşıya kalmış bulunan Habsburgları Osmanlı kuvvetlerine karşı kesin başarı sağlamak üzere daima savaşa teşvik etmiştir.

Hans Pfefferman; Papa'nın Sadrazam İbrahim Paşa'nın 1530 yılında Avusturya elçisi Niklas Jurischitz'a açıklamalarından hareketle Osmanlılardan yardım istediğini ifade etmiştir.⁷⁴⁰ Kenneth Setton ise Papalığına Venedik elçisi Pietro Paolo Vergerio'nun tebdil kıyafet ile Lodevico Gritti ile görüşüğünü ve Papalığa İtalyan yarımadasındaki donanma saldırıları konusunda güvence vermesini, bu konuda mütareke teminine yardım etmesini istediğini(Eylül 1533) ifade etmiştir. Bir süre sonra Papa elçisi her ne kadar Gritti'yi beklemişse de görüşmesi mümkün olmamış, Papa-Osmanlı müzakeresi de gerçekleşmemişti çünkü Gritti, Transilvanya bölgesindeki faaliyetleri sırasında ölmüştü.⁷⁴¹ Hans Pfefferman'ın Papalığın Türklerle işbirliği olarak lanse ettiği bu olay ve bağlantılı anlatılar aslında Medici ailesinden olan bir Papanın, Osmanlıların Mediciler ve Floransa dolayısıyla olan bağının bir neticesi olarak görülmeye daha uygundur. Hristiyan bir İmparatorun Roma ve Floransa'da gerçekleştirdiği vahşete Papanın ruhani olmaktan çok siyasi yönetici, Medici ailesinden -Papadan evvel insan olan bir yönetici -olarak çözüm bulmaya çalışması normal dışı görünmemektedir. Katolik bir kral olarak V.Charles'ın

⁷³⁸ Perjes, G. (1992). a.g.e., 40-42.

⁷³⁹ Burckhardt, J. (1974). a.g.e., 276-290; Pfefermann, H. (2003). a.g.e., 172-174; Lee, S. (2002). a.g.e., 34.

⁷⁴⁰ Pfefermann, H. (2003). a.g.e., 172-174.

⁷⁴¹ Setton, K. (1984). a.g.e., 384-392.

Roma üzerine saldırısı kadar meşru görünmektedir ve işbirliği tanımlamasının vakayı yeterince ifade edemediğini de ifade etmek gerekir.

Martin Luther, Avrupa ortalarına dek ilerlemiş bulunan Osmanlılardan evvel imparatorun despotluğu ve Kilisenin dejenere olmuş vaziyetine savaş açılması gerektiğini ifade ediyor, 1529 yılında imparatora karşı silahlı direnişin meşru olduğunu savunuyordu. Zira İmparator; Papa tarafından taç giydirilmiş ve O'na sadık biridir ve dolayısıyla onunla da mücadele etmek meşru hâle gelmiştir. O'na göre(1529 Viyana Kuşatması öncesindeki ifadelerine göre) Osmanlılar Hristiyanların günahkârlığının İlâhi cezası görevini görmekteydiler, Osmanlıları hedef gösteren Papalık esasında Tanrı'nın cezalandırılmasına karşı çıkmaktadır. Papalığın mevcudiyeti sürerken savaşın hedefi Osmanlılar olamazlar zira günahkârlık hususunda Osmanlılar daha paktırlar.⁷⁴² Yine O'na göre İsa'nın ardından gelenler yani Papalar emsal olacak bir tutumdan daima uzak kalmışlardı. Üstelik Muhammed'e inananların yanında kalacak olan Papacıların üç gün sonra dinlerini değiştirme ihtiyacı duyacakları da muhakkaktır.⁷⁴³ Burada da Luther'in İmparatorun seromoni olmanın ötesine geçmeyen ve Roma'yı hakir duruma düşürdükten sonra neredeyse zorla gerçekleştirilen taç giyme hususunu imparatora karşı çıkmak için sebep olarak göstermesi dikkate değer, şaşırtıcı bir durumdur. Ayrıca Papalığın vergi toplamayı sürdürmesinde en önemli siyasi gerekçesi olan Osmanlıları bu kez Papalığa karşı kullandığını ve bu yolla kutsal seferler maksadıyla toplanan vergilere dolaylı yoldan son verme isteğini taşır gibi görüldüğünü ifade etmek gerekir. İlâveten kilisede reform maksadıyla harekete geçtiğine dair bilgiler hatırlanacak olursa burada imparatorluğa ve yönetimine dair elektörlerin -olması muhtemel- eleştirilerini Luther ifade eder gibidir. Kanaatimizce Osmanlıların Macaristan sebebiyle gerçekleştirdiği seferleri ile sıkışan arşidük Ferdinand'ı bu fırsatları değerlendirip sıkıştırarak tavizler koparan elektörlerin ihtiyaç duyduğu biçimde Osmanlı kuvvetlerine karşı çıkılmamasını istemektedir ve söylemlerini dinî mahiyetle(..İlâhi ceza vasfında olmaları..)dile getirmektedir. Böylece nakavt eden yumruğu Luther gibi bir ilahiyat profesörüne vurdurmak insanları da etkilemiş ve Osmanlı tehlikesi söz konusuken girişilen bu otonomi arayışı, isyanı dinî hissiyatı artırmıştır. Aksi halde destek bulamayacakları yahut çok az bulacaklarını düşünmek hatalı olmasa gerektir. 1529 yılında Osmanlı kuvvetlerinin Viyana'yı kuşatmasıyla ortaya çıkan durum karşısında ise Luther, Türkler ve Tanrılarına karşı ölümüne dek savaşacağını ifade

⁷⁴² Pfefermann, H. (2003). a.g.e., 148-150.

⁷⁴³ Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 72.

etmiştir⁷⁴⁴ fakat bellidir ki buna lüzum duymuş gibidir. Aksi halde destekçilerini kaybedeceğini düşünmek hatalı olmasa gerektir. Nitekim 1526 Mohaç Savaşı sonrası Macar ordularının bozgununun ortaya çıkan bu dinsel kargaşadan dolayı ortaya çıktığı ve bunun müsebbibinin Luther olduğu üzerine bazı yazılar yayımlanmıştı.⁷⁴⁵

Yine Luther'e göre kutsal seferler Papalığın gelir kaynağı, insanları krallara karşı yükümlülüklerinden çıkaran bir günah vasfı taşımaktadır. Üstelik kutsal bir seferi yönetecek olan Papa değil kâfirler ile karşı karşıya olan krallardır.⁷⁴⁶ Burada da Luther'in sefer vergileri ve Papalık konusundaki eleştirileri kısmen haklı olsa da toplanan vergilerin bir kısmına kralların ve imparatorun el koyduğunu, Papalığın eline geçen meblağın bir kısmını da Osmanlılar ile savaşan Venedik ve Macaristan'a destek sağlamak amacıyla kullandığını hatırlamak faydalı olacaktır. Ek olarak Osmanlılara karşı olanların cihetinden bakıldığında Venedik ve Macaristan gibi Osmanlılara karşı savaşan devletler her ne kadar kendi menfaatleri için savaşıyor gözükseler de yine de gerçekten Osmanlı gücünü bir ölçüde yıpratmakta oldukları da tarihi bir olgu olarak gözükmektedir.

Avusturya arşidükü Ferdinand'ın Macar krallığı üzerindeki hak iddiası ile Budin'i zaptetmesi⁷⁴⁷ ile Sultan Süleyman yeniden Macaristan üzerine sefere çıkmıştır. Aslında bu sefer sırasında önemli bir maksadına da hâsıl olmuştur. İmparator V. Charles Papa'nın elinden taç giymişti. Aslında bu yapmacıklı bir gösteriydi keza Roma-Papa'yı 1527 yılından beri tahkir etmekteydi ve aynı yapmacılıkla ayaklarını öpmüş, Papa da gelenek icabı olarak Hristiyanların kralı ve İtalya İmparatoru olmasına dair umutlar taşıdığını dile getirmişti.⁷⁴⁸ V.Charles'ın taç giyme töreninde(1529) haçlı bayrağı bulunmakta insanlar imparator naraları atmaktaydı. İşte buna karşılık Sultan Süleyman Venediğe 140.000 düka değerinde bir İmparatorluk tacı yaptırmıştır ve bunda imparatorluk taçlarında bulunanın

⁷⁴⁴ Kumrular, Ö (2008). a.g.e., 95.

⁷⁴⁵ Coşan, Leyla . (2012). *Tanrım Bizi Türklerden koru*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 46-47; Hesse Kontu'na yazdığı mektupta Köylü isyanı yanında dünyada meydana gelen her kötülükten dolayı suçlandığını İncil ve kendini savunmak amacıyla yazmak durumunda kaldığını ifade ederek 1529 tarihli Türklere Karşı Vaaz metmini kaleme almıştır. Bu metin girişinde dünyevi idarenin Papalık ve ruhban sınıfının karşısında karanlıklar içerisinde bulunduğunu, Aziz Augustine dışında, havariler döneminden beri dünyevi otoritenin yüceltilmemiş olduğunu ve yöneticileri kıskırtmakla ve Papalığın Türklere ciddi olarak asla savaş açmayı düşünmediğini yalnızca Almanların paralarını ele geçirmeyi ve endüljansı bu yolda kullandığını, kendisinin bu perdeyi indirdiğini bundan dolayı suçlandığını ifade etmiştir. Metnin tamamı için Bkz: Olgun, Hakan. (2008). Luther ve İslâm. İstanbul: Ağaç Kitabevi, 21-26; Ancak önceki bölümlerde yer verdiğimiz gibi bu tarihsel olarak doğru bir bilgi değildir.

⁷⁴⁶ Pfefermann, H. (2003). a.g.e., 157.

⁷⁴⁷ Galati, F. (1992). a.g.e., 60.

⁷⁴⁸ Setton, K. (1984). a.g.e., 330.

aksine dört kat bulunmaktaydı. Dört kata sahip olan tek taç Papaya aitti. Bu Sultan Süleyman'ın Habsburglar kadar Papa'ya da daha güçlü ve hâkim, daha büyük İmparatorluğa sahip bulunduğunu ifade etmekteydi. Bu taç 1532 yılında yapılan sefer sırasında takılmış, Habsburg elçilerine izletilmiş, onlar da gerçek anlamda hayretlere gark olmuşlardır.⁷⁴⁹ Esasında bu, bir anlamda ve bir yönüyle Sultan Süleyman'ın, V.Charles'ın Papa'nın düşürüldüğü acziyete bir îmada bulunmuş olduğunu düşündürmektedir. Çünkü Papa hakir duruma düşmüş ve bunu da Katolik bir kral gerçekleştirmişti, Sultan Süleyman kendisinin hakiki imparator olduğunu, kendisinin aynı zamanda kendisine en haşmetli tacı takacak erke sahip bulunmakla farklı ve üstün olduğunu da göstermek istediğine yormak ve hem Papa hem İmparatora kendisinin daha kudretli olduğunu göstermek istemesi olarak okumak olanaklıdır. Zira Hammer'ın verdiği bilgiye göre 1530 yılında Avusturya Arşidükü Fransuva'nın sefirleri Vezir-i Âzam İbrahim Paşa ile görüşürlerken İbrahim Paşa'nın, sefirlere V.Charles ile Papa arasındaki anlaşmanın samimiyetten uzak olduğunu ifade etmiş ve Fransa kralı ile Papa'nın Osmanlılardan yardım istediğini hatırlatmıştı.⁷⁵⁰ Bu kayıt doğru ise Lodevico Gritti'nin bizzat olmasa da Papa'nın yardım isteğini Osmanlı yönetimine bildirmiş olduğuna hükmedebiliriz. Fakat Osmanlıların kıtaki gelişmeleri aktaran ulaklar, casuslara sahip bulunduğu da diğer bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Uzunçarşılı'da yer alan kayda göre; Kanuni Sultan Süleyman, Muharrem adında bir sefiri Luteryenlere bir mektup ulaştırmak üzere görevlendirmiştir. Bu mektubun muhtevasında Sultan Süleyman Lutheran beylere onların da Kiliselerde puta tapmayıp İsa'yı Tanrısalılaştırmadıkları, dinsiz Papa'nın ise bunun aksi inanışta olduğunu ve bunun Papa'ya savaş açmış bulunan Lutheranlara merhamet duymalarına sebep olduğunu ifade etmişti. Zalim dinsiz Papa'dan kurtarılmalrı gerektiğini ve bunun için kara yahut deniz yardımı istemeleri halinde yardım etmesinin mümkün olduğunu ifade ederek durumlarını payitahta bildirmelerini istemiştir.⁷⁵¹ Bunun Papalık kadar V.Charles'ın İmparatorluğu'nu da hedef aldığı açıktır. Buna karşın Papa'nın da Venedik vasıtasıyla payitahttaki haberleri edindiği bilinmektedir.⁷⁵²

⁷⁴⁹ Necipoğlu, Gülrû. (1993). Süleymân the magnificent and the representation of power in the context of ottoman-habsburg-papal rivalry. (Edt. Halil İnalcık). *Süleymân the second and his time*, İstanbul: The Isis Press, 163-194.

⁷⁵⁰ Hammer, J.(2008). a.g.e., 501.

⁷⁵¹ Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 477-478.

⁷⁵² Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 137; Bunun dışında bu istihbari bilgiler bu döneme özgü değildir. Osmanlı gemilerinin sayısı, hareket halinde olan yahut olmayan, korsan gemilerinin sayısı,hazırlanan gemilerin

1532 yılında amiral Andrea Doria yönetimindeki Kutsal Roma imparatorluğu ve Papalık donanması Koron'da egemen olup İspanyol iskân faaliyetini gerçekleştirdi.⁷⁵³ Balyabadra bölgesine hâkimiyet tesis edilip İnebahtı körfezinin yönetimi ele geçirildi ancak donanmanın Cenova'ya yol alması sonrası bu bölgelerde yeniden Osmanlı hâkimiyeti kuruldu. 1534 yılında ise Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın Tunus'u ele geçirmesine V.Carl karşılık vermiş ve bizzat katıldığı sefere Papalık 6, Rodos Şövalyelerinin(artık Malta'dadırlar) Üstad-ı Âzamı 4 kadırga destek sağlamıştır. Bunların dışında İspanya kanadı ve Portekiz'in de gemileri bulunmaktaydı. Halkulvad'a gelen kuvvetler Hayreddin Paşa'nın bir ay süren direniş ardından Cezayir'e kaçmak zorunda kalması neticesinde Osmanlı yönetimi Tunus'u kaybetmiştir.⁷⁵⁴ 1536'da Roma'ya giden V. Charles'a Papa kâfirlere karşı yeni ve daha büyük seferler ve zaferler için kıyılara saldırması telkininde bulunur. Yapılan görüşmelerde Papa; Fransa-Kutsal Roma arasında zeki ve doğrucalıkla bir süredir takip ettiği tarafsızlık politikasını sürdürür. Fransa kralı da V.Charles'ın Osmanlılara karşı başarı kazanarak Hristiyanların lideri rolünü taşımasını istememektedir.⁷⁵⁵ V.Charles, Osmanlılara saldırıya istekliydi ve 20.000 tutsak Hristiyanı saldırdığı söyleniyordu ama esasen o bir haclı değildi, menfaatleri için Tunus'a saldırmıştı ki

miktarı ve tüm gemi tiplerinin toplamı, bulunduğu yer ile gideceği yer: Her dönemde gönderilen bilgiler/ Papalık Venedik elçisi Aleandro 1533 yılında Hristiyanlar arasında barış sağlanabilirse Türklere karşı savaşarak mağlup edilebileceğini söylemektedir. Ayrıca burada Osmanlılar ile ilgili edildiği bilgileri Papalığa iletmektedir. Bu bilgilerde Osmanlıların planladıkları hareketler, Osmanlı ordusu hakkında malumatlar, payitahttaki diplomatik faaliyetler da yer almaktadır./1536-7 de Türk donanmasının faaliyetleri bildirilir.1540 yılında hem Türklere hem Katolik karşıtlarına ittifak yapılır. Donanma hazırlıkları, durum konumları , faaliyetleri ile Barbaros Hayreddin Paşa'nın faaliyetleri Roma'ya iletilir./Osmanlıların hangi ülkeler ile diplomatik ilişkilerde bulunduğu da Roma'ya bildirilir. Ordunun durumu, hareketleri ve hareket yönleri de vardır./ 1550-54 Ludovico Beccadelli ise özellikle donanma hareketlerini bildirir. Turgut Reis, Sinan Paşa'nın bu dönemde yoğunlaşmış faaliyetleri bildirilir. Diplomatik ilişkileri, donanma inşası ve süreci, ordu mevcudu,donanmanın temel gıda tedarik miktarı, korsanlık faaliyetleri, donanma faaliyetleri, veba çıktığı bilgileri verilir. İlâveten 1553 İran seferi hakkında bilgi, hazırlıkları, süreci,Tahmasb'ın faaliyetleri, netice,barış müzakereleri, elçiler, Sultan'ın sefer sırasında nerelerde bulunduğu ve diplomatik faaliyetleri, Tahmasb'ın durum ve faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Şehzade Mustafa, Piriî Reis'in ölümü, veba salgını hakkında bilgiler de aktarılmıştır./ Giovanni Antonio Facchinetti 1566-1569 arasındaki bilgileri Papalığa iletir. Bunlar ; Türk donanmasının hareketleri, durumu, ne zaman hareket edeceği,yeni hazırlanan donanma parçaları, limana dönüşü, çıkışı, Kıbrıs'a hareket planlandığı, hangi adaya ne kadar donanma gemisi gönderileceği, hangi devletlerin elçileriyle görüşüldüğü konularına dairdir. Bkz: Arıkan, Muzaffer & Toledo, Paulino.(1993). Venedik'deki Papalık Elçiliği Belgelerine Göre Türkler(1533-1569), Ankara, OTAM, Sayı 4, 375-437.

⁷⁵³ Buna mukabil 1533'del Francis Osmanlılara karşı ondalık vergi oplamasına izin verir. Fransa bu izin ile Papa ile ilişkileri düzeltir. Papa Clement kral ile izdivaç vasıtasıyla ilişki kurmaya çalışır Fransa'ya gider, büyük resepsiyon verilir. Orleans dükü Henry (daha sonraki 2.Henry) ile Urbino düşesi Katherina de Medici evlendirilir, Papanın bu izdivaçta rolü büyük olup kral ile Papa bir ay görüşürler. Kralın V.Charles taraftarlarının çokluğundan rahatsızlığı dolayısıyla Papa dört Fransız kardinali kurula dahil eder. O'nu kendi safına çekmeyi çok arzulamaktadır ancak başarısız olur. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 370.

⁷⁵⁴ Jorga, N. (2005). a.g.e., 317-320.

⁷⁵⁵ Setton, K. (1984). a.g.e., 396-397.

Habsburglar çıkarlarını tüm Hristiyanların menfaati gibi gösteriyordu.⁷⁵⁶ 1537 yılında ise Hayreddin Paşa İspanya hâkimiyetindeki Biserta'yı zapta müteakip Habsburg hâkimiyetinde bulunan İtalyan limanlarını tehdidi Papalığın ürkmesine sebebiyet vermiştir.⁷⁵⁷ Fransa ise Osmanlı ittifakı ile Milano, Asti, Genoa, Artois bölgelerine hâkim olmak isteğinde olup 1536 yılında bir Hospitalier olan De La Forest'i payitahta sefir olarak göndermiş ve Fransız-Osmanlı ittifakını önererek Sicilya, Sardinia, Napoli, İspanya'daki Habsburglara denizden ve Macaristan yoluyla da karadan saldırı tasavvurlarını ileterek müttefiklik beklemiştir.⁷⁵⁸ Bu gelişmeler Preveze Deniz Savaşına giden yolun basamaklarıydı.

1517 yılındaki Lateran Konsilinin kapanışında muhtemelen kendini hayli güçlü ve değerli hisseden Papalık; korumaya çalıştığı İtalyan yarımadası toprakları meselesinden mütevellit 1527 yılında hakir bir konuma düşürülmüştü ve Luther'in hareketi Kilise'nin ilk kez karşılaştığı bir vaka olmadığından bu tarihe dek daha az etkide bulunmuştu. Bilhassa İstanbul'un fethi sonrası kendisine bağlı güçlü bir imparatorun noksanlığını derinden hissetmiş bulunan Papalık, bir anda geniş bir sahada etkin bir İmparatorun kendisi üzerinde de gücüne tanık olduğu olgusunu izah etmiş bulunmaktayız. Bundan sonraki gelişmeler çok büyük ölçekli olmasa da farklılık göstermektedir. Bu ise olabildiğince ele alınmaya çalışılacaktır.

Kutsal Roma içerisinde Lutherci prensler Kilise'ye karşı olup inanç ile ilgili bu meselenin çözümü için bir konsil istemekteydiler. V.Charles ise bunun için Papa'yı ikna edememiş, İngiltere kralı VIII.Henry'nin Habsburg hanedanından izdivaç kurmuş olduğu Aragonlu Catherine'den varisi olan kızı Mary dünyaya gelmişti. Ancak Henry erkek evlat veremediğini öne sürerek Papa'nın Catherine ile olan evliliğini feshetmesini istedi. Bu sırada V.Charles'in ordusu Roma'daydı ve Charles'ın baskısı neticesinde evliliği feshetmeyince VIII.Henry krallığındaki Kardinal Wolsey'i hapsedtirip yerine Thomas Cranmer'i görevlendirdi, o da evliliği feshedip kralın Anna Boleyn ile kurduğu yeni evliliğini meşru saydı. VIII.Henry Papa'ya kendisinin görevlendirdiği kardinali onaylaması isteğini aksi halde vergileri göndermeyeceğini bildirmiş buna karşılık Papa kralı aforoz kararı almıştır.⁷⁵⁹ Kral da 1534 yılında “*Act of Supremacy*” yani “Üstünlük Kanunu” ile

⁷⁵⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 398-400.

⁷⁵⁷ Jorga, N. (2005). a.g.e., 317-320.

⁷⁵⁸ Setton, K. (1984). a.g.e., 392-393.

⁷⁵⁹ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 240-241.

İngiliz kilisesini Papalıktan ayırdı ve kendini İngiliz Kilisesi'nin önderi ilân etti.⁷⁶⁰ Papalığın Catherine ile evliliği feshetmesi varis olan Mary'nin gayrimeşru olduğunu, halasının da zina işlemiş bulunduğunu ilân etmek anlamına gelecekti. V.Charles onların bu konuma düşmesini istemiyordu.⁷⁶¹ Esasen bu fesih olmasa İngiltere'nin de Habsburg hanedanı hâkimiyetinden gireceğini ve VIII.Henry'nin tepkisinde yalnız Papalığa karşıtlığı aramak yanıltıcı olacağı gibi V.Charles'ın karşı çıkışında da yalnız aile onurunu korumayı düşündüğünü ifade etmek noksan bir açıklama gibi görünmektedir.

Müteakiben VIII.Henry Kilise'nin mülklerini Kraliyet hazinesine aktarmış ve Protestanlığa ait uygulamalar başlamıştı.⁷⁶² Reform hareketleri sırasında Katoliklikten çıkan İngiltere, Papa yanlısı İspanya ve Portekiz'e karşı "Protestan İmparatorluk" gibi dinî cihetli bir güç olma siyaseti güttü.⁷⁶³ Aslında reform adı verilen bu süreçte kıtadaki krallar "*resmi devlet kilisesi*" uygulamasını benimseme ve uygulama yoluna gittiler.⁷⁶⁴ Bu durumu, dinî Papalığın elinden alıp devletin eline vermek olarak özetleyebiliriz ve bunu da bu dönemlerde hüküm süren hanedanların menfaatleri doğrultusunda⁷⁶⁵ bir gelişme olarak mütalaa edebiliriz. Roma'dan ayrılan krallar Papa'nın yerini almış ve Luther de yeni Kral-Papaların tevellüdünü gerçekleştirmiş gibi görünmektedir.

İngiltere'de bu gelişmeler yaşanırken Roma'da Alexandre Fernasse 1534 yılında III.Paul(1534-1549) adıyla Papa olmuştur. Fransa ile İmparator tarafından da desteklenen tek kardinal o idi ve kardinallik zamanında olduğu gibi politikalarında da tarafsız davranmaya çalışmış, V.Charles'ın Roma'da gösterdiği gücüne müşahit olanlar arasında bulunmuştu.⁷⁶⁶ Kilise'de düzeltmeler yapmaya çabalayarak kardinal Contarini'nin

⁷⁶⁰ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 106-107.

⁷⁶¹ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 241.

⁷⁶² Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 241.

⁷⁶³ Ferguson, N. (2013). a.g.e., 30.

⁷⁶⁴ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 243.

⁷⁶⁵ Bu noktada 1600 yılında Roma'da engizisyon soruşturması neticesinde yakılarak yaşamına son verilen Giordano Bruno'nun 1578-1579'da Cenevre'de, 1584-1586 yıllarında İngiltere'de 1587-1592 yıllarında Protestan alman şehirleri ve Zürih'te bulunmuş ve fakat buralarda Protestanlar tarafından aforoz edilmiş olduğu bilgisine yer vermek önemli gözükmektedir. Bkz: Bruno, Giordano. (2004). *Küllerin Şöleni*, İstanbul, Cem Yayınevi, 6-9. Bu bilgiyi vermemizdeki maksat Bruno'yu himaye eden bir düğ yahut elektör bulamamış olmasına dikkat çekmektir. Zira Bruno Teslis ile Hz. Meryem'in Tanrı doğuran olduğu, ekmek ile şarabın İsa'nın bedenine dönüşümü inançlarını reddetmiş, evrenin sonsuz olduğunu ve sayısız dünyalar barındırdığına kanaat getirmişti. Elbette ki bu istisnai durum ölçüt olarak yeterli değildir fakat bilhassa Almanya içerisinde dinî konuda eleştireliliğin bulunduğu bir zamanda Lutherin görüşlerinin "dogma" kabul edilerek "sınırlı-seçmeci eleştirelilik" tutumunun benimsenmiş gibi durması da oldukça ilginç görünmektedir.

⁷⁶⁶ İki tarafa da söz vermekten kesinlike kaçındı ve yarımada İspanyol hakimiyetinden korkmaktaydı. Bunun için önceki Papa'nın Fransa tarafgirliği hatasını yapmaktan korkuyor, 1527 vakasını unutmuyordu.

yönetiminde bir kurul oluşturup Kilise teşkilatına mensup olanların sahip oldukları ve olmaları gereken etik tutuma dair bir rapor hazırlatmıştı ki bu toplanacak olan Trent konsilinin kökenini teşkil edecektir.⁷⁶⁷ Papa, 1535 yılında İngiltere Kralı VIII.Henry’i aforoz edip ambargo ilan etmiş ve üzerine kutsal sefer çağrısında bulunmuştur. 1538 yılında gerçekleştirilen Nice görüşmeleri sırasında Fransa ile Kutsal Roma’yı VIII.Henry üzerine gerçekleştirilecek haçlı seferi için müttefik kılmaya çalışmıştır.⁷⁶⁸ Bu süreç içerisinde de Lutheranîlik Osmanlı seferlerinin etkisiyle gelişmiş, Kilise Lutheranların istediği bir konsili⁷⁶⁹ kabul etmemiş, İmparator ile Avusturya arşidükü Ferdinand Lutheran elektör ve prenslere imtiyazlar tanımış, Osmanlı tehlikesi geçtiği vakit bunları ortadan kaldıracaklarını planlamışlardır. Lutheran Prensler 1531 yılında Schalmalkadya Birliği’ni⁷⁷⁰ kurarak kendilerini savunmaya başlamış Osmanlıların 1526, 1529,⁷⁷¹ 1532

Katolik reformunun başlatıcısı olmuştur. Papalığın “Curia Romana”sı kötü vaziyetteydi ve kardinallerin tutumu hizipçi olup menfaatleri yönünde biçim almakta, iltimas uygulamaktaydılar. Papa ise reform inancına sadık kardinalleri görevlendirmiş ve kurulu yekvücutluğu hususuna dair övgülerde bulunmuştur. V.Charles ve başka kralların Osmanlı gücüne karşı donanma hazırlayacağını da duyuruyordu. Kilise reformu ve sapkınlar karşı hareketi kuvvetle destekliyor, bir genel konsile müspet yaklaşıyordu. Fransa-Almaya arasındaki savaş, İspanya egemenliği(İtalya), Lutherci karşıt ayaklanma ve Osmanlı tehdidi gibi birçok problemle uğraşıyordu. Osmanlılara karşı daha ileri gitti, elinden geleni yaptı .Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 394-395.

⁷⁶⁷ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 106-107; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63.

⁷⁶⁸ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 208.

⁷⁶⁹ İngiliz krallığı bir konsile karşıydı, Fransa krallığı ise Kilise ve bilhssa İmparatorluk içerisindeki kargaşa ortamından ve Schalmalkalden birliği’nin İmparatorluğu tehdidinden memnuniyet duyuyordu. Valois ve Habsburg rekabeti karşısında bîtaraf olma tutumunu benimsemekle beraber Charles’in gücünden ve Kilise’ye uyguladığı nepotizmden rahatsızlık duymaktaydı ancak tarafsızlığı devam ettirmesizse herkesin parçalanacağını düşünmekteydi. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 415; Yani denilebilirki Papa her krallığın kendini Hristiyanlık ülküsüne bağlı ve Osmanlı yönetimini düşman olarak telakki etmesini istiyor tüm krallıkları ortak kılacak unsuru Hristiyanlıktan ziyade Osmanlı İmparatorluğu olarak değerlendiriyordu. Çünkü Lutheranların da Osmanlılara karşı olduklarını gözönünde bulundurmak gerekir.

Papa, olası bir konsilin herkesi biraraya getirip Osmanlılara saldırılmasını düşünüyor, denemek istiyordu. Ancak Henry düşmanı değil, Francis ise Osmanlıların müttefikiydi. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 415; Bu durumu da Papalığın Osmanlı politikasına her zamankinden daha fazla ihtiyacı olduğuna yormak hatalı olmasa gerektir. Zira bu kez Papalığın dinî otoritesi de tehdit edilmekteydi.

⁷⁷⁰ V.Charles’ın kardeşi Ferdinand’ı Alman imparatoru olarak seçirme girişimleri, Bavyeralı Wittelsbach gibi önde gelen Katolik hanedan ailelerinde Habsburgların imparatorluk tacını babadan oğula geçer duruma getirmeye çabaladıklarına dair korkuları harekete geçirdi. Bir sürü siyasi dalavere ve rüşvetin ardından Ferdinand’ın Ocak 1531 de önceden kral seçilmesine bir yanıt olarak, Şubat 1531’de protestanların askerî savunma gücü olan Schmalkalden birliği kuruldu. Önceden 6 prens ve 10 şehri içeren birliğe zaman içinde protestan devletlerin büyük kısmı katıldı. Bkz: Fulbrook, M. (2011). a.g.e., 55-56; Schmalkaldenslerin çoğu politik ve entelektüel liderdir. Saksonya, Hesse, Lünenberg, Pomerani, Württemberg dükleri ile çok sayıda küçük prens toplanmıştır. V.Charles’ı övüyor ve bağlı olduklarını bildiriyorlardı ve Papa otoritesini reddediyorlardı. İngiltere, Fransa, Danimarka, Norveç, İsveç, Prusya kralları ve pek çok baron ile soylular tarafından destekleniyorlardı. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 417-418; Bununla birlikte her ne kadar İmparatora bağlı olduklarını ifade etse de düşmanı olan Fransa kralı’nın Osmanlılar ile müttefik olduğunu ve destek aldığını bilmediklerini düşünmek doğru olmasa gerektir.

⁷⁷¹ Kutsal Roma diyeti olan 1530 Augsburg’da Papalık, Lutheran prenslerin Türk karşıtlığında ortak olmalarını, inanç konusunda yapılacak konsile kadar karşıtlıktan vazgeçmelerini ister. Charles ise bu yolla elini bağlamak istemez yani söz vermekten kaçınır. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 352.

seferleri⁷⁷² ve V.Charles'ın 1536 İtalya seferi vuku bulurken Avusturya Arşidükü'nün yetersiz askeri gücüne malî ve bilhassa askerî destek olmama tehdidiyle imtiyazlarını sürekli artırmışlar ve İtalyan yarımadası ile meşgul V.Charles da Ferdinand'a destek sağlayamamıştır. Diğer yandan V.Charles kardeşi Ferdinand'ın Roma Kralı da olmasını arzuladığından aralarında Lutheranların da bulunduğu elektörlerin reylerine ihtiyaç duymakta ve isyanlarını şiddet ile bastıramamaktaydı. Arşidük Ferdinand'a en kesin reddiyeler Saksonya elektöründen gelmekteydi ve bir takım garantilere sahip olmadan onu Roma Kralı seçerek güç sahibi kılmaktan kaçınmaktaydı. Habsburg hanedanına geçmişte de düşmanlık duyan Bavyera dükleri de Schalmalkadya birliğine katılmışlardır. Schalmalkadya birliği her ne kadar Osmanlı seferleri zamanında askerî kuvvet vermiş yahut verme sözünde bulunmuşlarsa da en güçlü imtiyaz isteklerini de bu dönemlerde dile getirerek Ferdinand ve İmparatorluğu sıkıştırmış aynı zamanda da ortak düşmana karşı imparatorluğun destekçisi olduklarını öne sürmüşlerdir.⁷⁷³ Bu süreç içerisinde Papalık bir konsil tertip etmemiş, V.Charles'a şiddet yolu ile Lutheranlardan kurtulmak gerektiğini telkin etmiştir. Papalığın konsili açacağı 1545 yılına gelindiğinde Lutheranlar Papalıktan kopalı hayli uzun zaman olmuştu.⁷⁷⁴

Avrupa içerisinde Kilise içerisinde değişiklik ve yenilenme isteği zaten uzun bir zamandan beri bulunmaktaydı. Martin Luther'in başlattığı reform döneminde İsviçre'de de Ulrich Zwingli önemli değişiklikleri düzenleyen ve dinî inanışta düzenlemeler getiren reformculardandı.⁷⁷⁵ Bunun yanında Jean Calvin'de kıta içerisinde reform düşüncesi taşıyan önemli isimlerden olup Fransa'da önemli etkilere yol açmıştı. Bu hareketleri Papalık sapkınlık olarak görüyordu ve bu sapkınlığı kabullenmiş olunan yerlerde Papalığın

⁷⁷² 1529 Cambrai Anlaşması Valois ve Habsburg kralları arasında imzalanır ancak 1530 yılında Fransa Almanya içindeki protestan düklerle destek olur, Papalık ile ayrılan İngiliz VIII.Henry ile olumlu ilişkiler geliştirir. 1536 yılında Fransa Savoie'ye hakim olunca İmparator ile yeniden savaş başlar ve Nice ateşkesine dek sürer. Anlaşmaya dek Papa 3. Paul iki devlet arasındaki anlaşma sağlamak için (tarafsızca) olağanüstü diplomatik müzakerelerde bulunur. Amacını ise iki kralın Osmanlılara karşı müttefik olmak olarak açıklar. Müttefik olamasalar dahi savaşmamalarını buyurur, bu durum Hristiyanlığa zarar vermektedir. Mâlî zorlukların da etkisiyle Nice'da Papa arabuluculuğuyla ateşkes gerçekleşir.Fransa kralı Papa'dan ateşkes sırasında Milano'yu ister ve istediğini alamadığından Papanın istekleri de ateşkes dışında gerçekleşmez. Anlaşmada Papalığa saygı ve övgü ifadeeri bolca yer alır. Bkz: Poumarède, G. (2010). a.g.e., 192-196.

⁷⁷³ Kilise'ye Türklerden daha fazla karşıydılar. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 421.

⁷⁷⁴ Galati, F. (1992). a.g.e., 43-110.

⁷⁷⁵ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 165-193.

otoritesi tedricen ortadan kalkıyordu.⁷⁷⁶ Konumuz itibariyle reformcuların düşünceleri ve aralarındaki ayrıma yer vermeyeceğiz.

Papa III.Paul önceki Papa'dan daha farklı olarak Osmanlı gücü üzerinde gerçek bir başarı aramaktaydı. Bunda V.Charles'in korkusunun bulunduğunu ifade etmiştik.⁷⁷⁷ Esasında bundan sonra Osmanlılar konusuna daha istekli eğilen Papaların İtalyan yarımadası üzerinde değil Osmanlılara karşı mücadele vermelerine çalışması daha belirgin olacaktır. Çünkü V.Charles'in gücünü ve karşısındaki güçsüzlüğünü idrak etmiş yani durumu bir ölçüde kabullenmiş bulunduğunu ifade etmek yerinde bir durum olsa gerek. Nitekim 1536 yılında tüm krallar arasında barışın akdini temin edip Osmanlılar üzerine bir sefer düşünüyor, Venediğin Osmanlılara karşı sefere iştirakini istiyordu.⁷⁷⁸ Sefiri Pietro Paolo Vergeri bu dönemin çok provokatif ve anlaşmazlığa sebep olan ismidir. Kutsal Roma içerisinde en temel sorun kilise reformu için Lutheranların konsil isteği olmuştur.⁷⁷⁹ Papa sefiri Viero imparatorluk içerisindeki dinî-seküler tüm prensler ile görüşmeler gerçekleştirir. Luther ve Johann Bugenhagen ile dahi görüşür(Danimarka bölgesindeki Luther'in arkadaşı olup kuzey Almanya, İskandinavya bölgesinde Luther'in öğretisini yaymaktadır.) Protestanların olası bir konsili İtalyan yarımadası sınırları içerisinde istemediğini ve her bilgi, gelişmeyi Papalığa bildirmiştir. Bir konsili düşünmeye başlamış olan Papa Mantua'da karar kılmışken Lutheran prensler Trent'in ötesine gitmeye karşı çıkmışlardır çünkü Schmalkalden birliği(en önemli liderleri; Saxonyalı Friedrich, Lüneburglu Franz, Hesseli Philip)⁷⁸⁰ Papa ve imparatorun güçlerinden uzak olma düşüncesini taşımaktaydılar.

İçeride bu gelişmeler olurken Sultan Süleyman'ın karadan Pulya, Kaptan-ı Deryası Barbaros Hayreddin Paşa'nın denizden eş zamanlı Korfu adası üzerine harekâtlarından tedirginlik duyan Venedik Papalığa başvurmuştur. Napoli ve Sicilya başta olmak üzere yarımada da Habsburg egemenliği bilhassa 1527 sonrası oldukça belirgin duruma gelmişti

⁷⁷⁶ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 239-263.

⁷⁷⁷ Bu durum ve düşmanlık ticaret alanında farklıdır. Papalık Ancona'da Osmanlılar ile olan ticareti teşvik etmektedir. Ancona XVI.yy'da doğu batı ticaretinin transit mrkezi halini aldı.1532de Ancona doğrudan Papalık yönetimi altına alınır.Papa 3.Paul 1534 yılında din ayrımı olmadan serbest dolaşım hakkı vermiştir.Ticaretin devamına gayret sarfedip kârlara önem verir. Kafirler vergi muafiyetleri gibi imtiyazlar dahi tanınır ve Yahudilere sinagog kurma hakkı verilir. 1547 itibariyle Marranolara ticari haklar diğerleri seviyesine çıkarılır. Bkz: Poumarède, G. (2010). a.g.e., 305.

⁷⁷⁸ Setton, K. (1984). a.g.e., 402.

⁷⁷⁹ Setton, K. (1984). a.g.e., 403.

⁷⁸⁰ Setton, K. (1984). a.g.e., 405.

ve Osmanlı deniz faaliyetleri V.Charles'ı da rahatsız ve kimi zaman tehdit eder vaziyetteydi. Ancak Venedik V.Charles'tan ve yarımada üzerindeki hâkimiyeti ile olası hâkimiyet alanı genişletme arzusundan da çekinmekteydi. Papalık hakiki uğraş olarak bu iki gücü Osmanlılara karşı müttefik kıldı. Her ne kadar Papalığın siyasi gücünü tam olarak kaybettiği literatürde yer almışsa da bu tür müttefikliklerin bağı olmak konusunda başka hiçbir güç bulunmadığını ifade etmek hatalı olmasa gerektir. Çünkü Venediğin V.Charles ve Habsburglardan rahatsız ve tedirginliği söz konusuydu. 1537'de Venedik elçilerini memnuniyetle kabul eden Papa, Venediğe kiliselerden vergi toplama izni verdi ve önemli bir gelir de sağlandı. Ruhban dışından da kutsal sefer için vergi toplama izni almıştı ve bu da önemli katkı sağlamıştır.⁷⁸¹ Esasında Venedik bu tür bir savaşa girme hususunda tereddüt halindeydi fakat V.Charles ile müttefikliği Papanın başarısı neticesinde edilmişti.⁷⁸² İlaveten Papa 70.000 duka da ek yardım vermeyi kabul etmişti ve Venedik daha fazlasını istemişti ancak Papalık bu kaynaktan noksan vaziyetteydi. Diğer Hristiyanlardan da kutsal sefer maksadı için vergi toplanmasına izin verilmiştir ancak her yerde toplanması mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Papa yarımada içerisinde iki kat ondalık yükümlülüğünü zorunlu kılmış buna karşılık bazı prenslikler askeri destek temin ederek karşılık vermişlerdir.⁷⁸³ Papa; Fransa kralı ile ve Kutsal Roma İmparatorunu müttefik kılıp Osmanlı İmparatorluğu üzerine saldırtmak için daha ciddi adımlar atar, sefirleri görevlendirir. Öte yandan İspanya kısmı topraklarında da önemli bir vergi toplanır ve hususiyetle Barbaros Hayreddin Paşa'dan korku duyulmaktadır. Papa vuku bulacak bir savaşın daima Osmanlılara karşı olmasını temine çalışmıştır.⁷⁸⁴ Papalık bu yönde cereyan edecek savaşları kutsal sefer olarak görüyordu, hâlihazırda Osmanlılara karşı istediği de bu idi ve meydana gelen savaşları bu anlamda değerlendirmekteydi. Papa Venediğin kendisinden isteğini tüm Hristiyanlara kutsal bir seferin destekçileri olmaları yönünde çağrı yapmakla değerlendirdi, tüm Hristiyanların desteği beklentisiyle Venediğe 50.000 piyade, 4.000 süvari ve 200 gemiden mürekkep bir askeri destek sağlayacağını taahhüt edip San Pietro Kilisesi'nde bir ayin ile kâfirlere karşı kutsal bir ittifakın kurulduğunu duyurdu ancak Zinkeisen'a göre⁷⁸⁵ Venedik bu konuda yalnız kalmıştı. Buna mukabil Osmanlılar Korfu'da akamete uğramışlar fakat Barbaros Hayreddin Paşa⁷⁸⁶ takımadalar ve

⁷⁸¹ Setton, K. (1984). a.g.e., 409; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 362.

⁷⁸² Goffman, D. (2004). a.g.e., 173.

⁷⁸³ Setton, K. (1984). a.g.e., 410-412

⁷⁸⁴ Setton, K. (1984). a.g.e., 413-414.

⁷⁸⁵ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 550.

⁷⁸⁶ Arıkan, Muzaffer & Toledo, Paulino.(1990). Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler 1 (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar), Ankara, OTAM, Sayı 1, 355-373; Arıkan, Muzaffer & Toledo, Paulino.(1991). Türk Deniz Tarihi

Sporat adaları ile Nakşa'da Osmanlı hâkimiyetini tesis etmesinden sonra ,beklenen müttefiklik Papa vasıtasıyla vücuda gelmiş ve V.Charles, Venedik, Papalık müttefikten bir donanma hazırlamışlardır.⁷⁸⁷ Venedik 81, V.Charles 30 kadirga, Papalık 13 gemi tedarik etmiş⁷⁸⁸ ve Osmanlı toprakları üzerinde bir taksim kararı da alınmıştı. Buna göre V.Charles İstanbul'u; Papalık doğuda kurulacak bir devleti, Malta'da bulunan Üstad-ı Azam Rodos'u ve Venedik ise Nova, Koron Avlonya'yı hâkimiyetine alacaktı. Bu planların hedefi olan Osmanlıların ise 112 gemisi⁷⁸⁹ bulunmaktaydı.⁷⁹⁰ Muhtemeldir ki V.Charles'ın İspanyol kuvvetlerinin yeni dünyada, eski dünyadaki askeri teçhizden mahrum devletçik, kabileleri yerle bir edip katliama tabi tutmuş olması Osmanlılara karşı da bir zehaba sebep olmuştu. Belki burada da kolaylıkla gerçekleştirilecek bir katliamı tahayyül etmişti ancak karşılarındaki kuvvetler kabile silahlarına sahip nispeten ilkel kuvvetler değildi.

Müttefik donanmanın üç günde gerçekleştirdiği üç saldırı akamete uğramış, bir gün aradan sonraki saldırıları da aynı neticeyi vermiştir. Sonrasında ise Korfu'ya çekilmişlerdir.⁷⁹¹ Bu olaylardan sonra Andrea Doria artık savaşın yarar getirmeyeceğini düşünmekteydi ve kuvvetleriyle Korfu'dan uzakken Papalık kuvvetlerinin amirali Marco Grimani saldırının derhal gerçekleşmesinden taraftı ve güçsüz olduğuna kani olduğu Preveze sahiline topları indirerek ateşlemeye başlayarak savaşın vukua gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Osmanlı kuvvetlerinin karşılık vermesi üzerine Korfu'ya kaçan müttefik donanması iki gün sonra gerçekleşen savaş neticesinde mağlup olmuştur.⁷⁹² Savaşın başlamasına sebep Papalık kuvvetleri olmasından hareketle bu yenilgiyi Papalığa karşı Osmanlı başarısı olarak değerlendirmek mümkündür.

ile ilgili Belgeler 2 (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar), Ankara, *OTAM*, Sayı 2, 297-302; Arıkan, Muzaffer & Toledo, Paulino.(1992). Türk Deniz Tarihi ile ilgili Belgeler 3 (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa), Ankara, *OTAM*, Sayı 3, 389-413; Arıkan, Muzaffer.(1994). Türk Deniz Tarihi ile ilgili Belgeler 4 (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa), Ankara, *OTAM*, Sayı 5, 491-527

⁷⁸⁷ 1538 Kutsal birliğini Papa III.Paul'un faaliyetleri meydana getirmiştir.Bkz: Poumarède, G. (2010). a.g.e., 202

⁷⁸⁸ Charles ile Venedik ittifakı yapar, 36 gemi tedarik eder, diğerleri ise 82-82: Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 429-430.

⁷⁸⁹ İdris Bostan Osmanlıların 122 gemisi olduğunu kaydetmiştir.Bkz: Bostan, İdris, *Preveze Deniz Muharabesi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, S.343-345, 2007.

⁷⁹⁰ Jorga, N. (2005). a.g.e., 321-322.

⁷⁹¹ Bostan, İ. (2007). a.g.m.

⁷⁹² Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 557; Jorga, N. (2005). a.g.e., 321-322; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 352-353; Emecen, F. (2015). a.g.e., 255-258; Pfefermann, H. (2003). a.g.e., 184-192; Büyüktuğrul A. (1973). Preveze Deniz Muharebesine ilişkin Gerçekler, *Belleten*, Sayı.145, 51-85; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 363-367; Hammer'ın verdiği bilgiye göre Osmanlı kuvvetleri bir Papalık kadirgasını zaptederek içerisindekilere kılıçtan geçirmiştir. Bkz: Hammer, J.(2008). a.g.e., 538-539.

Diğer yandan 1538 yılında Zapolya, Ferdinand ile gizli anlaşma yapmış bunun üzerine Kilise de ona kapılarını açıp Kilise'ye Macaristan bölgesinden üyeler almıştır ancak Macaristan ahalisi ekseriyetle Protestanlığı benimsemiş vaziyetteydi.⁷⁹³ Papa III.Paul'un imparator ile Fransa kralı arasında barış arayışına karşılık VIII.Henry aralarını kızıştırarak birinin kendisiyle ittifak olmasını sağlamaya çalışıyor, Papa'nın bu iki kuvvetle krallığına saldırmasından çekiniyordu.⁷⁹⁴ 1542 yılında Papalık Engizisyon mahkemelerini yeniden kurmuş ve bu eylemiyle karşıt görüşler ile uzlaşma düşüncesine sahip olmadığını göstermiştir.⁷⁹⁵ Bunun yanında temsil ettiği inancın yaygın bulunduğu alanları korumak çabasına geçtiği de düşünülebilir. Çünkü 1539 yılında Avusturya arşidükü Ferdinand, 1541'de ise İmparator "Frankurt Barışı"nı kabul etmiştir ve buna göre Luthercilerin bu tarihe kadarki yayılma hareketleri kabul edilmiş ve kendilerine saldırılmayacağına dair taahhüt verilmiştir.⁷⁹⁶ Lutheranlığın yayılması hızlanmış, bir çok insan bu anlayışı kabul eder olmuştu ve Kilise'nin vaziyeti menfi yönde seyretmekteydi. Papalık 1542 yılında Trent'de açılacak bir konsile⁷⁹⁷ karar verir.⁷⁹⁸ Setton; Papalığın Lutheranlardan rahatsız olmasına karşın krallardan Osmanlılara karşı sefer gerçekleştirmelerini istediğini, bunun sebebinin Lutheranların sadece inancı Osmanlıların İtalyan yarımadasını da tehdit ettikleri olduğunu yazar. Bununla birlikte Papa'nın İmparator'un gücünü Osmanlılara yönelterek zayıflatmak ve İtalyan yarımadasındaki hâkimiyetini çözmek istediğini de düşünebiliriz. Bunun yanında Lutheranların egemen olduğu yerlerde Papalığın hükmen varlığı son buluyordu ve Papalığın kıtadaki hâkimiyet ve gelirlerini gözden çıkarmış olduğunu düşünmek de güç görünmektedir. Son olarak İtalyan yarımadası hâlihazırda kısmen Habsburgların egemenliğinde olup karşılaştığımız taktirde Osmanlılar Habsburglara nispetle yarımadadan hayli uzak vaziyetteydi. İlave bir bilgi olarak Ancona şehrinde Osmanlılar ile olan ticarî yasakla ilgili fermanı bilhassa Venediğin gelir kaybını önlemek

⁷⁹³ Setton, K. (1984). a.g.e., 436-437.

⁷⁹⁴ Setton, K. (1984). a.g.e., 462.

⁷⁹⁵ Lee, S. (2002). a.g.e., 53.

⁷⁹⁶ Galati, F. (1992). a.g.e., 109.

⁷⁹⁷ Konsilin İmparatorluk mallarını Osmanlı savaşı için harcanmaya bağlanmasını istiyorlar. Ayrıcalık, mülkiyet, miras gibi konularda istekleri söz konusu. Kendilerini korumak ve Osmanlı savaşları dışında kullanılmasını istemiyor, ilan ediyorlardı. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 452; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63-68; Wycliffe günahkar papazın da ayın yönetebileceğini kabul etmiyordu. 1356 da engizisyonca yakılan dindışı bir vaazcı olan Berthold of Rorbach sakramentin gereksiz olduğunu savunmuştu. Hus da rahiplerin İsa-Petrus gibi yaşamadıklarını söylüyordu ki Reformcular da bu düşünceleri savunmaktaydılar. Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 454-455; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63-68; Efkaristiya ayinindeki et ve kanın dönüştüğü, Araf'ın varlığı ve Papa'nın üstünlüğünü kabul etmiyorlardı.Dolayısıyla bir konsile papanın başkanlık yapmasını da istemiyor,reddedyorlardı.Bkz: Setton, K. (1984). a.g.e., 460; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63-68.

⁷⁹⁸ Setton, K. (1984). a.g.e., 462-466.

maksadıyla yayımlamadığı, Venediğe iki kat fazla vergi toplama izni verdiği de bilinmekteydi.⁷⁹⁹

Papalığın kıtanın geri kalanında dinî dolayısıyla kısmen siyasi ve malî hâkimiyetini gözden çıkaramayacağını ifade etmiştik. “Karşı Reformasyon” adı verilen hareketler başlamıştı ve bunu bu yargıya karine olarak kabul edebiliriz. Karşı Reform hareketi içerisinde değerlendirilen Cizvit Tarikatı hareketinin kurucusu olan İgnatius Loyola(1491-1556) başlangıçta kutsal din için şövalyelik umutları beslerken bu şövalyeliği manevî cihette yaşamayı ve yaymayı benimser olmuştu. Yazdığı eser “*Manevî uygulamaların temeli*” 1527 yılına ait olsa da basılması 1548 yılında gerçekleşmiştir. Loyola için Hristiyanlıkta yenilenmenin gerçekleşmesi evvela kişilerin yenilenmesine bağlıydı ve insan kendini zapturapt altına almalı ardından Tanrı ve Kilise’ye itirazsız bağlanmalıydı. Kurduğu okula “İsa Tarikatı” adı verilmekte ve Müslümanları da Hristiyan kılmak da hedefleri arasında yer almaktaydı. Kudüs’e Hristiyanlaştırma misyonu ile hareket etmek için 1537 yılında tarikat üyeleriyle Venediğe gitmiş, Osmanlılar ile çıkan savaş dolayısıyla Roma’ya geçerek 1540 yılında Papa III.Paul’a başvurup varoluşlarını Kilise’ye hizmette bulunmaya adadıklarını söylemiş ve Papa tarafından da kabul edilmişlerdir. İsa Tarikatı; düşünmek maksadıyla manastırlara kapanma değil, dünya üzerinde eylemde bulunmaya inanmış ve uygulamıştı. Tarikata mensup olmak denetimli ve mukavemet gerektiren bir eğitim sonrasında gerçekleşiyordu. Yoksulluk, bekâret ve itaat tarikatın temel kurallarını oluşturmaktaydı. Bunlara dair ant yanında Papa’nın otoritesine itaate dair ikinci bir ant edilmesi zaruretti. Bundan maksat Papanın verdiği görevi sorgulamadan yerine getirerek misyonerliği sürdürmektir. Kilise’nin siyah olarak nitelediğini siyah olarak kabul etmek gerekliydi, kurtuluşun vasıtası Kilise idi. Eğitim ve siyasi güç vasıtalarıyla heretiklerle mücadele edilip Katolikliğe kazandırılacaklarına inanılmıştır. Bu vasıta ile gerçekten de saraylarda ve fakültelerde etkili olmuş, Protestan hareketlerin bastırılmalarında katkıları olmuştur. Asya ve Ortadoğu’da da misyon faaliyetleri başarılar kazanmıştı.⁸⁰⁰ Loyola’nın kurduğu Cizvit tarikatı gereği her üye sapkına karşı doğal savaşçı idi ve sorgusuz mutlak itaatle mükellefti. Protestanların aksine kurtuluşun yalnız iman ile mümkün olmayacağını

⁷⁹⁹ Setton, K. (1984). a.g.e., 354-355/ 475-476.

⁸⁰⁰ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 342-348.

savundular. İmanın yanında âmel de aynı ağırlıktaydı. Siyasal anlamda ise mukavim ve azimliydiler, Katolik kralların acımasız işkencelerinin destekleyici ve teşvikçisiydiler.⁸⁰¹

Luther 1545 yılında şöyle diyordu: İnsanlar; Papa, kardinaller ve onların putperestleri ile Papalığına hizmet eden Tanrı karşısında küfür halindeki bu insanların dillerini söküp darağacına çıkarmalıdır. Bu muamele dahi onlar için hafif bir cezadır. Diğer yandan bu dönemlerde Papa'yı "Babil Fahişesi" olarak illüstre eden yayınlar yaygındı. Fakat herkes Luther'i kabullenmiyor Deccal olarak gösterenler de bulunuyordu.⁸⁰² XVI.yüzyılda kadınların regl dönemlerinde çiftleşmelerinin cüzamlı ve hastalıklı çocukların doğum sebebi olarak gösterilip dinî yükümlülüklerin karşısında görülüyordu. İngiltere'de Protestanlar bu inanç etkisiyle Papa'nın ruhunu regl bezi olarak tanımlamaktaydılar. İnanişâ göre bu zamanlarında kadınlar dokunuş, bakış hatta varoluşlarıyla çürüme, bozulma, ekşiltme, paslandırma, bıçağı köreltmeye sebebiyet verebilirlerdi.⁸⁰³ Buna mukabil bu dönemde Papalığın daha olgun ve siyasi devlete yakışır eylemlere geçtiği de ifade edilebilir çünkü Osmanlılar ile ilk daimi elçiliğe bu dönemde sahip olmuştur. 1546 yılında Hindistan bölgesine ulaşmış Portekizlilere karşı Osmanlılar da faaliyetlerde bulunmuşlardı ve bunun neticesinde iki devlet arasında bu konuda diplomatik bir müzakere 1546 yılında Portekiz elçisi Macar Papaz Adorno ile gerçekleştirilmiş, elçinin ölümü sonrası sekreteri bulunan Bolonyalı Gianmaria Malvezzi Papa elçisi sıfatıyla İstanbul'da ikamete başlamıştı ve statüsü ilk daimi Papa temsilcisi olmuştur.⁸⁰⁴ Papalığın ilk kez bu tarihte Osmanlılar nezaretinde bu statüde elçi bulundurmasında içerisine girdiği "Karşı Reform" olarak adlandırılan sürecin de etkili olduğunu düşünmek mümkündür. Bunun yanında bu vasıta ile Osmanlı payitahtında daha güvenilir ve resmî olarak bilgi edinmeyi ve bunu gerekli gördüğünde kendi menfaatleri yönünde kullanmayı tasavvur etmiş olduğu da düşünülebilir.

Katolik Reform; Trent Konsili (1545-1563) ile başlamış İtalyan devletleri ve İmparatorluğun İspanya kısmı bu konsili en fazla destekleyenleri olmuşlardır.⁸⁰⁵ Konsilin açılış konuşmalarında da Türk tehlikesinin dünyayı tehdit ettiğini, yapılması gerekenin

⁸⁰¹ Russel, Bertrand. (2016-a). a.g.e., 65-66.

⁸⁰² Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 12.

⁸⁰³ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 84.

⁸⁰⁴ Jorga, Nicolae. (2005-a). Osmanlı İmparatorluğu tarihi C. 3 (Çev.) Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 38.

⁸⁰⁵ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 108.

onların üzerine gitmek olduğu ifade edilmiştir.⁸⁰⁶ Papa Akdeniz’de kızıışan Osmanlı-Habsburg mücadelesi neticesinde bir kutsal zafer beklemekteydi ancak kendi katkısı da noksanlıklar arz etmekteydi. Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa’nın 1546 yılında vefatı yerine geçen Turgut Reis’in Akdeniz ve Ege denizlerinde Osmanlı hâkimiyeti adına başarılı olması ve İspanyol hâkimiyetinde bulunan Cezayir batısındaki Tlemsen şehrini Hayreddin Paşa’nın oğlu vasıtası ile Osmanlı hâkimiyetine alması Papalığın somut desteklerini sağlamış ve iki kadirğa vermesine yol açmıştır. İspanya kuvvetleri Ifrikiye ve Manastır şehirlerini ele geçirmişlerdi. Buna mukabil Turgut Reis Cerbe adası yöneticisini Osmanlıların safına çekmeye muvaffak olmuştu ve donanmalar onu bulma konusunda akamete uğramıştı.⁸⁰⁷ Kutsal Roma ile Osmanlılar arasında 1545 yılında ateşkes imzalandığı⁸⁰⁸ zaman ertesi yıl ölecek olan Martin Luther bu durumu dünyanın sonunun gelişi ve imparatorluğun yıkımının alâmeti olarak ilân etmiştir.⁸⁰⁹ Kanaatimizce Luther muhtemelen farkındadır ki bu zamana kadar İtalya savaşları ve bilhassa Osmanlıların Macar seferleri Lutherci prenslerin imparator ile Arşidük’ü önemli imtiyazlar vermeye zorlamıştı ve bu barış ile artık Lutheranların üzerine saldırı rahatlığı kazanılmıştı. Felaketin esasen bu yönde bir saldırı olduğunu tahayyül etmiş olsa gerektir.

Lutheranlara verilen imtiyazlar yalnızca inanç ve ritüellerini rahatlıkla uygulamadan daha fazlasını içermekteydi⁸¹⁰ ve 1545 yılında açılan Trent konsilini Papanın otoritesinde bulunması dolayısıyla kabul etmeyen elektör-prenslere karşı savaş yolu denenecekti ve onlar da bunu bilmekte, hazırlanmaktaydılar. V.Charlas 1544 yılında da Fransa ile Crespy Barışını imzalamış, Osmanlıların 1543⁸¹¹ seferi çok parlak geçmemiş, bu meşguliyet sırasında Lutheran prensler Brunswick dükalığına saldırmışlar fakat dış meseleler sebebiyle bu saldırıya karşı herhangi bir cezalandırma yahut saldırı gerçekleşmemişti. Ancak konsile katılmama kararları V.Charles’a tek çözüm yolu kaldığını göstermekteydi ve 1547 yılında Schalmalkadya birliğine ağır bir mağlubiyet yaşatmış, en önemli

⁸⁰⁶ Setton, K. (1984). a.g.e., 492.

⁸⁰⁷ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 93.

⁸⁰⁸ Anlaşma Avusturya arşidükü ile imzalanmıştı (1547), buna göre V.Charles, Fransa Kralı, Venedik, Papalık da bu ateşkese dahil edilmişti. Bkz: Hammer, J. (2008). a.g.e., 560; Uzunçarşılı, İ.H. (1949). a.g.e., 327

⁸⁰⁹ Setton, K. (1984). a.g.e., 482.

⁸¹⁰ Bkz: Galati, F. (1992). a.g.e., 102-112; inanaçları yayma isteği.

⁸¹¹ Bu yıl bir kısım Osmanlı donanması Roma iskelesi Ostiya’ya gelmiş fakat ticari bir eylemden başka bir faaliyette bulunmadan çekilmiştir. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1949). a.g.e., 369; Yine bu yıl Zürihli bir teolog Luther’in İslamiyet hakkında olumlu sözlerini içeren önsözle Kur’an-ı Kerim’i tercüme etmiş fakat Papa VII. Alexander tarafından yasaklanmıştır. Bkz: Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 105.

liderlerden olan Saksonya dükü ile Hesse Kontu ele geçirilerek hapsedilmiştir.⁸¹²Konsilin dinî meseleyi çözemeyeceğine kanaat getiren (bizce esas gayelerini artık kesin olarak farkedene ve kabullenen) V.Charles 1548 İmparatorluk Augsburg diyetinde Lutheran yöneticilerin siyasi sınırlarını tanıdı ancak dinî inanışta kabul etmedikleri ilkeleri zorunlu kıldı ve imparatorluk güvencesinden de mahrum bırakıldılar.⁸¹³

1550 yılında Papa olan III.Julius (1550-1555)’un merak ettiklerinden biri “Grand Turco” idi ve Venedik elçisinden kendisine ve oğullarına dair bilgiler almıştır. Aslında bu merak önceki Papalarda da bulunmaktaydı. Bu Papanın alamet-i farikası reform hususuna gerçek anlamda önem vermesiydi. O’na göre Luther, Calvin, Melanchton, Zwingili gibi reform önderleri kabul edilenler heretikten başka bir şey değildi. 1551 yılında yeniden toplanan Trent Konsilinde Vaftiz ve Son akşam yemeği, efkaristiya, kefareti, yağ sürme, kutsal emirler, evlilik ile ilgili kararlarda Papalığın uygulamaları kabul edilip Protestanların görüşleri reddedilmiş, bu uygulamaların Tanrı’nın lütfunu inananlara bağışlamasında yardımcı olduğu teyid edilmiş, Luther’in yalnızca iman ile kurtuluş sağlanacağı iddiasına kutsal metinlerden cevaplar getirilip, aksi haline aforoz gerektiği kararlari alınmıştır.⁸¹⁴ Fakat bu sırada da Parma dükü Ottavi Fernese, Papalığa ait olan bu topraklarda Papalığa başkaldırıp Fransa ile ittifak olur. Papa Julius İmparator V.Charles ile karşılarında yer alır, Papa maddî ve askerî destek sağlar. Diğer yandan bu yıl Osmanlı donanması Sinan Paşa kaptanlığındaki kuvvetleriyle Trablusgarp’da hâkimiyet tesis eder.⁸¹⁵ 1548 yılında Fransa kralı II.Henri Lutheran yöneticilere başvurmuş, 1551 yılında gizli anlaşma yapıp saldırı kararı alınmıştır.⁸¹⁶ Bu noktada Lutheranların, Osmanlı yönetiminin Fransa yönetimine destek ve müttefik olduğunu bilmediklerini düşünemiyoruz. Yani Osmanlıları kâfir ilân etmelerine ve arşidüke şartlı destek vermelerine karşın dolaylı yollardan Osmanlı gücünden faydalandıklarına dikkat etmek zaruri olduğu gibi maksatlarına dair daha sarıh kavrayış edinmek de mümkün görünmektedir .

Macaristan’da Zapolya’nın veliahtı Sigismund ile valide-naibesi İzabella 1551 yılında Arşidük Ferdinand ile Weissenburg anlaşmasını imzalayarak Ferdinand’ın krallığını kabul etmişlerdir. Bu anlaşma Protestanları memnun etmiştir çünkü bu Osmanlı kuvvetleri

⁸¹² Galati, F. (1992). a.g.e., 102-112; Setton, K. (1984). a.g.e., 482-484; Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 255.

⁸¹³ Galati, F. (1992). a.g.e., 113.

⁸¹⁴ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 352.

⁸¹⁵ Setton, K. (1984). a.g.e., 530-544.

⁸¹⁶ Galati, F. (1992). a.g.e., 114.

yeniden Macaristan üzerine harekete geçirecektir. Ek olarak Fransa ile görüşülmüş ve anlaşma akdedilmiştir(Lochau). Lutheranların ayaklanması üzerine Fransa harekete geçerken Osmanlı kuvvetleri anlaşma sebebiyle Macaristan'a girmiş iki cepheden de sıkışan imparator V.Charles arşidük Ferdinand'dan Protestanlar ile anlaşma yapmasını istemiş ve Lutheranlar başarı kazanmışlardır.⁸¹⁷ Bu sürecin neticesi olarak da nihayetinde 1555 yılında akdedilen Augsburg din barışı ile Lutheranların dini ve siyasi istekleri kabul edilmiştir.⁸¹⁸ Augsburg anlaşması ile her yönetici inancında serbest bırakılarak güvence verilmiş, tebaasının da kabul ettiği mezhepten olma şartı kabul edilmiş ve farklı mezhepten olanlara göç hakkı tanınmıştır. Ele geçirdikleri kilise alanları Lutheranlardan kalacaktı ancak Katolikken görevli olduğu yerde Lutheran olanlar söz konusu alanlarda söz hakkına sahip olamayacaklardır.⁸¹⁹ Bu sırada Parma düküyle müttefiki Fransa; Papalık toprağı olan Bologna'ya saldırmış, Fransa ülkesindeki Papalık gelirlerini göndermeyi durdurmuş ve bunun neticesinde içerisinde iktisadi sıkıntı yaşayan Papalık değerli metalarını rehin vermek suretiyle kaynak edinmiştir. Papa Fransa kralı yani "En Hristiyan Kral"ı Osmanlılar ile müttefikliği dolayısıyla Hristiyanlığı kirleterek merhametsizce kâfirlere sunmakla itham etmiştir. Osmanlı donanmaları denizlerde, yakın kıyılarda bulunmaktaydı ve Papa'ya göre Fransa, Papalığı bu savaşla yıkıma sürüklemekteydi. Kralın yargılanmasını isterken diğer yandan yeni bir Papa ortaya çıkarmasından çekinmekteydi. Diğer çekincesi ise Fransa ile ortaktır ve o da V.Charles'ın bu kez tüm yarımadaya hâkimiyet kurma olasılığıdır ve bu olasılık Papanın Fransa elçisinin anlaşma teklifini memnuniyetle karşılamasını sağlayarak gerginliğin son bulmasına olanak verir. Osmanlılara karşı politikasını sürdüren Papa, 1552 yılında Ege'deki artan Osmanlı faaliyetlerine karşı Venediğin antemurale statüsünü ön palana çıkarır, vergileri iki kat artırmaya izin verir ancak yüksek rütbeli papazlar yani başrahipler muaf tutulur. Fransa'nın Kilise'ye ait vergileri yeniden Papalığa iletmesiyle V.Charles'a karşı ilişkileri düzelir. V.Charles'ı Parma savaşında mağlup eden Fransa krallığı ile yapılan ateşkesi Papa temin etmiş⁸²⁰ fakat 1552 yılında savaş yeniden başlamıştır Bu durumu Osmanlı kuvvetlerinin Macaristan'a yeniden saldırma imkânı vereceğini düşünen Papa, yeniden sulh akdetmelerine çabalasa da akim kalmıştır. Papalık için bu dönemin en önemli gelişmesi İngiltere'de tahta Katolik olan Aragonlu Catherine'ın kızı Mary'nin (1553-1558) geçmesi ve ülkenin yeniden Papalığa bağlanması olmuş, Papa İngiliz krallığında kendisini

⁸¹⁷ Galati, F. (1992). a.g.e., 116-120.

⁸¹⁸ Galati, F. (1992). a.g.e., 120-125.

⁸¹⁹ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 255.

⁸²⁰ Setton, K. (1984). a.g.e., 557-564.

temsilen Reginald Pole’u görevlendirmiştir. Diğer Papalara nazaran daha tutumlu bir Papalık ve yaşam tarzı benimsemiş III.Julius 1555 yılında ölümü ile yeni bir Papa seçimi için kardinaller kurulu toplanmıştır.⁸²¹ Burada Papalığın Fransa’nın kendisi ile ilişkilerinin olumlu olduğu dönemde Osmanlı-Fransız ilişkilerini görmezden gelerek V.Charles’a karşı olmayı mühimsemiş olmasının Osmanlılardan daha fazla V.Charles’dan hazzetmeyip çekindiğini açıkça görüldüğüne dikkat etmek zaruridir.

Seçilen Papa V.Charles’dan, Napoli’yi hükmünde tutuyor bulunmasından son derece rahatsız olan Napolili Carafa ailesindendir. Yeni Papa, IV.Paul (1555-1559) adıyla Papa olmuştu⁸²² ve isteği V.Charles’ı yarımada dan atmak ardından da Lutheran meselesine son vermektir. İcraatlarına kısa sürede başlamış kardinallere haftada üç gün engizisyon işlerini yürütme görevi vermiştir.⁸²³ Müteakiben de Yahudi tüccarları Ancona şehrinden kovmuş,⁸²⁴ şiddet politikasına başvurarak; heretikler, ahlakdışı davranış sahipleri, simonikler üzerine gitmiş, Hristiyan inancının saflığını bozduklarına inandığı Yahudilere gettolarda yaşama zorunluluğu getirmiş, suçlu bulduklarını çarمیha gerdirmiş, aralarında Erasmus, Machiavelli⁸²⁵, Boccacio gibi yazarların da bulunduğu bazı eserleri yasaklanmış ve yasaklı kitapları ihtiva eden “index”ler⁸²⁶ hazırlanmıştır. İlk kardinaller toplantısında maksadının Kilise’yi yolsuzluklardan temizlemesine müteakip kıtada barışı sağlamak olduğunu söylemiş, reform düşüncesine inanmış ve bizzat kendi harcamalarını kısıtlamıştır. Reform konusunda verdiği söz gibi, yarımada konusunda da ciddi ve kararlıydı. Kıta içerisinde Fransa’da Calvinistler⁸²⁷ dâhil heretikklik⁸²⁸ salgın gibiydi ve

⁸²¹ Setton, Kenneth. (1984-a). *Papacy And The Levant Volume 4 The sixteenth century from Julius 3 to Pius 5*. Philadelphia: American Philosophical Society, 562-605.

⁸²² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 617.

⁸²³ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 625.

⁸²⁴ Braudel, F. (1989). a.g.e., 224.

⁸²⁵ Machiavelli, Papalığı Osmanlılar ile karşılaştırarak bazı özdeşliklere sahip bulunduklarını da ifade etmiş bu da sansasyonel bir durum ortaya çıkarmıştı. Bkz: Kumrular, Ö. (2008). a.g.e., 57.

⁸²⁶ IV.Paul(1555-1559) index yani yasaklı kitaplar listesini meydana getirir. Bu dönemde prensin inancı ne ise bağlılarının inancı da odur anlayışındaki Augsburg Barışı bozulur. Protestan prensler ile İmparatora bağlı birlikler arasında savaş başlar, Papa V.Pius(1566-1572) da index’i kilisede kurul haline getirir. Bkz: Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 109-110; ayrıca bakınız: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 337-338: Aslında indexler 1521 itibarıyla Paris ve Louvain teoloji fakültelerinde hazırlanmaya başlanmıştı.

⁸²⁷ Luther ve Calvin Augustinus’u benimsemekle birlikte Kilise’nin önemi noktasında reddettiler ve teolojileri Kilise’nin otoritesini düşüren mahiyetteydi. Araf anlayışı ile endüljans anlayışı iman esaslarından sayılmadı. Ölümünden sonra ruhu papazlar kurtaramazlardı. Luther’e göre ülkelerde dinin lideri kraldı ve İngiltere, Hollanda, İskandinav ülkeler bunu kabul etti. Bkz: Russel, Bertrand. (2016-a). a.g.e.,63-64; Protestan Luther ve Calvin ile din adamları eskisinden farksızdı: Copernicus’un dünyanın dönüyor oluşunu ortaya çıkarmasını kutsal kitaplar ile çürütmeye çalışıyorlardı.Bkz: Russel, Bertrand. (2016-a). a.g.e., 72-73.

⁸²⁸ Anabaptistler, bebeklerin iradî seçimle dini cemaate girmedikleri dolayısıyla bebeklerin vaftizi ayinini kabul etmiyorlardı.Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 244.

Papa Polonya'yı da kaybetme korkusu taşımaktaydı.⁸²⁹ 1555 yılından itibaren Yahudi ve Marranolara zulüm politikası başlatılır. Yasef Nasi ailesi ile Osmanlı yönetimi 1556-8'de Papalığa bağlı olan ve ticari yönden kıymete haiz olan Ancano'ya ambargo uygulamakla karşılık verir.⁸³⁰ İlk kez Papa Paul'un engizisyon kurulu 1559 yılında sapkınlığının evrensel olduğunu ilan ettiği "Index Librorum Prohibirotum"u yayınlamıştır ve Papa'nın izlediği politikalarda Engizisyon'u⁸³¹ Index'i müteakip en etkin silah olarak kullanmıştır. Zaten İmparatorluk Augsburg din barışı ile Lutheranları siyasî ve dinî olarak tanımıştı.⁸³² Bunun sonucu olarak Lutheran bölgelerde mülkler ile kilise mülklerinin satışı serbest olmuştu.⁸³³

Papalık kısa süre sonra yeni bir kayıp yaşayacaktır. V.Charles imparatorluktan feragat etmiş⁸³⁴ ve kardeşi Avusturya arşidükü Ferdinand yapılan diyet sonunda Roma Kralı olarak seçilmiş Lutheran Brandenburg dükünün elinden taç giymişti. Bunun üzerine Papa, imparatorun feragati ve Ferdinand'ın krallığını tanımaz. Çünkü ona göre Ferdinand'ı seçenler arasında heretikler de bulunmaktadır ve bu kabul edilebilir değildir.⁸³⁵ Papa ayrıca Ferdinand'ın oğlu olan Bohemya kralı Maximillian'ı da suçlamıştır çünkü Papa'ya göre o da topraklarında yaşayan heretikleri kabul etmiştir.

V.Charles'ın imparatorluğun İspanya, İskandinavya, Napoli, Milano, yeni dünya topraklarını oğlu Philippe'e bırakması da Fransa krallığını rahatsız etmiştir.⁸³⁶ Kutsal Roma Germen İmparatorluk sınırlarındaki Lutheranların öncüsü II.Joachim Papalığın çekindiği güçlerden biri haline gelmiştir.⁸³⁷ Bu sırada İspanya krallığı ile işbirliği yapan Alva dükü de Papalık topraklarına saldırmasıyla Papa Fransa ile ittifak kurmuş, Venediğe de başvurmuşsa da müspet cevap alamamıştır. Papa'nın yardımcısı ve yeğeni Kardinal Carafa 1557 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım almak için çabalamış ancak

⁸²⁹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 626-628.

⁸³⁰ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 308; Goffman, D. (2004). a.g.e., 214.

⁸³¹ Ayrıntılı bilgi için: Lindberg, C. (2014). a.g.e.,339-342; Esgin, M. (1998). a.g.t.

⁸³² Galati, F. (1992). a.g.e., 120-125.

⁸³³ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 633.

⁸³⁴ 1556 yılında imparatorluğu paylaştıran V.Charles; Orta Avrupadaki eski Habsburg ülkesini kardeşi Ferdinand'a diğer kısmı(İspanya, Milano, Sicilya, Napoli, Kastilya, Aragon) oğlu Felipe'ye bırakır. Ferdinand'ın topraklarının önemli kısmı Protestan hükümdarların hakimiyetine geçmiştir. Bkz: Burbank, J. (2011). a.g.e., 132.

⁸³⁵ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 716-718.

⁸³⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 644.

⁸³⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 658.

mümkün olmamıştır çünkü⁸³⁸ Rüstem Paşa bu düşünceye sıcak bakmamış, Sultan Süleyman da İtalyan yarımadasının karmaşasına girmek istememiştir. Papa'ya göre Rüstem Paşa tiran olduğu kadar aptaldır da. Hans Pfefferman'ın çalışmasına konu edip işbirliği adını verdiği diğer bir hususlar da da işte bu “*arayış*”lardır. Papa'nın Napolili Carafa ailesinden olduğunu ve Papaların evvela insan olduklarını ifade etmiştik. V.Charles'ın Napoli'yi elde bulundurduğunu yeniden hatırlattığımız zaman bu türden arayışları “Papaların Türklerle işbirliği” adı altında dar çerçevelere yerleştirmek hem tarihî hem insanî durumu görmezden gelmek yahut tek renkle resmederek göstermek anlamına gelmektedir. Çünkü “Papa”lar salt dinî bir kurumun yöneticisi olmadıkları gibi “Papa” olmalarına müteakip tüm insanî yön, geçmiş ve bağlarını tümüyle ortadan kaldırmamışlardır. İlaveten “Türkler-Osmanlılar” da salt Müslüman, Müslümanın da Hristiyanlara karşı yalnızca düşman olduğu zihniyeti tarihî olarak doğru olmasa ve doğrulanamaz olsa gerektir. Bunun yanında Napoli-Floransa gibi İtalyan şehir devletleri içerisindeki politikalara gerek Fatih Sultan Mehmed gerek II. Bayezid döneminde Osmanlıların müdahil oldukları, olmasına çalışıldığı da hatırlanır ise bu yardım arayışlarının tarihsel arka planından hareketle ortaya çıktıkları daha sarîh olarak anlaşılır. Son olarak “işbirliği” durumundan söz edebilmek için bir maksada ortak çaba olması gerekirken bu iki olayda Papalığın Osmanlı kuvvetlerini Habsburglara karşı kullanma isteğinin ağır bastığı görülmekte olup Papalığın bir vaadde bulunmuş yahut Osmanlıların bir karşılık talep etmiş olmuş olması bir işbirliği yönünde yorumlanabilir ancak bu türden bir durum da söz konusu değildir. Papalık, Machiavelli'nin Papalığı suçladığı İtalyan devletlerini birbirine karşı kıskırtmak suretiyle hükmünü sürdürdüğüne dair politikasını bu kez yarımada üzerindeki bu güçleri birbirine karşı kullanarak bu politikasını sürdürmeye çalışır gibi durduğunu ifade etmek daha uygun gözükmektedir.

1556 yılında İstanbul'a giden Fransız elçisi Jean De La Vigne Fransa'ya destek aramış ancak başarısız olmuştur. Fransa'nın Osmanlı kuvvetlerinden yardım alacağını düşünen

⁸³⁸ Önceki Papanın yargılanan yardımcısı Carafa, Lutheran Brandenburg elektörü ile Habsburglara saldırması karşılığı kutsal makamdan para verilmesiyle de suçlanıyordu ve soruşturmada kanıt da bulunmaktaydı. Papa ile bu meseleyi tartışmışlardır da Carlo Carafa yalnızca ve daima Papanın talimatlarını yerine getirdiğini söylemişti. Bkz: Setton, K. (1984-a). a.g.e., 749; Esasen bunun muhtemel olduğu düşünülebilir çünkü Lutheranlar bastırılmamıştı ve onların bu durumu Habsburgların yarımadada durdurulması neticesini verirdi. Bu yolla gücünü Lutheranlar üzerine kullanacak İmparatorluğun kuvvetleri ile sapkınlardan da kurtulabilirdi. Böylece hem dinî otoritesini tehdit eden sapkınlardan hem de yarımadayı tehdit eden İmparatorun gücünden kurtulmuş olurdu ve bu yönde plan yapmış olması doğal görülmelidir. Carafa, İspanya savaşı sırasında İsa'nın ve Katolik kral 2.Philip'in düşmanı olan Osmanlılardan yardım istemekle de suçlanır ve sorgulamalar sırasında ölür. (1560) Bkz: Setton, K. (1984-a). a.g.e., 750-752

Papalık da bir süre umut ile beklemiş ancak Fransız elçisinin menfi cevabı Papalığı da bıçare bırakmış oluyordu.⁸³⁹ Nihayetinde Papa, Philipp ve Alva dükü ile barış akdetmiş onlar da Papa'nın ayağını öperek saygılarını göstermişler, Papa da "Hristiyan liderler arasında barış" fermanını ilân etmiştir. Bu olaylar arasında San Pietro(Peter) kilisesinin inşası askıya alınmıştır. Fakat olumlu bir durum olarak Ferdinand bundan böyle İspanya kanadına destek vermeyecek İmparatorluk içindeki bu iki cenah iki ayrı politika yürüteceklerdir.⁸⁴⁰

Yardım beklentisinin hüsrana uğramasının ardından yeniden Osmanlı donanmasının hareketlerine dikkat çeken Papalar bundan sonra tehlikelerine işaret edip dikkat çekeceklerdir. Dahası 1558 yılında Osmanlı gemileri Papalık devlet sınırına geçerek Roma'ya 30 mil uzaklıktaki Saint Severa'ya gelirler ve burası Papalığın en önemli limanı olan Civita vecchia'nın hemen altındaki kıyıdır. Osmanlı donanma mürettebatı yalnızca peynir, minder, yatak, ucuz mobilyalar, ev eşyaları satın alıp geri dönerler. Diğer bir gelişme olarak yeni keşfedilen güzergâhlardan mütevellit Venediğin kötü giden ticari durumu ile Papaya başvurusu Marranoları da kurtaran bir etken olur. Osmanlıların Venediğe ticari ilişkiler dolayısıyla katkısı çok fazladır ve (1558-9) Yahudilere önceden ellerinden alınan hakları geri verilir.⁸⁴¹

Roma kralı olmuş olan Ferdinand, sefiri Martin Guzman vasıtasıyla 1558 yılında Papa'ya geleneksel bağlılığını bildirdi. Papa ve kiliselerin kaynaklarını, Papanın hizmetine yeniden sundu. Papa sefir ile görüşmeyi kabul etmedi. Ancak 1559 yılında ölmeden evvel Osmanlılara karşı Hristiyanların savunucusu konumunda olarak gördüğü Ferdinand'ı görmeyi de arzu etmişti.⁸⁴² Bu dönemin Papalık için önemli menfi gelişmesi İngiltere idi. İngiliz krallığı İrlanda ve Fransa yürüttüğü savaşlarda Papalıktan ayrılması sonucu el koyduğu kiliselerden giderleri sağladı. VIII.Henry'nin Anna Boleyn'den olan kızı ve

⁸³⁹ II.Henry Osmanlı yönetiminin menfi cevabından çok rahatsız olur. Safeviler üzerine gidilirken Henry'nin Habsburglara hareket gerçekleştirip oyaladığını ve Osmanlılara karşı Hristiyan ittifakına katılmayı daima reddettiği hatırlatılır, adeta yalvarılır ama yine de kabul edilmez. Bunun üzerine deniz kuvvetlerinin Fransız filosuna katılması ve İspanya gücüne karşı savaş için istenir, bu sorulur. Afrika sahilleri, Ege'deki Türk limanlarının korunacağı sözü verilir.Rüstem Paşa reddeder, İtalyadaki durumu iyi bilmektedir.Henry'nin padişaha yazdığı mektuplar da durumu değiştirmez çünkü Osmanlı yönetimi de Fransa'nın daha fazla güçlenmesine müspet bakmıyordu. Bkz: Setton, K. (1984-a). a.g.e., 693.

⁸⁴⁰ Setton, K. (1984-a). a.g.e.,659-700.

⁸⁴¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 701-703.

⁸⁴² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 717-718.

kraliçe olan Protestan Elizabeth(1558-1603) Hollanda üzerindeki İspanya baskısı üzerine din savaşlarına müdahil oldu.⁸⁴³

Papalık Osmanlı donanma kuvvetlerinin denizlerdeki ilerlemelerine işaret etmeye devam ediyordu. Bu dönemde Hristiyan hacılar Kudüs'e gidebilmekteydi ancak kimi ruhbandan olanların da aralarında bulunduğu insanlar Osmanlı korsanlarına tutsak olmakta, Papa da bundan huzursuzluk duymaktaydı. Fransız sefiri De La Vigne Papalık ve Fransa adına tutsakların serbestliğini istemiş Venedik de bu konuda aracı yapılmıştır. Fransa ve İspanya krallıkları arasındaki 1559 Cateau-Cambrêsis anlaşmasından sonra tutsaklar serbest bırakılmışlardır.⁸⁴⁴ İtalya savaşlarının sona erdiği bu anlaşma ile İspanyol krallığının yarımada'daki hâkimiyeti(Napoli-Milan) devam ederken Fransa; (Osmanlı, Danimarka, İsveç ve Alman prensleriyle ittifak kurmuştu.) yarımada'daki isteklerinden vazgeçti.⁸⁴⁵ İtalya savaşlarının nihayeti ve mevcut durum ile Papalık İspanya'yı kabullenmek durumunda kalmış ve konsil meselesine dikkatini vermiştir. Buraya kadar 1534 yılı itibariyle Papalığı İtalyan yarımadasındaki durumu önleyemeyeceğini bir ölçüde anlamış bulunduğunu gördük. Artık denizlerde tehdit olarak İspanya'nın Osmanlı ile olan mücadelesini kutsal sefer mahiyetine büründürmeye çabalamış ve çabalayacak olup karada ise Avusturya'yı bunun için uygun bulup teşvike çalışacaktır. Papalığın Osmanlıların kuruluşu itibariyle Osmanlıları hedef gösterdiğini ifade etmiştik ancak bundan sonra hedef göstermesi gerçek anlamda hedef almasından kaynaklanacaktır.

Papalık reform konusunda önceki dönemlerden daha farklı meseleler ile karşı karşıya değildir ve reform olarak istenen talepler uzun bir sürecin neticesi olan taleplerdiler. Papa IV.Pius(1559-1565) bilhassa simoni durumunu değiştirmeye azimliydi. Sakrament ayinlerinin yönetimi, belirli yaşın altı için vaftiz, papazlık makamının satışı gibi konular düzenlenir, istismarların önüne geçilmeye çalışır. Papalık ve üyelerine olan saygının yeniden kazanılmasına çalışıp ahlakî değerleri temsil eden kurum olmayı arzuluyor ve papazlıkların en iyi örneklerle verilmesinde ısrarlı davranıyordu. Kilisenin sütunu olan piskoposlar, piskoposluk bölgelerinde ikamet etmeliydiler, kiliseler hususiyetle kiliselere

⁸⁴³ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 140; Mary döneminde Katolik, Elizabeth döneminde Protestan olundu. Daha sonraları İngiltere mezhebi için Anglikan terimi kullanıldı. Geri kalan XVI. yüzyıl boyunca Avrupa'da yöneticiler resmî devlet kilisesi modelini uyguladılar. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 242-243; Bu durumun da açıkladığı gibi Reform yapacak bir Papa arayışı yoktur ve devlet kiliseleri kurulmaktadır yani maksadın diğer bir ciheti oldukça sarıh görünmektedir.

⁸⁴⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 706-707.

⁸⁴⁵ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 160.

yapılacak tayinler söz konusu olduğunda seküler müdahaleden uzak olmalıydılar. Konu hırslı ve açgözlü papazlar, piskoposlar, kardinaler olunca Papa yanlarında değil karşılarında oluyordu. Papa'ya göre din adamlarının bazı muafiyetleri özellikle hastahane ve dernekleri, dinî birlikleri olmalı ve yargılanmaları Papalıkça gerçekleştirilmeliydi. Diğer yandan da sözde din değiştirmişlere karşı engizisyon 1558 yılında faaliyete geçmiş, bu durumda olan birçoğu Latin inancına zorla dâhil edilmişler ve bunun üzerine birçoğu Almanya bölgesi, Venedik, Osmanlı topraklarına sığınmakta çözüm bulmuşlardır.⁸⁴⁶

Osmanlıların Akdeniz'deki ilerlemelerine karşı olarak Papalığın da teşvikiyle 1559 yılında İspanya kralı II.Philippe, Ceneviz, Floransa, Malta'nın gönderdiği gemiler Messina ve Malta'da toplandı. 200 gemiden mürekkep bir donanma meydana getirilmişti ve Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Reis kuvvetlerinin hâkimiyeti sağladığı Cerbe adasını ele geçirdiler. Haberi alan Piyale Paşa Çanakkale'den süratle hareket etmiş Modon, Rodos, Midilli'den de donanma desteğini artırarak karşı karşıya geldiği müttefikleri ağır bir bozguna uğratmış ve teslim zorlanmışlardır.⁸⁴⁷

Cerbe'de 28 kadirga 31 geminin kaybıyla neticelenen büyük yenilgi haberi Papa'ya ulaştığında sinirlerinin hayli bozulduğu kaydedilmiştir.⁸⁴⁸ 1559 anlaşmasından sonra Fransa Kralı II.Henry'nin de ölümüne müteakip İspanya'nın Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki faaliyet çapı artmış, Ceneviz de Habsburglara katılmıştı. Buna mukabil Osmanlılar Cezayir, Tripoli, Napoli, Sicilya için tehdit edici vaziyetteydiler(Turgut Reis Tripoli beylerbeyidir.) Yalnız İspanya değil Malta için de aynı korku söz konusuydu ve Papa Osmanlı donanmasına karşı Malta'nın yardım istemesiyle İspanya, Fansa, Portekiz, Venedik'ten Hristiyanları koruması için eyleme geçmelerini bekleyip askerî destek istemiştir. İspanya kralı II.Philippe'den büyük bir meblağı (420.000 scudi) ekipman oluşturmak için söz alsa da çok azını elde edebilmiştir. İspanyol donanması Cerbe'de ağır hasara uğramıştı ve Papanın onaylamasıyla kilise üyelerinden de toplanan vergiyle donanmayı toparlamaya çalışmaktaydı. Papa Pius diğer yandan krala çok bel bağlamayıp Malta'nın korunması için 1560 yılında kutsal sefer ilan ederek ruhani kazanımlar için

⁸⁴⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 709-710.

⁸⁴⁷ Hammer, von Joseph.(2007). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.2, (Çev.Mustafa Batı Müftüoğlu). İstanbul: İlgî Kültür, Sanat Yayıncılık, 90-91 ; Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 99-100; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 634-635; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 356-359; Emecen, F. (2015). a.g.e., 260-261; Özcan, Abdülkadir, Cerbe, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.7, S. 391-392, 1993; Uzunçarşılı, İ.H. (1949).a.g.e., 375-376; Önalp, Ertuğrul, 1560 Cerbe deniz zaferi ve Cerbe kalesinin fethi, OTAM, Sayı. 12, Ankara, 2001.

⁸⁴⁸ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 762; Papa Malta'ya Flemino Orsini dell' Anguillara komutasında 3 kadirga verir. Bkz: Setton, K. (1984-a). a.g.e., 778.

sadaka toplanacağına dair ferman ilân etti ki bunun sonucunda yıllık 300.000 duka sağlandı fakat İspanya'da 3 yıl dışında devamı söz konusu olmayacaktı.⁸⁴⁹ Papa özellikle kral II.Philipp olmak üzere krallar konusunda hayal kırıklığı yaşamaktaydı çünkü kral para için Kilise'yi baskı altında tutmaktaydı ve Papalık sınırlanmış vaziyetteydi. İspanya'da 1562-3 yıllarında 600.000 dukaya kadar çıkan toplanan meblağ ve devamından, durumdan Papalık rahatsız oluyordu çünkü İspanyol din adamları kızgınlık ile papalığa yabancılaşılmaya başlamışlardı.1565 yılına gelindiğinde Papa kıtadaki hiçbir kraldan memnun değildi ve kendisine müttefik olacak bir krallık olmadığı gibi yeterli derecede saygı gösteren de bulunmuyordu. Onun görmek istediği Hristiyanların birlik kurup Osmanlılara saldırması ve bu saldırı sırasında onların önderi olmaktı.⁸⁵⁰

1561'de Trent konsili⁸⁵¹ yeniden açılır, inanç birliğini sağlayıp esas düşman olarak Osmanlılar hedef gösterilir.⁸⁵² Avusturya kralı Ferdinand'ın oğlu Bohemya kralı Maximillian'ı kendine varis bırakmasıyla (1564)⁸⁵³ Papa, kralın kendisine danışmadan dikkate almadan yaptığı bu varislik konusuna içerlemişti ancak elinden birşey gelmemekte yine Osmanlılara dikkat çekmekteydi.⁸⁵⁴ İstanbul'da 1563 yılında çıkan ve büyük hasara sebebiyet veren fırtınayı Papa kehanet ile Osmanlıların yıkılışı olarak yorumlar ve yakın zamanda vuku bulacak bu çöküşte bu kez Papalık olarak çok başarılı olunacağına inanır.⁸⁵⁵ İspanya'ya Osmanlıların deniz gücünü işaret edip sahilleri güvene alması gerektiğini salık vermeyi sürdürmektedir.⁸⁵⁶ O'na göre Malta adasının Osmanlı mülküne dâhil olmasını müteakip Sicilya, Napoli hatta belki de tüm yarımadaya Osmanlı hâkimiyeti tesis edilebilecekti ve 1565 yılında Osmanlıların Malta kuşatması öncesinde İspanya ve Venediği harekete geçirmeye muvaffak olamamış buna mukabil kuşatma sürer haldeyken Osmanlı kuvvetlerinin Saint Elmo kalesini ele geçirdikleri haberi üzerine İspanya kralı sefere çıkmış ve Osmanlıların Malta adasına tümüyle hâkim olma olasılığı ortadan kalkmıştır. Kral Philipp ve Üstad-ı Âzam Parisot de la Valleta (1557-1568) Papa'ya

⁸⁴⁹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 846.

⁸⁵⁰ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 847.

⁸⁵¹ Trent konsilinde alınan karara göre kurtuluş için iman salt yeterli değildi, amel de gerekliydi, efkaristyanın özü değişen tözüdür ve yalnız rahipler yönetebilir. Ayinler gereklidir ve bunların yönetimi de rahiplerdedir. Endüljans satışı yasaklanır ancak Papanın endüljans yetkisi söz konusudur. Kilise güç toplamıştır halk arasında ve hayır kuruluşu gibi çalışan kardeşlik cemiyetlerinin sayısı hızla artmıştır. Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 268-269.

⁸⁵² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 769.

⁸⁵³ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 810.

⁸⁵⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 816.

⁸⁵⁵ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 815.

⁸⁵⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 829.

övgülerde bulunmuşlar ve zaferin sahibi olarak işaret ederek Papa'yı kutlamışlardır.⁸⁵⁷ Papa da Santa Mario Maggiore ve San Giovanni Loterano kiliselerinde düzenlediği ayin ile bu zaferi kutlamış, Hristiyanlara endüljans bağışlamıştı.⁸⁵⁸

Osmanlı deniz kuvveti Malta akameti sonrası hac yollarının güzergâhlarından biri olan Ceneviz hâkimiyetinde bulunan Sakız adasını korsanların ve Malta şövalyelerinin casuslarının mekânı olmasından mütevellit hedef almış, 1566 yılında Kaptan-ı Derya Piyale Paşa kuvvetleri tarafından Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir.⁸⁵⁹ Bu fetih sonrası esir alınan Hristiyanların serbest bırakılması için Fransa Kralı IX.Charles ile Papa V.Pius diplomatik girişimlerde bulunmuşlar ve esirler Osmanlı yönetimi tarafından serbest bırakılmıştır.⁸⁶⁰ Osmanlılar Sakız adasını hâkimiyete almalarının ardından donanma kuvvetleri daha sık Akdeniz'de bulunmaktaydı ve İspanya da Napoli ile Barcelona'da donanma takviyesi için inşa faaliyetleri yürütmeye başlamış, Girit ve Kıbrıs'ın Osmanlı hedefi olmasından çekinen Venedik buralarda tahkimat ile önlemler almıştır. Osmanlı yönetimine gayrimeşru yollardan askerî teçhiz malzemelerinin satımına karşı önlemler alınırken, Papalık da 1567'de "*Consueverunt Romani Pontifices*" fermanıyla Osmanlılar ile at demir, çelik ve tüm çeşit metal, savaş gereçleri, kenevir, halat ve benzer metallerin alışverişi yasaklayıp yapanların aforoz edileceğini açıklar. Venedik ise Papanın aksine savaşmaktan ziyade anlaşma yoluyla Osmanlıları durdurmayı tercih eder durum ve arayıştaydı.⁸⁶¹ Osmanlıların Akdeniz'deki varlığına karşı Venedik ve İspanya'nın teyakkuz durumunda olduğunu bilen Papalık, en evla yolun savaş olduğuna inanmaktaydı. Papalık her yönüyle gücünü tesis etmeyi arzulamakta olup 1562 yılında yeniden toplanmış Trent Konsili⁸⁶² ile(1545,1551 ardından üçüncüyü) gücünü yeniden toparlamayı tasarlamaktaydı ve bu konsil neticesinde konsilcilik kesin bir şekilde sona erecekti ve 325 İznik Konsili'nden sonra en önemli Konsil olduğu iddia edilmektedir.⁸⁶³ Bu toplantıda esasında en fazla münakaşa konusu olan problem kilise piskoposlarının görev bölgelerinde ikâmetlerinin zorunlu tutulmasına dair karardı ve uzun süre tartışıldıktan sonra konsil tehditlerine rağmen kabul edilmek durumunda kalındı ve Kilise'ye ait olan her katedral, piskoposluk, rahipler ve tüm ilgili her şeyde reform kararı verildi. Osmanlı yönetimi

⁸⁵⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 858-877; Turan Ş. (1970). a.g.e., 100-103.

⁸⁵⁸ Turan Ş. (1970). a.g.e., 104.

⁸⁵⁹ Örenç, Ali Fuat; *Sakız Adası*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, S. 6-10, 2009.

⁸⁶⁰ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 646.

⁸⁶¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 908.

⁸⁶² Deyaylı bilgi için Bkz: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 348-355; Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63-68.

⁸⁶³ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 348.

Venedik vasıtasıyla konsil sürecinden haberdar olurken Papa da Osmanlılar ile ilgilenmekteydi. Papa Sultan Süleyman'ın damla hastalığından muzdarip olduğunu biliyor ve (1562 yılında) yakın zamanda ölümünün vuku bulacağını düşünüyordu. Diğer bir gelişme olarak 1562-1563 yıllarında konsil sürerken Osmanlıların kuruluşları itibariyle yayılışlarının tarihine dair bilgiler veren yayınlar her dilde ve her yerde görülür vaziyete gelmişti. Pius kıta içerisindeki düşmanlıklara son vererek Katolik birliğini tesis edip öncelikle heretikler ardından kâfirler yani Osmanlılara karşı zafer kazanılmasını hedeflemekte ve hedef göstermekteydi.⁸⁶⁴ İnanç konusunda Protestanların görüşünün aksine İsa'nın komünyon ayininde varolduğu kabul ediliyor ve anabaptislerin⁸⁶⁵ aklı olmadıklarından ve cemaate henüz katılmamış bulunduklarından bebeklerin vaftiz edilemeyeceği görüşü kabul edilmiş, Papanın afroz etme yetkisine haiz oluşuna dokunulmamış, piskoposlara birden fazla bölgede görev verilme durumu kaldırılıp, görev bölgelerinden ayrılmayacakları kabul edilmiştir.⁸⁶⁶ Papalık otoritesi ve yanılmazlığı konusu 1869-1870'de toplanacak Vatikan Konsili ile karara bağlanacak, İsa'nın annesi Meryem'in ilk günah ile kirli olup olmadığı konusu ise 1854 ve 1950 yıllarında yayınlanan kararlar ile çözülecektir.⁸⁶⁷ Aslında Papalık en başından itibaren konsil isteğine karşıydı ve Papalık otoritesini konsil otoritesinin altına alınmasından çekinmekteydi. Zaten Luther'in istediği konsil çağrısı Papa egemenliğini dışlayan bir talepti.⁸⁶⁸ Bu arada Roma kralı Ferdinand Papa'nın otoritesini daima koruyacağını ilan etmiş, konsil tehdidi öne süren kilise mensuplarına karşı İspanya'da aynı bildiriye ilan etmiştir.⁸⁶⁹ Luther'in tüm Hristiyanların rahip vasfına sahip bulunduklarına dair savunusu kınandı ve Kilise'de görevli din adamlarının hiyerarşi ve önemleri korundu, piskoposları seçmenin Papalığın iradesinde olduğu teyid edildi, kiliselerde uygulanan ayinlerin uhrevî mahiyetlerinin de varolduğu ve bunları yönetme, vaaz verme ehliyetinin din adamlarına ait olduğu düşüncesi de geçerli kaldı. Ancak piskoposlar bölgelerinde vergi toplayamayacaktı ki bunun istisnası bölgelerinde eğitim kurumları kurmaktı, bunun için vergi toplama hakkına haiz oldukları kabul edildi. Evlilikler kilise bilgisi dâhilinde olmadığı durumda geçerli olma vasfını taşımayacaktı.⁸⁷⁰

⁸⁶⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 780-786.

⁸⁶⁵ Detaylı bilgi için: Bkz: Lindberg, C. (2014). a.g.e., 195-214.

⁸⁶⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 790-800.

⁸⁶⁷ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 348.

⁸⁶⁸ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 349.

⁸⁶⁹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 801-808.

⁸⁷⁰ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 350.

Konsilde alınan diğer kararlar ise şu hususlardır: Kilise'yi Tanrı kurmuş ve korumaktadır, adalet ise silahı vasfındadır. Rahiplerin yargılanması seküler yöneticilere ait olmayacaktır. Din adamları Osmanlıların tehlikesine yakın olan bölgelerde ahalinin rızası kaidesiyle vergi toplama hakkına sahip olacaklar, yöneticilerin din görevlilerine verdiği katedral, kilise gibi yerlere sahip olma hakları söz konusu olmayacaktır.⁸⁷¹ Prensler kilisenin bağımsızlığının sürmesi için çalışmalıydılar ve kötü niyetleri teşvik etmemeliydiler. Kilisenin hiç olmadığı kadar onların yardımına-desteğine ihtiyacı bulunmaktaydı. Prensler daha fazla öğüt almalı, din adamlarını vergiye tabi tutmamalı, külfetlerini yüklememeliydiler. Papa mektupları halka okunmak için onların kabulüne bağlı olmamalıydı vb. Kilise gelirinin düzgün istihdamı, ondalıkların ödenmesi, aforoz, 6 yeni reform yasası, üniversite kurumları ve katedrallerde arşivin kurulmasını görmek istemekteydiler. Konsilde araf, günahların kilise tarafından affı, azizlere-resimlerine saygı konularına az zaman ayrılmış araf ve azizlere saygı konusunda istismarların önlenmesi amaçlı kararlar alınmıştır. Kurulmuş dogmalar yeniden teyit edilir ve diğerleri kenara atılır. Konsiliarizm ve kararlarının kutsal makamın otoritesi üzerinde olmadığı-bulunmadığı teyid edilir. Günahların bağışlanması kilise için büyük bir gelir kaynağıdır ve kaldırılmasının bu yüzden göz önünde bulundurulmasına işaret edilmiştir. İndex, dua kitabı, kateşizm(ilmihal) hazırlama kararları alınır. Konsil'e göre konsil kararlarının heretiklerce ihlaline prensler izin vermemeliydi. Çok tartışılan günah bağışlama konsil kararına göre İsa'nın Kilise'ye bahsettiği bir armağandır ve eski zamanlardan beri mevcut bulunmakta olan müspet bir uygulamaydı ki onların işe yaramaz olduklarını savunanlar kendilerine kilisenin yetkisini verenlerdir. Bununla birlikte günah affı denetlenecek, kilise disiplininin tehlide girmesi önlenecekti. İstismarlar düzeltilmeli ve yenilerinden kaçınmalı; günah affı kazanç kapısı haline getirilmemeliydi. Piskoposlar cahillik ve batıl inançtan kaynaklı diğer istismarları da dikkate almalı eyaletlerde toplantı düzenlenip problemler papalığa sunulmalıydı. Din adamları bölgelerinden uzun zaman uzakta kalıp sürüyü tehlikede bırakmamaya ihtimam göstermeliydiler. Heretiklere karşı savaşılmalıydı ve Kilise henüz kaybetmemişti zira gelecek onların ellerindeydi.⁸⁷² 1563 yılı Kasım ayında önemli dogmatik konular yeterince görüşülmeden konsile son verilmiştir. Papa bu konsilin çok önemli kararlar aldığını ve papa otoritesini sonsuza dek onayladığını söylüyordu. Gerçekten de Kilise sıkı disipline alınır. Ocak 1564'de alınan kararlar Papa Pius tarafından onaylanmış, Haziran ayında "Benedictus Deus" (Tanrı ne yücedir) fermanıyla duyurulmuştur. Genel kanaatler etkisiz

⁸⁷¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 813-814.

⁸⁷² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 822-824.

kalacağı yönündeydi. Konsil kararlarına dair önemli bir karar da Papa'nın alınan kararları yorumlama hakkına sahip bulunacağı kararı idi.⁸⁷³ İtalyan devletleri ve Polonya kraliyet otoritesini ihlal etmedikçe; İspanya ise şartsız olarak kararları kabul etti. Buna mukabil Fransa reddetmiştir. İskandinavya, İngiltere, Lutheran Almanya ayrı kaldı ki zaten evvelinde de bir süredir öyleydi. Fakat bu zamanlarda insanların bir kısmı yeniden Katolikliğe girmeye de başlamışlardı ve en nihayetinde kıtanın yarısı Katolik idi, artış da sürmekteydi.⁸⁷⁴ Konsil yenilik ve birlik maksatlı başlamış ancak maksat hâsıl olmasa da Katoliklik, dolayısıyla da Papalık güç kazanmıştır. Konsilden sonraki yıllarda Protestanlık karşısındaki tezleri yeni araştırmalar, yenilikler ve gelişmeler kazanılmasına yol açacaktı. İlâveten Katolik din adamlarının eğitimleri için ilahiyat fakülteleri kuruldu.⁸⁷⁵ Görüldüğü üzere konsil Papalık ve temsil ettiği Katolik inancı içerisinde köklü bir değişiklik yapmamış, ağırlıkla prens ve krallara karşı Kilise'nin otonomisini hatırlatma ve daha fazla korumaları yönünde isteklerini ifade etmiş gibidir. Buradan hareketle Karşı Reform hareketinin Lutheranlar kadar ikiyüz yıldır kendine ait bulunan hakları kesintiye uğratan krallara karşı ihtar mahiyetli kararlar almış olduğunu ifade etmemiz olanaklıdır. Bununla birlikte kilise mensubiyetine sahip zümrenin etik tutumuna dikkat edilmesi ve çeki düzen verilmesi isteği önemli bir konu olarak görülmüş olduğunu ifade etmek hatalı olmasa gerektir. Papalık dinî inanış ve dünyevi otoritenin, dinî konu ve alanlardaki sınırları konularında ödün vermekten kaçınmıştır demek de aynı oranda doğru görünmektedir.İtalyan yarımadasındaki vaziyeti değiştiremeyeceğinin idrakine ulaşmış olarak dinî cihetini güçlendirip bu konudaki otoritenin kendisinde olduğunu da ilân etmiş gibidir. Bu durum, siyasi cihetten politikayı terk ettiği anlamına gelmemektedir elbette ancak dinî cihetinin siyasi yönü olarak kâfir Osmanlılar ile sapkın İngilizler, heretik Lutheran ve genel olarak Protestanlar konusunda faaliyetlerini sürdürecektir ki bunlar bir cihetiyle tümüyle siyasidir.

Bu tarihten sonra yüzyılın sonuna dek Papalık, İspanya ve Venedik'in Osmanlılar karşısındaki savaşkan durumunu devam ettirmek için çalışacak bu devletleri müttefik kılmak isteyecektir. 1566 yılında Papa olan V.Pius'un(1566-1572)⁸⁷⁶ hedefi daima Osmanlılara karşı bir ittifaktır ve Kıbrıs'ın zaptına müteakip bu isteği de

⁸⁷³ Lindberg, C. (2014). a.g.e., 353.

⁸⁷⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 828.

⁸⁷⁵ Dvornik, F. (1990), a.g.e., 63-68; Lindberg, C. (2014). a.g.e., 353.

⁸⁷⁶ Papa V.Pius öncesinde büyük engizitör olan Michele Ghislieri'dir. Bkz: Barbero, Alessandro. (2017). *İnebahtı: Üç İmparatorluğun savaşı*, (Çev: Erdal Turan). İstanbul: Alfa Basım Yayın,143.

gerçekleşecektir.⁸⁷⁷ Papa V.Pius döneminde engizisyon faaliyetleri olağanüstü boyutlarda uygulanmış, index kilisenin sürekli kurumu haline getirilmiş, ilk kez yayınlanan Katolik ilmihali(kateşizm) kıta içerisindeki tüm dillere çevrilerek yaygınlaştırılmıştır.⁸⁷⁸ İspanya kralı Philipp, Papalığın Hristiyanları savunma işini kendisine bıraktığını düşünmeye başlamıştı çünkü Papa ona tüm Hristiyanlardan, papazlardan fazla yardım sağlayabileceğini söylüyordu ve Philipp'ın bundan çok memnun olduğu söylenemezdi. Papa Pius kendisi de mütevazı bir yaşam sürdürmekteydi ve Papalık topraklarından vergi istismarında bulunmamıştır. Engiziyonu Kilisede daimi bir müessese haline getirip, giderlerini karşılar duruma getirmiştir.⁸⁷⁹

1566 yılında Sultan Süleyman'ın vefatına müteakip Sultan II.Selim (1566-1574) 1568 yılında Venedik hâkimiyetinde bulunan Kıbrıs adasının Osmanlı hâkimiyetine alınması maksadıyla hazırlıkların başlatılmasını buyurmuştur.⁸⁸⁰ Kıtaya gelen havadislere göre Osmanlılar hiç olmadığı kadar büyük bir donanma hazırlamaktaydılar. Bu havadis üzerine Papa İspanyol krallığının filosunu harekete geçirmek için çabalamaya başlamış; İspanya, Fransa, Avusturya'nın, Osmanlılar üzerine müttetiken kutsal saldırı düzenlemesini tasarlamıştır.⁸⁸¹ 1568'de Osmanlıların deniz faaliyetlerinin Malta'ya yönelik olduğunu düşünen Papa burada takviyeyi sağlamak üzere de çalışmalara başlamıştır.⁸⁸² Osmanlı deniz kuvvetlerinin Malta yahut Kıbrıs'a saldıracağı düşünülüyor, İstanbul ahalişi yanında bir çok yabancı sefir bu sırada isyan halinde olan ve Osmanlılardan yardım istemiş Moriskolara⁸⁸³ gideceğine inanıyordu⁸⁸⁴. Kasım 1569 yılında İspanya kralına da Moriskolara yardım için hazırlanıldığına dair istihbarat gelmişti.⁸⁸⁵ Bunun yanında izlendiğinin bilincinde olan Kaptan Paşa(Uluç Ali) dezenformasyon yaratma sebebiyle Endülüs ve çevresinden haber toplatmaktaydı.⁸⁸⁶ Diğer yandan Venedik sefiri de İspanya'ya Osmanlıların en büyük donanmayı hazırlamakta olduğunu bildiriyordu. Padişahın aksine Vezir-i Âzam Sokollu Mehmed Paşa Moriskolara yardımda bulunma

⁸⁷⁷ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 211.

⁸⁷⁸ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 109.

⁸⁷⁹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 900.

⁸⁸⁰ Emecen, Feridun, *Selim 2*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, S.414-418, 2009.

⁸⁸¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 887.

⁸⁸² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 932, Barbero, A. (2017). a.g.e., 144-147.

⁸⁸³ XVI. yüzyılda İspanya ve Portekiz'de Hristiyan olmak zorunda kalmış Müslümanları işaret etmek maksadıyla kullanılan ad. Bkz: Barbero, A. (2017). a.g.e., 58.

⁸⁸⁴ Barbero, A. (2017). a.g.e., 24-28; Setton, K. (1984-a). a.g.e., 945-946.

⁸⁸⁵ Barbero, A. (2017). a.g.e., 63.

⁸⁸⁶ Barbero, A. (2017). a.g.e., 66.

düşüncesini taşıyordu.⁸⁸⁷ Venediğe yardım etmesi konusunda Papanın ısrarlarına karşılık İspanya kralı Philipp bu husus için Napoli ve Sicilya'da hazırlık yapmıştır ancak bu donanmanın maksadı Venediğe yardım etmek değildir. İspanya kralı, Papanın kutsal sefer vergisi ve sübvansiyon(malî destek) konusu üzerine taahhüt vermesini beklemekte, bu söz verilmediği müddetçe Venediğe yardımda bulunmayacağını ifade etmekteydi.(Nisan 1570) Papalık, malî darboğaza sebebiyet vermiş olsa da yirmi dört kadırgalık bir destek gücü hazırlamış, ekonomik zorluğun üstesinden gelebilmek için Fugger banker ailesinin bankasından borç almış, on altı kişilik bir kardinal kontenjanı açarak ücret ödemek kaydıyla kardinallik makamını satışa çıkarmıştır. Her bir kardinallik makamı için 30.000 duka ödeme yapılmıştır. Bu makamlar için ödemede bulunanların arasında Fransa da bulunmakta olup Papa'ya bir mektup da iletmiştir.⁸⁸⁸ Diğer yandan Kıbrıs kuşatması öncesinde Papalık, payitahttaki gelişmeleri, donanma hazırlıklarını yeğeni kardinal Michele Bonelli'nin Venedik vasıtasıyla öğrenmesinden ediniyordu.⁸⁸⁹ Goffman'ın verdiği bilgiye göre Dubrovnik'in Osmanlı yönetimine 1570 yılı başında; Venediğin Papa ve İspanya ile anlaştığı bilgisini göndermesi zaten planlanmış bulunan Kıbrıs kuşatmasını başlatmıştır.⁸⁹⁰ Buna mukabil araştırmamız neticesinde ulaştığımız mühimme kaydında Dubrovnik'in 1571 yılında bilgi verdiğini, bu bilginin de mündemice hazırlık, ittifak arayışı olduğu bilgisine ulaştık. Bu kayıt Osmanlı kaynaklarına hasredilmiş bölümde yer almaktadır.

Osmanlıların Kıbrıs kuşatması üzerine oluşan müttefik donanmasında Paliano dükü Marc Antonia Colonna Papalık kuvvetlerinin kaptanı olmuş, Papalık askerlerin ve gemicilerin dinî motivasyon gereksinimi için rahipler de görevlendirmiştir.⁸⁹¹ Her ne kadar bir ittifak kurulmuş olursa da İspanya kuvvetleri Osmanlı armadasına kesinlikle saldırmama hususunda emir almıştır.⁸⁹² Biz bunun Osmanlı donanmasının kendi karasularına gelmesi ihtimaline karşı olduğunu ve buna karşılık olarak karşı koyma ve göz dağı verme maksadı taşıdığını da düşünmekteyiz. Zira payitahtta İspanya'da isyan halinde bulunan Moriskolara yardım edileceğinin konuşulduğunu ve kralın bundan haberdar olduğunu ifade etmiştik. Her ne kadar kanıt olarak gösterilemese de Osmanlı kuvvetlerinin İnebahtı muharebesinde mağlubiyetine müteakip İspanyol donanmasının herhangi bir saldırıya geçmemesini,

⁸⁸⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 950-951.

⁸⁸⁸ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 959-960.

⁸⁸⁹ Barbero, A. (2017). a.g.e., 19.

⁸⁹⁰ Goffman, D. (2004). a.g.e.,185.

⁸⁹¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 964; Barbero, A. (2017). a.g.e., 117.

⁸⁹² Uzunçarşılı, İ.H. (1988). Osmanlı Tarihi C.3-Kısım 1, Ankara: TTK, 11; Setton, K. (1984-a). a.g.e., 973.

Kıbrıs'tan dönen ve hiç olmadığı kadar büyük olduğu ifade edilen Osmanlı donanmasının muhtemel saldırı yahut Marranolara yardım olasılığını önlemekle iktifa ettiğini ve temel maksadının da bu olduğunu düşünmek de mümkün görünmektedir. Öte yandan Kenneth Setton'un kaydına göre İspanya'nın mühimsediği konu Levant yahut Kıbrıs'tan ziyade Kuzey Afrika'dır.⁸⁹³ Tunus üzerine kurulmuş İspanyol garnizonu Goletta'ya saldırı ihtimali kralın daha fazla ilgisine mucip oluyordu.⁸⁹⁴

Kıbrıs kuşatması başladığı vakit Papa V. Paul Romalılara hitap ederek yardım etmelerinin gereğini dini bir vazife olarak göstermiş, Venediğe yardım sözü vermiş fakat esasında gerçekleşmemiştir.⁸⁹⁵ Papaya göre kutsal Jerusalem'e giden Hristiyanların elinde olan tek yer olan Kıbrıs, Osmanlı hâkimiyetine geçmemeliydi.⁸⁹⁶ 1570 yılında başlayan kuşatma 1571 yılında Magosa'nın ele geçirilmesi neticesinde başarıyla sonlandırılmıştı.⁸⁹⁷ Bu fethin sebebi Osmanlıların Akdeniz egemenliğinin tam anlamıyla tesisi için stratejik bir noktada bulunuyor oluşu ve bilhassa Malta korsanlarını barındırıp ticaret ve hacı kervanlarına zarar veriş olarak kaydedilmektedir. Fethiye dair fetvada ise daha önce Müslümanların hâkimiyetinde bulunmuş olması ve İslâmî eserlerin tahrip edilmiş bulunuşu sebep olarak gösterilmiştir.⁸⁹⁸ Bununla birlikte fetih sebebinin fetvanın içeriğinde belirtilen nedenler olmadığı açıktır. Çünkü Osmanlı hâkimiyetinde bulunan bir çok bölgenin daha önceki tarihlerde hiçbir İslâm devletinin hâkimiyetinde bulunmadığını ifade etmek zaruridir. Bunun sebebi eylem ile söylem farkının tarihi olaylara bakışımızda yanıltıcı olmasını önlemektir.

Kıbrıs'ın fethini müteakip vukua gelen İnebahtı savaşının Haçlılık özelliği taşıdığı ifade edilir. Poumerâde(1538 yılındaki Preveze ve) 1571 İnebahtı savaşının Osmanlılardan zarar gören, yayılma alanı karşısında olan devletlerin müttefikliği vasfını taşıdığını ifade eder.⁸⁹⁹ Buna mukabil İnebahtı savaşındaki ittifak; Haçlılık yahut karşı devletlerin müttefikliğinden farklı cihetlere de sahip bir oluşumdur. Öncelikle İspanya; Cerbe ve Malta'da Venedik'ten destek görmediğinden Venediğe yardımda bulunmak istemiyor, Kıbrıs'ı

⁸⁹³ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 977.

⁸⁹⁴ Barbero, A. (2017). a.g.e., 91.

⁸⁹⁵ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 135.

⁸⁹⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 962.

⁸⁹⁷ Çiçek, Kemal, *Kıbrıs*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.25, S.374-380, 2002.

⁸⁹⁸ Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 664-669; Çiçek, K., (2002). a.g.m.

⁸⁹⁹ Paumarêde, G. (2010). a.g.e., 222.

kaybetmesini vahim bir olay olarak değerlendirmiyordu.⁹⁰⁰ Papa'nın İspanya içerisindeki kilise üyelerinden vergi toplama ve tüm imtiyazların sürekliliğini talep ediyor⁹⁰¹ Osmanlılara karşı zafer kazandıktan sonra Venedik desteğini sağlayarak Kuzey Afrika'ya hâkim olmayı tasavvur ediyordu.⁹⁰² Papa ise haçlı savaşı mahiyetini alması için çabılıyor ve Roma kralı Maximillian'ı Osmanlılara karşı saldırıya geçmeye teşvik ediyordu.⁹⁰³ Papalığın maddi gereksinimler için yeniden Papalık makamlarını satmaya başlaması Osmanlı tehdidi dolayısıyla sürekli nakit tedarikinin bir yolu haline gelmiştir.⁹⁰⁴ 1571 ittifakı gerçekleşirken İspanya kralı tüm inançsızların hedef olmasını ifade ediyordu fakat esasında tasavvurundaki ilk hedefi Kuzey Afrika oluşturmuyordu.⁹⁰⁵ Papalığın İspanya'ya istediği imtiyazları vermesinin yanında Osmanlılar ve Kuzey Afrika'da meskûn kâfirlere karşı kutsal saldırı için vergi toplama imtiyazını da vermesi üzerine İspanya Kralı Philippe askeri destek vermeyi kabul etmiş ve Venediğin de dâhil olduğu bir anlaşma akdedilmiştir ve muhteviyatı savunma kadar saldırıyı da barındırmaktadır(25 Mayıs 1571) İlâveten Papalık da müttefik kuvvetlere 12 gemi 3.000 piyade ve 270 atlı tedarik edecek, Papalık toprakları bu iki müttefik tarafından korunacak ve Papa üzerine düşen desteği tedarik edemez ise iki müttefik karşılayacak, diğer Katolik krallar anlaşmanın onur üyesi olacak, Papalık diğer devletlerin katılımı için çalışıp müttefikler arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapacak, tarafsızlık politikasındaki Ragusa'nın(Dubrovnik) mevcut kararına saygı gösterilecek, bilgi verilmeden Osmanlı yönetimi ile anlaşma akdedilmeyecekti.⁹⁰⁶ Papalığın etkisi, İspanyanın çıkarları oranında bu ittifak için etkili olmuş gibidir ve Paumarede'nin ifadesinden farklı olarak İspanyol kuvvetleri Osmanlı gücünden Venediğe nispetle daha az zarar görmüş ve menfaatleri daha öncelikli görünmektedir. Bununla beraber her iki yorum da ittifakın haçlı ruhu ile oluşmadığı neticesine ulaşmaktadır. İlâveten Osmanlı kuvvetlerinin mağlubiyetine müteakip bu türden etkilerle ifadelere daha fazla sebebiyet vermiş olması muhtemel görünmektedir.

Venedik Famagusta(Magosa) kaybı sonrası barış için Osmanlı yönetimi ile görüşürken Papa Venediğe elçi göndererek buna mani olmuştur ve bu durum ittifak müzakereleri sürer

⁹⁰⁰ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 943.

⁹⁰¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e.,999.

⁹⁰² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1021.

⁹⁰³ Barbero, A. (2017). a.g.e., 94; Setton, K. (1984-a). a.g.e., 980-998.

⁹⁰⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1003.

⁹⁰⁵ Poumarède, G. (2010). a.g.e., 212.

⁹⁰⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1015-1016; Hammer ve Uzunçarşılı askerî kuvvet hakkında farklı sayılar verirler. Bkz:Hammer, J.(2007).a.g.e.,151-153 ; Uzunçarşılı, İ.H. (1988).a.g.e., 12-17.

vaziyetteyken vukua gelmiş, Papalık Venedik elçisine barış üzerine söz vermemesi konusunda tembihler vermiştir. Papa ayrıca Venediğe beş yıl için yıllık 100.000 scudi toplama izni verir ancak savaşın bu süreyi aşması halinde bu imtiyaz devam edebilecektir. Papalık tarafından Haziran 1571’de tüm Katolik kral-prenslere elçiler gönderilir.⁹⁰⁷ Bunun yanında Osmanlılara dair İspanya’nın bir korkusu ise Marranolardı. Din değiştirilmesine rağmen Müslüman yaşamı sürdürenler göz hapsine alınmış, gerek duydukları şüphelileri ölüm cezasına çarptırıldılar. Bu takibat ve baskılar üzerine 1567 yılında büyük bir isyan başlatmışlar ve bastırılmaları birkaç yılı almış, isyana karışanlar köle kılınmışlardır.⁹⁰⁸ Onların Osmanlı İmparatorluğu’ndan yardım istekleri bilinmekteydi ve Sokollu’nun isteği hazırlanan kuvvetlerin Marranolara yardım için kullanılması düşüncesindeydi. İspanya’nın hazırlık ve Osmanlı kuvvetleri üzerine saldırarak zarar verme isteği bu yönde olası bir hareketi de ortadan kaldırma maksadı taşıyor olsa gerektir.

Kıbrıs’ın kuşatması sırasında Papa V.Paul’un önemli katkılarıyla Venedik ile İspanya arasında oluşan ittifak ile meydana getirilen donanma bir savaş için hazırlandı. İttifakın gereği olarak Papa 3.000 askerin masrafını karşılayacaktır. Kutsal olduğu ilan edilen bu ödeve katılanlara İspanya ve Venedik kiliselerinden pay verilmesi vadedilmişti. Masrafların altıda üçünü İspanya; ikisini Venedik ve birini ise Papalık karşılayacaktı.⁹⁰⁹ Donanma hızla hazırlanıp Ekim ayına girilmeden Messina’da toplanmıştı. Kutsal Roma İmparatoru V.Charles’in(1519-1555) gayrimeşru oğlu Don Juan de Autriche komutasında 77 İspanyol, 6 Malta, 3 Savoy kadırgası ve Papalığın Marco-Antiono Colonna yönetimindeki 12 kadırgası ile Venediğin 112 kadırgası, 6 mavnasından mürekkep bir kuvvet⁹¹⁰ meydana getirilmişti. Messina’da buluşmayı kararlaştırmış ittifak üyeleri arasında buraya ilk gelen Papa V.Pius’dan bayrak ve komutanlık asası alan Marco Antonio Colonna olmuştur.⁹¹¹ Muhsinzade Ali Paşa idaresindeki Osmanlı donanması ise 300 gemi ile İnebahtı körfezinde bulunmaktaydı. Savaş neticesinde 7 Ekim 1571 tarihinde Osmanlı kuvvetleri 224 gemi ve 30.000 asker kaybıyla mağlup oldu. Bu neticede Hristiyan köle mürettebatın da menfi etkileri söz konusu olmuştu. Müttefiklerin kaybı ise 15 kadırga 8.000 askerdi. Ancak seferin bu sonucunun etkisi büyük olmadı ve sonrasında müttefik

⁹⁰⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1018-1019.

⁹⁰⁸ Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 155.

⁹⁰⁹ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 135-137.

⁹¹⁰ Bu sayıları ilgili dipnotta bulunan kaynaklardan aldık. Bununla birlikte Hammer ve Uzunçarşılı askerî kuvvet hakkında farklı sayılar verir. Bkz:Hammer, J.(2007).a.g.e.,151-153 ; Uzunçarşılı, İ.H. (1988).a.g.e., 12-17; Barbero, A. (2017). a.g.e., 120-122.

⁹¹¹ Barbero, A. (2017). a.g.e., 437.

kuvvetler Osmanlı sınırlarında yağma, taarruz gibi hareketlerde bulunmadılar. Çünkü müttefikler arasında ganimet oranının paylaşımı konusunda anlaşmazlık husule gelmiş, müttefiklik ruhu yitip gitmişti. Venedik, Osmanlılar ile Fransa vasıtasıyla anlaşma ararken Papa halâ hükümdarları ve insanları bir kutsal ittifaka dâhile çalışıyordu.⁹¹² Stephen Lee'nin ifadesine göre İspanya kralı Philippe'den istenen Doğu Akdeniz'de Osmanlı gücünün yok edilmesi idi. Papalık ve Venedik, Müslümanlara yönelik nefretlerini Philippe'yi onlara saldırmaya zorlayarak gösteriyordu Philippe 1571'de kutsal birliğe katıldığında bu amaca yönelik çalışmadı, zira kuvvetlerini hâkim olduğu yerlerde Osmanlıları atmak ve İslâmiyeti yok etmek için oluşturmamıştı. İnebahtı zaferi sonrası müttefiklerin istekleri farklı olduğundan ittifak uzun sürmedi. Venedik ile Papalık Osmanlılar üzerine saldırının devam edeceğini tasavvur ederken kral bunun zorluklar yaratacağının farkındaydı. Ek olarak bu yüzyılda kıtada Osmanlı kuvvetleri üzerine doğrudan saldırarak denli kuvvetli bir siyasi oluşum bulunmamaktaydı. Kral Philippe bu savaşı savunma savaşı olarak görüyor ve başarısının maksadını yani Osmanlı deniz kuvvetlerini İtalyan yarımadasının doğusunda hapsedilmesini karşıladığını, daha ileri bir harekâta gerek olmadığını düşünüyordu.⁹¹³ Papalık ise bu zaferi daha farklı yorumluyor Papalık kadırgalar komutanı Marco Antonio'ya⁹¹⁴ kahraman muamelesinde bulunuyordu. Seferin başarılı olacağı kehanetinde bulunmuş olan Papa V.Pius, Aziz ilan edilmeye layık görülmüştür. Sefer sonrası yapılan bir hayli resimde Kutsal ruhtan esinlenen Papa, İspanya kralı ve Venediğe birlikte yer verilir.⁹¹⁵ Papa V.Pius savaşın kazanıldığı 7 Ekim 1571 tarihini "Meryem Ana Günü" olarak kutlanılması geleneğini başlatır.⁹¹⁶ Papa Hristiyan krallara ciddi bir mutlu haber mektubu gönderir, kendi de hayli sevinmiştir. Hristiyan kral ve donanma kaptanı Don John'a kutlama ve övgü mektupları göndermiş, mevsimi geldiğinde Osmanlılara saldırmak için de donanma talep etmiştir. Diğer müttefik Venediği de tebrik etmiş, Roma da büyük kutlamalar tertip etmiştir.⁹¹⁷ Bu ittifak ve başarı vaziyeti kısa sürmüş olmasına karşın İspanyollar ve bilhassa Papa için coşku verici bir muzafferiyet anlamını taşıyordu.⁹¹⁸

⁹¹² Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 135-140; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 664-669; Hammer farklı sayılar verir. Bkz: Hammer, J.(2007).a.g.e.,151-153.

⁹¹³ Lee, S. (2002). a.g.e., 72.

⁹¹⁴ Zaferden dolayı kendine Venedik'de anıt yaptırdığı ifade edilir. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1988).a.g.e., 20.

⁹¹⁵ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 210.

⁹¹⁶ Cardini, F. (2004). a.g.e., 188.

⁹¹⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1062-1063.

⁹¹⁸ Goffman, D. (2004). a.g.e., 192.

Lepanto yenilgisi üzerine ele geçirilen Osmanlı teçhizatından Papa 19 gemi ve 2 galyot türü, İspanya 58 gemi, 6 galyot—Venedik 39 gemi, 4 galyot almıştır. Osmanlı silahları da paylaşılır, köle olarak ele geçirilenlerden 881'i Papa'ya, 1.713'ü İspanya'ya ve 1.162'si Venediğe verilmiştir.⁹¹⁹ Pius Don John'dan fidye konusunda kolaylık maksadıyla esirlerin ad ad kaydedilmesini ister fakat üst rütbeliler ile maharetli olanları, yetenekli denizcileri, Hristiyanlar ve mülklerine saldırıların sürmemesi için hemen Osmanlılara teslim edilmemesini istemiştir.⁹²⁰ Fransa Osmanlı yenilgisinden rahatsız olmuşken Papa müttefikliğin devamına çalışmış Avusturya-Roma kralı Maximillian'ı da ittifaka dâhil etmek için çabalamış ve 20.000 asker 2.000 attan mürekkep askerî destek sözü vermiştir. Ek olarak Fransa ve Lorainne dükü Charles'ı da ittifak kılmayı istemekteydi. Papa'ya Osmanlıların yeniden donanma hazırladıkları haberi gelmiştir ancak yine bu haberlere göre Osmanlıların durumu vahameti de içerir haldedir.⁹²¹

Don John'un Şubat 1572'de Tunus'a saldıracağı söyleniyordu. Pius kutsal saldırı için aralarında kardinallerin de bulunduğu bir komisyon hazırladı. Papa, zafer için methedilir ve kutsallığı ile gösterdiği gayretlerin zaferlerin alâmeti olduğu söylenir olmuştu.⁹²² Şubat 1572 yılında Venedik ve İspanya ittifakı Vatikan sarayında yenilenir. Papa Mart 1572'de "*Universis et Singulis Christifidelibus*" adıyla bir ferman ile kutsal saldırı çağrısı yapmış ancak ⁹²³ 1 Mayıs 1572'de ölmüş, ölmeden önce büyük yeğenini donanma kaptanlığı görevine tayin etmiş, geçici olarak San Peters'deki Saint Andrea da gömülmüştür.⁹²⁴ Saint Siesto Kardinali Ugo Boncompagni XIII.Gregory adıyla Papa seçilmiş, İspanya bundan memnuniyet duymuştur. Papa XIII.Gregory (1572-1585) eğitim ve diplomasiye önceki papa gibi önem vermiştir.⁹²⁵ Selefî Papa'nın atadığı Marc Antonio Colonna, Lepanto'da kazanılan iki silahlı Osmanlı gemisi ile bir çok kölesini kürekçi olarak papalık donanmasına dâhil etmiştir. Papanın isteği Negroponte ve Mora da "reconquista" gerçekleştirmekti ve bu maksatla buralara sefirler göndermiş, bu faaliyetlere destek olacak taraftarlar da bulmuştur.⁹²⁶

⁹¹⁹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1059; Barbero, A. (2017). a.g.e., 625-629.

⁹²⁰ Barbero, A. (2017). a.g.e., 629-636.

⁹²¹ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1064-1068.

⁹²² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1072.

⁹²³ Cardini, F. (2004). a.g.e., 187; Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1074-1076.

⁹²⁴ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1077.

⁹²⁵ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 120.

⁹²⁶ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1077-1078.

Papa V.Pius'un ölmesine müteakip Messina'daki kilise üyeleri İspanya'ya vergi ödemeyi reddetmiş bunun üzerine kral Philippe Levant yönünde harekete geçmemiştir. Bu sırada da Hollanda bölgesindeki isyanı Venedik ve Fransa'nın kışkırtması İspanya ile Fransa'nın savaşacağına dair korkular oluşturmuş iki krallığa da sefir gönderen Papa vaktin Osmanlılar ile savaş vakti olduğunu ifade ederek yatıştırmayı denemiştir. Papa amirali Colonna da Osmanlılara karşı bir zafer kazanıp ünlenme isteğindeydi ve yeniden Ege'ye çıkmış Osmanlı kuvvetleri kaptanı Uluç Ali Paşa ile karşı karşıya gelmiş, taciz saldırılarında bulunmuş müteakiben de büyük bir Hristiyan donanması ile yeniden gelmişse de kötü hava şartları dolayısıyla Venediğin Corigo adasına çekilmiştir.⁹²⁷ İspanya taraftarı olan bu Papanın da diğer devletlerin Lutheranlar vasıtasıyla İspanya'nın içişlerine karışarak zayıflatmasına karşın Osmanlıları işaret etmesi önemlidir. Vaktin Osmanlılar ile savaş vakti olduğu yönündeki ifadesi 1571 İnebahtı seferinin neticesinden sürekli tekrarı yönünde umut edindiğini düşündürmektedir.

1572 yılında Fransa'da vuku bulan ve toplu Protestan kıyımı olan St. Bartholomeo katliamı üzerine Papa "Ugonottorum Strages"(huguenot-yatakta enkaz) madalyası yaptırmıştır. Fransa ile müttefik Osmanlıların 200 gemiyi Toulon'a, İspanya'ya karşı yardıma göndereceği söylentileri de bulunmaktaydı. Bunun yanında Venedik deniz kuvvetlerini yeniden toparlamış Osmanlılar ile Papanın arzusu hilafına barış görüşmeleri yapmıştır.⁹²⁸ Papa V.Paul Mart 1572'de vefatı sonrası Kutsal İttifakın iplikleri sökülüyordu, 1573 yılında Venedik ile Osmanlılar arasında barış anlaşması akdedilmiştir

İnebahtı yenilgisinden sağ kurtulan fakat esir olanların iade edilmesi isteğindeki Sultan Selim, Don Juan'a hediye olarak kürk, silah, kilim, eyerler göndermiştir.⁹²⁹ İnebahtı savaşında çok fazla insan ölmüştü ancak ganimet yani köle olarak da önemli kazanım edinilmişti fakat bu sayı kayıtlara geçenlerdi zira bu gibi insan ve gemi karmaşasının olduğu savaşlarda ve bilhassa bu savaşta karışıklıktan faydalanan hayli insan, köle ele geçirmiş ve resmi kayıtlardan kaçırarak kişisel kullanım için gizlemişlerdi. Resmi rakam olan 7.200 kişi ittifaka katılanlar arasında bir başka kayda göre şu şekilde pay edilmişti:

⁹²⁷ Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1082-1083.

⁹²⁸ Çoban, B.Z. (2007) , a.g.t., 1078-1091.

⁹²⁹ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 135-140; Zinkeisen, J. W. (2011-a). a.g.e., 664-669

3.600 İspanyol, 2.400 Venedik, 1.200 Papa⁹³⁰ bunlardan Osmanlı üst sınıfından 40 tanesi köle muamelesi görmemişti. Onların paylaşımının nasıl olacağı anlaşmazlık yaratınca Papa'nın gözetim ve muhafazasına karar verildi ve Papa V.Pius'a teslim edildi. Roma'ya götürülen köleler Vatikan'da(Borgo'da Aquila sarayı) sıkı kontrolde ancak kötü şartlar altında olmadan tutulmuşlardır. Bilhassa bu 40 kişinin elden çıkmaması için Papa savaş tutsaklarının serbest bırakılması yahut kefaret ile salınmasını yasaklayan ferman hazırlamıştı. Üstelik Papalık donanması diğer denizci devletler gibi kol gücü ve sair işler için kölelere ihtiyaç duyuyordu ve bunların edinilmesi sırasında nereden geldikleri pek önem taşımamakla birlikte özenle seçilerek satın alınıyordu. Kimi zaman Mağrip'den kimi zaman Anadolu'dan insanlar olabiliyordu. Yine kimi zamanlarda Papalık elindeki köleleri satarak gelir ediniyordu. Kölelerin alıcıları kilise mensubu papazlar da oluyordu ve genellikle genç yaştaki ve beyaz tenli köleler tercih ediliyordu. Ayrıca Akdeniz'in en aktif Hristiyan korsanları Malta şövalyeleri idi ve Papa'nın köle temin ettiği yerlerdendi. Örnek olarak, 1545 yılında 3 Papalık kadirğası gemileri güçlendirmek için Malta'ya vasıl olarak köle edinmişlerdi. İnabahtı savaşı sonrası kimi yönetimlerde olduğu gibi Papalık donanmasının yüzde otuzu kadarına ulaşan mürettebatı Müslüman kölelerden mürekkep haldeydi. Papalık gemilerinde genellikle kol gücünü karşılayan Müslümanların iyi beslenmesine ve sağlıkları için berber, doktor bulundurulmasına ihtimam gösteriyor fakat din değıştirmeleri ise prosedürlerin işleyişinin ağır olmasından dolayı hayli zor belki mümkünat dışı oluyordu. İnabahtı ile edinilen köle sayısının fazlalığı daha önce olduğu gibi inşaatlarda kullanılmalarını da sağlamıştı ki esasen Papalığın bu alandaki kullanımları XIV. yüzyıl sonlarına kadar uzanmaktaydı. Diğer devletlere esir düşmeler konusunda esirlerin kurtarılması için 1581 yılı itibariye Roma'da Genfalone Tarikatı kurulmuştu ve her türlü takas konusu üzerinde durmuştur.⁹³¹ 1572 yılında Papa olan XIII.Gregorius ile Osmanlılar arasındaki esirlerin mübadelesi 1573 Venedik-Osmanlı anlaşmasından istifade edemeyen soylu 38 Venedikli ile 1575 Temmuzunda Ragusa'da gerçekleştirildi. Esirlerin buraya gelişi birkaç ay sürmüş, uzun molalar ile daha da uzamıştı. Alınan esirlere karşılık 34 Müslüman esir teslim edilmişti çünkü geri kalanların ömrü takası görmeye vefa

⁹³⁰ Bono, Salvatore. (2003). *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman köleler*, (Çev. Betül Parlak). İstanbul: İletişim Yayınları. Bu rakamların farklı kaydı da mevcuttur. Bkz: Bono, S. (2003). a.g.e., 78; Barbero, A. (2017). a.g.e., 630- 632.

⁹³¹ Bono, S. (2003). a.g.e., 75-79, 152-155/159, 180, 193, 250, 238, 316-317, 423, 505.

etmemiştir. Bununla birlikte esirlerden biri olan Ali Paşa'nın oğlu önceden serbest bırakılmıştı.⁹³²

İnebahtı muharebesi neticesi üzerine Papalığın Osmanlılara karşı zafer umutları gibi yeni seferler için çabaları da artış göstermiştir. Üstelik yalnız Osmanlılar değil Kuzey Afrika meskûnu kâfirlere karşı da beklenti ve faaliyetlerde bulunmaktaydı. 1573 yılında Osmanlılar ile anlaşılan Venediği etkilemeye çalışan Papa birliği yeniden kurmaya çalışsa da muvaffak olamamış buna mukabil çabuk toparlanan Osmanlı donanması 1574 yılında Papa-İspanyol müttefiklerine karşı Halkul-Vad ile Tunus, Vezir Sinan Paşa ile Uluç Ali Reis kuvvetleri tarafından yeniden Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.⁹³³ Bunun üzerine Papa XIII.Gregor yeni ittifaklar oluşturma arayışına girmiştir.⁹³⁴ Venediğin 1573 yılında Osmanlılar ile akdedilmiş barış anlaşmasına rağmen ittifak aramak için başvuran Papa XIII.Gregor Venediğe bu barış sebebiyle büyük öfke duyuyordu. Papa'yı ikna etmeye çalışan elçilerden retorikte hayli maharet sahibi ve ünü bulunan Nicola de Ponte Papa'yı yalnız bırakılan ve savaşı yürütemeyecek durumda olan Venediğin durumunun kötü olduğu konusunda iknaya çalışıyor Venediğin diğer Akdeniz adalarının da kaybından korkulduğunu belirtiyordu. Papa Gregor bu konuşmalardan etkilendi ve Venedik ilişkileri eski seyrine döndü.1574 yılında Osmanlı donanmasının azametle artışı Venediği kaygılandırınca yine Papa'ya başvurmuş o da tüm imkânlarının kullanılacağına dair söz vermesinin yanında ispanya kralı Philippe'nin de ittifakını aramış ve vaad alabilmişti.⁹³⁵

Sultan III.Murad döneminde(1574-1595) İnebahtı deniz savaşında mağlub olan Osmanlı donanmasından esir alınanların kurtarılması için çalışılmıştır. 1575 yılında Venedik ile yapılan mübadele hususundaki anlaşma maddesine göre, Yedikule zindanlarında tutulan esirler Roma'ya götürülüp Roma'dan getirilen esirlerin takası ve Venedik elçisi Giovanni Contarini Osmanlı esirlerine Ancona'dan Draç'a kadar nezaret etmiş takas burada gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Papa yeniden Venediği Osmanlı yönetimi ile yaptığı anlaşmayı bozup savaşıma teşvik ediyor ancak Venedik bu düşünceye hiç sıcak bakmayarak reddediyordu. 1574 yılında Tunus ve Halkul-Vad'ın Osmanlı hâkimiyetine

⁹³² Bono, S. (2003). a.g.e., 510-511.

⁹³³ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 142; Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 387-389; Emecen, F. (2015). a.g.e., ; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b., 205-207; Bacque-Grammont, Jean-Luis (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu: Olaylar (1512-1606) , R. Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 192.

⁹³⁴ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 247.

⁹³⁵ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 312-314.

geçmesi Papa'nın baskılarını artıran sebepti. Papa, Venediğe İspanya'nın etkin müttefikliğini vadediyor, Venedik ise 3 yıldır sürdürdüğü savaşın maddi yıkımla sonuçlandığını, öncelikle önceki tarihlerde olduğu gibi Papalığın hazinesinden Venediğe yardımda bulunmasının zaruret olduğunu ifade ediyor hayırseverlerden ve inançlılardan toplanan muazzam servetin en faydalı kullanım mecrasının Hristiyanlığı savunan ülkeler olduğunu söylüyordu.⁹³⁶

Zinkeisen'in verdiği bilgiye göre yine bu dönemde Venedik raporlarına göre Osmanlı yönetimi Papa'yı, eskiden olduğu gibi Hristiyanların önderi olarak görmüyordu ki XVI.yüzyıl ortalarına gelindiğinde bu görüşü tamamıyla sona ermişti. III.Murad döneminde payitahtta bulunmuş bazı gözlemcilerin kayıtlarına göre Papa nüfuzu alâlade dünyevî bir krallık ve korku duyulmayan bir mecra olarak kıymet biçiliyordu. Papa, Hristiyanları harekete geçirmeye çalışan atıl bir kral mesabesinde ve laf-ı güzafı bol, biçare bir kral olarak tasavvur ediliyordu. Sokollu Mehmed Paşa Roma'yı Osmanlı egemenliğine almak için iki sancağın kâfi geleceğini söylüyor ve III.Murad'ı eğlendirmek için Papa'nın kendisi aleyhindeki fermanlarını tercüme ettirerek bilhassa padişaha yakıştırılan benzetmeleri kahkahalarla okurdu ve bunlarla eğlenilirdi.⁹³⁷ Bu kayda mukabil sonraki bölümün gözden geçirilmesiyle Osmanlı kaynaklarında Papalığın yerine bakmak ve bu bağlamda değerlendirmede bulunmak daha yerinde görünmektedir. İlgili bölümde bu kayda yeniden döneceğiz.

Papalık geleneksel saldırı arayışları ile yetinmiyor diğer bir faaliyet alanına da yöneliyordu. 1573 yılında bir komisyon kurmuş ve çalışmaları neticesinde Yunan öğrencileri etkilemek, doğudaki Hristiyanları Roma Kilisesi'ne çekmek maksadıyla 1576 yılında bir Yunan Okulu açmıştır.⁹³⁸ Arnavutluk'ta meskûn kabile reislerinden otuz sekizi 1577 yılında Papa VIII.Gregorius'a başvurarak kendilerine destek sağlaması halinde dinî yönden Papa'ya, siyasi yönden İspanya kralı II.Philippe'e itaat edeceklerini bildirmişler ancak kralın müsbet yaklaşmaması üzerine Papa'ya bağlanarak Katolikliği kabul etmişlerdir. Bu kabul neticesinde XVII.yüzyılda önemli isyanların neşetinin tohumu

⁹³⁶ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 318-321; Barbero, A. (2017). a.g.e., 630-633.

⁹³⁷ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 289-290.

⁹³⁸ Frazee, C. (2009). a.g.e.,82-83.

atılmış oluyordu. Kefe, Dubrovnik Balkanlarda da Katolik misyonerler faaliyet gösteriyorlardı.⁹³⁹

Kuzey Afrika politikasında Osmanlı yönetimi Fas'ta yaşanan taht mücadelesinde Abdülmelik bin Muhammed'e destek vermiş, diğer aday Mevlây Muhammed Portekiz'den yardım istemiştir. Osmanlı-Fas kuvvetleri üzerine harekete geçen Fransa, İspanya, Papalık kuvvetleri 1578'de "Kasr'ül Kebir" de mağlub edilmiş, Fas'ta Osmanlı hâkimiyeti gelişmiştir.⁹⁴⁰ Portekiz kralı da bu sözde haçlı seferi sırasında ölmüştür.⁹⁴¹ Papalığın Osmanlılara karşı daha büyük bir saldırı ve neticesinde başarı kazanamaması fakat kazanma arayışı farklı alternatif yollara başvurmalarını engellemiyordu. Venediğe de zarar veren (Hristiyan Slav) Uskok korsanlarını maddi yönden destekliyor ancak bu durumun zarar verdiği Venedik de bu durumdan şikâyet ediyordu.⁹⁴² Papalığın heretik kabul ettiği İngiltere krallığının gönderdiği sefir William Harborne 1580 yılında İstanbul'a gelmiş, 1583 yılında İngiliz tüccarlarına Fransız tüccarları seviyesinde doğu Akdeniz'de ticaret imtiyazı verilmiştir. Protestan İngilizlerin Osmanlılar ile ilişkileri Katolikleri rahatsız ediyor, İngilizlerin Malta'yı ele geçirerek Osmanlılara terk edecekleri söyleniyordu. Bu diplomatik ilişki, Osmanlıları rakip Katolik İspanya ve Fransa'ya karşı müttefik kılmak, siyasi bir manevra olarak görülüyordu. Hâlihazırda Kraliçe Elizabeth, Osmanlılara gönderdiği metinlerde İngiltere'yi "İsa'nın adını hatalı kullanan bu imansızlara karşı hakiki inancın daimi muzaffer ve kuvvetli gücü" olarak tanıtıyordu.1588 yılına⁹⁴³ dek Harborne ilk İngiliz elçisi olarak tanınarak payitahtta bulunmuş, İspanya'ya karşı İngilizlere müttefik olunması çabaları neticesinde yerine getirilmeyen vaatler dışında kazancı olmamıştır. 1587 yılına ait Harborne'un padişaha ulaştırılan mektubunda kraliçe Elizabeth'in Osmanlı İmparatorluğu'na güvenerek İspanya ile bağları kopardığını, Osmanlı şanının artırılmasına çalışıldığı ve İspanya'nın barış isteğinin de kabul edilmediğini belirtmişti fakat tüm bunlara karşın Osmanlılar da fiilen müttefikliğin gerektirdiği eylem ve icraatları göstermemiş bu durumun Osmanlıları kraliçe nezdinde zehirlemek isteyenlere olanak sunduğunu ifade etmiş artık eyleme geçilmesi gerektiğini, en azından 60-80 kadar üç kürekli gemiyi göndererek bu inançsızlar karşısında müttefikliğini fiilen göstermesi isteğini iletliyordu. Kadın olmasından gelen zayıflığına rağmen kraliçesinin Tanrı

⁹³⁹ Frazee, C. (2009). a.g.e., 128-134.

⁹⁴⁰ Kütükoğlu, Bekir, Murad 3, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, S.172-176, 2006; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b., 218-219; Bu ittifakın 1576 yılında ortaya çıktığı bilgisi vardır. Bkz: Uzunçarşılı, İ.H. (1988).a.g.e., 47

⁹⁴¹ Cardini, F. (2004). a.g.e., 19; France, J. (2005).a.g.e., 322.

⁹⁴² Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1110.

⁹⁴³ İngiliz donanması, İspanyol donanmasını mağlub etmiştir. Bkz: Faroqhi, S. (2012). a.g.e., 52.

buyruğuna bunca çabalarken cihanın en güçlü hükümdarı ve yiğit adamının harekete geçmeyerek Tanrı'nın gazabını üzerine çekip vakti israf etmemesini, müttefikini zor durumda yalnız bırakırsa affedilmez bir suç işlemiş olacağını ifade ediyordu. Çünkü kraliçe İspanya ile barışı reddettiğinden Papa ve diğer putperest hükümdarlar ile müttefikten onu ortadan kaldırmaya hazırlanmaktadırlar. İngiltere'nin bu akıbetinden sonra sıranın Osmanlılara geleceğini çünkü yeryüzündeki Tanrıları olarak kabullendikleri Papa'nın bu yönde kehanetler ortaya attığını, tek hâkim olmasının önündeki İngiltere ve Osmanlı'nın ortadan kaldırılmasını hedeflediğini müttefikten kazanacakları bir zaferin bu yalancı Papa'yı rüsva edeceğini de bildiriyordu. Üstelik onların bu yenilgileri insanların hakiki inanca geçmelerini de sağlayacaktı....” Bu tür ifade ve beklentilere karşılık olarak sefir maksadına nail olamamış sonrasındaki ısrarları ise Osmanlı yönetimi nezdinde değer kaybına yol açmıştı. Vezir-i Âzam Koca Sinan Paşa “İngilizlerin Müslüman olmaları için yalnız Kelime-i Şahadetlerinin eksik” kaldığını istihza ile ifade ediyordu.⁹⁴⁴

İspanya krallığının 1581⁹⁴⁵ yılında Osmanlı ile yaptığı ateşkes Papa XIII.Gregor'u memnun etmemişti ve Türk savaşı için alınan vergilere son verdiğini, ancak sapkın olan ve sapkınlara destek olan İngiliz krallığına gerçekleştireceği sürekli savaş ile vergi toplanmasına müsaade vereceğini bildirdi.⁹⁴⁶ Papa 1582 yılında ise Çar IV.İvan ile diplomatik ilişki başlatıp kiliseleri birleştirmeye çalışır, Polonya ile de ilişki kurmaya çabalar.⁹⁴⁷ Öte yandan İstanbul Galata'da meskûn Katoliklerin öğretmen isteği üzerine Papa XIII.Gregor, Cizvit Tarikatından Claudio Aquaviva'yı 1583 yılında beş kişiden mürekkep bir eğitimci ile İstanbul'a göndermiş fakat bir süre sonra veba salgını neticesinde ölmeleriyle bu şehirdeki misyon hareketi gelişmeden nihayet bulmuştur.⁹⁴⁸ Buna mukabil Maltalı piskopos Leonardo Abel Diyarbakır'daki Süryani Yakubî Kilisesi'ne gönderilmiş, başarılı olmaması üzerine de başka kiliselere geçmişti. Ermenileri etkilemeyi başarmış fakat kendisine müdahale edilmiştir. Patrik daha sonra Antakya, Trablusgarp, Mısır'da faaliyetlerde bulunmuş bu sırada tutuklanmış fakat fidye ile serbest kaldıktan sonra 1587 yılında Roma'ya dönmüş, bu süreçte kalıcı bir başarı edinememişti.⁹⁴⁹ Sakız adasındaki misyonerlik faaliyetleri de 1587 yılında başlamış fakat bir süre sonra akamete uğramıştı.⁹⁵⁰

⁹⁴⁴ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 306-310.

⁹⁴⁵ Cardini'ye göre 1580'dir.Bkz: Cardini, F. (2004). a.g.e.,206.

⁹⁴⁶ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 365-367.

⁹⁴⁷ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 247.

⁹⁴⁸ Frazee, C. (2009). a.g.e., 86-88.

⁹⁴⁹ Frazee, C. (2009). a.g.e., 88-92; Hammer, J.(2007).a.g.e., 909.

⁹⁵⁰ Frazee, C. (2009). a.g.e., 144.

Diğer bir durum olarak, 1581 yılında veba salgını, Papalık nüfusunun üçte ikisinin ölmesine neden olmuş, 1583 yılında yaşanan kıtlık Papalık devletini hayli ağır etkilemişti ki insanlar açlıktan yaşamlarını kaybetmekteydi.⁹⁵¹ Buna karşın 1585 yılında Papa olan Papa V.Sixtus (1585-1590)'un hazineleri stok yaptığı bilgisi de bulunmaktadır.⁹⁵² O'nun döneminde de kıtlık devam etmekte, haydutluk ve kanunsuzluk yaşanmaktadır. Papa sert bir politika izlemiş ve ekonomik durumu yeniden düzenlemeyi başarmış, Vatikan'daki Saint Peter kilisesinin yarım kalmış kubbesi ile yeni restore faaliyetlerine başlamıştır. Nihayetinde Papalık kıtanın en varlıklı krallıklarından biri halini almıştır. Kilise içerisinde reform yaparak kardinal sayısını 70 olarak belirlemiş ve bu XXI.yüzyıla dek devam etmiştir. Karşı Reform'un en önemli Papalarından bir olmuş ve Trent Konsil kararlarını uygulamada oldukça titiz davranmıştır. Huguenotlara ılımlı davranan Fransa Kralı IV.Henry karşıtı politika izlemiş, İngiltere krallığına saldırması için İspanyol krallığına malî yardım ile teşvike çalışmıştır.⁹⁵³ Bununla Kilise'nin dinsel hâkimiyetini evrensel kılma hedefi taşıdığı açıktır. Ancak İspanyol-İngiliz mücadelesinin zaten söz konusu olduğunu gözönüne getirdiğimizde İspanyolların gücüne olan inancından hareketle sağlayacakları bir zaferi Papalığın da zaferi haline getirmeyi tasavvur ettiğini düşünmek hatalı olmasa gerekir.

1591 yılında Bosna sınırında başlayan Osmanlı akınlarının şiddetlenmesi 1593 yılında (Habsburg hâkimiyetindeki) Avusturya ile savaşa neden olmuştur. Papalığın prestij kazanma isteği bu savaşa etkin katılımına sebebiyet verdiği gibi süresini de uzatmış ve Alman bayrağının yanı sıra açılan Papa bayrağı altında kutsal savaş mahiyetine de büründürülmüştür.⁹⁵⁴ Bölgede meydana gelen kızışmaları değerlendiren Papalık, Giambattista Doria'yı Macaristan'a göndererek savaşa iştirake çalıştı. Alessandro Comuleo (Komuleviç) Eflak, Boğdan, Erdel, Kazaklar arasında Osmanlılara karşı müttefiklik için görevlendirilmişti.1594 yılında ise Eflak prensi Mihail ile Alman kayseri gizlilik altında Papa vekilleri huzurunda müttefik olmuş ve Kazaklar, Komuleviç tarafından ücret karşılığı olarak destek vasfıyla Osmanlı kuvvetlerine karşı kuvvet olarak hazırlanmıştır.⁹⁵⁵ Diğer

⁹⁵¹ Braudel, F. (1989). a.g.e., 218/221.

⁹⁵² Braudel, F. (1989). a.g.e., 302.

⁹⁵³ <https://www.britannica.com/biography/Sixtus-V> 24.08.2017 tarihinde saat 13:26'da erişilmiştir.

⁹⁵⁴ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 247.

⁹⁵⁵ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 254-255; Seyithanlıoğlu, K. (Edt.). (1986). a.g.a., 398-401; Gülsoy, E. vd. (2012). a.g.b., 226-228.

yandan Papa VIII.Clemens 1592⁹⁵⁶ yılında Doğu Kilise'si ile birleşmek, Osmanlılara karşı harekete geçirmek maksadıyla Ortodoks ahaliyi ikna edebilmek için sefirler göndermişti. Sırpların dışında Kıpti, Marunî, Ermeniler de sefir gönderilen cemaatler arasındaydı. Bu arayışlar neticesinde Ukrayna'daki Kilise'nin 1596 yılında Roma Kilise'si ile birleşmesi Papalığın şevkini artırdı ve bu misyon faaliyetleri için bir topluluk meydana getirdi. Bu topluluğun en öncelikli hedefi Rum tebaa idi. Papanın diğer bir hedefi önceden Hristiyan olan veziriazam Cığalazade Sinan Paşa'yı Cizvit tarikatı mensubu yapmaktı fakat akamete uğradı.⁹⁵⁷ Savaş devam ederken Estergon'un Osmanlı hâkimiyetinden alınması maksadıyla planlanan orduya Papa, 14.000 piyade ve 2.000 süvari destek sağlamıştır.⁹⁵⁸ Papa 1595, 1597, 1601 yıllarında 10.000 kişilik kuvveti yeğeni Giovanni Aldobrandini komutanlığında Macaristan'da süren savaflara gönderdiği gibi 800.000 roma eküsü maddi destek de göndermiştir.⁹⁵⁹ İspanyol krallığı da savaş sırasında 1.200.000 escudosu yardım maksadıyla göndermiş olmakla birlikte Papalığın arzusu hilafına fiilen savaşa dâhil olmamış ancak Toscana, Parma, Mantova, Ferrera, Lucca, Cenova şehir devletleri de savaş süresince 350.000 florin yardım göndermişlerdir.⁹⁶⁰ 1598 yılında da Venediğin 1595 yılında Osmanlılar ile akdettiği anlaşmayı ilga ederek savaşa katılması için çalışan Papa VIII.Clemens bu arayışında müspet bir sonuç kazanamamıştır. Bununla beraber⁹⁶¹ 1596 Haçova meydan muharebesinde Avusturya, Alman, İspanyol, Macar, Çek, Leh, Floransa ordularının yanında Papalık orduları da yer almıştır.⁹⁶² 1606 yılında imzalanan anlaşmaya dek süren savaşlar silsilesi boyunca Papalığın katkıları devam etmiş ve Papalık vekilleri her daim savaflara iştirak etmişlerdir.⁹⁶³ Bu savaşın neticesi ve Papalığın etkinliği göz önüne alındığında Papalığın Osmanlılara karşı kazandığı en önemli seferlerden belki de ilki olduğunu ifade etmek zaruridir. Çünkü 1571 İnebahtı mağlubiyetinin gerek kısa ve devamı olmayan bir istisnai durum olması ve gerekse de İspanya'nın dışında katılımın

⁹⁵⁶ Bu yılda Roma ve Macar, Almanya bölgesinde "Türkler Çanı" geleneği başlatıldı. Buna göre Osmanlıları mağlup etmek maksadıyla sabah, öğle, akşam saatlerinde kiliselerin çanları çalınarak Katolikler duaya çağrılmaktaydı. Bkz: Hammer, J.(2007).a.g.e., 226

⁹⁵⁷ Frazee, C. (2009). a.g.e., 92-93.

⁹⁵⁸ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 427-428; Hammer "İtalyanlar"ın kuvvet gönderdiğini yazar. Bkz: Hammer, J.(2007).a.g.e., 237-238.

⁹⁵⁹ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 254.

⁹⁶⁰ Poumarède, G. (2010). a.g.e. 256-257.

⁹⁶¹ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 445.

⁹⁶² Emecen, Feridun, *Haçova Meydan Savaşı*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, S.546-547, 1996; Hammer savaş sırasında müttefiklerin haçlı bayrakları dikerek kutlama yaptıklarını yazar. Bkz: Hammer, J.(2007).a.g.e., 243.

⁹⁶³ Jorga, N. (2005-a). a.g.e., 266-269; Emecen, F. (2015). a.g.e., 343-384; Uzunçarşılı, İ.H. (1988).a.g.e., 71-76.

olmaması ve bunun da daha çok kendi menfaati sebebiyle olması durumuyla değerlendirildiğinde bu netice ortaya çıkmaktadır.

3.4. 17.Yüzyılın İlk Çeyreği (1600- 1622)

Osmanlıların kargaşa ile geçen XVII.yüzyılında Papalık; karşı reform hareketlerinin bir neticesi olarak Osmanlılara karşı faaliyetlerde misyonerlerden faydalanmış, bilhassa İmparatorluğun kurucu tebaası Türkler ve Müslümanlar dışındaki tebaasına Katolik inancı yaymayı maksat edinmiştir. Osmanlı sınırlarındaki Cizvitler bir takım sıkıntılara sebebiyet vermişlerdir. Örnek olarak 1604 yılında beş Fransız Cizvit papazı Osmanlı topraklarında İspanya ve Papalık için ajanlık yaptıkları suçlaması neticesinde Osmanlı topraklarından kovulmuşlardır. Fransa ile yapılmış anlaşmadan istifade ederek Osmanlı topraklarında misyonerlik amaçlı geziler ve yerleşimlerde bulunan Cizvitler 1616 yılına gelindiğinde önemli sorun halini almışlardı ve Papa onları Osmanlı yönetiminin dikkatinden korumaya çalışıyordu. Bu yüzden onları korumaya çalışan İstanbul Patrik vekili idam edilmişti.⁹⁶⁴ Diğer yandan 1567 yılından beri Cizvitler, Papalık ile ilişkileri artmış Lübnan'daki Marunîlerin Trent Konsil kararlarını kabulünü istemiş 1580 yılında buraya sefirler gönderilmiş, kateşizm çevirisi yapılmış ve bu dinî eğitimlerde kullanılması kabul edilmiş ve 1584'de ise Cizvit öğretmenlerinin görev aldığı Marunî koleji açılmıştır. Dürzî olan ve Batı'ya ilgi duyan II. Fahrüddin el-Main ise 1603 yılında Osmanlı yönetimine isyan etmiş 1619 yılında Lübnan'ı terk etmek zorunda kalmasıyla isyanı son bulmuştu. Toskana dükalığına giden Fahrüddin, Papa'ya da ziyarette bulunup Dürzîlerin haçlıların torunları olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁵

Cizvitler misyon yaymanın yanında çocuk Müslümanları da gizliden vaftiz etmekteydiler ve bu sebepten 1616 yılında sorumlu Papazın cezalandırılarak ölümüne mahkûm edilmesi olayı vukua gelmişti. Öncesinde 1608'de başlayan Ortodoks Kilise ile birleşme çabaları ise başarılı olamamıştı⁹⁶⁶ Yine aynı yıl Avusturya Kralı Matthias ile yapılan anlaşma ile

⁹⁶⁴ Zinkeisen, J. W. (2011-b). a.g.e., 464.

⁹⁶⁵ Frazee, C. (2009). a.g.e., 169-174; Fahrüddün 1635 yılında idam edilmiş, idam edilirken haç işareti yapmıştı. Bkz: Frazee, Charles. (2009). a.g.e., 169-174; Osmanlı kaynaklarında ise "Frenk diyarına" gittiği yazmaktadır.

⁹⁶⁶ Frazee, C. (2009). a.g.e., 96-99.

Cizvitlere dinî ibadet konusunda izin verilmiş ancak Müslümanların kızgınlığından çekinmiş ve misyon faaliyeti yürütmemişlerdir.⁹⁶⁷ 1617’de Siros adasındaki Piskopos Hristiyan korsanlarına erzak vermek ve Papa’nın ajanı olmakla suçlanmış, Müslüman olursa bağışlanma olanağı verilmiş ancak reddetmesiyle idam edilmiştir. Buna karşın Katolikleri ve çoğunlukla Katolik mabetlerine dokunulmamış Papalığa bağlı Katoliklerin bulunduğu en ünlü ada olarak hatta Papa adası olarak anılır kalmıştı.⁹⁶⁸ 1620’lerde Papalık Meclisi ve Kapuçin Rahip Père Joseph, Nevers Dükü Charles Gonzaga’nın tasarladığı kutsal saldırı tasavvuruna Fransa’da Kral’ın yardımcısı, dış meselelerden sorumlu Kardinal Richelieu müsbet yaklaşmaktaydı fakat bu tür bir tasarı gerçekleşmeden Avrupa kıtası içerisinde başlayan Otuz Yıl Savaşları bu olanağı ortadan kaldırdı.⁹⁶⁹ Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden de görüldüğü gibi bu dönemde misyonerlik ile başarılı bir biçimde mücadele edilmiştir ve bu Osmanlı yönetim mekanizmasının Sultan Süleyman sonrası nitelik kaybettiğine dair ifadeleri bir cihetiyle çürütür bir durum olarak görülmelidir.

Esasında XVII. yüzyıla gelindiğinde Papalık malî yönden zenginleşmişti ki 1607 yılında Papalık limanı Civita vecchia kısa mesafeli ticaret konusunda muazaam bir öneme haiz bulunmaktaydı.⁹⁷⁰ 1550 yılında 1.700.000 olan nüfusu ise 1600 yılında 2.000.000 olmuştu. Buna mukabil 1580 yılında Osmanlı nüfusu 18 milyon iken 1600 yılında 30-35 milyona ulaşmıştı⁹⁷¹

Cizvitlerin misyonerlik için yürüttüğü girişimler Osmanlıların verdiği ticarî imtiyazları istismardan neşet ediyordu. Bu misyonerler doğrudan Papalığa bağlı bulunmuyorlardı ancak Papalığa göre misyonerlik faaliyetlerinin Roma’da Papa yönetimi altında bulunması elzemdi ki bunun için Papa XII.Gregor 1622 yılında “*İnanç Yayma Topluluğu*”nu kurduğunu ilan etti. Bu yolla misyonerler Papalığa bağlandı ve Osmanlı sınırlarında görev yapanlar da(Adalar ve Arnavutluk dışında) bu topluluğa bağlı çalışacaklardı. Bu çatı altında toplanmadan evvel de 1596 yılında misyoner Pietro Arcoudi Ukrayna Kilisesi’ni 1596 yılında Papalığa bağlamaya muvaffak olmuştu.⁹⁷²

⁹⁶⁷ Frazee, C. (2009). a.g.e., 94.

⁹⁶⁸ Frazee, C. (2009). a.g.e., 147-148.

⁹⁶⁹ Cardini, F. (2004). a.g.e., 206.

⁹⁷⁰ Braudel, F. (1989). a.g.e., 69.

⁹⁷¹ Braudel, F. (1989). a.g.e., 272-273.

⁹⁷² Frazee, C. (2009). a.g.e., 107-109.

4. OSMANLI KAYNAKLARINDA PAPALIK

Bu bölümde Papa ve Papalığın Osmanlı kaynaklarından araştırmamızın temel aldığı bilhassa kronikler ve mühimme hükümlerine nasıl, ne kadar ve ne şekilde yer verildiğine bakmaya çalışacağız. Ancak bu ele almada kullanacağımız yöntem müverrihlerin yaşadığı ve yazdığı tarihlere göre değil olayların tarihlerine göre yer vermek olacaktır. Bundan maksadımız ise derli toplu ve kolay anlaşılır bir metin ortaya koymaktır ve bunun yanında çalışmamızın ana konusunun Osmanlı müverrihleri ve eserleri olmaması dolayısıyla bizi ilgilendiren konuları mümkün mertebe sarahatle ortaya koymaktır. Bundan dolayı Papa ve Papalık ile ilgili ilk derli toplu çalışmayı hazırlamış olan Kâtip Çelebi'nin(1609-1657) “Yunan, Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkında Risâle”⁹⁷³ adlı çalışmasında ele aldığı Papalığa dair bilgilere yer verecek müteakiben de önceki bölümde ele aldığımız tarihi olaylar kronolojisi düzleminde ilgili kronikler ve mühimme kayıtlarında yer alanları ele almaya çalışacağız. Fakat bundan da evvel Pîrî Reis'in Kitab-ı Bahriyye adlı eserindeki haritalar ve verdiği bilgilere yer vererek coğrafi bilgi önceliği korumaya çalışılacaktır.

Pîrî Reis 1511 yılında eserini hazırlamaya başlamış 1526 yılında Padişaha takdim etmiştir.⁹⁷⁴ Eserde tezimizle ilgili; ilk olarak Firare (Ferrara) dükalığının ilerisinde Papalığın bulunduğunu kaydetmiş daha sonra Ankone (Ancona) ile bu dükalık arasında bulunan Papalığın Revene (Ravenna) Kalesi'ni anlattığı bir bölüm hazırlamıştır. Bu bilgilere göre Firare ile Papalık sınırları arasında Permer Suyu bulunmaktadır. Papalığın bu huduttan kible yönünde bulunan ilk şehri kıyıda üç mil iç kısımda kurulmuş Revene (Ravenna) adını taşımaktadır. Şehrin ortasında Fiyome dö Robiye adlı, küçük gemilerin kullanımına da elverişli bir su bulunmaktadır. Bu suyun Sol ok cihetinde “Santa Mariya İprorto Kilisesi” (Santa Maria Porto) bulunmakta olup onun da Sol ok tarafında bir tuzla, bu tuzlanın kara cihetinde Serviye Kalesi yer almaktadır. Kaleden denize akan azmağ liman haline getirmişlerdir ve buradan tuz yükleme işleri yapılmaktadır. Buranın sol ok tarafında karada Papalığın “Şazine” şehri ve karşısında “Sazino Diko Kalesi” bulunmaktadır. Bu kalenin içerisine küçük gemilere elverişli bir su yolu vardır. Bu suyun on sekiz mil sol ok yönünde “Rimeno Kalesi” bulunmaktadır. Bu anlatılanlara dair haritaya

⁹⁷³ Özgün adı “ İrşâdü'l-Hayârâ ila Târihi'l-Yûnân ve'Rûm ve'n-Nasârâ” olan eserin gerçek manası “Yunan, Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkında Şaşkınlara Doğruları Gösterme'dir. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Yurtoğlu, Bilal(Haz.) *Katip Çelebi'nin Yunan,Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkındaki Risalesi*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2012.

⁹⁷⁴ Pîrî Reis. (1973). *Kitâb-ı Bahriyye C.1* , (Haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayın 1001 Temel Eser-19, 12/22.

yer vermiştir. Daha sonra yine Papalığa ait olan “Rimeno Kalesi” ile civarındaki diğer bazı kalelere dair bilgiler verdiği bir kısma geçer. Buna göre Rimeno Kalesi Venediğe yakındır. Kible cihetinde “Ligapiçe şehri” ve “Marsaki suyu”, kuzeyde “Tormir Ata” denilen kale bulunmaktadır. Bu kalenin güneydoğu cihetinde Rimeno körfezi vardır. Yirmi mil kara mesafesi sonrası üç kardeşler yani “Tri Fiyoli” olarak adlandırılan üç kale, üç dağın üzerine yapılmıştır. Dağa “Monte Tiyerimo” adı verilmiştir. Güneydoğu cihetinde “Monto Kaytan Dağı” üzerinde Papalığa ait iki kale bulunmaktadır. Rimeno ortasında akan suyun sahil cihetindeki kaleye “Firensole”, güneydoğu cihetindeki “Pazro Kalesi” adını taşır. Diğer bir Papalık kalesi olan “Pazro” da Venediğe yakın bulunmaktadır. Pazro aynı zamanda denize nazır bir şehir olup önünde yaprak anlamına gelen “Folye suyu”, gemicilerin demirlemesi için de uygundur. Şehrin güneydoğu cihetindeki dağa “Lefogale” adı verilmekte olup liman girişi için iyi bir nişan vasfını taşımaktadır. Dağın güneydoğusunda alçak bir muhitte Papalığın “Fan” adlı kalesi bulunmaktadır ve sığ suların olduğu açık yerdedir. Kalenin kara cihetinde on beş mil uzaklık sonrası kuleleri bulunan “Lifor Kafidan” dağı yer almakta olup iyi nişan vasfındadır. Kalenin güneydoğusunda bulunan “Metir Suyu”, “Orbi Dükaliği” ile sınırı oluşturmaktadır.⁹⁷⁵ Daha sonraki kısım “Urban adası Kalesi”ne ayırmıştır ve bu kısma göre Ancona’nın Venedik yönünde yer almakta olup Papalığa ait olmamakla birlikte Papalık kaleleri arasında bulunmaktadır. Papalık hududu Urban dükaliği ile Metir suyunu sınır olarak belirlemiştir ve suyun yıldız yönünde bulunan kervansaray Papalığa ait bulunmaktadır. Müteakip kısım Papalığa ait “Ancona Kalesi”ne dair bilgiler ihtiva etmektedir ve kaleden karaya doğru “Firentin şehri” bulunmaktadır. Önemli bir ticaret şehri olup Venediği müteakip en büyük ticaret iskelesi durumundadır. Adadaki kilise “Santa Ki Manto” adındadır. Güneydoğusunda denizden uzakta bir kilise daha bulunmaktadır. İnançsızların inandığına göre denize yakın olan kilise önceleri dağın üzerindeyken bir zelzele vuku bulmuş ve Kilise hiç zarar görmeden kayarak sahile doğru ilerleyip bulunduğu yere oturmuş, daha sonra eski yerine yeni bir Kilise kurulmuştur. Deniz kenarında bulunan kilisenin adı “Santa Meriye Tiravo”dur. Güneydoğusunda uzaktan görülebilmesine olanak verebilecek kadar yüksek olan “Monte Ankone dağı” bulunmaktadır. Güneydoğusunda bulunan dağın üzerinde Papalığa ait olan “Sorilo kalesi” bulunmakta kalenin kible cihetinde ormanın arasında “Rogo suyu” akmaktadır. Sonraki kısımda Papalığa bağlı olan “Santa Meriye Lorito” kıyılarına yer verir. Aynı adlı manastır sahile yakın bulunmakta olup her yıl panayır düzenlenen bir

⁹⁷⁵ Pirî Reis. (1973). a.g.e., 379/ 381-386.

manastır olarak meşhurdur. Dört mil kadar kara cihetinde ise yine Papalığa ait olan “Karkadi Kanasa” da denilen gemilerin uğrak yeri olan “Rikanaso Kalesi” vardır. Güneydoğusunda “Site nove hisarından adını almış “Site Nove” gemi yükleme bölgesi vardır. Denizden dört mil kadar karada “Monto Sante” şehrinde de bir gemi yükleme alanı bulunmakta buradaki mahzenlerde mal toplanmaktadır. Müteakip kısım “Bedezino Kalesi”ne hasredilmiştir. Karayel cihetinde “Pedazino Kalesi” varolup, bunun da güneydoğusunda “Meran Kalesi” yer almakta, iki kale arasında bağ bahçeler bulunmaktadır. Meran Kalesinin güneydoğusunda da “Ligotore Kalesi” İspanya ile sınırda yer almaktadır. Bu kısım ile birlikte Papalığın kalelerine dair bilgiler neticelenmiş olmaktadır.⁹⁷⁶

Kitab-ı Bahriye’nin İkinci cildinde Roma şehri hakkında bilgi veren Piri Reis; şehrin ortasından Tivare suyu’nun akmakta olduğunu, önemli harabeleri bulunduğundan söz etmiştir. Roma’nın ününün İsa Peygamberin 12 havarisinden olan San Paro’dan geldiğine dair meşhur bilgiyi tekrar eder. Tivare nehrinin kible yönünden kırk mil ötesinde Kavo danse ve onun da yirmi mil ötesinde Ustoran suyu yer almakta olup gemi girişlerine elverişli bulunmaktadır.⁹⁷⁷

Bu eserin verdiği bilgilerden hareketle Papalığa dair coğrafi bilgiler, o dönemler için stratejik önemi büyük kaleler ile Papalığa dair önem arz eden bilgiye vakıf olunduğunu⁹⁷⁸ ifade etmek zor görünmemektedir. Eserin XV. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış olması devletin kuruluş tarihine nispetle geç görünüyorsa da Osmanlıların geniş çaplı deniz faaliyetlerinin tesisi cihetinden değerlendirildiğinde önemli bir başarıyı temsil eder olduğu mütalaa ve takdir edilebilir.

1554 yılında vefat eden Pîrî Reis’in eserinden istifade ile Papalığa dair coğrafi bilgiler sonrası, XVII.yüzyılda kaleme alınmış, Papalığa dair en genel bilgileri veren Kâtip Çelebi’nin eserindeki bilgilere yer vermek uygun görünmektedir.

⁹⁷⁶ Pîrî Reis. (1973). a.g.e., 387-394.

⁹⁷⁷ Pîrî Reis. (1973). Kitâb-ı Bahriyye C.2. (Haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayın 1001 Temel Eser-19, 97-99.

⁹⁷⁸ Bu ifade yönetici kesim ile okuma,yazma bilen, eserlere ulaşabilen zümreleri kastetmekte olup, yöneticilerin bu esere bakmış olmaları kabulünden hareketle sarf edilmiştir. Bununla birlikte tüm okuma bilen ve yönetici zümrenin bu bilgilere vakıf bulunduğunu savunmamaktadır.

Kâtip Çelebi ilk olarak Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncilleri dışındakileri reddetmesi sebebiyle Papa'dan söz eder. Hristiyanlığın temel inanç akidelerinden olan vaftiz, teslis, efkaristiya ve komünyon⁹⁷⁹ ayinleri ve günah çıkarma hakkında bilgi verir. Hristiyanların kiliseye bu ayinler zaruretince gitmek zorunda olduğunu ve bu ayinlerin icrasını anlatır.⁹⁸⁰ Laik adı verilen dünyevî yönetimin yanında dinsel yönetimin (Estanuz Eklizya) mevcut olduğunu yazar. Verdiği diğer bilgiler ise şunlardır: Kiliseler 2 kısımdan oluşmakta olup ilki papazların bulunduğu koldur ve yönetim kadrolarında bulunmazlar. Diğer koldakiler ise yönetim makamlarında yer alırlar. İlk grup Osmanlı tekke şeylerine, ikinci grup kadı ve müftülere benzetilebilir.

İkinci grup hakkında bilgi vererek Papa'dan söz eder;

“Papa” kelimesi Yunanca kökenli olup mündemice “Baba” anlamındadır. Hz. İsa'nın havarilerinden olup Roma'ya vasil olmuş ve “Şem'un es-Safâ” olarak da namlanmış Petrus'un halefleridirler. Tüm Hristiyanların yanında inançsızların da dinî makamda ekberleri olup bu konularda kendisiyle görüşmelerde bulunulur. Papa'nın sahip bulunduğu otoritenin bir ciheti de krallar ve imparatorların otoritelerini meşru kılma yetkesine haiz⁹⁸¹ olmasıdır. Bir kral gibi davranan Papa, Roma'da ikamet etmektedir ve çevresindeki bazı toprakların da yöneticisidir. Papa'ya olan hürmetlerinden dolayı⁹⁸² krallar farklı şehirlerde ikamet ederler ve Papa nezdinde ilk sıra imparatora hasredilmiş olup (Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu) ilk sırada onun sefiri kabul görür ki muayyen bir hiyerarşik nizam vardır. Buna göre İmparator'u takiben sırasıyla Fransa, İspanya, Portekiz, Leh, Habeş sefirleri yer alır. İngiliz, Danimarka ve İsveç Papa'nın yolundan inhiraf etmişlerdir ve bundan dolayı elçilerine kıymet verilmez.⁹⁸³ Papa'nın İslâm diyarlarında ikamet eden ve O'nu temsil eden görevlilere “Patrik” adı verilmektedir. Papa'nın yardımcılara ise “Kardinal” denmekte olup 72 kişiden mürekkeptirler ve müteakip Papalar bunlar arasından seçilir, 12 tanesi havariler olarak kabul edilirler. İlâveten cümle kardinaller Hz. İsa'nın aziz payesindeki öğrencileri olarak kabul

⁹⁷⁹ Efkaristiya ve Komünyon aynı ayinin farklı adlarıdır: Bkz: Tezin 1. Bölümü

⁹⁸⁰ Yurtoğlu, B. (Haz.). (2012). a.g.e., 105-107.

⁹⁸¹ Bu yetkesini gerçek anlamda kaybettiği bilgisine yer vermiştik. Kâtip Çelebi'nin kullandığı kaynakların bu eski olguyu ifadesi bu durumdan yahut benimsediği paradigmadan kaynaklanmış olabilir. Zira 1622 yılında bir Osmanlı Sultanı feci bir biçimde öldürülmüştü ki Çelebi, Hristiyanların dinî önderlerine muameleleri yoluyla göndermede bulunuyor olduğu da düşünülebilir.

⁹⁸² Bu bilgi de yukarıdaki yoruma tabi anlaşılabilir.

⁹⁸³ Kâtip Çelebi'nin Avrupa'da meydana gelmiş olayları bilmiyor oluşuna ihtimal veremediğimizi bu paragraf, gayet bilincinde olduğunu gösterir gibidir.

edilmektedirler.⁹⁸⁴ Papa'nın ölümü vuku bulduğunda daha güçlü olan Kolniler, Ursisler ve diğer kardinal grupları yeni bir Papa'nın intihab maksadıyla her kardinal ve her grup, bir diğerine ziyarette bulunup konuşur istiarelerle gerçekleştirirler. Kardinaller arasındaki intihabına müteakip yeni Papanın kim olduğu duyurulur, onların da tasdikinden sonra Papa ululamalarla birlikte mak'ad'ı alenî bir şekilde delikli bir tabureye oturturlar. Görevli bir kardinal Papa'nın er bezini el yordamıyla yoklamak suretiyle erkek olduğunu tespit ve tasdik eder. Bundan sebab-i vücud ise İtalya'da erkeklerin mütemadiyen tıraş oluyor olmalarından mütevellit cinsiyetlerin bazen birbirine karışıyor olması ve eski tarihlerde bir kadının, erkek görünümü altında Papa olarak görev yapmış bulunmasıdır. Mumaileyh Papa cinsiyetini bir vakit gizleyebilmiş lakin kilisede yaptığı bir zina neticesinde gebe kalmış, bir gün kilisede ahalinin önünde doğum yapmak zorunda kalmasıyla durumu da ifşa olmuştu.⁹⁸⁵ Bundan dolayı bu an'ane Papanın erkek olduğunu doğrulamak maksadıyla uygulanır hale gelmiştir.

Yeni seçilen Papa'nın ünvanı değiştirilirdi. İtalyan beyleri ve diğer Hıristiyan toplulukların Papa'ya hürmetleri ziyadesiyledir ve büyük hükümdarlar oğullarından bir tanesini kardinal olması için Papa'ya gönderirler.⁹⁸⁶

Eserde Hz. İsa'nın vefatından sonra Roma'da Papalık vazifesinde bulunanların listesi 1535 yılına kadar verilmiştir.⁹⁸⁷

İlk Osmanlı kroniklerine⁹⁸⁸ konumuz açısından bakıldığında dikkat çekecek ilk adlandırmalar “diyar-ı küffar, diyar-ı küffar-ı bi-din, Dar'ül küfr” olarak görülür. Bu aynı zamanda dönemin Osmanlı dünya anlayışını da ifade etmektedir. Buna göre dünya “Dar'ül harp” ve “Dar'ül İslam” olarak iki kısımdır. Dar'ül harp genellikle Osmanlıların Balkan ve ötesindeki rakiplerini tanımlar. Bununla birlikte Leh, Laz, Çeh, Engürüs olarak Leh, Sırp, Macarlardan ve Frenk olarak diğer Avrupalılardan söz edildiği de görülür. Bundan dolayı Osmanlı müverrihlerinin “küffar ittifakı” olarak söz ettiği ve bizim bugün içerisinde Papalığın da etki ve katkısının bulunmadığını bildiğimiz bazı tarihî vakaları da bu şekilde

⁹⁸⁴ Yurtoğlu, B.(Haz.). (2012). a.g.e., 115-116

⁹⁸⁵ 855 yılında Papa olan VIII.John adlı Papa, iki yıl beş ay süresince Papa olarak görev yapmış bir kadındır. 1601 yılında Papalık bunun gerçek dışı olduğunu ilan etmiş, 1886 yılında Emmanue Roydis bir romanında anlatımı ile aforoz edilmiştir. Bkz: Yurtoğlu, B.(Haz.). (2012). a.g.e., 118'deki dipnot

⁹⁸⁶ Yurtoğlu, B.(Haz.). (2012). a.g.e.,105-118.

⁹⁸⁷ Yurtoğlu, B.(Haz.). (2012). a.g.e., 119-127.

⁹⁸⁸ Bu adlandırmamızda Gazavatnâmeler, Süleymannâmeler, Esaretnâmeler, Anonim Tevârihler, hasılı yazılı tarih ürünlerinin (erişime açık) tamamını kast etmekteyiz.

adlandırırken içerisinde Papayı da kastedip etmediklerini bilemiyoruz. Bundan dolayı kaynaklarda geçtiği gibi “Rûmiye-i Kübra-Rumiyetü’l Kübra (Roma) , Rîm Papa-Rim Pap (Papa)” gibi sarîh bir biçimde ifade edilen anlatım-olaylara burada yer vermek durumundayız.

İlk olarak İstanbul’un fethi’ne dek 3.bölümde üzerinde durduğumuz Papalığın etkisinde olan konulardan yalnızca⁹⁸⁹ 1443-1444 İzladı ve Varna Savaşları’ndan söz eden anonim “Gazavât-ı Sultân Murâd b.Mehemmed Hân”⁹⁹⁰ da Papa’dan söz edilmiştir. Bunun sebeplerinden biri olarak Osmanlı tarih eserlerinin resmî bir tutumla 2.Bayeziid dönemi itibariyle kaleme alınmaya başlanmış olması düşünülebilir. Bununla birlikte bu kroniklerin değersiz olduğu anlamına gelmemektedir zira pek çok olayı içeren bu eserler mesela “kûffar ittifakı” gibi muhtevasını tam manasıyla açıklamayan ifadelerle yer vermekte ancak olayları genellikle ihtiva etmektedirler.

Söz konusu esere göre; şehzade Mehmed’in 1442 yılında Manisa’ya gönderilmesinden sonraki bir tarihte İstanbul tekfurı, Balkan bölgesi ve İstanbul’a çok yakın Edirne’nin Osmanlıların hâkimiyete geçmesi üzerine lanetlenmiş dinsiz olan Rîm-Papa’ya başvurmuş ve Rîm-Papa ne herze yer ise o yolda gitme yolunu seçmişti. Rîm-Papa’nın domuzhanesine ulaşan tekfur, yere yüz sürmüş domuz Rîm-Papa da onun başını kaldırıp izzet-i ikram göstermiştir. Tekfur Papa’ya hediyeler sunmuş ve ruhbanlarına hayli in’am bahşetmiş, Papa ondan meramını dinlemiş o da Hristiyanların en yücesi olarak Hristiyanları yardıma çağırmasını istemişti. Mel’un Rîm-Papa büyük bir fitne kaynatmak için Ungurus kralı, Despot nam kralı ve diğer kralları çağırıp onlara “İsa’dan utanmaz, Tanrı’dan korkmaz mısınız? Osmanoğulları’ndan Bursa’yı dahi alıp Kudüs’e dek gitmezseniz Tanrı’nın

⁹⁸⁹ Enverî, *Düsturname* adlı eserinde Macarların Yayçe’yi ele geçiren ordular arasında Ungurus, Eflak, Bosna yanında Babus’un(sf.59) da bulunduğunu, Mahmud Paşa ulaştığında ilk kaçan olduğunu(60.sf) ifade etmiş, Prof.Dr Necdet Öztürk Babus’u Papa olarak kabul etmiş, yer vermiştir(Sf: LXIX) ve incelediğimiz eserler içerisinde yalnızca burada bu ad ile anılmıştır.Bu yüzden dipnotta yer vermeyi uygun bulduk. Bkz: Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî*,(2012) Öztürk, Necdet (Haz.), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

⁹⁹⁰ *Gazâvat-ı Sultân Murâd b.Mehemmed Hân*,(1989) İnalçık, Halil Oğuz, Mevlüd(Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu. İlk dönem Osmanlı olaylarını ihtiva eden anonim bir kronik olaylardan söz etse de Papa’dan söz etmez Bkz: İğci, Alper (2011) *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (687-920/1288-1514)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. Benzer bir durum şu kronikler için de söz konusudur: Kemalpaşazade, *Tevârih-i Al-i Osman*, 3.Deft. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,İstanbul ; M. Ebrahim M.Esmail. (2005) *Kâşifî’nin Gazânâme-i Rûm Adlı Farsça Eseri ve Türkçe’ye Tercüme ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; Almaz, Hasan. (2004) *Behcetü’t Tevârih*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

yardımından faydalanamazsınız, Pereman Yandulus⁹⁹¹ yüzünüze bakmaz” demiştir ve sonra hepsi krallığına dönmüş, İstanbul tekfurı her yere yardım çağrılarını göndermiştir. İstanbul tekfurı Karamanoğlu ile Osmanlılar arasına fitne tohumunu saçıp Karamanoğlu’nun Osmanlı ile savaştığı zaman Ungurus(Macar) kralına mektup yazarak Osmanlılara saldırmasını telkin eder, kendisi “Rîm-Papa’nın öğüdünü yerine getirmişken ona(Macar Kralı) Rîm-Papa’nın bedduasından korkmaz mısın” diye sormuştur. Sefer öncesi Rîm-Papa’nın verdiği belgeye göre, müttefiklere bu ittifaka katılmayanı öldürüp zevceleri ve kızlarını rehin alma hakkı verilir.⁹⁹² Edirne anlaşmasından sonra ise İstanbul tekfurı yine fitne ile Karamanoğullarını kışkırtıp Ungurus kralına mektup yazar ve eğer harekete geçmezler ise aforoz etmesi için Rîm-Papa’ya haber vereceği tehdidinde bulunur. Yanko’nun konuşmalarından sonra sefere karar verilir. Rîm-Papa 30.000 asker ve görevli bir Papaz gönderir.⁹⁹³ Varna kale kuşatması sırasında Osmanlıların boğazdan geçtiğini ve büyük bir orduya sahip olduğunu öğrenen Macar kralı(Ungurus) kendisine bu tür bir durumu engelleyeceği sözünü vermiş olan İstanbul tekfurunu “Rîm Papa” huzuruna çıkarıp rezil edeceğini, karşı çıkarsa da İstanbul’a gidip şehri başına dar edeceğini söylemiştir.⁹⁹⁴

Bu anlatıda ise Papa’ya olan kızgınlık ve verilen tanımlamalar dikkat çekicidir. Karamanoğulları’nın Osmanlı rekabet ve mücadelesini İstanbul tekfurunun fitnesine hamletmesi ile savaşların 1442 sonrasında gerçekleşen Edirne’nin fethi üzerine vukua geldiğini ifade etmesi de önemli görünmektedir.(H. İncalcık’ın 1359 yılında fethedildiğine dair verdiği bilgiye 2. bölümde yer vermiştik) Yine dikkat çekilmesi gereken bir husus da anlatının “küffar-Müslüman anlatısı üzerine kurulmuş olmasıdır ki bu kısmen dönemin anlayışıdır. Buna mukabil Macar kralının Papa teşviki ile harekete geçmesi günümüz bilgisinden hareketle kısmen yanıltıcıdır zira Macarlar Doğu Roma’nın zayıflamasından faydalanarak hâkimiyet alanını aleyhine genişletme politikası izlemekte olan krallıklardan biridir. Macar kralını aforoz ile tehdidi ve sonrasında “İstanbul tekfurı”nu (bu ifade de imâ barındırır gibidir) tehdidi de dikkate değerdir. Papalığın gücü olduğundan fazla gösterilmiştir ki bunun Edirne anlaşmasına rağmen yeni bir savaşın en önemli müsebbiblerinden olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu kaynağın en önemli vasfı ise yer verdiğimiz gibi Papalığı Edirne anlaşmasından önce bu savaşların meydana

⁹⁹¹ Metinden anlaşıldığı kadarıyla Hz. İsa yahut Havarisi Petrus kasdedilmektedir. Bkz: İncalcık, H., Oğuz, M. (Haz.). (1989). a.g.e., 3-4.

⁹⁹² İncalcık, H., Oğuz, M., (Haz). (1989). a.g.e.,2-3, 7-8, 16.

⁹⁹³ İncalcık, H., Oğuz, M., (Haz.). (1989). a.g.e., 40.

⁹⁹⁴ İncalcık, H., Oğuz, M., (Haz.). (1989). a.g.e., 60.

gelmesinde katkısı olduğuna yer vermesidir ve günümüzün bazı kaynakları Papalığın Edirne anlaşması sonrası müdahil olduğunu ifade etmektedirler. Papayı “lanetlenmiş dinsiz, domuz, mel’un, fitneci” sıfatlandırılmalarıyla anılması dönemin anlayışı ve yazarın kızgınlığı ile açıklanabilir. Sefere katılmayanların öldürülme ve tecavüz ile tehdit edilmesi ifadesi araştırmayı gerektirir farklı bir bilgi vasfındadır. Bu vasıftaki diğer bilgi Papa’nın 30.000 asker gönderdiği bilgisi olup mübalağalı gibi görünmekle beraber araştırılmayı gerektirir bir kayıt özelliğindedir.

Sultan Murad’ın 1448 yılındaki Kosova Muhaberesi ile ilgili Selâtin-Name’de⁹⁹⁵ Ulu Yanko’nun İsa devrinden beri halefleri olan “Ulu ban”dan fetva alıp Türkün ili, sarayı, kanı senin olacak dediğini yazarak Papalığa işaret etmiştir. Sözü edilen name yazılmış, mündemicinde Türk’ün kiliseleri yıktığı, akınlar yaptığı, ruhban ve kayserlerin bazılarını helak ettiği, İsa yoluna can verip Muhammed kelbine karşı olanların davet edildiği, biraraya gelme zamanı olduğu yer almıştır.

Bu savaş ile ilgili İdris-î Bitlisî Heşt Behişt adlı sekiz ciltten mürekkep eserinin Sultan Murad’a ayrılmış kısmında Papadan söz etmiştir: “Dalalet kavminin reis- hâkimleri ve kendisine uyanların yanlış inancına göre kendilerini iç açıklığı, ferahlık, sevinçte paklık, mübareklikte İsa Ruhullah’ın kaymakamı olarak düşünürler. Rahip kibri ile gezerler. İsa’dan sonra gelecek peygamberin adının Ahmed olacağını ve O’nun İsa’nın İslâm’ı takviye için görevlendirildiğinden gafil olup önde gelen dalalet güruhu İsa’nın keşişlerinin yolunu izleyen 4 kişi hükmetme sevgisiyle 852 yılında ittifak olup bir de kâhin ve müneccimlerin batıl anlam çıkarmasıyla gökte bir anlam gördüler ve kâinata dair kötü haberler olduğunu söylediler. Ve bunu iğrenç yollarının hilafına beyaz eyleyip dediler ki; Hakk’ın vaadi olan İsa’nın inişi yakındır ve Hristiyanlar Müslümanlar üzerine hâkim olacaktır. Papa-ı Âzam cahil fetvasında ve dalaletine delil olarak kendini Ruhullah’ın kaymakamı bilir. Küffar padişahlarını ittifak kılıp mücahit sultan ve İslam beldelerine teveccühe meyil ettirdi ki küffarın intikamını İslam memleketlerinden alsınlar. Bunun üzerine Hristiyanlar harekete geçip Tuna’dan geçtiler, Kosova savaşı vuku buldu.”⁹⁹⁶

⁹⁹⁵ Kemal, *Selâtin-Nâme*, (2001). Öztürk, N. (Haz.), Ankara: TTK Basımevi, 151-152.

⁹⁹⁶ İdris-î Bitlisî, *Heşt Bihîşt* 2. Cilt, (?). Karataş, Mehmet & Kaya, Selim & Baş, Yaşar (Haz.), Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 397-398; Bitlisî Niğbolu Savaşı bahsinde de Papa’dan söz etmiştir: İstanbul 1396 yılında kuşatılınca tekfur Macar kralına haber verir, o kral da emrine itaat edilen ve Hristiyanların takip ettiği murdar büyük papaz’a bildirdiler ve kutsal yerlerin dahi harab olduğu abartısıyla anlattılar o dalalet

Selâtin-nâme, İstanbul'un fethi konusunda ise; fetih ile yas tutup Papas'ın her yerde çanını çalmaz olduğunu yazmış, diğer iklimlerde papazlar ile banların İstanbul'un yasını tuttukları kaydedilmiştir.⁹⁹⁷

Papalık ve Papa'nın sarıh bir şekilde yer aldığı diğer konu Fatih'in İstanbul'u fethi sonrası şehrin tarihi hakkında bilgi hazırlanması münasebetiyle teşvik ettiği araştırmalardan istifade ile İdris-i Bitlisî'nin Fatih Sultan Mehmet'e ayrılmış 7.Ketibe'sinde⁹⁹⁸ bulunmaktadır. Buna göre; "Roma imparatoru Konstantin'in vücudunda beliren yaralara hiçbir tedavi cevap vermezken Hz. İsa'nın halifesi ve kaymakamı otuz dördüncü Papa Siflandos ilim ve hikmet sahibi olup İmparatorun hastalığının deva bulmasını sağlamıştır. "Hekim-i rabbani ve tabip-i ruhani" bu Papa'nın sohbetleri bu hastalığa çare olmuştur. İmparator da Hristiyanlığı kabul edip Papa'ya tabi olmuş, bu Papa sayesinde Hristiyanlık hak din olarak kabul görmüştür. Başkenti Rûmiye-i Kübrâ⁹⁹⁹ olan İmparator doğuya geçerek burayı da Papa Filenderos'a ahaliye rehberlik ve din ile devlet işlerini yürütmekle mükellef kılmış kendisi Makedonya tarafında ikâmet etmiştir.¹⁰⁰⁰ Artık Rûmiye-i Kübrâ, Rîm-Pap (Roma) olarak anılır ve Papaların cemaatlerini yönetim merkezi halini almış

kralına.Hırslandırılma şevklendirme ile o da ittifaka katıldı. Bkz: İdris-i Bitlisî, Heşt Bihişt 2. Cilt, (?)a.g.e., 75-76; Bitlisî eserini 2.Bayezid döneminde hazırladığı için burada yer vermeyi uygun bulduk.

⁹⁹⁷ Kemal, Selâtin-Nâme,(2001).a.g.e., 168.

⁹⁹⁸ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt 7.Ketibe*,(2013). (Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım) Ankara: Türk Tarih Kurumu, bu eserden iktibas ettiğini belirten: Mustafa Ali(Gelibolulu), *Kitâbü't-Tarih-i Künhü'l Ahbar* c.1,(1997) Uğur Ahmed vd (Haz), Erciyes ,Üniversitesi Yayınları, Erciyes, 1997. Fatih dönemi olaylarına yer veren Tursun Bey ise Papalıktan söz etmemiştir: Tezbaşar, Ahmet. (Haz.) (1973) *Fatih'in Tarihi: Tarih Ebu'l Feth*. İstanbul: Tercüman; 1485 yılına dek olayları ihtiva eden Neşri de Papa yahut Papalık yer almaz, Öztürk, Necdet (Haz.) (2013), *Cihânnümâ* 6. Kısım Osmanlı Tarihi (1288-1485) , İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

⁹⁹⁹ Rumiye'tü'l Kübra'nın Roma dışında İtalyan yarımadasını işaret etmek maksadıyla da kullanıldığı görülmektedir. Mehmed Zaim, Cami'üt Tevârih'inde Fatih Sultan Mehmed'in tahta çıkışı üzerine diyar-ı Peç, Alaman, Nemçe, Üngürüs ve sair elçilerin yanında Rûmiyyetü'l Kübra krallarının da payitahta iştirak ettiğini yazar. Bununla birlikte mevcut bilgilerde Papalığın bu dönemde elçi göndermediğini bildiğimizden bunun Venedik, Ceneviz gibi İtalyan Yarımadasındaki devletleri işaret ettiğini düşünmekteyiz. Sır, Ayşe Nur (2007) *Mehmed Za'im Cami'üt-Tevârih*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi,Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 237; El Uleyf ise İstanbul'a dair tarihi bilgi verirken Rûmiyyetü'l Kübra (Büyük Rûmiye)'nin Frenk istilalarına uğramasıyla İstanbul'un kurulduğunu ifade eder.Bkz: Oumar, Saad F (2010) *Ahmed Bin El-Hüseyn Bin Muhammed Bin El-Uleyf'in Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum Fi Menâkibi's-Sultân Bâyezid Melikü'r Rum Adlı Eserinin Çeviri ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir,190. Yine El-Uleyf de yer verilen bilgiye göre Büyük Rumiye kentinin adı kurucusu Restevanus'dan gelir, 222. Rüstem Paşa Tarihi'nde Konstantin'in Roma'yı bırakıp Konstantinopolis'i kurması bağlamında Roma işaret edilir. Bkz: İnan, Göker (2011) *Rüstem Paşa Tarihi* (H.699-9686/1299-1591), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 78.

¹⁰⁰⁰ İlk bölümde verdiğimiz bilgilerden farklıdır bu bilgiler. Buna sebep olarak pek çok bilginin henüz ortaya yeni çıkıyor olmasından yani yüzyılımızın tarih araştırmaları ile ortaya koyulmasından kaynaklanmakta olduğu kuvvetle muhtemeldir.

bulunmaktadır.¹⁰⁰¹ Bir Papa'nın ölümü sonrası liyakat sahibi olanlardan bir diğeri keşişler ve papazlar arasından seçilir ve onun otoritesini kabullenirler. Hristiyan krallar taç ve meşruiyet sembollerini ondan alırlar ve bugün (XV.yy) Hristiyan 14 kralın tümü onun eliyle tahta oturtulmuş olup yeni krallar elini öpmeye gelir ve böylece krallığa atanırlar. Papa'nın Hristiyanlar arasındaki derecesi Müslümanlar arasında "Ben-i Abbas"ın sahip bulunduğu yüceliktir. Hz. İsa'nın ilk olarak dile geldiği beşik ile çarmıha gerildiği haçın tahtaları Rûmiye-i Kübra'da ikamet eden Papa-i Âzam elinde olup bulundurulduğu mabet yücelik bakımından Beytü'l Makdis derecesindedir."¹⁰⁰²

Bitlisî'nin verdiği diğerk bir bilgiye göre; "Fatih'in Otranto seferi için görevlendirdiği Gedik Ahmed Paşa'nın sefer düşüncesine göre, İslam ülkelerine en yakın olan Polya'nın (Napoli) Frengistan ülkeleri arasında en geniş sınırlara sahip olmasının yanında en gelişmiş ve varlıklı olanıdır da. İlâveten coğrafi olarak orta yerde bulunmaktaydı ve buranın zaptı sonrası Rûmiye-i Kübrâ'yı fethetmek hayli kolay olacaktır. Bu fethin ardından Hz. İsa'nın halifelerinin meskûn bulunduğu Rûmiye-i Kübrâ'yı fethetme maksadı taşınmaktaydı."¹⁰⁰³

Müverrihin verdiği bilgiler önemlidir buna mukabil Papalığın Sultan Mehmed dönemindeki faaliyetleri çok daha fazladır. Buna sebep modern tarih araştırmaları ve bilimsel yaklaşım ile hayli bilginin ortaya çıkması olduğu ilk akla gelen sebep olsa da bilhassa, adalara gerçekleştirilen iki saldırıdan dolayı yer verilmemiş olması müverrihin tarih yazım anlayışına dair önemli karineler sunmaktadır. Dikkat çeken bir husus, Papa(lığa)'ya dair ifadelerin "Gazavât-ı Sultân Murâd b.Mehemmed Hân" kroniğinden oldukça farklı olmasıdır. Bu kısmen Cem meselesi sebebiyle müverrihin yaşayıp yazdığı zamanda Papalık ile münasebetin nispeten olumlu olması olgusuna bağlanabilir. Aynı sebebin Papalık ile verdiği bilgilerde yer alan Hristiyan krallar tarafından gördüğü saygı hususunda da etkide bulunmuş olması mümkündür. Buna karşın müverrihin eski bilgileri içeren kaynakları kullanmış olduğu da düşünülebilir.

¹⁰⁰¹ "Rumiye-i Kübra'da Roma kayserlerinin başkanı olan Papa, Frenk hükümetlerinin merkezini(Roma) yönetmektedir, o vakit(Constantinus'un İstanbul'u kurması zamanı) büyüklük ve zenginlikte en başta gelen şehirdi" bilgisi Hoca Saadettin Efendi'de de bulunur. Bkz: Hoca Sadeddin Efendi. (1979). Tacüt-tevarih c.2. (Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoglu). Ankara: Kültür Bakanlığı, 295-297.

¹⁰⁰² İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt* 7.Ketibe,(2013). a.g.ç.,57-58/116; İlâveten bu eserden iktibas ettiğini belirten Gelibolulu Mustafa Âli'nin eserine bakılabilir: Bkz: Mustafa Âli. (1997). *Kitâbü't- târih-i kühû'l-ahbâr-1*. (Haz. Ahmet Uğur vd.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 484-488/ 493-494.

¹⁰⁰³ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt* 7.Ketibe,(2013). a.g.ç., 253, 261.

Müverrih El Uleyf'in İstanbul'un kuruluşu ve sonraki tarihine dair verdiği bilgiler arasında Papa ve Papalık da bulunmaktadır.¹⁰⁰⁴ El-Uleyf'in kaydına göre; "Roma'da bulunan bir kilise gümüş külçe ile kaplı dört kapıya sahip olup tavanları sarı renkli bakır ve kalay ile tutturulmuş kiremit ile örtülü idi. İçerisinde Frenk krallarının ilki olan Kral Kârla'nın çarmıha gerilmiş biçimde altın ile yapılmış bir heykel ve sonraki kralların heykelleri yer almaktaydı. Tüm duvarları sarı bakırdan mürekkep olan kilisenin içerisinde bir Anka kuşunun on iki karış boyunda olan iki pençesi yer almaktaydı. Üç yüz arşın uzunluk ve iki yüz arşın kalınlığa sahip kilisenin kubbesi kurşundandı ve üzerinde sarı renkli bakırdan yapılmış bir sığircık yer almaktaydı. Kilise'nin bulunduğu muhitte hiç zeytin yetişmediğinden sığircıklar gaga ve pençeleri vasıtasıyla burca iki zeytin getirerek tüm yıl süresine ihtiyacı karşılamaya kâfi miktarda zeytin istif ederler ve bunlar kandil yağı elde etmek maksadıyla kullanılırdı. Roma ahalisini Papa yönetirdi ve Hristiyan kralları Papa'nın dizine eğilir, ayaklarını öperler, Papa'dan buyruk alana dek ser eğik vaziyette kalırlardı. Roma'da insanlar ölüleri gömmeyip mağaralara koyduklarından sinekler üzerlerinde gezinirler ve bu sebepten dolayı mütemadiyen veba vukua gelirdi."¹⁰⁰⁵

Osmanlı kaynaklarının II.Bayezid dönemini ihtiva eden kahiri ekseriyetinde Şehzade Cem meselesi hasebiyle Papalıktan söz edilir.¹⁰⁰⁶ Müstakil bir çalışma olan "Vâkı'ât-ı Sultan Cem"¹⁰⁰⁷ in içerdiği bilgiler burada yer vereceğimiz bilgiler ile paralelik arz etmekte olup burada İlk olarak Hoca Saadettin Efendi'ni "Tacü't Tevârih" eserindeki bilgilere yer vermeyi uygun bulduk.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁴ Oumar, S. F. (2010). a.g.t.

¹⁰⁰⁵ Oumar, S. F. (2010). a.g.t., 209.

¹⁰⁰⁶ Hadîdî yalnızca Rodos'a gidişini ifade eder, sonrası hakkında bilgilere yer vermez. Bkz: *Hadîdî Tarihi*, (2015) Öztürk, Necdet (Haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 290; Behiştî Cem olayını kısaca anlatırken Rim-Papa olarak söz eder. Bkz: Kaytaş, Fatma. (2011). *Behiştî Tarihi* (791-907/1389-1502) Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 309-310; Neşrî, şehzade Cem'im İmparatorluktan ayrıldığını ifade eder ancak Papa'dan söz etmez. Bkz: Öztürk, Necdet (Haz.) (2013), a.g.e., 341-342 ; ayrıca şu kaynaklarda da kısaca yer verilmiştir: Çimen, Cihan. (2006) *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (Kuruluş 892/1487'ye kadar), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

¹⁰⁰⁷ Vatin, Nicolas. (1997). *Sultan Djem: un prince dans l'europe du xv sciecle d'apres deux sources contemporaines: Vâkı'at-ı Sultan Cem, euvres de Guillaume Caoursin*, Ankara: Societe Turque d'Histoire

¹⁰⁰⁸ İbn-i Kemal 8.defterinde 39.sayfada yalnız Rim'in iklimine gittiğini kaydedip detay vermez. Yalnız önemli bir fark olarak Fransa kralının hasmı olan Rim'den Rumeli'ye saldırmak için aldığını ve hazırlık yaptığını ve şehzadenin vefatını aktarır. Bkz: İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman* 8.Defter, (1997) Uğur, Ahmet (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 141-145. Aşıkpaşazade kâfir beylerinin Reisi Rim Papa'ya gittiğini yazar, sonraki tarihî olayları eseri ihtiva etmemektedir: Öztürk, Necdet. (Haz.) (2013), *Aşıkpaşazade, Aşıkpaşazâde Tarihi* (1285-1502). İstanbul: Bilgi Kültür Sanat , 2013. Cem hadisesi sebebiyle kısaca yer verilen diğer kaynaklar için Bkz: Özgül, İbrahim (2010), *Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l Ebrâr Adlı Eseri* (1299-1648),

“1481 yılında Rodos’a giden Şehzade Cem’i daha emniyetli bir yerde muhafaza etmek gayesiyle Rodos’tan çıkarmak isteyen Üstad-ı Âzam onu Rumeli’ye geçirmeye and içmiş bulunmasına rağmen çeşitli kale ve şatolarının bulunduğu Françe(Fransa)’ye nakletmek üzere deniz yolu ile göndermiştir. Bu dönemde Pulya(Napoli) beyi ile Venedik ve Papalığın münasebetlerinin seyri menfi olduğundan Pulya beyinin kaptanları Rodos şövalyelerinin gemisinden şehzadeyi ele geçirmek için çalışmışlarsa da şövalyeler gemide bulunmadığını söyleyerek Cem’i tutsak bulundurmaya sürdürmüşlerdir. 1484 yılına kadar şehzadeyi çeşitli kalelerde dönem dönem tuttuktan sonra Papa, Pulya Beyi , Üngürüs Kralı ile bazı Frenk beyleri anlaşarak şehzade Cem’i Osmanlılara zarar vermek üzere kullanmak için Rodos’taki Üstad-ı Âzam’a başvurmuş 10.000 flori ödemeyi ve Cem ile ilgili alınması muhtemel kararlardan haberdar etmeyi taahhüt ettikten sonra Françe Beyi’ne de mektup göndermişlerdir. Mektupta şehzadenin kendi iradesiyle buralara geldiği ama esir olarak tutulduğunu, bu durumunun da uygun olmadığını yazmışlardır. Françe beyi de Üstad’a danışıp teslim etmeyi kabul etmiştir. Bu esnada da Papalıkta önemli bir göreve sahip olan Pulya beyinin oğlu ölünce Papa’nın zehirlettiği şayiaları yayılmış ve ittifakları bozulmuştur. 1488 yılında yeniden ilişkileri kurulunca Françe hükümdarına başvurup şehzadeyi istemişler ve hazırlanarak yola çıkarılan şehzade 1489 yılında Papalığın¹⁰⁰⁹ Roma’ya seksen mil mesafede bulunan Civita Vekeduke¹⁰¹⁰ limanına ulaşmış, haber alan

Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 78-79 , Sağırılı, Abdurrahman (2000) *Mehmed Bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)’Nin Nuhbetü’t Tevârih Ve’l_Ahbâr’ı Ve Târîh-i Âl-i Osman’ı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 108-109.

¹⁰⁰⁹ İdris-î Bitlisî şu şekilde anlatır: Rodos yöneticisi “*Hıristiyanların padişahı ve önderi, Frenk padişahlarının lideri Papa, şehzadeyi Rim’de (Roma) korumaya alıp kimse ile görüştürmedi. Bundan sebep ise bu tutumu ile bu durumun mücahitlerin sultanı ile dostluk bağı kurduğunu düşünmesiydi. Sultan’ın sefiri hacibü’l hüccabı Mustafa Paşa, Papa ile başşehri Roma’da görüşüp onunla önemli konuları konuştu ve anlaşma sağlandı. Buna göre İslâm’ın hilafeti Sultan Bayezid’de olduğu gibi Papa da Hırsitiyanların lideriydi ve şehzadenin Roma’dan çıkmasına katıyyen müsaade etmeyecekti. Sultan da Papa’ya karşı herhangi olumsuz faaliyette bulunmayıp müttefiki olarak kabul edecekti.*(Araya beyit ekler: *Vefa yolunda canla başla çaba gösteren kimse ahd şerbetinden başka bir şey içmez.*) *Fakat Efrenc kralı öylesine güçlenmişti ki Papa elinden taç giymiş olmasına rağmen İslam ülkelerine hâkim olmak için şehzadeyi Papa’dan istedi. Din ve dünya meselelerinde kendini İsa’nın halefi kabul eden Papa anlaşmanın zıddı bir tutum sergileyip din ve milletin namusunu lekelememek için O’na karşı çıktı. Efrenc Kralı Hıristiyan ümmetinin önderliğini yapmak senin için kâfidir, şehzadeyi korumak senin makam ve mevkiine uygun değildir diyerek zorla şehzadeyi Papadan aldı. Bu zamana dek Frenk krallarından bu tür bir muamele görmemiş Papa bu küçük düşürülmeyi kabullenemedi ve şehzadeyi zehirlemek üzere bir tellak görevlendirdi.* Bkz: Genç, Vural (2014), *Acem’den Rum’a: İdris-i Bidlisî’nin hayatı, tarihçiliği ve Heşt Behişt’in 2. Bayezid Kısmı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 610-611; Bu anlatıdaki beyitte ifade edilen “vefa”dan ziyade ikinci bölümde yer verdiğimiz gibi Papa’nın hesap ile kendi menfaatine en uygun tutumu segilediği düşüncesi daha yakın gözükmektedir.

¹⁰¹⁰ Roma ve Papalığın donanma üssü Civita Vecchia köle merkeziydi.Buraya getirilen Müslüman köleler soylu, elçi gibi yüksek sınıfların yanında din adamlarının da gündelik işlerini yaptırmak için kullandıkları insanları oluşturmaktaydı.Kölelerin bir kısmı da dinlerinin değiştirilmesi maksadıyla buraya taşınmaktaydı. Papalık donanmasında kullanılan ve forsalık yapan müslümanlar bu limanda yaşıyor ve nüfusun yüzde 5 ila

Papa, oğlu ve önemli beylerini karşılamak üzere görevlendirmiş ve şehzade özenle hazırlanmış bir at vasıtasıyla Papa'nın oğlunun konağına misafir edilmiştir. Sonraki gün Papa dışındaki neredeyse şehrin tamamı şehzadeyi karşılamış ve Papalığa götürmüşler, sonraki gün Papa diğer ülkelerin elçileri huzurunda şehzadeyi gayet özenli bir şekilde hazırlanmış, tacını, yüzüklerini takmış halde tahtında oturmuş vaziyette karşılamıştı. Şehzade girince ayağa kalkıp, elini sıkışmış, sarılmış ve iki tarafından boynunu öperek sevgi ve hüsn-ü kabul göstermiştir. Sonrasında ikramlar sunmuş ardından tekrar istirahate göndermişti. Üç gün şehzadenin onuruna şölen düzenlenmiş ve şölenin son günü şehzade ile yalnız görüşmüştür. O'na neden bu ülkelere geldiğini sorunca, o da amacının Rumeli'ye geçmek olduğunu fakat şövalyelerin ahdlerini yerine getirmediğini, yedi yıldır onu ellerinde tuttuklarını zevcesi ve çocuklarını özlediğini söyleyip kendisini Mısır'a göndermesini istemiştir. Şehzade duygulanıp ağlayınca Papa da ağlamaya başlamıştır. Sonra, saltanat istediği için Mısır'a gitmesinden ziyade Üngürüs'e gitmesinin makbul olduğunu, orada kendisine destek temin edecekleri karşılığını verdi. Buna mukabil şehzade Mısır'a gitmek isteğinde kararlıydı.

Engürüs'den bir elçi gelip şehzadeyi istediği vakit Papa onu çağırıp düşüncesini sormuş, o da küffarın kılıcıyla İslam ülkesine saldırırsam benim küfre saptığıma inanırlar ben ise yalnız Osmanlı değil tüm cihanın saltanatına karşılık inancımı elden bırakmam karşılığını vermiştir. Bunun üzerine sinirlenen Papa, şehzadenin anlamadığını düşünerek gayri hoş cümleler sarf etti, şehzade de “size başvuranlar, hainlere yaraşır karşılık bulursa evladır” diyerek bu dili anladığını gizlemedi. Mahcup olan Papa itizar ederek kendisini kucakladı ve “senin saltanatın için yaptığımızı kabul etmemen ağır geldi, bunun için kızdım ve dilimi tutamadım” dedi, saygı ve sevgi göstererek onu odasına gönderdi. Şehzade'nin Rîm-Papa'da olduğunu uzaklığın iki aydan fazla olmasından dolayı biraz geç öğrenen Sultan Bayezid, Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'yı bu bilginin sıhhatini yoklaması için göndermiş, Papa da elçiye müspet muamelede bulunmuştur. Şehzade ile görüştüktan sonra yeniden Papa ile görüşen Mustafa Ağa Papa'dan Sultan Bayezid'in şehzadenin korunması ve başka ülkelerce kullanılmasının önlenmesinin sağlanması konusundaki isteğini ilettil. Papa Sultan Bayezid'in ilgisine mazhar olmayı istiyordu ve onun adamları ile sıkı münasebet tesis etmek için canını dahi verirdi. Sultan Bayezid'den istediği; fetih planları içerisinde

10 arasındaki kısmı oluşturuyorlardı. Bu ise o dönemde ve şehirde 250 ila 300 kişiye tekabül ediyordu. Yalnız bu liman değil papalığın diğer limanlarında da Müslüman köleler nispeten az olmakla birlikte bulunmaktaydılar. Bkz: Bono, S. (2003). a.g.e., 53.

Papalık topraklarının çıkarılmasıydı. Sultan Bayezid’e “O’nun kulu, hükmüne boynu eğik kapısının uşağı, yürüdüğü toprakları başının tacı” olduğunu söylemiştir. Sultan Bayezid’den bu buyrukları alması yegâne mutluluk sebebi olmuştur ve artık bundan sonra onun en sadık kölesidir lakin tek isteği topraklarına saldırı olanağının önünün kapanmasıdır. Bu konuda Papa’ya teminat veren Mustafa Ağa payitahta dönerken Papa da bundan sonra hatalı bir davranışa zinhar kalkışmadı. Ve üç yıl sonra zulmün yolcusu bu Papanın pis canı cehennem kütüğü olmak üzere bu âlemi terk eyledi. Şehzade, yeni bir Papa seçilene kadar yirmi gün daha güvenli bir yere götürülmüş yeni Papa seçilmesine müteakip yeniden Papalıktaki ikametgâhına taşınmıştır. Önceki Papa zamanında Françe padişahı şehzadeyi istediğinde Rodos gâvurları Françe devlet adamlarına rüşvet vermiş, onlar da ona şehzadenin kendisinden ve dininden hiç hazzetmeyip ağır küfürler sarf ettiğini -şehzade de Françe padişahı ile görüşmek istediğinde padişahın topraklarına bir Türk’ün ayak basmasını istemediğini söylemişlerdi. Papa ile Üngürüs beyi, Françe padişahından istedikleri vakit padişahın Cem’in gitmesine müsaadesi bu sebepten ileri geliyordu. Fakat Cem’i taşıyan gemideki kaptan ile sohbet eden bir kaptan, Cem’i Papa’ya teslim ettikten sonra Françe padişahının yanına gitmiş, Cem’in ona hediye verdiği kıymetli ata hayran olan padişah bu değerli atı nereden edindiğini sormuştu. Kaptan da Papa’nın Cem’e, Cem’in kendisine hediye ettiğini ve onun övgüye layık karakterini ve sevecenliğini anlattı. Bunun üzerine vakanın künhüne varan Françe padişahı kendisini aldatan devlet adamlarına tehevvür etti ve azledip Papa’ya şehzadeyi istediğini bildirmek üzere bir kaptana görev verdi. Döndüğünde bu kaptan da şehzadeyi methetmiş, padişah da şehzadenin durumuna teessür eylemiş ve ziyadesiyle istek duyarak ordusu ile harekete geçmişti. Hristiyanların lideri ve Frenk krallarının en ulusu olan Papa, her ne kadar krallara tacı giydiriyor ve Hristiyanlar arasında ona boyun eğiliniyor olunması ilk koşul sayılsa da Françe kralı Frenk beyleri arasında en güçlüsüydü ve Frenk ülkelerinde pek çok yer onun hâkimiyetindeydi. O ayrıca İslâm beldelerinin hâkimiyetini ele geçirmek gibi gerçeküstü hayallere de sahipti. Bu maksadı için de şehzadeyi ele geçirmeyi istiyordu ve Rîm Papa ülkesine doğru yola koyuldu. Bunu duyan Rîm Papa, Cem’i hazinelerini de muhafaza ettiği Sancta Angelo kulesine kapadı, kral gelince kendisi de buraya sığındı. França kralı, yirmi gün süresince burayı kuşatmış, metrisler yıkılınca Papa anlaşma yapmak durumunda kalmıştı. Papa, Cem’e França kralı ile gitmek isteyip istemediğini sorunca şehzade, “ben esirim, orada yahut burada esir olmamın bir farkı yok” demiş, Papa ise “siz iki kralsınız, ben tercümanınızım” deyip şehzadeyi krala teslim etmiştir. 25 Ocak 1495 tarihinde şehzade ile kral yola revan oldular. Françe kralları arasında Papa’ya böyle davranmak

alışıldık değildi ve Papa bunu kabullenemeyerek bir tellak(berber) göndererek şehzade Cem'i zehirle bulanmış bir ustura ile tıraş etmesini sağlamış ve şehzadenin bir kaç günde yüzü gözü şişler içinde kalıp ağrılar ve sancılar içinde kıvranmış, sonrasında da vefat etmesine neden olmuştur. Ölmeden evvel de "hep bu kâfirlerin benim vasıtam ile Müslümanlara zarar vermemeleri için dua ettim" demiştir."¹⁰¹¹

Bu anlatıda ise Fransa krallığına karşı daha ılımlı üslupta kalem tutulduğu, şehzade Cem'i eleştiri ve yargılamadan kaçınıldığı görülür. Şehzadenin son sözlerinin ne kadar gerçekçi olduğunu kestiremeyiz fakat bu ifadenin müspet bir anlatıya katkı sağladığı Sultan Bayezid'in bu sıradaki faaliyet, Papa'dan isteklerine yer verilmemesi de aynı oranda olumlu bir anlatı resmetme isteği gibi durmaktadır ki verilen mesaj da oldukça anlamlı olmuştur: Şehzade Cem, özünde zehirlenmemiş Tanrı'ya ettiği dualarının kabulü ile vefat etmiş zehir ise Papa'nın onurundan kaynaklanmıştır.

Macaristan ile Hırvatlar sebebiyle vuku bulan 1493¹⁰¹² savaşında Ali Bey komutasında akın yapılan Macar topraklarında pusuya düşürülüp ağır zayıatlar verince Hırvat banlarından olan Derencil, kâfir beylerine haberler gönderilip destek istenmiş, Rim-Papa(*Mesîhi milletin öncüsü, İsevîlerin şeyhi ve halifesi Roma'daki Papa da siyah sancak ve haç taşıyan iki bin donanımlı askeri dinini korumak maksadıyla yardım gönderdi*¹⁰¹³) iki bin azgın asker göndererek destek vermiştir.¹⁰¹⁴ Hristiyan krallarının en ulusu olduğu için onun gönderdiği salıp (haç) bulunan sancağı talih getirmesi için ön saflarda dalgalandırarak harekete geçmişlerdi.¹⁰¹⁵

Bitlisî'nin anlatımına göre; Sultan Bayezid'in İnebahtı'yı zaptı ve Moton üzerine hareketi döneminde Venedik, Leh, Çeh kralları ile anlaşmış müteakiben dinlerinin lideri olan

¹⁰¹¹ Hoca Sadeddin Efendi. (1979). *Tacü't-tevarih* c.3. (Yalınlaştıran: İspet Parmaksızoglu). Ankara: Kültür Bakanlığı, 215-233.

¹⁰¹² Hoca Sadeddin Efendi. (1979).a.g.e.,284.

¹⁰¹³ Genç, Vural. (2014),a.g.t., 670; Bitlisî kanaatimce Acem'den de gelmiş olmasının etkisiyle Hoca Saadettin'den nispeten nesnel davranabilmiş gözükmele birlikte İsevîler yani Hristiyanların yegane dinî önderi olmadığını görmezden gelir bir tutum sergiler gibidir. Bunun yanında "dinini korumak maksadıyla" ifadesi de şaşırtıcıdır zira Osmanlıların din değişikliğine zorlamak yönünde bir politikaya sahip olmadıkları sarıh bir tarihi olgudur. Bu konudan ayrı olarak 1501-1502'de Yayçe Kalesi'nin ele geçirilmesi konusunda "hisardaki kâfir serverleri, büyük ruhban ve keşişlerin kulaklarını kesip ipe bağladı, kâfirlerin ipe dizilmiş bu kulaklarını babasına gönderdi" ifadesini kullanmıştır. Buradaki "baba"dan kastın Papa olup olmadığı metin anlatımından çıkarılamamaktadır. Bkz: Genç, Vural. (2014),a.g.t., 703-704.

¹⁰¹⁴ İbn-i Kemal de bu konuda bilgi verir ve Papa'dan İrim-Pop olarak bahseder.Bkz: İbn Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman* 8.Deft. Uğur, Ahmet(Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 130-140: 133.

¹⁰¹⁵ Hoca Sadeddin Efendi. (1979). a.g.e. 276-277.

“Büyük Papa”ya başvurmuşlar onunla ağız birliği yapmış ve Papa öğütlerde bulunarak onların müttefikliklerini tesis etmiş, krallar Büyük Papa’nın buyruk ve nasihatlerine seve seve itaat etti ve tek sözü onların ittifakına yetmiştir. Beyt: “*Şehinşaha gösterdikleri itaatin dışında bütün düşünceleri bâtildi*”¹⁰¹⁶

II.Bayezid döneminde Venedik ile Macaristan arasında ittifakı gerçekleştiren Papa ile ilgili Firdevsî-i Rumî “Kutb-Name” adlı manzum eserinde bilgi verir: Kudüs’e giden iskele olan Moton’un alınmasını duyan dinsiz Rim-Papa buranın yeniden ele geçirilmesi için büyük gayretler sarf etti. Rim-Papa izniyle hayli insan Osmanlılara karşı cenk için harekete geçti. Bunlar altınlar döküp kiliseye gider, kiliseye altınlar döker, haç öper, puta yüz sürerlerdi, Rîm-Pap’ın rahibi de bunlara sorgu ve azap yok derdi. Böyle yaparak cehennemden kurtarırlar sanırlar kendilerini, o lanet Rim-Papa bilmez ki gâvurlar bu yolla rahmeti elde edemezler. Moton’un fethi çok yakınan salıp(haç) kavmini üzdü, Rim-Papa’nın sanemine niyaz ettiler ve Rim-Papa Frenk krallarına haberler gönderip “düşmandan sakınılmasa Koron’un kaybedilmeyeceğini, İnebahtı’nın kaybedilmesindense devlet ikbaline erişmez olsalar daha evla olacağını, haç yani Mesih’in sanemini gayri ciddiyâne taşıdıkları için Tanrı’nın kızıp Türklere bahşettiğini, artık kutsal yere ruhbanların gidemez olduğunu ve akıllarını başlarına almanın vaktinin geldiğini” söylemiştir. Moton körfezi elden çıkmadan artık gözünü açması gerektiği konusunda uyarıda bulunup Engürüs’e intikam alınması için altın gönderilmesini ve Engürüs’ün savaşmasını salık vermişti. Çih ve Lehliler de altın ile ittifaka çekilerek bu durumdan kurtulur, bu yolla Üngürüs de kabul eder ve böylece yüz bin kadar asker kazanmış müteakiben Türk’ün üzerine saldırılmışlardır. “Rim-Pap’a güvenirsiniz İstanbul üzerine erişir, putperest dostunuza yardım ederseniz, Kudüs ile Şam’ı dahi ele geçirirsiniz, o vakit Mesih de gökten iner.” Bu arada Ceneviz’e Efreng(Fransa) haber gönderince nifak için kurdular bir ittifak.¹⁰¹⁷

Rûmî, 1496 yılında Lehistan’ın Boğdan’ı ele geçirmesi ve Macarların Osmanlı sınırındaki garnizonlarına saldırmasıyla başlayan savaşları da anlatır. Bu anlatıma göre; Papa bolca nasihatte bulunmuştu ve “onun gibi din Ulu’sunun sözüne itibar edilerek müttefik olup Osmanlıları yenmek gerekir” ifadeleri istihzalı bir dille kaleme alınıp devamında “Engürüs’e altın ve gümüş gönderip Leh ve Çih’e de gönderip üç kralın ittifak etmesi ve denizden ve karadan saldırılmasını” gerekir. İbn Santur yani Papa, Engürüs kralına “bu iki

¹⁰¹⁶ Genç, Vural. (2014),a.g.t, 729-730.

¹⁰¹⁷ Firdevsî-i Rumî. (2011). *Kutb-nâme*. (Haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoğlu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 52-57.

krala mülk verilirse ittifak olacaklarını aralarında nifak olmayacağını” söyleyince Papa’nın gönlü hoş olur ve din büyüğü olan Papa’nın sözünü dinleyeceklerine inanarak bir name yazar, bu nameyi Engürüs kralının elçisi Kızılelma’ya ulaştıktan sonra diğer krallara elçiler ile gönderir. Rim-Papa’nın bu namesine uyarlarsa dinleri sevap olacaktır ve bu krallar ile ittifak olmak için çaba sarf edilmeliydi. Hedefleri Osmanlı topraklarını Kudüs’e kadar at ayakları altında geçmektir ve denizden de Frenkler gelecekti. Papa namede “Sultan Bayezid ejder ise siz pars, arslan ise siz timsah olun” demektedir; bu din büyüğü olan Papa’nın sözü olduğundan tutulması gerekliydi. Namede ayrıca Rum iline akın düzenleyip atlarını Osmanlılara tepmeleri, korkutmaları yazar ve tüm yapacaklarında İsa’nın himmeti ve Hristiyanların askerleri onlara kâfi gelecektir.¹⁰¹⁸ Engürüs kralı Rim Papa’nın haberini alıp ayartmasına aldanır ve Rum İli’ni ele geçirme isteğine kapılır. Kızıl Elma’dan kösler çaldırarak harekete geçen Engürüs Kralı 200.000 askeriyle Tuna’ya ulaşır ve Çih kralına Rim Papa namesini gönderip sevaba girerek Leh kralı ile ittifak kurmasını ve aralarına nifak girmeden üç devletin müttelik olması, Osmanlılara saldırıp Kudüs’e dek ulaşılması davetinde bulunur. Esasında bu sözler Rim Papa’nın sözleridir. Papa “İsa Mesih yeryüzüne inecektir ve o yeryüzüne inmeden Kudüs’e ulaşır, Türk’ün kanını toprağa akıtılır” demektedir. Bunlar Çih kralına ulaştırılınca Lih kralına olumlu yanıt verip Türk’e karşı hemen zafer kazanmayı düşünür.¹⁰¹⁹

Firdevsî bu kralların Balkanlar, Edirne, İstanbul’u ele geçirme düşüncesi ile istihza eder ve “Rim-Papa himmeti ile bu işin başarılabacağı” sözlerine karşılık “Hak dinin Hz. Muhammed’in vaaz ettiği din” olduğunu söyleyip “Papa’nın dini nedir ki” diye sorar. Bâtılın Hak olanı örtemeyeceğini bunun Ay’ın Güneş’i örtme çabası kadar nafile bir çaba olduğunu ve zamanın “Kutbu’l Aktâb”ının yani hak dinin bu zamandaki liderinin Sultan Bayezid olduğunu söyler.¹⁰²⁰

Leh kralının ölmesi üzerine Çeh kralı askerleri ile geri döner ve yalnız kalan Engürüs kralı Rim-Papa’nın çirkinliğine sert sözler sarf edip yanlış hükmüne ve anlaşma düşüncesine söven sözler söyledi. Engürüs kralı Papa’nın sözüne güvenerek ittifak edip anlaşmanın araya nifak sokmayacağına inandığından dövünmüştür. Rim-Papa’nın Kudüs’e dek hâkimiyet kurduktan sonra İsa’nın yeryüzüne ineceği sözüne inandığından nedamet duyup Papa’nın yalancı olduğunu, İsa’nın yeryüzüne incek olsa Papa’nın anlaşma düşüncesinin

¹⁰¹⁸ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 73-76.

¹⁰¹⁹ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 77-80.

¹⁰²⁰ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 95.

de hedefine ulaşacağını, Papa'nın saçma, yersiz sözler söyleyen bir zevzek olduğunu ifade eder. Daha doğrusu Firdevsî Engürüs kralının ağzından -muhtemel olarak kendi sözlerini kralın sözleri gibi- aktarır. Kral üzülen ve dövünürken halinin ne kötü olduğunu, bunu kendisinden iyi bilen olmadığını, Rim-Papa'nın baştan çıkarmak için telkinde bulunduğunu ve İblis'in fitnesine maruz kaldığını, İblis'in dahi Rim-Papa'nın yaptığını yapmayacağını, onun şer ile karga gibi öttüğünü söyleyip lanetler.¹⁰²¹ 1502 yılında Venedik ile Papalığın ittifakının anlatımı da Firdevsî'nin eserinde yer alır. Buna göre; Rim-Papa'nın himmetiyle Freng, Venedik asker hazırlar ki Osmanlılar ile savaşılsın. Bu Frenklerin arasında Venedik gibi Ceneviz de vardı ve Midilli'de kaleye saldırdılar.¹⁰²² Yenilgi sonrası Venedik Rim-Papa'nın atalarına sövgü dolu sözler sarf etti.¹⁰²³ Moton'u kaybettiğinde derin üzüntü duyuyordu, lanet ve sövgüler söylüyordu Rim-Papa'ya çünkü ahalisinin bir kısmını öldürüp kanlarını toprağa dökmüştü. Kendisini baştan çıkaran rahipleri de öldürmüştü.¹⁰²⁴

Son olarak bu kralların yenilgisiyle konusunda; “daima yersiz söz eder pis, murdar Rim Papa görmedim doğru sözünü. Benî-Asfar'ı saldırtmak için nameler yazar, sözüne uyulunca musibet bulurlar, bahtları kararır, yenilgi alırlar. O lanetlenmişin elinde ah ederler daima ve ne söylerse gereksiz söyler o inançsız. Rim Papa'nın yalancılığı bellidir, Mesih de etmez O'na azap, O da hoş bir yaşam sürer devletiyle. Lat ile Menat da hışım etmez.”¹⁰²⁵ Papa'nın dilinden konuşarak devam eder; “Rahipler şimdi ne yapalım, görüş alışverişi yapalım bu zaman başka ne yapalım muzaffer Bayezid Han'a teslim olundu; askerleri vurucudur, beyleri ise kale açan. Hristiyan askerlerini biraraya getirsem, köprü kurarak Tuna'dan geçip Rum-İli'nin suyunu içsem. Fakat Bayezid Han güçlü beğleri gönderir ki yakıp yıkıcıdır askerleri. Benim askerlerim de öyle bir savaş yapsalar ya... Tanrı gösterse böyle bir durumu gözüme, tüm cihanı görmüş gibi olurum. Onlar Hristiyanları kana bular, askerlerimin tümünü kırar geçirir.”¹⁰²⁶ En son krala öğüt verirken “Rim-Papa'nın yanlışlığının nedeni olarak Türk'ü yenme zamanının kitapta yazmaması” olduğunu ifade eder.¹⁰²⁷

¹⁰²¹ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 137-142.

¹⁰²² Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 146-149.

¹⁰²³ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 268.

¹⁰²⁴ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 270-271.

¹⁰²⁵ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 274-275.

¹⁰²⁶ Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 274-276.

¹⁰²⁷ Firdevsî'de Kızilelma Macaristandır, Roma yani Papalık değil. Bkz: Firdevsî-i Rumî. (2011). a.g.e., 277.

Görüldüğü gibi Rûmî, Papa ve kralların ittifaklığıyla ilgili ironik, istihzalı ve edebî bir anlatıma başvurarak bu faaliyetleri küçük ve hor görüşünü kaleme almıştır. Burada dikkat çekici olan husus ise Papa'ya karşı Sultan'ı zamanın hak dininin önderi olarak sunmasıdır. Bu ise Osmanlıları da Papalığa benzer (fakat O'nun söz konusu vasıftan yoksun, bâtılı olarak) siyasi olmanın yanında dinî önderin yönettiği devlet olarak resmetmek anlamını taşımaktadır. Benzer bir tutum İdris-i Bitlisî'de¹⁰²⁸ de bulunmaktadır. Ayrıca Rumî buraya kadar yer verdiğimizden daha fazla Papalığın Osmanlı aleyhtarı politikasına yer vermiştir. Bunun eline geçen Papalık name yahut fermanlarından haberdar olmasından kaynaklandığını düşünmek zor değildir.

Rodos ve Mohaç seferleri ile ilgili bilgilere yer vermeden önce Şehzade Cem'in iltica ettiği ve Sultan Süleyman'ın fethettiği Rodos hakkında 19.yüzyıl Osmanlı müverrihlerinden Zîver Bey'in Rodos hakkındaki bu çalışmasında¹⁰²⁹ Papalık ile ilgili hususlara burada yer vermeyi uygun bulduk.

Kudüs'teki Sen Jean şövalyelerinin 24. kolu Rodos'a 1310 yılında hâkim olmuş ve tüm kiliselerde bu durum kutlanmış Papa da bu durum için dualarla Tanrı'ya şükran duygularını iletmıştır.¹⁰³⁰ Çünkü bu ada Kutsal beldelere yeniden çıkmak için bir üs olarak telakki edilmiştir. Ayrıca Hristiyanlar ve Kilise'nin bölgedeki temsilci ve koruyuculuğu görevi; Papa'dan başkasına bağlı olmayan fakat başka inanca saptıkları söylenen Tampliyeler şövalyelerinden (Templier- Tapınak şövalyeleri) alınarak Rodos Şövalyelerine verilmiştir. Tampliye şövalyeleri Akka'yı Araplara sattıkları için Papa dahi onlardan soğumuş Fransa kralı Güzel Filip de onları Papa VIII.Bonifaz zamanında itham etmiş onlara makamca üstün olan Papalığı Avignon şehrine taşımış, V.Kleman'ı Papa eylemiştir. Filip'in Tampliyeleri lağvını desteklemeyen Papa ıslah çalışmasının daha iyi olacağını düşünmüş Filip bunu reddetmiş ve 1312 yılında lağvedip, mülklerine el koymuştur. Ancak Filip bunu az bulup 1314 de ülkesindeki şövalyeleri hapsedip Üstad Jak Dö Molay'ı ve yoldaşlarını Papa'nın karşı çıkışına rağmen katletmiştir. Hayli şövalye de insanların önünde ateşe verilmiş, İngiltere, Almanya, İsveç, İtalya'da da takibata uğramış, İspanya dışında, kıtadaki mülk ve topraklarını Rodos şövalyelerine bırakılmıştır. Bilgili kişiler ve Papa bunca mülkün şövalyeleri azıttıracağını ve din yolundan çıkaracağını savunmuşlar nihayetinde mülk ve tüm varlıklarının Papalık hazinesine aktarılmasına dair

¹⁰²⁸ Genç, V. (2014),a.g.t, 803-804.

¹⁰²⁹ Zîver Bey. (2013). *Rodos Târîhi* (Çev. Harid Fedai) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

¹⁰³⁰ Zîver Bey. (2013). a.g.e., 55.

karar alınmıştır ancak Rodos şövalyeleri de bundan yararlanmış ve en güçlü devletlerden biri olmuş, Papalığın dahi otoritesini görmezden gelip kuvvetlerini kullandırmadığı zamanlar olmuştu. Ancak adadaki problemler ve problemlerin farklı milletlerden olan hizipleri gibi konularda Papalığa başvurularak O'nun çözümüne başvurmaktaydılar. Papa şövalyelere cesaret vermek, Müslümanları perişan etmek istiyordu ve Ceneviz ile onları ittifak kılarak 1343 yılında Haçlı donanması gönderdi fakat müttefikler başarılı bir netice alamadılar. 1344 yılında da Türklere karşı Venedik, Kıbrıs, Papalık donanmaları “Jan Beyandre” kaptanlığında Haçlı seferi ilâm eylemesi sonrası İzmir’i zapt eylediler ve Avrupa’da kutlamalar yapıldı. Üstad-ı Âzamlar, bu makama geldiklerinde Papa’ya ziyarette bulunup bilgiler verir ve çözümlerine başvururlardı.

Yetmiş yıldan sonra Papalık Avignon’dan Roma’ya geri geldi ki bu sırada Osmanlıların Balkanlarda pek çok şehirde yayıldığı ve Patras’a hâkim olduğu haberi gelmiş kendilerine karşı gelen Venedik ve şövalyelerin kuvvetlerini ricata mecbur kılmışlar, şövalyelerin üstadı Jan Ferdinand Deredya da Osmanlılara esir düşmüştür. Frenkler birçok kez fidye ile serbest kalmasına çabalasa da müsbet cevap alamadılar. Buna mukabil üç yıl sonra serbest bırakılmış o da Rodos’a dönmüştür. Bu sırada Papalık kırk yıl sürecek bir ayrılığa düşer ve bu Rodos’taki şövalyeler arasında da hizipleşme yaratır. Osmanlılar da bu sırada (Yıldırım) Sultan Bayezid’in fetihleriyle gelişir. Bu ise kâfir ittifakına sebep olsa da Niğbolu’da mağlub olurlar. Frengistan’da “ehl-i sâlib” adıyla oluşturulan orduların maksadı ehl-i İslâm’ın hâkim olduğu yerleri ele geçirmek ve onları yok etmektir.¹⁰³¹ Fatih’in Trabzon’u da fethi sonrası Papa Pius “ehl-i sâlib” muharebesi için çağrı yaptı, Milan şehri civarındaki Manto’da müzakere etmek için Frenk beğlerine çağrılar yaptı fakat bu hareketiyle kendini küçük düşürdü. Fatih, Rodos’u kuşatmadan evvel “ehl-i sâlib”in ayağa kalkmasına mani olmak için Venedikliler ile sulh edip Rodos’a yardım etmelerini önledi ve bir paşasını Rodos’a tahribe diğerini Otranto’ya araştırmaya gönderdi. Daha sonra Rodos’u kuşattı fakat Napoli gemilerinin de etkisiyle başarısız olunca Papa üstadına kiliselerde övgüler okutmuş, kendisine iltifatlar etmişti. Fatih ölünce şehzadesi Cem Rodos’a iltica etti. Papa Sekizinci İnnosan, üstadı şövalyelik hakları ve bir şato vererek şehzadeyi kendi himayesine aldı, Üstad-ı Âzam Pier Dö Buson’u “ehli sâlib” donanma kaptanı ve liderliğini bahş eyledi. Bu sırada Papa olan VI.Alexandır adada kendi akrabalarını rütbelendirince Dö Buson’un zor durumda kalmasına neden oldu.¹⁰³² Sultan Süleyman

¹⁰³¹ Zîver Bey. (2013). a.g.e., 56-58, 64-77, 81-85, 91.

¹⁰³² Zîver Bey. (2013). a.g.e.,106-115.

döneminde Fransa kralı ile Şarlken savaş halindeydi ve Papa Luther ile meşgul olduğundan Rodos adası müşkül vaziyet vukua gelmeden Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.¹⁰³³

Bu çalışma XIX.yüzyılda ortaya çıkmış olduğundan ve Papalık ile olan ilişkilerin bu süreçte daha fazla ve farklılaşmış bulunmasından dolayı üzerinde yorum yapmayı uygun bulmadık. Çünkü müverrihin bakışı klasik dönem Osmanlı müverrihlerinden daha farklı olduğu düşüncesinden hareket ettik ki ilişkiler de bu vasfa sahiptir. Bununla birlikte Otranto zaptına sebep olarak bilgi toplamayı göstermiş bulunması günümüz kabulüne nispetle dikkate değerdir.

Kanunî Sultan Süleyman döneminde meydana gelen ve sebebine önceki bölümde yer verdiğimiz Mohaç Savaşı ile ilgili olarak Celalzâde Mustafa Çelebi'nin “Tabakatü-l Memâlik ve Derecâtü'l Mesâlik” adlı eserinde Macar kralı Layoş'un Osmanlı tehlikesine karşı Hristiyanlığı korumak maksadıyla Avrupa'daki devletlerden yardım istediğini kaydederken “Roma” yı da sayarak Papalığı işaret etmiştir.¹⁰³⁴

Peçuylu İbrahim Tarih-i Peçevî'de¹⁰³⁵ inançsızların tarihinden Mohaç savaşına dair bilgileri naklinde Macar Kralı Layoş'un Papa ve tüm krallara yardım ve çağrı gönderdiğini fakat yardım yahut merhamet gösteren olmadığını, Papa'nın 4.000 yaya asker gönderdiğini ve Lehistan'dan 1.500 kişilik birliklerin muazzam olduğu kaydetmiştir.

Lütfi Paşa ise “Tevârih-i Âli Osman”¹⁰³⁶ adını taşıyan eserinde Rodos'un alınmasını müteakip şövalyelerin Frengistan'da serzenişte bulunduğunu, Firengîlerin harekete geçip Engürüs Kralı'na, Osmanlılara karşı sefer için başbuğ olmasını istediklerini ve Rim Papa'nın da desteklediği bilgisini verir. Müteakiben de keşişler her yerde sefer ilâm ederler, Hristiyanların bir kısmı canı bir kısmı malı ile iştirak eder, vergiler toplanır ve bunun neticesinde Erim Papa ruhani kral ile Engürüs kralı önderliğinde Mohaç savaşı gerçekleşir.

¹⁰³³ Ziver Bey. (2013). a.g.e., 122.

¹⁰³⁴ Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). *Tabakâtü-l Memâlik ve Derecâtü'l- Mesâlik*. (Haz.) Ayhan Yılmaz. İstanbul:Kariyer Yayıncılık İletişim, 113,121.

¹⁰³⁵ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). *Peçevî Tarihi* C.1. (Haz. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 113-119.

¹⁰³⁶ Lütfi Paşa. (2001). *Tevârih-i Âl-i Osman*. (Haz. Kayhan Atik). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 250-261.

Her üç müverrihin de övme yahut yerme olmadan Papa'dan diğer dünyevi krallar gibi söz etmiş olmaları önemli bir tarih yazımı gelişimi olarak mütalaa etmeye uygun gibi görünmektedir. Buna sebep olarak ise bu dönemlerde Papalık faaliyetlerinin Osmanlı kuvvetlerine önemli bir zarara yol açmamış olmuş olgusu olduğu düşünülebilir.

Sultan Süleyman'ın 1529 yılında kuşattığı Viyana'da yaşanan ikinci çarpışmada Rim Papa'nın bayraktarı denen bir köpek rehin olarak ele geçirilmişti. Vezir-i Âzam İbrahim Paşa, onu huzuruna getirterek “*Viyana'yı almak değil kral Ferdinand'a haddini bildirmek*” için kuşatmanın gerçekleştirildiğini, bu olaydan sonra şayet yerini bilmezse bildirmeye kâdir olduğunu söyleyerek serbest bıraktığını ve onun da bunu duyurduğunu Peçuylu İbrahim nakleder.¹⁰³⁷ Verdiği diğer bilgilere göre ise; inançsızların Roma Papazından üç rütbe kadar altında bulunan rezil ruhbanlara “irşek” denir ve Viyana kuşatması sırasında Estergon'daki Sultan Süleyman'a gelip itaat etmiş ve Sultan'ın Macar kralı olarak kabul ettiği Kral Yanoş safına geçmiştir.¹⁰³⁸

Yılı net olarak verilmemiş olsa da 1533 yılı öncesinde olduğunu tahmin ettiğimiz bir tarihte Barbaros Hayreddin Paşa'nın birçok gâvurun gemisine baskın verdikten sonra Roma'ya ulaşip buradan buğday yüklü altı gemiye hâkim olarak Cerbe adasına gönderdiği anılarında yer almaktadır.¹⁰³⁹

1534 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın Osmanlı hâkimiyetine dâhil ettiği Tunus'un Osmanlılardan alınışını ise Kâtip Çelebi “*Tuhfetü'l Kibâr Fî Esfârî'l Bihâr*” eserinde ele alır: Sultan Süleyman'ın Safevîler seferini fırsat olarak gören Papa, İspanya Kralı Korlos'u teşvikiyle Portakal kralı ile müttefik oldular ve 300'ü bulan barça ile kadirgaya 24.000 tüfekli asker hazırlarken Osmanlı hâkimiyeti öncesi Tunus'a hâkim Hafsaogullarından Hasan müttefiklere Barbaros'u kuşattığını bildirip hızla yardıma gelmeleri gerektiğini bildirdi. Müttefikler de Halkü'l Vad'ın yakınında bulunan Suluburç'da limana geldiler.¹⁰⁴⁰ Barbaros'un kuvvetleri gâvurlardan pek çoğunu kırıp geçirse de cephe gerisinden daima

¹⁰³⁷ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 139-143.

¹⁰³⁸ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 246.

¹⁰³⁹ Seyyid Muradî Reis (2012), *Kaptan Paşa'nın seyir defteri* (Haz. Ahmet Şimşirgil). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 127.

¹⁰⁴⁰ Buraya kadar olan bilgiler Barbaros Hayreddin Paşa'nın anılarında ayı şekilde yer almaktadır. Bkz: Seyyid Muradî Reis (2012).a.g.e., 193-195.

destek aldıkları için Barbaros Tunus'u bırakmak durumunda kaldı.¹⁰⁴¹ Ancak Hayreddin Paşa sanılan bir kişi yakalanarak yakılmak suretiyle öldürülmüş fakat bir süre sonra hakikat anlaşılmıştı. Barbaros Hayreddin Paşa¹⁰⁴², anılarında bu konu ile ilgili bir olay anlatır. Buna göre; İspanya kralı(V.Charles) Papa'ya giderek taç giydirmesini istediğinde Papa, Barbaros tüm Frengistan sahillerini harap ederken sen taç verilmeyi hak etmiyorsun demiş, Kral Hayreddin Paşa'yı ele geçirip öldürdüğünü söylemiş ve bunun üzerine Papa onu kutlayıp tacı hak ettiğini ancak yedi gün düşünerek müşahade etmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat dördüncü güne dahi ulaşılmadan Minorka adasından bir imansız Barbaros'un baskın yapıp kendilerini perişan ve bir kısım insanları da köle eylediğini Papalığa bildirmişti. Papa nezdinde yalanı ifşa olmuş, Papa O'nu yalancılıkla suçladığı gibi ağır sözlere layık görmüştü.¹⁰⁴³

Bu anlatıda V.Charles'ın Barbaros Hayreddin Paşa karşısında denizlerde başarısız kılınmasına ağırlık verilmiş olduğu, öncekinde ise Papa'nın aracı, teşvik edici rolü dışında etkisinin bulunmadığı bilgisiyle kaleme alınmış olduğu anlaşılabilmektedir. Papalığın daha etkili olduğu olaylarda ifadelerin daha sert olduğunu görmüştük. Ayrıca Papalığın tacı meselesi de hikâyeleştirilmiş gibi durmaktadır. Çünkü V.Charles'a 1529 yılında Papalık tarafında taç takıldığı, bunun da V.Charles'ın 1527-8 yıllarındaki olayları müteakip Papalığın V.Charles'ın etkisi altında gerçekleştiği bilgisini vermiştik. Bu anlatı da V.Charles'ın istihzaya konu olduğu görünmektedir. Onun yalnızca "İspanya Kralı" olarak yazılması Osmanlı yönetiminin kabulü ile yani İmparator olarak görülmemesi de dikkat çekilmesi gereken bir durum olsa gerektir.

1536 seferi sonrası Osmanlıların ele geçirdiği Solin kalesini tekrar ele geçirmek isteyen Avusturya; İspanya, Portekiz, Çeh, Leh ve Rim Papa ile ittifak kurmuş ve papazların yönetiminde 12.000 kişilik asker Solin kalesi üzerine gönderilmiştir. Bosna valisi Hüsrev Bey 1537 yılında gerçekleşen bu olayı işitince üzerlerine saldırarak mağlup etmiştir.¹⁰⁴⁴

Osmanlıların 1537 Polya ve Korfu saldırıları sırasında Papalığın rolünü Celalzâde şu şekilde aktarır: Polya savaşından sonra Portekiz, İspanya ve Papa; Venedik ile Osmanlılara

¹⁰⁴¹ Kâtip Çelebi. (2007). *Tuhfetü'l Kibâr Fî Esfârî'l- Bihâr*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Kabcacı Yayinevi, 62-64.

¹⁰⁴² Seyyid Muradî Reis (2012).a.g.e., 66.

¹⁰⁴³ Kâtip Çelebi de kralın, Papa'ya Hayreddin Paşa'yı öldürdüğü haberi kısmını nakleder.Bkz: Kâtip Çelebi. (2007).a.g.e., 206-207.

¹⁰⁴⁴ Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). a.g.e.,217-218.

karşı ittifak oldular.¹⁰⁴⁵ Yine bu sefer sırasında Osmanlı seferleri sırasında İspanya ile anlaşılan Korfos kalesindeki küffarın Osmanlı donanmasına saldırması üzerine, kale kuşatılmış ve kahredilmiş Allah'ın gazabına uğramış olan Lütfi Paşa; Papa ve kıymetsiz ve perişan Ferendik'in donanmalarının durumu hakkında bilgi edinmek için dört kıta kayık ve Salih Reis'i görevlendirilmişti. Salih Reis de İspanya, Venedik ve Papa donanması'nın kaleye yaklaştığını bildirmiştir.¹⁰⁴⁶

1538 yılında vuku bulan Preveze deniz savaşını Celalzâde şu şekilde anlatır: Sultan Süleyman'ın Boğdan seferinden faydalanan Venedikliler fırsattan istifade yoluna gittiler, İslam düşmanı Papa da zamanın istismar zamanı olduğu düşüncesindeydi ve en mahir korsanlarını biraraya getirdi, 83 parça gemi hazırlandı. Öncelikle Preveze olmak üzere çevredeki tüm kaleleri ele geçirmek için kara ile denizden Preveze'yi kuşattılar, karaya toplarını çıkaran müttefikler tabya meydana getirdi ve bir gemiden ilk ateş sonrası her yönden güçlü top sesleri yankılandı.¹⁰⁴⁷ İspanya, Venedik ve Papalık kuvvetleri hakkında teferruatlı bilgi edinmek isteyen Hayreddin Paşa teftiş için bir keşif gemisi görevlendirdi ve İspanyol amiral Andrea Doria'nın 55 büyük, 90 küçük gemiden mürekkep bir deniz gücü olduğu bilgisi edinildi.¹⁰⁴⁸ Savaşın önceki gün, Andrea Doria'nın 8 kadar yelkeni bulunan 80 gemisi ve onları takip eden 52 hızlı gemisi görüldü. Arından Venediklilerin 80 parça gemisi kendi komutanlarıyla geldi. En sonunda Papa amirali 30 parçadan mürekkep bir destek ile geldi. Magalo Mastori 10 gemi, Portekiz kâfiri de çeşitli kayıklar ile destek verdiler.¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁵ Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). a.g.e., 225-226.

¹⁰⁴⁶ Erkan, Davut. (2005). *Matrâkçı Nasuh'un Süleymân-nâmesi* (1520-1537) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 197-199.

¹⁰⁴⁷ Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). a.g.e., 233-234; Aynı bilgi Barbaros Hayreddin Paşa'nın hatıratında da mevcuttur ancak İspanya, Venedik, Portekiz, Papalık ifadeleri bulunup herhangi bir sıfat yer almaz. Bkz: Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). a.g.e., 214-215.

¹⁰⁴⁸ Barbaros Hayreddin Paşa'da hatıratında Andrea Doria'nın 52, Papalığın 30, Venedik ile İspanya Kralının 80'er parça kadırgası ile Venediğin 10 barça ve 10 karakası olduğu kaydedilir. Bkz: Seyyid Muradî Reis (2012).a.g.e., 222-223.

¹⁰⁴⁹ Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). a.g.e., 242-244; Kâtip Çelebi de Papalıktan ve sağladığı kuvvetlerden aynı şekilde bahseder. Bkz: Kâtip Çelebi. (2007).a.g.e., 72-73. Önceki Osmanlı tarihlerinden iktibasarlarda bulunmuş Münecimbaşı'nın bilgileri de aynıdır: Bkz: Münecimbaşı Ahmed Dede.(1977.) *Sahaif-ül-Ahbar-Fi Vekayi-ül-a'sar* C.2. (Haz. İsmail Erünsal) İstanbul: Tercüman, 551-553 Peçevi 1.ciltte Papa, Venedik, Fransa, İspanya'nın üçyüzü aşan gemi oluşturduğunu yazar. Bkz: Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e.,210-212; Papa'nın 30 gemi sağladığı şu kaynak da yer alır: Sağırılı, Abdurrahman (2000) *Mehmed Bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'Nin Nuhbetü't Tevârih Ve'l_Ahbâr'ı Ve Târîh-i Âl-i Osman'ı* , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul ,186-7; Kanunî Sultan Süleyman dönemi olaylarını anlatan fakat Papa'ya yer vermeyen kronikler için Bkz: Çelik, Ahmet Faruk (2009), *Fethullah Arifi Çelebi'nin*

Rüstem Paşa Tarihi'nde ise¹⁰⁵⁰ Kanuni Sultan Süleyman'ın 1543 yılında kuşattığı Estergon kalesinin yardımına Engürüs, Muşkar, Alaman, Çesar, İspanya, Çeh, Portakal, Kızıl Elma ile Rim Papa'nın 6.000 kişiden oluşan güçlü silahlı kuvvetler gönderildiği yazar.

Osmanlı İmparatorluğu'na 1537 yılında tâbi kılınmış Kiklad adalarından en büyüğü olan Nakşa adası 1540 yılında tamamıyla hâkimiyete alınmış ve dükaliğine 1566 yılında Yasef Nasi getirilmiş, öncesinde duka olan IV.Giacomo¹⁰⁵¹ bu durumu kabullenmemiştir. 1568 tarihli bir mühimme kaydı¹⁰⁵² IV.Giacomo'nun bu faaliyetlerini gerçekleştirmek için Venedik ve Rim Papa'ya başvurduğunu ve firkateler ile Nakşa adası çevresinde rahatsızlık ve zarar vermek maksadıyla seyr-ü sefer de bulunduğu bilgisini ihtiva etmektedir. Bu hüküm konumuz açısından Papalığın eline geçen küçük fırsatları değerlendirmekten kaçınmadığını gösteren bir belgeyi de işaret etmektedir.

Buraya kadar olan anlatılarda da Papa'nın ittifaklardaki varlığı dışında, büyük bir etkide bulunmadığı bilgisiyle kaleme alınmış olduğu anlaşılabilmektedir. Papalığın daha etkili olduğu olaylarda ifadelerin daha sert olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bundan sonraki kayıtlarda da bu etkinin yazımı etkilediği daha sarîh görülecektir.

Kıbrıs'ın kuşatılması¹⁰⁵³ sırasında Venedik'e Papalık yardımı yapılmamışsa da yardım için teyakkuz halinde bulunduğu mühimme kayıtlarının verdiği bilgiler ile öğrenilmektedir. Lefkoşa kuşatması için Temmuz ayında harekete geçildiği bilgisi Peçevî Tarihi'nde yer

"Şehname-i Al-i Osman'ından Süleymannâme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

¹⁰⁵⁰ İnan, Göker (2011) *Rüstem Paşa Tarihi* (H.699-9686/1299-1591), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 228; Kanuni dönemi ile ilgili diğer kroniklerden olan Ferahatnâme, Fetihname-i Sigetvar'da ve Celalzâde'de de Papalık ile ilgili bilgiye yer verilmemiştir. Bkz: Akgün, Murat (2008), *Harîf Abdülcelil Efendi'nin Ferahat-Nâmesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Naç, Kübra (2013), *Âgehi'nin Fetih-Nâme-i Kal'a-i Sigetvar'ı*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Topal, Seyid Ali (2008), *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

¹⁰⁵¹ Demircan, Yasemin. (2009). Nakşa Adası: XVII Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Bir Tahrir Defterine Göre. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Reşat Genç Özel Sayısı, S.677-681.

¹⁰⁵² BOA, MD. 7, 1555.

¹⁰⁵³ 1560 yılındaki Cerbe fethini anlatan Cerbe fetihnâmesinde Papalıktan söz edilmemekle beraber karşılaşılan askerlere dair *"haç, dinlerinin büyüğü papaslarının saçına, önlerinde eğilip onların kılıcıyla takdis edip kutsamalarına özen gösterirler"* bilgisi verilmiştir. Bunun doğrudan papalığa işaret ediyor olmasa da Katolik olup Papalığa bağlı olduklarını, Luteran-Protetan Hristiyan olmadıklarını belirtmek istediğinden kaynaklanmış olduğu düşünülebilir. Bkz: Zekeriyazâde, *Ferah Cerbe Fetihnâmesi*. (1999). Gökyay, Orhan Şaik (Haz.), Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

almaktadır.¹⁰⁵⁴ Söz konusu kayıtlara göre Ağustos ayında Lefkoşa kuşatma halindeyken Girit adasına dil almak maksadıyla gönderilen donanma bir fırkate ele geçirerek önemli bilgiler edinmiştir. Bu bilgilere göre 11'i Papa'nın olan 200 gemiden müteşekkil bir donanmanın Venedik ve İspanya'nın da desteğiyle hazırlanmış halde bulunduğu ile bunların 49'unun İspanya, 130 paresinin de Venediğe ait bulunduğu bilgileri edinilmiştir. İlaveten adanın fethi sonrasında bu donanmayı saldırılması emri verilmiştir.¹⁰⁵⁵ Mühimme kayıtlarının verdiği bilgiye göre Eylül ayının sonlarında yine İspanya, Venedik ve Papa'nın gemilerinden müteşekkil bir küçük grup Rodos'a saldırarak buradan 25 kişiyi tutsak alıp gitmişlerdir. Padişah, Piyale Paşa'ya Rodos kadı ve sancak beylerinin bu vakadan haberdar etmesine rağmen müttefiklere karşı neden harekete geçmediğini sormakta, Kaptan Ali Paşa ve Mustafa Paşa'nın da gemileri ile birleşilip bu müttefik donanmasını tahrip etmesini buyurmaktadır. Hükme göre bunun gerçekleştirilmesi Frengistan'a hâkim olunması ile eşdeğerdedir.¹⁰⁵⁶ Kâtip Çelebi Piyale Paşa'nın Girit adasında bulunan yalılara saldırdığı bilgisini verir.¹⁰⁵⁷ Aralık ayına gelindiğinde ise Papa'nın da içerisinde bulunduğu söz konusu müttefik gemilerinin hâlâ Girit ve çevresinde bekledikleri ve bu gemilerdeki askerlerin hastalık taşıdığı, vezir Piyale Paşa ile Mustafa Paşa'ya bildirilip, müttefiklerin Kıbrıs hakkında bilgi almak için gemiler gönderdiklerine dikkat çekilme ve Kıbrıs'ta bir kaç parça gemi bırakıp müttefiklerin üzerine gidilmesine öncelik verilmesi istenmektedir.¹⁰⁵⁸ Peçevî Tarihi'nde vezir Piyale Paşa ile Kaptan Ali Paşa'nın çeşitli türde 400 kadar gemi ile kuşatmaya başladığı bilgisi¹⁰⁵⁹ göz önünde bulundurulduğunda müttefiklerin bir saldırı planladıkları fakat sayılarının yarı yarıya az olmasından dolayı bundan caymış oldukları düşünülebilir. Bunun yanında Kıbrıs tarafından Osmanlı donanmalarına önemli zayıat yaşatılması söz konusu olduğunda harekete geçmeyi düşündükleri de mütalaa edilebilir. Kıbrıs kuşatmasının seyri bu savaşın müttefikleri ile yapılacak olası bir savaşı önlediğini düşünmek de uygun görünmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs'ın fethi neticesinde müttefiklerin dağıldığını söylemek yanıltıcıdır. Mühimme kayıtlarından edindiğimiz bilgiye göre; Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine alınmasıyla Portekiz, İspanya, Papalığın daha büyük donanma tesis ederek Venediğe yardıma hazırlandığı ve Venediğin yanında bulunduklarını açıkladıkları buna mukabil Osmanlıların söz konusu durum karşısında donanma kuvvetlerini biraraya getirdikleri ve bu gemilerin

¹⁰⁵⁴ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 468.

¹⁰⁵⁵ BOA, MD. 10, 680.

¹⁰⁵⁶ BOA, MD. 10, 517.

¹⁰⁵⁷ Kâtip Çelebi. (2007).a.g.e., 111.

¹⁰⁵⁸ BOA, MD. 10, 521; BOA, MD. 10, 539.

¹⁰⁵⁹ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 468.

Kıbrıs tarafına geçmelerini engellemekle görevlendirildikleri öğrenilmektedir.¹⁰⁶⁰ İlâveten Dubrovnik¹⁰⁶¹ beylerinin ilettikleri bilgilere göre İspanya kralı Philipp 100 adet kadirgayı Venedik'e yardım maksadıyla Papa'ya göndermiştir. Ayrıca Dubrovnik, Papalık ve diğer müttefikleri ile ilgili bilgileri Osmanlılara bildirmeye devam etmektedir.¹⁰⁶² 1571 yılı nisan ayında Portekiz, İspanya, Venedik, Papa'nın Osmanlı donanmasına savaş ilâmları payitahta ulaşmış ve bu havadis üzerine divanın savaş kararı kesinleşmiştir. Vezir Pertev paşanın 124 olan gemi sayısını 200'e çıkarması, Vezir Mustafa Paşa ile Cezayir beylerbeyi Kaptan Ali Paşa'nın Kıbrıs'ta bulunan kadirgalardan yeterli sayıda alınarak Pertev Paşa'ya destek olunması buyrulmuştur.¹⁰⁶³ Papalığın ve diğer devletlerin ittifakları ve hazırlıkları Dubrovnik tarafından Osmanlı yönetimine iletimi devam etmektedir ancak verilen bilgiye göre Papa ile kral Philip'in ittifakının sahilliği Dubrovnik tarafından tüm ayrıntısıyla bilinmemektedir. Osmanlı yönetimi Dubrovnik'ten yeni havadisleri aldığı vakit yeniden göndermesini istemektedir.¹⁰⁶⁴ Ancak Peçevî Tarihî'nde kaptanların Preveze limanına ulaştıktan sonra müttefiklere dair bilgi alındığı ve donanmanın eksikler ile savaşa katıldığı ifade edilmektedir. Ve müttefikler isim isim zikredilmeyip "kâfirler" nitelemesiyle yetinilmektedir.¹⁰⁶⁵ Kâtip Çelebi ise çelişkisi dikkatten kaçmayacak bir yaklaşımla Osmanlı donanmasının düşmanın müttefik donanmasını beklediğini fakat gelmediklerini, kışın yaklaşmasından dolayı kuvvetlerin bir kısmının döndüğünü yazmıştır. Donanma tafsilatı ile ilgili olarak kadirga cinsinde; 100 Venedik, 4 Malta, 30 İspanya, 10 Ceneviz ile Florensiye'den 10, Portekiz 4, 12 Cicilye'den (Sicilya), 12 Papa'dan gemi bulunduğunu belirtir. İlâveten Ceneviz'in 4 marine cinsi söz konusudur. Gemilerin Roma mürettebatı kaptanı Marko Anton, İspanya kaptanı Cevan Osteryako'dur.¹⁰⁶⁶ Osmanlı donanmasının mağlup olduğu İnebahtı savaşı neticesinde 190 parça geminin müttefiklerin eline geçtiği ve her gemide 300 kişinin bulunduğu bilgisini Peçevî kaydetmiştir.¹⁰⁶⁷ İşte bu esirlerden biri olan Hindî Mahmûd Roma'ya götürülmüş ve burada tanık olduklarını değerli tarihi kaynak

¹⁰⁶⁰ BOA, MD. 12, 211.

¹⁰⁶¹ 1440-1441 yılında Ragusa ticret ve vergi vergi konusunda Osmanlılar ile anlaşma yapar. Bkz: Setton, K. (1997). a.g.e., 74.

¹⁰⁶² BOA, MD. 12, 266.

¹⁰⁶³ BOA, MD. 12, 394.

¹⁰⁶⁴ BOA, MD. 12, 529; BOA, MD. 16, 97.

¹⁰⁶⁵ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 474-475.

¹⁰⁶⁶ Kâtip Çelebi. (2007).a.g.e., 114.

¹⁰⁶⁷ Peçevî İbrahim Efendi. (1999). a.g.e., 477.

vasfında bulunan “Sergüzeştname” adlı manzum eserinde ele almıştır. Konumuzla ilgisi bakımından burada onun Papa ve Papalık ile ilgili ifadelerine yer vereceğiz.¹⁰⁶⁸

Hindî Mahmud, Kıbrıs kuşatması öncesinde kâtiplik, müteferrikalık, sefirlik, kapıcıbaşılık, tımar defterdarlığı yapmış, sefere katılmadan evvel en son Dergâh-ı Âli mütefferikalığı görevini yürütmüştür.¹⁰⁶⁹ Esir düştüğünde altmış yaşında olan Hindî Mahmud Sultan’ın Roma’ya hâkim olması duasında bulunur. İnebahtı seferine katılır ve esir olur. Roma günlerine dair anlattıkları ise şöyledir: Roma’ya Kızıl Elma denir, Pir-i Mugan (Mecusi-Ateşe Tapanların Piri) daima burada ikâmet eder. İnsanlar ona Papa derler, Hristiyanlar o buyurursa canlarını vermekten çekinmezler. Tüm Hristiyanlar ve ruhbanlar emirlerine boyun eğler.(Venedik-İspanya ittifakını Papa’ya duyulan saygıya atfetmesi ve İspanya ile olan diplomatik müzakerelerden haberdar olmaması doğal görülebilir. Bununla birlikte haberdar olup olmadığı bilinmediğinden bu yönde bir yargı hatalı olacaktır.) Kâtibe emredip maksadını yazdırır ve dilediğini yerine getirir, Don Jivan’ dan bu yolla esirleri Roma’ya getirmesini istemiş, Don Jivan karşı çıkmasına rağmen sonunda Papa’nın emrine uymuştur. Öncesinde Papa’ya mektup yazmış ve rahiplerin esirlere iyi davranacağına dair teminat almıştır. Kırk yedi günlük deniz yolculuğundan sonra Roma’ya ulaşılmış ve toplam esaret süresi yetmiş yedi günü bulmuştur.¹⁰⁷⁰

Limanlarda gemiciler fahişeler ile zina ederler, veled-i zina oğlanları kiliseye verirler, kilise onları okutup ruhban eyler. Ruhban payesi alınca Hristiyanlar yalvarır ayaklarını öperler. Anabolu’dan Papa’ya giderken esirlerden Ahmet Bey hastalanır ve kısa süre sonra Papa’ya ulaşılır. Gaziler Roma’ya girerken kâfirler bunu seyrederdi.¹⁰⁷¹

Roma’da iken gayb’dan gelen bir işaret olarak; Hristiyan vaazı sırasında birisi Papa’nın Müslüman olduğunu, Türkün Roma’yı din vasıtasıyla ele geçirildiğini nida eder, Hristiyanlar bunun üzerine sükûnet içinde kalırlar. Bundan sonra Safer ayı gelir, bu ayda Allah padişahımıza adına yaraşır bir biçimde zafer ihsan etsin inşaallah.¹⁰⁷²(Burada yenilgiyi kabullenemediği gibi Papalığa atfetmiş olması dikkate değerdir. Papa’nın İspanya müttefikliği için verdiği ödünler hatırlanacak olursa gerçekten de Papalığın bu müttefikliği

¹⁰⁶⁸ Hindî Mahmûd. (2013). *Beyân ola cihânda sergüzeştüm: İnebahtı gâzîsî Hindî Mahmûd ve esâret hâtîrâları*. (Çev. Ahmet Karataş). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

¹⁰⁶⁹ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 34.

¹⁰⁷⁰ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 350-351.

¹⁰⁷¹ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 354-360.

¹⁰⁷² Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 271-272.

sağlaması dolayısıyla yenilgide önemli müsebbiplerden olduğu ve öyle de görüldüğü bu ifadede çok açıktır. Hindî Mahmud'un İspanya değil Papalığın Osmanlı hakimiyetine alınması isteği bu yönüyle oldukça önemli görülmektedir. Bu tarihe dek Papalığın bir şekilde Osmanlı hakimiyetine alınmasını isteyen ilk yazar olması da önemli olduğu gibi esareti süresince bir şekilde öğrenip-duyduklarının da etkili olduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir)

Nevruz günü Pir-i Mugan'ın daveti için hazırlandı Müslümanlar ve Hıristiyanlar ile dolmuş sokaklardan geçilip bir salona girildi, ayanın adı okundu ve Pir-i Mugan orada değildi. Sonra vezir payesindekiler gelip kafes gibi olan odaya girdiler. Gelenek bu şekilde olmamasına rağmen O ruhban halvete girmiş ve Don Civan'ın gönderdiği kethüda, nâme ile hediyelerin(esirler) listesini vermiştir. Don Civan eksiklerin bulunduğunu Pir-i Mugan himmet ederse yeniden Türk'e baskın yapıp çok sayıda esir daha alacağını söylemiştir.

Esaret süresince esirler birbiri içerisinde üç hane içinde altışar kişi kalır, zaman zaman birbirleriyle buluşurlardı. Bir gün buluşmada kiyl'u kal edilirken edepsiz bir kaç esir çatışır ve bu duyulunca Papa durumdan haberdar edilir. Nihayetinde onları ayrı bir kapıda esir edip yalnız kuru ekmek ve su verilmesi hüsn-ü tedbiri ile yola getirdi Pîr-i Mugan.

Kötü Kâfirlerin Vasfı

Küffar Roma'ya hâkim olunca yoldan çıkmış, sapıtmışların kötü ünvanlısı olmuştur. Ruhbanı eline sonradan yazılmış kitabı alıp –hâşâ-- Tanrımız İsa'dır ve çıplakken çarmıhta katlolundu derler. Yılın bir günü matem günü yapılmıştır ki günahkârlar dövünsün ve Tanrı'nın affını kazansınlar. O gün bir sureti haça gerer ve derler ki “bu Tanrı İsa.” Bunlar Allah'a iftira eden zalimlerdir ve bu itler ellerini gerip bu suretle Allah'a isyan ederler. Hem o bozgunculuk bir kez olmuşken bu tutumla bunlar her yıl her an yaparlar. Müteakiben domuzlar gece toplanır, bu sureti gezdirirler ve “din budur” derler. On binden fazla mum yakarlar, böylece cehennem yolunu arar bu imansızlar. Kendilerini kayışlarla döverler ve gövdeleri kan revan olur. Günahlarını itiraf ettiklerini, ruhbanın günah affına

derman bulunduğunu söylerler. Allah bunlara gazap etmiş, onlarda dalalet içerisinde kalmışlar. Daima cehennemde kalsın zakkum ve katran yiyedursunlar.¹⁰⁷³

Şeker Lâtifesi

“Şekerlemeler göndermiş Papa ki Mahmud Bey yesin ve kendisini dost bilsin. Mahmud bey yedikçe tadı daha tatlı gelmiş ve “dost(Papa) uzaktan seyretsin” demiş.” Esasında bu ifadelerle Mahmud bu hediyeği şaka meselesi yapıp bir gazel kaleme almıştır.¹⁰⁷⁴ (Yazarın bu yönde bir latifeye başvurmuş olması da esaret süresince edinip duyduğu bilgi-dedikodular olduğuna işaret eder görüldüğünden oldukça manidar gözükmetedir.)

Fevt-i Papa

Esirler tarafından dualar edildi dinin askeri için ki yeniden gazalarda yol alsınlar. Duanın etkisiyle de ilk intikam Roma’da alındı. Çünkü Papa hasta olmuş can çekişir, ölüm zamanı geldi, sırtı yere serildi. Kâfirler elini ayağını öpüp ondan cehennemde yanmamaları için derman bulmalarını istediler. Papa hâl diliyle cevap verip “zakkum ile katranın hazırlandığını” söylemiş. Günlerce kelb (köpek) gibi can çekişip canı cehenneme arkadaşlarının yanına ulaştı. Ocak ayının yirmi dördünde def’ ve fevt oldu cahil kelb. Dua kılıcıyla aldık başını ki akmadı hiç kan. Putu kırıldığından üzgündür şimdi tüm küffar. Bu Allah’ın verdiği zaferin işaretidir. Kelbin karnını yardılar ve içini çıkardılar, leşini üç gün üç gece yatırdılar, ziyarete geldi guruh guruh küffar. Tenha zamanı bulanlar sakalından bir kıl yolup aldılar. Sıtmaya derman olduğunu söylerler. Devayı taşıyan hayvanı görmeli, haya kılı saymaz insan. Sonra ruhban toplandı ve ölüsünü ortaya koyup o zaman üryan kıldılar ve don ile gömlek giydirdikten sonra beyaz kaftan giydirip parmağına altın mühür yüzüğünü takarlar, bunun din ayini olduğunu söylerler. Sonrasında altından bir haç zincir takarlar, eli göğsünde bağlarlar. Ayaklarını dahi altın ile bağlarlar ya esasında âlemde ayak bağı olan ahmak odur. Başına altından tacı koyarlar cehennem ehli(ne?) altın saçsın diye. Tahtası Yunan olan kurşundan yapılmış tabuta koyar, yanına da şarap ile biraz kuru ekmek bırakırlar. İçi set kemerler üzerine kurulmuş kadim kiliseye eskiden beri daima ölen Papalar defnedilirmiş. Onu da kemerlerden birinin üzerine koyup iki mermer parçasıyla

¹⁰⁷³ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 284-296.

¹⁰⁷⁴ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 299.

görünmez biçimde kapatırlar. Kemerin üst kısmı تنها kalır ve Papa'nın şekli nakş olunur. O Papa ki nice canların cehenneme atıcısı oldu.¹⁰⁷⁵ (Papa'nın ölümünü İnebahtı yenilgisinin sebebi olarak yorması ve Papa'ya olan kızgınlığı önem atfedilmesi gereken bir durum olsa gerek. Hem yenilgi hem Roma'da esarete oluşu ve dahi Papanın ölüşü Papalığı bu olayda ne kadar müsebbib olarak gördüğünü yahut görmesinde etken olduğunu dikkat çekici bir biçimde göstermektedir. Nitekim buraya kadar ve bundan sonra yer vereceğimiz ifadeleri bu hissiyatını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır)

Dostun Ayrılığının Vasfı

Roma şehri harab olur inşaallah, İslâm ahalisi onu talan eder. Kelbler ile domuzlar fırsatını buldu ve it gibi dalaştılar kendi gibi olan kelblere. Birbirlerine düşüp kudurdular, taşradan şehire gelen Hıristiyanlar Papa hisarını kuşattılar, birçok Hıristiyan öldü. Birbirlerini kırsalar da kavuşsak biz de memleketimize¹⁰⁷⁶

Yeni Papanın Vasfı

Bir ruhban usulünce Papa oldu; bey, sultan, ileri gelen tüm Hıristiyanlar ona tabi oldu. Vefat eden Papa yerine Hıristiyanlar yeni birini seçtiler. Salı sabah vaktinde makamına geçti Pir-i Mugan. O gün Muharrem ayının ilk günüydü ki akranlarının ilerisinde olan papa oldu.(Mayıs 1572)

Hindî O'na der ki “ünvan gözetmez iyi rahip olan. Papa oldu asr vaktinde, yok olsun namı nişanı kısa sürede.”

Papa'dan evvel biz sahiptik buraya, o olmadan önce okunurdu burada ezan. Bizim beyler kalesine girip zaptetmişlerdi. Osmanlı askeri yerinde dururken Roma'da zulüm ile küffar oldu insanlar. Sonra gasben aldı burayı Papa. Rahman lütuf etsin, İslâm diyarı olsun Roma. Hâlihazırda da beş vakit ezan okur hapishane içinde olan Müslümanlar. Sübhan emriyle Kilise'si cami olsun, içerisinde hutbe okunsun.

Vasf-ı Papa ve Tamamlanmamış Kilise

¹⁰⁷⁵ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 312-316.

¹⁰⁷⁶ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 317-318.

Papa olunca girdi saraya, toplandı tüm ayan yanına. Nice geceler boyu mum yakıldı sarayın etrafında ve avlusuyla terasında. Ayrıca tüm yüksek kasırlarda ve yerlerde yaşlılar ve gençler mum yakmaktalar. Sokak içlerinde fiçılarda ateş yakar ziyadesiyle top tüfek atar, ateş yakarlar. Cehennemliklerin ateş ile oynamalarına bak, şimdiden ateş ile idman yaparlar. Saraya girmesinden 13 gün sonra dediler ki “zamanı geldi tacı giyip zünnarı kuşanmanın” Sarayın yakınında henüz tamamlanmamış bir kilise dikmişler, bilgi sahipleri 60 yıldır tamamlanmadığını söylerler. Tamirine Papa ferman vermişti. Kadim zamanlarda adı Santo Petro imiş ve banisi de o imiş çok zaman önce. Petro’ya İsa’nın ashabı derler, bina ondan eser kalmış. Papa olanlara şartla kalır o evkaf, ele geçirir orayı ayan. Tüm Papaların görevi o yapıdan gelir. Burasının tamamlanmamasının sebebini ruhban ve tarihçiler açıklarlar. Eğer tamamlanır ise Santo Petro, mutlaka ele geçirir yüce Osmanlı. Binası kubbesine dek erişmiş vaziyettedir, Hûda emretsin de hâkim olsun Sultan.

O kilise taşra kapısında bir yeredir, şimdi süslemektedirler ki yapılsın divan. Tacını giydi, zünnarını kuşandı Papa, tahtabend üzerine oturur ruhban. Tahtabendi taşır birkaç adam, sanırsın ki kırlangıç taşır iki hayvan. Eliyle ahaliye işaret verir, açarlar başlarını ve olurlar misli misli kelben. İki gün geçtikten sonra 15.gün olur ve Papa o gün şehri gezmeye çıkar.¹⁰⁷⁷

Vasf-ı Şöhret-i Papa

Yedeğinde süslü birkaç atlı ile üç katır yaya olarak takip ederdi iki tahtirevanı. Yedeklerin arkasında kırmızı cuka giymiş yüz seksen hizmetçi ve ayan yürür artlarında ise kırmızı sıkma kemhadan kaftanıyla Papa giderdi. Altın ile Haç yakasında solak eteklik kuşanmış kırmızı kadifeden şapkası ak bayramîden etekliği ile yanında atlılar ile yüz yirmi yaya ile ilerlerdi. Elini ahaliye sallarken parmağını oynatır, böylece küfr ayinini icra eder. Cellada benzer köpeklerden ikisi arkasındadır ve has hizmetçi ve sırdaşı da vardır. Onların arkasında akran olan kızıl kaftanlı kırk kardinal bulunur. Papalar kardinallerden olurdu eskiden beri. Her biri katıra binmiştir ki aslında o hayvan onlardan iyi yürürdü. Onlardan sonra gamlı yetmiş dört kişi bulunur, çoğunluğu bilgili papasdır. Onlar gibi kadınlaşmış erkekten dünyada erkeklik beklenmez. Bu topluluğa elli atlı saldırırsa yerle bir eder.

Vasfi Haziran

¹⁰⁷⁷ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 321-325.

Eskiden beri küffar ahali arasında bir fitne olurmuş. Papa saray kapısı yolundan gelip dolandığında o sokağın nihayetidir de oraya ulaşınca geriye dönüp saray yanındaki kiliseye dolanır ve burada sokaklar geniş haldedir, bu uzun sokağa bir çoban dikerler ve üzerine tente çekerler sokak avluya döner. Çiçekler ile duvarlar donatılır, duvar yönüne ince örtü gerilir. Hristiyanlar işitip buraya gelir, Papa sarayında birikirler. Her biri kâfurî mum yakar, ilâveten her Hristiyan başında ateş yakar. Papa sarayından dışarı çıkınca genç, yaşlı herkes mumunu yakar. İşte bunlar basiretsizdirler çünkü tepede güneş var iken bunu yaparlar. Bu insanlar süslenmiş sokağa yürürler, papaslar bu arada yer yer inlerler, feryat ederler. Mumlar ile bu şekilde yol alırlar, onlarıdır tahtabendine oturmuş Papa ve taşıyanı iki hayvan. Önünde iki kâfir, biri din diğeri beylik tacını taşımaktadır. Onun arkasında altın kadehte şarap ile hamurdan yapılmış yuvarlak yassı çörek(kurs) ve ekmek taşınır. O kursda Hazret-i İsa'yı yazmış, haç şeklinde gerilmiş şekilde. İşte bunun arkasında tahtabendinde Papa yer almakta, iki Hristiyan üzerine deri tutmakta. Dolaştıktan sonra Kilise kapısına ulaştılar ve Hristiyanlar kiliseye girdi, Papa çöreği yedi ve dedi ki -haşa- ol Hazret-i İsa. İsa demiş ki “bu kurs benim etim, kadehteki şarap etimdeki cân. Bunları yer içersen hakikaten etin etim, canın canım olur. Bu ekmeği yedim, şarabı içtim ve velî oldum üstelik Hristiyanların Babası” dedi. Ondan sonra Papa, Santo Kilisesi’ne gidip üç gün orada kaldı. Yani velayet sahibi oldu böylece, sonra gelip sarayına girdi o sarhoş.¹⁰⁷⁸

Güzel Hediyeinin Seyri

Ehl-i bâtıldan bir acayip hikâye dinledim: Anabolı bir zaman Roma kilisesi hâkimiyetindeyken Fransız zorla gasbetmiş, Hristiyanlar derler ki sonra İspanya ondan aldı. Buna işaret koyulmuş, vakf olduğuna dair ve bu da gelenek kabul edilmiş ve o zamandan beri de her yıl İspanya Papa’ya bir at hediye gönderirmiş. Her yıl içinde bir gün belirlenir ve Hristiyanlar o güne “Santo Petro” demeye başlar. O günde at şehre getirilir, genç ve yaşlı herkes onu izlemeye gelir. At boz bir tük atıdır. Önünce ateş yaktılar, top tüfekler atıldı, ahali mest oldu. Seher vaktinde bunun için uyandı dalalet ehli, bâtlı ayinlerini yaptılar: Kilise içine toplandılar, putu ellerine aldı tüm ruhbanlar. Sonra atı debdebe ile Papa sarayına getirdi ruhbanlar.¹⁰⁷⁹

¹⁰⁷⁸ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 326-331.

¹⁰⁷⁹ Hindî Mahmûd. (2013). a.g.e., 332-336.

Hindî Mahmud'un Papalık ile verdiği bilgiler bunlardan ibarettir. Bundan sonra diğer tarihlerde yer alan bilgilere devam edilecektir. Hindî Mahmud'un yenilgi ve esarete nedenli öfkelenildiği yazdıklarından anlaşılmakta, yoruma gerek bırakmamaktadır. Bununla birlikte Saint Pietro Bazilikası'nın yarım kalma sebebini Osmanlı korkusu ile anlatması dikkate değerdir. Zira yer verdiğimiz gibi bazilika savaş ve maddi sebepler ile tamamlanamamıştır.

Hindî Mahmud'un anılarında da yer verildiği gibi Papa(V.Pius) 1572 yılında ölmüştü ve bu haber Dubrovnik tarafından Osmanlılara iletilmiş¹⁰⁸⁰ ayrıca İspanya ve Venedik donanmalarına dair bilgiler de 2 Haziran 1572 tarihli mühimme kaydında yer almıştır. Müteakiben Bon Kaytabo¹⁰⁸¹ adlı kardinalin Papa seçildiği bilgisi yine Dubrovnik tarafından Osmanlı yönetimine iletilmiş, Venedik donanması hakkında bilgiler de 16 Haziran 1572 tarihli mühimme kaydında¹⁰⁸² yer almıştır Dubrovnik yönetiminden bu tür bilgilendirmelerin devamı istenmiştir. Bu kayıtlar Osmanlı yönetiminin Papalığın Venedik ile İspanya'yı müttefik kıldığını ve bu noktada Papalığın daha fazla önemsendiğine, dikkat verildiğine delil gibidir. Bu savaştan sonra Papalığın elinde bulunan, değer atfedilen esirlere karşılık Osmanlıların elinde bulunan esirler ile takas edilmek için diplomatik arayışa girildiği de mühimme kaydında yer almakta Avlonya beyi bu konu için aracı tutulmaktadır. Avlonya beyinden Papalığın takasa rıza göstereceği üst rütbeli esirleri teklif etmesi beklenmektedir. Keza Papalık öncesindeki bazı teklifleri kabul etmemiştir.¹⁰⁸³

İnebahtı savaşı sonrası Osmanlılara benzer mağlubiyetler yaşatmak, bir Haçlı seferi oluşturmak isteğinde bulunan Papalığın bu arayışlarında Fransa'ya başvurup Osmanlılar ile müttefik durumuna son vermesini istediğini ve Fransa tarafından müspet karşılanmadığı da Fransa tarafından Osmanlı yönetimine bildirildiği bir mühimme kaydında yer almaktadır. Yalnız bu gelişme değil Papalığın Alman ve Avusturya'da arayışta bulundukları fakat akamete uğradığı da bilinmekte olduğu ve Osmanlıların bu ittifaka katılmama durumunda barış halinin devamı konusunda politika izleyeceği ifade edilmektedir. Fransa'ya yazılan name-i hümayunu ihtiva eden bu kayıt Osmanlıların Fransa ile olan dostluğun güçlenmesi ile bu tür politika yanında siyasi bilgilerin paylaşılmasıyla da güç kazandığı ifade

¹⁰⁸⁰ BOA, MD. 19, 128.

¹⁰⁸¹ Ugo Boncompagni, 13. Gregorius adıyla Papa seçilmiştir. Bkz: Setton, K. (1984-a). a.g.e., 1077-1078.

¹⁰⁸² BOA, MD. 19, 254.

¹⁰⁸³ BOA, MD. 19, 185.

edilmektedir.¹⁰⁸⁴ Bu kayıt Osmanlıların İnebahtı mağlubiyetine rağmen Fransa tarafından güçlü müttefik, Avusturya tarafından çekinilmesi gerekli düşman olarak görülme devam ettiğinin karinesi gibi olmasının yanında Papalığın aradığı ve umduğu genel bir kutsal saldırı yapılacak denli güçten düşmüş, büyük hezimet yaşamış bir Osmanlı İmparatorluğu algısını oluşmadığını gösterir gibidir. Kıbrıs'ın hâkimiyete alınmış olması sonrası yaşanan bu mağlubiyet bir ölçüde Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünde akamet yaşadığına dair algı oluşturmuş olsa gerektir. Buna mukabil Avusturya'nın Osmanlılara karşı harekete geçmemesi de bu noktada önemli bir işaret olup Osmanlıların güçlü kara kuvvetlerini bu yenilgi ile görmezden gelmeyip, dikkate aldığını düşündürmektedir.

Bu yenilgiden beklediği faydayı görememiş bulunan Venedik 1573 yılında Osmanlılar ile sulh yapmış ve bu durum üzerine Osmanlılar Venediğe yönelik saldırı politikasını terk etmiştir. Buna mukabil Avlonya zapları ağasına gönderilen mühimme kaydı İspanya ve Papalık topraklarına taciz saldırılarının devam ettirilmesine dair bilgi vermektedir.¹⁰⁸⁵ Bu da Papalığın İnebahtı yenilgisi sonrası Osmanlıların yıldırma ve taciz maksatlı saldırılarına maruz kaldığını göstermekte bu da Osmanlıların Papalığı tehdit etmesinin yanında meydan okuduğunu ve kendisinden korkulmadığı, kendisinin Osmanlılardan korkmasını ihtar eder nitelikli saldırılar olduğunu düşündürmektedir. Filvaki Osmanlılar gerçek anlamda büyük oranda Papalıktan korkmuş bulunsa bu türden bir tutumda bulunmaz gibi gelmekle birlikte Papalığın kendisine karşı müttefiklerin mecrai olarak görüp ihtarda bulunduğuna da işaret eder görünmektedir. Osmanlıların Papalık ile en fazla doğrudan ilişkide bulunduğu ve bu zamanların da ciddi mahiyette olduğunu ifade etmek abartılı olmasa gerek. Hükmün verildiği tarih olan Mayıs 1573 tarihinden çok bir zaman geçmeden Papalığın payitahta gönderdiği görevlilerin Kasım 1573 yılında geldiğine dair İnebahtı beyine gönderilen buyruğun mühimme kaydı¹⁰⁸⁶ da bu noktada önemlidir. Söz konusu hükümde İnebahtı beyinden Papalık görevlilerine menziller ve derbentlerde menfi durum ve davranışlara karşı dikkatli ve tedbirli olunması istenmiş olup bu istek dikkate değerdir. Bu ikaz Osmanlı yönetici-reayası arasında Papalığa karşı infial uyandığını da düşündürmektedir. Filvaki Kıbrıs'a hâkim olunması sonrası Papalığın çabalarının İspanya'yı Venedik ile müttefik kılarak İnebahtı'da karşı karşıya getirmesinde rolü önemli olmuştur ve bu durumun bilinen ve rahatsızlık hissettiren bir durum olarak tepkiyle karşılandığını ifade etmek abartı olmasa

¹⁰⁸⁴ BOA, MD. 19, 247.

¹⁰⁸⁵ BOA, MD. 21, 763.

¹⁰⁸⁶ BOA, MD. 23, 381.

gerektir. Nitekim Osmanlı müverrihlerinin de Papalığa ilk dönem müverrihlerinden daha fazla dikkat eder oldukları göze çarpmakta, mühimme kayıtlarına yansımaları da buna delil gibi görünmektedir. Papalık ile ne görüşüldüğü bilinmemektedir ancak Temmuz 1574 tarihli mühimme kaydı Dukakin beyine, Leş iskelesinden Ancona'ya ticareti kat'i suretle men ettiğini, Ancona ile Papalık topraklarına ticaret maksadıyla verilen gemi ruhsatlarının bundan sonra verilmeyeceği bilgisini ihtiva etmektedir.¹⁰⁸⁷ Bu da Ancona başta olmak üzere Papalığa ticaret yönünden yaptırım, ambargo uygulandığını göstermektedir ki bunun Papalık ile yapılan görüşmenin müspet neticelenmediğine delil teşkil ettiğini ifade edebiliriz. Kasım 1574 tarihinde bu yönde yeniden hüküm verilmesi¹⁰⁸⁸ ise bu ambargoyu aşanların bulunduğu delil işaret etmekte olduğunu düşündürecek mahiyettedir. Buraya kadar gördüğümüz gibi Osmanlıların Papalık ile en sıcak, çatışmalı ve doğrudan ilişkileri XVI.yüzyılın bu son çeyreğinde cereyan etmiş gibidir. Söz konusu mühimme kaydına yansıyan bazı bilgilerden hareketle İnebahtı yenilgisi üzerine Osmanlıların Papalıktan hesap sorma ve cezalandırma politikası izlediğini ifade etmek hatalı olmasa gerektir. Bu noktada önceki bölümde Zinkeisen'in III.Murad döneminde Osmanlı nezdindeki itibarına yönelik kaydını yeniden değerlendirmek gerekir. Söz konusu kaydın sahil olduğunu varsaysak dahi Sokullu Mehmed Paşa'nın Roma'nın fethinin hayli kolay olacağı ifadesi dahi dikkat çekici olup ihtar maksatlı olduğunu düşündürmektedir. Daha önceki bölümlerde Papalığın çeşitli dönemlerde Osmanlıların kendi topraklarına yönelik çekincelerini Osmanlı yönetimine bildirdiği bilgisine yer vermiştik burada ise Osmanlı yönetimi bu konuda Papa'ya evvelki korkularını hatırlatır gibidir ve mühimme kaydında da saldırı emri verildiği dikkate alındığında Papalığa dolaylı olarak gözdağı verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. İlâveten Osmanlı resmî kaynakları da dâhil olmak üzere Papalığa ehemmiyetin arttığı sarihtir. Venedik raporları dolayısıyla Venedik tebaası, yabancı gözlemciler Osmanlı yönetiminin çekincelerini "olduğu gibi, saklamaya gerek duymadan" ifade edip gösterecekleri mecralar da değillerdir. Bu yöndeki tutumun çekinceleri gizleme maksatlı olduğu düşüncesi de makul görünmektedir. Nitekim bundan sonra yer vereceğimiz kaynaklar da bu yargıyı destekler niteliktedir.

1578 yılında Fas'ta meydana gelen olaylarda Portekizlilerin Papalıktan yardım aldığı ve diplomatik müzakereler yapıp Fransa ve İspanya'nın da müttefik olarak katılmaları yönünde arayışlarının mevcut bulunduğu dair istihbarat 1578 yılına ait bir mühimme

¹⁰⁸⁷ BOA, MD. 26, 222.

¹⁰⁸⁸ BOA, MD. 26, 402.

kaydında yer almakta ve Cezayir-i Garp Beylerbeyinin vaziyete uygun hazırlık yapması istenmektedir. Aynı hükümde İspanya'nın Flandr bölgesindeki isyan(Protestan) sebebiyle Osmanlılar ile sulh olanağının söz konusu olabileceği ve her durumun göz önünde bulundurulması gerektiği de tembihlenmiştir.¹⁰⁸⁹ Hükümden rahatlıkla anlaşılacağı gibi Osmanlı yönetimi İspanyol krallığı ile sulhe taraftardır fakat olası saldırıya karşı da teyakkuzda kalınmasını istemektedir. Bu ise yönetim anlayışı bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun zihniyetinden bir ciheti göstermektedir.

1581 yılına gelindiğinde ise 1572 İnebahtı savaşı esirlerinden Şemsî hatunun oğlu Topçu Ali'nin değerli esirlerden biri ile takasını mümkün kılmak maksadıyla Dubrovnik yönetiminin Papalık ile bu hususa aracılık yapmasını isteyen bir hükümde Papalık zikredilmiştir.¹⁰⁹⁰

Papalığa bağlı Ancona şehrinin bilhassa ticaret dolayısıyla Osmanlılar ile yakından irtibat içerisinde bulunduğuna yer vermiştik. 1583 yılına ait bir mühimme kaydında da bu durumu doğrulayan ve boyutları hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacak ifadelere rastlanmaktadır.¹⁰⁹¹ Söz konusu kayıta Osmanlı yönetiminin Ancona'da meskûn bulunan validesini payitahta getirmek üzere izin almış bulunan esir Marsilyo Gobyo'ya zorluk çıkarılmaması için yol üzerindeki kara ve deniz güzergahlarında sancak beyleri ve kadılarına bilgi verilmiştir. Bu kısmen Ancona ile payitaht arasındaki güzergâhlarda Osmanlı hükümünün varlığının üzerinde önem ve boyutunu işaret eder görünmektedir. Her ne kadar Ancona Papalığa bağlı bir şehir olsa da buraya yolculuğun Osmanlı hâkimiyeti ve güvencesinde bulunduğuna delalet eder gibidir. 1585 yılında Sakız beyine gönderilen hükümden¹⁰⁹² ise Papalığın Osmanlı hâkimiyet alanlarında dinî konular dahi söz konusu olduğunda muhtemel bir söz söyleme, müdahalede bulunma hakkının önünü almak hususunda kararlılık taşıdığı görülmektedir. Bu maddeye göre Sakız adasında bulunan İngiliz konsolosun adada meskûn bulunan Balsîne hatun ile izdivacı üzerine Katolik piskopos, hatunun mülküne kastetmiş ilâveten Roma'da Rîm Papa'yı da konuya dâhil ederek Messina'da meskûn bulunan kardeşinin de mülküne el koymuştur. Hükümde bu hususun şer'i gereklere göre çözülmesi ve adaletin temin edilmesi istenmektedir. Buna ilaveten bunun Osmanlı sınırları içerisindeki Katoliklerin, Protestanların yahut diğer

¹⁰⁸⁹ BOA, MD. 35, 475.

¹⁰⁹⁰ BOA, MD. 42, 304.

¹⁰⁹¹ BOA, MD. 52, 479.

¹⁰⁹² BOA, MD. 58, 271.

gayrimüslimlerin de problemlerinin çözümünün yine Osmanlı yönetimi ve onun mekanizması ile burada görevlilerin elinde bulunduğu vurgulanmasının üzerinde dış müdahalelere kat'ı bir tutumla karşı olunduğunu gösterir gibidir. Bu durum Osmanlı klasik dönemini bilhassa XIX.yüzyıldaki durumu dolayısıyla gücü veçhesinden ayıran bir noktayı da işaret etmektedir. Buraya kadar ele aldığımız ve görüldüğü gibi Osmanlı müverrihlerinden öte yönetimi Papalığa daha fazla dikkat eder olmuşlardır. Bu durum Papalığın gerçek anlamda Osmanlı üzerinde etkinliklerinin tesirli olmaya başlaması ile paralellik arz ettiğine dikkat çekmek elzemdir. Bu durumun bundan sonraki olaylarda müverrihlerin eserlerinde ne oranda yer ettiği konusu aşağıda incelenmeye çalışılacaktır.

Gelibolulu Mustafa Âli Kühü'l Ahbar¹⁰⁹³ adlı eserinde 1578-90 Doğu seferi sebebiyle Gürcistan'dan söz ederken Hristiyanlıktan bahisle Roma'yı işaret ederek "Kızılelma dib-i Frengistan'da bulunan muazzam bir Kilise'dir" ifadesini kullanmıştır. Hindî Mahmud da müverrihlerden farklı olarak Kızıl Elma olarak Papalığı işaret etmişti. Gelibolulu Mustafa Âli'nin de bu nitelemeyi Papalık için kullanmış olması dikkat çekicidir. Bu kullanımın Papalık etkinliğinin etkili olması ile paralel olarak ifade edilir olması bakımından önemlidir.

1593 yılında Avusturya ve müttefikleriyle başlayan 16 yıllık savaş sırasında Papalığın etkinliği Osmanlı kaynaklarında da yer bulmuş ve bu önceki konu ve savaşlarda ifade edilmedik biçimde üzerinde durulmuştur. Mühimme kayıtları savaş öncesindeki müttefik hazırlıklarına delil getirmektedir. Avusturya hazırlıklarına dair bilgiler yanında İngiliz krallığına¹⁰⁹⁴ karşı yapılan hazırlıklara dair bilgiler ve Papalığın dahiliyeti de casuslar aracılığıyla haberler edinildiği bilgilerini ihtiva etmektedir.¹⁰⁹⁵ Budin, Tımeşvar, Bosna beylerbeyliklerinden casuslar aracılığı ile bilgilerin toplanmaya devam edilmesi istenmektedir. Bu dönemde meydana getirilen ittifakta Papalığın önemli bir güç sağladığı söz konusu kayıta da görülmektedir ki bu sırada İngiltere üzerine de İspanya'nın hazırlığı için kırk bin altın sağladığı kaydedilmiştir. Aynı tarihli bir diğer mühimme kaydı¹⁰⁹⁶ İngiltere'ye karşı İspanya, Papalık ve Venedik'in ittifakına dair edinilen bilgilerin İngiltere ile paylaşılmasına dair olup Venedik ve Papalığın gemi ve maddi desteklerini İspanya'ya

¹⁰⁹³ Gelibolulu Mustafa Âli. (2000). *Gelibolulu Mustafa Ali ve Kühü'l-ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet devirleri*. (Haz. Faris Çerçi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 455-457.

¹⁰⁹⁴ İngiltere ile İspanya 1585 ile 1604 arasında aralıklı savaş halindeydiler. Bkz: Wiesner, M. E. (2016). a.g.e., 140.

¹⁰⁹⁵ BOA, MD. 70, 186.

¹⁰⁹⁶ BOA, MD. 70, 187.

sundukları istihbaratı iletilmiş, dost bir ülke olması dolayısıyla düstur gereği yardım edildiği ifade edilmiştir. Bu istihbarî bilgilerin İngiltere'ye faydalı olduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir. İngiliz krallığının kendi istihbarat ağırları ile edindiği bilgiler ile karşılaştırılarak Osmanlı katkısının boyutu ortaya çıkarılabilir.

Leh ve Erdel krallıklarına yazılan diğer bir mühimme kaydı¹⁰⁹⁷ İspanya, Venedik, Papalığın faaliyetlerine dair istihbarat toplanması isteğine dairdir. Osmanlıların bu bilgi ve İngiltere'ye yardımda bulunma isteklerini, İngiltere'nin başarısının kendisine karşı kurulacak muhtemel bir ittifakı menfi yönde etkileyeceği düşüncesine yormak olanaklıdır. İttifakın İngiltere'ye karşı başarısı müttefikleri diğer bir “inançsız” devlet olan Osmanlılara karşı hareket etmede cesaret verici olacağını ifade etmek hatalı olmasa gerektir. İlaveten Osmanlı İmparatorluğu'nun Sultan Süleyman döneminde Fransa ile kurduğu ilişkilerin politik vasfının bir cihetinin bu kez İngiltere ile kurulduğu yani politikanın sürdürüldüğünü gösteren kayıtlardan biri olarak görülmelidir.

Sınır ihlalleri ve Osmanlı kalelerine saldırı üzerine İyânî Ca'fer Çelebi'nin *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs*¹⁰⁹⁸ adlı eserinde Sultan Murad'ın(1574-1595) Habsburg İmparatoru'na gönderdiği 1585 tarihli Name-i Hûmayun'a yer verilmiş ve bu namede İmparatora hitap edilirken “Nemçe vilayeti, Macar ve Hırvat ülkeleri, Slav, Leh, İsveç ve Rim Papa'nın Sezar'ı..” olarak hitap edilerek Papa'nın İmparator'un buyruğu altında bulunduğu işaret edilmiştir. Bu nâmenin okunmasından sonra Rim-Papa ve Nemçe Hersekleri ile görüşmeyi müteakip Osmanlılara ödenmesi gereken verginin ödenip nâmede istenen, saldırıların nihayeti ve kalelerin boşaltılmasına karar verilir fakat bunun sebebi gizliden Osmanlılara karşı bir ittifak oluşturmayı planlamalarıdır. Bu kayıta Papa'nın imparatorun hükmü altında olduğuna dair telmihi Hıristiyan dünyasındaki durumu Osmanlı yönetiminin değerlendirmesi olarak ele almak mümkündür. Reform hareketleri adı verilen süreçte krallar Papa'nın siyasi egemenliğinden çıkmaya başlamışlardı ve burada kralların Papalığa zaman zaman hükmetmiş olmalarından hareketle Papalığın krallar karşısındaki durumunu onların hükmü altında değerlendirilmiş gibidir. Bunun yanında Papalığın zafiyetine bir gönderme olduğu da düşünülebilir.

¹⁰⁹⁷ BOA, MD. 70, 247.

¹⁰⁹⁸ İyânî Cafer Çelebi, *Tevarih-i Cedid-i Vilayet-i Üngürüs*, Kirişcioğlu, Mehmed Kudret (Haz.) ,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, 6-8.

Peçuylu İbrahim'in Tarih-i Peçevî'deki kaydına göre;¹⁰⁹⁹ Ungurus seferi kesinleşince küfrün lideri olan Roma Papası¹¹⁰⁰ Hristiyanların müttefik olarak Osmanlılara saldırması için nasihatler ve fesatlıklar içeren duyurularını tüm Hristiyanlara ulaştırdı ve bu sebepten dolayı Erdel, Eflak, Boğdan tebaası isyan etti, Tuna kıyısında kurulmuş köylere, evlere saldırılar düzenlediler(1594). Bu bilgiye ek olarak 1594 tarihli mühimme kaydına göre¹¹⁰¹ Erdel voyvodası; Avusturya'ya destek verenler ve Papalığın yardımlarını Osmanlı merkezi yönetimine iletmış, Tımeşvar Beylerbeyi Hasan Paşa'nın düşman birliklerine karşı önemli başarılar elde etmiştir. Bu kayda göre Erdel voyvodalığı Osmanlıların dostuna dost, düşmanına düşman bir tutuma sahiptir. Yine aynı tarihli bir mühimme kaydında Delvine sancak beyine hitaben¹¹⁰² istihbarat neticesinde Venedik, İspanya ve Papalığın, tebaasını Osmanlılara karşı kışkırtmak maksadıyla Delvine'de faaliyetlerde bulunduğu ve donanmanın hazır tutulması ihtarı verilmektedir. Bu mühimme kayıtlarında ifade edildiği gibi Papalığa önceki dönemlerden daha fazla önem atfedildiğini gösterildiğini görebilmekteyiz. Gerçekten de bu dönemlerde Papalık faaliyetlerinin etkili olduğu gözükmektedir. Sosyolojik olarak dinsel çatışmanın yaşandığı bir dönemde Katoliklerde Papalığa bağlılığın artmış olması da muhtemel görünmektedir. Papalığın Osmanlı sınırları içerisinde, Osmanlı tebaası arasında faaliyetlere başlamış olması, savaş dönemini zorlaştırmayı amaçlaması ve bunun farkında olunması dikkat çekicidir. Buna karşı Osmanlı yönetiminin almış olması muhtemel önlemlerine dair bir araştırmanın da oldukça önemli bilgilere ulaşmayı sağlaması mümkün görünmektedir.

Tarih-i Peçevî'de¹¹⁰³ bu tebaayı kışkırtma ve bazı neticeleri hususunda bilgi bulunmaktadır. Bu kayda göre; kışkırtılan ahalinin isyanını bastırmak için görevlendirilen Osmanlı kuvvetlerini mağlup ettiler, komutan Mustafa Paşa'yı katlettikleri gibi isyanları geniş alanlara yayıldı ve azgınlaştılar, Eflak Yergöğü'nde ikamet eden 14.000 kadar Müslümanın neredeyse tamamını katlettiler. Bu bilgiler dikkat edilmesi gerektiği gibi Papalığın Osmanlılara karşı başarısı olarak da kabul edilebilir. Bunun yanında bu durum

¹⁰⁹⁹ Peçevî İbrahim Efendi.(1982). *Peçevî Tarihi* C.2. (Haz. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 146-152; aynı bilgi için Bkz: Naîma Mustafa Efendi(2007). *Târih-i Na'imâ* C.1. (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 76-77.

¹¹⁰⁰ Aynı konuda, benzer şekilde Katip Çelebi, Fezleke'de Çesar'ın tüm kafirleri sefere çağırırken Papa'nın da ayrı olan Hristiyanları Müslümanlara saldırmaya çağırdığını ifade eder. Bkz: Aycibin, Zeynep (2007) , *Kâtip Çelebi- Fezleke Tahlil ve Metin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 262-263.

¹¹⁰¹ BOA, MD. 72, 649.

¹¹⁰² BOA, MD. 72, 723.

¹¹⁰³ Peçevî İbrahim Efendi.(1982). a.g.e., 146-147; ayrıca yer alan diğer kaynak için Bkz: Naîma Mustafa Efendi(2007). a.g.e., 76-7.

Papalığın artık çok da başarılı olamadığı Hristiyan kralları ve inananları harekete geçirme yanında Hristiyan Osmanlı tebaası üzerinden Osmanlılara karşı faaliyetlerine yeni ve bu kayıt bağlamında etkili bir cihet eklediği ve başarılı olduğunu göstermektedir. Bu politika ve büyük yahut küçük çaplı neticelerinin Papalık tarafından tam olarak nasıl değerlendirildiği muallak olsa da müspet ve sevindirici bulunduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir. Bunun yanında kanaatimizce bu tarih itibarıyla Osmanlı reaya hareketlerinde bu politikanın varlığı yahut bu yönde karinelere dikkat etmek, tarihi aydınlatma ve olanı olabildiğince olduğu gibi görme maksadına daha fazla yaklaşmayı sağlayabilecektir. Buraya kadar olan Papalık politikasının alt başlığına “tebaaya odaklanma” adını vermek hatalı olmasa gerektir. Zira önceki bölümde de Papalığın Cizvit misyonerler kanalıyla Osmanlı tebaasını hedef aldığına da yer vermiştik.

Selânikî Mustafa Efendi¹¹⁰⁴ Tarih-i Selânikî’de 1595 yılında Tata kalesinin küffardan alındığı ve Yanık adlı kalesinin kuşatıldığını bunun üzerine Nemçe, Macar, İspanya, Venedik, Leh, Moskov, Erdel, Duka França yanında Rim-Papa’nın lanet edilecek ordularla yardım gönderdiğini ancak yenilerek kaçtıklarını içeren Serdar-ı Ekrem Sinan Paşa’nın mektubuna yer verir.

Gazânâme-i Halîl Paşa’da yer alan kayda göre;¹¹⁰⁵ Sultan Mehmed’in(1595-1603) tahta cülusu kâfirlerin ittifak ettiği zamana denk gelmişti. Hak olmayan inançları gereği İsa dininden olan kâfir krallar tek vücud olup dalalette olan kâfirler, bu kâfir kavminin öncüsü ve dalaletin başı olan Rim-Papa’nın tahrikleri ve yoldan çıkarmaları ile yedi kral ittifak oldu ve müteakiben Erdel ile Boğdan da isyan etti. Padişah bunu işitip sefere serdar olmaya karar verdi.

Sinan Paşa’nın Padişaha sunduğu telhise göre Eflak voyvodası Petro, Osmanlı hâkimiyetine olan ubudiyetini bozmak suretiyle ihanet ederek Padişahın âlemini Macar kâfirine, tebaadan topladığı akçeleri de Leh ve Macar kâfirlerine armağan etmişti. Bender ve Özi kalelerinin harap ve yağmasına sebep olup Müslümanların oğul ve kızlarını ele geçirerek padişahın ırzına leke sürmüştü, İstanbul’a Plança adında bir casus göndermiş ve

¹¹⁰⁴Selânikî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selânikî* , 971-1003/1563-1595 C.1 (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 395-399 aynı bilgiyi ihtiva eden diğer bir kaynak için Bkz: Sağırılı, Abdurrahman (2000) *Mehmed Bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)’nin Nuhbetü’t Tevârih Ve’l_Ahbâr’ı Ve Târîh-i Âl-i Osman’ı* , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 431-432.

¹¹⁰⁵ Aydın, Meltem (2010) *Gazânâme-i Halîl Paşa (1595-1623)* ,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 98.

kendisi de Alaman, Moskov, Macar, Peç, İspanya ve Rim Papa'ya giderek yeniden Eflak beyi olmasına destek olmalarını istemiştir. Eğer Rim Papa'nın yüceliği ile Eflak ve Boğdan'da hâkimiyet kurup Tuna çevresinde yağma gerçekleştikten sonra müttefiklik ile Osmanoğlu üzerine karadan ve denizden saldırı düzenlemek istediğini bildirmiştir. İstanbul'da olduğu bilgisini edinmiş olan sadrazam; Padişah'a onu ele geçirerek hem vilayetlerdeki tebaanın zararını karşılamak hem de dört yıldır gezdiği kâfir şehirlerinde edindiği bilgilere vakıf olmak gerektiğini yazmıştır.¹¹⁰⁶

Yine bu uzun savaşlar sırasında Sultan Mehmed'in de katıldığı Eğri kuşatması Peçuyulu İbrahim tarafından Tarih-i Peçevî'de kaydedilir.¹¹⁰⁷ Kuşatma sürerken Çek, Leh, Dip Frengistan ve başka küffarın yanında Roma Papasının da kuvvetlerinin bulunduğu oldukça kalabalık bir kuvvetin Osmanlı kuvvetlerine çok yaklaştığı, ardından baskında bulunmayı tasarlandığını ve vezir Cafer Paşa komutasındaki 15.000 kişiden mürekkep kuvvetle durdurmak için tedbir maksatlı görevlendirildiği fakat önemli kayıplara sebep oldukları kaydedilmiştir.¹¹⁰⁸ Bu ordunun biraraya gelmesi için Rim Papa buyruk verme yetkisine sahip ruhbanlarını göndererek krallara “Hristiyanların bu tarihe dek İslâmların elinde keder içinde kaldıklarını, Hristiyanlık ve Hz. İsa üzerinde galebe çaldıklarını, artık mallarını ve ordularını bu sefere dinimiz için katmaları gerektiğini” yaymışlardı.¹¹⁰⁹ Ancak bu ordunun istenen başarıyı gerçekleştirememesi üzerine Eğri kalesi Osmanlı hâkimiyetine alınmış bu haberi alan Peç, İspanya, Duka França, Erdel ve Rim Papa ile diğer adı zikredilmeyen 6 yahut 7 kadar kralın 300.000 askeri Eğri kalesi çevresine toplandığı fakat Osmanlı kuvvetlerine saldırmaktan çekindikleri ve yalnız kale üzerine kuşatma planladıkları alınan diller ile öğrenildiğini de Selânikî Mustafa Efendi¹¹¹⁰ kaydetmiştir. 1598 yılında payitahta savaş alanından gelen arza göre ise müttefikler Papa'nın etkisiyle Eğri savaşından sonra Padişah kışlar yahut Edirne'de ikamet ederse anlaşma yapmayı düşündükleri bildirilmekteydi.¹¹¹¹ 1598 yılında müttefiklerden olan Rim-Papa'nın bir

¹¹⁰⁶ Sahillioğlu, Halil (Haz.).(2004) *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri* , İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 59-61.

¹¹⁰⁷ Peçevî İbrahim Efendi.(1982). a.g.e., 180-187; aynı bilgi için Bkz: Gelibolulu Mustafa Âli. (2000). a.g.e., 592-596.

¹¹⁰⁸ Aynı bilgi Katip Çelebi tarafından Fezleke'de de verilir ancak 100.000 kadar olan müttefik ordunun Tokay Kalesinin yakınındaki Haçova sahrasında bulunduğu ifade edilip Peçevî'den farklı olarak Roma Papası değil Papa olarak kaydedilir. : Aycibin, Zeynep (2007). a.g.t., 307.

¹¹⁰⁹ Kirişcioğlu, M. K. (1987)., a.g.t., 51-52.

¹¹¹⁰ Selânikî Mustafa Efendi. (1999-a). *Tarih-i Selânikî*, 971-1003/1563-1595 C.2 (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 643-648 aynı bilgi için Bkz: Naîma Mustafa Efendi(2007). a.g.e., 107-110.

¹¹¹¹ Selânikî Mustafa Efendi. (1999-a). a.g.e., 669-670

Frengisinin içeri girmesi ve sonrasında meydana gelen savaşları müteakip Yanık kalesi müttefiklerin hâkimiyetine geçmiştir.¹¹¹² 1599 yılında lanetlenmiş Papa'nın araya girmesi neticesinde Fransa ve İspanya barış anlaşması akdetmiş, bunu bozacak herhangi bir olası durumda ise savaşmayı değil Papa'nın arabuluculuğunu arayacaklarını ve Avusturya kralına 80.000 kişilik ordu yardımında bulunmayı kabul etmişlerdir.¹¹¹³ 1600 yılında Kaniye kalesini kuşatan müttefiklere karşı kale savunmasında görev verilen Tiryaki Hasan Paşa da kralın, Osmanlılara karşı akamete uğruyor oluşu ve Kaniye'nin Osmanlı hâkimiyetinde bulunuşunu kabullenemeyerek ülkesinin Poju (Pozsony) mahallinde Roma papalarının toplandığını yazar. Ayrıca bu toplantılara fesat çıkarmada ehil ferman yetkisi olan ruhbanların da bulunduğunu ve Kaniye'yi almanın zaruret olduğu üzerinde görüş birliğine varıp sapkın krallara mektuplar yazarak yardım çağrısında bulundular ve hepsi Avusturya(Beç)'ya asker sevk etti. Roma'da bulunan Papa ise şeytanın rehberi olan kardeşini 60.000 asker ile görevlendirdi.¹¹¹⁴ Muharebe sırasında Papa'nın kardeşi 30.000 askere komuta ediyordu ancak vurularak hayatını kaybetti.¹¹¹⁵ Müttefikler Kaniye'yi alamadıkları gibi savaştan sonra anlaşmazlıklara düştüler. Sefer sırasında kral Lotaran Yavuz'un topu alınmış ve rehin olarak 7 kale ve bulunduğu vilayet bırakılmıştı ancak savaştan sonra aynı toprakların verilememesi üzerine Kral Lotaran diğer kralların torunları ve Roma Papasının kararı ne yönde olursa uyacağını ifade etmişti. Toprakları Osmanlılar ele geçirmişti ve Papa, kalelerin Lotaran hükmünde bulunmasına karar vermişti ki bu da uzun süre Avusturya, İspanya, Fransa'nın da taraf olduğu bir anlaşmazlık ve savaşa sebep oldu.¹¹¹⁶

Peçuyly İbrahim'in kaydına göre¹¹¹⁷ Celâlî Deli Hasan 1603 yılında Venedik, İspanya, Rim-Papa'ya 100.000 altın karşılığı Nova şehrindeki Risne kalesini ve ardından Akdeniz kıyısındaki tüm kaleler ile Rumeli'nin tamamını ellerine geçirmeleri için yardımda bulunacağını vaat etmişti. Fakat bu mektubuna cevap alamayınca Temeşvar'da bir gayrimüslim tüccara 100 altın vererek yeniden haber göndermiş ancak tüccar Belgrad kaymakamı Murat Paşa'yı haberdar etmişti. İspanya kralı ile Rim-Papa'nın görüşmek

¹¹¹² *Topçular Kâtibi Adbülkadir (Kadri) Efendi.(2003) Tarihi C.1. (Haz.Ziya Yılmaz).* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 234-5. Bu eserde savaşın diğer safhalarında Papadan söz etmez.

¹¹¹³ Selânikî Mustafa Efendi. (1999-a). a.g.e., 776-7.

¹¹¹⁴ Çabuk, Vahid(Haz.) (1978). *Tiryaki Hasan Paşa'nın gazaları ve Kaniye savunması*. İstanbul: Tercüman, 92-93; aynı bilgi için Bkz: Naîma Mustafa Efendi(2007). a.g.e 181 Katip Çelebi Fezleke'de yalnızca Papa olarak söz edip herhangi bir niteleme de bulunmaz. Bkz: Aycibin, Zeynep (2007). a.g.t., 380-391.

¹¹¹⁵ Naîma Mustafa Efendi(2007). a.g.e., 191-192.

¹¹¹⁶ Çabuk, Vahid(Haz.) (1978).a.g.e.,190-192; Aynı bilgi için Bkz: Aycibin, Zeynep (2007). a.g.t., 402-403

¹¹¹⁷ Peçevî İbrahim Efendi.(1982).a.g.e., 254-263/ 297-299.

üzere gönderdiği iki kâfir mektuplar getirmişlerdi. Bu iki kâfirden biri Papa'nın kız kardeşinin oğlu diğeri ise İspanya'nın önde gelenlerinden biri idi. Fakat bunlar Deli Hasan olarak Abdi Paşa ile konuşturulmuş böylece büyük bir fesat tehlikesi ortadan kalkmıştı.

Bu kayıt esasında ifade etmediklerine işaret etmesi bakımından farklı bir öneme haiz görünmektedir. Bu kayda göre her ne kadar fesat tehlikesi ortadan kalkmışsa da Papalığın bu olanağı değerlendirmek için farklı teşebbüslerde bulunduğunu, bu yıllarda meydana gelen isyanları bu cihet altından da araştırmak ve değerlendirme gereği olduğu düşünülebilir.

Naima Mustafa Efendi Tarih-i Naima'da¹¹¹⁸ 1604-1605 yılında Osmanlı hâkimiyetine alınan Tuna sahilinde bulunan Vişegrad kalesinin ele geçirildiğini ve içerisindekilerin Papa'nın Avusturya'ya yardım maksadıyla gönderdiği Frenkler olup çoğunluğunun savaşta öldüğünü kaydetmiştir.¹¹¹⁹ Yine bu yıl Avusturya imparatorunun kardeşi ve Macar kralı olan Hersek Matyas kardeşi Maksimilyan'a mektup göndererek savaşın devamı halinde Osmanlıların kendi hâkimiyetindeki toprakları almasının mukadder olduğunu ve Osmanlılara barış için haber gönderdiğini ve uygun bulunduğunu yazar. Fakat batıl inanışlarına göre din büyüklerinden olan Rim Papa adlı şükürsüz nankör Maksimilyan'a bu sulh kararını bozmazsa kardeşini katledebileceğini, dinin emrinin akrabalıktan önde ve üstün olduğunu yazmıştır. Hersek Matyas ise sulhün mevcut durum için en evla yol olduğunu belirtmiş Maksimilyan önemli bir kuvvetle Prag'da oturan kardeşinin üzerine giderken ölümü gerçekleşmiştir. Tahta sahip olma geleneklerince Papa'nın kabulü gerektiğinden ve sulhe rıza verdiğinden kabiliyetli olmasına rağmen Papa yüzünden Hersek Matyas değil küçük kardeşi Maksimilyanoş İmparator oldu. Onunla savaşan Matyas Sezar olup, onu Beç'e kral olarak gönderdi ve Osmanlılar ile sulh kararı devam etti. Maksimilyanoş da bunu kabul etti.¹¹²⁰

¹¹¹⁸Naîma Mustafa Efendi(2007). a.g.e., 293/297-299. Aynı anlaşmanın bozulması bilgisi için Bkz: Özgül, İbrahim (2010), *Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l Ebrâr Adlı Eseri* (1299-1648), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 198-199. Aynı bilgi için Bkz: Aycibin, Zeynep (2007). a.g.t., 497; Sağır, Abdurrahman (2000) *Mehmed Bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'Nin Nuhbetü't Tevârih Ve'l_Ahbâr'ı Ve Târih-i Âl-i Osman'ı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 580.

¹¹¹⁹ Mustafa Sâfi de aynı bilgiyi verir ayrıca kaleden bir çoklarının öldüğünü fakat bazılarının da yaşıyor bulunduğu bilgisini verir. Bkz: Mustafa Sâfi (2003). *Zübdetü't Tevârih* Cilt 2, Çev: İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 13.

¹¹²⁰ Aynı bilgi Mustafa Sâfi de bulunmaktadır. Bkz: Mustafa Sâfi (2003). a.g.e., 26-28; İlaveten Kâtip Çelebi "Fezleke" eserinde de yer vermiştir ancak Papa'yı yalnız "bâtıl" olarak sıfatlandırır.Bkz: Aycibin, Zeynep

Osmanlı desteği ile Macaristan'daki hâkimiyetini genişletmek ve Erdel prensi olmak isteyen Istvan Boçkay ile ilgili sadrazam Lala Mehmed Paşa'nın¹¹²¹ Sultan Ahmed'e(1603-1617) yazdığı telhiste Papa'dan söz edilmektedir. Bu telhise göre Mehmed Paşa evvela İspanya Kralı'nın Beç ile Papa'nın kralı olduğunu ifade etmiştir. Ardından "Papa dedikleri lanetlinin biraraya gelmiş kâfirlerin inanışlarından olduğunu ve onların sıkıntılarında yardımda bulunup, inançlarınca bozgunculukları sonrası günahlarını bağışlayan dinsiz" olarak tarif etmiştir. "Kâfirler bu lanetlinin sözüne itimat ve itikat ederler ve pek çok fitneye gücü yeten bir melun olup Boçkay'ın ahalisi de onun mezhebine bağlıdır ve onlara akçe, karye, kaleler bağışlamış hatta Boçkay'a da tekliflere de bulunmuştur. Onun ihanet etmesi söz konusu olabilir ve kâfirler dünya nimetlerine çok önem verir, akçe ve mülk konusunda da açgözlüdürler ve bu lanetli Papa'nın baştan çıkarmasına aldanan ahali Boçkay'ın azınlıkta kalmasına sebep olup Boçkay ve hâkimiyetindeki memleketlerde musibetlere sebep olabilirler. Zaten Papa, Beç Kralı ile Boçkay anlaşma aramaktadırlar" Lala Mehmed Papa Boçkay'a kıymetli hediyeler gönderip Osmanlı tarafına çekmeyi padişaha teklif etmiş o da makbul karşılamıştır.¹¹²² (Buraya kadar bu uzun savaş döneminde Papalığın etkili olduğunu ve Osmanlı müverrihlerinin de bunun oldukça bilincinde olup yer verir olduklarını gördük. Bu hem Papalığın ve müverrihlerin başarısı olarak telakki edilebileceği gibi Papalığın Katolikler üzerinde bilhassa da savaş dönemlerinde etkisinin büyüklüğüne dair oldukça önemli kavrayış kazandıracak vasıftadır)

Mustafa Sâfi, esaretten kurtularak payitahta gelen askerlerden öğrendiği tevatüre göre Şah Abbas, Engürüs Kralı ile Papa'ya sefirler göndererek Osmanlılara karşı eşzamanlı saldırı yapılması için ittifak teklif ettiğini kaydetmiştir.¹¹²³ Ayrıca Müslüman olan Muhammed adlı birinin doğru inancı bulmadan evvel İncil'de Hz. Muhammed'e dair vasıflar bulup bunu araştırmak üzere Papa'nın payitahtı olan Roma'ya gittiği bilgisi dâhilinde Papa'dan bahseder. Muhammed, müverrihe Kızılbaş elçilerinin Papa'ya geldiğini de söyleyerek inanılır kişilerden ve esirlerden duymuş olduğu bu haberin hakikatine inandırmıştır.¹¹²⁴

(2007). a.g.t., 501-502 Edirneli Mehmet "bâtıl dinlerinin reisi olan Papa" olarak tanımlayarak ele alır. Sağır, Abdurrahman. (2000).a.g.t., 597-600.

¹¹²¹Papp, Sandor, *Slovakya*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.37, S.337-339, 2009; Karpat, Kemal, *Erdel*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.11, S.280-283, 1995; Ak, Mahmud, *Lala Mehmed Paşa*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.27, S.71-73, 2003; İkgürel, Mücteba, *Ahmed 1*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, S.30-33, 1989.

¹¹²² Orhonlu, Cengiz. (Haz.) (1970). *Telhisler (1597-1607)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 112-114.

¹¹²³ Mustafa Sâfi (2003). ag.e., 120-121.

¹¹²⁴ Mustafa Sâfi (2003). ag.e., 121.

1609 tarihli Budin muhafızına gönderilen mühimme kaydı¹¹²⁵ savaştan zarar gören bir takım kalelerin tamirini istemiştir. Ayrıca Nemçe'ye dair bilgiler kadar Papa'nın hazırlıklarına dair bilgiler edinilmesinin istenmiştir. Bu dikkate değer bir kayıt olarak görülmelidir. Osmanlıların artık Papalığın faaliyetleri ve etkisine çok daha fazla önem verir olduğuna tarihi belgelere yansması noktasında önemli bir delil teşkil eder gibidir. Zira görüldüğü gibi uzun savaş döneminde Papalığın destek ve etkinliği müverrihlerin kayıtlarına da geçmiştir. İfade edildiği gibi Papalığın tebaa üzerindeki politikası bu araştırmadan sonraki devam mahiyetli çalışmalara ışık tutacak bir cihettir. Kanaatimizce önemli bir ciheti de teşkil edecektir.

1618 yılında İspanya'ya ait bulunan Matkoron kalesine gerçekleştirilen saldırı ve iç kalesinde yapılan akın ile önemli ganimetler alındığı anlatılırken kalenin “Kızıl Elma” adıyla ünlenmiş Rûmiyye-i Kübrâ'ya” dört merhale yakınlıkta olduğu ifade edilerek Papalık toprakları işaret edilmiştir.¹¹²⁶

Bu ise Papalığın artık yaygınlıkla bilinen bir yer olduğuna işaret eder gibidir ve “Kızıl Elma” olarak işaret edilmesi de önemlidir. Celâlzade'de “Kızıl Elma”nın Viyana-Avusturya olduğuna yer vermiştik. Avusturya karşısında yaşanan ve yıpratıcı olan bu savaşlardan sonra yaygın olmasa da Roma'yı işaret etmesi dikkate değerdir. Esasında Hindî Mahmud'un da Kızıl Elma olarak Roma'yı işaret etmiş olması İnebahtı yenilgisi ve bu uzun savaşlar sonrası düşüncelere ışık tutma noktasında önemli görünmektedir. En azından Papalığı hedef gören ve gösteren, faaliyetlerine dikkat kesilen bir bilinç de görünmektedir.

İkinci Osman'ın Leh seferi öncesi(1620) devletlerin dış işlerinden bilgi sahibi olan ve Vezir-i Âzam Hüseyin Paşa ve Padişah ile de müşaverette bulunan Debbağ Mehmed Paşa'ya Darü's-sâde ağası Süleyman, Leh padişahının Osmanlı padişahına karşı savaşa güçle mahir olup olmadığını sorunca Paşa; biz tedbirimizi alalım da” karşılığını verir. Bunun üzerine Darü's-sâde ağası Paşa'yı aslında bu konuda yeterince haberdar olmamakla itham edip Leh Kralı'nın Osmanlı Sultanı'nın gücü karşısında ne kadar büyük kuvveti olabileceğini, ne köpek olduğunu söyler. Paşa da ona “Düşmanı küçük görmenin doğru

¹¹²⁵ BOA, MD. 78, 704.

¹¹²⁶ Özgül, İbrahim (2010), a.g.t., 247.

olmadığını diğer devletlerden ve Rim-Papa'dan aynı dinden olmalarından sebeple yardım alabileceği karşılığını verir.¹¹²⁷

Bu son kayıt da önceki ifadelerimizi teyid eder niteliktedir.

¹¹²⁷Naimâ, Mustafa. (1967-1968). *Naimâ tarihi* C.2. (Çev. Zuhuri Danışman). İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 756-757; Aycibin, Zeynep (2007). a.g.t., 664-665; aynı hikayede Peçevi İbrahim Efendi Debbâğ değil Durak Mehmet Paşa olarak kaydetmiştir. Bkz: Peçevî İbrahim Efendi.(1982). a.g.e., 353-354.

SONUÇ

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun mücadele verdiği devletler söz konusu yüzyılın en gelişmiş teçhizatına sahip Avrupa devletleri ve etkilerinde kalmış gayrimüslim teba olmuş bu ise bir yönüyle İslamiyet ve Hristiyanlık mücadelesi olarak görülmüş ve kimi zamanlar da kasıtlı olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte kimi insan yahut insan gurupları için bu tahrik başat etken olarak görülmüş ve temel saik olarak kabul edilerek eyleme geçilmiştir. Ancak söz konusu yüzyılda Çin ve Japonya ile olan Avrupa devletlerinin mücadelesi bu çerçeveye uymamakta olup söylemlerden ziyade sömürge alanı edinme maksadı çıplak bir gerçeklikle gözükmemektedir. İlaveten Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş dönemlerinde tüm kıta devlet kuvvetleri topyekun harekete geçmeyip kendi menfaatleri doğrultusunda politika gütmüşlerdir. Bu politikalar kimi zaman Papa'nın Osmanlı yayılışı sebep gösterilerek zorunlu kılınan vergileri vermemek kimi zaman da isteksizce vermek biçiminde olmuştur. Ancak XVI. yüzyılın ilk on yılında İtalyan yarımadası dolayısıyla Levant bölgesine olan ilgi-hâkimiyet kurma isteği doruğa çıkmış İngiltere de Haçlı Seferi söylemi ile bu mücadeleye girmeye çalışmıştır. İşte bu zaman aralığı gerek yarımada gerek Osmanlı İmparatorluğu ve Papalık için oldukça kritik bir dönemi ifade etmekteydi. Zira İtalyan yarımadası dönemin tüm başat devletlerinin hedefi olmuşken buraya hakimiyet ile müteakibinde yeni hedefin Osmanlı coğrafyası ve Mezopotamya- Suriye, Levant olacağı oldukça sarıh olarak ortaya çıkmıştır. Gerek Osmanlıların Memlük hakimiyetine son vermesi gerek Papalığın kralların kutsal sefer söylemlerinin gerisindeki temel hedefin farkında olması ve yeterince teveccüh göstermemesi ve sonrasında Yenidünya'dan yıkılan krallıkların haberleri ve yeni zenginlik kaynağı olarak önem kazanması tarihin seyrini değiştirmiştir. İşte değişen bu seyir yüzyıllar sonra Birinci Dünya Savaşı adı verilen süreci müteakip bu devletlerin bölgeye hakim olmalarıyla neticelenmiş bu ise büyük oranda İmparatorluğun unsurlarının kışkırtılması vasıtasıyla gerçekleşmiş görünmektedir. Payitaht yanında Anadolu yarımadasının her köşesinden kuşatılmış bir toprak parçasını kurtarma mücadelesinin muzafferiyeti ile kurulmuş yeni devlet Osmanlı tarihine bu etki ve psikoloji ile bakmış öyle ki psikolojik olarak da bakmak durumunda kalmıştır. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş evresinde Avrupa kıtasının çeşitli yerlerinden gelerek oluşmuş kimi ordular da Haçlı seferi olarak değerlendirilmiştir. Bunda büyük oranda son yüzyılın olayları kadar kuruluş dönemi propagandalarının tümüyle eyleme geçiren temel saik olarak kabul edilmiş olması etkili görünmektedir. Ancak yine yeni kurulan bu devletin değerli

araştırmacılarının da çabaları neticesinde tarihte ne olduğu da gün be gün daha açık ortaya çıkmaktadır.

Konumuz itibariyle esasen Osmanlı hâkimiyetinin genişlemesinden itibaren Papalığın dikkati ve sınırlama çabalarını çektiğini göstermiştik. Ancak Papa etkinliklerinin etkisizliği Osmanlı müverrihlerinin daha az dikkatini çekmiş yahut yer verme gereği hissettirtmemiş buna mukabil etkinliğinin etkileri Osmanlı hâkimiyetine zarar verirliliği genişlemesiyle müverrihlerin de dikkat ve işaret etme gereği duymalarına sebep olmuş görünmektedir. Osmanlı Klasik döneminde Osmanlılara karşı Papalığın faaliyetleri ve söylemleri sürekli olmuşsa da bu politikası tek saikli, tek cihetli olmamış, farklı dönemlerde farklı cihetler de kazanmıştır. Yani yalnızca Osmanlıların Müslüman olmaları yegane etken olmamıştır ve bu çalışmada bu yönüyle bu duruma dikkat çekmeye ve bazı bilgilere farklı yorumlar getirmeye çalışmıştır.

Reform olarak ifade edilen süreç sonrası Papanın kıta içerisinde faaliyet-etki alanı daralıyor gözükse de etkin olduğu devletlerdeki siyasi olmasa da bu hareketlere tepkisel olarak değerlendirilmeye uygun bir görünümle dinî cihetiyle güç kazandığını ifade etmek tarihsel bir olguyu işaret etmek olsa gerek. Zira savaş öncesinde siyasi olarak her ne kadar zor görünse de 1571 İnebahtı deniz savaşı iki devleti büyük oranda Papalık çabasıyla ittifak kılmış görünmektedir. Benzer bir etki 1606 Zitvatoruk Barışı'na dek süren savaş sürecinde de etkili olduğunu da ifade etmek hatalı olmasa gerektir. Kıtada meydana gelen Protestan-Katolik çatışma kimi zaman savaşları da bu duruma katkı sağlamış, Reform hareketleri öncesinde siyasi olarak Kilise'nin en önemli muhaliflerinden Fransa'da Katolisizm daha da kuvvetlenmiş ve Bartholomeo Katliamı ile zirveye ulaşmıştır. Diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan kimi zafiyet ve mağlubiyetler de her ne kadar tamamı kendi başarısı olmasa da Papalığın söylem ve eylemlerinde Papalığa dikkat çekecek bir siyasi argüman kazandırmıştır. İlaveten insanların dinî yönden tahrik olduğu bu zamanda bu tedhiş Osmanlılara yönelik mücadeleye dinî yönü ve etkisini, harekete geçiriciliğini önemli ölçüde artırmıştır. Din savaşları sonrası rakip dinin korumaya alınması ise dönüm noktası teşkil eder gibidir. Dinî coşkunun Osmanlılara karşı savaşta önemli bir etken ve söylem mahiyeti kazandırdığı gözükmektedir ve bu Osmanlı müverrihlerine de yansımıştır.

Ele aldığımız dönemde görüldüğü üzere Avrupa'daki krallıklar ve hatta Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'ndaki bir takım elektörlükler siyasi olarak Papalık karşısında tedrici olarak güç kazanmışlardır. Buna karşılık kuruluş dönemi itibariyle kıta krallıklarından farklı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu temayüz ettirici bir vasıf hatta çağdaşlarının alamet-i fârikası olarak Osmanlı İmparatorunun siyasi ve dini cihetlerle bağımsız olmasını en bariz ifadesini Sultan Süleyman'ın 1532 yılında kendi erki ile taç kuşanmasında bulan üstünlüğü, bu yüzyılın sonlarında tedricen zaafa uğramıştır. Son yıllarda eleştirilere konu olan “gerileme paradigması” nı değiştirme konusu çerçevesinden değerlendirildiğinde 1622 yılında Sultan Osman'ın katli sonraki süreci etkilemenin çehresi bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda “*Kayıp ve Kargaşa*” dönemini açmış görüldüğünü ifade etmemizi nacişane bir yorum olarak değerlendirilmesini beklemekteyiz. Her ne kadar 1730 yılında vuku bulan Patrona Halil isyanı ve sonrasında da isyanlar neticesinde taht değişikliği gerçekleşmişse de bu isyanların sebepleri, mahiyetleri ve etkileri Sultan Osman'ın katlinin ilk olması ve 1703 yılına dek süren sürecin başlatıcısı olması bakımından dönüm noktası teşkil eder ayırıcı vasıftadır. Bu hem etkileyici ve kimi zaman yönlendiricisi olduğu Avrupa'daki krallıklara karşılık¹¹²⁸ İmparatorluğun bir kaybı hem halihazırda güç durumunda bulunan iç durumda yarattığı bir kargaşa, bir sancı döneminin önünü açan önceki ve sonraki isyan ve neticelerinden hayli farklı bir durumu ortaya çıkaran dönüm noktası niteliğinde bir olay olarak durmaktadır. Bilhassa rakibi olduğu Avusturya olmak üzere kıta devletleri Otuz Yıl Savaşları adı verilen savaşlar silsilesine girerken Osmanlıların büyük oranda kendi içindeki sancılara eğilmesine yol açmış yine bilhassa Avusturya karşısında diplomatik kazançlar edinmesinin önünü kesici bir büyük zafiyet dönemini başlatmış ve 1703 yılına dek de bu durumu sürdürmüş görünmektedir. Her ne kadar IV.Murad dönemi yeniden toparlanma olarak lanse edilse de bu dönem, sorunların çözüldüğü değil dondurulduğu bir zamanı işaret eder görünmektedir. Avrupa içerisinde krallar uyruklarına dinlerini dayatır ve dahi karar verebilir duruma gelirken Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultanın tümüyle belirlenip, iradesinin de tümüyle üzerine çıkılmaya başlanan bir dönem açılmış ve neticeleri ağır olmuştur. Nitekim 1683 Viyana Kuşatmasına ve buna karar verici merci ve bu savaşta Papalık etkisine-söylemlerine işaret etmek bilhassa önemli görünmektedir. 1529 yılında Viyana'yı kuşatan

¹¹²⁸ Bu krallıklar yalnızca Papalık karşısında erk kazanmamış ayrıca merkezî olarak da güçlenmiştir. Habsburgların ıspanya- Avusturya olarak iki kısma ayrılmaları güçlerini sınırlı alanlara yoğunlaştırmalarını sağlamışken Rusya'da 1700 yılına dek süren süreçte yine güçlü bir merkezi hanedan kurulmuş, Fransa'da ise 14. Loui dönemi belirgin olarak hanedanın güçlenmesine sahne olmuştur. Bu gelişmelerin gözardı edilmesi esasen ne olduğuna dair bakışımızı kısmen gölgeleyeceğini ifade etmek hatalı olmasa gerekir.

ve bir süre sonra çeşitli saiklerle kuşatmayı kaldıran Sultan Süleyman 1566 yılındaki vefatına kadar bu tür bir girişimde bulunmadığı gibi kendinden sonraki padişahlar da eyleme geçmemiştir. Fakat Sultan Osman'ın katli ile başlayan kayıp ve kargaşa döneminin psikolojik ve sosyolojik olarak akla zehirli düşüncelere sebep olmasının da etkisiyle Osmanlı kaybına önemli ve çehresi geniş bir büyük kayba daha sebebiyet vermiş ve bu yeni kayıp da sonraki yüzyılın kaybedilen toprakların geri kazanılması çerçevesindeki politikasını belirlemiştir. Nihayetinde bu kayıplar Papalık cihetinde muzafferiyetin ifadesi olurken Osmanlı tarihinde İslamiyetin de gerilemesi olarak değerlendirilmiştir. Tarihe, bilhassa konumuz açısından Papalık-Osmanlı yahut Hristiyan-Müslüman cihetinden bakmak tarihsel olarak bu yönde bir durumu ortaya koyar gibi görünmektedir. Bununla birlikte XIX.yüzyıla dek çeşitli görünümelerde süren Osmanlı- Fransız ilişkilerini göz ardı etmemek tarihsel olarak ne olduğunu ve meselenin Müslüman-Hristiyan çatışmasından ibaret olmadığını görmemizi sağlamaktadır.

Bu çalışma; Soğuk savaş sonrası dönemde; gerek öncesinde Vietnam'da ABD'nin aldığı yenilgi gerek SSCB desteğiyle güçlenen ve SSCB etkisiyle müdahale edilememesinin önemli ölçüde gelişmesine büyük katkı sağladığını düşündüğümüz Çin'e Batı hegemonyasının kurulamaması, Ortadoğu'nun ve diğer İslam devletlerinin ise buna açık olması sonrası muhtemel hedef olmasının görülmesiyle geliştirilip güçlendirilen İslam-Hristiyan yahut Medeniyetler Çatışması politik söylemlerinin, tahrik ve tedhişlerinin benzer olarak tarihsel arka planında dinden daha ziyade menfaat ve sömürge olduğunun, tarihsel olarak bazı politik sürekliliklerin devam ettiğine de tarihsel bir arkaplan sunmakta olup geçmişe olduğu kadar bugüne de kısmen ışık tutmaya çalışmıştır. Yine bu araştırma bir takım ideolojik ve politik etkenlerden ve kaygılardan azade bir biçimde tarihe bakmak ve tarihi göstermek; tarihi değiştirmek ve tarih yazmak için en temel ihtiyaçtır inancı ile yapılacak çalışmalar literatürüne bir nebze katkı sağlamış olmayı ummaktadır.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

1. BOA Mühimme Defterleri

MD. 7 (H. 975 / 1568)

MD. 10 (H. 978-979 / 1570)

MD. 12 (H.978 / 1571)

MD. 16 (H. 979 / 1571)

MD. 19 (H. 980 / 1572)

MD. 21 (H. 981 / 1573)

MD. 23 (H. 981 / 1573)

MD. 26 (H. 982 / 1574)

MD. 35 (H. 986 / 1571-1579)

MD. 42 (H. 989 / 1581)

MD. 52 (H. 991 / 1583)

MD. 58 (H. 993 / 1585)

MD. 70 (H. 1001 / 1593)

MD. 72 (H. 1002 / 1594)

MD. 78 (H. 1018 / 1609)

ARAŞTIRMA VE TETKİK ESERLER

- Afyoncu, E. (2014). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Afyoncu, E. (2014). *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Ağaoğulları, M, Köker, L. (2011). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge Kitabevi
- Ağaoğulları, M, Köker, L. (2013). *Tanrı Devletinden Kral Devlet'e*, Ankara: İmge Kitabevi
- Ak, Mahmud, *Lala Mehmed Paşa*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.27, S.71-73, 2003;
- Alatlı, A. (Der.) (2014). *Batiya Yön Veren Metinler Cilt 1: Kökler/Orta Çağlar(?-1350)*, İstanbul: Alfa
- Alatlı, A. (Der.) (2014-a). *Batı'ya Yön Veren Metinler C.2: Rönesans/Protestan Reformu Erken Dönem / Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*. İstanbul: Alfa
- Arıkan, M. & Toledo, P.(1990). *Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler 1* (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar), Ankara, OTAM, Sayı 1, 355-373
- Arıkan, M. & Toledo, P.(1991). *Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler 2* (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaroslar), Ankara, OTAM, Sayı 2, 297-302
- Arıkan, M. & Toledo, P.(1993). *Venedik'deki Papalık Elçiliği Belgelerine Göre Türkler (1533-1569)*, Ankara, OTAM, Sayı 4, 375-437
- Arıkan, M. & Toledo, P.(1992). *Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler 3* (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa), Ankara, OTAM, Sayı 3, 389-413
- Arıkan, M.(1994). *Türk Deniz Tarihi ile İlgili Belgeler 4* (İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa), Ankara, OTAM, Sayı 5, 491-527
- Armağan, M. (Haz.). (2014). *Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak - Gerileme Paradigmasının Sonu-*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Aydın, M., Eroğlu, A., *PAPALIK*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, S.160-162, 2007
- Babinger, F. (1953)., *Fatih Sultan Mehmed ve İtalya*. (Çev. Bekir Sıtkı Baykal). *Belleten* Sayı. 65, 41-82
- Bacque-Grammont, J.L. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu: Olaylar (1512-1606)*, R. Mantran (Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları

- Baldicenau, I. (2012). Başlangıçlar: Osman ve Orhan, Robert Mantran (Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları,
- Barbero, A. (2017). *İnebahtı: Üç İmparatorluğun Savaşı*, (Çev: Erdal Turan). İstanbul: Alfa Basım Yayın
- Baştav, Ş. (1954). 16.Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihine Göre İstanbul'un Muhasarası ve Zaptı, *Belleten*, Sayı.69, 51-82
- Bauer, S. W. (2014). Ortaçağ Dünyası: *Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hristiyanlığı Kabul Etmesinden I. Haçlı Seferi'ne*, İstanbul, Alfa
- Beydilli, Kemal, *Avrupa (Tarih)*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.4, S.135-151, 1991
- Bono, S. (2003). *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, (Çev. Betül Parlak). İstanbul: İletişim Yayınları
- Bostan, İ. *Preveze Deniz Muharabesi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.34, S.343-345, 2007
- Braudel, F. (1989). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası C.1*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul, Eren Yayıncılık
- Brown, P. (2017). *Geç Antikçağ Dünyası*, (Çev. Turhan Kaçar). İstanbul, Alfa Basım Yayın
- Burbank, J. (2011). *İmparatorluklar Tarihi : Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*. (Çev. Ahmet Aybars Çağlayan). İstanbul: İnkılap,
- Burckhardt, J. (1974). *İtalya'da Rönesans Kültürü*. (Çev. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Yatılı Bölge Okulu Döner Sermayesi,
- Büyüktuğrul A. (1973). Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler, *Belleten*, Sayı.145, 51-85
- Cardini, F. (2004). *Avrupa ve İslam*, İstanbul: Literatür
- Coşan, L. (2012). *Tanrım Bizi Türklerden Korumu*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi
- Çiçek, Kemal, *Kıbrıs*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.25, S.374-380, 2002
- Çoban, B. (2007). *Hristiyanlıkta Papalık Kurumu*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Demircan, Y. (2009). Nakşa Adası: XVII Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Bir Tahrir Defterine Göre. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Reşat Genç Özel Sayısı, S.677-681

- Demircan, Y. (2011). *Osmanlı İdaresinde Limni Adası*, Ankara: TTK
- Demirkent, Işın, *Haçlılar*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, S.525-546, 1996
- Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi: İznik'ten İkinci Vatikan'a*, Ankara: TTK
- Eckhart, F. (2010). *Macaristan Tarihi*. (Çev. İbrahim Kafesoğlu). Ankara: TTK
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-Gotama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna*- İstanbul: Kabalcı Yayınevi,
- Eliade, M. (2003-a). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi-Muhammed'den Reform Çağına*- İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Emecen, F. (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Emecen, Feridun, *Haçova Meydan Savaşı*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.14, S.546-547, 1996
- Emecen, Feridun, *Kosova Savaşları*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.26, S.221-224, 2002
- Emecen, Feridun, *Niğbolu Savaşı*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.5, S.231-234, 2007
- Emecen, Feridun, *Selim 2*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, S.414-418, 2009
- Emecen, Feridun, *Varna Muharebesi*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42, S.527-530, 2012
- Esgin, M. (1998). *Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,
- Faroqhi, S. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,
- Ferguson, N. (2013). *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirişi*. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: YKY
- Fisher, S.N. (2014). *Sultan Bayezid Han*. (Çev. Hazal Yalın). İstanbul, Kitap Yayınevi
- France, J. (2005). *The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom, 1000-1714*, London ; New York : Routledge,
- Franz, B. (2013). *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*. (Çev. Dost Körpe). İstanbul: Oğlak,
- Frazee, C. (2009). *Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*. (Çev. Cemile Erdek). İstanbul, Küre Yayınları,
- Fulbrook, M. (2011). *Almanya'nın Kısa Tarihi*. (Çev. Sabri Gürses). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

- Galati, F. (1992). *Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı 1551-1555*. (Çev. Nevâl Öke). İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- Goffman, D. (2004). *Osmanlı Dünyası ve Avrupa, 1300-1700*, (Çev. Ülkün Tansel) İstanbul: Kitap Yayınevi
- Gülsoy, E. & İnbaşı, M. & Yağcı, Z.G. (2012). *Güçlü Sultanlar Dönemi*. (Edt. Tufan Gündüz). *Osmanlı Tarihi El Kitabı* Ankara: Grafiker Yayınları
- Gülsoy, E. (2012). *Kuruluştan İstanbul'un Fethi'ne*. (Edt. Tufan Gündüz). *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları
- Güngör, C. (2016). *Defensor Pacis Üzerine Padovalı Marsilius'un Siyaset Kuramı*, Ankara: Barış Kitap,
- Hammer, J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.1*, (Çev. Mustafa Batı Müftüoğlu). İstanbul: İlgi Kültür, Sanat Yayıncılık
- Hammer, J. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.2*, (Çev. Mustafa Batı Müftüoğlu). İstanbul: İlgi Kültür, Sanat Yayıncılık
- Housley, N. (2016). *Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi*, (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Alfa Yayınları
- İlgürel, Mücteba, *Ahmed 1*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, S.30-33, 1989.
- İnalcık, H. (2012). *Rönesans Avrupası*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- İnalcık, H. (2016). *Osmanlılar ve Haçlılar*. (Çev. E.B. Özbilen). İstanbul: Alfa,
- İnalcık, H. (2017). *Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, İstanbul: Kronik Kitap,
- İnalcık, Halil, *Bayezid 1*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.5, S.231-234, 1992
- İnalcık, Halil, *Mehmed 2*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, S.395-407, 2003
- İnalcık, Halil, *Murad 1*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, S. 156-164, 2006
- İnalcık, Halil, *Orhan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.33, S.375-386, 2007-a
- İnalcık, Halil, *Osman 1*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.33, S.443-453, 2007
- İNTERNET <https://www.britannica.com/biography/Sigismund-Holy-Roman-emperor>
Erişim Tar: 08.08.2017

İNTERNET <https://global.britannica.com/biography/Sigismund-Holy-Roman-emperor>
Erişim Tar: 07.08.2017

İNTERNET <https://www.britannica.com/biography/Sixtus-V> Erişim Tar: 24.08.2017
saat 13:26

İNTERNET <https://global.britannica.com/biography/Clement-VII-pope> Erişim Tar:
11.08.2017; 16:28

Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. 2*, (Çev. Nilüfer Epçeli).İstanbul:
Yeditepe Yayınevi,

Jorga, N. (2005-a). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. 3* (Çev.) Nilüfer Epçeli, İstanbul:
Yeditepe Yayınevi,

Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. 1*, (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul:
Yeditepe Yayınevi

Karpat, K., *Erdel*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.11, S.280-283, 1995;

Kumrular, Ö. (2008). *Türk Korkusu*, İstanbul, Doğan Kitap

Kuruluştan İstanbul'un Fethi'ne. (Edt. Tufan Gündüz). *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Ankara:
Grafiker Yayınları

Kütükoğlu, Bekir, *Murad 3*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.31, S.172-176, 2006

Le Goff, J. (2015). *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Ankara: DoğuBatı

Lee, S. (2002). *Avrupa Tarihinden Kesitler- 1492-1648*. (Çev. Ertürk Demirel. Ankara:
Dost Kitabevi

Lindberg, C. (2014). *Avrupa'da Reform Tarihi : Ortaçağ Avrupası'ndan Modern Avrupa'ya
Reformların Tarihçesi*. (Çev. Özgür Umut Hofaşı). İstanbul: İnkılap

Mantran, R. (Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Yayınları

Martin Luther. (2015). *Hristiyan'ın Özgürlüğü*. (Çev. Alper Özharar). İstanbul: İstanbul
Luteryen Kilisesi Gerçeğe Doğru Kitapları

Martin Luther. (2018). *Doksan Beş Tez*. (Çev. Cengiz Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları

Mitchell, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi* (M.S. 284-641), (Çev. Turhan Kaçar,
Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

- Necipoğlu, G. (1993). *Süleymân the Mahnificent and the Repesantation of Power in the Context of Ottoman-Hapsburg-Papal Rivalry*. (Edt. Halil İnalçık). Süleymân The Second and His Time, İstanbul: The Isis Press
- Olgun, H. (2008). *Luther ve İslâm*. İstanbul: Ağaç Kitabevi
- Ostrogorsky, G. (2015). *Bizans Tarihi*, Ankara: TTK
- Önalp, E., *1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi*, OTAM, Sayı. 12, Ankara, 2001
- Örenç, A. F., *Sakız Adası*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.36, S. 6-10, 2009
- Özcan, A., *Cerbe*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.7, S. 391-392, 1993
- Papp, S., *Slovakya*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.37, S.337-339, 2009
- Perjes, G. (1992). *Mohaç Meydan Muharebesi*. (Haz. Şerif Baştav). Ankara:TTK
- Pfefermann, H. (2003). *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*. (Çev. Kemal Beydilli). İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Tatav Yayınları
- Pianzola, M. (2005). *Thomas Münzer ve Köylüler Savaşı*. (Çev.Jale Reyhan İdemen). İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Pirene, H. (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul: İletişim
- Poumarède, G. (2010). *Haçlı Seferi'ne Son Çağrı: Yeniçağ Avrupası'nda Osmanlı İmgesi*. (Çev. İsmet Birkan). İstanbul: İletişim
- Prescott, S. (2011). *İspanyol-Türk Edebî, Kültürel ve Siyasî Münasebetleri (1096-1499)*. Ankara: TTK
- Roberts, J.M. (2010). *Avrupa Tarihi*. (Çev. Fethi Aytuna). İstanbul: İnkılap
- Ruelland, J. (2004). *Kutsal Savaşlar Tarihi*, İstanbul: İletişim
- Runciman, S. (1986-1987). *Haçlı Seferleri Tarihi Cilt 3: Akkâ Krallığı ve Daha Sonraki Haçlı Seferleri*, Ankara: TTK
- Runciman, S. (1986-1987-a). *Haçlı Seferleri Tarihi Cilt 2: Kudüs Krallığı ve Frank Doğu 1100-1187*, Ankara: TTK
- Russel, B. (2016). *Batı Felsefesi Tarihi 2. Cilt: Katolik Felsefesi*, İstanbul: Alfa
- Russel, B. (2016-a). *Batı Felsefesi Tarihi Cilt 3: Modern Felsefe*. (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Alfa

- Schwoebel, R. (2013). *Hilalin Gölgesi : Rönesans'ta Türk İmaju (1453-1517)*. (Çev. Eşref Bengi Özbilen). İstanbul: Yeditepe
- Setton, K. (1984). *Papacy And The Levant Volume 3 The Sixteenth Century*. Philadelphia: Ameri American Philosophical Society
- Setton, K. (1984-a). *Papacy And The Levant Volume 4 The Sixteenth Century From Julius 3 to Pius 5*. Philadelphia: American Philosophical Society
- Setton, K. (1997). *Papacy And The Levant Volume 2 The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society
- Setton,K. (1976). *Papacy And The Levant Volume 1 The Thirteenth and Fourteenth Centuries*, Philadelphia: American Philosophical Society
- Seyithanlioğlu, K. (Edt.). (1986). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi C.10*. İstanbul: Çağ Yayınları
- Suraiya F. (2007). *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*. İstanbul: Kitap
- Şakiroğlu, M. H, *Cem Sultan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.7, S.283-284, 1993
- Şakiroğlu, M., *Vatikan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.42, S.564-568, 2012
- Şenel, A. (2004). *Siyasal Düşünceler Tarihi: İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara: Bilim ve Sanat
- Tannenbaum, D. (2011). *Siyasî Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*, Ankara: Adres Yayınları
- Tunçay, M. (Der.) (2006). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi C.1*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi
- Turan, Ş. (1962). Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesiyle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi, *Belleten*, Sayı.103, 539-555
- Turan, Ş. (1970). *Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Turan, Ş. (1990). *Türkiye-İtalya İlişkileri*, İstanbul: Metis Yayınları
- Turan, Ş. *Bayezid 2*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.5, S.234-238,1992
- Uzunçarşılı, İ.H. (1947). *Osmanlı Tarihi C.1.*, Ankara: TTK
- Uzunçarşılı, İ.H. (1949). *Osmanlı Tarihi C.2.*, Ankara: TTK

- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Tarihi C.3-Kısım 1*, Ankara: TTK
- Uzunçarşılı,İ.H. (1954). Rodos Şövalyeleri Hakkında Antalya Valisi Sultan Korkud’a Gönderilmiş Bir Mektub, *Belleten*, Sayı.71, 347-356
- Uzunçarşılı,İ.H. (1960). Cem Sultana Dair Beş Orijinal Vesika, *Belleten*, Sayı.95, 457-483
- Uzunçarşılı,İ.H. (1961). Otranto’nun Zaptından Sonra Napoli Kralı ile Dostluk Görüşmeleri, *Belleten*, Sayı.100, 595-608
- Vatin N.(1997). *Sultan Djem: un Prince Dansl’europe du XV sciecle d’apres Deux Sources Contemporaines: Vâkı’at-ı Sultan Cem, Euvres de Guillaume Caoursin*, Ankara: Societe Turque d’Histoire
- Vatin, N. (2012) Osmanlıların Yükselişi (1392-1451) , R. Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Vatin, N. (2012-a). Osmanlıların Yükselişi (1451-1512). , R. Mantran(Editör). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İkinci Baskı, İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Watt, M.W.& Cachia, P. (2015). *Endülüs Tarihi*. (Çev. Cumhur Ersin Adıgüzel & Qiyas Şükürov). İstanbul: Küre Yayınları
- Watt, Montgomery. (2013). *İslam’ın Ortaçağ Avrupası üzerindeki etkisi*, Ankara, Bilgesu
- Wiesner, M. E. (2016). *Erken Modern Dönemde Avrupa 145-1789*. (Çev. Hamit Çalışkan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Zinkeisen, J.W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. 1* (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Zinkeisen, J.W. (2011-a). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. 2* (Çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Ziya Paşa (2012). *Endülüs Tarihi*. (Sad. Yasemin Çiçek). İstanbul, Timaş,

TARİHİ KAYNAKLAR

- Akgün, M. (2008), *Harirî Abdülcelil Efendi’nin Ferahat-Nâmesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Almaz, H. (2004), *Behcetü’t Tevarih*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- Aycibin, Z. (2007) , *Kâtip Çelebi- Fezleke Tahlil ve Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Aydın, M. (2010), *Gazânâme-i Halil Paşa (1595-1623)*,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bruno, G. (2004). *Küllerin Şöleni*, Cem Yayınevi, İstanbul
- Celâlzade Mustafa Çelebi. (2011). *Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l- Mesâlik*. (Haz.) Ayhan Yılmaz. İstanbul:Kariyer Yayıncılık İletişim
- Çabuk, V. (Haz.) (1978). *Tiryaki Hasan Paşa'nın Gazaları ve Kanije Savunması*. İstanbul: Tercüman
- Çelik, A.F. (2009). *Fethullah Arifi Çelebi'nin "Şehname-i Al-i Osman'ından Süleymannâme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- Çimen, C. (2006), *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 892/1487'ye kadar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Erasmus, Desiderus. (2015). *Deliliğe Övgü*. Çev.(Selena Erkızan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık
- Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî*. (2012). Öztürk, Necdet (Haz.), İstanbul: Çamlıca Basım Yayın
- Erkan, D. (2005). *Matrâkçı Nasuh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Firdevsî-i Rumî. (2011). *Kutb-nâme*. (Haz. İbrahim Olgun, İsmet Parmaksızoglu). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Gazâvat-ı Sultân Murâd b.Mehemmed Hân*. (1989). İnalçık, Halil Oğuz, Mevlüd (Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Gelibolulu Mustafa Âli. (2000). *Gelibolulu Mustafa Ali ve Künhü'l-ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet devirleri* .(Haz. Faris Çerçi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları
- Genç, V. (2014). *Acem'den Rum'a: İdris-i Bidlisî'nin hayatı, tarihçiliği ve Heşt Behişt'in 2. Bayezid Kısmı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Hadîdî Tarihi*. (2015). Öztürk, Necdet (Haz.). İstanbul:Bilge Kültür Sanat, 290

- Hindî Mahmûd. (2013). *Beyân Ola Cihânda Sergüzeştüm: İnebahtı Gâzîsî Hindî Mahmûd ve Esâret Hâtîrâları*. (Çev. Ahmet Karataş). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
- Hoca Sadeddin Efendi. (1979). *Tacü't-tevarih c.3*. (Yalınlaştıran: İspet Parmaksızoglu). Ankara: Kültür Bakanlığı
- Iyani Cafer Çelebi, *Tevarih-i Cedid-i Vilayet-i Üngürüs*, Kirişcioğlu, Mehmed Kudret (Haz.). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987
- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman 8.Deftir*, Uğur, Ahmet (Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997
- İdrîs-i Bitlîsî, *Heşt Behîşt 7.Ketibe*, (2013). (Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım) Ankara: Türk Tarih Kurumu
- İdrîs-i Bitlîsî, *Heşt Bihîşt 2. Cilt*, (?). Karataş, Mehmet & Kaya, Selim & Baş, Yaşar (Haz.), Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları
- İğci, A. (2011). *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (687-920/1288-1514)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- İnan, G. (2011). *Rüstem Paşa Tarihi (H.699-9686/1299-1591)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Kâtip Çelebi. (2007). *Tuhfetü'l Kibâr Fî Esfâri'l- Bihâr*. (Haz. Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Kaymaz, F. (2011). *Behîştî Tarihi (791-907/1389-1502)* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Kemal, (2001). *Selâtin-Nâme*, Öztürk, Necdet (Haz.), Ankara: TTK Basımevi
- Kemalpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman, 3.Deftir*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Lütfi Paşa. (2001). *Tevârih-i Âl-i Osman*. (Haz. Kayhan Atik). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- M. Ebrahim M.Esmail (2005). *Kâşîfî'nin Gazânâme-i Rûm Adlı Farsça Eseri ve Türkçe'ye Tercüme ve Tahlili*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- Mustafa Ali (Gelibolulu), *Kitâbü't-Tarih-i Künhü'l Ahbar c.1*,(1997). Uğur Ahmed vd (Haz), Erciyes ,Üniversitesi Yayınları, Erciyes, 1997
- Mustafa Âli. (1997). *Kitâbü't- Târih-i Künhü'l-Ahbâr-1*. (Haz. Ahmet Uğur vd.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları
- Mustafa Sâfi. (2003). *Zübdetü't Tevârih Cilt 2*, Çev: İbrahim Hakkı Çuhadar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Müneccimbaşı Ahmed Dede.(1977). *Sahaif-ül-Ahbar-Fi Vekayi-ül-A'sar C.2*. (Haz. İsmail Erünsal) İstanbul: Tercüman
- Naç, K. (2013). *Âgehi'nin Fetih-Nâme-i Kal'a-i Sigetvar'ı*, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Naîma Mustafa Efendi (2007). *Târih-i Na'imâ C.1*. (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Naimâ, Mustafa. (1967-1968). *Naimâ Tarihi C.2*. (Çev. Zuhuri Danışman). İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi
- Niccolô, M. (200-). *Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*. (Çev. A.Berna Hasan). İstanbul: Özne Yayınevi
- Niccolô, M. (2011). *Orta Elçilikler, Mektuplar*. İstanbul, Say yayınları
- Orhonlu, C. (Haz.) (1970). *Telhisler (1597-1607)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Oumar, S.F. (2010). *Ahmed Bin El-Hüseyin Bin Muhammed Bin El-Uleyf'in Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum Fi Menâkıbi's-Sultân Bâyezid Melikü'r Rum Adlı Eserinin Çeviri ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniveraitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Özgül, İ. (2010). *Kara Çelebi-Zâde Abdülaziz Efendi'nin Ravzatü'l Ebrâr Adlı Eseri (1299-1648)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Öztürk, N. (Haz.) (2013). *Cihânnümâ 6. Kısım: Osmanlı Tarihi (1288-1485)* , İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- Öztürk, N. (Haz.) (2013). *Âşıkpaşazâde Tarihi (1285-1502)*. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat
- Peçevî İbrahim Efendi. (1999). *Peçevî Tarihi C.1*. (Haz. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

- Peçevî İbrahim Efendi.(1982). *Peçevi Tarihi C.2.* (Haz. Bekir Sıtkı Baykal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Pirî Reis. (1973). *Kitâb-ı Bahriyye C.1.*(Haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayın 1001 Temel Eser-19
- Pirî Reis. (1973). *Kitâb-ı Bahriyye C.2.* (Haz. Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman Yayın 1001 Temel Eser-19
- Sadeddin Efendi. (1979). *Tacü't-Tevarih c.2.* (Yalınlaştıran: İspet Parmaksızoglu). Ankara: Kültür Bakanlığı
- Sağırılı, A. (2000) *Mehmed Bin Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'Nin Nuhbetü't Tevârih Ve'l_Ahbâr'ı Ve Târîh-i Âl-i Osman'ı* , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Sahillioğlu, H. (Haz.).(2004). *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
- Selânikî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selânikî, 971-1003/1563-1595 C.1* (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Selânikî Mustafa Efendi. (1999-a). *Tarih-i Selânikî, 971-1003/1563-1595 C.2* (Haz. Mehmet İpşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Seyyid Muradî Reis (2012), *Kaptan Paşa'nın Seyir Defteri* (Haz. Ahmet Şimşirgil). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı
- Sır, A.N. (2007) *Mehmed Za'im Câmi'üt-Tevârih*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi,Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Tezbaşar, A. (Haz.) (1973). *Fatih'in Tarihi: Tarih Ebu'l Feth*. İstanbul: Tercüman,
- Topal, S.A. (2008) , *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-i Sultan Süleyman İsimli Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Topçular Kâtibi Adbülkadir (Kadri) Efendi.(2003). *Topçular Kâtibi Adbülkadir (Kadri) Efendi Tarihi C.1.* (Haz.Ziya Yılmaz). Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Yurtoğlu, B. (Haz.). (2012). *Kâtip Çelebi'nin Yunan, Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkındaki Risalesi*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara
- Zekeriyazâde, (1999). *Ferah Cerbe Fetihnâmesi*, Gökyay, Orhan Şaik (Haz.), Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Zîver Bey. (2013). *Rodos Târîhi*, (Çev. Harid Fedai) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÇALIŞKAN, Sümeyra

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri : 1991- MALATYA

Medeni hali : Bekâr

e-posta : bosoturuyorum@gmail.com

Eğitim Derecesi Okul/Program Mezuniyet yılı

Lisans: 2011-2015--Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı

Yüksek Lisans: 2015-2018--- Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı—Tarih Öğrencilerinin Tarih Felsefesi Eğilimleri (Gazi Üniversitesi Örneği) Yüksek Lisans Tezi

Yüksek Lisans: 2015-2018--- Gazi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı---Papalığın Osmanlılara Karşı Faaliyetleri ve Osmanlı Kaynaklarında Papalık (1302-1622)

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Kuram, Düşünce, Müzik, Tarih Felsefesi, Tarih, Edebiyat, Münzeviyet

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

